

ABSTRACT BOOK

ΤΕΤΑΡΤΗ 27 ΜΑΪΟΥ 2015

09:00 – 12:00

Εργαστήρια

Βιωματικό Εργαστήριο στη Θετική Ψυχολογία και τις εφαρμογές της για τους Επαγγελματίες Ψυχικής Υγείας | Αίθουσα 001

Κλάδος: Θετικής Ψυχολογίας, Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία

Εισηγητής/ές: Πολυξένη Γεωργιάδου, Αναστάσιος Σταλίκας, Άννυ Μπενέτου

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Τμήμα Κοινωνικών Επιστημών, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (Τ.Ε.Α.Π.Η)

Τις τελευταίες δεκαετίες στο χώρο της ψυχολογίας έχει καταστεί η εμφανής η τάση να γίνεται εστίαση στα αρνητικά και τα μειονεκτήματα μιας κατάστασης ή ενός ατόμου καταλήγοντας σε μια παθολογιοποίηση που επιφέρει περαιτέρω αρνητισμό. Στις μεγάλες κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών έγινε φανερή η ανάγκη να βρεθεί και μια νέα προσέγγιση αντιμετώπισης καταστάσεων. Η ανάπτυξη της θετικής ψυχολογίας τις τελευταίες δεκαετίες προσφέρει ένα νέο τρόπο προσέγγισης της ζωής και των καθημερινών προκλήσεων της. Σαν πεδίο έρευνας και εφαρμογής ασχολείται με το τι οδηγεί στο «ευ ζήν», το πως μπορούν οι άνθρωποι να αναπτύξουν και να ενισχύσουν την ανθεκτικότητά τους, πως να εντάξουν τα θετικά συναισθήματα, την ελπίδα και άλλους παράγοντες στη θετική νοηματοδότηση της ζωής τους. Όλα τα παραπάνω ερωτήματα και άλλα σχετικά με αυτά έχουν μελετηθεί και συνεχίζουν να μελετούνται μέσα από διάφορα ερευνητικά προγράμματα, και τα αποτελέσματα οδηγούν σε πιο ελπιδοφόρες κατευθύνσεις. Στόχος αυτού του εργαστηρίου είναι να οδηγήσει τους συμμετέχοντες σε μια κατανόηση ορισμένων από τις σημαντικές έννοιες της θετικής ψυχολογίας τόσο σε θεωρητικό όσο και σε βιωματικό επίπεδο. Περαιτέρω στόχος είναι να συζητηθούν τρόποι με τους οποίους οι αρχές της θετικής ψυχολογίας θα

μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από φοιτητές ή επαγγελματίες εφαρμοσμένων κλάδων της ψυχολογίας με στόχο να ενισχύσει το έργο τους χωρίς να αγνοεί ή να παρεμποδίζει την επεξεργασία των αρνητικών συναισθημάτων και σκέψεων ενός ατόμου που ζητάει βοήθεια. Σε ότι αφορά τους συμμετέχοντες, το εργαστήριο αν και δεν απαιτεί προϋπάρχουσα γνώση της θετικής ψυχολογίας, απευθύνεται σε φοιτητές και επαγγελματίες ψυχικής υγείας.

Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Κοινωνική Ψυχολογία | Αίθουσα 002

Κλάδος: Κοινωνική Ψυχολογία

Εισηγητής/ές: Ευαγγελία Φίγγου¹, Αφροδίτη Μπάκα¹, Ειρήνη Καδιανάκη², Βασιλική Τρίγκα³

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: ¹Α.Π.Θ., Τμήμα Ψυχολογίας- ²Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Ψυχολογίας- ³Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Διαδικτύου

Το εργαστήριο έχει στόχο να εισάγει τους/τις συμμετέχοντες/ουσες στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας στην κοινωνική ψυχολογία παρουσιάζοντας τις βασικές επιστημολογικές τους αρχές και τα μεθοδολογικά βήματα που ακολουθούνται για την υλοποίησή τους. Χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζονται οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιεί η ποιοτική έρευνα στην κοινωνική ψυχολογία, με έμφαση στη συνέντευξη και τις ομάδες εστίασης. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται μέθοδοι ανάλυσης δεδομένων. Η έμφαση δίνεται σε μεθόδους ανάλυσης που αποσκοπούν στην κατασκευή κατηγοριών περιεχομένου από τα δεδομένα (ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, θεματική ανάλυση, θεμελιωμένη θεωρία), ενώ συζητούνται οι διαφορές και οι εξειδικευμένοι στόχοι άλλων μεθόδων (ανάλυση λόγου και λογοψυχολογία, ρητορική ανάλυση, αφηγηματική ανάλυση). Οι συμμετέχοντες/ουσες, δουλεύοντας σε ομάδες, καλούνται να επεξεργαστούν δεδομένα από συνεντεύξεις, να θέσουν και να απαντήσουν αναλυτικά ερωτήματα που πηγάζουν από διαφορετικές μεθόδους.

Εισαγωγή στην Αφηγηματική Συμβουλευτική & Θεραπεία: Πρακτικές Εφαρμογές | Αίθουσα 003

Κλάδος: Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, ΕΛ.ΨΕ

Εισηγητής/ές: Φιλία Ίσαρη, Επίκουρη Καθηγήτρια Συμβουλευτικής Ψυχολογίας Πανεπιστημιακός Φορέας – Τομέας Ψυχολογίας, Τμήμα: Φιλοσοφίας- Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας, Τομέας Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αφηγηματική προσέγγιση ανέδειξε τα τελευταία χρόνια τη σημασία της εξιστόρησης και της αφήγησης ως μέσων νοηματοδότησης της ταυτότητας, των σχέσεων, της κοινωνικής εμπειρίας, της συμπεριφοράς και της ψυχικής υγείας. Στην καθημερινή μας ζωή περιβαλλόμαστε από ιστορίες και διαρκώς λέμε λέμε ιστορίες στον εαυτό μας και στους άλλους. Κατασκευάζουμε, αποθηκεύουμε και μεταδίδουμε τις εμπειρίες μας μέσα από αυτές. Οι αφηγήσεις συνδέονται στενά με το προσωπικό βίωμα, τις οικογενειακές ιστορίες αλλά και τις πολιτισμικά διαμορφωμένες ιστορίες .

Κατά τη διάρκεια της συμβουλευτικής διαδικασίας, το άτομο ενθαρρύνεται να εξωτερικεύσει την ιστορία του, να την αποδομήσει και στη συνέχεια να την επαναφηγηθεί με ένα νέο, πιο εποικοδομητικό και λειτουργικό τρόπο.

Η αφηγηματική συμβουλευτική αξιοποιεί τους σημαντικούς άλλους στη ζωή των ανθρώπων προκειμένου να τους βοηθήσει να πραγματώσουν τις αναθεωρημένες ιστορίες μέσα στη κοινότητα στην οποία ζουν.

Στο πλαίσιο του εργαστηρίου, οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με βασικές αρχές, έννοιες και τεχνικές της αφηγηματικής προσέγγισης καθώς και συγκεκριμένες θεραπευτικές πρακτικές, βιωματικές ασκήσεις και παραδείγματα . Η αφηγηματική προσέγγιση αποτελεί μια σχετικά καινούργια και εναλλακτική προοπτική στη συμβουλευτική και κλινική πράξη και στο χώρο της εκπαίδευσης. Αποφεύγει την ένταξη της προσωπικότητας σε νόρμες, εστιάζεται στις αξίες, στις δεσμεύσεις καθώς και στα αποθέματα του ανθρώπου και έχει πολλές εφαρμογές στη συμβουλευτική ενηλίκων, παιδιών και ευάλωτων ατόμων σε καταστάσεις κρίσεων.

Συμβουλευτική υποστήριξη εκπαιδευτικών για τη διαχείριση δύσκολων περιπτώσεων μαθητών στην τάξη: ένα συνθετικό μοντέλο βασισμένο στην ψυχική ανθεκτικότητα και συστημική ψυχοδυναμική προσέγγιση | Αίθουσα 004

Κλάδος: Σχολική Ψυχολογία

Εισηγητής/ές: Ηλίας Ε. Κουρκούτας, Αναπληρωτής Καθηγητής

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: ΠΤΔΕ-Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το συγκεκριμένο εργαστήριο βασίζεται στη φιλοσοφία του μοντέλου της Ψυχικής Ενδυνάμωσης/Ανθεκτικότητας (Resilience) και των (θεραπευτικών) τεχνικών που απορρέουν από αυτό το μοντέλο (βλ. Hart & Blincow, 2007). Βασίζεται παράλληλα σε μία συνθετική προσέγγιση που διαμορφώθηκε προοδευτικά, με βάση ένα πρόγραμμα συνεργασίας με το Παν/μιο του Brighton, «Συμβουλευτικής (Εποπτικής) υποστήριξης», σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο, εκπαιδευτικών σε σχολεία της Κρήτης και το οποίο έχει ενσωματώσει αρχές από διαφορετικά θεωρητικά πλαίσια και μοντέλα (βλ. Koukourtas, 2012). Σκοπός του συγκεκριμένου εργαστηρίου είναι να εξοικειώσει και να παρέχει συγκεκριμένες γνώσεις και τεχνικές πάνω στην εργασία εντός και εκτός σχολικών πλαισίων για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων και καταστάσεων κρίσης, σε ατομικό ή συστημικό επίπεδο, καθώς και για την ενδυνάμωση της «ψυχικής ανθεκτικότητας» των εκπαιδευτικών που βιώνουν έντονες (συναισθηματικές και επαγγελματικές) δυσκολίες στη διαχείριση συγκεκριμένων μαθητών. Πρόκειται για μαθητές που παρουσιάζουν έντονες «συμπεριφορικές, συναισθηματικές, κοινωνικές-διαπροσωπικές και μαθησιακές ή αναπτυξιακές δυσκολίες». Στο εργαστήριο θα αναλυθούν και θα γίνουν αντικείμενο παρουσίασης και επεξεργασίας οι διαστάσεις, δυσκολίες και κατευθύνσεις, αλλά και τα «δυναμικά» που αναπτύσσονται στη συμβουλευτική διαδικασία με εκπαιδευτικούς που βιώνουν δύσκολες καταστάσεις. Παράλληλα θα αναλυθούν και οι διαστάσεις της ψυχοπαιδαγωγικής εργασίας, αλλά και τα χαρακτηριστικά των «κλινικών» (δύσκολων) περιπτώσεων που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί και των αντίστοιχων οικογενειακών τους δυναμικών, με βάση μελέτες περίπτωσης και βιωματικών ανταλλαγών με τους συμμετέχοντες. Το εργαστήριο απευθύνεται σε Σχολικούς-Κλινικούς και Συμβουλευτικούς Ψυχολόγους, Δασκάλους, Ειδικούς Παιδαγωγούς και Φοιτητές.

Δεξιότητες και προκλήσεις στο ρόλο του ψυχολόγου στο σύστημα υγείας | Αίθουσα 005

Κλάδος: Ανεξάρτητο Εργαστήριο

Εισηγητής/ές: Ζωή Γιαννούση

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Ογκολογικό Κέντρο Τράπεζας Κύπρου

Στόχος του εργαστηρίου είναι η περιγραφή των ειδικών δεξιοτήτων και των προκλήσεων του ρόλου του ψυχολόγου στο χώρο των δομών σωματικής υγείας. Πιο συγκεκριμένα, τα βασικότερα σημεία που θα απασχολήσουν τους συμμετέχοντες θα είναι:

1. Περιγραφή των μοντέλων παροχής ψυχολογικών υπηρεσιών σε δομές σωματικής υγείας.
2. Ειδικές κλινικές και επαγγελματικές δεξιότητες των ψυχολόγων που απασχολούνται σε ιατρικές δομές (τόσο στον τρόπο παροχής υπηρεσιών όσο και στο επίπεδο του πληθυσμού-στόχου), όπως την επιμέρους γνώση σε ορισμένα ιατρικά θέματα, τη συνεργασία με άλλους επαγγελματίες υγείας, τη διευθέτηση-διεκπεραίωση ιατρικών παραπομπών, κλπ.
3. Σύντομη αναφορά σε συνήθεις τεχνικές και στρατηγικές παρέμβασης σε ασθενείς
4. Σημαντικές προκλήσεις των ψυχολόγων που απασχολούνται σε δομές υγείας (ενσωμάτωση ψυχολογικών πρακτικών σε δομές υγείας, περιορισμοί στο χώρο και το χρόνο, διευθέτηση προτεραιότητας παραπομπών κλπ)
5. Περιγραφή διεπιστημονικών ομάδων- συνεργασία με άλλους επαγγελματίες υγείας
  - αναγκαίες ποιότητες της ομάδας
  - οφέλη
  - προκλήσεις, δυσκολίες

Τέλος, μέσα από βιωματικές ασκήσεις (role play) θα υπάρξει ανταλλαγή εμπειριών για τις δυσκολίες και τις προκλήσεις του ρόλου του ψυχολόγου σε ιατρικές δομές καθώς και τη συνεργασία του με άλλους επαγγελματίες υγείας. Στόχος των ασκήσεων είναι να αναδυθούν οι ιδιαίτερες ικανότητες και δυσκολίες των ψυχολόγων που προσπαθούν να ενσωματώσουν την εφαρμογή αρχών της ψυχολογίας σε ιατρικές δομές εξειδικευμένων ειδικοτήτων (κλινικές ογκολογικές, καρδιολογικές κλπ). Συνεπώς, το σεμινάριο απευθύνεται κυρίως σε φοιτητές που

έχουν εμπειρία μέσα από προγράμματα πρακτικής αλλά και σε νέους ψυχολόγους που απασχολούνται σε ιατρικές δομές.

Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης (ΘΑΔ): Πως να αναπτύξουμε τη ψυχολογική ευελιξία και ευημερία | Αίθουσα 006

Κλάδος: Ανεξάρτητο Εργαστήριο

Εισηγητής/ές: Μαρία Καρεκλά, Ph.D.

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Τμήμα Ψυχολογίας & Εργαστήρι ACTHealthy,

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το εν λόγω βιωματικό εργαστήριο αναφέρεται στην εφαρμογή της Θεραπείας Αποδοχής και Δέσμευσης (ΘΑΔ) με στόχο την αύξηση της ψυχολογικής ευελιξίας των ατόμων που αντιμετωπίζουν διάφορα προβλήματα (π.χ. άγχος, χρόνιο πόνο κ.α.). Η ΘΑΔ ανήκει στο τρίτο κύμα της γνωστικο-συμπεριφορικής θεραπείας. Η συγκεκριμένη θεραπεία βασίζεται στην άποψη ότι οι περισσότερες ψυχολογικές δυσκολίες και η ταλαιπωρία από αυτές είναι αποτέλεσμα της εμπειρικής αποφυγής και της προσκόλλησης με απόλυτες σκέψεις, παράγοντες που παρεμβαίνουν στο βίωση της ζωής που θα ήθελε το άτομο να ζει αλλά και της δράσης βάσει των προσωπικών αξιών. Η ΘΑΔ διδάσκει στους πελάτες πώς να συνδέονται με τις αξίες τους, πώς να έχουν περισσότερη συνειδητότητα και να αποδέχονται τον εσωτερικό τους κόσμο (σκέψεις, μνήμες, εμπειρίες, αισθήσεις) καθώς και πώς να κινούνται προς τις δράσεις και τις αλλαγές στη ζωή τους που θα τους φέρουν πιο κοντά στις αξίες τους. Οι διάφορες έννοιες θα επεξηγηθούν μέσα από άμεσες παρουσιάσεις, εμπειρικές ασκήσεις, μεταφορές και φυλλάδια εργασίας. Το συγκεκριμένο βιωματικό εργαστήριο είναι σχεδιασμένο ώστε να διδάξει τις βασικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την εξερεύνηση της ΘΑΔ τόσο ως ένα μοντέλο αξιολόγησης όσο και ως μια μέθοδο παρέμβασης. Κατά τη διάρκεια του βιωματικού εργαστηρίου οι συμμετέχοντες θα μάθουν: 1) Τις βασικές έννοιες και τις κύριες διαδικασίες της ΘΑΔ και πώς μπορούν να εφαρμοστούν σε άτομα με διάφορα ψυχολογικά προβλήματα, 2) Πώς να χρησιμοποιούν τις τεχνικές της τεχνικής της ΘΑΔ ώστε να επιφέρουν αλλαγές στις συμπεριφορές και βελτίωση της ευημερίας των ατόμων.

09:00-13:00 Θέματα κλινικής εποπτείας στην εκπαίδευση ειδικών ψυχικής υγείας | Αίθουσα 102

Κλάδος: Ανεξάρτητο Εργαστήριο

Εισηγητής/ές: Ντιάνα Χαρίλα

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η κλινική εποπτεία φαίνεται να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαίδευσης ειδικών ψυχικών υγείας. Επίσης, τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε όλα τα μοντέλα ψυχολογικής θεραπείας προσφέρουν, εκτός από την θεωρητική κατάρτιση, πρακτική άσκηση υπό εποπτεία. Ο κύριος ρόλος που η εποπτεία είναι ένα αναγκαίο και σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης στην ψυχοθεραπεία είναι η ενίσχυση της επαγγελματικής επάρκειας των εκπαιδευομένων και η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Στο πλαίσιο της πρακτικής τους άσκησης σε δομές ψυχικής υγείας, οι εκπαιδευόμενοι θεραπευτές αναλαμβάνουν κλινικά περιστατικά υπό την εποπτεία έμπειρων θεραπευτών. Ο κοινός στόχος της κλινικής εποπτείας ανάμεσα στα προγράμματα εκπαίδευσης στα μοντέλα ψυχολογικής θεραπείας φαίνεται να είναι η ανάπτυξη της γνώσης, των δεξιοτήτων και των αξιών των εκπαιδευομένων και επομένως, μπορεί να τους βοηθήσει να βελτιώσουν την κλινική πρακτική τους. Το παρόν εργαστήριο απευθύνεται σε ειδικούς ψυχικής υγείας, ψυχολόγους και ψυχιάτρους που ασκούν ψυχολογική θεραπεία και κατά προτίμηση είναι ήδη επόπτες σε εκπαιδευόμενους ή και επαγγελματίες της ψυχικής υγείας. Στόχος του εργαστηρίου είναι να φέρει σε επαφή τους συμμετέχοντες με τα κυριότερα μοντέλα κλινικής εποπτείας. Η όλη δομή του εργαστηρίου βασίζεται στην ανταλλαγή εμπειριών, στην αντανάκλαση πάνω σε θέματα που αφορούν στην εποπτική σχέση και την εποπτική διαδικασία. Το παρόν εργαστήριο μπορεί να αποβεί χρήσιμο στους συμμετέχοντες στην κατανόηση και διαχείριση του εποπτικού έργου, καθώς και στην συνειδητοποίηση της δικής τους άσκησης της εποπτείας. Θέματα όπως, η χρησιμότητα του εποπτικού συμβολαίου και η αξιολόγηση του εποπτευόμενου, επίσης μπορούν να συζητηθούν.

09:00-16:00 Μοντέλα λανθανουσών μεταβλητών με τη χρήση του IBM SPSS AMOS | Αίθουσα 103

Κλάδος: Ανεξάρτητο Εργαστήριο

Εισηγητής/ές: Μιχάλης Μιχαηλίδης & Ιωάννης Τσαούσης

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Πανεπιστήμιο Κύπρου & Πανεπιστήμιο Κρήτης (αντίστοιχα) – Τμήμα Ψυχολογίας

Το εργαστήριο αυτό στοχεύει στην εισαγωγή στην επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων και στην ανάλυση μοντέλων δομικών εξισώσεων με τη χρήση του λογισμικού IBM SPSS AMOS. Αρχικά, θα παρουσιαστούν οι κύριες έννοιες που συναντούμε σε μοντέλα λανθανουσών μεταβλητών, όπως ο καθορισμός, η αναγνώριση και η αξιολόγηση μοντέλων. Θα παρουσιαστούν επίσης βασικές δεξιότητες χρήσης του λογισμικού για κατασκευή μοντέλων. Ακολούθως οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να αναλύσουν δεδομένα αφού κατασκευάσουν μοντέλα λανθανουσών μεταβλητών στο λογισμικό, να αξιολογήσουν την εφαρμογή των μοντέλων και να ερμηνεύσουν τα αποτελέσματα. Τέλος, θα γίνει παρουσίαση και εφαρμογή αναλύσεων πολλαπλών ομάδων για έλεγχο ισοδυναμίας (multigroup invariance tests). Η ανάλυση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη όταν εξετάζεται κατά πόσο η παραγοντική δομή ή/και οι επιδράσεις σε ένα μοντέλο είναι ισοδύναμες σε υπο-ομάδες του δείγματος μιας έρευνας.

13:00 – 16:00

Εργαστήρια

Κτίζοντας ψυχική ανθεκτικότητα | Αίθουσα 001

Κλάδος: Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Εισηγητής/ές: Σόφη Λεοντοπούλου

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Το εργαστήριο αυτό στοχεύει στην καλλιέργεια της ανθεκτικότητας, δηλαδή στην ικανότητα αντιμετώπισης των αντιξοοτήτων και των δυσκολιών της ζωής με επιτυχία. Σκοπός του είναι να προσφέρει έγκυρη επιστημονική γνώση, αλλά και βιωματική άσκηση στην αναγνώριση, την ενίσχυση και τη διατήρηση των θετικών εκείνων ατομικών και διαπροσωπικών ψυχικών δυνάμεων που μας βοηθούν να ανταπεξέλθουμε με επιτυχία στις δυσκολίες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε, ιδιαίτερα σε κρίσιμους καιρούς. Βασισμένο στις αρχές, τη μέθοδο

και τα εργαλεία της Θετικής Εξελικτικής Ψυχολογίας, το εργαστήριο αυτό επιδιώκει να εκπαιδεύσει τους συμμετέχοντες/-ουσες σε βασικές δεξιότητες που προάγουν την ανθεκτικότητα, με απώτερο στόχο την ολόπλευρη προσωπική τους ανάπτυξη, την αύξηση του ευ ζην και τη θωράκιση της ψυχικής τους υγείας.

Μέσα από το σεμινάριο οι συμμετέχοντες/-ουσες θα ευαισθητοποιηθούν σχετικά με διαφορετικούς τρόπους για να αντιμετωπίζουν τα καθημερινά τους προβλήματα, να βιώνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα και να συνδιαλέγονται με τους άλλους με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Επιπλέον, θα ενημερωθούν για αποδοτικές τεχνικές που ενισχύουν τη θετική τους στάση απέναντι στις εκάστοτε δυσκολίες και προκλήσεις και που μειώνουν την επίδραση των αρνητικών καταστάσεων που βιώνουν. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες/-ουσες θα εξασκηθούν σε μία σειρά από θετικές ψυχοκοινωνικές δεξιότητες, όπως: αναζήτηση μίας ρεαλιστικής εικόνας της δυσκολίας ή της κατάστασης, αυτορρύθμιση θετικών και αρνητικών συναισθημάτων, καλλιέργεια των διαπροσωπικών σχέσεων ως πηγή ικανοποίησης και στήριξης, θέσπιση συγκεκριμένων στόχων για την επίλυση προβλημάτων και εστίαση της προσοχής και ενέργειας στην επίτευξή τους.

Οι βασικές διαδικασίες στην επιλογή προσωπικού μέσα από το πρίσμα της Οργανωτικής Ψυχολογίας: Από τη θεωρία στην Πράξη | Αίθουσα 002

Κλάδος: Οργανωτικής Ψυχολογίας

Εισηγητής/ές: Ιωάννης Νικολάου

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Οικονομικό Παν/μιο Αθηνών

Στόχος του εργαστηρίου είναι να εισαγάγει τους συμμετέχοντες στις βασικές λειτουργίες της επιλογής προσωπικού υπό το πρίσμα της οργανωτικής ψυχολογίας.

Θα παρουσιαστεί ο ρόλος, η σημασία και το αντικείμενο της επιστημονικής προσέλευσης και επιλογής προσωπικού ενώ στην συνέχεια θα αναλυθούν και πρακτικά παραδείγματα, με έμφαση στα ακόλουθα:

1. Ο ρόλος της ανάλυσης/περιγραφής θέσης
2. Μέθοδοι προσέλευσης προσωπικού με έμφαση στον ρόλο των σύγχρονων μεθόδων (π.χ. ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης)
3. Μέθοδοι επιλογής προσωπικού με έμφαση στην συνέντευξη επιλογής και στα ψυχομετρικά τεστ

Διαταραχές Λήψης Τροφής: Προκλήσεις και προσκλήσεις | Αίθουσα 003

Κλάδος: Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, ΕΛΨΕ

Εισηγητής/ές: Τσίτσας Γεώργιος¹, Κουνενού Καλλιόπη²

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: ¹ Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, ² ΑΣΠΑΙΤΕ

Το συγκεκριμένο σεμινάριο πραγματεύεται τα θέματα των διαταραχών λήψης τροφής από πολλές πλευρές. Το πρόβλημα των διαταραχών λήψης τροφής έχει λάβει ανησυχητική έκταση και παρατηρείται έξαρση. Τα αίτια δεν έχουν εντελώς αποσαφηνιστεί, ωστόσο, φαίνεται να αποτελούν ένα συνδυασμό βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων. Οι διαταραχές λήψης τροφής επηρεάζουν τη σωματική υγεία, τη ψυχική υγεία, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την κοινωνική και την επαγγελματική ζωή του ατόμου αλλά και των συγγενών του. Οι συνέπειες εξαρτώνται από το είδος της διαταραχής, την περίοδο έναρξής της, καθώς και από την προσωπικότητα του κάθε ατόμου. Οι θεραπευτικές παρεμβάσεις στις διαταραχές λήψης τροφής μπορεί να είναι είτε σε επίπεδο καθαρά ψυχοθεραπευτικό του ατόμου αλλά και της οικογένειας είτε σε συνδυασμό ψυχοθεραπείας και φαρμακευτικής αγωγής.

Ανταπόκριση στην Παρέμβαση: Εντοπισμός εκπαιδευτικών αναγκών και διαφοροποιημένη διδασκαλία για τη στήριξη παιδιών με δυσκολίες στη μάθηση | Αίθουσα 004

Κλάδος: Σχολική Ψυχολογία

Εισηγητής/ές: Διαμάντω Φιλιππάτου¹, Φωτεινή Πολυχρόνη², Ασημίνα Ράλλη²,

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: ¹ Παν/μιο Θεσσαλίας, ² ΕΚΠΑ

Το εργαστήριο περιγράφει τη δομή και τη μεθοδολογία παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών για παιδιά με δυσκολίες μάθησης σύμφωνα με το πολυεπίπεδο μοντέλο «Ανταπόκριση στην Παρέμβαση» (Response to Intervention, RtI). Πρόκειται για ένα σύστημα παροχής υψηλής ποιότητας διδασκαλίας και παρέμβασης το οποίο είναι προσαρμοσμένο στις εξατομικευμένες ανάγκες του μαθητή και ολόκληρης της τάξης. Περιλαμβάνει τρία επίπεδα: Το 1ο επίπεδο παρέμβασης αφορά στην εφαρμογή υψηλής ποιότητας διδασκαλίας από τον εκπαιδευτικό για όλους τους μαθητές της τάξης στο πλαίσιο του μοντέλου της Διαφοροποιημένης

Διδασκαλίας. Πιο συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός αφού εντοπίσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών όλης της τάξης μέσα από τη χορήγηση ποικίλων ομαδικών και ατομικών δοκιμασιών, σταθμισμένων και άτυπων, προχωράει στη διαφοροποίηση της διδασκαλίας του με βάση τις μαθησιακές ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τα κίνητρά των μαθητών. Η διαφοροποίηση μπορεί να αφορά το περιεχόμενο, την επεξεργασία ή το τελικό προϊόν της μαθησιακής διαδικασίας. Το 2ο επίπεδο παρέμβασης αφορά στους μαθητές που εξακολουθούν να παρουσιάζουν δυσκολίες μάθησης παρά την υψηλής ποιότητας διδασκαλία. Βασιζόμενοι στα δεδομένα περαιτέρω αξιολογήσεων, οι εκπαιδευτικοί, ορίζουν τη γραμμή βάσης, και το επίπεδο του στόχου τους με βάση το αναμενόμενο επίπεδο της τάξης, έτσι ώστε να καθορίσουν το ρυθμό προόδου του κάθε μαθητή κάνοντας περαιτέρω προσαρμογές και παρέχοντας κατάλληλες διδακτικές παρεμβάσεις ανάλογα με τις δυσκολίες των παιδιών όταν αυτό απαιτείται. Οι μαθητές συμμετέχουν στο 2^ο επίπεδο παρέμβασης είτε εντός είτε εκτός της τάξης. Το 3ο επίπεδο απευθύνεται στους μαθητές που δεν ανταποκρίθηκαν στην παρέμβαση του 2^{ου} επιπέδου και χρειάζονται συνήθως πιο εξειδικευμένη παρέμβαση. Σκοπός του συγκεκριμένου εργαστηρίου είναι να εξοικειώσει τους συμμετέχοντες: (α) με την διαφοροποιημένη διδασκαλία που αποτελεί αναγκαίο συστατικό του πολυεπίπεδου αυτού μοντέλου και (β) με τον εντοπισμό και το σχεδιασμό της ομαδικής ή/και εξατομικευμένης παρέμβασης για την στήριξη των παιδιών με δυσκολίες στη μάθηση. Το Εργαστήριο θα εστιάσει στην εφαρμογή της διαδικασίας επίλυσης προβλήματος και στρατηγικών με στόχο το σχεδιασμό παρεμβάσεων για όλη την τάξη, ομαδικές και ατομικές. Στο εργαστήριο θα παρουσιαστούν πρωτόκολλα αξιολόγησης και διαφοροποιημένης διδασκαλίας, παραδείγματα Ατομικών Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων καθώς και μελέτες περίπτωσης παιδιών με δυσκολίες μάθησης.

Αξιολόγηση μνημονικών δεξιοτήτων: Μία συνθετική νευροψυχολογική προσέγγιση | Αίθουσα 005

Κλάδος: Ανεξάρτητο Εργαστήριο

Εισηγητής/ές: Φώφη Κωνσταντινίδου

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Πανεπιστήμιο Κύπρου-Τμήμα Ψυχολογίας και
Κέντρο Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης

Οι διαταραχές μνήμης είναι συχνό επακόλουθο νευρολογικών και ψυχιατρικών διαταραχών τόσο στους ενήλικες όσο και στους παιδιατρικούς πληθυσμούς. Το εύρος των μνημονικών διαταραχών επηρεάζεται από την σοβαρότητα και την αναμενόμενη πορεία της αιτίας που τις προκάλεσε. Επιπρόσθετα, δημογραφικοί παράγοντες όπως η ηλικία και επίπεδο εκπαίδευσης καθώς και η ποιότητα της γνωστικής αποκατάστασης επιδρούν ως προγνωστικοί παράγοντες. Οι διαταραχές μνήμης συχνά παρεμβαίνουν στην ακαδημαϊκή επίδοση, στην εργασιακή και κοινωνική επανένταξη. Επιπρόσθετα, οι διαταραχές μνήμης είναι και η κύρια συμπτωματολογία νευροεκφυλιστικών διαταραχών λόγω παθολογικής γήρανσης (π.χ. Ήπια Γνωστική Έκπτωση, άνοια Τύπου Αλτσχάιμερ, κ.α.). Για αυτό το λόγο θεραπευτικά προγράμματα που αποσκοπούν στη βελτίωση μνημονικών δεξιοτήτων είναι και αναπόσπαστο μέρος της γνωστικής αποκατάστασης. Στο πλαίσιο της νευροαποκατάστασης, οι μνημονικές δεξιότητες αξιολογούνται από ψυχολόγους αποκατάστασης, νευροψυχολόγους και ειδικούς λογοπαθολόγους. Οι ειδικοί αποκατάστασης συχνά προσεγγίζουν τις διαταραχές μνήμης από διαφορετική θεωρητική σκοπιά που συχνά επηρεάζει δυσμενώς τη θεραπευτική συνοχή. Είναι λοιπόν σημαντικό για τους ειδικούς να καθοδηγούνται από ένα κοινό θεωρητικό υπόβαθρο ώστε να υπάρχει καλύτερη κατανόηση των μνημονικών εκπτώσεων που παρατηρούνται στον ασθενή. Το εργαστήριο θα παρουσιάσει σύγχρονες θεωρήσεις μνημονικών συστημάτων και μεθόδους αξιολόγησης της μνήμης. Επιπρόσθετα, θα συζητηθεί η συνεισφορά άλλων γνωστικών λειτουργιών σε σχέση με τη μνήμη όπως εκτελεστικών λειτουργιών, συστημάτων προσοχής και κατηγοριοποίησης. Το εργαστήριο θα ολοκληρωθεί με μελέτη περίπτωσης που υπογραμμίζει την συνεισφορά του θεωρητικού μοντέλου και της διεπιστημονικής προσέγγισης στην αξιολόγηση και αποκατάσταση ασθενούς με αποτέλεσμα την επιτυχημένη εργασιακή και κοινωνική επανένταξη.

Κινητά Τηλέφωνα με Παγκόσμιο Σύστημα Θεσιθεσίας (GPS) και Χαρτογράφηση Συναισθημάτων στο Ηχοτοπίο της πόλης της Λευκωσίας | Αίθουσα 006

Κλάδος: Ψυχολογία των Μέσων και Τεχνολογία

Εισηγητής/ές: Αγγελική Γαζή

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου –
Επικοινωνίας Και Σπουδών Διαδικτύου

Σκοπός του εργαστηρίου είναι να κατανοηθεί η σύγκλιση των πληροφοριακών συστημάτων και της έννοιας του περιβάλλοντος και του τόπου, κάνοντας χρήση Κινητών Τηλεφώνων.

Στο συγκεκριμένο εργαστήριο θα γίνει κατανοητός ο ρόλος των Κινητών Τηλεφώνων με Παγκόσμιο Σύστημα Θεσιθεσίας (GPS) και ο τρόπος με τον οποίο νοηματοδοτείται ο δημόσιος χώρος της πόλης και μετασχηματίζεται η εμπειρία του αστικού περιβάλλοντος.

Οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο καλούνται να λάβουν μέρος σε έναν ηχητικό περίπατο χαρτογράφησης των συναισθημάτων που προκαλεί το ηχοτοπίο της πόλης της Λευκωσίας. Κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής του ηχητικού περιπάτου οι συμμετέχοντες, θα έχουν στην κατοχή τους κινητό τηλέφωνο Smartphone με GPS, στο οποίο έχει ενσωματωθεί συγκεκριμένη εφαρμογή, η οποία σχεδιάστηκε για τους σκοπούς συγκεκριμένης έρευνας και φέρει το όνομα “Locomotion”.

Θα εξεταστεί:

A. Η επίδραση της χρήσης τέτοιων μέσων στην αξιολόγηση [appraisal / assessment] του αστικού περιβάλλοντος

B. Η συμβολή της συγκεκριμένης κατηγορίας μέσων στη διαμόρφωση της ιδιαίτερης συμβολικής ταυτότητας ενός «χώρου» [space] και του συνακόλουθου μετασχηματισμού του σε «τόπο» [place].

Γ. Η επίδραση του αστικού ηχοτοπίου στις προαναφερθείσες διαδικασίες και πρακτικές.

Συνθετική Ψυχοθεραπεία Των Ψυχώσεων | Αίθουσα 104

Κλάδος: Ανεξάρτητο Εργαστήριο

Εισηγητής/ές: Ιωάννης Ν. Νέστορος

Πανεπιστημιακός Φορέας – Τμήμα: Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης

Το Εργαστήριο αυτό στόχο του έχει να μυήσει τους συμμετέχοντες στους τρόπους σκέψης του εισηγητή που ασχολείται συστηματικά με την ψυχοθεραπεία ατόμων που εμφανίζουν ψυχωσικά συμπτώματα τουλάχιστον από το 1978. Η ενασχόληση ήταν υπό την ιδιότητα του θεράποντος ψυχιάτρου, ο οποίος παράλληλα ερευνούσε τις διάφορες πλευρές της ψυχοθεραπείας και της φαρμακοθεραπείας (clinician-researcher model). Πολλοί θεραπευόμενοι αντιμετωπίστηκαν μόνο με ψυχοθεραπεία με κλασικό παράδειγμα την δημοσιευμένη ψυχοθεραπεία του Eric Singer (ψευδώνυμο). Περισσότεροι από 100 πάσχοντες έχουν ερευνηθεί. Δημιουργήθηκε ένα νέο μοντέλο συνθετικής αντιμετώπισης των ψυχώσεων το οποίο έχει δημοσιευθεί τόσο στα Ελληνικά, όσο και στα Αγγλικά, τα Ρωσικά, τα Ουζμπέκικα και τα Κινέζικα. Το μοντέλο αυτό έχει ερευνηθεί με αυστηρές μεθοδολογικά μελέτες, από το 1994 μέχρι το 2005, στο Οργανωμένο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Κλινική Ψυχολογία του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Μετά το 2005 οι έρευνες συνεχίζονται στον Τεχνοβλαστό του Πανεπιστημίου Κρήτης «Σύγχρονα Αμφιαράεια». Τα δεδομένα προέρχονται τόσο από τη συμπλήρωση ψυχομετρικών κλιμάκων όσο και από ηχογραφημένες ή βιντεοσκοπημένες συνεδρίες, ατομικές και οικογενειακές, με θεραπευόμενους που ικανοποιούσαν τα διαγνωστικά κριτήρια του DSM-IV-TRTM για τη Σχιζοφρένεια Παρανοειδούς Τύπου ή τη Σχιζοσυναισθηματική Διαταραχή. Σε κάθε νέο θεραπευόμενο χορηγούνται μια σειρά από ψυχομετρικά τεστ, τόσο στην αρχή όσο και σε διάφορα στάδια της θεραπείας του. Επιπρόσθετα, σε πολλές μελέτες η ψυχοπαθολογία του θεραπευόμενου αξιολογούνταν αμέσως πριν και αμέσως μετά τη συνεδρία με μια σειρά από κλίμακες. Είμαστε οι πρώτοι σε διεθνές επίπεδο που αποδείξαμε με κατάλληλα ερευνητικά πρωτόκολλα ότι ακόμη και μια επιτυχημένη ψυχοθεραπευτική συνεδρία των 50 λεπτών μειώνει στατιστικά σημαντικά διάφορους δείκτες της ψυχοπαθολογίας του ατόμου που παρουσιάζει σχιζοφρενικά συμπτώματα. Εννοείται ότι όταν η ψυχοθεραπευτική συνεδρία είναι ανεπιτυχής, η

ψυχοπαθολογία του ατόμου αυξάνεται. Η ψυχοθεραπεία επομένως είναι μια ισχυρή θεραπεία η οποία μπορεί να βελτιώσει ή να βλάψει τον θεραπευόμενο στον υπερθετικό βαθμό. Παράλληλα, οι διαπροσωπικές σχέσεις των θεραπευομένων που εκδήλωναν σχιζοφρενικά συμπτώματα με τους γονείς τους και με άλλους σημαντικούς συγγενείς τους αξιολογήθηκαν στην αρχή και σε διάφορα στάδια της θεραπείας (βλ. και Διδακτορική Διατριβή Αργυρούλας Καλαϊτζάκη, 2000). Όσο για την ψυχοθεραπευτική διαδικασία αυτή καθ' εαυτήν, τα έγγραφα των απομαγνητοφωνημένων πολλών «καλών» και «κακών» συνεδριών αναλύθηκαν με πάμπολλους διαφορετικούς τρόπους. Τα αποτελέσματα των μελετών αυτών παρουσιάστηκαν σε πολλά διεθνή επιστημονικά συνέδρια. Μία από τις ανακοινώσεις αυτές (Zgantzouri & Nestoros, 2000) μάλιστα τιμήθηκε με το Βραβείο David Feinsilver στο 13ο Διεθνές Συμπόσιο για τις ψυχολογικές θεραπείες της σχιζοφρένειας και των άλλων ψυχώσεων. Αυτό που εισηγούμαστε λοιπόν είναι ότι η σχιζοφρένεια δεν αποτελεί μια ιδιαίτερη «ψυχική διαταραχή» με ειδική αιτιολογία, εξελικτική πορεία και θεραπεία. Μάλλον υπάρχουν άτομα που εκδηλώνουν «σχιζοφρενικά συμπτώματα», και πιο συγκεκριμένα ένα ιδιαίτερο σύνολο «θετικών» ή/και «αρνητικών» ψυχωσικών συμπτωμάτων, με αξιοσημείωτες ατομικές διαφορές στην αιτιολογία, την εξέλιξη στο χρόνο και την κατάλληλη θεραπεία. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης, η έρευνα του εισηγητή προσπαθεί να αποσαφηνίσει πώς εμφανίζονται κάποια θετικά ή αρνητικά ψυχωτικά συμπτώματα, πώς εξελίσσονται και πώς επιδεινώνονται ή βελτιώνονται σε συγκεκριμένα άτομα που χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένο γενετικό υπόβαθρο, νευροφυσιολογική εξέλιξη και ψυχολογικές διαδικασίες προσαρμογής.

ΠΕΜΠΤΗ 28 ΜΑΪΟΥ 2015

10:00 – 11:30

Προσκεκλημένα Συμπόσια & Συμπόσια

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.1 | Αίθουσα 006

Οργανωτική Ψυχολογία

Οι σχέσεις ηγετών και υφισταμένων και οι επιπτώσεις τους σε οργανωσιακά πλαίσια:

Σύγχρονες ερευνητικές προσεγγίσεις

Οργανωτής: Δέσποινα Ξανθοπούλου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Συζητητής: Ιωάννης Νικολάου, *Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στόχος του συμποσίου είναι να αναδείξει πρόσφατα εμπειρικά δεδομένα σχετικά με τα χαρακτηριστικά των ηγετών και τον τρόπο που οι ηγέτες επηρεάζουν τις στάσεις, τα συναισθήματα και τις εργασιακές συμπεριφορές των υφισταμένων τους. Το συμπόσιο ανοίγει με την εργασία της Μητροπούλου και συν., η οποία επικεντρώνεται στην έννοια της ηθικής ηγεσίας. Στην έρευνα προϊστάμενοι και υφιστάμενοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν τη σπουδαιότητα των 27 μοναδικών χαρακτηριστικών που περιγράφουν τον ηθικό ηγέτη. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, και τα 27 χαρακτηριστικά είναι ενδεικτικά της ηθικής ηγεσίας, ενώ ο υψηλός βαθμός συμφωνίας προϊσταμένων και υφισταμένων ενισχύει τα ευρήματα. Στη δεύτερη εργασία, οι Σταύρου και Ιεροδιακόνου εξετάζουν την ισορροπία εργασιακής και προσωπικής ζωής και αναλύουν τις διαφορές στις αντιλήψεις διευθυντών και των υφισταμένων τους ως προς την υποχρέωση των οργανισμών να προσφέρουν πρακτικές που στηρίζουν την ισορροπία αυτή. Η πολυ-επίπεδη ανάλυση δεδομένων από 20 ευρωπαϊκές χώρες έδειξε ότι όσο πιο ευθυγραμμισμένες είναι οι αντιλήψεις ηγετών και υφισταμένων σχετικά με τις πρακτικές εξισορρόπησης, τόσο πιο θετικά είναι τα αποτελέσματα και για τους εργαζόμενους και για τους οργανισμούς. Στη συνέχεια, ο Καφέτσιος θα παρουσιάσει εμπειρικά δεδομένα σχετικά με τα αποτελέσματα της καταστολής του συναισθήματος από τους προϊστάμενους, τόσο για τους ίδιους όσο και για τους υφισταμένους τους. Αν και η καταστολή του συναισθήματος φαίνεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις για τους ίδιους τους προϊστάμενους, οι επιπτώσεις για τους υφιστάμενους είναι θετικές. Τα αποτελέσματα αναλύονται μέσα από το πρίσμα των

ενορατικών σχημάτων ηγεσίας σε πολιτισμικά πλαίσια που χαρακτηρίζονται από υψηλή απόσταση με βάση την ισχύ. Τέλος, η Ξανθοπούλου και οι συνεργάτες της παρουσιάζουν ευρήματα που αποδεικνύουν ότι οι δεσμευμένοι προϊστάμενοι είναι πιθανό να μεταβιβάσουν τη δέσμευσή τους και στους υφισταμένους τους, κυρίως γιατί καλλιεργούν περισσότερους εργασιακούς πόρους στο εργασιακό περιβάλλον. Συμπερασματικά, οι εργασίες που περιλαμβάνονται στο συγκεκριμένο συμπόσιο προωθούν την έρευνα σε σχέση με το ρόλο της ηγεσίας σε οργανωσιακά πλαίσια και υπογραμμίζουν το σημαντικό ρόλο του ηγέτη για τη διαμόρφωση των συναισθημάτων, των στάσεων και των συμπεριφορών των εργαζόμενων.

Λέξεις-Κλειδιά: Εργασιακή Δέσμευση, Ηγέτες, Ηθική, Υφιστάμενοι, Κουλτούρα, Συναισθήματα

Εισήγηση 1

Αναζητώντας τα Χαρακτηριστικά του Ηθικού Ηγέτη: Μια εμπειρική μελέτη στον χώρο εργασίας

Ειρήνη Μαρίνα Μητροπούλου, Ιωάννης Τσαούσης, Δέσποινα Ξανθοπούλου, Κωνσταντίνος Πετρίδης

Πανεπιστήμιο Κρήτης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, London Psychometric Laboratory, University College London

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις για την ηθική ηγεσία, οι οποίες παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις τόσο ως προς τον αριθμό όσο και ως προς τον τύπο των χαρακτηριστικών που υιοθετούν. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η βιβλιογραφική ανασκόπηση, η καταγραφή και η εμπειρική αξιολόγηση όλων των χαρακτηριστικών ηθικής ηγεσίας που εμφανίζονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Από τη συστηματική βιβλιογραφική μελέτη εντοπίστηκαν είκοσι επτά διαφορετικές διαστάσεις που περιγράφουν τον ηθικό ηγέτη. Ακολούθησε η εμπειρική τεκμηρίωση των διαστάσεων μέσα από την αξιολόγηση της σημαντικότητας καθεμίας από αυτές σε ένα δείγμα σαράντα ενός προϊσταμένων και υφισταμένων από τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι όλες οι διαστάσεις αξιολογήθηκαν ως σημαντικές από τους συμμετέχοντες, με πιο σημαντικές τις διαστάσεις της «Εμπιστοσύνης» και της «Συνεργασίας» και λιγότερο σημαντικές αυτές της «Εφαρμογής Πράσινης Πολιτικής» και

της «Ανάπτυξης Ηθικού Οράματος». Ο δείκτης συμφωνίας προϊσταμένων-υφισταμένων ήταν υψηλός ($ICC=0,91$), ενώ μόνο στις διαστάσεις της «Ακεραιότητας» και της «Ηθικής Ευθύνης» οι προϊστάμενοι εμφάνισαν υψηλότερες εκτιμήσεις. Από τα αποτελέσματα αυτά προκύπτει ότι και οι είκοσι εφτά διαστάσεις είναι σχετικές και ποιοτικώς σημαντικές για τον καθορισμό της έννοιας του ηθικού ηγέτη.

Λέξεις-Κλειδιά: *Ηγεσία, Ηθική Ηγεσία, Χαρακτηριστικά Ηθικής Ηγεσίας.*

Εισήγηση 2

Η υποχρέωση των οργανισμών στην υποστήριξη της εξισορρόπησης της προσωπικής με την εργασιακή ζωή των εργαζομένων: Οι διαφορές στις αντιλήψεις διευθυντών και υπαλλήλων και οι επιδράσεις τους

Ελένη Σταύρου & Χριστιάνα Ιεροδιακόνου

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Διευρύνουμε την υφιστάμενη γνώση για τη σχέση μεταξύ των πρακτικών ανθρωπίνου δυναμικού (ΑΔ) που στηρίζουν την ισορροπία εργασιακής με προσωπική ζωή και τις σχετικές επιδράσεις για τους οργανισμούς και τους εργαζόμενους, αναλύοντας τις διαφορές στις αντιλήψεις διευθυντών και υπαλλήλων ως προς την υποχρέωση των οργανισμών να προσφέρουν τέτοιες πρακτικές. Υιοθετούμε και διευρύνουμε το θεωρητικό μοντέλο Self-Perception Accuracy μελετώντας όχι μόνο τυχόν αποκλίσεις μεταξύ των αντιλήψεων των δυο πλευρών, αλλά και κατά πόσο αυτές οι αποκλίσεις διαμεσολαβούν (mediate) στη σχέση μεταξύ των πρακτικών ΑΔ που υποστηρίζουν μια τέτοια εξισορρόπηση και τις πιθανές επιδράσεις τους προς εργαζόμενους και οργανισμούς. Εφαρμόζουμε μια πολυεπίπεδη στατιστική μεθοδολογία με δεδομένα από 20 ευρωπαϊκές χώρες. Τα αποτελέσματα δεν επιβεβαίωσαν την υπόθεση διαμεσολάβησης (mediation), αλλά οι αντιλήψεις των διευθυντών, όχι των εργαζομένων, βρέθηκαν να σχετίζονται άμεσα με τις πρακτικές ΑΔ που μελετήσαμε. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι τείνουν να έχουν υψηλότερες προσδοκίες από τη διοίκηση για την ευθύνη των οργανισμών να παρέχουν πρακτικές εξισορρόπησης. Επίσης, όσο πιο ευθυγραμμισμένες είναι οι αντιλήψεις μεταξύ εργαζομένων και διεύθυνσης, τόσο πιο θετικά τα αποτελέσματα τόσο για τους εργαζόμενους όσο και τους οργανισμούς. Τα ευρήματα υποδηλώνουν ότι, για την

επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων για τους εργαζόμενους και τους οργανισμούς, η διαχείριση των αντιλήψεων σχετικά με την υποχρέωση των οργανισμών για υποστήριξη της εξισορρόπησης της εργασιακής με την προσωπική ζωή είναι πιο σημαντική από τις πραγματικές πρακτικές ΑΔ.

Λέξεις-Κλειδιά: *Διευθυντές, Εξισορρόπηση Εργασιακής-Προσωπικής Ζωής, Υφιστάμενοι.*

Εισήγηση 3

Συναισθηματικά χαρακτηριστικά των ηγετών και συναίσθημα της ομάδας υφισταμένων: Ανάλυση αντιληπτικών και θυμικών διαδικασιών

Κωνσταντίνος Καφέτσιος Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρουσίαση θα αναλύσει αντιληπτικές και θυμικές διαδικασίες της επίδρασης και αλληλεπίδρασης που έχουν χαρακτηριστικά του συναίσθηματος των προϊσταμένων με τις στάσεις και συναίσθημα της ομάδας των υφισταμένων. Θα παρουσιαστούν περιληπτικά ευρήματα από πρόσφατες μελέτες στην Ελλάδα που έχουν δείξει ότι η καταστολή του συναίσθηματος των προϊσταμένων σχετίζεται με μεγαλύτερη ικανοποίηση και θετικό συναίσθημα στους υφισταμένους, παρότι τα ίδια αυτά χαρακτηριστικά των προϊσταμένων προβλέπουν αρνητικά το θετικό συναίσθημα και την επαγγελματική ικανοποίηση των ίδιων των προϊσταμένων. Επίσης, ομάδες υφισταμένων που είχαν μεγαλύτερη συνοχή και καταστολή του συναίσθηματος ανέφεραν υψηλότερο θετικό συναίσθημα, όταν ο προϊστάμενος είχε χαρακτηριστικά καταστολής του συναίσθηματος. Τα κατ'αρχήν παράδοξα αυτά ευρήματα είναι ενδεικτικά σχετικών με το συναίσθημα ενορατικών σχημάτων ηγεσίας: ηγέτες (και ομάδες) που είναι πιο κοντά στο πολιτισμικά καθορισμένο συναίσθημα (καταστολή) κατηγοριοποιούνται ως πιο τυπικά ηγετικοί σε κουλτούρες με μεγαλύτερη απόσταση από άτομα σε θέση ισχύος και υψηλό κollectιβισμό. Παράλληλα, στις ίδιες μελέτες παρατηρήθηκαν αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα συναισθηματικά χαρακτηριστικά των προϊσταμένων και των ομάδων υφισταμένων που καταδεικνύουν θυμικές οδούς επίδρασης χαρακτηριστικών του ηγέτη και της ομάδας στο συναίσθημα των υφισταμένων.

Λέξεις-Κλειδιά: *Θυμικό, Καταστολή Συναίσθηματος, Προϊστάμενοι, Συναίσθημα, Υφιστάμενοι.*

Εισήγηση 4

Η μεταβίβαση της εργασιακής δέσμευσης από τους ηγέτες στους υφιστάμενους: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του εμπλουτισμένου εργασιακού περιβάλλοντος

*Δέσποινα Ξανθοπούλου, Ροδάνθη Λεμονάκη, Τέτα Σταμάτη, Σάββας Παπαγιαννίδης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστήμιο
Αθηνών, Newcastle University Business School*

Βασιζόμενοι στη βιβλιογραφία για τη μεταβίβαση συναισθημάτων και στάσεων από το ένα άτομο στο άλλο και στο μοντέλο εργασιακών απαιτήσεων-πόρων, εξετάσαμε την υπόθεση ότι η εργασιακή δέσμευση των υφισταμένων σχετίζεται θετικά με την εργασιακή δέσμευση των υφισταμένων τους. Επίσης, υποθέσαμε ότι η άμεση μεταβίβαση της εργασιακής δέσμευσης από τους προϊστάμενους στους υφιστάμενους διαμεσολαβείται από τα επίπεδα των εργασιακών πόρων που αντιλαμβάνονται οι υφιστάμενοι στο εργασιακό τους περιβάλλον. Συγκεκριμένα αναμέναμε ότι οι δεσμευμένοι ηγέτες μεταφέρουν τον ενθουσιασμό, την ενέργεια και την απορρόφησή τους στους υφιστάμενούς τους γιατί δημιουργούν ένα εμπλουτισμένο εργασιακό περιβάλλον. Τέλος, υποθέσαμε ότι η διαδικασία μεταβίβασης θα σχετίζεται θετικά με την εργασιακή απόδοση των υφισταμένων. Στην έρευνα συμμετείχαν 138 εργαζόμενοι και οι 40 προϊστάμενοί τους από 7 οργανισμούς στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα πολυ-επίπεδων αναλύσεων επιβεβαίωσαν την άμεση, θετική μεταβίβαση της εργασιακής δέσμευσης από τους προϊστάμενους στους υφιστάμενους. Επίσης, οι εργασιακοί πόροι που αντιλαμβάνονταν οι υφιστάμενοι στο εργασιακό τους περιβάλλον βρέθηκαν να διαμεσολαβούν πλήρως στη σχέση δέσμευσης προϊσταμένων και δέσμευσης υφισταμένων και να οδηγούν σε βελτιωμένη εργασιακή απόδοση μέσω της ενίσχυσης της δέσμευσης των υφισταμένων. Συμπληρωματικές αναλύσεις έδειξαν ότι η μεταβίβαση της εργασιακής δέσμευσης από τους προϊστάμενους στους υφιστάμενους είναι ισχυρότερη, όταν οι ηγέτες αποδίδουν σε υψηλό επίπεδο. Τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν τη σημασία των δεσμευμένων ηγετών για την καλλιέργεια ενός δεσμευμένου εργατικού δυναμικού. Λέξεις-Κλειδιά: *Εργασιακή Απόδοση, Εργασιακή Δέσμευση, Εργασιακοί Πόροι, Μεταβίβαση.*

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.2 | Αίθουσα 102

Κοινωνική Ψυχολογία

Η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία ομάδας σε ψυχιατρικά πλαίσια

Οργανωτής - Συζητητής: Κλήμης Ναυρίδης, *Τμήμα Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών, ψυχαναλυτής και ομαδικός ψυχοθεραπευτής, μέλος ΕΕΨΨ, SFPPG, ΕΕΨΨΟ*

Η ψυχαναλυτική ανακάλυψη της ομάδας συνδέθηκε εξ αρχής με το ψυχιατρικό νοσοκομειακό περιβάλλον. Έκτοτε η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία ομάδας και οι ποικίλες τεχνικές ή παραλλαγές της εφαρμόζονται διεθνώς με μεγάλη επιτυχία σε διάφορα ψυχιατρικά περιβάλλοντα. Στην εισαγωγή αυτού του πάνελ θα σχολιαστεί η χρησιμότητα της συγκεκριμένης προσέγγισης αναφορικά με τον ιδιαίτερο τύπο μεταβίβασης των οριακών και ψυχωτικών ασθενών, αλλά και σε σχέση με ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του ίδιου του ομαδικού κλινικού πλαισίου.

Εισήγηση 1

Η επινόηση του ομαδικού ψυχικού οργάνου

*Μιχάλης Α. Πέτρου, κλινικός ψυχολόγος και κοινωνικός ανθρωπολόγος
(Πανεπιστήμιο Lyon 2-Lumière), ψυχαναλυτής, μέλος ΕΨΕ και IPA*

Θα αναπτυχθεί η κλινική και θεωρητική σημασία της στροφής που δόθηκε τις τελευταίες δεκαετίες στην ψυχαναλυτική εργασία με μικρές ομάδες, μέσω του έργου των D. Anzieu και R. Kaës. Μετά την ανάπτυξη από τον Bion των λεγόμενων *βασικών υποθέσεων*, σειρά έχουν η *ομαδική αυταπάτη*, το *ομαδικό ψυχικό όργανο*, η *ομαδική συνειρμική αλυσίδα*, οι *ασυνείδητες συμμαχίες* και τα *σύμφωνα*, οι *φορικές λειτουργίες* και βέβαια η ανάπτυξη και διεργασία των διάφορων μορφών που παίρνει η μεταβίβαση και αντι-μεταβίβαση μέσα στην ομάδα. Πρόκειται για εννοιολογικά και μεθοδολογικά εργαλεία που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε πώς συγκροτείται μια ομάδα ως μεταβατική και μοιρασμένη ψυχική πραγματικότητα μεταξύ των μελών της.

Εισήγηση 2

Οι φαντασιώσεις του θεραπευτή σε ομάδα ψυχωτικών ασθενών

Κώστας Παπακωνσταντίνου, Ψυχίατρος, Ψυχαναλυτής, ΕΕΨΨ

Η σφοδρότητα της ψυχωτικής μεταβίβασης και η συναισθηματική αμβλύτητα του ψυχωτικού ασθενή δημιουργούν έντονα συναισθήματα και φαντασιώσεις στο θεραπευτή. Οι φαντασιώσεις αυτές, ενώ υπηρετούν τη συναισθηματική του αυτάρκεια ταυτόχρονα αποτελούν και μια πρώτη και πολύ ουσιαστική επεξεργασία του υλικού της ομάδας.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.3 | Αίθουσα 103

Καθημερινές εφαρμογές στη νευροψυχολογία: από την επιδημιολογία στην αποκατάσταση

Οργανωτής: Μαίρη Κοσμίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Συζητήτρια: Φώφη Κωνσταντινίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Οι εφαρμογές της νευροψυχολογίας είναι ποικίλες. Η εκτίμηση μεμονωμένων περιπτώσεων έχει χρησιμοποιηθεί εδώ και πολλές δεκαετίες για τη αποσαφήνιση των γνωστικών μηχανισμών και της παθοφυσιολογίας πολλών νοσημάτων του κεντρικού νευρικού συστήματος. Ωστόσο, πληροφορίες από τη νευροψυχολογική έρευνα μπορούν να βοηθήσουν και στην περιγραφή και βελτίωση καθημερινών συμπεριφορών, όπως η οδήγηση ή η απόδοση στο σχολείο και στο χώρο εργασίας ατόμων με νευρολογική διαταραχή. Στο συμπόσιο αυτό θα παρουσιάσουμε διάφορες προσεγγίσεις που αφορούν τη διατύπωση και διαχείριση καθημερινών δυσκολιών ατόμων με γνωστική εξασθένηση. Ξεκινώντας από μια επιδημιολογική μελέτη στον ελληνικό χώρο, θα συζητήσουμε τη συχνότητα της ήπιας γνωστικής εξασθένησης (ΗΓΕ) στην Ελλάδα και τους πιο συχνούς υποτύπους, όπως επίσης και την οδηγική ικανότητα ηλικιωμένων ατόμων με και χωρίς άνοια ή ΗΓΕ. Θα παρουσιάσουμε πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες που τους δυσκολεύουν (π.χ., απόσπαση προσοχής, απρόβλεπτα συμβάντα, χρόνοι αντίδρασης) και τις στρατηγικές που εφαρμόζουν (π.χ., αντιστάθμιση με προσαρμογή της ταχύτητας και

της απόστασης του οχήματος από το μπροστινό). Επίσης, θα συζητήσουμε τα ευρήματα από την εφαρμογή προγράμματος γνωστικής αποκατάστασης για τη βελτίωση της προσοχής, της μνήμης και των επιτελικών λειτουργιών στη σκλήρυνση κατά πλάκας, με συνακόλουθη αλλαγή σε νευροβιολογικό επίπεδο (όπως τεκμηριώνεται στη νευροαπεικόνιση) και με προεκτάσεις για την επάνοδο στην εργασία. Τέλος, θα παρουσιάσουμε ευρήματα από την εφαρμογή της γνωστικοσυμπεριφορικής ψυχοθεραπείας σε παιδιά με επιληψία μη ελεγχόμενη πλήρως με φαρμακευτική αγωγή. Πέρα από την αύξηση της ποιότητας ζωής των παιδιών και των οικογενειών, η παρέμβαση αυτή οδήγησε σε βελτίωση των γνωστικών ελλειμμάτων των παιδιών και μείωση της συχνότητας των κρίσεων, με προεκτάσεις για τη αδιάλειπτη συμμετοχή και βελτιωμένη απόδοση στο σχολείο. Την παρουσίαση των παραπάνω μελετών θα ακολουθήσει συζήτηση για την ευρύτερη εφαρμογή νευροψυχολογικών γνώσεων και παρεμβάσεων για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής ατόμων με γνωστική έκπτωση λόγω νευρολογικής διαταραχής.

Εισήγηση 1

Επίπτωση της ήπιας γνωστικής εξασθένησης και των υποτύπων της στον ελληνικό πληθυσμό

Ελένη Αρετούλη¹, Μαίρη Κοσμίδου¹, Θέμης Δαρδιώτης², Μαίρη Γιαννακούλια³,
Γιώργος Χατζηγεωργίου² και Νίκος Σκαρμέας^{4,5}

¹Εργαστήριο Γνωστικής Νευροεπιστήμης, Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη

²Τμήμα Νευρολογίας, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ελλάδα

³Τμημά Επιστήμης Διαιτολογίας-Διατροφής, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

⁴Taub Institute for Research in Alzheimer's Disease and the Aging Brain, the Gertrude
H. Sergievsky Center, Department of Neurology, Columbia University, New York,
New York, USA

⁵Τμήμα Κοινωνικής Ιατρικής, Ψυχιατρική και Νευρολογική, Εθνικό Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι ενήλικες με ήπια γνωστική διαταραχή (ΗΓΔ) έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν μελλοντικά άνοια συγκριτικά με τους γνωστικά υγιείς ενήλικες. Επιπλέον, έχουν διακριθεί διαφορετικοί γνωστικοί υπότυποι ΗΓΔς και η πρόγνωση

για τον κάθε υπότυπο διαφέρει. Ωστόσο, η επιδημιολογία της ΗΓΔς και των υποτύπων της στην Ελλάδα δεν είναι ακόμα γνωστή. Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήσαμε δεδομένα από την Ελληνική Διαχρονική Επιδημιολογική Μελέτη για την Άνοια και τη Διατροφή (Hellenic Longitudinal Investigation in Aging and Diet Study-HELIAD), μια μεγάλη προοπτική μελέτη σε ελληνικό πληθυσμό, για να υπολογίσουμε τον επιπολασμό της ΗΓΔς στην Ελλάδα. Σε δείγμα 1118 ενηλίκων, άνω των 55 ετών σε ηλικία, 13.1% (177 άτομα) έλαβαν κλινική διάγνωση ΗΓΔς, από τα οποία 44.2% ήταν άνδρες και 55.8% γυναίκες. Οι συγγενείς των περισσότερων ατόμων με ΗΓΔ ανέφεραν μνημονικά προβλήματα (72.2%), κάποιοι δυσκολίες στον προσανατολισμό (19.2%), ενώ λίγοι ανέφεραν παραμέληση προσωπικής υγιεινής (7.8%). Η πλειοψηφία των ατόμων με ΗΓΔ (61.4%) παρουσίασε ελλείμματα σε δοκιμασίες μνήμης (αμνησιακός υπότυπος), αρκετοί σε δοκιμασίες εκτελεστικών λειτουργιών (44.9%), ενώ λιγότεροι σε οπτικοχωρικές δοκιμασίες (39.1%) και σε δοκιμασίες προσοχής και ταχύτητας γνωστικής επεξεργασίας (34.1%). Ο αμνησιακός υπότυπος με μεμονωμένο έλλειμμα στη μνήμη αποτέλεσε το 13% του συνόλου ατόμων με ΗΓΔ, ο αμνησιακός υπότυπος με πολλαπλά ελλείμματα το 48.8%, ο μη αμνησιακός υπότυπος με μεμονωμένο έλλειμμα σε μια κατηγορία γνωστικών λειτουργιών το 18.2% και, τέλος, ο μη αμνησιακός υπότυπος με πολλαπλά ελλείμματα το 20% του συνόλου των ατόμων με ΗΓΔ. Δεδομένης της προγνωστικής αξίας της ΗΓΔς για την εκτίμηση νέων περιπτώσεων άνοιας, τα στοιχεία αυτά θα μπορούσαν να συμβάλουν στον σχεδιασμό παρεμβάσεων για τη διαχείριση των νευροεκφυλιστικών διαταραχών στην Ελλάδα.

Εισήγηση 2

Νευροψυχολογικοί παράγοντες στην οδήγηση με και χωρίς περισπασμό

Μαίρη Κοσμίδου¹, Αλεξάνδρα Οικονόμου², Αθανασία Λιοζίδου³, Σωκράτης Παπαγεωργίου⁴ & Γιώργος Γιαννής⁵ Εργαστήριο Γνωστικής Νευροεπιστήμης, Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκη ²Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών ³Β' Νευρολογική Κλινική, Γενικό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Αττικό, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο

Διερευνήσαμε τη σχέση συγκεκριμένων νευροψυχολογικών εργαλείων με τη συμπεριφορά κατά την οδήγηση ως προς την πρόβλεψη τυχόν λαθών, τη διάσπαση της προσοχής και τα ατυχήματα. Επιπλέον, μελετήσαμε τη σχέση της αντίληψης του εαυτού ως προς τους χειρισμούς κατά την οδήγηση σε προσομοιωτή με αντικειμενικές παραμέτρους της οδήγησης. Συμμετέχοντες ήταν ενήλικες (20-80 ετών) που οδηγούν [υγιείς=115, ΗΓΕ=64, Alzheimer=28, Parkinson=31]. Όλοι οδήγησαν σε προσομοιωτή κάτω από τέσσερις διαφορετικές συνθήκες που αφορούσαν δρόμους εκτός πόλης, με λίγη και με πολλή κίνηση και με και χωρίς περισπασμό (συνομιλία). Οι μεταβλητές της οδηγικής ικανότητας ήταν η θέση του οχήματος σε σχέση με το δεξί όριο του δρόμου, η μέση ταχύτητα, ο μέσος χρόνος για (πιθανή) σύγκρουση με το προπορευόμενο όχημα, και ο αριθμός ξαφνικών φρεναρισμάτων και παραβάσεων ορίου ταχύτητας. Οι νευροψυχολογικές μεταβλητές αφορούσαν την ταχύτητα νοητικής επεξεργασίας, την επαγρύπνηση, την οπτική μνήμη και μνήμη εργασίας και την οπτικοχωρική αντίληψη. Επιπλέον, συμπληρώθηκαν ερωτηματολόγια που αφορούσαν τη δική τους εκτίμηση σχετικά με την επίδοσή τους στα έργα οδήγησης στον προσομοιωτή. Βρήκαμε ότι η οπτική μνήμη και η μνήμη εργασίας επηρέασαν την οδηγική συμπεριφορά στη συνθήκη χωρίς περισπασμό, ενώ η επαγρύπνηση στη συνθήκη με περισπασμό. Η ταχύτητα επεξεργασίας έπαιξε ρόλο στη συνθήκη με λίγη κίνηση άσχετα από την ύπαρξη ή μη περισπασμού. Η οπτικοχωρική αντίληψη είχε σχέση με τη οδηγική συμπεριφορά σε συνθήκες με πολλή κίνηση και με περισπασμό. Επιπλέον, οι ομάδες υγιών και ΗΓΕ οδηγούσαν σταθερά παρά τους περισπασμούς, τα άτομα με ΝΑ αντιστάθμιζαν οδηγώντας πιο αργά και πιο μακριά από το προπορευόμενο όχημα, ενώ τα άτομα με ΝΠ δεν αντιστάθμιζαν. Όλες οι ομάδες στην πλειοψηφία τους εκτίμησαν την οδήγησή τους στον προσομοιωτή ως καλύτερη από το μέσο οδηγό. Περισσότερα άτομα στις ομάδες ΗΓΕ και ΝΑ δήλωσαν ότι οδηγούσαν στα δεξιά της λωρίδας, πιθανώς αντιλαμβανόμενοι δυσκολίες και αντισταθμίζοντας. Θα συζητηθούν οι προεκτάσεις των ευρημάτων αυτών.

Εισήγηση 3

Βελτίωση της Ιατρικής και Νευροψυχολογικής Εικόνας με Γνωστικοσυμπεροφορική Θεραπεία σε Παιδιά Διαγνωσμένα με Επιληψία

Μάριος Κωνσταντίνου

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Σαράντα-οκτώ παιδιά διαγνωσμένα με επιληψία έλαβαν γνωστικοσυμπεροφορική θεραπεία για την μείωση του καθημερινού στρες και ανησυχιών αλλά και για ψυχοεκπαιδευτικές συνεδρίες για την επιληψία. Η θεραπεία διήρκησε μεταξύ 12 με 15 εβδομάδες. Όλα τα παιδιά λάμβαναν φαρμακοθεραπεία πέραν των 2 ετών για τα επιληπτικά τους επεισόδια αλλά οι επιληπτικές τους κρίσεις δεν ήταν σε πλήρη ύφεση. Τα παιδιά αξιολογήθηκαν με νευροψυχολογικά εργαλεία και τεστ ποιότητας ζωής σε 3 χρονικά σημεία (πριν, κατά την διάρκεια και μετά). Η γνωστικοσυμπεριφορική θεραπεία βρέθηκε να επιδρά θετικά αφού μειώθηκαν σημαντικά τα επιληπτικά επεισόδια, μειώθηκαν σημαντικά οι επισκέψεις σε ιατρικά κέντρα, σημειώθηκε σημαντική καλυτέρευση της ποιότητας ζωής και διαγράφηκε σημαντική βελτίωση της νευροψυχολογικής λειτουργίας των παιδιών, ειδικά στην συγκέντρωση, εργαζόμενη μνήμη και ανάκληση πληροφοριών. Παιδιά σε ομάδα ελέγχου (32 παιδιά) δεν είχαν τις ίδιες θετικές αλλαγές μετά την πάροδο 12-15 εβδομάδων.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.4 | Αίθουσα 104

Συμβουλευτική Ψυχολογία

Μεθοδολογία έρευνας στη Συμβουλευτική Ψυχολογία

Οργανωτής: Μαρία Μαλικιώση-Λοΐζου, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητής: Χριστίνα Αθανασιάδου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η έρευνα σε ένα εφαρμοσμένο κλάδο της Ψυχολογίας, όπως είναι η Συμβουλευτική Ψυχολογία, βοηθά καταρχήν στην καλύτερη κατανόηση των γεγονότων και των διαδικασιών που βιώνουν οι εμπλεκόμενοι στη συμβουλευτική διαδικασία και ειδικότερα βοηθά στην διεύρυνση των γνώσεων των συμβούλων-ψυχοθεραπευτών. Επιπλέον διευκρινίζει τα κύρια στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις

ποικίλες εφαρμογές της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας σε διάφορα πλαίσια. Τα επιμέρους θέματα που συνήθως ερευνώνται σχετίζονται με παράγοντες που συνδέονται με τους εμπλεκόμενους, την ίδια τη συμβουλευτή σχέση, περιβαλλοντικούς παράγοντες, μηχανισμούς αλλαγής καθώς και ερευνητικές μεθόδους διαδικασίας και έκβασης. Στόχος του συμποσίου είναι η ανάδειξη των ποσοτικών και ποιοτικών ερευνητικών μεθόδων που χρησιμοποιεί η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην έρευνα της. Ως ποσοτικές ερευνητικές μέθοδοι ορίζονται οι ποικίλοι τρόποι και διαδικασίες που χρησιμοποιούνται για να ερευνηθούν διαφορές ανάμεσα σε ομάδες, καθώς και σχέσεις ανάμεσα σε μεταβλητές που αφορούν μετρήσιμα φαινόμενα. Η ποιοτική μεθοδολογία επικεντρώνεται σε έρευνα στην οποία τα δεδομένα, υπό μορφή λόγου, μπορούν να συλλεχθούν και να μελετηθούν θεματικά. Στόχος της ποιοτικής έρευνας είναι να βοηθήσει στην κατανόηση του νοήματος της ανθρώπινης δράσης και να διερευνήσει και να αφηγηθεί την ανθρώπινη ιστορία. Παραδοσιακά, η έρευνα της Συμβουλευτικής Ψυχολογίας ήταν ποσοτική. Με την πάροδο του χρόνου όμως, και λόγω του εφαρμοσμένου χαρακτήρα της, άρχισε να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στις ποιοτικές μεθόδους, ως καταλληλότερες να απαντήσουν σε ουσιαστικά ζητήματα. Το συμπόσιο στοχεύει να αναδείξει την αιτιολόγηση της επιλογής μιας συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης σε συνάρτηση με το θέμα που θέλει να μελετήσει ο ερευνητής συμβουλευτικός ψυχολόγος. Θα προσπαθήσει να ερμηνεύσει τους τρόπους με τους οποίους οι διάφορες μεθοδολογίες μπορούν να εφαρμοσθούν σε θέματα με τα οποία ασχολείται η Συμβουλευτική Ψυχολογία. Το συμπόσιο, μέσα από τις παρουσιάσεις και τον διάλογο που θα ακολουθήσει, θα συνδράμει τους νέους επιστήμονες που έχουν εκπαιδευθεί μέσω των μεταπτυχιακών τους σπουδών σύμφωνα με το μοντέλο του «επιστήμονα-επαγγελματία», στην εξέλιξη των ερευνητικών και επιστημονικών τους ενδιαφερόντων.

Εισήγηση 1

Αξιολόγηση ομάδων αυτο-βοήθειας γονέων εξαρτημένων ατόμων: Μια μεικτή μεθοδολογική προσέγγιση (mixed-methods approach)

¹Ιωάννα Πασσά & ²Θεόδωρος Γιοβαζολιάς

¹Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην προσχολική Ηλικία, ΕΚΠΑ

²Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρούσα έρευνα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα δύο μελετών σχετικά με την αποτελεσματικότητα, της επίδρασης της μεθόδου της αυτοβοήθειας σε γονείς εξαρτημένων ατόμων. Η επίδραση της αυτοβοήθειας εξετάστηκε σε δύο επίπεδα. Αφενός, σε ένα πρώτο επίπεδο, αξιολογήθηκε η επίδραση της μεθόδου στη βελτίωση της λειτουργικότητας του γονέα ως άτομο, αφετέρου, εξετάστηκε η επιρροή της στην αλλαγή και την βελτίωση της λειτουργικότητας του οικογενειακού συστήματος. Τα δεδομένα προήλθαν από γονείς εξαρτημένων που είναι μέλη των ομάδων αυτοβοήθειας του ΚΕΘΕΑ (Ανοιχτή Κοινότητα - Διάβαση). Η έρευνα ακολούθησε την μεικτή μεθοδολογική προσέγγιση (mixed-methods approach), σε μια προσπάθεια συνολικής εκτίμησης της συγκεκριμένης παρέμβασης. Συγκεκριμένα, για το ποσοτικό μέρος της έρευνας χορηγήθηκαν τέσσερις ψυχομετρικές κλίμακες σε ένα δείγμα 92 συμμετεχόντων: α) η κλίμακα μέτρησης του άγχους (STAI), β) η κλίμακα εκτίμησης της προσαρμοστικότητας και συνοχής της οικογένειας (FACES III), γ) η κλίμακα ψυχολογικής ευζωίας (PWB) και δ) η κλίμακα στρατηγικών αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων (ΣΑΑΚ). Τα δεδομένα αναλύθηκαν με τη χρήση της Μονοπαραγοντικής Ανάλυσης Διακύμανσης (one-way ANOVA). Πραγματοποιήθηκαν, επίσης, συνεντεύξεις σε βάθος σε ένα επιπλέον δείγμα 6 συμμετεχόντων. Η μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων ήταν η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (IPA). Τόσο το θεωρητικό πλαίσιο όσο και τα ευρήματα της έρευνας προσεγγίστηκαν με τη συστημική θεωρία. Τα αποτελέσματα συγκλίνουν στο ότι η μέθοδος της αυτοβοήθειας ασκεί σημαντική επίδραση στη μείωση των ψυχολογικών συμπτωμάτων άγχους του γονέα, στην - από μέρους του - υιοθέτηση διεκδικητικών συμπεριφορών, στη βελτίωση της ποιότητας των

οικογενειακών σχέσεων, στη βελτίωση της εσωτερικής οργάνωσης της οικογένειας και στην πρόληψη της υποτροπής του εξαρτημένου μέλους. Οι προεκτάσεις των ευρημάτων για την συμβουλευτική παρέμβαση σε γονείς εξαρτημένων ατόμων επίσης συζητιούνται.

Λέξεις-Κλειδιά: η μέθοδος της αυτοβοήθειας, εξαρτήσεις, συστημική προσέγγιση, οικογενειακές παρεμβάσεις.

Εισήγηση 2

Οικονομική πίεση και υποκειμενική ευημερία: Μια δυαδική ανάλυση σε παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά

Μαριαλένα Κωστούλη, Χριστίνα Αθανασιάδου & Δέσποινα Ξανθοπούλου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της σχέσης μεταξύ της αντιλαμβανόμενης οικονομικής πίεσης των παντρεμένων ζευγαριών με παιδιά και της υποκειμενικής τους ευημερίας, καθώς και η διερεύνηση της διαμεσολάβησης της ψυχικής υγείας, της ικανοποίησης από το γάμο και της γονεϊκής αυτό-αποτελεσματικότητας στη σχέση αυτή. Η έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση των παραπάνω ζητημάτων μέσα από μια δυαδική οπτική (σύζυγοι), επιχειρώντας έτσι να καταγράψει την αλληλεξάρτηση των παραπάνω μεταβλητών καθώς, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, οι σύζυγοι μοιράζονται παρόμοιες εμπειρίες, ένα κοινό πλαίσιο και ο ένας επηρεάζει τον άλλο αμοιβαία. Ειδικότερα, στην έρευνα πήραν μέρος 134 παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά και οι υποθέσεις εξετάστηκαν σε δυαδικό επίπεδο με το Μοντέλο Αλληλεξάρτησης Πράττοντος-Συμπράττοντος. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αλλαγή της οικονομικής κατάστασης των ανδρών προς το χειρότερο σχετίζεται αρνητικά με την ικανοποίηση από τη ζωή των γυναικών, μέσω της μείωσης της αντιλαμβανόμενης γονεϊκής αυτό-αποτελεσματικότητας των τελευταίων. Από την άλλη πλευρά, η αλλαγή της οικονομικής κατάστασης των γυναικών προς το χειρότερο και η δυσκολία τους να ανταποκριθούν στις οικογενειακές τους υποχρεώσεις σχετίζονται αρνητικά με την ικανοποίηση που

νώθουν από τη ζωή τους, μέσω της μείωσης της ψυχικής τους υγείας. Επιπλέον, βρέθηκε ότι η εργασιακή κατάσταση των συζύγων και το ετήσιο οικογενειακό τους εισόδημα σχετίζονται αρνητικά με την ικανοποίηση τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών από τη ζωή τους, μέσω της μείωσης της ψυχικής τους υγείας. Τα παραπάνω ευρήματα είναι χρήσιμα στο πλαίσιο μιας συμβουλευτικής ζευγαριών ή ομάδων γονέων αναφορικά με τον αντίκτυπο της οικονομικής πίεσης που βιώνουν τα παντρεμένα ζευγάρια με παιδιά στην ικανοποίησή τους από τη ζωή, σε μια περίοδο μεγάλης οικονομικής ύφεσης διεθνώς.

Λέξεις κλειδιά: Οικονομική πίεση, ψυχική υγεία, ικανοποίηση από το γάμο, γονεϊκή αυτό-αποτελεσματικότητα, ικανοποίηση από τη ζωή.

Εισήγηση 3

Διερευνώντας τη διαδραστική κατασκευή και διαπραγμάτευση των παραληρητικών ιδεών μέσω της ανάλυσης λόγου

Ευγενία Γεωργάκα Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στην ανακοίνωση παρουσιάζεται μια μελέτη που διερευνά τις στρατηγικές με τις οποίες άτομα με διάγνωση παραληρητικών ιδεών προασπίζονται τη δική τους εκδοχή της πραγματικότητας. Στόχοι: Η μελέτη αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος που μέσω της ανάλυσης λόγου διερευνά την κατασκευή πτυχών της 'ψυχωτικής' εμπειρίας. Το συγκεκριμένο τμήμα επικεντρώνεται στις διεργασίες μέσω των οποίων συγκεκριμένες εκδοχές της πραγματικότητας, που στην κλινική πράξη διαγιγνώσκονται ως παραληρητικές, κατασκευάζονται, επιχειρηματολογούνται και γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης στο λόγο. Μεθοδολογία: Η μελέτη βασίζεται σε 30 συνεντεύξεις με άτομα που είχαν εισαχθεί σε ψυχιατρική κλινική οξέων περιστατικών. Ως μεθοδολογία ανάλυσης επιλέχθηκε η ανάλυση λόγου, επειδή συνάδει με την κοινωνική κονστρουξιονιστική οπτική αναφορικά με την κοινωνική κατασκευή της ψύχωσης, που υιοθετήθηκε στη μελέτη αυτή. Επίσης, η ανάλυση λόγου είναι η πλέον κατάλληλη μέθοδος για τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους εκδοχές

της υποκειμενικότητας και της πραγματικότητας δομούνται και γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε διαδραστικά πλαίσια, όπως αυτό μιας ερευνητικής, και κατ' επέκταση μιας κλινικής ή συμβουλευτικής συνέντευξης. Αποτελέσματα: Μέσω της ανάλυσης καταδεικνύεται ότι άτομα με ασυνήθιστες ιδέες, οι οποίες έχουν ήδη διαγνωστεί ως παραληρητικές εντός του συστήματος υπηρεσιών ψυχικής υγείας, διαπραγματεύονται εκδοχές του 'τι τους συνέβη' χρησιμοποιώντας διάφορες κοινωνικά αναγνωρίσιμες και αποδεκτές ρητορικές στρατηγικές και επομένως συμπεριφέρονται ως συγκροτημένα κοινωνικά υποκείμενα. Ωστόσο, η φύση των εκδοχών τους είναι τέτοια που δεν μπορούν να αποδειχθούν ως αληθείς ή λανθασμένες. Σημασία: Η προσέγγιση αυτή των παραληρητικών ιδεών αναδεικνύει τον διαδραστικό και κοινωνικό τους χαρακτήρα, καθώς και τον ενεργό ρόλο του συνομιλητή στην αποτίμηση της αληθοφάνειάς τους, με προφανείς συνέπειες για το ρόλο των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, στις οποίες θα γίνει σύντομη αναφορά.

Λέξεις κλειδιά: ανάλυση λόγου, κοινωνικός κονστρουξιονισμός, παραληρητικές ιδέες, ψύχωση

Εισήγηση 4

Η ποιοτική έρευνα στην Συμβουλευτική Ψυχολογία: Ποικιλομορφία & προκλήσεις

Φιλία Ίσαρη Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια στη διεθνή και στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία αναπτύσσεται η συζήτηση και ο προβληματισμός αναφορικά με θέματα επιστημολογίας και μεθοδολογίας στην ψυχολογία και στον εφαρμοσμένο κλάδο της συμβουλευτικής ψυχολογίας. Παρά την κυριαρχία της ποσοτικής έρευνας στους χώρους αυτούς, παρουσιάζεται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την ποιοτική έρευνα και αναδεικνύεται η ανάγκη ουσιαστικής κατανόησης των διαφορετικών οντολογικών, επιστημολογικών, μεθοδολογικών, αξιολογικών και ρητορικών παραδοχών, στις οποίες οι εν λόγω τύποι έρευνας εδράζονται. Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί μια σύντομη θεωρητική και ιστορική τοποθέτηση του πεδίου της ποιοτικής έρευνας και της εξέλιξης των ποικίλων μορφών της στη συμβουλευτική ψυχολογία. Αναφέρεται

σε δυνατότητες και περιορισμούς αλλά και τον ιδιαίτερο ρόλο που μπορεί να έχει η ποιοτική έρευνα για την βαθύτερη κατανόηση και γνώση όσον αφορά στις πρακτικές, εφαρμογές και τα θέματα με τα οποία ασχολείται η συμβουλευτική και η θεραπεία. Συζητείται ο πολυσχιδής χαρακτήρας της ποιοτικής έρευνας και η ανάγκη συστηματικής μελέτης και κριτικού αναστοχασμού όσον αφορά στις ποικίλες φιλοσοφικές παραδοχές, μεθοδολογικές στρατηγικές, τεχνικές, πρακτικές και προκλήσεις. Τέλος, επισημαίνεται η σημασία της οργανωμένης και ενδεδειγμένης εκπαίδευσης στην ποιοτική έρευνα στο πεδίο της συμβουλευτικής ψυχολογίας και στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.5 | Αίθουσα 108

Συναισθηματικές Όψεις της Οικονομικής Κρίσης

Οργανωτής: Μπετίνα Ντάβου, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητής: Νίκος Μακρής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η ανθρώπινη διάσταση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης έχει ελάχιστα μελετηθεί συστηματικά και ακόμη λιγότερο έχει προβληθεί από τα μέσα ενημέρωσης, τα οποία επικεντρώνονται κυρίως σε οικονομικούς δείκτες και αριθμούς, αποσιωπώντας τις επιπτώσεις (π.χ. την αύξηση των αυτοκτονιών και των περιστατικών κατάθλιψης) και τον ανθρώπινο πόνο που παράγει η κρίση ή παρουσιάζουν δραματοποιημένες μεμονωμένες περιπτώσεις, εκτρέποντας την προσοχή του κοινού από τα κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα που έχει δημιουργήσει η κρίση. Στο συμπόσιο αυτό θα συζητηθούν οι συναισθηματικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και τα επακόλουθά τους στην συμπεριφορά μέσα από μια διεπιστημονική οπτική που αξιοποιεί στοιχεία και θεωρίες της ψυχολογίας, της κοινωνιολογίας και της πολιτικής επιστήμης. Οι εισηγήσεις θα παρουσιάσουν το θεωρητικό πλαίσιο και τα αποτελέσματα από ένα ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο μελετά τα συναισθήματα που γεννά η κρίση και τις επιδράσεις τους στην κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά. Το πρόγραμμα ακολουθεί μικτό ερευνητικό σχεδιασμό με τρία σκέλη: (i) την ποιοτική διερεύνηση του συναισθηματικού βιώματος της κρίσης με ημι-δομημένες συνεντεύξεις βάθους, (ii) την πειραματική διερεύνηση της μη συνειδητής συναισθηματικής επίδρασης των

εικόνων της κρίσης στην αίσθηση πολιτικής επάρκειας και την αισιοδοξία και (iii) την ποιοτική (θεματική) και ποσοτική ανάλυση περιεχομένου ηλεκτρονικών και έντυπων μέσων επικοινωνίας ως προς την προβολή θεμάτων που σχετίζονται με την ανθρώπινη/συναισθηματική (vs. οικονομική και ποσοτική) πλευρά της κρίσης.

Εισήγηση 1

Συναισθήματα, κίνητρα και πολιτική συμπεριφορά

Μπετίνα Ντάβου & Νίκος Δεμερτζής

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο φόβος, το άγχος, η ταπείνωση, ο θυμός, η απόγνωση, η ενοχή είναι μερικά από τα συναισθήματα που καταγράφονται από την έναρξη της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας. Τα συναισθήματα συνδέονται στενά με αλλαγή στην ετοιμότητα για δράση και συνεπώς θα ανέμενε κανείς τα συναισθήματα αυτά να έχουν οδηγήσει σε νέες μορφές ατομικής ή κοινωνικής δράσης. Ωστόσο, ο κόσμος φαίνεται «να μην αντιδρά». Η πρώτη εισήγηση στο συμπόσιο αυτό παρουσιάζει το θεωρητικό πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος, όπως αναπτύχθηκε από τη σύνθεση θεωρητικών μοντέλων από την ψυχολογία, την κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη. Εξετάζει τις πηγές των συναισθημάτων, τους μηχανισμούς που μεσολαβούν για να ενισχύσουν ή να αποδυναμώσουν τη μετάβαση από την συν-κίνηση στην κινητοποίηση, καθώς επίσης και τους παράγοντες που μεσολαβούν για να μετατρέψουν την κινητοποίηση σε ατομική, κοινωνική και πολιτική μορφή δράσης. Παρουσιάζονται οι παράμετροι που καθορίζουν την ισχύ του συναισθήματος, θέματα όπως το τραύμα που ακινητοποιεί, η απουσία συναισθηματικής αλήθειας που απομακρύνει τη σημασία του συμβάντος, η διαθεσιμότητα του κατάλληλου ρεπερτορίου δράσης (πολιτική επάρκεια), τα κριτήρια αξιολόγησης του κόστους και του οφέλους κάθε μορφής δράσης (αισιοδοξία/απαισιοδοξία), καθώς και το κοινωνικό πλαίσιο που διαμορφώνει το συναισθηματικό κλίμα εντός του οποίου οι παράγοντες αυτοί διαμορφώνονται.

Εισήγηση 2

Η επίδραση των συναισθημάτων της κρίσης στην αισιοδοξία και την αίσθηση πολιτικής επάρκειας

Ανθή Σιδηροπούλου & Αντώνης Αρμενάκης

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συστηματικές έρευνες έχουν επιβεβαιώσει ότι τα συναισθήματα δρουν πέρα από την επίγνωση του υποκειμένου, τροποποιώντας στάσεις και συμπεριφορές. Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζεται η πειραματική διερεύνηση της μη συνειδητής επίδρασης της «εικόνας της κρίσης», όπως δημιουργείται στη σύγχρονη καθημερινότητα (π.χ. από τα σφραγισμένα εμπορικά καταστήματα, τους άστεγους, τα συσσίτια κλπ.). 206 φωτογραφίες από την Ελλάδα «κατά» και «πριν» την οικονομική κρίση αξιολογήθηκαν για τα συναισθήματα που γεννούν σε μη συνειδητό επίπεδο σε 19 «κριτές», με τη χρήση ειδικού λογισμικού που ανιχνεύει τα έξι βασικά συναισθήματα από τις εκφράσεις του προσώπου. Έπειτα οι φωτογραφίες χωρίστηκαν σε δύο συνθήκες (αρνητική και ουδέτερη) και χρησιμοποιήθηκαν για την καλλιέργεια συναισθηματικής διάθεσης (δυσάρεστης ή ουδέτερης, αντίστοιχα) σε δύο ομάδες 30 συνολικά συμμετεχόντων. Μετά από την έκθεση στις εικόνες και την καλλιέργεια δυσάρεστης ή ουδέτερης συναισθηματικής διάθεσης, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την κλίμακα αξιολόγησης πολιτικής επάρκειας (Niemi και συν., 1991), την κλίμακα απελπισίας του Beck (Beck & Steer, 1993) και απάντησαν σε βινιέτες σχετικές με μορφές ατομικής και κοινωνικο-πολιτικής δράσης μπροστά σε διάφορα κοινωνικά προβλήματα. Η ερευνητική υπόθεση είναι ότι οι επιδόσεις των συμμετεχόντων στις κλίμακες καθώς και οι στάσεις απέναντι στα προβλήματα θα διαφέρουν ανάλογα με τη συνθήκη συναισθηματικής καλλιέργειας στην οποία υποβλήθηκαν. Τα αποτελέσματα έχουν συγκεντρωθεί και βρίσκονται υπό στατιστική επεξεργασία, η οποία αναμένεται σύντομα να ολοκληρωθεί.

Εισήγηση 3

Ποιοτική διερεύνηση του συναισθηματικού βιώματος της κρίσης

Ιωάννα Τσούτση & Μπετίνα Ντάβου

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η εισήγηση παρουσιάζει τα αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας που είχε βασικό στόχο τη διερεύνηση των συναισθημάτων που γεννά η κρίση, καθώς και το βαθμό και τους τρόπους με τους οποίους τα συναισθήματα αυτά κινητοποιούν το άτομο και εκδηλώνονται σε μορφές πολιτικής δράσης ή αδράνειας. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε η δειγματοληπτική τεχνική της μέγιστης διακύμανσης ανά ηλικιακή ομάδα, με το σκεπτικό ότι τα επακόλουθα της κρίσης βιώνονται εξίσου επώδυνα ίσως αλλά για διαφορετικές αιτίες από ένα νέο άνθρωπο που δεν μπορεί να βρει δουλειά απ' ότι π.χ. για ένα συνταξιούχο που βλέπει τις δυνατότητές του για περίθαλψη να μειώνονται. Ορίστηκαν έτσι τέσσερις ηλικιακές ομάδες 25-34, 35-44, 45-54, 55-70 από γυναίκες και άντρες, εργαζόμενους, άνεργους και απολυμένους με διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης και από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας, με κριτήριο αριθμού συμμετεχόντων σε κάθε ηλικιακή ομάδα τον πληροφοριακό κορεσμό. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις βάθους βασίστηκαν σε οδηγό συνέντευξης, ο οποίος κατασκευάστηκε στη βάση του θεωρητικού πλαισίου του ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος, με άξονες (i) τα συναισθήματα που γεννά στους Έλληνες η τρέχουσα οικονομική κρίση και τις νοητικές διαδρομές (πηγές) μέσω των οποίων αναπτύχθηκαν τα συναισθήματα αυτά, (ii) την ισχύ του συνδέσμου μεταξύ συναισθημάτων και κινητοποίησης και τις παραμέτρους που τον καθορίζουν, (iii) την ισχύ του συνδέσμου μεταξύ κινητοποίησης και δράσης, καθώς και τις παραμέτρους που τον καθορίζουν και (iv) μορφές (ατομικής, κοινωνικής ή πολιτικής) δράσης. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν στη βάση των παραπάνω θεματικών αξόνων καθώς τα άτομα αφηγούνται την εμπειρία τους.

Εισήγηση 4

Ο ρόλος των μέσων επικοινωνίας στην ανάδειξη ή αποσιώπηση της ανθρωπιστικής πλευράς της οικονομικής κρίσης

Σταμάτης Πουλακιδάκος & Λίλα Μάστορα

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα μέσα ενημέρωσης ως μορφή ηγεμονικού λόγου συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του κοινωνικού συναισθηματικού κλίματος και του πλαισίου εντός του οποίου αναπτύσσεται η ατομική και κοινωνική δράση. Η εισήγηση αυτή παρουσιάζει τα αποτελέσματα από την ανάλυση περιεχομένου μέσων ενημέρωσης ως προς την προβολή θεμάτων που σχετίζονται με την «ανθρώπινη» (ψυχολογική και κοινωνική) σε αντιδιαστολή με την οικονομική (με βάση ποσοτικούς δείκτες) πλευρά της κρίσης. Η ανάλυση αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης παρουσιάζουν θέματα αναφορικά με την ανθρώπινη πλευρά της κρίσης, υποβάλλοντας στο κοινό συγκεκριμένες μορφές ερμηνείας (π.χ. ως "συσπείρωσης" ομάδων "ενεργών πολιτών", μη κρατικών θεσμών, όπως η εκκλησία και εταιριών, όπως συγκεκριμένα τηλεοπτικά κανάλια, που αναλαμβάνουν ανθρωπιστικό έργο), φυσικοποιώντας έτσι την απουσία κρατικών θεσμών ή υπογραμμίζοντας δραματοποιημένα μεμονωμένες περιπτώσεις). Η έρευνα βασίστηκε στον τρόπο που καλύφθηκαν ανθρώπινα συμβάντα (π.χ. φτώχεια, ασθένειες, αυτοκτονίες) από τις ειδήσεις στον τύπο και την τηλεόραση, από την έναρξη της κρίσης μέχρι σήμερα.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.6 | Αίθουσα 109

Πολιτική Ψυχολογία

Ταυτότητες σε κρίσιμους καιρούς

Οργανωτής: Δέσποινα Σακκά, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Συζητητής: Μαρία Δικαίου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η τρέχουσα συγκυρία αναιρεί όλο και περισσότερες βεβαιότητες σε πολιτικό, εργασιακό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο απαιτώντας, έτσι, τον επαναπροσδιορισμό ταυτοτήτων καθώς και τη δημιουργία νέων συλλογικοτήτων. Φαινόμενα που «κρύφτηκαν» στην εποχή της ευημερίας (όπως ο ρατσισμός, ο σεξισμός, ο αποκλεισμός, η εκμετάλλευση ατόμων και ομάδων καθώς και ο αυταρχισμός ως ιδεολογία και πολιτικό σύστημα) επανεμφανίζονται σε έντονη και οξεία μορφή στις μέρες μας.

Στο συμπόσιο αυτό συνεισφέρουν συνεργάτες και συνεργάτιδες της Μίκας σε διάφορες χρονικές στιγμές και συγκυρίες αλλά και νεότεροι συνάδελφοι που δραστηριοποιούνται ερευνητικά σε αυτά τα πεδία που η Μίκα υπηρέτησε και συγκεκριμένα (α) στη διερεύνηση σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων και (β) στη σύνδεση της έρευνας με την πολιτική πράξη.

Εισήγηση 1

Αναπαραστάσεις της μετανάστευσης και των μεταναστών ασθενών

στο λόγο των γιατρών

Βασίλης Χατζημπύρρος, Μαρία Δικαίου, Αφροδίτη Μπάκα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παροχή υπηρεσιών υγείας σε μετανάστες αποτελεί σήμερα ένα από τα κρισιμότερα κοινωνικά ζητήματα με τα οποία είναι αντιμέτωπες οι περισσότερες χώρες της υψηλίου δεδομένης της μεγάλης αύξησης του αριθμού των μεταναστών

και της έξαρσης συνοδών προβλημάτων σε επίπεδο προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διερεύνησης κοινωνικών ανισοτήτων και διακρίσεων.

Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα έρευνα διερευνά τους τρόπους με τους οποίους οι γιατροί «προσλαμβάνουν» τους μετανάστες και την παροχή υγείας σε αυτήν την ομάδα πληθυσμού. Αντλώντας από τον ευρύτερο χώρο της κριτικής θεωρητικής και μεθοδολογικής προσέγγισης των κοινωνικών αναπαραστάσεων, η έρευνα βασίζεται σε 40 συνεντεύξεις γιατρών που εργάζονται σε διαφορετικούς χώρους παροχής υγείας.

Η ανάλυση αναδεικνύει ότι οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της έννοιας της μετανάστευσης παρουσιάζουν ποικιλία στη δομή και τα στοιχεία τους καθώς η μετανάστευση κατασκευάζεται ως «προβληματική» είτε γιατί αλλοιώνει την εθνική ταυτότητα της Ελλάδας και επιβαρύνει την ελληνική κοινωνία είτε γιατί καθιστά τον μετανάστη θύμα εκμετάλλευσης που χρησιμοποιείται για να καλύψει τις ανάγκες του ίδιου του συστήματος. Αντίστοιχα ο μετανάστης ασθενής παρουσιάζεται ως «βάρος» στο σύστημα υγείας, ως «άλλος» ασθενής που φέρει την ευθύνη για τα προβλήματα στην παροχή υγείας στον ίδιο και ως ασθενής που έχει τα ίδια δικαιώματα με τον Έλληνα, αλλά είναι φοβισμένος εξαιτίας της εκμετάλλευσης που έχει δεχτεί.

Εισήγηση 2

Η ουσιοποίηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων της ιθαγένειας:

μία ποιοτική μελέτη των αντιδράσεων στο νομοσχέδιο 3838/2010 από μετανάστες και Έλληνες πολίτες

Ειρήνη Καδιανάκη¹ & Ελένη Ανδρεούλη²

¹Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Open University, UK

Ακολουθώντας τη θεωρητική προσέγγιση των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων, στην παρουσίαση αυτή θα εξετάσουμε τις αναπαραστάσεις της ιθαγένειας/υπηκοότητας που κατασκευάζουν Έλληνες και μετανάστες πολίτες, στην Ελλάδα, μετά την ανακοίνωση, το 2010, του πολυ-συζητημένου νομοσχεδίου «Πολιτική συμμετοχή ομογενών και αλλοδαπών υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα και

μακροχρόνια στην Ελλάδα». Θα αναφερθούμε στην έννοια της ουσιοποίησης, ως ένα τρόπο αναπαράστασης των κοινωνικών κατηγοριών. Συγκεκριμένα, με τη διαδικασία της ουσιοποίησης, οι κατηγορίες παρουσιάζονται σα να έχουν μία βασική ουσία που προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά τους. Αυτός ο τρόπος αναπαράστασης των κοινωνικών κατηγοριών της υπηκοότητας/ιθαγένειας χρησιμοποιείται εδώ ως αναλυτικό εργαλείο για να εξετάσουμε τη λειτουργία των αναπαράστασεων αυτών να αποκλείουν ή να εμπερικλείουν τους μετανάστες στο έθνος. Ως εμπειρικό πλαίσιο, βασιζόμαστε στα σχόλια πολιτών που αναρτήθηκαν στο διαδικτυακό χώρο του Υπουργείου Εσωτερικών πριν το νομοσχέδιο παραπεμφθεί στη Βουλή για ψήφιση, στα τέλη του 2009.

Η ανάλυση των διαδικτυακών αυτών σχολίων αναδεικνύει ότι οι Έλληνες κατασκεύασαν αναπαραστάσεις βασισμένοι σε εθνοτικές, πολιτειακές και πολιτισμικές ιδέες, ενώ οι μετανάστες βασίστηκαν μόνο σε πολιτειακές και πολιτισμικές ιδέες και όχι σε εθνοτικές. Η ουσιοποίηση ήταν ένας τρόπος κατασκευής των εθνοτικών και πολιτισμικών αναπαραστάσεων της υπηκοότητας/ιθαγένειας και οδηγούσε σε ένταξη και σε αποκλεισμό των μεταναστών αντίστοιχα. Παρόλα αυτά οι πολιτισμικές αναπαραστάσεις κατασκευάζονταν και με μη-ουσιοποιημένους τρόπους, όπως και οι πολιτειακές, προτείνοντας και οι δύο την ένταξη των μεταναστών. Από τη σκοπιά όμως των Ελλήνων σχολιαστών, η πολιτειακή ένταξη εξαρτόνταν από την νομιμότητα των μεταναστών, την οποία συχνά αμφισβητούσαν και από την πλήρη πολιτισμική τους αφομοίωση. Προτείνουμε τη μελέτη τόσο του περιεχομένου όσο και της λειτουργίας των αναπαραστάσεων της ιθαγένειας/υπηκοότητας ως ένα εργαλείο για την κατανόηση των πολιτικών ένταξης και αποκλεισμού των πολιτών στο κοινωνικό πεδίο.

Εισήγηση 3

Μετανάστευση και ελληνική εθνική ταυτότητα: μια συχνά αμήχανη σχέση;

Αντώνης Σαπουντζής¹ & Πάυλος Πανταζής²

¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η έλευση των μεταναστών στην Ελλάδα δε συνοδεύτηκε μόνο από μια αύξηση ρατσιστικών φαινομένων και ξενοφοβίας (Ευροβαρόμετρο, 2009), αλλά και από έναν επαναπροσδιορισμό μεταξύ της σχέσης «εαυτού» και «άλλου» που δυνητικά μπορεί να φέρει αλλαγές στον τρόπο θεώρησης του εθνικού «εαυτού». Αυτό αποτελεί άλλωστε και βασική αρχή κοινωνικοψυχολογικών θεωριών όπως η Θεωρία της Κοινωνικής Ταυτότητας και της Θεωρίας των Αυτο-Κατηγοριοποιήσεων: οι αλλαγές στο κοινωνικό πλαίσιο επιφέρουν αλλαγές και περιεχόμενο των ταυτοτήτων.

Στην παρουσίαση αυτή εξετάζουμε τον τρόπο που Έλληνες γηγενείς κατασκευάζουν στο λόγο τους το μετανάστη «άλλο» σε αντιπαραβολή με τον «εαυτό». Η έρευνα έγινε σε Δυτικές και Ανατολικές συνοικίες της Θεσσαλονίκης με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων στις οποίες συμμετείχαν 36 άτομα.

Ακολουθώντας τις βασικές αρχές την ανάλυσης λόγου αλλά και της θεωρίας των ιδεολογικών διλημάτων υποστηρίζεται ότι οι συμμετέχοντες κατασκεύαζαν δυναμικά στο λόγο τους την εικόνα του «εαυτού» και του «άλλου» με στόχο τη διαχείριση του διλήματος προκατάληψης και ανοχής, ενώ έμφαση δίνεται στις ρητορικές στρατηγικές που χρησιμοποιούσαν οι συμμετέχοντες και στους ρητορικούς σκοπούς που αυτοί εξυπηρετούσαν.

Εισήγηση 4

Το φύλο ως αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια

Δέσποινα Σακκά

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Έως ακόμα και σήμερα οι κατηγορίες «φύλο» και «εθνοπολιτισμική/πολιτισμική προέλευση» μελετούνται πολύ σπάνια από κοινού ενώ μόνο πολύ πρόσφατα οι έρευνες για το φύλο επεσήμαναν ότι η «εθνοπολιτισμική/πολιτισμική προέλευση» μαζί με την «κοινωνική διαστρωμάτωση» αποτελούν σημαντικούς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τις εμπειρίες ανδρών και γυναικών. Ωστόσο, όπως υποστηρίζεται (Dines & Humez, 2003), είναι αναγκαίο η κοινωνική έρευνα να στραφεί στην κατανόηση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων που διαμορφώνουν, επαναδιαμορφώνουν αλλά και ενισχύουν την κατηγορία «φύλο» στο χρόνο και τον χώρο.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να αναδείξει τις πολλαπλές ταυτότητες φύλου που δομούνται από πολιτισμικά διαφορετικές, ως προς το φύλο, τη θρησκεία, την προέλευση και την κοινωνική θέση, ομάδες εφήβων και ενηλίκων.

Στην εισήγηση παρουσιάζονται μελέτες που, μέσα από διαφορετικά μεθοδολογικά πλαίσια, διερευνούν (α) τους ρόλους των δύο φύλων στη μεταναστευτική οικογένεια της δεκαετίας του 1970, (β) τις ταυτότητες του φύλου στην εφηβεία (1990-2010) και (γ) τις αντιλήψεις και τις προσδοκίες των εφήβων της μειονότητας της Θράκης για τις σχέσεις των δύο φύλων (2010+).

Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι οι παρατηρούμενες σχέσεις ανισοτιμίας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες προσδιορίζονται τόσο από τις διαφορετικές αφετηρίες της κάθε ομάδας (μειονότητα-πλειονότητα, μετανάστες –μη μετανάστες, χαμηλό-υψηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, αγροτική-αστική προέλευση) όσο και από το φύλο των συμμετεχόντων. Στο πλαίσιο αυτό, αναδεικνύεται μία βασική αρχή της κριτικής και της φεμινιστικής κριτικής προσέγγισης πως το φύλο δεν είναι μια αμετάβλητη κατηγορία η οποία διαφοροποιεί τους άνδρες και τις γυναίκες όπως

γενικότερα υποστηρίζεται στο χώρο της ψυχολογίας αλλά αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης καθώς το άτομο διαμορφώνει τους τρόπους με τους οποίους τοποθετεί ή αντιλαμβάνεται τον εαυτό του σε διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια. Ταυτόχρονα, ωστόσο, διαφαίνεται ότι οι διασταυρούμενες κατηγορικές υπαγωγές έχουν ως συνέπεια οι εμπειρίες ανδρών και γυναικών να είναι ιδιαίτερα περίπλοκες και να μη μπορούν να ερμηνευτούν με βάση έναν μόνο από τους παράγοντες που προαναφέρθηκαν.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.7 | Αίθουσα 110

Η Θεωρία PASS για τη Νοημοσύνη: Τέσσερις Δεκαετίες Μετά

Οργανωτής: Τιμόθεος Κ. Παπαδόπουλος, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητής: Γεώργιος Κ. Γεωργίου, Department of Educational Psychology, University of Alberta, Canada

Η θεωρία νοημοσύνης PASS στα ελληνικά: Στάθμιση του εργαλείου CAS και ανασκόπηση ερευνών

Η θεωρία PASS (Planning, Attention, Simultaneous, Successive) διατυπώνεται για πρώτη φορά ως εναλλακτική πρόταση για τη μέτρηση και αξιολόγηση της νοημοσύνης το 1975 (Das, Kirby, & Jarman, 1975), αναγνωρίζοντας την ανάγκη για τον προσδιορισμό της νοημοσύνης, ως ένα συνδυασμό διαφορετικών γνωστικών λειτουργιών. Τέσσερις δεκαετίες μετά, η μελέτη των λειτουργιών του Προγραμματισμού, της Προσοχής, της Ταυτόχρονης και Διαδοχικής Επεξεργασίας συνεχίζει να συμβάλλει σημαντικά στην ερμηνεία και αξιολόγηση της νοημοσύνης όσο και στην κατανόηση και αντιμετώπιση φαινομένων που αφορούν ειδικές μαθησιακές και αναπτυξιακές διαταραχές. Το συμπόσιο αυτό στοχεύει στη μελέτη συναφών θεμάτων με εκπαιδευτικές εφαρμογές μέσω της παρουσίασης αποτελεσμάτων από έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε Καναδά, Κίνα, Ελλάδα και Κύπρο. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει τέσσερις παρουσιάσεις. Η πρώτη εστιάζεται στη συνεισφορά της θεωρίας PASS στη μελέτη της νοημοσύνης και προβαίνει σε μία εκτενή ανασκόπηση των ερευνών που έχουν διεξαχθεί στα ελληνικά με τη χρήση της γνωστικής μπαταρίας Cognitive Assessment System (CAS, Naglieri & Das, 1997·

Ελληνική στάθμιση: Papadopoulos, Georgiou, Kendeou, & Spanoudis, 2008), το βασικό εργαλείο της θεωρίας PASS. Η δεύτερη εξετάζει την παραγοντική δομή του CAS σε δύο διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες (Κινέζικη και Καναδέζικη) εστιάζοντας στα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την αξιολόγηση της νοημοσύνης διαπολιτισμικά ως ένα σύνολο διαφορετικών νευροψυχολογικών λειτουργιών. Η τρίτη παρουσίαση εξετάζει κατά πόσο η νοημοσύνη, όπως αυτή ορίζεται από τη θεωρία PASS, μπορεί να προβλέψει την επίδοση στην ανάγνωση και στα μαθηματικά σε μικρές ηλικίες. Η συζήτηση επικεντρώνεται στο ρόλο που συγκεκριμένες λειτουργίες της θεωρίας PASS σχετίζονται με επιδόσεις σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα στο σχολείο και πώς η μελέτη της νοημοσύνης με έμφαση στις διεργασίες που αυτή εμπλέκει μπορεί να βοηθήσει την εκπαιδευτική και παρεμβατική πράξη. Η τελευταία παρουσίαση μελετά τις σχέσεις μεταξύ εργαζόμενης μνήμης, επιτελικών γνωστικών λειτουργιών (όπως αυτές αξιολογήθηκαν με το CAS) και αναγνωστικής ικανότητας σε παιδιά νηπιαγωγείου και Α' Δημοτικού στην Ελλάδα. Εξετάζει κατά πόσο η εκτίμηση της εργαζόμενης μνήμης και των επιτελικών λειτουργιών στο νηπιαγωγείο μπορεί να προβλέψει την αναγνωστική επίδοση των παιδιών ένα χρόνο αργότερα, στην Α' Δημοτικού. Τα αποτελέσματα των τεσσάρων αυτών μελετών και η επακόλουθη συζήτηση συνιστούν μία ουσιαστική αξιολόγηση της συνεισφοράς της θεωρίας PASS στη μελέτη της νοημοσύνης για 40 και πλέον χρόνια.

Εισήγηση 1

Η θεωρία νοημοσύνης PASS στα ελληνικά: Στάθμιση του εργαλείου CAS και ανασκόπηση ερευνών

Τιμόθεος Κ. Παπαδόπουλος, Γεώργιος Κ. Γεωργίου, Κενδέου Παναγιώτα, Γεώργιος Σπανούδης, Τμήμα Ψυχολογίας και Κέντρο Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης, Πανεπιστήμιο Κύπρου Department of Educational Psychology, University of Alberta, Canada, Department of Educational Psychology University of Minnesota, USA, Τμήμα Ψυχολογίας και Κέντρο Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός της παρουσίασης αυτής είναι (α) να μελετήσει τις ψυχομετρικές ιδιότητες της σταθμισμένης στην ελληνική γλώσσα γνωστικής μπαταρίας Cognitive Assessment System (CAS, Naglieri & Das, 1997) του βασικού εργαλείου της θεωρίας PASS (Planning, Attention, Simultaneous, Successive. Das, Naglieri, & Kirby, 1994) και (β) να προσδιορίσει την ψυχομετρική και κλινική χρησιμότητα του εργαλείου CAS, προβαίνοντας σε μία σύντομη ανασκόπηση 22 σχετικών ερευνών που έχουν διεξαχθεί με ελληνόφωνους πληθυσμούς. Οι έρευνες αυτές εστιάζονται σε θέματα (1) αναγνωστικής ανάπτυξης, (2) αναγνωστικών δυσκολιών και υποομάδων παιδιών με αναγνωστικά προβλήματα, (3) πιθανής συνοσηρότητας ειδικών μαθησιακών διαταραχών, (4) σχέσης λειτουργιών όπως της προσοχής και του προγραμματισμού και (5) παρεμβατικών εφαρμογών (π.χ., PASS Reading Enhancement Program: PREP) κατάλληλων για την αντιμετώπιση ειδικών μαθησιακών διαταραχών. Η παρουσίαση καταλήγει ότι όταν η συνεισφορά της θεωρίας PASS στη μέτρηση της νοημοσύνης και στην ερμηνεία των ειδικών μαθησιακών διαταραχών μελετάται στο σύνολό της, σε σχέση με το περιεχόμενο, την ποιότητα και τα αποτελέσματα των σχετικών συσχετιστικών και παρεμβατικών ερευνών, οι εφαρμογές της αποδίδουν παρόμοια αποτελέσματα με εκείνα που προέρχονται από πληθυσμούς με διαφορετικά πολιτιστικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά. Η συζήτηση εστιάζεται στις θεωρητικές και πρακτικές προεκτάσεις αυτών των ευρημάτων.

Εισήγηση 2

Cognitive Assessment System: Does it work the same way across cultures?

*George K. Georgiou, Ciping Deng, Wei Wei, Department of Educational Psychology,
University of Alberta, Canada, J. P. Das*

*School of Psychology and Cognitive Science, East China Normal University, China,
School of Psychology and Cognitive Science, East China Normal University, China,
Department of Educational Psychology, University of Alberta, Canada*

In this study we examined the measurement invariance of the Das-Naglieri Cognitive Assessment System (D-N CAS; Naglieri & Das, 1997), which is based on the Planning,

Attention, Simultaneous and Successive (PASS) processing theory, across two cultures. One-hundred-twenty grade 1 English-speaking Canadian and 181 grade 1 Mandarin-speaking Chinese children were tested on the basic D-N CAS battery. The results of multigroup confirmatory factor analyses indicated that the factor loadings, the variances, and the covariances were similar across the two groups. These findings suggest that D-N CAS could provide a useful framework for understanding intelligence across cultures.

Εισήγηση 3

Ποιος είναι ο ρόλος της νοημοσύνης στις αρχικές αναγνωστικές και μαθηματικές δεξιότητες;

Γεώργιος Κ. Γεωργίου, Γεώργιος Μανωλίτσας Department of Educational Psychology, University of Alberta, Canada, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ελλάδα

Στην παρούσα διαχρονική μελέτη εξετάστηκε αν η νοημοσύνη – προσδιοριζόμενη ως ένα σύνολο γνωστικών λειτουργιών με βάση τη θεωρία PASS (Das, Naglieri, & Kirby, 1994)– μπορεί να προβλέψει την ανάπτυξη των αρχικών αναγνωστικών και μαθηματικών δεξιοτήτων. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 83 συμμετέχοντες Έλληνες μαθητές, οι οποίοι φοιτούσαν στο νηπιαγωγείο και ακολουθήθηκαν έως το τέλος της Α΄ τάξης του δημοτικού σχολείου. Ειδικότερα, οι μαθητές στην αρχή του νηπιαγωγείου αξιολογήθηκαν ως προς την επίδοσή τους στις γνωστικές λειτουργίες του Προγραμματισμού, της Προσοχής, της Ταυτόχρονης και Διαδοχικής επεξεργασίας (PASS) καθώς και ως προς την ανάπτυξη της φωνολογικής επίγνωσης και της οπτικο-χωρικής εργαζόμενης μνήμης. Στο τέλος του νηπιαγωγείου οι ίδιοι μαθητές αξιολογήθηκαν ως προς τις επιδόσεις τους σε κριτήρια για την εκτίμηση των αρχικών αναγνωστικών και μαθηματικών δεξιοτήτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γνωστικές λειτουργίες της διαδοχικής επεξεργασίας και της προσοχής ήταν σημαντικοί δείκτες πρόβλεψης των αρχικών αναγνωστικών δεξιοτήτων πέρα από την επίδραση των ελεγχόμενων μεταβλητών (φωνολογική

επίγνωση και εργαζόμενη μνήμη). Ωστόσο, καμία από τις γνωστικές λειτουργίες της θεωρίας PASS δεν προέβλεψε σημαντικά τις αρχικές μαθηματικές δεξιότητες των παιδιών στο τέλος του νηπιαγωγείου και της Α΄ τάξης μετά την επίδραση των ελεγχόμενων μεταβλητών. Συνοψίζοντας, τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι η συμβολή των γνωστικών λειτουργιών, που εκδηλώνονται κατά την προσχολική ηλικία, είναι περιορισμένη σε συγκεκριμένους τομείς μαθησιακών δεξιοτήτων. Επομένως, οι γνωστικές λειτουργίες, όπως προσδιορίζονται από τη θεωρία PASS, έχουν μικρές πιθανότητες να συμβάλλουν θετικά στην ανάπτυξη μιας δεξιότητας (όπως τα μαθηματικά), η οποία δεν έχει διδαχθεί επαρκώς ακόμη στο σχολείο και απαιτεί την ενεργοποίηση μηχανισμών απομνημόνευσης πράξεων.

Εισήγηση 4

Συμβολή εργαζόμενης μνήμης, γνωστικών, και επιτελικών λειτουργιών στην πρόβλεψη της αναγνωστικής ικανότητας παιδιών Α΄ δημοτικού

Σοφία Χατζηγεωργιάδου, Ζωή Μπαμπλέκου

Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,

Στη διαχρονική αυτή μελέτη αξιολογήσαμε την εργαζόμενη μνήμη (EM) και τις γνωστικές και επιτελικές λειτουργίες παιδιών νηπιαγωγείου (N=60, M.O.: 70.7, T.A.: 2.96) και ερευνήσαμε την ικανότητά τους να προβλέψουν την αναγνωστική ικανότητα των ίδιων παιδιών στο τέλος της Α΄ δημοτικού (M.O.: 81.9, T.A.: 3.31). Η EM (Baddeley & Hitch 1974. Baddeley, 2000) και οι λειτουργίες της θεωρίας PASS (Besta, Miller, & Naglieri, 2011. Das, Naglieri & Kirby, 1994 (Σχεδιασμός, Προσοχή, Ταυτόχρονη επεξεργασία, Διαδοχική επεξεργασία) αξιολογήθηκαν καταρχήν κατά τη φοίτηση στο νηπιαγωγείο. Οι ίδιες λειτουργίες επαναξιολογήθηκαν και εκτιμήθηκε η αναγνωστική ικανότητα των συμμετεχόντων στο τέλος της Α΄ δημοτικού. Υποθέσαμε ότι (α) οι μετρήσεις της φωνολογικής EM και της διαδοχικής επεξεργασίας θα προέβλεπαν την ικανότητα για αποκωδικοποίηση λέξεων (Papadopoulos, 2001. Savage & Frederickson, 2008) και (β) οι μετρήσεις της λεκτικής

ΕΜ, του σχεδιασμού και της ταυτόχρονης επεξεργασίας θα προέβλεπαν τις ικανότητες κατανόησης και σύνταξης (Chrysochoou, Bablekou & Tsigilis, 2011. Papadopoulos & Georgiou, 2010). Η ΕΜ αξιολογήθηκε με το Working Memory Test Battery for Children (WMTB-C, Pickering & Gathercole, 2001) μεταφρασμένο και προσαρμοσμένο στην ελληνική γλώσσα (Chrysochoou & Bablekou, 2011. Chrysochoou, Bablekou, Masoura, & Tsigilis, 2013). Οι επιτελικές λειτουργίες αξιολογήθηκαν με το Cognitive Assessment System (CAS, Das & Naglieri, 1997), μεταφρασμένο και προσαρμοσμένο στα ελληνικά για τις ανάγκες της έρευνας. Η αναγνωστική ικανότητα εκτιμήθηκε με το Εργαλείο Ανίχνευσης Αναγνωστικών Δυνατοτήτων και Αδυναμιών (new-TEΛΑ, Παντελιάδου & Σιδερίδης, υπό δημοσίευση). Αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης κατέδειξαν πράγματι ότι η φωνολογική ΕΜ αποτέλεσε αξιόπιστη μεταβλητή πρόβλεψης της ικανότητας για αποκωδικοποίηση, ενώ η λεκτική ΕΜ προέβλεψε τις ικανότητες κατανόησης και σύνταξης. Η διαδοχική επεξεργασία προέβλεψε την ικανότητα αποκωδικοποίησης, η ταυτόχρονη επεξεργασία την ικανότητα κατανόησης, ενώ η προσοχή την αναγνωστική ευχέρεια. Τέλος, καταγράφηκε ισχυρή συσχέτιση των έργων αξιολόγησης της φωνολογικής και της λεκτικής ΕΜ με τα έργα της διαδοχικής και ταυτόχρονης επεξεργασίας, αντίστοιχα. Τα ευρήματα θα συζητηθούν βάσει της θεωρίας PASS για τη νοημοσύνη και των θεωριών εργαζόμενης μνήμης.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.8 | Αίθουσα 005

Κλινική Ψυχολογία & Ψυχολογία της Υγείας

Ψυχική ανθεκτικότητα, κατάθλιψη, θυματοποίηση στην παιδική ηλικία:

Ένα συνθετικό μοντέλο παρέμβασης στο σχολικό πλαίσιο με βάση την έρευνα για μαθητές με συναισθηματικές-συμπεριφορικές-μαθησιακές δυσκολίες, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς

Οργανωτές: Ηλίας Κουρκούτας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Angie Hart, University of Brighton

Viviana Langher, University of Rome, Sapienza

Συζητητής: Θεόδωρος Γιοβαζολιάς, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στο συμπόσιο θα παρουσιαστούν δεδομένα από έρευνες σε σχέση με την «ψυχική ανθεκτικότητα» και τις παιδικές διαταραχές (εσωτερικευμένες-εξωτερικευμένες,

μαθησιακές,-ψυχοκοινωνικές δυσλειτουργίες και μοναξιά), τη σχέση μαθητών, με και χωρίς ΕΕΑ, με εκπαιδευτικούς και γονείς, καθώς και δεδομένα για τα φαινόμενα θυματοποίησης στο σχολικό πλαίσιο που συνιστούν μία συγκεκριμένη μορφή ψυχοκοινωνικής βίας, με διαφορετικό βαθμό έντασης και συχνότητας, αλλά πάντα με αρνητικές επιπτώσεις στους εμπλεκόμενους μαθητές. Τα συμπεράσματα των συγκεκριμένων μελετών αναδεικνύουν αυξημένα ποσοστά μαθητών, με και χωρίς ΕΕΑ, οι οποίοι παρουσιάζουν, με βάση τις δηλώσεις τους, σημαντικές ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, αισθήματα κατάθλιψης και μοναξιάς, αισθήματα απόρριψης και προβληματικών σχέσεων με τους δασκάλους, καθώς και αυξημένα επίπεδα θυματοποίησης.

Τα δεδομένα των συγκεκριμένων ερευνών, σε συνδυασμό με τα διαθέσιμα γενικότερα στοιχεία για τις επιπτώσεις της «κρίσης» στην ψυχοκοινωνική υγεία των οικογενειών και την απουσία δομών εξειδικευμένης στήριξης στα σχολεία, καθιστούν απαραίτητη την εστίαση της έρευνας στην κατεύθυνση του σχεδιασμού παρεμβάσεων στα σχολεία. Μια βασική διάσταση, επομένως, του συμποσίου είναι να προτείνει, σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο, ένα ολιστικό μοντέλο προσέγγισης των παιδικών δυσκολιών και ένα αντίστοιχο (ψυχοπαιδαγωγικό και ψυχοθεραπευτικό ενταξιακό) μοντέλο παρέμβασης στα σχολικά πλαίσια, με βάση τα διεθνή δεδομένα και τα δεδομένα της έρευνας για την ελληνική πραγματικότητα. Σε σχέση με τον σχεδιασμό παρεμβάσεων, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους παράγοντες (ατομικούς, οικογενειακούς, σχολικούς, κοινωνικούς), που οι έρευνες αναδεικνύουν ότι προάγουν την ψυχοκοινωνική ανθεκτικότητα (συμπεριλαμβανομένης και της σχολικής ανθεκτικότητας -academic resilience-) και ιδιαίτερα των σχέσεων των μαθητών με γονείς, εκπαιδευτικούς, συνομήλικους. Στο πλαίσιο αυτό, θα παρουσιαστεί, επίσης, ένα διεθνές πρόγραμμα υποστήριξης εκπαιδευτικών για την καλύτερη διαχείριση στο σχολικό πλαίσιο μαθητών με συμπεριφορικές και ψυχοκοινωνικές δυσκολίες /διαταραχές.

Σε σχέση με το θεωρητικό υπόβαθρο, υιοθετούμε μια ποικιλία θεωρητικών (συστημική, αναπτυξιακή, ψυχοδυναμική, γνωστική-αναλυτική, ενταξιακή

ψυχοπαιδαγωγική) και επιστημολογικών προσεγγίσεων (θετικιστική, κονστρουκτιβιστική ερμηνευτική, κριτική θεώρηση, συνδιαλλακτικό (transactional) μοντέλο (Sameroff)).

Εισήγηση 1

Ένα συνθετικό «θεραπευτικό» μοντέλο προσέγγισης των παιδικών διαταραχών με βάση την έρευνα στη Ψυχική Ανθεκτικότητα, τις Συστημικές και Ψυχοδυναμικές παραβάσεις στο σχολικό πλαίσιο

H. E. Κουρκούτας & V. Langher

Πανεπιστήμιο Κρήτης & University of Rome, Sapienza

Στην συγκεκριμένη εισήγηση θα παρουσιαστούν στοιχεία από μία σειρά ερευνών που αφορούν τα προβλήματα συμπεριφοράς σε σχολικά πλαίσια, την αντίληψη των μαθητών δημοτικού για τις σχέσεις με γονείς και εκπαιδευτικούς, την αντίληψη για τις ικανότητες ενδο-ατομικής προσαρμογής τους (ατομική ψυχική ανθεκτικότητα), καθώς και δεδομένα για το αίσθημα κατάθλιψης, μοναξιάς και ψυχοκοινωνικών δυσλειτουργιών. Τα στοιχεία δείχνουν, σε συμφωνία με τη διεθνή έρευνα ότι τα προβλήματα συμπεριφοράς συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με σοβαρά προβληματικές σχέσεις και κακές πρακτικές επίλυσης προβλημάτων στο οικογενειακό περιβάλλον, καθώς και στο σχολικό πλαίσιο, αλλά και αντίστοιχα υψηλά ποσοστά κατάθλιψης σε παιδιά με και χωρίς ΕΕΑ. Με βάση τα δεδομένα και ποιοτικών μελετών (συνεντεύξεων με μαθητές με ήπια ή πιο σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς, συνεντεύξεων με εκπαιδευτικούς και προγράμματα παρέμβασης στα σχολεία), θα παρουσιαστούν οι βασικές διαστάσεις ενός συστημικού-ψυχοδυναμικού μοντέλου, με «ενταξιακή» οπτική, υποστήριξης μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους παράγοντες (ατομικούς, οικογενειακούς, σχολικούς, κοινωνικούς), που οι έρευνες αναδεικνύουν ότι προάγουν την ψυχοκοινωνική ανθεκτικότητα (συμπεριλαμβανομένης και της σχολικής ανθεκτικότητας -academic resilience-) και ιδιαίτερα των σχέσεων των μαθητών με γονείς, εκπαιδευτικούς και συνομήλικους.

Εισήγηση 2

Θυματοποίηση, Αυτοεκτίμηση και Συναισθηματικές Δυσκολίες Παιδιών με και χωρίς Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες

Μ. Κοκκιάδη, Η. Ε. Κουρκούτας & Θ. Γιοβαζολιάς

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της συχνότητας παρουσίας προβλημάτων εκφοβισμού και θυματοποίησης ανάμεσα σε μαθητές με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Ακόμη, ένας δεύτερος στόχος ήταν να εξετάσουμε το βαθμό στον οποίο τα προβλήματα εκφοβισμού και θυματοποίησης σχετίζονται τόσο με την αυτοεκτίμηση όσο και με τις συναισθηματικές δυσκολίες των παιδιών με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δείχνουν ότι τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό εμπλοκής σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης, κάτι που βρίσκεται σε αντιστοιχία με ευρήματα αντίστοιχων ερευνών που έλαβαν χώρα είτε στην Ελλάδα είτε σε διεθνές επίπεδο. Ως προς το ρόλο των συναισθημάτων, η αυξημένη εμπλοκή των παιδιών στο φαινόμενο της θυματοποίησης συνδέεται, σε σημαντικό βαθμό, με την παρουσία περισσότερων αρνητικών συναισθημάτων ή συναισθηματικών δυσκολιών και διαταραχών. Σε άμεση συσχέτιση με τα αποτελέσματα είναι και η διαπίστωση ότι οι συναισθηματικές δυσκολίες, ανεξάρτητα την αιτία τους (οικογενειακή, λόγω μαθησιακών, κ.λπ.), παρεμποδίζουν την ομαλή ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων, που θα αποτελούσαν μια σημαντική «ασπίδα προστασίας» απέναντι στις εκφοβιστικές συμπεριφορές των δραστών. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα αυτή είναι τα ακόλουθα: *Ερωτηματολόγιο Βιωμάτων με τους Συνομηλίκους (Peer Experiences Questionnaire-PEQ)*, η *Κλίμακα Αρνητικών και Θετικών Συναισθημάτων (The Panas Scales, Positive and Negative Affect Schedule)*, *Κλίμακα αυτοεκτίμησης Rosenberg (RSES)*, *Διάγνωση ΚΕΕΔΥ*. Τα συμπεράσματα, οι προτάσεις και οι μεθοδολογικοί περιορισμοί θα παρουσιαστούν εκτενώς.

Εισήγηση 3

Ψυχική Ανθεκτικότητα, Αυτοεκτίμηση, Συναισθηματική Κατάσταση και Αντίληψη Σχέσης με τον Εκπαιδευτικό σε Μαθητές με και χωρίς Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Συγκριτική Μελέτη

B. Μπερτσιά & Η. Κουρκούτας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Βασικός στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να παρουσιαστούν οι συνδέσεις-συσχετίσεις μεταξύ της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, της Αυτοεκτίμησης, της αντίληψης της σχέσης με τον εκπαιδευτικό και των γενικότερων συναισθημάτων που βιώνουν τα παιδιά. Στη συγκεκριμένη μελέτη, χρησιμοποιούμε την κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας για Παιδιά και Εφήβους (Resilience Scale for Children and Adolescents) (Prince-Embury, 2006) ($\alpha = .91-.93$), η οποία συνιστά ένα πολυδιάστατο μοντέλο, που διερευνά τις περισσότερες βασικές διαστάσεις/τομείς της λειτουργίας του παιδιού και χορηγείται για πρώτη φορά σε ελληνικό μαθητικό πληθυσμό ($\alpha = .68-.85$). Παράλληλα, η αντίληψη του μαθητή της σχέσης με τον εκπαιδευτικό θεωρείται μια σημαντική παράμετρος, η οποία (συν)διαμορφώνει βασικά χαρακτηριστικά της λειτουργίας και αυτοαντίληψης των παιδιών (π.χ. αίσθηση υποστήριξης, αισιοδοξία, αυτό-αποτελεσματικότητα, αίσθηση ένταξης στην τάξη, κ.λπ.), καθώς και τη σχολική και ατομική αυτοεκτίμηση. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι τα ακόλουθα: η *Κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας για Παιδιά και Εφήβους*, το *Ερωτηματολόγιο Παιδικής Κατάθλιψης (CDI) (Children's Depression Inventory)*, το *Ερωτηματολόγιο Αποδοχής Απόρριψης από το Δάσκαλο (TARQ) (Teacher Acceptance-Rejection Questionnaire)*, η *διάγνωση του ΚΕΕΔΥ*. Στην εισήγηση θα αναλυθούν διεξοδικά οι διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων σε σχέση με τις διάφορες διαστάσεις της Ψυχικής ανθεκτικότητας, καθώς και ένα πλήθος στοιχείων που διερευνούν τις συσχετίσεις μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών της έρευνας, ενώ θα παρουσιαστούν εκτενώς τα συμπεράσματα, οι προτάσεις και οι μεθοδολογικοί περιορισμοί της μελέτης.

Εισήγηση 4

Αυτοεκτίμηση, Αισθήματα Κατάθλιψης, Αντίληψη Σχέσης με τον Εκπαιδευτικό και Σχολική Επίδοση σε Μαθητές με και χωρίς Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες

N. Ηλιάκη & Η. Κουρκούτας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αναδειχτούν οι συναισθηματικές δυσκολίες που βιώνουν οι μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και η σύγκρισή τους σε σχέση με τα αντίστοιχα βιώματα και συναισθήματα παιδιών και εφήβων με τυπική ανάπτυξη. Σε γενικές γραμμές τα δεδομένα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά εκδήλωσης έντονων μορφών καταθλιπτικής διαταραχής σε σχέση με τους μαθητές χωρίς Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Από την άλλη, όσον αφορά τη σχέση με τον εκπαιδευτικό και τα ποσοστά αποδοχής-απόρριψης από τους δασκάλους, τα παιδιά με Ε.Ε.Α. δηλώνουν υψηλότερο βαθμό «Στοργής» από τον δάσκαλο της τάξης τους και χαμηλότερα επίπεδα «εχθρότητας/ θυμού, αδιαφοροποίητης απόρριψης και αδιαφορίας». Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντιδιαστολή με τις παλαιότερες έρευνες και τη σχετική βιβλιογραφία, στις οποίες τα παιδιά με Ε.Ε.Α. είχαν σχετικά τεταμένες σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς τους. Από την άλλη, η σε σχέση με την *Αυτοεκτίμηση των μαθητών χωρίς Ε.Ε.Α. και των μαθητών με Ε.Ε.Α.* Στην ανάλυση διαπιστώθηκε πως τα παιδιά με Ε.Ε.Α. έχουν μεγαλύτερο δείκτη Αυτοεκτίμησης σε σχέση με τα παιδιά χωρίς Ε.Ε.Α., ένα δεδομένο το οποίο επισημάνθηκε και είναι σύμφωνο με πολύ λίγες και, κυρίως, πρόσφατες έρευνες. Τα αντιφατικά δεδομένα θα ερμηνευτούν μέσα από διάφορα θεωρητικά σχήματα. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι τα εξής: *Κλίμακα Παιδικής Κατάθλιψης C.D.I. (Children's Depression Inventory)*, *Κλίμακα Αντίληψης Αποδοχής –Απόρριψης σε σχέση με τον Εκπαιδευτικό (Teacher Acceptance – Rejection Control Questionnaire- TARQ)*, *Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg*, *Τεστ Δυσκολιών Γραπτού Λόγου (Εργαλείο Διαγνωστικής Διερεύνησης Δυσκολιών στο Γραπτό Λόγο των μαθητών Γ'- ΣΤ'*

Δημοτικού), Διάγνωση ΚΕΕΔΥ. Τα συμπεράσματα οι προτάσεις και οι μεθοδολογικοί περιορισμοί θα παρουσιαστούν εκτενώς.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.1 | Αίθουσα 002

Το Βιολογικό Υπόβαθρο των Χαρακτηριστικών Σκληρότητας: Ευρήματα από Νευροαπεικονιστικές, Ψυχοφυσιολογικές και Γενετικές Μελέτες (267)

Οργανωτές: Μελίνα Νικόλ Κοιρανίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κώστας Α. Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Γιώργος Γεωργίου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αλέξανδρος Λόρδος, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πρόεδρος: Μελίνα Νικόλ Κοιρανίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητές: Κώστας Α. Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Γιώργος Γεωργίου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αλέξανδρος Λόρδος, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τα άτομα τα οποία παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά (ΑΣ) εκδηλώνουν ετερογένεια όσον αφορά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ένας παράγοντας ο οποίος εξηγεί αυτή την διαφοροποίηση είναι τα χαρακτηριστικών σκληρότητας (ΧΣ; π.χ., έλλειψη ενσυναίσθησης, ενοχών και απαθής στάση, Callous-unemotional traits). Το συμπόσιο στοχεύει να εστιαστεί στους Βιολογικούς Δείκτες που φαίνεται να σχετίζονται με την εκδήλωση ΑΣ και των ΧΣ. Πιο συγκεκριμένα θα παρουσιαστούν αποτελέσματα από έρευνες με ψυχοφυσιολογικές μετρήσεις (αντανακλαστικό ξαφνιάσματος, ηλεκτρομυογράφημα του ζυγωματικού, συνοφρυώματος), οξυγόνωσης του προμετωπιαίου φλοιού και γενετικοί δείκτες.

Η πρώτη μελέτη από τον Δρ. Κώστα Φάντη, στοχεύει να εξετάσει κατά πόσο διάφοροι νευροφυσιολογικοί μηχανισμοί σχετίζονται με ανεπαρκή συναισθηματική επεξεργασία σε άτομα με ΧΣ. Η οξυγόνωση αιμοσφαιρίνης στον προμετωπιαίο φλοιό καταμετρήθηκε κατά την παρακολούθηση βίαιων και κωμικών σκηνών.

Η δεύτερη έρευνα από τον Γιώργο Γεωργίου, στοχεύει να ελέγξει μέσω του αντανακλαστικού ξαφνιάσματος (startle reflex) και φοβικών νοητικών σεναρίων, τα επίπεδα φόβου που βιώνουν παιδιά με ΑΣ, με ή χωρίς ΧΣ.

Η τρίτη μοριακή μελέτη από τον υποψήφιο διδάκτορα Αλέξανδρο Λόρδο, με δείγμα 200 οικογενειών, στοχεύει στην ανίχνευση πολυμορφισμών σε πολλαπλά υποψήφια γονίδια που επιδρούν σε διακριτά νευροβιολογικά συστήματα, με σκοπό τον εντοπισμό εκείνων των συστημάτων που σχετίζονται πιο άμεσα με τα ΧΣ και την ΑΣ.

Η τέταρτη μελέτη από την Δρ. Μελίνα Νικόλ Κοιρανίδου, στοχεύει να εξετάσει το αντανακλαστικό ξαφνιάσματος νεαρών ενηλίκων (που εντοπίστηκαν με βάση τις διαχρονικές μετρήσεις τους όσον αφορά ΑΣ και ΧΣ) κατά την έκθεσή τους ερωτικές και βίαιες σκηνές.

Συνοψίζοντας τα άτομα με ΧΣ, εκδηλώνουν λιγότερο φόβο, αντιδρούν και επεξεργάζονται πληροφορίες διαφορετικά και αναμένουμε να εντοπίσουν διαφορές στο γενετικό τους υπόβαθρο. Προτείνονται μη παρεμβατικοί τρόποι εντοπισμού ατόμων με ΑΣ και ΧΣ, και θεραπείες για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων δυσκολιών.

Μειωμένη συναισθηματική αντιδραστικότητα σε άτομα με χαρακτηριστικά σκληρότητας: Νέα ευρήματα με τη χρήση λειτουργικής υπέρυθρης τομογραφίας

Δρ. Κώστας Α. Φάντη*, Μαρία Σίκκη, Δρ. Γεωργία Παναγιώτου

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας (ΧΣ; π.χ., έλλειψη ενσυναίσθησης, ενοχών και απαθής στάση, Callous-unemotional traits) συνδέονται με συναισθηματικά στοιχεία της ψυχοπάθειας και σχετίζονται αναπτυξιακά με χαμηλά επίπεδα φόβου και άγχους. Δυσκολίες στην επεξεργασία τόσο αρνητικών όσο και θετικών πληροφοριών υποδηλώνουν ότι άτομα με αυτά τα χαρακτηριστικά ενδέχεται να παρουσιάζουν μειωμένη συναισθηματική αντιδραστικότητα. Ο κύριος σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει κατά πόσο διάφοροι νευροφυσιολογικοί μηχανισμοί σχετίζονται με ανεπαρκή συναισθηματική επεξεργασία σε άτομα με ΧΣ, καθώς επίσης και εάν οι ελλείψεις αυτές αφορούν εξίσου θετικά και αρνητικά ερεθίσματα. Πενήντα εννέα συμμετέχοντες με υψηλά ή χαμηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας επιλέχθηκαν από 1105 νεαρά άτομα (45.8% άνδρες;

Mage = 20.52, SD = 1.40), βάσει των αποτελεσμάτων τους στο ερωτηματολόγιο Inventory of Callous-unemotional traits. Στην πειραματική φάση της μελέτης καταγράφηκαν νευροφυσιολογικές μετρήσεις στον προμετωπιαίο φλοιό (mPFC) και ηλεκτρομυογραφήματα προσώπου (EMG), κατά την παρακολούθηση σκηνών βιαίου, κωμικού και ουδέτερου περιεχομένου. Άτομα με ΧΣ παρουσίασαν παρόμοια οξυγόνωση αιμοσφαιρίνης στον προμετωπιαίο φλοιό (HbO₂) τόσο στα θετικά όσο και στα αρνητικά ερεθίσματα, ενώ οι αντιδράσεις των ατόμων χωρίς ΧΣ ήταν πιο έντονες σε θετικά παρά σε αρνητικά ερεθίσματα. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας υπέδειξαν μειωμένες αντιδράσεις στο ηλεκτρομυογράφημα στην περιοχή του συνοφρυώματος του προσώπου κατά την παρακολούθηση βίαιων ταινιών, οι οποίες δεν διαφοροποιούνται από τις αντιδράσεις τους στις κωμικές ταινίες. Τα ευρήματα αυτά βοηθούν στην κατανόηση των δυσκολιών επεξεργασίας συναισθημάτων που βιώνουν τα άτομα με ΧΣ, με κύρια διαπίστωση ότι αυτά τα άτομα παρουσιάζουν μειωμένη βιολογική αντίδραση σε συναισθηματικά ερεθίσματα. Οι πληροφορίες αυτές είναι σημαντικές, διότι τα ΧΣ είναι κρίσιμα για τον προσδιορισμό νεαρών ατόμων με σοβαρές αντικοινωνικές συμπεριφορές και για τη διάγνωση της Διαταραχής Διαγωγής.

Αντανακλαστικό αιφνιδιασμού σε παιδιά με χαρακτηριστικά σκληρότητας και αντικοινωνική συμπεριφορά.

Γιώργος Γεωργίου*, Δρ. Κώστας Α. Φάντη, Δρ. Γεωργία Παναγιώτου.

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να εξετάσει κατά πόσο ετερογενείς ομάδες παιδιών, διαχωρισμένες στην βάση των διαχρονικών τους αποτελεσμάτων σε χαρακτηριστικά σκληρότητας (callous unemotional traits) και αντικοινωνική συμπεριφορά παρουσιάζουν διαφορές στην εκδήλωση του αντανακλαστικού αιφνιδιασμού (startle reflex) στην παρουσίαση φοβικών ερεθισμάτων. Οι διαφορές αυτές σχετίζονται με την έλλειψη φόβου, με την μειωμένη αντανακλαστική αντίδραση να αποτελεί ένδειξη αφοβίας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάστηκε η υπόθεση,

πως παιδιά που παρουσιάζουν ψηλά επίπεδα και στα δυο χαρακτηριστικά, θα εκδήλωναν πολύ πιο χαμηλά αντανακλαστικά αιφνιδιασμού, τα οποία ορίζονται από την μυϊκή σύσπαση του ματιού, σε σχέση με παιδιά που χαρακτηρίζονται από ψηλά επίπεδα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και χαμηλά επίπεδα χαρακτηριστικών σκληρότητας. Μέσα από ένα δείγμα 1200 παιδιών, επιλέγηκαν 73 παιδιά (Μηλικία=11.21, 45.2% κορίτσια), για την διεξαγωγή της έρευνας. Αρχικά τα παιδιά μαζί με τους γονείς τους προχώρησαν στην συμπλήρωση μιας μπαταρίας ερωτηματολογίων για αξιολόγηση του φόβου και της ευαισθησίας στην τιμωρία. Ακολούθως συμμετείχαν στην φάση της πειραματικής αξιολόγησης, κατά την οποία αξιολογήθηκε η ενισχυμένη από τον φόβο αντανακλαστική ανταπόκριση τους σε φοβικά νοητικά σενάρια με την χρήση ηλεκτρομυικών σημάτων (EMG) τα οποία συλλέχθηκαν από τον σφικτήρα μυ του δεξιού ματιού του κάθε συμμετέχοντα με την χρήση Ag/AgCl ηλεκτρόδων. Οι ανιχνευτές ξαφνιάσματος αποτελούνταν από ηχητικές ριπές 95dB, διάρκειας 50ms έκαστος. Η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) κατέδειξε πως παιδιά με ψηλά επίπεδα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και προβλήματα διαγωγής, παρουσίασαν τα χαμηλότερα αποτελέσματα όσο αφορά το αντανακλαστικό αιφνιδιασμού σε φοβικά ερεθίσματα σε αντίθεση με παιδιά που χαρακτηρίζονταν αποκλειστικά με ψηλά επίπεδα αντικοινωνικής συμπεριφοράς τα οποία και εκδήλωσαν το ψηλότερο αντανακλαστικό αιφνιδιασμού. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την αρχική μας υπόθεση, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν την πεποίθηση πως η έλλειψη φόβου αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των παιδιών που χαρακτηρίζονται με ψηλά επίπεδα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και χαρακτηριστικών σκληρότητας, ενισχύοντας την κατανόηση των υποκατηγοριών της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και σχεδιασμό παρεμβάσεων.

Η Νευροβιολογία της Αντικοινωνικής Συμπεριφοράς: Ευρήματα από μια Μοριακή Γενετική Μελέτη Οικογενειών

Αλέξανδρος Λόρδος, Γεωργία Ζαχαράκη, Δρ. Κώστα Α. Φάντη

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ψυχοφυσιολογικές και νευροαπεικονιστικές μελέτες φανερώνουν σημαντική βιολογική συνεισφορά στην ανάπτυξη της Αντικοινωνικής Συμπεριφοράς (ΑΣ). Παρά ταύτα, οι υποκείμενοι νευροβιολογικοί μηχανισμοί παραμένουν αδιευκρίνιστοι. Οι μοριακές γενετικές μελέτες θα μπορούσαν να διαφωτίσουν το ζήτημα, μέσα από την μελέτη της νευροβιολογικής δράσης γενετικών πολυμορφισμών που έχουν βρεθεί να σχετίζονται με την ΑΣ, πλην όμως ελάχιστες τέτοιες μελέτες έχουν γίνει που να εστιάζουν σε συνολικά νευροβιολογικά συστήματα. Στη παρούσα μελέτη, λήφθηκαν μετρήσεις από ένα δείγμα 200 οικογενειών (έφηβος/η, πατέρας και μητέρα) στην κοινότητα, εξετάζοντας τα επίπεδα της ΑΣ αλλά επίσης και ενδοφαινότυπους που σχετίζονται με την ΑΣ, συγκεκριμένα τα επιτελικά ελλείμματα και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Επιπλέον, λήφθηκε δείγμα σάλιου από όλους τους συμμετέχοντες. Στην παρούσα φάση της έρευνας γίνεται απομόνωση γενετικού υλικού από τα δείγματα σάλιου, με σκοπό να γίνει ανίχνευση πολυμορφισμών σε πολλαπλά υποψήφια γονίδια που επιδρούν σε διακριτά νευροβιολογικά συστήματα. Θα περιληφθούν ντοπαμινεργικά γονίδια (π.χ. DBH, DRD1), σεροτονεργικά γονίδια (π.χ. HTR1A, SLC6A4), γλουταμινεργικά γονίδια (π.χ. GRM7, GRIN2B), γονίδια GABA (π.χ. GABRA2, GABRB3), οξυτονεργικά γονίδια (π.χ. OXTR, CD38), νευροαναπτυξιακά γονίδια (π.χ. ROBO2, NRXN1, BDNF), και γονίδια που επηρεάζουν την λειτουργική νευρωνική συνδεσιμότητα (π.χ. CACNA1C, KCNQ3). Τα αποτελέσματα θα αναλυθούν σε επίπεδο οικογενειακών τριάδων με την τεχνική FBAT, ενώ μοντέλα δομικών εξισώσεων θα χρησιμοποιηθούν για την διερεύνηση άμεσων και έμμεσων σχέσεων μεταξύ συνολικού γενετικού ρίσκου για κάθε νευροβιολογικό σύστημα, τους σχετικούς ενδοφαινότυπους, και τέλος την ΑΣ. Αναμένεται ότι τα αποτελέσματα θα φανερώσουν διακριτές συσχετίσεις μεταξύ της δυσλειτουργίας συγκεκριμένων νευροβιολογικών συστημάτων και της ΑΣ, με

μεσολάβηση είτε των επιτελικών ελλειμμάτων είτε των χαρακτηριστικών σκληρότητας. Τέτοια ευρήματα θα επιβεβαιώσουν σε γενετικό και νευροβιολογικό επίπεδο την κυρίαρχη σήμερα υπόθεση ότι υπάρχουν ετερογενή και διακριτά μεταξύ τους αναπτυξιακά μονοπάτια που οδηγούν στην αντικοινωνική συμπεριφορά.

Περιορισμένη Φοβική Αντίδραση σε άτομα με Χαρακτηριστικά Σκληρότητας και Αντικοινωνική Συμπεριφορά: Το Αντανακλαστικό Ξαφνιάσματος

Δρ. Μελίνα Νικόλ Κοιρανίδου*, Δρ. Κώστας Α. Φάντη, Δρ. Γεωργία Παναγιώτου

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας (ΧΣ; π.χ., έλλειψη ενσυναίσθησης, ενοχών, Callous-unemotional traits) συνδέονται με συναισθηματικά στοιχεία ψυχοπάθειας και την μειωμένη αντιδραστικότητα σε απειλητικά/φοβικά ερεθίσματα. Η αντικοινωνική συμπεριφορά (ΑΣ) έχει συσχετιστεί με συναισθηματικές δυσκολίες αυτο-ρύθμισης και επαγρύπνησης προς απειλητικά ερεθίσματα. Η παρούσα μελέτη εξετάζει κατά πόσο ετερογενείς ομάδες νεαρών ενηλίκων, που επιλέγηκαν με βάση τα διαχρονικά προβλήματα συμπεριφοράς και τα ΧΣ που παρουσίασαν κατά την εφηβεία, διαφέρουν ως προς την αντίδρασή τους κατά την παρουσίαση συναισθηματικά φορτισμένων ταινιών. Ογδόντα δύο συμμετέχοντες ($n = 82$; 42 γυναίκες, μέσης ηλικίας $M = 19.95$, $SD = 1.02$) επιλέχθηκαν από ένα μεγάλο δείγμα ($n = 2306$) με λανθάνουσα ανάλυση προφίλ. Στους συμμετέχοντες που επιλέγηκαν, χορηγήθηκαν 18 σκηνές ταινιών που διέφεραν μεταξύ τους όσον αφορά το περιεχόμενο και το βαθμό διέγερσης (ερωτικές, βίαιες, ουδέτερες). Αιφνίδιοι κρότοι παρουσιάζονταν τυχαία κατά την διάρκεια των σκηνών ενώ έγινε καταγραφή του αντανακλαστικού ξαφνιάσματος (startle reflex) αλλά και των υποκειμενικών αντιδράσεων των συμμετεχόντων. Τα άτομα με ΑΣ χωρίς ΧΣ (ΑΣ-μόνο), παρουσίασαν εντονότερη αντίδραση (μεγαλύτερο αντανακλαστικό) ενώ τα άτομα με ΑΣ και ΧΣ (ΑΣ/ΧΣ), παρουσίασαν περιορισμένη αντίδραση κατά την παρουσίαση βίαιων σκηνών. Άτομα με ΧΣ χωρίς ΑΣ (ΧΣ-μόνο) παρουσίασαν παρόμοια αντίδραση με την ομάδα

ελέγχου. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν ότι η παρουσία ΧΣ και ΑΣ εκδηλώνουν λιγότερο φόβο και αντίθετες αντιδράσεις όσον αφορά το αντανακλαστικό ξαφνιάσματος, σε σχέση με άτομα που παρουσιάζουν ΑΣ-μόνο. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης έχουν σημαντικές προεκτάσεις, αφού τα ευρήματα συμβάλλουν στην κατανόηση της επεξεργασίας συναισθηματικών ερεθισμάτων σε άτομα με ΑΣ και ΧΣ. Επιπρόσθετα παρέχουν ενδείξεις ότι τα άτομα με ΑΣ αποτελούν ετερογενή ομάδα που διαφοροποιούνται όσον αφορά τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις και το αντανακλαστικό ξαφνιάσματος αποτελεί ένα χρήσιμο βιολογικό δείκτη διαφοροποίησης αυτής της ομάδας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.2 | Αίθουσα 003

Υβριδικά Περιβάλλοντα Επικοινωνίας και Ψηφιακές Πλατφόρμες Κοινωνικής, Πολιτικής, Συναισθηματικής και Μαθησιακής Διαμεσολαβημένης Εμπειρίας

Εισηγήτρια: Αγγελική Γαζή, *Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Πρόεδρος: Παναγιώτης Κορδούτης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Συζητητής: Πέτρος Ρούσσο, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το παρόν συμπόσιο πραγματεύεται ζητήματα που αφορούν τους τρόπους με τους οποίους οι ψηφιακές πλατφόρμες διαμεσολαβημένης εμπειρίας μπορούν να διευρύνουν την κατανόησή μας για την αλληλεπιδραστική και συμμετοχική διαδικασία. Θα συζητηθεί η πολυπλοκότητα της συμμετοχής κατά την χωρική και χρονική διαμεσολάβηση καθώς τα όρια μεταξύ φυσικού και ψηφιακού περιβάλλοντος καθίστανται όλο και περισσότερο δυσδιάκριτα, ενώ η κατασκευή της εικονικής και «πραγματικής» αφήγησης μοιάζει να βρίσκεται υπό συνεχή διαμόρφωση. Από τον συνδυασμό των εντός (on) και εκτός (off) διαδικτύου επικοινωνιακών περιβαλλόντων προκύπτουν νέες πρακτικές σύγκλισης που οικοδομούν ένα διαδραστικό, δυναμικό επικοινωνιακό σύστημα μέσα από το οποίο σηματοδοτείται η συγχώνευση των ιδεών γύρω από την κοινωνία, την πολιτική, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την μάθηση, την κουλτούρα κ.α. καθώς το άτομο γίνεται συμμετοχός και συνδιαμορφωτής των υβριδικών περιβαλλόντων επικοινωνίας. Η παράμετρος της σύγκλισης ως συνισταμένη της κατάστασης μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα η διαμεσολαβημένη επικοινωνία, αντιστοιχίζοντας το

πληροφοριακό περιβάλλον με το φυσικό, οδηγεί στην ανάδειξη τεχνοψυχικών συστημάτων μέσω των οποίων αναδεικνύονται υβριδικές μορφές δράσης.

Λέξεις Κλειδιά: Υβριδικά Περιβάλλοντα Επικοινωνίας, Πλατφόρμες Διαμεσολαβημένης Εμπειρίας, Διαδικτυακές Κοινότητες, Ηλεκτρονικοί Σύμβουλοι Ψήφου, Διαδικτυακά Περιβάλλοντα Μάθησης, Ακουστική Συναισθηματική Γεωγραφία

Διαδικτυακές Κοινότητες Αλληλοϋποστήριξης Ηλικιωμένων,

*Παναγιώτης Ζαφείρης, Καθηγητής, Τμήμα Πολυμέσων και Γραφικών Τεχνών,
Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η χρήση του διαδικτύου από ηλικιωμένα άτομα αναδεικνύει ευκαιρίες μάθησης, κοινωνικοποίησης, ανάπτυξης δεξιοτήτων και εμπειριών ενώ παράλληλα δημιουργεί προκλήσεις για ερευνητές και σχεδιαστές, αναφορικά με έναν πιο πρόσφορο σχεδιασμό και παρουσίαση ενός μοντέλου χρήσης των νέων τεχνολογιών από την συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Η σύσταση ενός βασικού μοντέλου για την κατανόηση των στόχων και τον τρόπο χρήσης του διαδικτύου από ηλικιωμένους χρήστες φαίνεται να απουσιάζει καθώς ελάχιστο ενδιαφέρον έχει δοθεί στην καταγραφή προθέσεων των χρηστών, ή στην πρόβλεψη των στόχων τους όταν χρησιμοποιούν τον παγκόσμιο ιστό. Στην συγκεκριμένη εισήγηση θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα μιας σειράς ερευνητικών έργων με έμφαση στην ανάλυση, μοντελοποίηση και προσομοίωση της online συμπεριφοράς ηλικιωμένων χρηστών. Θα παρουσιαστούν αποτελέσματα ερευνών που αφορούν μαθηματικά και γνωστικά μοντέλα πλοήγησης στον παγκόσμιο ιστό, ανάλογα με την ηλικία. Στην συγκεκριμένη εισήγηση θα περιγραφεί η έννοια της κοινωνικής αλληλοϋποστήριξης ηλικιωμένων σε online κοινότητες ενώ έμφαση θα δοθεί σε κατευθυντήριες γραμμές της έρευνας που αφορούν οδηγίες σχεδίασης προσβάσιμων ιστοσελίδων στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Τέλος θα περιγραφεί η διαδικασία της προσομοίωσης των κοινωνικών δικτύων στα ηλεκτρονικά παιχνίδια. Στόχο της συγκεκριμένης εισήγησης θα αποτελέσει η προσπάθεια ανάδειξης της σημασίας

του συνδυασμού διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων, οι οποίες παρέχουν την μέγιστη δυνατότητα στους ερευνητές να κατανοήσουν καλύτερα τις δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες σε αυτή την ομάδα πληθυσμού.

Καινοτόμα διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης για προώθηση δεξιοτήτων του 21ου αιώνα,

*Ελένη Α. Κύζα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Διαδικτύου,
Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Κάθε νέο τεχνολογικό περιβάλλον επικοινωνίας φέρει μαζί του αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο συνδιαλεγόμαστε, επικοινωνούμε και μαθαίνουμε. Οι δυνατότητες των τεχνολογικών Μέσων δεν μπορούν να νοηθούν ως ανεξάρτητες του πλαισίου στο οποίο χρησιμοποιούνται και το οποίο οριοθετείται από τις σύνθετες και συνεργατικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των Μέσων και των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούν. Η συγκεκριμένη εισήγηση πραγματεύεται τις διαδικασίες παραγωγής τεκμηριωμένων επιστημονικών εξηγήσεων, οποίες αποτελούν σημαντικές νοητικές δεξιότητες ανώτερης τάξης, όπως αυτές ορίζονται στη βιβλιογραφία για τις σημαντικές μαθησιακές δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα. Χρησιμοποιώντας την κοινωνικο-πολιτισμική θεωρία της μάθησης και το μοντέλο της εγκαθιδρυμένης νόησης αντλούμε πληροφορίες από δύο μελέτες περίπτωσης οι οποίες καταδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο οι ιδιαιτερότητες των Μέσων μπορούν να καθορίσουν το πλαίσιο ανάπτυξης ανώτερων διεργασιών μάθησης. Η πρώτη μελέτη παρουσιάζει ένα διαδικτυακό περιβάλλον μάθησης με αναστοχαστική υποστήριξη και χρησιμοποιεί δεδομένα από μαθητές έκτης δημοτικού κατά τη διάρκεια μίας μαθησιακής παρέμβασης με διερώτηση στην τάξη. Η δεύτερη μελέτη παρουσιάζει ένα διαδικτυακό περιβάλλον επαυξημένης πραγματικότητας και χρησιμοποιεί δεδομένα από μαθητές Β' Λυκείου από την εργασία τους στο πεδίο αλλά και στην τάξη. Οι μαθητές εργάστηκαν συνεργατικά και στις δύο περιπτώσεις με στόχο την επίλυση ενός περιβαλλοντικού προβλήματος και την παραγωγή μιας τεκμηριωμένης επιστημονικής εξήγησης. Οι βασικές πηγές δεδομένων ήταν δοκίμια εννοιολογικής κατανόησης, οι συζητήσεις των μαθητών

κατά τη συνεργασία τους και οι τελικές εξηγήσεις. Τα δεδομένα αναλύθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων υποστηρίζουν ότι η φύση του Μέσου στην κάθε περίπτωση και το πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκαν οι αλληλεπιδράσεις επηρέασαν την ανάπτυξη των δεξιοτήτων παραγωγής εξηγήσεων και αναδεικνύουν τη σημαντική επίδραση των Μέσων σε υβριδικά περιβάλλοντα επικοινωνίας και μάθησης.

Ηλεκτρονικοί Σύμβουλοι ψήφου: επιπτώσεις και αναπαραστάσεις των χρηστών,

*Βασιλική Τρίγκα, Λέκτορας, Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών
Διαδικτύου.Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Παρά την αυξανόμενη δημοφιλία των Ηλεκτρονικών Συμβούλων Ψήφου (ΗΣΨ), η υπάρχουσα βιβλιογραφία δεν περιλαμβάνει έρευνες εστιασμένες στους χρήστες και κυρίως στο αν ο χρήστης αναπαριστά τις συγκεκριμένες εφαρμογές στο πλαίσιο των στόχων για τους οποίους οι εφαρμογές έχουν σχεδιαστεί. Με βάση αυτό το δεδομένο, ερευνητικός στόχος της παρούσας εισήγησης είναι η καταγραφή και η κριτική ανάλυση των τρόπων με τους οποίους οι χρήστες των ΗΣΨ, ως κοινωνικοί δράστες, αναπαριστούν την εμπειρία της χρήσης τους και αξιολογούν τις ενδεχόμενες κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις. Για τη διενέργεια της έρευνας δημιουργήθηκαν 29 ομάδες εστίασης αποτελούμενες από 144 συμμετέχοντες, οι οποίες αποτέλεσαν τρεις διαφορετικές μελέτες περίπτωσης (Ελλάδα, Ισπανία και Κύπρο) κατά τη διάρκεια των αντίστοιχων εκλογικών εκστρατειών. Και στις τρεις περιπτώσεις οι ΗΣΨ χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά για την κάλυψη τριών διαφορετικών εκλογικών διαδικασιών (βουλευτικές, περιφερειακές και προεδρικές αντίστοιχα). Παρά το γεγονός ότι οι εκλογές αφορούσαν διαφορετικά επίπεδα άσκησης εξουσίας, οι εκλογικές καμπάνιες παρουσίαζαν ομοιότητες, όπως η επίδραση της σοβαρής οικονομικής κρίσης, η έκδηλη δυσπιστία προς τις πολιτικές ελίτ και η απουσία των παραδοσιακών πολιτικών διαιρετικών τομών με την εμφάνιση νέων εξτρεμιστικών κομμάτων. Η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου των συζητήσεων των ομάδων εστίασης ανέδειξε συγκριτικά, εκτός από θέματα σχετιζόμενα με τον σχεδιασμό των ΗΣΨ, και τις αναπαραστάσεις των χρηστών για

τις επιπτώσεις των εφαρμογών, όπως τη δυνατότητα χειραγώγησης των ψηφοφόρων, τον 'απολίτικο' χαρακτήρα των εφαρμογών, αλλά ταυτόχρονα και την ανάγκη ύπαρξης τέτοιων εργαλείων ως αναπόσπαστο κομμάτι της εκάστοτε εκλογικής καμπάνιας.

Ηχοτοπίο και Συναισθήματα της πόλης της Λεμεσού: Προς μια Ακουστική Συναισθηματική Γεωγραφία μέσω της χρήσης κινητών τηλεφώνων,

*Αγγελική Γαζή, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Διαδικτύου,
Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Ο όρος ηχοτοπίο παραπέμπει σε συγκεκριμένο ακουστικό πεδίο, το οποίο λαμβάνει χαρακτηριστικά άμεσα εξαρτώμενα από την θέση του ακροατή στον χώρο. Η μελέτη του ηχοτοπίου περιλαμβάνει τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στο άτομο και τον ήχο καθώς επίσης τις νοηματοδοτήσεις που συσχετίζονται με την ηχητική πληροφορία. Η διερεύνηση των συναισθημάτων είναι άμεσα συσχετιζόμενη με τον εαυτό, την μνήμη, την φαντασία καθώς και το χωρικό και ακουστικό περιβάλλον. Τα συναισθήματα αποτελούν τρόπο κατανόησης του ατόμου, του βιώματος και του περιβάλλοντος. Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στην καταγραφή και διερεύνηση των συναισθημάτων του ηχοτοπίου της πόλης της Λεμεσού από τέσσερις ομάδες εστίασης, αποτελούμενων από 10 έως 15 συμμετεχόντων. Για την καταγραφή των συναισθημάτων που προκαλούνται από το συγκεκριμένο αστικό ηχοτοπίο διαμορφώθηκε ειδικά σχεδιασμένη Android εφαρμογή που παρείχε την δυνατότητα στους χρήστες να καταγράφουν τα συναισθήματά τους βάσει του μοντέλου Russell, 2003. Τρισδιάστατες προσεγγίσεις είχαν ως στόχο την κατηγοριοποίηση των συναισθημάτων σε εύκολα αναγνωρίσιμες και μετρήσιμες συνιστώσες. Υιοθετήθηκε συνδυαστική μεθοδολογική προσέγγιση και χρησιμοποιήθηκαν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά μεθοδολογικά εργαλεία μεταξύ των οποίων και αυτό του ηχητικού περιπάτου, που οδήγησε στην παραγωγή της συναισθηματικής χαρτογράφησης του ηχοτοπίου μιας συγκεκριμένης διαδρομής της πόλης.

Μέσω της Android εφαρμογής καταγράφηκε η συναισθηματική ανταπόκριση των χρηστών στο συγκεκριμένο ηχοτόπιο. Η εφαρμογή αυτή παράλληλα παρείχε βοήθεια πλοήγησης για τους χρήστες με προβλήματα όρασης. Οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να καταγράφουν τη συναισθηματική τους κατάσταση σε διάφορα σημεία κατά μήκος της διαδρομής τους. Τελικό στόχο της παρούσας έρευνας αποτελεί η δυνατότητα χαρτογράφησης των συναισθημάτων που προκαλούν συγκεκριμένα ηχοτόπια αστικών χώρων και η δημιουργία ψηφιακού χάρτη που θα ορίζει αυτό που θεωρητικά θα ονομάσουμε ακουστική συναισθηματική γεωγραφία.

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΠΡΟΣΚΕΚ

12.00 – 13.30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΗ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΜ1

Προεδρείο: Παναγιώτης Σταυρινίδης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αλλάζει η ευφυΐα; Ποιος, πότε, πόσο και πως μπορεί να την αλλάξει.

Ανδρέας Δημητρίου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Αίθουσα: Β108 Κτίριο Αναστάσιος Λεβέντης

Στην ψυχολογία των ατομικών διαφορών συνεχίζεται μια μακρά συζήτηση για το αν η ευφυΐα του ατόμου μπορεί να αλλάξει. Πολλοί θεωρούν ότι αυτό συμβαίνει αν υπάρχει συστηματική μάθηση. Σε σχέση με την εκπαίδευση η αλλαγή προσδιορίζεται ως ίση με 2-4 βαθμούς IQ για κάθε πρόσθετο χρόνο σχολικής εκπαίδευσης. Άλλοι όμως θεωρούν ότι οι αλλαγές αυτές είναι επιπόλαιες, με αποτέλεσμα να χάνονται γρήγορα αν αποσυρθεί το υποστηρικτικό περιβάλλον. Με ανάλογο τρόπο, οι εξελικτικοί ψυχολόγοι θεωρούν ότι το εξελικτικό επίπεδο του ατόμου θέτει την οροφή των αλλαγών που μπορούν να επιτευχθούν. Πρόσφατα, ερευνητές υποστήριξαν ότι αλλαγές σε λειτουργίες στον πυρήνα της γενικής νοημοσύνης, όπως είναι η εργαζόμενη μνήμη και ο εκτελεστικός έλεγχος, μπορούν να επιφέρουν γενικευμένες αλλαγές. Δυστυχώς, η πειραματική έρευνα έδειξε ότι οι αλλαγές αυτές είναι δυνατές αλλά δεν γενικεύονται στις πιο περίπλοκες λειτουργίες, όπως είναι η λογική σκέψη και η λύση προβλημάτων. Στην ομιλία θα

παρουσιάσω μια σειρά δικών μας ερευνών που δείχνουν τα εξής: Η κάθε εξελικτική φάση έχει τις δικές της αναπαραστατικές ανάγκες αλλά και αναπαραστατικούς περιορισμούς. Αλλαγές στην κατάσταση του ατόμου μπορούν να συμβούν μόνο αν η μάθηση ικανοποιεί τις αναπαραστατικές ανάγκες της φάσης και απομακρύνει τους περιορισμούς της. Βασικός μηχανισμός γι αυτό είναι η οικοδόμηση ενσυνειδησίας ως προς τις αναπαραστατικές λειτουργίες της φάσης. Αλλαγές της μορφής αυτής γενικεύονται σε πολύ κεντρικές λειτουργίες, όπως είναι η προσοχή και η εργαζόμενη μνήμη, ήδη από τα 4-5 χρόνια, και μπορούν, αντίθετα από την κλασική εξελικτική θεωρία, να οδηγήσουν σε αλλαγή εξελικτικής φάσης και, αντίθετα από την κλασική ψυχομετρική θεωρία, να είναι μόνιμες. Η εκπαίδευση αγνοεί τους μηχανισμούς αυτούς. Στην ομιλία θα δείξω πως μπορούν να ενσωματωθούν στην καθημερινή λειτουργία του σχολείου αλλά και της ειδικής εκπαίδευσης.

15.00 – 16.30

Προφορικές Ανακοινώσεις | Συμπόσια

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.1 | Αίθουσα 110

Συνεδρία Ενημέρωσης για το ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28.3 | Αίθουσα 108

Εφαρμογές της Θετικής Ψυχολογίας

Πρόεδρος: Αναστάσιος Σταλίκας, *Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας*Συζητητής: Μιχάλης Γαλανάκης, *Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας*

Η Ελληνική Εταιρεία Θετικής Ψυχολογίας είναι ο μοναδικός επιστημονικός φορέας Ελλάδα που εστιάζεται στη μελέτη και ανάπτυξη της Θετικής Ψυχολογίας. Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της έχει συμμετέχει στην εκπόνηση ερευνητικών δράσεων και πρωτοβουλιών. Σε αυτό το συμπόσιο παρουσιάζουμε τέσσερεις διαφορετικές εφαρμογές της Θετικής Ψυχολογίας. Στην πρώτη παρουσίαση εστιάζομαστε στο ρόλο της βίωσης θετικών συναισθημάτων στις αφηγήσεις πελατών μετά την ολοκλήρωση επιτυχούς θεραπευτικής διαδικασίας. Η δεύτερη παρουσίαση εστιάζεται στη έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας στους

εκπαιδευτικούς και σε εκείνους τους παράγοντες που συνδέονται άμεσα με την εμφάνιση της, αλλά και προστασία από, επαγγελματικής εξουθένωσης. Η τρίτη παρουσίαση παρουσιάζει τα πρώτα ερευνητικά ευρήματα αναφορικά με την εκπαίδευση ομάδων για την ανάπτυξη του απολαμβάνειν. Τέλος, στη τέταρτη παρουσίαση εστιάζομαστε στην σχέση ανάμεσα στη βίωση συναισθημάτων και την απονομή δικαιοσύνης.

Λέξεις κλειδιά: θετικά συναισθήματα, ψυχική ανθεκτικότητα, απολαμβάνειν, αξίες

Διερευνώντας την παρουσία θετικών συναισθημάτων στις αφηγήσεις πελατών μετά την ολοκλήρωση επιτυχούς θεραπευτικής διαδικασίας

*Ζύμνη Κατερίνα, Σταλίκας Αναστάσιος
Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας*

Οι θεραπευτικοί παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με τον πελάτη στην ψυχοθεραπευτική διαδικασία αποτελούν αναμφισβήτητα ισχυρούς προάγγελους της θεραπευτικής αλλαγής. Ωστόσο, οι περισσότερες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο στον ελληνικό όσο και στον διεθνή επιστημονικό χώρο, δεν έχουν συμπεριλάβει τη ματιά του πελάτη, κυρίως λόγω μεθοδολογικών δυσκολιών. Ο σκοπός της έρευνας που παρουσιάζεται είναι η μελέτη των βοηθητικών παραγόντων στην ψυχοθεραπεία, από τη σκοπιά του πελάτη. Ειδικότερα, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε στον ελλαδικό χώρο, αποτελέσματα που σχετίζουν την παρουσία θετικών συναισθημάτων με την επιτυχή ολοκλήρωση της θεραπευτικής διαδικασίας. Η έρευνα βασίστηκε σε συνεντεύξεις 7 ατόμων που έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία την ψυχοθεραπεία τους. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη μεθοδολογία της εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας (grounded theory). Τα ευρήματα παρουσιάζουν κοινά σημεία με αντίστοιχες έρευνες στην ψυχοθεραπεία και αναδεικνύουν την σημαντικότητα της βίωσης και του μετασχηματισμού των συναισθημάτων που αναδύονται στη θεραπευτική διαδικασία ως μοχλός και αποτέλεσμα της αλλαγής.

Λέξεις κλειδιά: Αλλαγή, ψυχοθεραπεία, αφηγήσεις πελατών, ποιοτική έρευνα, εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία (grounded theory).

Η Θετική Ψυχολογία ως υποστηρικτικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών

*Κουδιγκέλη Φανή, Σταλίκας Αναστάσιος
Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας*

Το εργασιακό στρες, σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, είναι το δεύτερο σε συχνότητα πρόβλημα υγείας. Πρόκειται για ένα τόσο μαζικό φαινόμενο επαγγελματικής και κοινωνικής παθογένειας, που φαίνεται να επηρεάζει το ένα τρίτο των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει το υπάρχον επίπεδο της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και να εξετάσει τη δυνατότητα διαχείρισής της υπό το πρίσμα μεταβλητών της Θετικής Ψυχολογίας. Τις τελευταίες δεκαετίες οι έρευνες έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους στα θετικά συναισθήματα που βιώνουν οι άνθρωποι σε αντιδιαστολή με τα αρνητικά συναισθήματα, ενώ στόχος της Θετικής Ψυχολογίας είναι να κατανοήσει και να αναπτύξει τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ευημερία των ατόμων και των κοινωνιών. Η έρευνά μας διεξήχθη το σχολικό έτος 2012-2013 και έλαβαν μέρος 450 εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (107 άνδρες και 343 γυναίκες) Γενικής και Ειδικής Αγωγής, από διάφορα Δημοτικά Σχολεία της Αττικής και της περιφέρειας. Τα ψυχομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι, η Κλίμακα Θετικών και Αρνητικών Συναισθημάτων (PANAS), η Κλίμακα Ανθεκτικότητας Connor-Davidson, το Ερωτηματολόγιο Επαγγελματικής Εξουθένωσης των Maslach, Jackson & Schwab, η Κλίμακα Διδακτικής Αυτό-αποτελεσματικότητας Εκπαιδευτικών (Teachers' Sense of Efficacy Scale – TSES, M. Tschannen – Moran & A. Woolfolk – Hoy) και το Ερωτηματολόγιο Νοήματος Ζωής (Meaning in Life Questionnaire – MLQ, M. F. Steger, P. Frazier & S. Oishi). Οι αναλύσεις έδειξαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις των παραπάνω μεταβλητών και της επαγγελματικής εξουθένωσης. Στην παρουσίασή μας θα σχολιαστούν τα ευρήματα και θα συζητηθούν ερευνητικές προεκτάσεις και ζητήματα πρόληψης και παρέμβασης για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Λέξεις κλειδιά: Θετική Ψυχολογία, Επαγγελματική Εξουθένωση, Εκπαιδευτικοί.

Η εφαρμογή ψυχοεκπαίδευσης ως μέσο διδασχής του Απολαμβάνειν (Savoring) και τα αποτελέσματα της παρέμβασης σε βασικές μεταβλητές της θετικής ψυχολογίας

*Χαρισιάδης Αλέξης, Καρακασίδου Ειρήνη, Σταλίκας Αναστάσιος
Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας*

Ο σκοπός της ανακοίνωσης αυτής είναι η παρουσίαση αποτελεσμάτων από την εφαρμογή ενός ψυχοεκπαιδευτικού προγράμματος εκμάθησης των στρατηγικών του Απολαμβάνειν (Savoring) και την επίδραση πάνω σε βασικές μεταβλητές της θετικής ψυχολογίας, όπως η βίωση θετικών συναισθημάτων, η υποκειμενική ευτυχία, η ύπαρξη νοήματος, η ικανοποίηση από τη ζωή, η ψυχική ανθεκτικότητα καθώς και η επίδραση στην κατάθλιψη. Η έρευνα επικεντρώνεται σε δύο κυρίως ερωτήματα: Αν οι στρατηγικές του Απολαμβάνειν διδάσκονται και η διδασχή αυτή οδηγεί εντέλει στην αύξηση της ψυχικής ανθεκτικότητας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι αρκετές από τις στρατηγικές του Απολαμβάνειν μπορούν να διδαχτούν και ότι η αξιοποίηση τους μπορεί να οδηγήσει στην αύξηση της βίωσης θετικών συναισθημάτων, αύξηση στην ικανοποίηση της ζωής, αύξηση της ύπαρξης νοήματος και μείωση της κατάθλιψης, και αύξηση της ανθεκτικότητας.

Λέξεις κλειδιά: Απολαμβάνειν (Savoring), ψυχοεκπαίδευση, θετικά συναισθήματα, ψυχική ανθεκτικότητα, υποκειμενική ευτυχία, ικανοποίηση της ζωής

Συναίσθημα και Αξίες

*Ιωάννης Αραμπατζής, Αναστάσιος Σταλίκας
Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας*

Στο βαθμό που το Συναίσθημα, εκτός από ακούσια, βιολογική, προ-κοινωνική και άρα μη-ηθική αντίδραση, (σύμφωνα με τις σύγχρονες κρατούσες θεωρίες της Ψυχολογίας) ενσωματώνει γνωστικές και αξιολογικές λειτουργίες, η διερεύνηση της αλληλεπίδρασης και ενδεχομένως αλληλοτροφοδοτούμενης σχέσης μεταξύ Συναισθημάτων και Αξιών (τόσο προσωπικών, όσο και συλλογικών) καθίσταται

επίκαιρη ,ενδιαφέρουσα, και ενδεχομένως πρακτικά χρήσιμη σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Δεδομένου ότι η μεν έννοια της Αξίας εκφράζεται και αποσαφηνίζεται δια του Συναισθήματος, το δε Συναισθημα εμπειριέχει προσωπικές παραδοχές και αντιλήψεις περί Αξίας καθώς και αξιολογήσεις,, σχέση αυτή είναι ενδεχομένως, και βαθειά οντολογική. Ειδικότερα, ως προς την έννοια των Αξιών. Οι Αξίες ως εσωτερικευμένες προτεραιότητες, πυξίδες και αφετηρίες της ανθρώπινης δράσης. Πώς διακρίνονται από έννοιες όπως Κίνητρα, Στόχοι, Συμπεριφορές; Βρίσκονται οι Αξίες σε Ατομικό ή σε Συλλογικό πλαίσιο αναφοράς; Οι Αξίες ως εσωτερικευμένα κοινωνικοπολιτιστικά ιδεώδη ή ηθικές πεποιθήσεις, αποτελούν την ύψιστη, την έσχατη ορθολογική δικαιολογητική βάση για τις ανθρώπινες δράσεις και συμπεριφορές. Οι Αξίες ως εσωτερικοί μηχανισμοί αυτορύθμισης και αυτοελέγχου της συμπεριφοράς και δράσης. Οι Αξίες ως συγκολλητική ουσία της κοινωνίας, αλλά και ως πηγή συγκρουσιακών κοινωνικών καταστάσεων. Αποτελούν οι Αξίες ένα σταθερό σύστημα πεποιθήσεων (με μικρές διαφοροποιήσεις κατά τόπους, πολιτισμούς και εποχές) με διαχρονική και διαπολιτισμική ισχύ, ή είναι δοσμένες και διαφοροποιούνται ανάλογα με τις κοινωνίες και τον ιστορικό χρόνο; Η πρόκληση και ο σκοπός της μελέτης είναι να εισφέρει μία φρέσκια πολυπρισματική ματιά σε αυτό που αποκαλούμε 'ανθρώπινη συνθήκη', σκιαγραφώντας και προτείνοντας ένα θεωρητικό μοντέλο το οποίο να εξηγεί : Ποιος είναι ο ρόλος των Συναισθημάτων στην πρόσληψη και αντίληψη της Αξίας; Ποιος είναι ο ρόλος των Συναισθημάτων στην πρόσβαση και διασφάλιση αυτών των Αξιών; Ποια είναι η Αξία των Συναισθημάτων; Πως; Μέσα από ποιους Μηχανισμούς;

Λέξεις κλειδιά: Συναισθημα, αξίες, συλλογικότητες, θεσμική συγκρότηση, ευ ζην

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.2 | Αίθουσα 001**Ψυχοκοινωνική Προσαρμογή στο Σχολείο****ΘΕΜ.28.2.1: Αντιλήψεις μαθητών για τη ντροπαλότητα, την αυτοαντίληψη και τις σχέσεις με τους εκπαιδευτικούς**

Μαρία Πούλου, Πανεπιστήμιο Πατρών

Έμιλυ-Βερόνικα Γιαννακοπούλου, Πανεπιστήμιο Πατρών

Οι κοινωνικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες των μαθητών αποτελούν τη μεγαλύτερη πηγή ανησυχίας των εκπαιδευτικών. Η βιβλιογραφία επισημαίνει τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν οι σχέσεις εκπαιδευτικών-μαθητών στην κοινωνική προσαρμογή των μαθητών. Οι περισσότερες όμως μελέτες επικεντρώνονται στις συμπεριφορικές δυσκολίες των μαθητών, ενώ πρόσφατα η βιβλιογραφία επισημαίνει την ανάγκη μελέτης των συναισθηματικών δυσκολιών των μαθητών. Η παρούσα εργασία ασχολείται με την ντροπαλότητα των μαθητών και το ρόλο των εκπαιδευτικών στη βελτίωση της κοινωνικής προσαρμογής των μαθητών. Η μελέτη επιχειρεί να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στην ντροπαλότητα και στην αυτοαντίληψη των μαθητών δημοτικού με τις σχέσεις τους με τους εκπαιδευτικούς. Διακόσιοι πενήντα μαθητές Ε' και ΣΤ' τάξης, από 9 δημοτικά σχολεία, του νομού Αχαΐας συμμετείχαν στη μελέτη. Οι αντιλήψεις των μαθητών για την ντροπαλότητα μετρήθηκαν με το ερωτηματολόγιο *Cheek and Buss Shyness Scale* που περιλαμβάνει τις διαστάσεις: δυσφορία, αυτοπεποίθηση, λόγος για φόβο και ανησυχία. Για την μέτρηση της αυτοαντίληψης οι μαθητές συμπλήρωσαν τις κλίμακες που αφορούν στις α) σχέσεις με τους συνομηλίκους και β) την αυτοεκτίμηση από το ερωτηματολόγιο *Πώς Αντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό ΜΟΥ III*. Τέλος, οι αντιλήψεις των μαθητών για τη σχέση τους με τους εκπαιδευτικούς μετρήθηκαν με το ερωτηματολόγιο *The Questionnaire on Teacher Interaction* αποτελούμενο από 64 ερωτήσεις, που αφορούν στις σχέσεις που αναπτύσσει ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές του στην τάξη. Αρχική ανάλυση των αποτελεσμάτων φανέρωσε τη συσχέτιση της ντροπαλότητας των μαθητών με χαμηλότερα επίπεδα αυτοαντίληψης, αλλά και με το είδος της σχέσης που αναπτύσσει ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές του. Τα αποτελέσματα της μελέτης αποσκοπούν στην συμπλήρωση της βιβλιογραφίας για τον τρόπο που συνδέεται η ντροπαλότητα των παιδιών με

την αυτοαντίληψή τους καθώς και με τις σχέσεις εκπαιδευτικών-μαθητών. Επίσης, παρουσιάζονται προτάσεις για τη σχέση εκπαιδευτικών-μαθητών, προκειμένου να διευκολυνθούν οι μαθητές με ντροπαλότητα και χαμηλή αυτοεκτίμηση, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των ίδιων των μαθητών.

Λέξεις-κλειδιά: *ντροπαλότητα, αυτοαντίληψη, σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών.*

ΘΕΜ.28.2.2: Κοινωνικός αποκλεισμός από την ομάδα των συνομηλίκων στο νηπιαγωγείο

Χριστίνα Ζήση, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Παναγιώτης Γιαβρίμης, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Γλυκερία Ρέππα, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τα παιδιά συμμετέχουν σε ομάδες και οι διαδικασίες ένταξης και κοινωνικού αποκλεισμού είναι καθοριστικές για την απόκτηση επάρκειας, αυτονομία, ταυτότητας, το σχολικό επίτευγμα, την αποκλίνουσα συμπεριφορά κ.ά. Οι υπάρχουσες έρευνες για την απόρριψη από τους συνομηλίκους εστιάζουν κυρίως στις νοηματοδοτήσεις παιδιών για τα ατομικά χαρακτηριστικά και την κοινωνική αλληλεπίδραση των ατόμων. Έτσι παιδιά που βιώνουν την απόρριψη και τον στιγματισμό από την ομάδα συνομηλίκων περιγράφηκαν ως λιγότερο ελκυστικά ως προς την εμφάνιση, λιγότερο ικανά, με αντικοινωνική-μη ελεγχόμενη ή συγκροτημένη συμπεριφορά, θεωρούνται μη έντιμα, υπερευαίσθητα, και μη συνεργάσιμα, ενώ βρέθηκαν και έμφυλες διαφορές. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων των νηπίων σχετικά με τα χαρακτηριστικά που οδηγούν στην απόρριψη συνομηλίκων τους. Το δείγμα αποτέλεσαν 16 νήπια (ηλικίας από 5 ετών και 3 μηνών έως 6 ετών και 2 μηνών), εκ των οποίων 9 ήταν κορίτσια και 7 ήταν αγόρια και προέρχονταν κυρίως από οικογένειες χαμηλού μορφωτικού και οικονομικού επιπέδου. Ως μέσα συλλογής δεδομένων επιλέχθηκαν το παιδικό σχέδιο και η ημι-δομημένη συνέντευξη. Τα νήπια άκουσαν μια μικρή ιστορία και ύστερα τους ζητήθηκε να ζωγραφίσουν το «παιδί που δεν θέλουν να παίξουν μαζί του». Στο τέλος απάντησαν σε ερωτήσεις προκειμένου να περιγράψουν και λεκτικά το παιδί που ζωγράφισαν, αλλά και να αναφερθούν στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των παιδιών που απορρίπτονται. Η

ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων και η ποσοτικοποίηση των απαντήσεων των νηπίων συσχετίστηκε με ερμηνεία των αποτυπώσεων στα παιδικά σχέδια. Τα αποτελέσματα ταιριάζουν με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών. Όλα τα νήπια ενοχοποιούν την επιθετικότητα ως χαρακτηριστικό απόρριψης. Αξιοσημείωτο είναι ότι ορισμένα παιδιά δυσκολεύονται να εκφράσουν αρνητικά σχόλια και κάποια παιδιά «ονομάζουν» σαν φίλο τους και το απορριπτόμενο παιδί, εξαιτίας της πίεσης των γονέων και του σχολείου.

Λέξεις-κλειδιά: Κοινωνικός αποκλεισμός, νηπιαγωγείο

ΘΕΜ.28.2.3: Αντιλήψεις για την ποιότητα στη φιλία τυπικά αναπτυσσόμενων μαθητών και μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες στο γενικό σχολείο

Σοφία Κουβαβά, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Αικατερίνη Αντωνοπούλου, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Φιλία είναι μια δυαδική, εθελοντική, αμοιβαία σχέση, η οποία προϋποθέτει την παρουσία ενός αμοιβαίου συναισθηματικού δεσμού ανάμεσα στα μέλη της. Μία φιλία μπορεί να έχει θετικά και αρνητικά ποιοτικά χαρακτηριστικά, όπως στήριξη, συντροφικότητα, δέσμευση, αφοσίωση, αλλά και σύγκρουση, αποκλειστικότητα, συναισθηματική απομάκρυνση ή αποδέσμευση, ανισότητα. Έρευνες έχουν δείξει ότι η συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να είναι ωφέλιμη για όλους τους μαθητές και βοηθάει τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες να αποκτήσουν ένα τουλάχιστον φίλο στο σχολείο. Άλλες μελέτες αναφέρουν ότι η σχολική ενσωμάτωση δεν οδηγεί πάντα στη δημιουργία φιλικών σχέσεων με την ομάδα των συνομηλίκων. Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στο να εξετάσει τις αντιλήψεις για την ποιότητα των φιλιών μαθητών με ή χωρίς μαθησιακές δυσκολίες που φοιτούν σε γενικά δημοτικά σχολεία στην Αθήνα. Εκατόν πενήντα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά και 50 παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες Γ' ως και Στ' Δημοτικού συμμετείχαν σε διαδικασία κοινωνιομετρικής ονοματολογίας και συμπλήρωσαν την κλίμακα αξιολόγησης της ποιότητας της φιλίας και ένα ερωτηματολόγιο με δημογραφικά στοιχεία. Επίσης, παρουσίασαν με δικά τους

λόγια τον καλύτερο τους φίλο, αλλά και τους λόγους για τους οποίους θα χάλαγαν μια φίλια. Τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες είχαν διάγνωση από κρατικό φορέα, η οποία ανέφερε ειδική μαθησιακή δυσκολία, διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και νοητική ανωριμότητα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες έχουν λιγότερους φίλους στην τάξη τους, οι φίλιες τους είναι πιο βραχύχρονες και χαμηλότερης ποιότητας, αφού χαρακτηρίζονται από συχνές συγκρούσεις και δε διακρίνονται από οικειότητα και αλληλεγγύη. Κάποιοι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες δήλωσαν ότι δεν έχουν κανένα φίλο από την τάξη τους, αλλά συνηθίζουν να παίζουν με παιδιά μικρότερης ηλικίας. Το είδος των δυσκολιών των παιδιών και η ηλικία τους φαίνεται να επηρεάζουν τις αντιλήψεις για τη φίλια και την ποιότητά της.

Λέξεις – Κλειδιά: φίλια, ποιότητα φίλιας, μαθητές δημοτικού σχολείου, μαθησιακές δυσκολίες

**ΘΕΜ.28.2.4: Η ψυχοκοινωνική προσαρμογή των νοητικά χαρισματικών παιδιών:
Μια ερμηνευτική φαινομενολογική προσέγγιση**

Μάρθα Ακτύπη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Μαρία Μαλικιώση- Λοΐζου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία έντονη ερευνητική δραστηριότητα στο πεδίο της χαρισματικότητας σε παιδικό πληθυσμό. Παρόλα αυτά οι υπάρχουσες μελέτες εστιάζουν κυρίως στην οπτική γωνία των γονέων και των δασκάλων και έχουν, στην πλειοψηφία τους, ποσοτικό προσανατολισμό. Η παρούσα έρευνα εστιάζει στη διερεύνηση της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής των νοητικά χαρισματικών παιδιών, μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις με τα ίδια τα παιδιά. Κυρίο στοιχείο της συγκεκριμένης μελέτης αποτελεί η καταγραφή της εμπειρίας των νοητικά χαρισματικών παιδιών σχετικά με τομείς όπως το σχολείο, η οικογένεια, οι φιλικές σχέσεις, οι συνομήλικοι, μέσα από τις μαρτυρίες των ιδίων. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών με υψηλή νοημοσύνη και στις ενδεχόμενες δυσκολίες που μπορεί λόγω αυτής να αντιμετωπίζουν. Οι συμμετέχοντες είναι 11 παιδιά, ηλικίας 10- 12 ετών, 5 κορίτσια και 6 αγόρια, που φοιτούν στις τρεις τελευταίες τάξεις δημόσιων και ιδιωτικών δημοτικών σχολείων

της Αττικής. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή αποτέλεσε ο υψηλός δείκτης νοημοσύνης, πάνω από 131, είτε στο τεστ FRT Form A είτε στο WISC, αποτέλεσμα που τα κατατάσσει στο ανώτερο 2% του πληθυσμού. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ποιοτική μεθοδολογία και το υλικό που προέκυψε αναλύθηκε βάσει των αρχών της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης. Τα ευρήματα παρέχουν σημαντικές πληροφορίες οι οποίες καταδεικνύουν την ύπαρξη δυσκολιών στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή τους, από περιγραφές περιστατικών σχολικού εκφοβισμού, λοιδορίας, έντονου ανταγωνιστικού κλίματος και ανάδειξη συναισθημάτων κοινωνικής απομόνωσης λόγω της διαφορετικότητάς τους. Τόσο τα ίδια τα παιδιά όσο και το οικογενειακό τους περιβάλλον, λόγω της διαφορετικότητάς τους σε συνάρτηση με τις ξεχωριστές ψυχοκοινωνικές τους δυνατότητες, συχνά χρήζουν και ιδιαίτερης συμβουλευτικής υποστήριξης. Αποφασιστικής σημασίας κρίνεται επομένως, η συμβολή της συμβουλευτικής ψυχολογίας στην προώθηση και ανάπτυξη μιας ισορροπημένης ψυχοκοινωνικής προσαρμογής του συγκεκριμένου πληθυσμού.

Λέξεις- κλειδιά: νοητική χαρισματικότητα, ψυχοκοινωνική προσαρμογή, ερμηνευτική φαινομενολογική προσέγγιση

ΘΕΜ.28.2.5: Διερεύνηση της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής και των παραγόντων που την επηρεάζουν, σε παιδιά γονέων-χρηστών ουσιών (Βραβείο Μαρία Νασιάκου)

Γεωργία Ασλανίδου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (επόπτρια, Α. Στογιαννίδου)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.3 | Αίθουσα 002

Προσωπικότητα και Ψυχοπαθολογία

ΘΕΜ.28.3.1: Γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη και φόβος εγγύτητας: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ευαισθησίας στην απόρριψη

Θεόδωρος Γιοβαζολιάς, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η έννοια του φόβου εγγύτητας αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο φοβάται ή είναι διστακτικό να μοιραστεί προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα με άλλα άτομα που είναι σημαντικά για εκείνον/η. Αν και η έρευνα γύρω από τη συγκεκριμένη έννοια έχει αποκαλύψει αρκετές από τις πτυχές της,

λίγες έρευνες έχουν διεξαχθεί πάνω στους μηχανισμούς οι οποίοι οδηγούν στην εκδήλωσή του φόβου εγγύτητας. Η παρούσα μελέτη στοχεύει να μελετήσει την επίδραση της γονεϊκής αποδοχής-απόρριψης και της ευαισθησίας στην απόρριψη στην εμφάνιση του φόβου εγγύτητας. Το δείγμα αποτέλεσαν 300 φοιτητές/τριες από ελληνικά πανεπιστήμια (Μ.Ο._{ηλικία} = 21.3). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Γονεϊκής Αποδοχής-Απόρριψης για ενήλικες (PARQ_Adults), την Κλίμακα Ευαισθησία στην Απόρριψη (Rejection Sensitivity Questionnaire) και την κλίμακα Φόβου Εγγύτητας (Fear of Intimacy Scale). Οι αναλύσεις επιβεβαίωσαν την υπόθεση ότι η ευαισθησία στην απόρριψη διαμεσολαβεί την σχέση ανάμεσα στην ενθουμούμενη γονεϊκή απόδοχή-απόρριψη και τον φόβο εγγύτητας στο δείγμα μας. Οι προεκτάσεις των αποτελεσμάτων στην συμβουλευτική πρακτική συζητούνται στα πλαίσια αυτής της παρουσίασης.

Λέξεις κλειδιά: φόβος εγγύτητας, ευαισθησία στην απόρριψη, γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη

ΘΕΜ.28.3.2: Καταθλιπτική συμπτωματολογία, αντίληψη του χρόνου και προσαρμογή στη σωματική δυσλειτουργία στα άτομα με σωματικές δυσλειτουργίες

Σταυρούλα Πανούση, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεώργιος Κλεφτάρας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αναστασία Βλάχου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί η καταθλιπτική συμπτωματολογία στα άτομα με σωματικές δυσλειτουργίες στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, στόχο αποτέλεσε η διερεύνηση της σοβαρότητας της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας στο συγκεκριμένο πληθυσμό σε σχέση με τον προσανατολισμό στο χρόνο ή αλλιώς τον τρόπο που ένα άτομο αντιλαμβάνεται την έννοια του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, καθώς και η μελέτη του βαθμού προσαρμογής του στη σωματική δυσλειτουργία. Η έρευνα έγινε σε δείγμα 100 ατόμων με σωματικές δυσλειτουργίες, μέλη διάφορων συλλόγων. Τα ψυχομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το Ερωτηματολόγιο Αυτο-εκτιμούμενης Καταθλιπτικής Συμπτωματολογίας, το Ερωτηματολόγιο Αντίληψης Χρόνου του Stanford και η Αναθεωρημένη Κλίμακα Προσαρμογής στη Σωματική Δυσλειτουργία.

Σε γενικές γραμμές οι υποθέσεις για τη σχέση της προσαρμογής στη σωματική δυσλειτουργία και του προσανατολισμού στο χρόνο επιβεβαιώθηκαν, οι υποθέσεις για την σχέση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας και της προσαρμογής στη σωματική δυσλειτουργία μερικώς επιβεβαιώθηκαν, ενώ οι υποθέσεις για τη σχέση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας και της αντίληψης του χρόνου καθώς και της επίδρασης των δημογραφικών στοιχείων στις τρεις μεταβλητές (κατάθλιψη, αντίληψη χρόνου και προσαρμογή στη δυσλειτουργία) δεν επιβεβαιώθηκαν.

ΘΕΜ.28.3.3: Ψυχοπαθητικότητα και Αντικοινωνική Διαταραχή Προσωπικότητας: Συγκλίσεις και αποκλίσεις

Ερατώ-Μαρία Ιωαννίδου, *Ν.Π.Ι.Δ. «Επάνοδος»*

Η ψυχοπαθητικότητα αποτελεί τη διαταραχή που πιο συχνά από όλες συγχέεται με την αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας (ΑΔΠ). Και αυτό όχι άδικα, αφού μοιράζονται κάποια κοινά στοιχεία, διαφέρουν όμως σε άλλα που συχνά παραγνωρίζονται. Η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο να σκιαγραφηθούν τα σημεία εκείνα στα οποία συγκλίνουν οι δύο διαταραχές αλλά και εκείνα που τις ξεχωρίζουν με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση του ζητήματος. Αρχικά, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ψυχοπαθητικότητα –σε αντίθεση με την ΑΔΠ- δεν συμπεριλαμβάνεται σε καμία έκδοση του DSM, παρότι πολλοί επιστημονικοί κλάδοι θεωρούν ότι και η ψυχοπαθητικότητα αποτελεί διαταραχή και κάνουν σαφή διαχωρισμό μεταξύ τους θεωρώντας τις δύο διαφορετικές διαταραχές. Σύμφωνα με το αρχικό μοντέλο του Hare για την ψυχοπαθητικότητα, τα κριτήρια της διαταραχής βασίζονται σε δύο παράγοντες: τον διαπροσωπικό-συναισθηματικό και τον συμπεριφορικό και επηρεάζουν τους αντίστοιχους τομείς της ζωής του ατόμου. Σε διαπροσωπικό επίπεδο, οι πάσχοντες από ψυχοπαθητικότητα είναι συχνά μεγαλομανείς, αλαζόνες, σκληροί, δεσποτικοί, επιφανειακοί και χειριστικοί. Συναισθηματικά, είναι ευερέθιστοι, δυσκολεύονται να αναπτύξουν ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς με άλλους ανθρώπους, δεν έχουν ενσυναίσθηση και δεν νιώθουν ενοχές και τύχεις. Σε επίπεδο συμπεριφοράς, οι ψυχοπαθείς επιδεικνύουν συχνά ανεύθυνη και παρορμητική συμπεριφορά, τείνουν να αδιαφορούν για τους κοινωνικούς κανόνες και να θέλουν να πειραματίζονται με τα

όρια. Έχουν συχνά αποκλίνουσα κοινωνική συμπεριφορά, αν και όχι απαραίτητα παραβατική. Με βάση τα κριτήρια του DSM-V για την ΑΔΠ, το συμπεριφορικό επίπεδο είναι εκείνο στο οποίο οι δύο διαταραχές συγκλίνουν και μοιράζονται ορισμένα κοινά διαγνωστικά κριτήρια, αν και όχι απόλυτα. Στα άλλα δύο προαναφερθέντα επίπεδα οι διαφορές είναι ορατές και η αναγνώρισή τους καθιστά τη διαφοροδιάγνωση ευκολότερη, ακριβέστερη και πιο αξιόπιστη. Στην πράξη δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι σύμφωνα με έρευνες στις ΗΠΑ, 1% του γενικού πληθυσμού πάσχει από ψυχοπαθητικότητα και αντίστοιχα το 25% του έγκλειστου πληθυσμού. Το αντίστοιχο ποσοστό διάγνωσης (εγκλείστων) της ΑΔΠ είναι 90% ενώ μόνο στο 30% από αυτούς αποδίδεται και η διάγνωση της ψυχοπαθητικότητας. Είναι λοιπόν ιδιαίτερα σημαντικό να αναγνωριστεί η ανάγκη των επαγγελματιών για εξειδίκευση στη διαταραχή που θα τους προσφέρει τα εχέγγρα να την αναγνωρίζουν, να μην την συγχέουν με άλλες διαταραχές αλλά και να τη διαχειρίζονται αποδοτικά στην καθημερινή κλινική πράξη.

Λέξεις-κλειδιά: ψυχοπαθητικότητα, Αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας, διαφοροδιάγνωση

ΘΕΜ.28.3.4: Διαταραχή άγχους αποχωρισμού στους ενήλικες: Ευρήματα από τον ελληνικό χώρο

Αναστασία-Ναταλία Σκουλάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Κωνσταντίνος Καπρουσιούτης, *Πανεπιστήμιο Derby*

Ιορδάνα Μοσκόφη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αναστάσιος Νταλαχάνης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σεβαστή Τεστέμπαση, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Παναγιώτα Αρβανίτη, *Κλινική Ψυχολόγος*

Μία από τις αλλαγές που έφερε η πέμπτη έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders; American Psychiatric Association, 2013) είναι η διεύρυνση των ηλικιακών ορίων της διαταραχής άγχους αποχωρισμού, ώστε πλέον να διαγιγνώσκεται και στον ενήλικο πληθυσμό. Αναγνωρίζοντας την κλινική σημασία αυτής της αλλαγής και τη συνακόλουθη ανάγκη διερεύνησής της στον ελληνικό πληθυσμό, διενεργήθηκε η παρούσα έρευνα. Σκοπός της εν λόγω μελέτης είναι να εξετάσει την

ύπαρξη της διαταραχής άγχους αποχωρισμού σε ενήλικες, τη συχνότητα εμφάνισής της και τη σχέση της με την παρουσιαζόμενη ψυχοπαθολογία. Πρόκειται για μία συλλογική ερευνητική προσπάθεια τεσσάρων μεταπτυχιακών φοιτητών Κλινικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών σε συνεργασία με έναν μεταπτυχιακό φοιτητή Συνθετικής Συμβουλευτικής και Ψυχοθεραπείας του Πανεπιστημίου Derby. Το δείγμα αποτελείται από 200 Έλληνες ενήλικες, άνδρες και γυναίκες, ηλικίας 18 έως 65 ετών. Για τη μέτρηση του άγχους αποχωρισμού χρησιμοποιήθηκε, έπειτα από μετάφραση και προσαρμογή στα ελληνικά, το Ερωτηματολόγιο Άγχους Αποχωρισμού σε Ενήλικες (Adult Separation Anxiety Questionnaire; Manicavasagar, Silove, Wagner, & Drobney, 2003). Επιπλέον, για τη μέτρηση της ψυχοπαθολογίας χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Ψυχοπαθολογίας (Symptom Checklist 90-R; Derogatis, 1977), ενώ χορηγήθηκε και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών δεδομένων. Μέχρι στιγμής έχει ολοκληρωθεί η χορήγηση των ψυχομετρικών εργαλείων και επίκειται η στατιστική ανάλυση αυτών. Με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αναμένονται διαφορές σχετιζόμενες με τη μεταβλητή του φύλου υψηλότερη εμφάνιση της διαταραχής στις γυναίκες και μεγαλύτερη συσχέτισή της με άλλες αγχώδεις και συναισθηματικές διαταραχές.

Λέξεις-κλειδιά: διαταραχή άγχους αποχωρισμού, ενήλικες, ψυχοπαθολογία, Ερωτηματολόγιο Άγχους Αποχωρισμού σε Ενήλικες

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.4 | Αίθουσα 003

Μέτρηση Γνωστικών και Κοινωνικών Δεξιοτήτων Ενηλίκων

ΘΕΜ.28.4.1: Μνημονικές δεξιότητες και εκτελεστικές λειτουργίες σε ενήλικες άνω των 60: Ευρήματα από τη Νευρογνωστική Μελέτη Ενηλίκων

Αντρέας Χατζηκυπριανού, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Φώφη Κωνσταντινίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Υπόβαθρο –στόχοι: Η Γνωστική γήρανση ορίζεται από τις προβλέψιμες αλλαγές στη γνωστική λειτουργία καθώς το άτομο γερνά. Οι άνοιες όπως η νόσος Αλτςζχάιμερ δεν είναι μέρος της φυσιολογικής γήρανσης και οι υγιείς ηλικιωμένοι μπορούν να διατηρήσουν τις νοητικές τους ικανότητες σε καλά επίπεδα. Το επίπεδο

εκπαίδευσης θεωρείται προστατευτικός παράγοντας που επιδρά θετικά στη διατήρηση γνωστικών λειτουργιών. Η εργασία αποτελεί μέρος του ερευνητικού προγράμματος "Νευρογνωστική μελέτη ενηλίκων", η οποία είναι μια διαχρονική μελέτη που διερευνά νευροψυχολογική - ψυχομετρική απόδοση, βιολογικούς δείκτες και δείκτες υγείας, καθώς και θέματα ποιότητας ζωής σε ηλικιωμένους της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Το κύριο ενδιαφέρον της έρευνας αυτής ήταν η διερεύνηση της γνωστικής επίδοσης σε μια ομάδα υγείων ενηλίκων άνω των εξήντα σε ένα χρονικό διάστημα των πέντε ετών. Μεθοδολογία: 68 συμμετεχόντων οι οποίοι έχουν αξιολογηθεί μέχρι σήμερα και στις τρεις φάσεις τις έρευνας (baseline, 2year follow up, 4year follow up). Για τους σκοπούς της εργασίας αυτής, λήφθηκαν υπόψη έξι συγκεκριμένα γνωστικά έργα που χορηγήθηκαν, μεταξύ άλλων, κατά την διάρκεια της κάθε αξιολόγησης. Αποτελέσματα: Οι μνημονικές και γενικές γνωστικές επιδόσεις διατηρήθηκαν στα ίδια επίπεδα και δεν υπήρξε σημαντική έκπτωση ($p > .05$). Οι επιδόσεις παρουσίασαν σημαντική έκπτωση όμως σε έργα ταχύτητας και εκτελεστικών λειτουργιών όπως το Symbol Digits Modalities Test και έργα Λεκτικής Εφράδειας $F(2,60) = 9.70$ $p = .0001$ και $F(2,63) = 4.8$ $p = .011$ αντίστοιχα. Συμπέρασμα: Αποτελέσματα της διαχρονικής μελέτης δείχνουν πως οι ενήλικες μεταξύ 60 και 85, 5 χρόνια μετά την αρχική αξιολόγηση τους παρουσιάζουν γνωστικές αλλαγές σε έργα που απαιτούν γραφοκινητικό συντονισμό, ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών και εκτελεστικό έλεγχο. Αυτή η αλλαγή γίνεται ανεξάρτητα από το εκπαιδευτικό επίπεδο και την ηλικία (60 με 75 ή μετά τα 76). Οι γενικές μνημονικές λειτουργίες όμως φαίνεται να παραμένουν σταθερές στα 5 χρόνια.

**ΘΕΜ.28.4.2: Η αξιολόγηση και η χρησιμότητα ενός μεταφρασμένου
διαγνωστικού εργαλείου εκτίμησης νοητικού λεξικού: Η περίπτωση του SLDT σε
ελληνικό πληθυσμό**

Ελισάβετ Νεοφυτίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Ελένη Κασάπη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η παρούσα εργασία, μέρος μιας ευρύτερης έρευνας, επικεντρώνεται στην αξιολόγηση της προνοσηρής νοημοσύνης των ατόμων και στη σχέση της νοητικής κατάστασης, όπως σκιαγραφείται από το εξεταζόμενο μεταφρασμένο εργαλείο, με

τη γνωστική τους έκπτωση. Βασικό εργαλείο μέτρησης είναι το σουηδικό τεστ εξέτασης του νοητικού λεξικού με ονοματολογία “Swedish Lexical Decision Test (SLDT)” των Almkvist, O., et al. (2007), το οποίο μεταφράστηκε και προσαρμόστηκε στην ελληνική γλώσσα, όπως αναφέρεται σε ανακοίνωση “Πρακτικές εφαρμογές: η περίπτωση του διαγνωστικού εργαλείου Swedish Lexical Decision Test (2012) από τους Μ. Καπετανίδου, Μ. Τυμβίου, Ε. Κασάπη, Κ. Σούμπουρου, Φ. Κουντή και Μ. Τσολάκη. Το σουηδικό διαγνωστικό εργαλείο εξέταζε την προνοσηρή ευφυΐα μέσω ελέγχου της ικανότητας των υποκειμένων να αναγνωρίσουν φωνολογικά, μορφολογικά και σημασιολογικά το λεξιλόγιο σε γραπτή μορφή. Η μετάφρασή του στα ελληνικά δε βασίστηκε στο πρωτότυπο κείμενο του διαγνωστικού εργαλείου αλλά σε γλωσσικούς κανόνες που καθόριζαν τη μορφή και το περιεχόμενο του πρωτογενούς κειμένου. Το SLDT στα ελληνικά περιέχει 56 ελέγχους νοητικού λεξικού (28 υπαρκτές λέξεις και 28 ψευδολέξεις). Το δεδομένο ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 61 άτομα (Μ.Ο ηλικίας= 66 έτη, Τ.Α=9,087 έτη) που εξετάστηκαν στο Νοσοκομείο Παπανικολάου και στο Κέντρο Ημέρας για την άνοια, “Αγία Ελένη”, στη Θεσσαλονίκη, όπου διαγνώστηκαν για άνοια, ήπια γνωστική εξασθένηση (MCI) και για συναισθηματικές διαταραχές (κατάθλιψη, άγχος). Η έρευνα στόχευε στη μελέτη του νοητικού λεξικού και η αλληλεπίδραση παραγόντων, μεταξύ ανεξάρτητων μεταβλητών (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση και διάγνωση) και της επίδοσής τους στο τεστ νοητικού λεξικού και στο αν οι εξεταζόμενοι με διαφορετικές διαγνώσεις διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε σχέση με την επίδοσή τους στο νοητικό λεξικό. Επίσης, μελετήθηκε η συσχέτιση του SLDT με το MMSE. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης ανέδειξαν ότι η εκπαίδευση και η διάγνωση είναι σημαντικοί παράγοντες επίδρασης στην επίδοση των εξεταζόμενων στο νοητικό λεξικό. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει μία μέτρια θετική συσχέτιση μεταξύ των επιδόσεων στα τεστ SLDT και MMSE.

Λέξεις κλειδιά: γνωστική έκπτωση, άνοια, νοητικό λεξικό, ερωτηματολόγιο προνοσηρής νοημοσύνης, αξιολόγηση

ΘΕΜ.28.4.3: Σχέση μεταξύ απολαμβάνειν και ανθεκτικότητας

Σοφία Παπασπυροπούλου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η αναζήτηση της σχέσης μεταξύ του απολαμβάνειν και της ανθεκτικότητας. Το απολαμβάνειν έχει συνδεθεί κατά καιρούς με έννοιες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ανθεκτικότητας, η οποία μέσω των θετικών συναισθημάτων που προκαλεί, συνεισφέρει στην απόλαυση της ζωής και στην ψυχική υγεία των ανθρώπων. Για τη μέτρηση των εννοιών χρησιμοποιήθηκαν η κλίμακα Ways Of Savoring Scale (Bryant & Veroff, 2007) και η Κλίμακα Ανθεκτικότητας (Conor & Davidson, 2003), αντίστοιχα, οι οποίες χορηγήθηκαν σε δείγμα 150 ατόμων (39 άνδρες, 109 γυναίκες, 2 συμμετέχοντες δεν απάντησαν στην ερώτηση για το φύλο) ηλικίας 18 – 27 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν θετικές συσχετίσεις μεταξύ των δύο εννοιών, ωστόσο οι σχέσεις που αναδείχθηκαν είναι ασθενείς. Επιπλέον, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές φύλου ως προς τους τρόπους απόλαυσης με τις γυναίκες να χρησιμοποιούν πιο συχνά την Έκφραση των θετικών συναισθημάτων με λόγια και κινήσεις, την Όξυνση των αισθήσεων, το Γέμισμα της μνήμης με θετικές στιγμές, το Μοίρασμα με τους άλλους, την Επίγνωση του χρόνου που περνάει και το Μέτρημα των θετικών στοιχείων που υπάρχουν στη ζωή τους. Τέλος, το δείγμα χωρίστηκε σε δύο ηλικιακές κατηγορίες (18 έως 22 ετών και 23 έως 27 ετών), προκειμένου να ελεγχθεί αν υπάρχουν διαφορές ως προς τους τρόπους απόλαυσης. Ο στατιστικός έλεγχος που διενεργήθηκε έδειξε ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα χρησιμοποιεί πιο συχνά μόνο την Έκφραση των θετικών συναισθημάτων με λόγια και κινήσεις. Λόγω του μικρού δείγματος της έρευνας, τα αποτελέσματα δεν είναι δυνατό να γενικευθούν στον ευρύτερο πληθυσμό. Ωστόσο, συνιστούν μια καλή αφετηρία για τη μελέτη των μεταβλητών του απολαμβάνειν και της ανθεκτικότητας. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που εξετάζει άμεσα τη θετική σχέση ανάμεσά τους και υπογραμμίζει τα πολλαπλά οφέλη που θα μπορούσαν να προκύψουν από το συνδυασμό των ευεργετικών επιδράσεών τους μέσω προγραμμάτων παρέμβασης σε πληθυσμούς των οποίων οι συνθήκες ζωής βρίθουν παραγόντων κινδύνου. Λέξεις κλειδιά: θετική ψυχολογία, απολαμβάνειν, ανθεκτικότητα, νόημα ζωής, ποιοτική ζωή

**ΘΕΜ.28.4.4: On-line social networking and cognitive performance in older adults:
A Greek-Canadian cross-cultural study**

Stephanie Hatzifilalithis, *The University of Sheffield International Faculty, City College*

Elisavet Chrysochoou, *The University of Sheffield International Faculty, City College*

George Pavlidis, *The University of Sheffield International Faculty, City College*

Ana Vivas, *The University of Sheffield International Faculty, City College*

The present study examined differences in cognitive performance and social networking (off-line and on-line), as well as the relationship between the two types of measures, in older adults from two culturally diverse populations: Canadians and Greeks. The two groups were matched in terms of age, gender, education level and MMSE scores. Participants were asked to report on the support they received through their online and offline social interactions in the context of two relevant questionnaires. They were also given immediate and delayed recall tasks, as well as measures of speed of processing and executive functioning (Trail Making, parts A and B). Canadian participants reported receiving a greater amount of on-line social contact and support and they performed significantly faster in both the processing speed and the executive functioning tasks; there were no differences in the off-line support and the recall measures. On-line networking was significantly associated with processing speed and executive functioning, with culture not moderating the observed relationships. The findings are discussed in relation to the characteristics of the specific cultural contexts, stressing the need to further explore the effects of social networking and engagement on cognitive function in the silver years.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.5 | Αίθουσα 004

Ψυχοκοινωνική Επάρκεια και Άγχος στο Σχολείο

ΘΕΜ.28.5.1: Παράγοντες που επηρεάζουν ή επηρεάζονται από την Αυτοαντίληψη και Αυτοεκτίμηση παιδιών σχολικής ηλικίας. Συμβουλευτική γονέων για παιδιά με χαμηλή Αυτοαντίληψη-Αυτοεκτίμηση

Νέλλη- Μαρία Σεργίδου, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ελευθερία Σάλμοντ, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γεώργιος Δράκος, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η σχολική επίδοση σχετίζεται με την εκπαιδευτική και επαγγελματική πρόοδο του παιδιού, συμβάλλει στη δημιουργία ευχάριστου κλίματος μέσα στην οικογένεια και

το σχολείο και ωφελεί την κοινωνία μέσω της εκπλήρωσης και της αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών στόχων και της ανάπτυξης του μορφωτικού επιπέδου των μελών της. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι παράγοντες που σχετίζονται με την Αυτοαντίληψη και την Αυτοεκτίμηση των παιδιών σχολικής ηλικίας (Δ', Ε' και ΣΤ' Δημοτικού), να διαπιστωθεί η ύπαρξη παιδιών με χαμηλή Αυτοαντίληψη-Αυτοεκτίμηση, των οποίων οι γονείς χρειάζονται συμβουλευτική καθοδήγηση, και να γίνουν συγκριτικές αναφορές, οι οποίες αφορούν τις τυπικές-γενικές τάξεις και τα τμήματα ένταξης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 140 μαθητές (82 αγόρια και 58 κορίτσια) δημόσιων δημοτικών σχολείων του νομού Αττικής. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίων. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των μαθητών τυπικών τάξεων και των μαθητών των τμημάτων ένταξης, σε όλους τους σχετικούς με την Αυτοαντίληψη τομείς (σχολική επίδοση, διαγωγή-συμπεριφορά, σχέσεις με συνομηλίκους, φυσική εμφάνιση, αθλητική ικανότητα). Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά, κυρίως τα αγόρια, παρουσιάζουν χαμηλή αντίληψη του εαυτού τους ως προς την ικανότητά τους να αντεπεξέρχονται στις δυσκολίες της μάθησης. Επιπλέον οι μαθητές παρουσίασαν δυσκολία στον τομέα της ανάπτυξης σχέσεων με τους συνομηλίκους τους. Τα ευρήματα αυτής της έρευνας κάνουν επιτακτική την ανάγκη κινητοποίησης των αρμοδίων με την εκπαίδευση φορέων, με στόχο την εισαγωγή προγραμμάτων συναισθηματικής αγωγής και κοινωνικών δεξιοτήτων στην εκπαίδευση, την ουσιαστική συνεργασία σχολείου και οικογένειας με στόχο τη συναισθηματική ενίσχυση και την καλλιέργεια υψηλής Αυτοεκτίμησης σε όλα τα παιδιά, με ιδιαίτερη προσοχή στα παιδιά με μαθησιακές-σχολικές δυσκολίες και τέλος τη Συμβουλευτική υποστήριξη των οικογενειών τους.

Λέξεις κλειδιά: Αυτοαντίληψη, Αυτοεκτίμηση, Μαθησιακές-Σχολικές δυσκολίες, Συμβουλευτική γονέων.

ΘΕΜ.28.5.2: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αυτοαποτελεσματικότητας στη σχέση της αυτοεκτίμησης και της ψυχικής ανθεκτικότητας μαθητών σχολικής ηλικίαςΙωάννης Κ. Δημάκος, *Πανεπιστήμιο Πατρών*Αρτεμισία Παπακωνσταντινοπούλου, *Πανεπιστήμιο Πατρών*

Σύμφωνα με τη διεθνή και ελληνική έρευνα, η ψυχική ανθεκτικότητα (resiliency) ως εσωτερικό χαρακτηριστικό του ατόμου έχει τύχει αντικείμενο πολλών ερευνών (ενδεικτικά, Leontoroulou, 2006, 2010. Masten, 2001. Rutter, 2012. Χατζηχρήστου, 2011). Επίσης, έχει μελετηθεί και η ψυχική ανθεκτικότητα σε σχέση με άλλα προσωπικά χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως η αυτοαποτελεσματικότητα σε συνδυασμό με βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η τάξη φοίτησης και η περιοχή κατοικίας (Δημάκος & Παπακωνσταντινοπούλου, 2012, Παπακωνσταντινοπούλου & Δημάκος, 2012). Όμως, η μελέτη της σχέσης μεταξύ αυτοεκτίμησης και ανθεκτικότητας είναι ελλιπής. Στην παρούσα μελέτη, χρησιμοποιήσαμε την ανάλυση της διαμεσολάβησης (mediation analysis) προσπαθώντας να μελετήσουμε τη σχέση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της αυτοεκτίμησης χρησιμοποιώντας την αυτοαποτελεσματικότητα ως διαμεσολαβητική μεταβλητή (mediation variable). Για τις ανάγκες της μελέτης χρησιμοποιήσαμε δεδομένα από δύο προηγούμενες μελέτες με μαθητές δημοτικού (n = 248) και γυμνασίου (n = 456) αντίστοιχα. Και στις δύο μελέτες, η ανθεκτικότητα αξιολογήθηκε με τη χρήση της κλίμακας των Wagnild & Young, η αυτοαποτελεσματικότητα με την κλίμακα γενικευμένης αυτοαποτελεσματικότητας των Chen, Gully, & Eden (2001) και το ευρετήριο αυτοεκτίμησης του Coopersmith (1967). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης για το δείγμα του δημοτικού έδειξαν πλήρη διαμεσολάβηση (full mediation) της σχέσης μεταξύ αυτοεκτίμησης και ανθεκτικότητας (η απευθείας σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και ανθεκτικότητας έπαψε να είναι σημαντική μετά την είσοδο της αυτοαποτελεσματικότητας στο μοντέλο). Αντίθετα, στο δείγμα του γυμνασίου, παρατηρήθηκε μερική διαμεσολάβηση (partial mediation) μεταξύ της αυτοεκτίμησης και της ανθεκτικότητας. Τα αποτελέσματα αυτά ερμηνεύονται στο πλαίσιο της σχέσης αυτοαποτελεσματικότητας και αυτοεκτίμησης, δύο ιδιοτήτων του ατόμου που είναι κοντά αλλά και διαφέρουν η μία από την άλλη.

ΘΕΜ.28.5.3: Παράγοντες εκδήλωσης συμπτωμάτων άγχους σε μαθητές Πρώτης Γυμνασίου: Μία πιλοτική μελέτη στο Πρότυπο Πειραματικό Γυμνάσιο Ηρακλείου

Αναστασία Πρατικάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Έλενα Βιταλάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Νίκος Σπανουδάκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση των πιθανών αιτιολογικών παραγόντων εκδήλωσης άγχους στους μαθητές της Πρώτης Τάξης του Πειραματικού Γυμνασίου Ηρακλείου. Ειδικότερα διερευνήθηκαν οι πιθανοί λόγοι εκδήλωσης άγχους των μαθητών από τις συμπεριφορές των γονέων ανάλογα με το μορφωτικό και οικονομικό τους επίπεδο, καθώς και του φύλου των μαθητών. Στη μελέτη συμμετείχαν 55 μαθητές της πρώτης τάξης (ποσοστό 76%) εκ των οποίων τα 28 ήταν αγόρια (51%) και τα 27 κορίτσια (49%). Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε στο Hellenic Spence Childrens' Anxiety Scale (SCAS-GR), όπως μεταφράστηκε και προσαρμόστηκε για τις ανάγκες του ελληνικού πληθυσμού και στηρίζεται στο Spence Childrens' Anxiety Scale (SCAS). Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέγραψαν σημαντικές διαφορές στην στάση των γονέων και στο βαθμό αυτοπεποίθησης των παιδιών, ανάλογα με το φύλο. Δηλαδή, τα αγόρια αναφέρουν σημαντικά συχνότερα από τα κορίτσια αρνητική στάση των γονέων απέναντί τους. Μάλιστα, τα αγόρια βρέθηκαν να αισθάνονται σημαντικά λιγότερη ικανοποίηση για την απόδοση τους στο σχολείο, σε σχέση με τα κορίτσια. Σημαντικό κρίνεται το εύρημα ότι η μέση τιμή συμπτωμάτων άγχους των μαθητών σε συνάρτηση με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα έχει ένδειξη αύξουσας τάσης, ενώ το μέτριο οικονομικό επίπεδο της οικογένειας συνοδεύεται από σημαντικά υψηλότερη μέση τιμή αρνητικής στάσης και αποδοκμασίας των γονέων για την σχολική απόδοση των μαθητών. Συγκεκριμένα, οι μαθητές που αναφέρουν ότι η οικονομική κατάσταση της οικογένειας τους είναι μέτρια, συγκριτικά με εκείνους που αναφέρουν υψηλή οικονομική κατάσταση, ανησυχούν συχνότερα για την απόδοσή τους στο σχολείο. Η παραπάνω έρευνα καταγράφει την εκδήλωση συμπτωμάτων άγχους των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον και συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση και ερμηνεία της μαθητικής συμπεριφοράς από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Λέξεις-κλειδιά: σχέσεις γονέων-μαθητών γυμνασίου, γονεϊκή συμπεριφορά, σχολικό άγχος

ΘΕΜ.28.5.4: Ψυχοκοινωνική επάρκεια και άγχος μαθητών Δημοτικού με μαθησιακές δυσκολίες και δυσκολίες κατανόησης

Χριστίνα-Βασιλίνα Καμψυλαυκά, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φωτεινή Πολυχρόνη, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια πολλές έρευνες αναφέρουν τη στενή συσχέτιση της ψυχοκοινωνικής επάρκειας των μαθητών με τη σχολική επίδοση. Στόχο της παρούσας εργασίας αποτελεί η διερεύνηση της ψυχοκοινωνικής επάρκειας και του άγχους μαθητών Δημοτικού με μαθησιακές δυσκολίες (Μ.Δ.) και δυσκολίες κατανόησης σε σύγκριση με τυπικούς μαθητές. Το δείγμα αποτέλεσαν 519 μαθητές (257 αγόρια και 262 κορίτσια) της Ε' (N=252) και ΣΤ' (N=267) Δημοτικού από 23 σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Αττικής, εκ των οποίων οι 40 διέθεταν διάγνωση μαθησιακών δυσκολιών. Χορηγήθηκε το Τεστ Ψυχοκοινωνικής Προσαρμογής, το Ερωτηματολόγιο άγχους κατάστασης και προδιάθεσης (STAIC) και μια ατομική δοκιμασία για την αξιολόγηση της αναγνωστικής κατανόησης. Οι μαθητές χωρίς Μ.Δ. ταξινομήθηκαν σε δύο ομάδες με βάση την επίδοσή τους σε ένα έργο αναγνωστικής κατανόησης, την ομάδα της Χαμηλής Κατανόησης και την ομάδα της Υψηλής Κατανόησης. Από τις συγκρίσεις των μέσων όρων, βρέθηκε ότι οι μαθητές με Μ.Δ. εμφάνισαν στατιστικώς σημαντικά χαμηλότερη κοινωνική και συναισθηματική επάρκεια και υψηλότερα επίπεδα αρνητικής αυτοαντίληψης σε σχέση με τους τυπικούς μαθητές με Υψηλή Κατανόηση. Επίσης, δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς καμία μεταβλητή μεταξύ των μαθητών με Μ.Δ. και των μαθητών με Χαμηλή Κατανόηση. Τέλος, οι μαθητές με Μ.Δ. εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα άγχους κατάστασης συγκριτικά με τους τυπικούς μαθητές με Υψηλή Κατανόηση. Η συζήτηση των αποτελεσμάτων θα αναδείξει τη σημασία της σχολικής επίδοσης για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή όλων των μαθητών ανεξαρτήτως της ύπαρξης μαθησιακών δυσκολιών ή μη.

Λέξεις κλειδιά: ψυχοκοινωνική επάρκεια, κοινωνική και συναισθηματική επάρκεια, άγχος, μαθησιακές δυσκολίες.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.6 | Αίθουσα 005

Συστήματα Αξιών και Κοινωνικές Δομές

ΘΕΜ.28.6.1: Ηγεσία, Συστήματα Αξιών, Εργασιακή Έδρα Ελέγχου, και Προσλήψεις Εργασιακού Περιβάλλοντος Υποψηφίων Στελεχών Επιχειρήσεων-Εφαρμογές στη Στρατηγική Διοίκηση-Διαπολιτισμική Μελέτη

Lamprini Pantazi, *Saint Mary-of-the-Woods College*

Γεράσιμος Προδρομίτης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Ο κύριος στόχος της έρευνας είναι η ανάδειξη των ιδιαίτερων εκείνων διαφορών και ομοιοτήτων υποψηφίων στελεχών επιχειρήσεων σχετικά με τις θεωρητικές έννοιες α) των συστημάτων αξιών, β) της εργασιακής έδρας ελέγχου, γ) της ηγεσίας, δ) της ισχύος στην ηγεσία, και ε) των οικονομικών εννοιών της αξιοκρατίας, του χρήματος και των διασυνδέσεων, καθώς και η εφαρμογή των ευρημάτων αυτών στον τομέα της Ηγεσίας και της Στρατηγικής Διοίκησης. Η παρούσα εμπειρική διαπολιτισμική έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τέσσερις χώρες (Ελλάδα, Ινδία, Κίνα, και Η.Π.Α.), η δε επιλογή των χωρών αυτών εγχειρηματοποιεί βασικές οργανωτικές αρχές δόμησης αλλά και πρόσληψης του σύγχρονου πλανητικού πεδίου, από άτομα, συλλογικότητες, κρατικές και υπερ-κρατικές οντότητες: «αρχαίοι πολιτισμοί vs νέες χώρες», «παλαιές vs αναδυόμενες οικονομίες», «ευημερούσες vs χώρες σε κρίση». Το ερευνητικό εργαλείο το οποίο χορηγήθηκε σε προπτυχιακούς φοιτητές, οι οποίοι αποτελούν το μελλοντικό εργατικό δυναμικό των τεσσάρων αυτών χωρών, αποτελείται από τις κλίμακες α) Αξιών Schwartz, β) Εργασιακής Έδρας Ελέγχου Spector, γ) Αξιοκρατίας Davey, δ) Ισχύος στην Ηγεσία Raven, ε) Στυλ Ηγεσίας, στ) ερωτήσεις οικονομικών εν γένει εννοιών. Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών. Αναδείχθηκε με σαφήνεια το προφίλ του μελλοντικού εργαζόμενου/ηγέτη και στις τέσσερις χώρες, με ευρήματα που θέλουν την Ελλάδα να μοιράζεται τα ίδια χαρακτηριστικά με την Κίνα και την Ινδία στο Στυλ Ηγεσίας και την Ισχύ στην Ηγεσία, ενώ με τις Η.Π.Α. το ίδιο Σύστημα Αξιών και την Εργασιακή Έδρα Ελέγχου. Η κινητικότητα των κεφαλαίων και των επιχειρήσεων, και ακολούθως των προσώπων, καθιστά αναγκαίο το σχεδιασμό της Ηγεσίας και κατ'επέκταση της Στρατηγικής Διοίκησης σε τοπικό, περιφερειακό, και παγκόσμιο περιβάλλον (local, regional, and global environment). Για το λόγο αυτό

πραγματοποιούνται εφαρμογές των ευρημάτων στο σχεδιασμό της επιλογής ανωτέρων και ανωτάτων στελεχών διοίκησης με εκτενή αναφορά σε expatriates vs local υποψήφια στελέχη επιχειρήσεων των τριών αυτών επιπέδων και των τεσσάρων αυτών χωρών. **Λέξεις-Κλειδιά:** Ηγεσία, Συστήματα Αξιών, Εργασιακή Έδρα Ελέγχου, Στρατηγική Διοίκηση, Διαπολιτισμική Μελέτη

ΘΕΜ.28.6.2: Στο δρόμο για την ανεργία βρήκαμε την οικογένεια

Άρτεμις Γιώτσα, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Ηρώ Ανυφαντή, *Συστημικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Ψυχοθεραπείας*

Κωσταντή Λαμπάκη, *Συστημικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Ψυχοθεραπείας*

Ίρις Μούζου, *Συστημικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Ψυχοθεραπείας*

Δημήτρης Ξυλαγράς, *Συστημικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Ψυχοθεραπείας*

Δημήτρης Καστριώτης, *Συστημικό Κέντρο Εκπαίδευσης και Ψυχοθεραπείας*

Η Διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2008 αποτελεί ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Ορίζοντάς το, είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας με σημαντικές μακροπρόθεσμες συνέπειες για τα άτομα, τις κοινότητες και τις κοινωνίες. Εστιάζοντας στην απασχόληση, στην Ελλάδα έχει παρατηρηθεί ραγδαία άνοδος των ποσοστών της ανεργίας την τελευταία 5ετία λόγω της οικονομικής κρίσης. Η τελευταία μέτρηση του Αυγούστου 2014 σημειώνει το ποσοστό 25,9% σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Ο αριθμός των ανέργων ανήλθε σε 1.242.219 άτομα, των απασχολουμένων σε 3.551.148 άτομα, ενώ ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός ανήλθε σε 3.334.759 άτομα. Η παρούσα ανακοίνωση διερευνά τις οικογενειακές κατασκευές των ανέργων για την επιλογή επαγγέλματος στην ζωή τους. Το δείγμα αποτελείται από 25 ανέργους ηλικίας 30 έως 60 ετών οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση ανεργίας τουλάχιστον ένα χρόνο και παραπάνω. Επίσης, δημιουργήθηκε ομάδα ελέγχου που αποτελείται από 25 άτομα που έμειναν χωρίς επαγγελματική εργασία και βρήκαν νέα εργασία σε διάστημα ενός έτους και λιγότερο. Αναμένουμε ότι οι οικογενειακές κατασκευές σχετικά με το επάγγελμα θα συνδέονται με την επιλογή ή μη συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων.

Λέξεις κλειδιά: ανεργία, οικογενειακές κατασκευές, επιλογή επαγγέλματος

ΘΕΜ.28.6.3: Θεμελιώδεις υπαρξιακές ανησυχίες στο έργο σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών (κινηματογράφος, φωτογραφία, ζωγραφική)

Νάνσυ Μωραΐτη, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η προσέγγιση του υπαρξισμού, τόσο ως φιλοσοφικού ρεύματος, όσο και ως ψυχοθεραπευτικής μεθόδου και γίνεται προσπάθεια εντοπισμού της υπαρξιστικής σκέψης στην τέχνη. Συγκεκριμένα, διερευνάται το *αν και πώς* εντοπίζονται οι έννοιες της *ελευθερίας*, του *θανάτου*, της *υπαρξιακής μοναξιάς* και της *αναζήτησης νοήματος* στο έργο σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών, εστιάζοντας στον κινηματογράφο (Αλέξης Αλεξίου), στη φωτογραφία (Γιάννη Κόντος) και στη ζωγραφική (Τζουλιάνο Καγκλής). Για τους σκοπούς της έρευνας κρίθηκε σκόπιμη η χρησιμοποίηση της *ευρετικής μεθόδου* (heuristic) του Moustakas (1990 & 1994). Σύμφωνα με αυτή ο ερευνητής είναι ανοιχτός στην εμπειρία και σημείο εκκίνησης θεωρείται ο εσωτερικός διάλογος. Η προσωπική και φαντασιακή φύση της ευρετικής μεθόδου αποτελεί μια μοναδική πρόκληση στις ερευνητικές αναζητήσεις και τις φιλοσοφικές εκφάνσεις των ανθρώπινων επιστημών. Στην ευρετική μέθοδο υπάρχει ένας άρρηκτος δεσμός μεταξύ του τί υπάρχει εξωτερικά ως πραγματικότητα και τι υπάρχει εσωτερικά ως ανακλαστική σκέψη, γνώση και συναίσθημα. Ο West (2006) θεωρεί την ευρετική μέθοδο ως μια διαφορετική, αλλά ιδιαίτερα χρήσιμη μορφή ποιοτικής μεθοδολογίας. Η δύναμή της προέρχεται βασικά από τις δυνατότητες αποκάλυψης της αλήθειας που προσφέρει. Μέσα από εξονυχιστική αυτοέρευνα, διάλογο με άλλους και δημιουργικές αναπαραστάσεις εμπειρίας δημιουργείται η γνώση. Η έμφαση στην ευρετική μέθοδο δίδεται στην αναδημιουργία μιας βιωμένης εμπειρίας από την οπτική του ίδιου του υποκειμένου. Ένας τυπικός τρόπος συγκέντρωσης υλικού είναι μέσω συνεντεύξεων, που παίρνουν τη μορφή διαλόγου, τόσο με τον εαυτό, όσο και με άλλα υποκείμενα. Στην παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τους Αλέξη Αλεξίου (σκηνοθέτη), Τζουλιάνο Καγκλή (ζωγράφο), Πλάτωνα Ριβέλλη (φωτογράφο και συγγραφέα) και Αλέξη Χαρισιάδη (υπαρξιακό ψυχοθεραπευτή).

Λέξεις κλειδιά: υπαρξισμός, τέχνη, υπαρξιακή ψυχοθεραπεία, ευρετική μέθοδος

ΘΕΜ.28.6.4: Η ηθική της διαπραγμάτευσης

Αλέξιος Αρβανίτης, *Οικονομικό Κολλέγιο Αθηνών*

Η προσέγγιση της ψυχολογίας στις διαπραγματεύσεις είναι βαθιά επηρεασμένη από την οικονομική ανάλυση των διαπραγματεύσεων (Raiffa, 1982), η οποία αντιμετωπίζει τη διαπραγμάτευση ως μία προσπάθεια επίλυσης μίας σύγκρουσης συμφερόντων. Η οπτική αυτή αφήνει λίγο χώρο για τη μελέτη της ηθικής, η οποία εξετάζεται κυρίως περιφερειακά από τους ψυχολόγους, συχνά για να διερευνηθεί με ποιο τρόπο συνδέεται πάλι με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων (π.χ., Kronzon & Darley, 1999, Scroth, 2008). Η πορεία μίας διαπραγμάτευσης, όμως, δεν είναι απαραίτητα συνέπεια των συμφερόντων των πλευρών, αλλά είναι κυρίως συνέπεια της δυνατότητάς τους να παράγουν επιχειρήματα που πείθουν (Arvanitis & Karampatzos, 2011). Μπορεί μάλιστα να υποστηριχθεί ότι, σε αντιδιαστολή με τα συμφέροντα, οι αξιώσεις των πλευρών αποτελούν το βασικότερο αντικείμενο της διαπραγμάτευσης (Arvanitis & Karampatzos, 2013). Η ίδια η διαπραγμάτευση μπορεί να οριστεί ως μία διαδικασία δημιουργίας του κανονιστικού πλαισίου, δηλαδή των όρων της αλληλεπίδρασης, που είναι αντικείμενο της διαπραγμάτευσης (Arvanitis, υπό δημοσίευση). Με απλά λόγια, οι διαπραγματευόμενες πλευρές δεν διαπραγματεύονται τα συμφέροντα ή τις προτιμήσεις τους, αλλά τους κανόνες κάτω από τους οποίους θα ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους. Η διαπραγμάτευση για οποιαδήποτε αλληλεπίδραση -μία οικονομική συναλλαγή, μία κοινωνική σχέση, μία διομαδική επαφή- είναι επί της ουσίας μία προσπάθεια δημιουργίας ρυθμιστικού πλαισίου για αυτή. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ηθικοί κανόνες αποτελούν εγγενές στοιχείο της διαπραγμάτευσης. Ο πιο συνήθης κανόνας που εμφανίζεται είναι ο κανόνας του win-win, ο κανόνας, δηλαδή, για αμοιβαία ικανοποίηση συμφερόντων. Παράλληλα, παρουσιάζονται ηθικοί κανόνες που έχουν να κάνουν με τις αξίες των διαπραγματευόμενων πλευρών, τα δικαιώματα τους ή με συναισθήματα ενσυναίσθησης και αλτρουισμού. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της διαπραγμάτευσης είναι ότι οι πλευρές ζυγίζουν συμφέροντα, συναισθήματα και κανόνες ώστε να καταλήξουν σε μία συμφωνία. Η ίδια η συμφωνία έχει, τελικά, ένα

ηθικό βάρος το οποίο μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με τον τρόπο που διεξάγεται μία διαπραγμάτευση.

Λέξεις κλειδιά: διαπραγματεύσεις, ηθική, συμφωνία

ΘΕΜ.28.6.5: Νοητικές Αναπαραστάσεις της Οργάνωσης Δεσμού Ενηλίκων: Γνωστικές, Συναισθηματικές και Κινητήριες Παράμετροι (Βραβείο Μαρία Νασιάκου)

Πανωραία Ανδριοπούλου, Πανεπιστήμιο Κρήτης (επόπτης, Κ. Καφέτσιος)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.7 | Αίθουσα 006

Θέματα Ψυχομετρικής Αξιολόγησης

ΘΕΜ.28.7.1: Ψυχομετρικές ιδιότητες του Eyberg Child Behavior Inventory (ECBI) σε δείγμα Ελληνόφωνων Γονέων

Άντρη Αναστασίου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ανθή Λούτσιου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αναστάσιος Ματσόπουλος, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η χρήση των ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς με διαφορετικά δείγματα πληθυσμού καταδεικνύει διαφορετικές ψυχομετρικές ιδιότητες. Ως εκ τούτου, η διαπολιτισμική στάθμιση εργαλείων είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη διεξαγωγή έγκυρων ερευνών αλλά και τη διασφάλιση της άρτιας άσκησης του επαγγέλματος στον τομέα της Κλινικής και της Σχολικής Ψυχολογίας σε Ελληνικό πλαίσιο. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να προσαρμόσει και να επικυρώσει το ερωτηματολόγιο ECBI, έτσι ώστε αυτό να μπορεί να αξιοποιηθεί με Ελληνόφωνους γονείς. Το ECBI (Eyberg, 1999) είναι ένα από τα πιο ευρέως διαδεδομένα εργαλεία αναφοράς για γονείς και χρησιμοποιείται για την εκτίμηση προβλημάτων συμπεριφοράς παιδιών ηλικίας 2 με 16 ετών. Αξιολογεί τη συχνότητα εμφάνισης διασπαστικών συμπεριφορών στο σπίτι, σε τρεις βασικούς τομείς (Προκλητική Εναντιωματική Διαταραχή, Προβλήματα Συμπεριφοράς και Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας). Δεδομένα συλλέχθηκαν από ένα δείγμα 204 Ελληνόφωνων γονέων, οι οποίοι συμμετείχαν σε συγκεκριμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης γονέων για παιδιά με δύσκολη συμπεριφορά. Διασφαλίστηκαν δικαιώματα μετάφρασης από τον εκδότη του εργαλείου και το ECBI μεταφράστηκε στα Ελληνικά

χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της Μετάφρασης – Αντίστροφης Μετάφρασης. Η Ελληνική έκδοση της Κλίμακας για Αξιολόγηση της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας - IV(ΔΕΠΥ-IV; Du Paul et al., 1998) και του Ερωτηματολογίου Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (SDQ - Goodman, 1997) χορηγήθηκαν επίσης στους γονείς για εξέταση της συγχρονικής εγκυρότητας. Τα αποτελέσματα φαίνεται να καταδεικνύουν ότι ο δείκτης Cronbach's alpha ήταν υψηλός, υποδηλώνοντας εξαιρετική αξιοπιστία. Η συγχρονική εγκυρότητα με τις κλίμακες ΔΕΠΥ-IV και ΕΔΔ κυμάνθηκε επίσης σε υψηλά επίπεδα, όπως αναμενόταν. Η Ελληνική έκδοση του ECBI φαίνεται να παρουσιάζει ικανοποιητικές ψυχομετρικές ιδιότητες και να αποτελεί ένα αξιόπιστο και έγκυρο εργαλείο μέτρησης των προβλημάτων συμπεριφοράς σε Ελληνόφωνους πληθυσμούς.

Λεξεις-Κλειδιά: Προβλήματα Συμπεριφοράς, Ερωτηματολόγιο για Γονείς,
Ερωτηματολόγιο Αυτοαναφοράς

ΘΕΜ.28.7.2: Δομική Εγκυρότητα του Αναπτυξιακού τεστ WPPSI

Φαίη Αντωνίου, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γεώργιος Σιδερίδης, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η ανάλυση δομικής εγκυρότητας της δοκιμασίας WPPSI. Συμμετέχοντες ήταν 894 παιδιά τα οποία επιλέχθηκαν με τυχαία και κατά στρώματα δειγματοληψία από παιδικούς σταθμούς και δημοτικά σχολεία της Ελληνικής επικράτειας. Για την αξιολόγηση της δομικής εγκυρότητας εφαρμόστηκε το μοντέλο της επιβεβαιωτικής ανάλυσης παραγόντων, ξεχωριστά για τις δύο κύριες ηλικιακές ομάδες. Στη μικρότερη ηλικιακή ομάδα (2:6-3:11) η ύπαρξη των πηλίκων λεκτικής και πρακτικής νοημοσύνης επιβεβαιώθηκαν πλήρως (CFI=.997, RMSEA=0.02). Στην μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα επίσης το μοντέλο των δύο παραγόντων ταίριαξε στα δεδομένα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (CFI=.999, RMSEA=0.01). Τα διπαραγοντικά μοντέλα ήταν στατιστικά καλύτερα από τα αντίστοιχα (α) μονοπαραγοντικά μοντέλα, (β) ιεραρχικά μοντέλα, και (γ) διπαραγοντικά ασυσχέτιστα μοντέλα. Η αναγκαιότητα κάθε υποκλίμακας στη μέτρηση του γενικού δείκτη επιβεβαιώθηκε με βάση το πρωτόκολλο του Gorsuch (1983) για την αξιολόγηση της συγκλίνουσας και διακριτικής εγκυρότητας. Οι δύο

τελευταίες επιβεβαιώθηκαν και με σημαντικές συσχετίσεις με σχετικά έργα (π.χ., των μητρών Raven) ή την διάκριση μεταξύ ειδικών πληθυσμών. Το λογαριθμικό παλινδρομικό μοντέλο και οι δείκτες ευαισθησίας και εξειδίκευσης ήταν εξαιρετικά ικανοποιητικοί. Συμπεραίνεται ότι η δοκιμασία WPPSI έχει εξαιρετικά ικανοποιητικές ψυχομετρικές ιδιότητες και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την έγκυρη αξιολόγηση της λεκτικής και πρακτικής νοημοσύνης.

Λέξεις κλειδιά: νοημοσύνη, WPPSI, δομική εγκυρότητα

ΘΕΜ.28.7.3: Η στάση των Ελλήνων εκπαιδευτικών απέναντι στην πολυπολιτισμικότητα: Στάθμιση της Κλίμακας Teacher Multicultural Attitudes Survey (TMAS)

Ασπασία Αθανασοπούλου, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γεώργιος Τσίτσας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Καλλιόπη Κουνενού, ΑΣΠΑΙΤΕ

Αναστασία Ψάλτη, ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσαρμογή και στάθμιση της κλίμακας “Teacher Multicultural Attitude Survey (TMAS)” των Ponterotto, Baluch, Greig, & Rivera, (1998), σε Ελληνικό πληθυσμό. Πιο συγκεκριμένα εξετάζει τους δείκτες αξιοπιστίας και εγκυρότητας της συγκεκριμένης κλίμακας ως ένα κατάλληλο εργαλείο μέτρησης της στάσης των Ελλήνων εκπαιδευτικών απέναντι σε πολυπολιτισμικά θέματα. Η Ελληνική έκδοση της κλίμακας χορηγήθηκε σε 273 ενεργεία εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν παράλληλα σε πρόγραμμα κατάρτισης. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων κατέληξε σε δομή τριών παραγόντων και κατέδειξε ότι η Ελληνική έκδοσή του Ερωτηματολογίου για την Πολυπολιτισμική στάση του Εκπαιδευτικού (TMAS)” κατέχει τις απαραίτητες ψυχομετρικές ιδιότητες για την αξιολόγηση της πολυπολιτισμικότητας σε Ελληνικό πληθυσμό. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με τη στάση των Ελλήνων εκπαιδευτικών απέναντι στην πολυπολιτισμικότητα, όπως έχουν προκύψει από τη σχετική έρευνα, και σε σχέση με τις πρακτικές για την ενίσχυση της κατανόησης της πολυπολιτισμικότητας από την πλευρά του Έλληνα εκπαιδευτικού.

Λέξεις κλειδιά: Πολυπολιτισμικότητα, εκπαιδευτικοί, στάση μέσα στην τάξη,

Teacher Multicultural Attitude Survey (TMAS)

ΘΕΜ.28.7.4: Ψυχομετρική Αξιολόγηση των Έγχρωμων Μητρών του Raven:**Ενδείξεις από το Δι-παραγοντικό (bifactor) μοντέλο**Γεώργιος Σιδερίδης, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*Φαίη Αντωνίου, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*Αγγελική Μουζάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*Παναγιώτης Σίμος, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η ανάλυση δομικής εγκυρότητας των έγχρωμων μητρών του Raven. Συμμετέχοντες ήταν 1070 παιδιά τα οποία επιλέχθηκαν με τυχαία και κατά στρώματα διαστρωμάτωση από την Ελληνική επικράτεια. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν με το διπαραγοντικό μοντέλο σε σύγκριση με μια σειρά από ανταγωνιστικά μοντέλα όπως αυτό των τριών παραγόντων, του ενός παράγοντα, και το ιεραρχικό μοντέλο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το διπαραγοντικό μοντέλο (bifactor) ταίριαξε στα δεδομένα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο προτείνοντας ως πιο ικανοποιητική απλή δομή αυτή που εκφράζει τη ρέουσα νοημοσύνη g . Όταν ο δεύτερος παράγοντας μεθόδου (method factor) ταίριαξε στα δεδομένα, οι φορτίσεις στις υποδοκιμασίες A, AB και B, εκμηδενίστηκαν προτείνοντας ότι πίσω και από τις τρεις δοκιμασίες ήταν ο παράγοντας g . Οι δείκτες ταιριάσματος του διπαραγοντικού μοντέλου ήταν εξαιρετικά ικανοποιητικοί με τα αστάθμιστα σφάλματα RMSEA να βρίσκονται κάτω από το 5% και τους περιγραφικούς δείκτες ταιριάσματος να είναι μεγαλύτεροι του 0.950 (π.χ., CFI, TLI). Τεστ διαφορών ανέδειξαν το διπαραγοντικό μοντέλο ως στατιστικά πιο ικανοποιητικό σε σύγκριση με μια σειρά παρόμοιων μοντέλων με πιο κοντινό αυτό της ιεραρχικής δομής. Συμπεραίνεται ότι και οι τρεις δοκιμασίες των έγχρωμων μητρών μετρούν διαφορετικά επίπεδα του ίδιου χαρακτηριστικού όπως επιβεβαιώθηκε και από ανάλυση της δυσκολίας των υποκλιμάκων με το μοντέλο Rasch. Επίσης ότι τα επίπεδα στατιστικού σφάλματος ήταν εξαιρετικά χαμηλά αναδεικνύοντας την δομική εγκυρότητα αυτής της μέτρησης της νοημοσύνης.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.8 | Αίθουσα 102

Συμβουλευτική Πράξη και Διδασκαλία

ΘΕΜ.28.8.1: Συμβολή του Ομαδικoαναλυτικού Μοντέλου Εποπτείας στην Εποπτεία της Ψυχολογικής Αξιολόγησης

Αμαλία Δελή, *Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο, Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Χαρά Χαριτάκη, *Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο, Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Ιωάννης Τσέγκος, *Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο, Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Η εποπτεία συνιστά έναν αποφασιστικής σημασίας τομέα της μάθησης, για οποιαδήποτε είδος εκπαίδευσης. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται το Ελληνικό η Ομαδικoαναλυτικό μοντέλο Εποπτείας, καθώς και η εφαρμογή αυτού στην Ψυχολογική Αξιολόγηση. Συγκεκριμένα, τα μέλη της ομάδας εποπτείας επεξεργάζονται συναισθηματικά, φαντασιακά και γνωστικά τις απαντήσεις του εξεταζομένου στις δοκιμασίες που χορηγήθηκαν, οι οποίες περιλαμβάνουν νοητική δοκιμασία, ερωτηματολόγια και προβολικές τεχνικές διερεύνησης της προσωπικότητας. Το παραγόμενο υλικό της ομάδας (συνθετική διεργασία) εποπτείας αξιοποιείται επ' όφελεία του εκπαιδευμένου ψυχολόγου για την περαιτέρω κατανόηση των πληροφοριών και την διευκόλυνση της συνθετικής εργασίας του στην σύνταξη της έκθεσης της ψυχολογικής αξιολόγησης. Επί πλέον το συγκεκριμένο μοντέλο παρέχει στους εκπαιδευμένους δυνατότητες ωρίμανσης και εξέλιξης τόσο σε προσωπικό, όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο.

Λέξεις κλειδιά: Εποπτεία, Ελληνικό μοντέλο Εποπτείας, Ομαδικoαναλυτικό Μοντέλο Εποπτείας, Ψυχολογική Αξιολόγηση, Διερεύνηση της Προσωπικότητας, Εκπαίδευση Ψυχολόγων

ΘΕΜ.28.8.2: Συμβουλευτική Εκπαιδευτικών: Εργασία σε ομάδα με επικέντρωση σε θέματα επικοινωνίας στην τάξη

Λουλούδη Χαλάτση, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κλήμης Ναυρίδης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στην ανάδειξη της αναγκαιότητας συστηματικής και θεσμοθετημένης συμβουλευτικής εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας, με έμφαση α)

στον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται και επικοινωνούν με τους μαθητές τους, β) στα συναισθήματα που παράγονται από την μεταξύ τους αλληλεπίδραση και γ) στις στρατηγικές ή στάσεις που επινοούν, προκειμένου να διαχειριστούν τα συναισθήματα αυτά. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκαν έξι συνεδρίες με δασκάλες πρωτοβάθμιας το περιεχόμενο των οποίων καταγράφηκε και αναλύθηκε με τη μέθοδο της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης. Από την καταγραφή και ανάλυση των ευρημάτων, προκύπτει ότι τα πιο συχνά συναισθήματα που απαντώνται στην σχέση των εκπαιδευτικών με τους μαθητές τους είναι ο θυμός, η θλίψη, η απογοήτευση, η ενοχή, η ανασφάλεια, το άγχος και η ματαίωση αλλά και η ικανοποίηση, η αγάπη, το παιδαγωγικό και το επαγγελματικό ενδιαφέρον. Τα συναισθήματα των εκπαιδευτικών έχουν συχνά ετερόκλητες και περίπλοκες αφετηρίες, όπως η ιδιαιτερότητα της σχέσης τους με τους μαθητές αλλά και τα ευρύτερα προβλήματα της επαγγελματικής τους καθημερινότητας, όπως η ποιότητα των σχέσεων μεταξύ τους, με τη διοίκηση, αλλά και με το ίδιο το θεσμικό πλαίσιο της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής. Όλα τα παραπάνω συναισθήματα είναι προφανές ότι προσδιορίζουν καταλυτικά το επίπεδο της επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, στο πλαίσιο του σχολικού μικρόκοσμου. Για την αντιμετώπιση των συναισθηματικών και επικοινωνιακών δυσχερειών της επαγγελματικής τους καθημερινότητας, οι εκπαιδευτικοί αναγκάζονται να επινοούν συγκεκριμένες στρατηγικές ή στάσεις οι οποίες αποτελούν μάλλον άτυπες στρατηγικές «παρακάμψης» και όχι μια απευθείας αναμέτρηση μαζί τους. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, το αίτημα της συμβουλευτικής και ψυχολογικής υποστήριξης των δασκάλων καθίσταται σήμερα πιο επίκαιρο παρά ποτέ καθώς η συμβουλευτική υποστήριξη δεν εξαντλείται απλώς στη δυνατότητα μιας ψυχολογικής «εκτόνωσης» των εκπαιδευτικών, αλλά σε κάτι πολύ περισσότερο: την ενθάρρυνσή τους να μοιραστούν, να συναισθανθούν και να ανταλλάξουν ιδέες γύρω από τα προβλήματά τους –θέτοντας έτσι τα απαραίτητα θεμέλια για την επίλυσή τους.

ΘΕΜ.28.8.3: Συμβουλευτική πράξη και ερευνητική διαδικασία

Θεοφάνης Καραγιάννης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φιλία Ίσαρη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται το θέμα του ερευνητή-επαγγελματία (ερευνητή-συμβούλου) στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας και συμβουλευτικής πράξης. Κάθε συνεδρία συμβουλευτικής μπορεί να αποτελεί ταυτόχρονα και ερευνητική διαδικασία, όταν επανεξετάζεται, εστιάζοντας στο συμβουλευόμενο, στο σύμβουλο και στη μεταξύ τους σχέση. Αρχικά παρουσιάζεται η έννοια της αναστοχαστικότητας (Finley, 2002) του συμβούλου ως τρόπου σκέψης και μετα-ανάλυσης της συμβουλευτικής σχέσης. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην ερευνητική μέθοδο της αυτοεθνογραφίας (Mcilveen, 2008), η οποία επιτρέπει την εξέλιξη της υποκειμενικότητας του ερευνητή από εμπόδιο σε ευκαιρία. Τέλος περιγράφεται μια μελέτη περίπτωσης και το προσωπικό ταξίδι του συμβούλου με ένα συμβουλευόμενο. Ο αναστοχασμός του συμβούλου αγγίζει τόσο κοινωνικές δομές και ρόλους, όσο και την προσωπική του ιστορία που εμποδίζουν και διευκολύνουν τη συμβουλευτική πράξη. Τέλος, αποτυπώνεται και η ίδια εσωτερική διεργασία του συμβούλου ως ερευνητή στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης με σκοπό το αυθεντικό μοίρασμα της εμπειρίας του.

Λέξεις κλειδιά: συμβουλευτική πράξη, αναστοχαστικότητα, ερευνητική διαδικασία, ποιοτική

ΘΕΜ.28.8.4: Η διδασκαλία των δεξιοτήτων συμβουλευτικής σε φοιτητές ψυχολογίας

Αναστασία Κοτσοπούλου, *Metropolitan College (AMC)*

Η έρευνα έχει δείξει ότι η διδασκαλία της ψυχολογίας και των τεχνικών έχει μεγάλο αντίκτυπο στους σπουδαστές. Όχι μόνο είναι σημαντικό να διδαχτούν την θεωρία, αλλά η πρακτική άσκηση είναι επίσης σημαντική. Το ερώτημα που προκύπτει είναι το πώς θα μπορούσαμε να είμαστε πιο αποτελεσματικοί στη διδασκαλία δεξιοτήτων συμβουλευτικής, των διαφορετικών προσεγγίσεων, και πώς μπορούν οι εκπαιδευόμενοι να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητά τους. Μέσα από αυτή τη μελέτη, θα παρουσιαστούν τα διάφορα είδη των παρεμβάσεων και τα

αποτελέσματα της μάθησης θα συζητηθούν. 30 φοιτητές ψυχολογίας που παρακολούθησαν το μάθημα συμβουλευτικές δεξιότητες (ΜΑ), συμμετείχαν στη μελέτη. Τους δόθηκε η θεωρία για να διαβάσουν, να κάνουν role- playing, να παρακολουθήσουν σε βίντεο "στημένες" συνεδρίες και να αναλύσουν κουίζ ως μέρος της εκπαίδευσης τους. Ένα τεστ αυτό-εκτίμησης και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους και το βαθμό που πήραν σε κάθε μία από αυτές τις μεθόδους υπολογίστηκαν. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι όσο πιο πολύ εφαρμόζουν τη θεωρία στην πράξη τόσο καλύτεροι γίνονται. Επιπλέον, το πιο σημαντικό αποτέλεσμα ήταν η μεταγνώση τους για την καλύτερη επίδοση τους, δεδομένου ότι εξασκούνται περισσότερο. Η αυτοεκτίμηση τους αυξήθηκε καθώς περνούσαν οι εβδομάδες και αναγνώρισαν στον εαυτό τους καλύτερη επίδοση και να είναι πιο αποτελεσματικοί "σύμβουλοι". Εν κατακλείδι θα πρέπει να πούμε ότι οι περισσότεροι φοιτητές δήλωσαν ότι κατά την εκμάθηση των δεξιοτήτων συμβουλευτικής, σε όσες περισσότερες τεχνικές εκπαιδεύονται και εκτεθούν, τόσο το καλύτερο γι' αυτούς, όχι μόνο για να έχουν καλύτερες επιδόσεις, αλλά και για να αυξήσουν την αυτοεκτίμησή τους πιστεύοντας ότι μπορούν πραγματικά να αποδώσουν καλύτερα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.9 | Αίθουσα 103

Η Ψυχολογία στην Προαγωγή της Υγείας

ΘΕΜ.28.9.1: Σωματική δυσαρέσκεια, κίνητρα για σωματική τροποποίηση και η επιρροή των ΜΜΕ σε ασθενείς αισθητικής ιατρικής από Ρωσία και Κύπρο: μια διαπολιτισμική έρευνα

Χαράλαμπος Κωστήρης, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Σκοπός της έρευνας ήταν η μελέτη της επιρροής του μακροκοινωνικού παράγοντα (ΜΜΕ) στα κίνητρα των ασθενών αισθητικής ιατρικής. Τα αποτελέσματα εμπλουτίζουν την υπάρχουσα επιστημονική γνώση, παρέχοντας τεκμηρίωση για το ψυχολογικό υπόβαθρο της καταναλωτικής συμπεριφοράς των ασθενών, οι οποίοι έχουν εντάξει τις υπηρεσίες αισθητικής ιατρικής στην καθημερινή τους ζωή. Στην έρευνα συμμετείχαν 150 γυναίκες ηλικίας 18-30 ετών από τη Ρωσία - ασθενείς της Κλινικής του Ινστιτούτου Πλαστικής Χειρουργικής και Κοσμετολογίας της Μόσχας,

καθώς και 60 γυναίκες ηλικίας 18-30 ετών από το ελληνοκυπριακό τμήμα της Κύπρου – ασθενείς Ιατρού-Δερματολόγου. Για τη συλλογή του υλικού χρησιμοποιήθηκαν τα εργαλεία: (1) Ερωτηματολόγιο υποκειμενικής εκτίμησης της σημασίας της εξωτερικής εμφάνισης, (2) Αυτο-αξιολόγηση της αυτοεκτίμησης με τη μέθοδο Dembo-Rubinstein, (3) Μέθοδος αξιολόγησης του συστήματος αξιών, (4) Ερωτηματολόγιο τηλεοπτικών προτιμήσεων και επιρροής στην αντίληψη της προσωπικής εξωτερικής εμφάνισης, και (5) Ερωτηματολόγιο επιλογής επεμβάσεων αισθητικής ιατρικής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι: (1) Τα ΜΜΕ επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις γυναίκες από Κύπρο, γεγονός το οποίο οδηγεί σε αύξηση της ενασχόλησης με την εξωτερική εμφάνιση, η οποία κατευθύνεται σε όλες τις πτυχές της ζωής των υποκειμένων. (2) Στις Κύπριες υπάρχει έντονη απόκλιση ανάμεσα στην πραγματική και ιδανική αυτοεκτίμηση, σε σχέση με τις Ρωσίδες, γεγονός που αυξάνει τη σωματική δυσαρέσκεια. (3) Οι Ρωσίδες παρουσίασαν υψηλότερες πνευματικές αξίες, ενώ οι Κύπριες, οι οποίες αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στην τηλεθέαση τηλεοπτικών εκπομπών «προσανατολισμένων στο σώμα», φάνηκε να διατηρούν περισσότερο υλιστικές αξίες. (4) Τα ΜΜΕ επηρεάζουν περισσότερο τα κίνητρα των Κυπρίων γυναικών, αυξάνοντας την επιθυμία τους να αλλάξουν την εμφάνισή τους, ενώ επιλέγουν πιο σοβαρές για την υγεία επεμβάσεις αισθητικής ιατρικής, σε σύγκριση με τις Ρωσίδες. (5) Η πολύωρη παθητική τηλεθέαση και εστίαση στην προβαλλόμενη τηλεοπτική ιδανική εμφάνιση, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ορισμένα κίνητρα και χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των Κυπρίων γυναικών μπορούν να χαρακτηριστούν σε μεγάλο βαθμό ως παθολογικά, σε σχέση με τα υποκείμενα του ρωσικού δείγματος.

Λέξεις κλειδιά: Εικόνα του σώματος, σωματική δυσαρέσκεια, κίνητρα για σωματική τροποποίηση, αυτοεκτίμηση, ασθενείς αισθητικής ιατρικής, ΜΜΕ.

ΘΕΜ.28.9.2: Εικόνα του Σώματος και Διατροφικές Διαταραχές: Ο Ρόλος των Περιοχών του Σώματος που «Ζυγίζονται» ή «Δεν Ζυγίζονται»

Γεωργία Στυλιανού, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Αργυρίδης Μάριος, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Ένας μεγάλος αριθμός ερευνών έχει επικεντρωθεί στην ικανοποίηση του ατόμου από το σωματικό του βάρος και σχήμα ή στη συνολική ικανοποίηση του ατόμου από το σώμα (Cash, 2004· Thompson et al., 2004). Παρ' όλα αυτά, ο ρόλος της ικανοποίησης του ατόμου από τις περιοχές του σώματος οι οποίες «δεν ζυγίζονται» (π.χ. πρόσωπο, μαλλιά, ύψος) έχει αγνοηθεί ή ελάχιστα διερευνηθεί. Γι' αυτό το λόγο, η διακριτή συμβολή της ικανοποίησης του ατόμου από τις Περιοχές του Σώματος που «Ζυγίζονται» (ΠΣΖ) και από αυτές που «Δεν Ζυγίζονται» (ΠΣΔΖ) δεν είναι ξεκάθαρη σε σχέση με τις διάφορες πτυχές της εικόνας του σώματος και τις διαταραγμένες διατροφικές συνήθειες μεταξύ Λιποβαρών, Φυσιολογικού Βάρους (ΦΒ), και Υπέρβαρων/Παχύσαρκων (Υ/Π) εφήβων. Η παρούσα έρευνα διερευνά το πιο πάνω θέμα χρησιμοποιώντας 2664 έφηβους (ηλικίας 13-21 ετών) από το δημόσιο σχολικό σύστημα της Κύπρου οι οποίοι ομαδοποιήθηκαν σε λιποβαρείς (596 συμμετέχοντες), φυσιολογικού βάρους (1772 συμμετέχοντες) και υπέρβαρους/παχύσαρκους (296 συμμετέχοντες). Μια δέσμη από πέντε ερωτηματολόγια δόθηκε στο δείγμα και αξιολογούσε τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Τα αποτελέσματα εισηγούνται ότι οι υπέρβαροι/παχύσαρκοι έφηβοι αξιολογούν την εξωτερική τους εμφάνιση χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την ικανοποίηση που οι ίδιοι έχουν από τις περιοχές του σώματος που δεν ζυγίζονται. Σε αντίθεση με τους λιποβαρείς και φυσιολογικού βάρους εφήβους των οποίων η συσχέτιση της ικανοποίησης από τις ΠΣΔΖ με τις πτυχές της εικόνας του σώματος και τις διατροφικές συνήθειες ήταν σημαντική, οι συσχετίσεις αυτές ήταν αδύνατες έως μη-σημαντικές μεταξύ των υπέρβαρων/παχύσαρκων εφήβων. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας υποστηρίζουν το διαχωρισμό ανάμεσα στην ικανοποίηση από τις ΠΣΖ και τις ΠΣΔΖ, και ενισχύει τον προσδιορισμό του διακριτού ρόλου μεταξύ των δύο στην ανάπτυξη της εικόνας του σώματος και των διαταραγμένων

διατροφικών συνήθειων. Η επαλήθευση των ευρημάτων είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσει σε επαγωγικά συμπεράσματα για τη θεραπεία της εφηβικής παχυσαρκίας. Στην εργασία παρουσιάζεται ένα μοντέλο Τροποποίησης Παρανοήσεων ως σύμμαχος-θεραπείας στα θεραπευτικά προγράμματα παχυσαρκίας.

Λέξεις Κλειδιά: Περιοχές Σώματος που Ζυγίζονται; Δείκτης Μάζας Σώματος; Παχυσαρκία; Εικόνα του Σώματος; Διατροφικές Διαταραχές; Κύπρος

ΘΕΜ.28.9.3: Influence of Positive Emotions on Eating Behaviours and Habits in Cypriot Student Population

Mikaella Christodoulou, *University of Nicosia*

Marios Adonis, *University of Nicosia*

Background: Literature suggests that negative emotions increase the consumption of unhealthy and high-calories foods, whereas positive emotions increase the consumption of healthy and low-calories foods. Objectives: The aim of the study was to first examine the experience of positive emotions when individuals engage in healthy eating and negative emotions when engaging in unhealthy eating, in a student population, by using concrete emotional states. Secondly, the study aimed to identify links between concrete negative emotional states and food intake among students, by examining emotional eating behaviour. Methods: One hundred-fifty participants took part in the study. Participants were students at the University of Nicosia. There were 63 males and 88 females with a mean age of 23.78 (SD=4.97). Exclusion criteria were to have health-related problems with food and rate high in depression and anxiety scales. Findings: There was an association between concrete positive emotions and haphazard planning, cognitive restraint, and uncontrollable eating behaviours. Negative emotions predicted emotional eating behaviour. Overweight individuals were more likely to engage in emotional and uncontrollable eating behaviours. Males were more likely to increase their food consumption in response to positive emotions when compared to females. Lastly, there was a linear relationship so that with each successive decrease in the SES, eating in negative emotions was increased. Conclusion: The study suggests that students are less likely to plan their meals carefully when experiencing positive emotions consuming high-

calories foods and sweets (unhealthy eating behaviour). Additionally, when students experience negative emotions, they tend to engage in emotional eating behaviour as a response to their emotional distress. Overweight students tend to increase their food intake in response to negative emotions. Findings verify the students' inability to regulate and plan eating properly.

Keywords: Emotion; Eating Behaviour; Habit; Emotional eating; Students

ΘΕΜ.28.9.4: Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης ενισχυμένη από γραπτά μηνύματα για την διακοπή καπνίσματος σε εφήβους

Άντρια Χριστοδούλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μαρία Καρεκλά, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τη χρησιμότητα και αποτελεσματικότητα εφαρμογής της Θεραπείας Αποδοχής και Δέσμευσης (ACT) για τη διακοπή καπνίσματος σε εφήβους, σε συνδυασμό με την αποστολή γραπτών τηλεφωνικών μηνυμάτων. Αρχικά, 471 μαθητές, καπνιστές και μη, συμμετείχαν σε διάλεξη ευαισθητοποίησης για το κάπνισμα. Από αυτούς, 123 καπνιστές με γονική συναίνεση, τυχαία τοποθετήθηκαν σε μια από τις 3 ομάδες: 1) 48 καπνιστές στην ομάδα ACT που έλαβαν μόνο την ομαδική θεραπεία ACT σε 8 συνεδρίες, 2) 20 καπνιστές στην ομάδα ACT-SMS, οι οποίοι εκτός τις εβδομαδιαίες ομαδικές συνεδρίες ACT, λάμβαναν 2 εβδομαδιαία τηλεφωνικά μηνύματα, 3) 55 καπνιστές στην ομάδα ελέγχου που δεν έλαβαν καμία θεραπεία ή μήνυμα. Πριν και μετά την θεραπεία έγινε μέτρηση του Μονοξειδίου του Άνθρακα (CO) σε όλους του συμμετέχοντες για να αξιολογηθεί το επίπεδο καπνίσματος που βρίσκονταν. Η δι-παραγοντική ανάλυση διακύμανσης επαναλαμβανόμενων μετρήσεων χρησιμοποιήθηκε για να εξετάσει την αλληλεπίδραση μεταξύ του χρόνου (πριν και μετά τη θεραπεία) και το είδος της ομάδας (ACT, ACT-SMS, Ομάδα Ελέγχου) σχετικά με το επίπεδο του CO. Τα αποτελέσματα έδειξαν μείωση του CO μετά τη θεραπεία ($M = 7.54$, $SD = 0.46$) συγκριτικά με πριν τη θεραπεία ($M = 9.21$ $SD = 0.51$) για όλες τις ομάδες, υποδεικνύοντας στατιστικά σημαντική κύρια επίδραση του χρόνου στο επίπεδο του CO, $F(1, 120) = 69.27$, $p < .05$, $\eta^2 = .37$. Οι συγκρίσεις (Interaction Contrasts) έδειξαν σημαντική διαφορά στα επίπεδα του CO, με την ομάδα ACT-SMS

να έχει σημαντικά χαμηλότερο επίπεδο CO μετά τη παρέμβαση, από εκείνο της ομάδας ACT ($M_{\Delta\text{ιαφορά}} = 3.22$). Επιπρόσθετα, τα ποσοστά διακοπής του καπνίσματος στην ομάδα ACT ήταν 12.5% και 15% στην ομάδα ACT-SMS. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν τη σημασία της συστηματικής παρέμβασης για νέους καπνιστές και παρέχουν στήριξη για τη χρησιμότητα της συνδυασμένης παρέμβασης ACT με μηνύματα για τη διακοπή του καπνίσματος.

ΘΕΜ.28.9.5: «Στάθμιση του ερωτηματολογίου BI-AAQ σε πληθυσμό φοιτητών»

Ευαγγελία-Ζωή Μαυράκη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Πωλίνα Νικολάου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Μαρία Καρεκλά, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Στόχος αυτής της μελέτης είναι να μεταφράσει το ανιχνευτικό εργαλείο “The Body Image-Acceptance and Action Questionnaire” (BI-AAQ; Sandoz et al., 2009) στην ελληνική γλώσσα και να αξιολογήσει την εγκυρότητα και αξιοπιστία της μεταφρασμένης έκδοσης ως εργαλείο μέτρησης για την ευελιξία και αποδοχή της εικόνας σώματος. Εξαιτίας του γεγονότος ότι το BI-AAQ αποτελεί ένα νέο εργαλείο, λίγες έρευνες έχουν γίνει παγκοσμίως για την στάθμιση και μετάφραση του εργαλείου σε διάφορους πληθυσμούς. Στην συγκεκριμένη μελέτη χρησιμοποιήθηκε δείγμα φοιτητών ($n = 240$), οι οποίοι απάντησαν ένα σύνολο από ερωτηματολόγια αυτο-έκθεσης, με σκοπό να αποσαφηνιστεί η σχέση της αποδοχής της εικόνας σώματος με άλλες ψυχολογικές δυσκολίες και διατροφικές διαταραχές. Μια καλύτερη κατανόηση της μεταξύ τους σχέσης θα μπορούσε βελτιώσει τις ήδη υπάρχουσες θεραπείες διατροφικών διαταραχών, με την εύρεση ειδικών στόχων για αλλαγή. Όλες οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με τη χρήση του SPSS 20.0. Η ανάλυση αξιοπιστίας έδειξε ότι η ελληνική εκδοχή του BIAAQ έχει υψηλή εσωτερική συνέπεια, με Cronbach’s alpha για τα 12 στοιχεία του ερωτηματολογίου (.951). Με σκοπό να αναλυθεί η παραγοντική δομή, πραγματοποιήθηκε ανάλυση κυρίων συνιστωσών, με άμεση περιστροφή oblimin. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν την παρουσία ενός παράγοντα, όπως και στην περίπτωση της πρωταρχικής εκδοχής του BIAAQ (Sandoz et al., 2009), ο οποίος εξήγησε το 65% της διακύμανσης, και με κάθε στοιχείο να παρουσιάζει τιμές συσχέτισης άνω του .3. Επιπλέον, η συγκλίνουσα και

η αποκλίνουσα εγκυρότητα του BI-AAQ αξιολογήθηκε από τον υπολογισμό συντελεστών συσχέτισης Pearson, χρησιμοποιώντας ως μέτρα τις κλίμακες Self-Compassion Scale (SCS; Neff, 2003; Portuguese version of Castilho & Pinto-Gouveia, 2011) και The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21; Brown et al., 1997) αντίστοιχα. Τέλος, το BIAAQ παρουσίασε σημαντική Θετική συσχέτιση με μέτρα παρόμοιων ψυχολογικών κατασκευών. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε σημαντική Θετική συσχέτιση με τα εργαλεία AAQ ($r = 0,6$, $p = 0,01$), WCS ($r = 0,6$, $p = 0,01$), και EDEQTOTAL ($r = 0,8$, $p = 0,01$).

Λέξεις Κλειδιά: ευελιξία εικόνας σώματος, αποδοχή, διατροφικές διαταραχές.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28.10 | Αίθουσα 104

Γνωστική και Ψυχοκοινωνική Ανάπτυξη

ΘΕΜ.28.10.1: Η θετική ντροπαλότητα ως αυτο-αναφορικό συναίσθημα κατά την πρώτη βρεφική ηλικία

Αλεξάνδρα Μίσκου, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρούσα νατουραλιστική μελέτη διερευνούμε την εκδήλωση της θετικής ντροπαλότητας από βρέφη ηλικίας τεσσάρων ως δέκα μηνών. Πρόκειται για ένα αμφίσημο αυτο-αναφορικό συναίσθημα που συνήθως εκδηλώνεται όταν το βρέφος αντιληφθεί ότι γίνεται ορατό από τον άλλο: το βρέφος αρχικά «κρύβει» το πρόσωπό του, σαν να θέλει για λίγο να αποφύγει το βλέμμα του άλλου, και στη συνέχεια, σχεδόν ταυτόχρονα, τον προσκαλεί σε επικοινωνία. Η ερευνήτρια παίζει το ρόλο της «ξένης» που κάνει επίσκεψη στο σπίτι. Σε μία πρώτη επίσκεψη η ερευνήτρια γνωρίζει τους γονείς και το βρέφος και μετά από τρεις ή τέσσερις ημέρες, πραγματοποιείται η λήψη. Συνεπώς, το βρέφος έχει ξαναδεί την ξένη, αλλά δεν έχει εξοικειωθεί μαζί της. Έτσι, η *συνθήκη του ξένου* δεν συσχετίζεται με άγχος ή φοβικά συναισθήματα, αλλά με θετικά συναισθήματα εκ μέρους του βρέφους. Συγκεκριμένα, διερευνούμε την πιθανή εκδήλωση της θετικής ντροπαλότητας των βρεφών: α) κατά την είσοδο της ξένης στο σπίτι, ενώ η μητέρα ανοίγει την πόρτα κρατώντας το βρέφος αγκαλιά (ο πατέρας βιντεοσκοπεί), και β) μερικά λεπτά αργότερα, όταν μητέρα, βρέφος και ξένη κάθονται σε τριγωνική διάταξη και

αλληλεπιδρούν αυθόρμητα (η βιντεοσκόπηση γίνεται με δύο σταθερές κάμερες). Αναμένουμε συχνότερη εμφάνιση θετικής ντροπαλότητας κατά την πρώτη στιγμή επαφής με την ξένη και όχι αφού παρέλθει ένας χρόνος εξοικείωσης. Μέσω της μικροανάλυσης, ανιχνεύουμε τη χρονική σειρά των αλληλεπιδράσεων που θα μας βοηθήσουν να καθορίσουμε το πλαίσιο έκλυσης της θετικής ντροπαλότητας, καθώς και κάποιο σταθερό σχήμα διαδοχικών βρεφικών συμπεριφορών που θα μας επιτρέψουν να προσδιορίσουμε με ακρίβεια τη θετική ντροπαλότητα έναντι άλλων αυτο-αναφορικών συναισθημάτων άγχους, αμηχανίας, φόβου ή αρνητικής ντροπαλότητας. Υποθέτουμε ότι το βρέφος θα εκδηλώσει θετική ντροπαλότητα αρχικά ως απάντηση στην προσοχή που θα του δώσει η ξένη (κρύψιμο του προσώπου/χαμόγελο), και αμέσως μετά ως πρόσκληση του άλλου σε επικοινωνία (στροφή του βλέμματος προς την ξένη / χαμόγελο/ κινήσεις προσέγγισης).

Λέξεις – κλειδιά: αυτο-αναφορικά συναισθήματα, θετική ντροπαλότητα, βρεφική ηλικία

ΘΕΜ.28.10.2: Changes in After School Time Use in Cyprus: Play and Education

Monica Shiakou, *European University Cyprus*

This research was designed to investigate the changes in after school time use in Cyprus within the last 50 years with particular interest to the time spent playing and studying. Time diaries, where collected from 401 adults and children between the ages of 6 and 58, that used to be, or were at the time of data collection students in primary schools in Cyprus. The research findings indicated that children nowadays spent overall more time studying, watching T.V and using the computer than playing after school, while play declined more than 50 % in a period of less than 15 years. Even though there was a decline in time spent studying now than in the past, time invested in such academic/cognitive activities is reported to be high at all points in time under study. Children in the past were more involved in house chores and spend more time in music and art activities than today. Results are discussed in terms of a change in values as well as the economic crisis.

Keywords: Children, play, time trends, afterschool

ΘΕΜ.28.10.3: Τονικά Συστήματα και Γνωστική Εξέλιξη. Μια Πιλοτική Διαχρονική Μελέτη

Θαλής Παπαδάκης, *Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Δήμητρα Βεκιάρη, *Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Χριστίνα Τερλίδου, *Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Ιωάννης Τσέγκος, *Ινστιτούτο Διαγνωστικής Ψυχολογίας*

Διερευνάται η επίδραση των τονικών συστημάτων (πολυτονικό-μονοτονικό) κατά την εκμάθηση της γραπτής γλώσσας, στις γνωστικές ικανότητες. Η σύγκριση (γραμμικά μεικτά μοντέλα), μέσω του WISC-III και του «ΑΘΗΝΑ» τέστ, δύο διαφορετικών ομάδων παιδιών, ηλικίας 6-12 ετών έδειξε ότι: α) η εκμάθηση του πολυτονικού συστήματος γραφής (περισσότερα διακριτικά οπτικά σημεία, περισσότεροι γραμματικοί κανόνες) έχει επίδραση στον Λεκτικό Δείκτη Νοημοσύνης, στην Εννοιολογική Σκέψη και την Οπτικοκινητική Ικανότητα. β) η εκμάθηση του μονοτονικού συστήματος (λιγότερα διακριτικά οπτικά σημεία) αναπτύσσει την οπτική οξύτητα και την μαθηματική αιτιολογική σκέψη, ενώ η ενδοομαδική σύγκριση υποδεικνύει πτώση και στους τρεις νοητικούς δείκτες (Γενικό, Λεκτικό, Πρακτικό) του WISC-III. Συζητώνται η σύνδεση των τονικών συστημάτων με γνωστικούς παράγοντες.

Λέξεις κλειδιά: Τονικά Συστήματα, Πολυτονικό, Μονοτονικό Σύστημα, WISC-III, «ΑΘΗΝΑ» τέστ, Εννοιολογική Σκέψη, Οπτική Αντίληψη

ΘΕΜ.28.10.4: Γνωστική ανάπτυξη και οικογενειακό περιβάλλον μάθησης: μια διαχρονική μελέτη

Άννα Κ. Τουλουμάκου, *BCA- Οικονομικό κολλέγιο Αθηνών, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης*

Μαρία Ευαγγέλου, *Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης*

Η παρουσίαση βασίζεται στη διαχρονική έρευνα Birth to School Study (BTSS) που έλαβε χώρα στο Ηνωμένο Βασίλειο (1998-2005). Σκοπός του έργου ήταν η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας μιας παρέμβασης που σχεδιάστηκε με σκοπό την προαγωγή των ευκαιριών ζωής παιδιών (0-5 ετών) από μειονεκτικές περιοχές. Συγκεκριμένα, η παρέμβαση στόχευε να βοηθήσει τη γνωστική ανάπτυξη των

παιδιών αυτών και να τους εξασφαλίσει την επιτυχία στην εκπαιδευτική τους πορεία. Με δείγμα 600 οικογένειες από δύο ομάδες: (α) μειονεκτούντων παιδιών και (β) παιδιών ομάδας ελέγχου, η έρευνα BTSS αξιολόγησε την ανάπτυξη των παιδιών από μειονεκτικές περιοχές σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου σε δεξιότητες ανάγνωσης/γραφής (literacy), αριθμητικής, και κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες μετά το πρόγραμμα παρέμβασης. Τα ικανοποιητικά για την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης αποτελέσματα έχουν παρουσιαστεί αλλού. Στην παρούσα φάση τα δεδομένα της έρευνας BTSS αναλύονται με σκοπό τη διερεύνηση της επιρροής των χαρακτηριστικών του οικογενειακού περιβάλλοντος μάθησης στη γνωστική ανάπτυξη (συγκεκριμένα σε δεξιότητες ανάγνωσης/γραφής [literacy]) στις ηλικίες 3 έως 5. Οι δεξιότητες ανάγνωσης/γραφής αξιολογήθηκαν από σταθμισμένα εργαλεία όπως, μεταξύ άλλων, η Αγγλική Κλίμακα Ικανοτήτων (British Ability Scale-BAS) και η Αγγλική Κλίμακα Εικόνας-Λέξης (British Picture Vocabulary Scale- BPVS). Ως εκ τούτου, η παρουσίαση θα εστιάσει στο δομικό μοντέλο (SEM) που διερευνά την αναπτυξιακή πορεία των δεξιοτήτων ανάγνωσης/γραφής από τα 3 έως τα 5 έτη, αλλά πιο σημαντικά, που διερευνά τη συνεισφορά των χαρακτηριστικών του οικογενειακού περιβάλλοντος μάθησης (π.χ. χρήση παιδικών τραγουδιών, ή επισκέψεις στην τοπική βιβλιοθήκη) στην όποια ανάπτυξη σημειώνεται σε κάθε ένα από τα τρία χρονικά σημεία. Επίσης, θα παρουσιαστούν οι μετρικές ιδιότητες της «δεξιότητας ανάγνωσης/γραφής», και των «χαρακτηριστικών οικογενειακού περιβάλλοντος μάθησης» (που παρουσιάζονται με τη μορφή ενός δείκτη [index]). Προκαταρκτικά αποτελέσματα υποδεικνύουν την σημαντική συνεισφορά του οικογενειακού περιβάλλοντος μάθησης στη δεξιότητα ανάγνωσης/γραφής όσο και τη μετρική ορθότητα του μοντέλου. Στον επίλογο θα συζητηθούν οι επιπτώσεις των τελικών αποτελεσμάτων στη γνωστική και κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.

Λέξεις κλειδιά: δεξιότητες ανάγνωσης/γραφής, αξιολόγηση εκπαιδευτικής παρέμβασης, οικογενειακό περιβάλλον, διαχρονική έρευνα, δομικό μοντέλο.

ΘΕΜ.28.10.5: Ζωγραφίζουν οι ασθενείς με Alzheimer όπως τα μικρά παιδιά; Μια συγκριτική μελέτηΦωτεινή Μπονώτη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*Ευανθία Τζουβαλέκα, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*Κωνσταντίνος Μπονώτης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*Φίλιππος Βλάχος, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια συγκριτική προσπάθεια διερεύνησης της σχεδιαστικής επίδοσης ασθενών με Alzheimer και παιδιών ηλικίας 4 – 10 ετών. Λαμβάνοντας υπόψη (α) σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα που υπογραμμίζουν ότι το παιδικό σχέδιο συνιστά μια γνωστική διαδικασία, και (β) το μοντέλο της ρετρογένεσης (retrogenesis model) που υποστηρίζει ότι η νευροεκφύλιση του εγκεφάλου στη νόσο του Alzheimer χαρακτηρίζεται από μια πορεία αντίστροφη ως προς την ανάπτυξη των εγκεφαλικών δομών και των γνωστικών λειτουργιών, στη συγκεκριμένη έρευνα υποθέσαμε ότι μια παρόμοια παλινδρόμηση θα παρατηρείται και στη σχεδιαστική επίδοση των ασθενών με Alzheimer. Το δείγμα αποτέλεσαν 10 ασθενείς με Alzheimer, 10 ενήλικες ως ομάδα ελέγχου, καθώς επίσης και 40 παιδιά, τα οποία ταξινομήθηκαν σε 4 ηλικιακές ομάδες (4-, 6-, 8- και 10 ετών). Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να ζωγραφίσουν από μνήμης οχτώ απλά αντικείμενα, που συνήθως περιλαμβάνονται στις σχεδιαστικές επιλογές των παιδιών. Τα σχέδια αξιολογήθηκαν ως προς το αναπτυξιακό τους επίπεδο και ως προς τον αριθμό σχεδιαστικών λαθών που παρουσίαζαν. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η σχεδιαστική επίδοση των παιδιών βελτιωνόταν σημαντικά με την ηλικία, ενώ τα σχέδια της ομάδας ελέγχου ήταν παρόμοια με αυτά των μεγαλύτερων σε ηλικία παιδιών. Αντίθετα, η επίδοση των ασθενών με Alzheimer διέφερε στατιστικώς σημαντικά από όλες τις ηλικιακές ομάδες, πλην των 4χρονων παιδιών. Τα σχέδιά τους ήταν υπεραπλουστευμένα και ατελή με μικρό αριθμό λεπτομερειών, παρουσιάζοντας μέσους όρους επίδοσης παρόμοιους με αυτούς των μικρότερης ηλικίας παιδιών. Επίσης, η επίδοση των ασθενών με Alzheimer στο MMSE (Mini Mental State Examination) βρέθηκε να συσχετίζεται θετικά με τη σχεδιαστική τους επίδοση και αρνητικά με τον αριθμό λαθών που περιλάμβαναν στα σχέδιά τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν μια σαφή παλινδρόμηση στη σχεδιαστική επίδοση των

ασθενών με Alzheimer επαληθεύοντας τη βασική υπόθεση και προσφέροντας εμπειρική στήριξη στους υποστηρικτές του μοντέλου της ρетроγένεσης.

Λέξεις-κλειδιά: σχεδιαστική ανάπτυξη, παιδιά, νόσος Alzheimer, μοντέλο ρетроγένεσης

16.30 – 17.00

**Διάλειμμα Καφέ & Αναρτημένες Ανακοινώσεις
(Κτίριο Κοινωνικών Δραστηριοτήτων)**

17.00 – 18.30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΗ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΜ2

Προεδρείο: Χάρης Ψάλτης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

**The Construction of National Master Narratives and Historical Concepts.
Do They Hinder History Understanding?**

Mario Carretero, *Universidad Autónoma de Madrid, Spain*

Αίθουσα: B108 Κτίριο Αναστάσιος Λεβέντης

Master narratives frame students' historical knowledge, possibly hindering access to more historical representations. A detailed analysis of students' historical narratives about the origins of their own nation is presented in terms of four master narrative characteristics related to the historical subject, national identification, the main theme and the nation concept. The narratives of both Spanish and Latin American 8th and 11th graders and adults were analyzed to establish whether a change towards a more complex historical account occurred. The results show that the past is mostly understood in master narrative terms but in the 11th grade narratives demonstrate a more historical understanding. Only identification appears to be fairly constant across years of history learning. The results suggest that in history education first aiming at a constructivist concept of nation and then using the concept to reflect on the national historical subject and events in the narrative might help produce historical understanding of a national past. Also, this presentation focuses on students' understanding of the concept of nation. Firstly, an analysis of this concept from a historiographical point of view is presented. This allows for

distinguishing between different conceptions of the nation related to three main approaches, the romantic, the modernist and ethno-symbolic approach. Qualitative individual interviews were carried out with 31 Spanish college students about a Spanish foundational historical narrative, embedding the concept of nation, called the “Reconquest” (711 A.D. - 1495 A.D.). Results indicate that although students show tensions in their narratives, romantic conceptions dominate most of them. Possible reasons for the existence of these views are analyzed in terms of how the concept of nation is presented in and out of the school. Also, implications for teaching and learning this concept are discussed, looking at learning strategies that could improve the understanding of this concept through its various analyzed dimensions.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΜΑΪΟΥ 2015

10:00 – 11:30 πμ

Προσκεκλημένα Συμπόσια & Συμπόσια

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.1 | Αίθουσα 110

On culture, social norms, and emotions

Οργανωτές: Κωνσταντίνος Καφέτσιος, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ursula Hess, *Humboldt University, Berlin*

Συζητητής: Shlomo Hareli, *Haifa University, Israel*

Social norms are strong forces behind peoples' behaviour and emotions. Culture shapes social norms and provides meaning making constructs (mind sets, values, and cultural syndroms) that can also influence emotions directly. The proposed symposium brings together results from research programs that examined how culture and social norms can influence emotion expression, perception and experience. The first talk tackles the intricate rules and social norms that govern emotion expressions and their meaning across cultures. The second talk examines the signal value of emotions as setters of group social norms. In a series of studies in three cultures (Israel, Germany, and Greece) inferences regarding social norm violation differed in meaningful ways as a function of emotions expressed towards the transgressor and the tightness of the culture. The third talk addresses relationships between norms, culture, and emotion perception in that it examines the between and within culture differences (between Greece and Germany) in the rules that govern different emotions. It is argued that normative emotional behaviour in different cultures and persons' cultural orientations can shape perceptual tendencies towards different emotions (anger and sadness in particular). Taken together the symposium highlights the dynamic interplay between culture, social norms, and emotions.

Εισήγηση 1

What is the same and what is different in the meaning and use of emotion expressions across cultures?

Ursula Hess

Humboldt University, Berlin

The present study examined cross-cultural differences in how group emotional expression (anger, sadness, neutral) can inform about norm violation in four cultures (Germany, Israel, Greece and the US) that differ in terms of decoding rules for negative emotions. As expected, in all four countries anger was a stronger norm violation signal than sadness or neutral expressions. However, angry and sad expressions were perceived as more intense and the relevant norm was learned better in Germany and Israel than in Greece and the US. Participants in Greece were relatively better at using sadness as a sign of a likely norm violation. The results demonstrate both cultural universality and cultural differences in the use of group emotion expressions in norm learning. In terms of cultural differences they underscore that the social signal value of emotional expressions may vary with culture as a function of cultural differences, both in emotion perception, and as a function of a differential use of emotions.

Εισήγηση 2

Learning norms from emotions: How culture can make a difference?

Shlomo Hareli

Haifa University, Israel

Recent theoretical claims have focused on the importance of socio-cultural norms and rules for the proper understanding of emotions. The present research focused on the reverse phenomenon - how emotions can inform us about rules and norms in an otherwise unfamiliar setting. The talk will be based on evidence from a study (N = 971) that manipulated the facial emotion expressions (awe, happiness, neutral) of a

group towards a central focal person (following Hareli, Moran-Amir, David, & Hess, 2013) to assess how perceivers' assessed normative behavior in that group situation. Different types of emotions expressed and situational aspects of the group setting influenced differently perceivers' inferences drawn about normative behavior in a group.

Εισήγηση 3

Judging facial emotion expressions in context or not: The influence of culture and self-construal orientation

Konstantinos Kafetsios

University of Crete, Greece

The study assessed the impact of social context on the judgment of emotional facial expressions as a function of independent and interdependent self-construal. German (N = 87) and Greek (N = 90) participants rated spontaneous emotional faces shown either alone or surrounded by others expressing congruent or incongruent emotions. In line with cultural decoding rules, Greek participants who were higher in interdependence than German participants, rated anger expressions less intensely and sad and disgust expressions more intensely. Social context affected the ratings by both groups in different ways. This difference disappeared when interdependence was controlled on the individual level. The findings confirm the usefulness of not only comparing countries – which differ on a variety of levels – but to assess the potential mediators on an individual level as well.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.2 | Αίθουσα 109**Αναπτυξιακή Ψυχολογία****Εφηβεία και Αναδυόμενη Ενηλικίωση**Οργανωτής - Συζητητής: Ηλίας Μπεζεβέγκης, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στόχος του Συμποσίου είναι να παρουσιάσει ερευνητικά ευρήματα για σημαντικές διαστάσεις της ανάπτυξης και της προσαρμογής κατά την εφηβεία και την αναδυόμενη ενηλικίωση. Οι διαστάσεις αυτές σχετίζονται κυρίως με το ρόλο της οικογένειας στην επίτευξη βασικών αναπτυξιακών στόχων της εφηβείας και με τη θετική, βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη, προσαρμογή κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση. Στην πρώτη εισήγηση, ο Σπύρος Τάνταρος παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας έρευνας που εξέτασε τη σχέση ανάμεσα σε επιμέρους διαστάσεις της ταυτότητας των εφήβων και στη λειτουργία (συνοχή και προσαρμοστικότητα) των οικογενειών τους. Στη δεύτερη εισήγηση, οι Σμαράγδα Καζή και Έλενα Καζάλη παρουσιάζουν ερευνητικά ευρήματα για τη σχέση ανάμεσα στη συναισθηματική νοημοσύνη των εφήβων και στη συναισθηματική νοημοσύνη των γονέων, καθώς και για τον πιθανό διαμεσολαβητικό ρόλο του τύπου προσκόλλησης των εφήβων προς τους γονείς τους. Στην τρίτη εισήγηση, η Σόφη Λεοντοπούλου παρουσιάζει τα ευρήματα μιας έρευνας για τη σχέση ανάμεσα στα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και τα κριτήρια ενηλικίωσης, όπως τα αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι αναδυόμενοι ενήλικοι, και στη θετική προσαρμογή τους (δυνάμεις του χαρακτήρα). Τέλος, οι Ευαγγελία Γαλανάκη, Σόφη Λεοντοπούλου και Ειρήνη Αμανάκη παρουσιάζουν τα αποτελέσματα μιας έρευνας που εξέτασε τις απόψεις των αναδυόμενων ενηλίκων για το μέλλον (αξιολόγηση της ποιότητας ζωής, της οικονομικής και επαγγελματικής κατάστασης και των προσωπικών σχέσεων), καθώς και τις ηθικές αξίες τους (αυτονομία, συλλογικότητα, θρησκευτικό αίσθημα). Ο συζητητής του Συμποσίου θα σχολιάσει τις εισηγήσεις με έμφαση στη σημασία αυτών των πρόσφατων ερευνητικών ευρημάτων για την κατανόηση της ανάπτυξης στις δύο αυτές κρίσιμες ηλικιακές περιόδους της ζωής.

Εισήγηση 1

Διερεύνηση των σχέσεων της διαμόρφωσης ταυτότητας στην εφηβεία με την λειτουργία της οικογένειας

Σπύρος Τάνταρος

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η διαμόρφωση της ταυτότητας στην εφηβεία αποτελεί ένα από τα πλέον συζητημένα και, ταυτόχρονα, πολύπλοκα ζητήματα για την κατανόηση της ανάπτυξης του ατόμου. Μεταξύ άλλων παραγόντων που σχετίζονται με την διαμόρφωση της ταυτότητας, η έρευνα έχει εστιάσει και σε μεταβλητές της οικογένειας, όπως για παράδειγμα το γονικό στυλ. Η παρούσα έρευνα στόχευε στην διερεύνηση των σχέσεων της διαμόρφωσης της ταυτότητας στην εφηβεία με την λειτουργία της οικογένειας των εφήβων και, ιδιαίτερα, με τις διαστάσεις της συνοχής και της προσαρμοστικότητας των οικογενειών τους. Το δείγμα αποτέλεσαν 236 φοιτητές του πρώτου έτους σπουδών στο πανεπιστήμιο. Χορηγήθηκαν: α) το Ego Identity Process Questionnaire (EIPQ) (Balistreri et al., 1995) σχετικά με τους “κλασικούς” τύπους ταυτότητας κατά Marcia, β) το Dimensions of Identity Development Scale (Luyckx et al. 2008), το οποίο μετρά πέντε διαστάσεις ταυτότητας (Εξερεύνηση σε Εύρος και σε Βάθος, Ταύτιση και Δέσμευση με την Ταύτιση, Δυσπροσαρμοστική Διερεύνηση), γ) το Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale (FACES III, Olson, 1979), το οποίο μετρά την οικογενειακή συνοχή και προσαρμοστικότητα και ένα ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Τα αποτελέσματα, μεταξύ άλλων, έδειξαν την ύπαρξη σχέσης μεταξύ των διαστάσεων της ταυτότητας με την οικογενειακή συνοχή, με ιδιαίτερη έμφαση στην σχέση της επιθυμητής συνοχής και του επιθυμητού οικογενειακού τύπου με την ταύτιση με την δέσμευση και την εξερεύνηση σε βάθος.

Εισήγηση 2

Συναισθηματική Νοημοσύνη των μελών της οικογένειας: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του τύπου προσκόλλησης

Σμαράγδα Καζή & Έλενα Καζάλη

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται αν η Συναισθηματική Νοημοσύνη (ΣΝ) των εφήβων συσχετίζεται με τη ΣΝ των γονέων τους. Επιπλέον, εξετάζεται αν ο τύπος προσκόλλησης των εφήβων προς τους γονείς τους διαμεσολαβεί και επηρεάζει αυτήν την πιθανή διαγενεακή μεταφορά του επιπέδου της ΣΝ. Στην έρευνα συμμετείχαν 244 μητέρες με τα παιδιά τους. Σε 122 οικογένειες από αυτές συμμετείχαν και οι πατέρες. Οι έφηβοι των οικογενειών αυτών ήταν 139 κορίτσια και 105 αγόρια και ήταν σχεδόν εξίσου κατανομημένα στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου και του Λυκείου. Στους εφήβους και τους γονείς χορηγήθηκε το Ερωτηματολόγιο της Ελληνικής Κλίμακας της Συναισθηματικής Νοημοσύνης (ΕΚΣΥΝ, Tsaousis, 2008), το οποίο περιλαμβάνει τέσσερις υποκλίμακες ΣΝ (Χρήση, Ενσυναίσθηση, Έλεγχο και Αντίληψη των συναισθημάτων). Στους εφήβους χορηγήθηκε επιπλέον το Ερωτηματολόγιο Προσκόλλησης προς Γονείς και Συνομηλίκους (Inventory of Parent and Peer Attachment, Armsden & Greenberg, 1987). Τα αποτελέσματα έδειξαν: (α) Στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της συνολικής ΣΝ των εφήβων με τη ΣΝ των μητέρων τους, αλλά όχι με αυτή των πατέρων τους. (β) Στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ τριών διαστάσεων της ΣΝ των εφήβων (Χρήση, Ενσυναίσθηση και Αντίληψη) με τις αντίστοιχες των μητέρων τους. Οι προαναφερόμενες στατιστικά σημαντικές, όμως, συσχετίσεις φάνηκε ότι διαμεσολαβούνται (στις περισσότερες διαστάσεις πλήρως) από τον τύπο της προσκόλλησης των εφήβων προς τις μητέρες τους. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα της μακρόχρονης επίδρασης του δεσμού των παιδιών-γονέων τους στα συναισθηματικά και ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά τους.

Εισήγηση 3

Αναδυόμενη ενηλικίωση: Αναπτυξιακά χαρακτηριστικά και δυνάμεις του χαρακτήρα

Σόφη Λεοντοπούλου Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η εργασία αυτή συνεξετάζει τις αντιλήψεις και τα κριτήρια των αναδυόμενων ενηλίκων σχετικά με τα αναπτυξιακά τους χαρακτηριστικά και τις δυνάμεις του χαρακτήρα τους. 592 άνδρες (29.3%) και γυναίκες (70.7%) που φοιτούσαν στο 1^ο και 4^ο έτος Τμημάτων με Ανθρωπιστικό, αλλά και Θετικό προσανατολισμό στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων συμπλήρωσαν μία συστοιχία ερωτηματολογίων. Η ανάλυση των δεδομένων αποκάλυψε ότι οι συμμετέχοντες/-ουσες εμφορούνται από αντιλήψεις και κριτήρια για την αναδυόμενη ενηλικίωση παρόμοια με εκείνα που διαπιστώνονται σε νέους και νέες άλλων χωρών. Διανύουν μία περίοδο, στη διάρκεια της οποίας εστιάζουν πρώτιστα στον εαυτό τους και λιγότερο στους άλλους, χωρίς να βιώνουν υψηλά επίπεδα αρνητισμού ή αστάθειας. Διαπιστώνονται θετικές συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της αναδυόμενης ενηλικίωσης και τις δυνάμεις του χαρακτήρα, όπως αυτή ανάμεσα στο θάρρος και την εστίαση στον εαυτό και τους άλλους, στο αίσθημα του ενδιαμέσου, αλλά και το κριτήριο της συμμόρφωσης στους κανόνες. Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων/-ουσών, όπως κυρίως το φύλο, το έτος και το Τμήμα φοίτησης επιδρούν τόσο στις αντιλήψεις και τα κριτήριά τους για την αναδυόμενη ενηλικίωση, όπου, για παράδειγμα, αλλαγές σε θέματα αντιλήψεων περί αναδυόμενης ενηλικίωσης συντελούνται μέχρι την ηλικία των 24 χρόνων, ενώ τείνουν να σταθεροποιούνται μέχρι την ηλικία των 30 χρόνων· όσο και στις κυριότερες δυνάμεις του χαρακτήρα τους, όπως ο ανθρωπισμός και η αγάπη. Τέλος, παρατηρούνται διαφορές ανάμεσα στα άτομα που διακρίνονται για τις δυνάμεις του χαρακτήρα τους, όπως η σοφία-γνώση και σε εκείνα που διαθέτουν τα χαρακτηριστικά αυτά σε μικρότερο βαθμό: τα πρώτα τείνουν να επιδίδονται εντονότερα στη διερεύνηση της ταυτότητάς τους, σε πειραματισμό, όπως και να εστιάζουν περισσότερο στον εαυτό τους και στους άλλους. Η συνεισφορά της

εργασίας αυτής στον εμπλουτισμό της αναπτυξιακής έρευνας από τη μελέτη φαινομένων από τη σκοπιά της θετικής ψυχολογίας είναι αξιοσημείωτη, όπως και η σημασία της για τη δημιουργία στοχευμένων προγραμμάτων παρέμβασης και συμβουλευτικής στήριξης των αναδυόμενων ενηλίκων.

Εισήγηση 4

Αναδυόμενη ενηλικίωση: Ηθικές αξίες και απόψεις για το μέλλον

*Ευαγγελία Γαλανάκη, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σόφη Λεοντοπούλου, Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων & Ειρήνη Αμανάκη, Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στόχος της έρευνας αυτής ήταν να εξετάσει τις ηθικές αξίες και τις απόψεις για το μέλλον των αναδυόμενων ενηλίκων (18-25 ετών περίπου) στην Ελλάδα. Συμμετείχαν 784 φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών (μέσος όρος ηλικίας: 20 έτη). Οι φοιτητές απάντησαν γραπτώς σε μία ανοικτή ερώτηση για την εκτίμηση της μετάβασης στην ενήλικη ζωή (Arnett, 2001), σε δύο ανοικτές ερωτήσεις για τις ηθικές αξίες τους και, συγκεκριμένα, την αυτονομία, τη συλλογικότητα και το θρησκευτικό αίσθημα, όσον αφορά (α) τη ζωή τους στο μέλλον και (β) τη μετάδοση στις επόμενες γενιές (Arnett, Ramos, & Jensen, 2001), καθώς και σε τέσσερις ερωτήσεις για την ποιότητα ζωής γενικά, την οικονομική κατάσταση, την επαγγελματική κατάσταση και τις προσωπικές σχέσεις τους στο μέλλον (Arnett, 2000). Τα ευρήματα έδειξαν ότι το 71.4% των νέων εκτιμούσαν πως βρίσκονταν «κάπου ανάμεσα» στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή, πράγμα που επιβεβαιώνει την ύπαρξη της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Η αξία της αυτονομίας ήταν αυτή που προτίμησαν οι φοιτητές, στη συντριπτική τους πλειονότητα, για να περιγράψουν πώς θα ήθελαν να είναι η ζωή τους στο μέλλον, ενώ για τις αξίες και τις πεποιθήσεις που αξίζει να μεταδοθούν στην επόμενη γενιά, η συντριπτική πλειονότητα ανέφερε την αξία της συλλογικότητας. Το θρησκευτικό αίσθημα προτιμήθηκε από πολύ μικρά ποσοστά φοιτητών και για τη ζωή στο μέλλον και για τη μετάδοση στις επόμενες γενιές. Επίσης, οι περισσότεροι αισιόδοξες εκτιμήσεις ήταν για την ποιότητα ζωής γενικά και οι λιγότεροι αισιόδοξες για την οικονομική κατάσταση.

Διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές φύλου. Τα ευρήματα αυτά συγκρίνονται με τα αντίστοιχα ερευνών σε άλλες χώρες και συζητείται η σημασία τους για την ανάπτυξη και την ψυχική ευεξία των αναδυόμενων ενηλίκων (και ειδικά των φοιτητών) στην Ελλάδα.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.3 | Αίθουσα 103

Πολιτική Ψυχολογία

Αναπαραστάσεις της βίας στη σύγχρονη Ελλάδα:

Κοινωνιοψυχολογικές οπτικές πάνω στην βία "απ' όπου και αν προέρχεται"

Οργανωτής: Ξένια Χρυσοχόου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Συζητητής: Evanthia Lyons, Kingston University, UK

Το συμπόσιο θα είναι αφιερωμένο στη μνήμη της Μίκας Χαρίτου-Φατούρου της οποίας μέρος του πολύ γνωστού της έργου ήταν η μελέτη των διαδικασιών που μπορεί να δημιουργήσουν βασανιστές. Στη σύγχρονη Ελλάδα είναι κοινή η ρήση της "καταδίκης της βίας από που και αν προέρχεται". Τι αντιλαμβάνονται όμως ως βία οι πολίτες; Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την πρόσληψή της; Στο συμπόσιο αυτό οι συμμετέχοντες θα εξετάσουν μέσα από διαφορετικές θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις διάφορες όψεις του φαινομένου της βίας στη σύγχρονη Ελλάδα. Θα συζητηθεί η πρόσληψη συμπεριφορών που χαρακτηρίζονται ως βίαιες και οι κοινωνιοψυχολογικές συνθήκες που την επηρεάζουν σε διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης με ιδιαίτερη έμφαση σε φαινόμενα φασιστικής, ρατσιστικής και πολιτικής βίας. Το συμπόσιο θα ξεκινήσει με την παρουσίαση του **Τηλέμαχου Ιατρίδη (Πανεπιστήμιο Κρήτης)** που θα ανοίξει την συζήτηση αναλύοντας ποιοτικά πώς οριοθετείται βία μέσα στο λόγο για το ρατσισμό και τη διαφορετικότητα και το κανονιστικό πλαίσιο ανεκτικότητας της σύγχρονης εποχής. Θα ακολουθήσει η παρουσίαση του **Γεράσιμου Προδρομίτη (Πάντειο Πανεπιστήμιο)** που θα συνεχίσει τη συζήτηση αναλύοντας κοινωνιοψυχολογικές όψεις του δογματισμού και του αυταρχισμού μέσα από πειραματικές έρευνες και έρευνες πεδίου. Στη συνέχεια η **Ξένια Χρυσοχόου Παντείο Πανεπιστήμιο)** θα παρουσιάσει κοινωνιοψυχολογικούς παράγοντες που προβλέπουν διάφορες μορφές βίαιων συμπεριφορών στην Ελλάδα της κρίσης μέσα από έρευνα πεδίου.

Τέλος, η προσπάθεια κατανόησης της κοινωνικής σκέψης θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση της **Λίας Φίγγου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)** που θα παρουσιάσει την κοινωνική κατασκευή των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής μέσα από την ρητορική ανάλυση συνεντεύξεων και ομάδων εστίασης εξιδεικεύοντας τη συζήτηση στην Ελληνική πραγματικότητα. Τη συζήτηση θα ανοίξει η **Evanthia Lyons (Kingston University)**, δίνοντας παραμέτρους για τη συζήτηση των παρουσιάσεων.

Εισήγηση 1

Οριοθετήσεις της βίας μέσα από το λόγο για το ρατσισμό και τη διαφορετικότητα

Τηλέμαχος Ιατρίδης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η μελέτη των συνθηκών που παράγουν βασανιστές μας έχει δείξει με τόσο δραματικό τρόπο πώς τα ερωτήματα για τη φύση, τα ελατήρια και τις συνέπειες της βίας επικοινωνούν με τα κοινωνικά αιτήματα και τα ενεργά ιδεολογικά προγράμματα κάθε εποχής. Στο τρέχον κανονιστικό και διανοητικό κλίμα που χαρακτηρίζεται κυρίως από το λόγο της διαφορετικότητας, ο λόγος για τη βία γνωρίζει μια νέα άνθηση. Όπως και πριν, βέβαια, έτσι και τώρα η αποκήρυξη της βίας έχει κοινότοπες πολιτικές στοχεύσεις, τουλάχιστον με την έννοια ότι η καταγγελία του αντιπάλου ως 'βίαιου' έχει ως στόχο να καταστήσει προβληματικό και να απονομιμοποιήσει το ευρύτερο σχέδιο δράσης του. Στο σύγχρονό μας κανονιστικό κλίμα, όμως, η αποκήρυξη της βίας φαίνεται να μετέρχεται κυρίως ηθικούς όρους και να εκβάλλει στη ρητορική γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα και το ρατσισμό, τόσο μάλιστα ώστε ο λόγος για τη βία και ο λόγος για το ρατσισμό συχνά να μοιράζονται κοινά θέματα και μεταφορές. Η παρούσα συμβολή εστιάζει στη θέση της βίας στη ρητορική κατασκευή και την κοινωνική αναπαράσταση του ρατσισμού. Η διαπραγμάτευση στηρίζεται εμπειρικά στη θεματική ανάλυση συνεντεύξεων με αντικείμενο το ρατσισμό, καθώς και στα αποτελέσματα συσχετιστικής έρευνας ειδικά για τη σχέση του ρατσισμού με τη βία. Τα αποτελέσματα των μελετών αυτών υποδεικνύουν τις δυσκολίες οριοθέτησης της βίας μέσα από το ρατσισμό, αλλά και του ρατσισμού μέσα από τη βία, με το λεξιλόγιο και τις κατηγορίες του ιδεολογικού λόγου της διαφορετικότητας.

Εισήγηση 2

Ανοχή στα άκρα vs(?) ανοχή των άκρων: ή οι παλινωδίες και επιλεκτικές αλλαγίες της κοινωνικής σκέψης στα χρώματα του αυταρχισμού και του δογματισμού

*Γεράσιμος Προδρομίτης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών
Επιστημών*

Στη σύγχρονη κοινωνία, η οποία λατρεύει την ανεκτικότητα στο διαφορετικό ως αξία, προάγει τη δεκτικότητα σε εμπειρίες ως πρακτική και προωθεί την προσαρμοστικότητα ως κεντρικό άξονα σκέψης, οι έννοιες του δογματισμού και του αυταρχισμού αντιστοιχούν σε πρωτοτυπικά παραδείγματα κοινωνικά ανεπιθύμητων ανθρώπινων ιδιοτήτων, στάσεων και τρόπων λειτουργίας ευρύτερων κοινωνικών πεδίων. Η κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση των δυο εννοιών με κεντρικούς άξονες α)τη λογική και το στόχο της βίας, β)το περιεχόμενο υποστηριζόμενων αξιών και επιλογών ζωής (συντηρητισμός vs αυτοδιάθεση) και γ)το βαθμό προσήλωσης στη «νόμιμη/νομιμοποιημένη» εξουσία, ήδη από την εποχή του Adorno και του Rokeach, έχει εντοπίσει και αξιοποιήσει μέχρι σήμερα αρκετούς μηχανισμούς αποδοχής και εκλογίκευσης της ακρότητας. Παραμένουν ωστόσο κάποια θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα, τα οποία συνδέονται εγγενώς με αντιφάσεις των ευρύτερων οργανωτικών αρχών σκέψης της σύγχρονης εποχής (δίπολο οικουμενισμού και σχετικισμού, σχέση μέσων-σκοπών) και τα οποία χρήζουν διευκρίνησης.

Μέσα από την συνοπτική παρουσίαση ευρημάτων από πειραματικές και συσχετιστικές έρευνες πεδίου γίνεται απόπειρα να διαλευκανθούν, κατά το δυνατόν, ανθεκτικές στο χρόνο θεωρητικές μονομέρειες και μεθοδολογικές ασυμμετρίες στην προσέγγιση του αυταρχισμού και του δογματισμού και ταυτόχρονα να αναδειχθεί το ιδεολογικό φορτίο μορφών και βαθμίδων ανοχής της «κανονικής» και της «λιγότερο κανονικής» κοινωνικής σκέψης.

Εισήγηση 3

Σύγκρουση, βία και φασιστική ιδεολογία: μια κοινωνιοψυχολογική ανάλυση στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης

Ξένια Χρυσοχόου, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στην Ελλάδα της κρίσης, έχουν εμφανιστεί φαινόμενα βίαιης αντίδρασης όχι μόνο απέναντι στα μέτρα λιτότητας αλλά και σε ευάλωτες ομάδες. Στην έρευνα αυτή μας ενδιαφέρει να κατανοήσουμε τους κοινωνιοψυχολογικούς παράγοντες που ωθούν στην αποδοχή συμπεριφορών και πρακτικών που χαρακτηρίζονται ως βίαιες.

Τρία ερευνητικά ερωτήματα διερευνώνται στην παρουσίαση αυτή: α) πώς δομούνται οι βίαιες συμπεριφορές και ποιοι τις θεωρούν θεμιτές, β) αν και πως η πολιτική τοποθέτηση σχετίζεται με αυτές τις πρακτικές, και γ) από ποιους παράγοντες προβλέπονται οι διαφορετικές πρακτικές. Έλληνες πολίτες (N=333, 172 άνδρες και 161 γυναίκες, 19-84 ετών με ΜΟ ηλικίας 42.6 έτη και διάμεσο 42 έτη) απάντησαν σε ένα ευρύ ερωτηματολόγιο που περιελάμβανε: ερωτήσεις που αφορούσαν την θέση τους (πολιτική τοποθέτηση, σχετική αποστέρηση, ευαλωτότητα) όπως οι ίδιοι την αντιλαμβάνονταν, πρόσληψη της κρίσης (απόδοση της κρίσης και πολιτικός κυνισμός), πεποιθήσεις για αλλαγή και συναισθήματα απέναντι στη κρίση. Επίσης περιελάμβανε 18 ερωτήσεις αποδοχής βίαιων πράξεων και 31 ερωτήσεις που εξέφραζαν συντηρητικές απόψεις, δεξιού αυταρχισμού. Τα αποτελέσματα έδειξαν 5 διαφορετικούς παράγοντες δικαιολόγησης βίαιων συμπεριφορών που φαίνεται να απευθύνονται σε διαφορετικούς αντιπάλους. Οι αναλύσεις δομημένων εξισώσεων έδειξαν ότι οι μορφές αυτές βίας προβλέπονται από διαφορετικούς παράγοντες και η πολιτική θέση φαίνεται να προβλέπει μόνο συντηρητικές μορφές βίας και όχι μορφές ακτιβισμού. Επίσης η προσλαμβανόμενη θέση των υποκειμένων δεν σχετίζεται με την αποδοχή βίαιων συμπεριφορών. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στα πλαίσια θεωριών διομαδικών σχέσεων (Tajfel & Turner 1986, Reicher 2004) και θεωριών για την συλλογική συμπεριφορά (Simon & Klandermans 2001, Tausch et al. 2011) και την κοινωνική τάξη πραγμάτων (Staerke et al. 2007, 2012).

Εισήγηση 4

«Αιμοδιψείς φασίστες» και «ψήφος διαμαρτυρίας»: Κοινωνικές κατασκευές των ψηφοφόρων της «Χρυσής Αυγής»

Λία Φίγγου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τα σημαντικά εκλογικά ποσοστά του νεοναζιστικού κόμματος της Χρυσής Αυγής και η είσοδός της στην κεντρική πολιτική σκηνή προκάλεσαν, όπως ήταν αναμενόμενο, το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων. Ήδη έχει συγκεντρωθεί σημαντικός αριθμός μελετών που εστιάζουν στην πολιτικο-ιδεολογική ταυτότητα του κόμματος, με τη βία να θεωρείται εγγενές συστατικό της δράσης του, αλλά και στους παράγοντες που αυξάνουν την κοινωνική της βάση και επιρροή. Ωστόσο, η άνοδος της Χρυσής Αυγής αποτελεί και ένα θέμα καθημερινών πολιτικών συζητήσεων και αντιπαραθέσεων και η ερμηνεία της εκλογικής της «επιτυχίας» είναι μέλημα και του «κοινού νου». Η παρουσίαση βασίζεται σε ανάλυση ερευνητικών δεδομένων (συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης με 22 άνδρες και 20 γυναίκες, 19-65 χρόνων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη) που συγκεντρώθηκαν με στόχο την αποτύπωση αυτών των «μη επιστημονικών» ερμηνειών. Ειδικότερα, επικεντρώνεται στην κοινωνική κατασκευή των διαφορετικών κατηγοριών των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής στο λόγο των συμμετεχόντων. Χρησιμοποιώντας τις βασικές αναλυτικές αρχές της λογοψυχολογίας και τα ρητορικής ψυχολογίας εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζεται το προφίλ του «φασίστα» και στις λειτουργίες των κατασκευών αυτών ως προς τη δικαιολόγηση ή και τη νομιμοποίηση της «άλλης» ψήφου προς της Χρυσή Αυγή η οποία αναπαρίσταται ως μη «ιδεολογική».

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.4 | Αίθουσα 104

Κλινική Ψυχολογία & Ψυχολογία της Υγείας

Αναδομώντας τον χρόνιο πόνο:

Τα αποτελέσματα μιας έρευνας και μιας κλινικής δοκιμής για το χρόνιο πόνο και την αντιμετώπισή του

Οργανωτές: Μαρία Καρεκλά, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ευάγγελος Καραδήμας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: Αναστασία Καλαντζή-Αζίζι, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο χρόνιος πόνος αποτελεί καθημερινή πηγή προβλημάτων και έντονης δυσφορίας, καθώς και μια από τις αιτίες σημαντικής έκπτωσης της ποιότητας ζωής και της λειτουργικότητας για σημαντικό μέρος του πληθυσμού. Βέβαια, έχουν αναπτυχθεί αρκετές μορφές ψυχολογικής παρέμβασης για τη διαχείριση του χρόνιου πόνου, οι οποίες φαίνεται να είναι αποτελεσματικές. Εξακολουθεί να υπάρχει, όμως, σημαντικό περιθώριο για την ανάπτυξη περισσότερο αποτελεσματικών προγραμμάτων, τα οποία θα βασίζονται σε νέα γνώση γύρω από το χρόνιο πόνο, καθώς και σε νέες παρεμβατικές μεθόδους. Σε αυτό το πλαίσιο, στο παρόν συμπόσιο θα παρουσιάσουμε (α) τα αποτελέσματα μιας έρευνας για την ποιότητα ζωής ατόμων που υποφέρουν από χρόνιο πόνο και τους παράγοντες που σχετίζονται με αυτή, καθώς και (β) τα αποτελέσματα μιας κλινικής δοκιμής για την αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος ψυχολογικής παρέμβασης για τη διαχείριση του χρόνιου πόνου. Στόχος της πρώτης έρευνας ήταν η σύγκριση της ποιότητας ζωής και σχετικών παραμέτρων σε ασθενείς που υποφέρουν από χρόνιο πόνο και σε άτομα που νοσούν από χρόνια ασθένεια που δεν συνεπάγεται όμως χρόνιο πόνο. Η κλινική δοκιμή αφορούσε στη σύγκριση αποτελεσματικότητας μεταξύ ενός προγράμματος παρέμβασης βασισμένου στη Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης (Acceptance and Commitment Therapy) και ενός τυπικού προγράμματος παρέμβασης στο χρόνιο πόνο βασισμένου στις αρχές της κλασικής θεραπείας της συμπεριφοράς. Και στις δύο έρευνες συμμετείχαν ασθενείς από την Κύπρο και την Κρήτη. Τα αποτελέσματα των δύο αυτών ερευνών είναι ενδιαφέροντα και χρήσιμα τόσο για την κατανόηση του χρόνιου πόνου και της προσαρμογής σε αυτόν όσο και

για την ανάπτυξη νέων και αποτελεσματικότερων προγραμμάτων παρέμβασης. Παρόμοια προσπάθεια εκδηλώνεται για πρώτη φορά στον ελληνικό χώρο και, για το λόγο αυτό, τα πορίσματα του όλου προγράμματος αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία. Και οι δύο έρευνες ήταν ενταγμένες στο ερευνητικό πρόγραμμα "ΑΛΓΕΑ", που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και εθνικούς πόρους στα πλαίσια του Προγράμματος Διασυνοριακής Συνεργασίας Ελλάδα - Κύπρος 2007-2013 (Interreg).

Εισήγηση 1

Διαφορές στην ποιότητα ζωής και τις αναπαραστάσεις της ασθένειας ασθενών με χρόνια πόνο και ασθενών με χρόνια ασθένεια χωρίς πόνο και ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αποδοχής, της καταστροφοποίησης του πόνου και της ενσυνειδητότητας

Βασιλείου Σ. Βασίλης¹, Μαγδαληνή Φλουρή², Καραδήμας Ευάγγελος², Καρεκλά Μαρία¹ & Κασσινόπουλος Ορέστης¹

¹Πανεπιστήμιο Κύπρου & ²Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση και σύγκριση των επιπέδων της ποιότητας ζωής και των αναπαραστάσεων της ασθένειας σε ασθενείς με χρόνια πόνο και ασθενείς με χρόνια ασθένεια. Παράλληλα, εξετάστηκε σε ασθενείς με χρόνια πόνο, ο διαμεσολαβητικός ρόλος τριών προβλεπτικών παραγόντων που σχετίζονται με την προσαρμογή στη χρόνια ασθένεια, αυτών της αποδοχής, της καταστροφοποίησης και την ενσυνειδητότητας μεταξύ της έντασης του πόνου και της φυσικής/ συναισθηματικής λειτουργικότητας. 160 ασθενείς με χρόνια πόνο και 133 ασθενείς με χρόνια ασθένεια συμμετείχαν σε αυτή την μελέτη επιπολασμού. Η μελέτη διεξήχθη παράλληλα στην Κύπρο και την Κρήτη και το δείγμα προήλθε από γενικά Νοσοκομεία και φορείς υποστήριξης ασθενών. Χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια που εξέτασαν, πέρα από τα δημογραφικά, την ποιότητα ζωής (SF-36), την αντίληψη της ασθένειας (IPQ), την καταστροφοποίηση (PCS), τις εμπειρίες

αποφυγής (AAQ-II), την ένταση και παρεμβολή του πόνου (GPI), μεταξύ άλλων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν διαφορές στην ποιότητα ζωής και τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την ασθένεια οι ασθενείς με χρόνια πόνο και χρόνια ασθένεια. Συγκεκριμένα, οι ασθενείς με χρόνια πόνο εμφάνισαν πολύ λιγότερη ποιότητα ζωής σε σχέση με τους ασθενείς με χρόνια ασθένεια στους τομείς του πόνου, των σωματικών συμπτωμάτων, της ενέργειας/ κόπωσης, των κοινωνικών περιορισμών και στο άγχος. Η αντίληψη της ασθένειας των διέφερε επίσης μεταξύ των δύο κατηγοριών με τους ασθενείς με χρόνια πόνο να αντιλαμβάνονται την ασθένεια τους ως κάτι που είναι λιγότερο κατανοητό, προβλέψιμο και με λιγότερες δυνατότητες προσωπικού και θεραπευτικού ελέγχου. Τέλος, διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ της έντασης και της φυσικής/ συναισθηματικής λειτουργικότητας εμφανίζεται να διαδραματίζει τόσο η καταστροφοποίηση, όσο και η αποδοχή του πόνου και η ενσυνειδητότητα. Ωστόσο, ο ρόλος των προβλεπτικών μεταβλητών στην προσαρμογή της ασθένειας φαίνεται να είναι επηρεάζεται με διαφορετικό τρόπο από τους γνωστικούς (π.χ. καταστροφοποίηση) και τους πλαισιακούς (π.χ. αποδοχή) παράγοντες. Η καλύτερη αναγνώριση των παραπάνω παραγόντων, θα βοηθήσει στη διαμόρφωση κατάλληλων θεραπευτικών προγραμμάτων αποκατάστασης του πόνου.

Εισήγηση 2

Προσαρμογή στο χρόνια πόνο: Ο ρόλος της αυτο-ρύθμισης, της ψυχολογικής ευελιξίας και των ικανοτήτων ενσυνειδητότητας

Ευάγγελος Χ. Καραδήμας, Πανεπιστήμιο Κρήτης Μαρία Καρεκλά, Πανεπιστήμιο Κύπρου Μαγδαληνή Φλουρή, Πανεπιστήμιο Κρήτης Βασίλης Βασιλείου, Πανεπιστήμιο Κύπρου Ορέστης Κασινόπουλος, Πανεπιστήμιο Κύπρου Δέσποινα Χατζηκυριάκου, Πανεπιστήμιο Κύπρου Σάββας Παπακώστας, Ινστιτούτο Νευρολογίας & Γενετικής Κύπρου, Β' Νευρολογική Κλινική

Στην έρευνα αυτή μελετήθηκε η ποιότητα ζωής ασθενών με χρόνια πόνο, καθώς και παράγοντες που πιθανώς σχετίζονται με αυτή. Συμμετείχαν 131 ασθενείς με χρόνια

πόνο (52 με ρευματοειδή νόσο και 79 με μυοσκελετικούς πόνους). Το δείγμα συνελέγη σε Κρήτη και Κύπρο, στα πλαίσια του ερευνητικού έργου ΑΛΓΕΑ που χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Διασυνοριακής Συνεργασίας Ελλάδα – Κύπρος 2007-2013». Αν και εξετάστηκε ποικιλία παραγόντων, εδώ θα δώσουμε έμφαση σε δύο παράγοντες που αφορούν στη διαδικασία αυτο-ρύθμισης των ασθενών, δηλαδή, στις αναπαραστάσεις ασθένειας και στην παραίτηση, ως τρόπο αντίδρασης στο χρόνιο πόνο. Επίσης, θα παρουσιάσουμε το ρόλο δύο παραγόντων που, σύμφωνα με τη Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης (ACT), είναι σημαντικές για την ευρύτερη προσαρμογή του ατόμου: την ψυχολογική ευελιξία και τις ικανότητες ενσυνειδητότητας (mindfulness). Όλες οι αναλύσεις έγιναν ελέγχοντας για το φύλο, την ηλικία και τα χρόνια νόσησης. Σύμφωνα με τα προκαταρκτικά ευρήματα, οι ασθενείς με χρόνιο πόνο δήλωσαν αρκετά χαμηλότερη ποιότητα ζωής σε σύγκριση με χρόνιους ασθενείς χωρίς πόνο. Όλοι οι προαναφερθέντες παράγοντες βρέθηκαν να συσχετίζονται σημαντικά με την ποιότητα ζωής των ασθενών με χρόνιο πόνο. Οι αναπαραστάσεις ασθένειας (κυρίως, η αντίληψη της ασθένειας ως μιας κυκλικής/απρόβλεπτης κατάστασης και οι συναισθηματικές αναπαραστάσεις) βρέθηκαν να διαμεσολαβούν στη σχέση μεταξύ ψυχολογικής ευελιξίας και ικανοτήτων ενσυνειδητότητας, αφενός, και ποιότητας ζωής, αφετέρου. Ενώ, σε αναλύσεις διαδοχικής διαμεσολάβησης, βρέθηκε και η παραίτηση να έχει διαμεσολαβητικό ρόλο στην παραπάνω σχέση (μεταξύ αναπαραστάσεων και ποιότητας ζωής). Σε γενικές γραμμές, υψηλότερα επίπεδα ευελιξίας και ενσυνειδητότητας σχετίστηκαν με θετικότερες αναπαραστάσεις ασθένειας, οι οποίες με τη σειρά τους σχετίστηκαν με λιγότερη παραίτηση και καλύτερη ποιότητα ζωής. Τα παραπάνω ευρήματα είναι σημαντικά για την ανάπτυξη προγραμμάτων παρέμβασης που θα απευθύνονται ειδικά σε ασθενείς με χρόνιο πόνο και τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Εισήγηση 3

Προσαρμογή της Θεραπείας Αποδοχής και Δέσμευσης για Χρόνιους Πόνους σε Ψηφιακή Εφαρμογή

*Ορέστης Κασινόπουλος, Πανεπιστήμιο Κύπρου Μαρία Καρεκλά, Πανεπιστήμιο
Κύπρου Βασίλης Βασιλείου, Πανεπιστήμιο Κύπρου & Ευάγγελος Καραδήμας,
Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Οι παρεμβάσεις για χρόνιους πόνους, οι οποίες βασίζονται σε στοιχεία «Εμπειρικής Αποδοχής» είναι πλέον ερευνητικά υποστηριζόμενες. Εντούτοις, τόσο το αυξημένο κόστος του συστήματος υγείας όσο και οι οικονομικές δυσκολίες ασθενών με χρόνιους πόνους και εμπόδια εύκολης πρόσβασης στη θεραπεία, τονίζουν την ανάγκη για την ανάπτυξη καινοτόμων και πιο οικονομικών τεχνολογικών παρεμβάσεων. Μέχρι σήμερα υπάρχουν μόνο 2 διαδικτυακές παρεμβάσεις βασισμένες στην Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης για το χρόνιο πόνο (Buihman et al., 2013; Hester et al., 2014). Παρ'όλα αυτά καμία παρέμβαση δεν έχει προσαρμοστεί λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες τήρησης της θεραπείας – ένα συχνό πρόβλημα σε ψηφιακές εφαρμογές. Η δική μας προσαρμογή της θεραπείας από πρόσωπο με πρόσωπο σε ψηφιακή εφαρμογή, στοχεύει στην βελτίωση της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου και του υπολογιστή με: 1) τη χρήση συγκεκριμένων και στοχευμένων κριτηρίων ως προς την τήρηση θεραπείας (persuasive system design), 2) τη χρήση κινουμένων χαρακτήρων (avatars), 3) και την ελάχιστη δυνατή διάρκεια συναντήσεων. Περιγράφεται η διαδικασία της προσαρμογής σε διαδικτυακή και κινητή εφαρμογή. Θα συζητηθούν τεχνικά εμπόδια που έχουν παρουσιαστεί κατά την προσαρμογή αλλά και πρακτικές λύσεις.

Εισήγηση 4

Προκαταρκτικά αποτελέσματα της κλινικής τυχαιοποιημένης μελέτης του πρωτοκόλλου θεραπείας Άλγεα σε ασθενείς με χρόνια πόνο

Μιχαέλα Παρασκευά-Σιαματά, M.Sc.¹, Μαρία Σταυρινάκη, M.Sc.¹, Δέσποινα Χατζηκυριάκου Ph.D.¹, Μαρία Καρεκλά, Ph.D.¹, Ευάγγελος Καραδήμας, Ph.D.², & Σάββας Παπακώστας, MD., Ph.D.³ 1Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Κύπρος, 2 Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, Κρήτη, 3 Ινστιτούτο Νευρολογίας και Γενετικής, Λευκωσία, Κύπρος

Ο χρόνιος πόνος έχει διαφανεί ότι σχετίζεται με μια σειρά αρνητικών επιπτώσεων για το άτομο. Μεταξύ αυτών είναι οι συναισθηματικές δυσκολίες καθώς και η αυξημένη χρήση των συστημάτων υγείας (Vowles & McCracken, 2008). Ως εκ τούτου, θεωρείται χρήσιμη η εφαρμογή παρεμβατικών προγραμμάτων που στοχεύουν στην αύξηση της λειτουργικότητας του ατόμου. Η Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης, μια προσέγγιση που βασίζεται στην αποδοχή της κατάστασης, των σκέψεων και συναισθημάτων και στη δέσμευση για κινητοποίηση προς τις αξίες, έχει φανεί ότι επιφέρει θετικά αποτελέσματα στα άτομα με χρόνια πόνο. Συγκεκριμένα, άτομα με χρόνια πόνο που συμμετείχαν σε τέτοια προγράμματα κατέδειξαν μείωση στη χρήση φαρμάκων και βελτίωση της σωματικής/συναισθηματικής τους λειτουργικότητας (Wicksell et al., 2007). Βάσει τούτου, έγινε προσπάθεια εφαρμογής της συγκεκριμένης θεραπευτικής προσέγγισης και στον Κυπριακό και Ελλαδικό χώρο με στόχο τη μελέτη της αποτελεσματικότητάς της στην αύξηση της ποιότητας ζωής των ατόμων. Άτομα με χρόνια πόνο προσκλήθηκαν στο πρόγραμμα το οποίο αποτελείτο από 8 ομαδικές εβδομαδιαίες συναντήσεις. Οι ενδιαφερόμενοι αξιολογήθηκαν νευρολογικά και ψυχολογικά και στη συνέχεια κατανεμήθηκαν τυχαία είτε στην ομάδα παρέμβασης είτε στην ομάδα ελέγχου. Τα άτομα κλήθηκαν να συμπληρώσουν πριν και μετά τη λήψη της παρέμβασης τα: SF-36, BPI-G, VLQ, PIPS-II, CAMS-R. Στις προκαταρκτικές αναλύσεις συμπεριλήφθηκαν 20 άτομα (80% γυναίκες, ηλικία $M=52.72$). Αν και όπως διαφάνηκε τα πλείστα αποτελέσματα ήταν μη στατιστικώς σημαντικά, λόγω του μικρού δείγματος, οι πλείστες αλλαγές που παρατηρήθηκαν ήταν προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Όσον αφορά την αποδοχή, παρατηρήθηκαν στατιστικά

σημαντικές αλλαγές για την εμπλοκή σε δραστηριότητες ($F(1,19)=11.03, p<.05$), ενώ ο γενικός δείκτης αποδοχής του χρόνιου πόνου οριακά δεν ήταν στατιστικά σημαντικός ($F(1,19)=3.82, p=.06$). Τα εν λόγω δεδομένα είναι ενθαρρυντικά για την αποτελεσματικότητα, ενώ παράλληλα διεξάγονται περαιτέρω ομάδες παρέμβασης με σκοπό τόσο την επανάληψη των αναλύσεων όσο και τη σύγκριση της ομάδας παρέμβασης με την ομάδα ελέγχου για πιο καταληκτικά συμπεράσματα.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.5 | Αίθουσα 108

Εφαρμοσμένη Νευροεπιστήμη: Από την βιολογία στη συμπεριφορά

Οργανωτής – Συζητητής: Φώφη Κωνσταντινίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στόχος του συμποσίου είναι να παρουσιάσει σύγχρονες προσεγγίσεις της μελέτης της ανθρώπινης συμπεριφοράς με προεκτάσεις στην κατανόηση των γνωστικών λειτουργιών και διαταραχών που προκαλούνται από οργανική παθολογία στον εγκέφαλο. Το συμπόσιο θα αρχίσει με την παρουσίαση της συνεισφοράς νευροαπεικονιστικών μεθόδων στην κλινική αξιολόγηση και ακολούθως θα παρουσιαστούν μελέτες που αφορούν ασθενείς με επίκτητες νευρολογικές διαταραχές όπως κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις και ήπια γνωστική διαταραχή που προκαλούν σημαντικά γνωστικά, γλωσσικά και συμπεριφορικά ελλείματα. Το συμπόσιο θα ολοκληρωθεί με συζήτηση για τον ρόλο της λειτουργικής νευροαπεικόνισης τόσο στη διάγνωση όσο και στην παρακολούθηση ασθενών με νευρολογικές διαταραχές.

Εισήγηση 1

Συνεισφορά σύγχρονων νευροαπεικονιστικών μεθόδων στην κλινική αξιολόγηση της λειτουργίας του ανθρώπινου εγκεφάλου.

*Παπανικολάου, Α. Department of Pediatrics, Division of Clinical Neurosciences,
Πανεπιστήμιο Τεννεσού*

Η κύρια συνεισφορά της λειτουργικής νευροαπεικόνισης αφορά την χαρτογράφηση περιοχών του φλοιού που εμπεριέχουν μέρος του δικτύου για κιναισθητικές,

κινητικές και γλωσσικές λειτουργίες καθώς και στην αξιολόγηση ημισφαιρικής επικράτησης αναφορικά με την γλώσσα και κωδίκευση πληροφοριών για μνημονικές λειτουργίες. Η λειτουργική νευροαπεικόνιση χρησιμοποιείται επί του παρόντος κλινικά και σε συνάρτηση με κλασσικές μεθόδους εγκεφαλικής χαρτογράφησης οι οποίες είναι όλες επεμβατικές. Η παρουσίαση θα τεκμηριώσει την επάρκεια και θα υποστηρίξει το εύλογο της αντικατάστασης των επεμβατικών μεθόδων όπως της μεθόδου ηλεκτρικού ερεθισμού εγκεφαλικών περιοχών και της μεθόδου “WADA”, με αυτές της Λειτουργικής Μαγνητικής Τομογραφίας (fMRI), Μαγνητοεγκεφαλογραφίας (MEG), Απεικόνισης Τανυστή Διάχυσης (DTI) και Διακρανιακού Μαγνητικού ερεθισμού (TMS).

Εισήγηση 2

Σχέση εγκεφαλικής μάζας και γνωστικής λειτουργίας σε υγιείς ενήλικες και σε ασθενείς με κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις.

Κωνσταντίνου, Ν.¹, Πεττεμερίδου, Ε^{1,2}, Σειμένης, Ι. ³, Παπανικολάου, Α.⁴, Παπακώστας, Σ.⁵, Κωνσταντινίδου, Φ.^{1&2 1} Κέντρο Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης, Πανεπιστήμιο Κύπρου ² Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου ³ Department of Pediatrics, Division of Clinical Neurosciences, Πανεπιστήμιο Τεννεσού ⁴ Τμήμα Ιατρικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ελλάδα ⁵ Ινστιτούτο Νευρολογίας και Γενετικής Κύπρου

Στόχοι. Εξετάσαμε νευρογνωστικές και γλωσσικές λειτουργίες σε σχέση με απώλεια εγκεφαλικού όγκου σε χρόνιους ασθενείς μέτριας έως και σοβαρής κρανιοεγκεφαλικής κάκωσης (ΚΕΚ). Επιπλέον, εξετάσαμε εάν οποιαδήποτε απώλεια όγκου σε ασθενείς με ΚΕΚ είναι διαδεδομένη σε ολόκληρο τον εγκέφαλο ή εστιάζεται σε συγκεκριμένες περιοχές. Μεθοδολογία. Η ομάδα ΚΕΚ αποτελείτο από 17 άνδρες (21-60 ετών, μέσος όρος 31.8) με αρχική διάγνωση μέτριας έως σοβαρής μορφής ΚΕΚ τουλάχιστον 12 μήνες πριν από την συμμετοχή. Οι συμμετέχοντες δεν είχαν λάβει καμίας μορφής συστηματική αποκατάσταση μετά τον τραυματισμό και συμμετείχαν στην έρευνα κατά μέσο όρο 8,36 χρόνια μετά τον τραυματισμό. Η

ομάδα ελέγχου αποτελείτο από 15 άνδρες αντίστοιχης ηλικίας και εκπαίδευσης. Οι συμμετέχοντες αξιολογήθηκαν με ενδεδειγμένη συστοιχία γνωστικών και γλωσσικών έργων και με έργα που αφορούν ποιότητα ζωής. Ο όγκος της φαιάς ουσίας (GM), της λευκής ουσίας (WM), και του εγκεφαλονωτιαίου υγρού (CSF) υπολογίστηκε από T1-ανατομικές εικόνες MR. Χρησιμοποιήθηκε η τεχνική voxel-based morphometry για να εντοπιστούν εγκεφαλικές περιοχές με σημαντικές διαφορές στον όγκο GM και WM μεταξύ των ασθενών ΚΕΚ και της ομάδας ελέγχου. Αποτελέσματα. Οι ασθενείς της ομάδας ΚΕΚ παρουσιάζουν σημαντικές εκπτώσεις στην εργαζόμενη μνήμη, εκτελεστικές λειτουργίες, ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών χρόνια μετά το αρχικό τραύμα. Επιπρόσθετα, εμφάνισαν σημαντική μείωση όγκου σε GM (9,60%) και WM (7,04%), αλλά σημαντικά αυξημένο όγκο CSF (14,29%) σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Οι διαφορές σε GM και WM εστιάζονται στον τροχιακό-μετωπιαίο λοβό, στην κατώτερη μετωπιαία έλικα, στον κροταφικού λοβού, τον θάλαμο, το κέλυφος, την νησίδα, και την παρεγκεφαλίδα. Συμπέρασμα. Τα ευρήματα αυτά συμβάλλουν στην κατανόηση της εξέλιξης της ΚΕΚ, σε χρόνιους ασθενείς πολλά χρόνια μετά τον τραυματισμό, και μπορεί ενδεχομένως να εξηγήσει τα σοβαρά νευροψυχολογικά ελλείμματα των ατόμων με ΚΕΚ.

Εισήγηση 3

Γνωστικοί και συναισθηματικοί παράγοντες που συμβάλουν στην διατήρηση της ψυχικής ευεξίας στην Τρίτη ηλικία

*Παναγιώτης Σίμος, Μαρία Καραταράκη, Ιωάννης Ζαγανάς, Συμεών Παναγιωτάκης,
Γεώργιος Αμοιρίδης, Αλέξανδρος Βγόντζας*

Τμήμα Ιατρικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στόχοι. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκαν παράγοντες που συμβάλουν στην ψυχική ευεξία των ηλικιωμένων στα πλαίσια του γνωστικο-συναισθηματικού μοντέλου προσαρμογής. Μεθοδολογία. Το αρχικό, κοινοτικό δείγμα αποτέλεσαν 305 άτομα από την ευρύτερη περιοχή του Ηρακλείου οι οποίοι ανέφεραν υποκειμενικά ενοχλήματα μνήμης. Από τα αποτελέσματα ενδεδειγμένης κλινικής (νευρολογικής/ ψυχιατρικής) και νευροψυχολογικής εκτίμησης, ανιχνεύτηκαν 82

άτομα που πληρούσαν τα κριτήρια για Ήπια Νοητική Διαταραχή (ηλικία = $70,5 \pm 8,6$ έτη, μορφωτικό επίπεδο = $9,9 \pm 4,5$ έτη, 38 γυναίκες) ενώ 165 δεν παρουσίασαν κλινικά σημαντικά ευρήματα (ηλικία = $64,5 \pm 7,0$ έτη, μορφωτικό επίπεδο = $11,4 \pm 4,5$ έτη, 113 γυναίκες). Αξιολογήθηκαν μέσω δομημένης συνέντευξης γνωστικο-συναισθηματικοί παράγοντες όπως: στρατηγικές αντιμετώπισης στρεσογόνων καταστάσεων, σκέψεις/πεποιθήσεις για το γήρας, αισιοδοξία, και αυτοαποτελεσματικότητα, ενώ καταγράφηκαν στρεσογόνα γεγονότα κατά τους τελευταίους 36 μήνες, καθώς και η συχνότητα και ποιότητα κοινωνικών και οικογενειακών συναναστροφών. Μετρήθηκε επίσης η ικανότητα συγκέντρωσης και ταχύτητα επεξεργασίας. Η ψυχική ευεξία εκτιμήθηκε μέσω κλιμάκων αυτοαναφοράς για παρουσία συμπτωμάτων άγχους και κατάθλιψης, καθώς και ως γενικότερη ευχαρίστηση από τη ζωή. Αποτελέσματα. Συνολικά, το ποσοστό της διακύμανσης στους δείκτες Ευχαρίστησης, Κατάθλιψης, και Άγχους που αποδόθηκε σε κοινωνικούς, νοητικούς, και γνωστικο-συναισθηματικούς παράγοντες κυμάνθηκε μεταξύ 56 και 60%. Ελέγχοντας για την συσσώρευση στρεσογόνων συμβάντων στο προηγούμενο διάστημα, ως παράγοντες με σημαντική συμβολή σε όλες τους δείκτες αναδείχθηκαν η Αισιοδοξία, το Αίσθημα Αυτοπτελεσματικότητας, και η Συγκέντρωση/Ταχύτητα Επεξεργασίας ($p < ,001$). Ειδικότερα για το δείκτη Ευχαρίστησης από τη Ζωή, επιπλέον σημαντικοί παράγοντες βρέθηκαν να είναι η αναφορά Θετικών Αναπαραστάσεων για τις επιπτώσεις του γήρατος. Δεν σημειώθηκε σημαντική διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων ανάλογα με τη διαγνωστική ομάδα, το φύλο, ή το επίπεδο εκπαίδευσης. Συμπεράσματα. Οι παράγοντες που αναδείχθηκαν από τις παραπάνω αναλύσεις αξιολογούνται ως πιθανοί στόχοι υποστηρικτικών/θεραπευτικών παρεμβάσεων με σκοπό την τόνωση της ψυχικής ευεξίας των ηλικιωμένων.

Εισήγηση 4

Αποτελέσματα συστηματικής και ιεραρχικής νοητικής ενδυνάμωσης σε ασθενείς με ήπια γνωστική διαταραχή και υγιείς ενήλικες: Μία νευροεπιστημονική προσέγγιση

Κωνσταντινίδου, Φ., & Νίκου, Μ. Κέντρο Εφαρμοσμένης Νευροεπιστήμης και Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στόχοι. Η παρούσα μελέτη διερευνά κατά πόσο άτομα με ΗΓΕ μπορούν να επωφεληθούν από ένα συστηματικό πρόγραμμα νοητικής ενδυνάμωσης με έμφαση την οργάνωση και κατηγοριοποίηση πληροφοριών (Πρόγραμμα Κατηγοριοποίησης). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δημιουργήθηκε αρχικά στην Αγγλική για την γνωστική αποκατάσταση ασθενών με κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις και κλινικές μελέτες με τους πληθυσμούς αυτούς έδειξαν πως το πρόγραμμα είναι αποτελεσματικό στην βελτίωση νευροψυχολογικών λειτουργιών και καθημερινής λειτουργικότητας. Μεθοδολογία. Δεκατέσσερα άτομα με ΗΓΕ μέσης ηλικίας 72.87(+3.85) και εκπαίδευσης 9.07 (+4.14, εύρος = 5 -19) στρατολογήθηκαν από την Παγκύπρια Νευρογνωστική Μελέτη Ενηλίκων στα πλαίσια των προγραμμάτων ΣΚΕΨΗ και ANNRC. Οι συμμετέχοντες που επιλέγηκαν πληρούσαν διεθνή κριτήρια για ΗΓΔ και συμφώνησαν να συμμετέχουν σε ατομικές συναντήσεις 4 ώρες την εβδομάδα μέχρι την ολοκλήρωση του Προγράμματος Κατηγοριοποίησης μέσα από εβδομαδιαίες συναντήσεις, ενώ συνεχίζεται η συλλογή δεδομένων για περισσότερα άτομα. Η επίδοσή τους αξιολογήθηκε σε μια συστοιχία έργων αξιολόγησης πριν και μετά το πρόγραμμα. Αποτελέσματα. Συγκριτικές αναλύσεις ενδοατομικών διαφορών πριν-μετά στα άτομα με ΗΓΕ έδειξαν βελτίωση στις ικανότητες περιγραφής αντικειμένων ($p = .002$), εκμαίευσης κριτηρίων κατάταξης στοιχείων ($p = .022$) και εφαρμογής κανόνων κατάταξης ($p = .009$). Συμπέρασμα. Η συστηματική εκπαίδευση με το Πρόγραμμα Κατηγοριοποίησης φαίνεται να είναι ένας εφικτός τρόπος ενίσχυσης γνωστικών δεξιοτήτων και νοητικής ενδυνάμωσης για άτομα με ΗΓΔ. Θα συζητηθούν τα «ενεργά συστατικά» του προγράμματος και κατευθύνσεις για περαιτέρω κλινικές μελέτες.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.1 | Αίθουσα 102

Ο ρόλος των Εκτελεστικών Λειτουργιών στην Εννοιολογική Αλλαγή

Οργανωτής: Δημήτρης Πνευματικός, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Συζητητής: Ανδρέας Δημητρίου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Ο ρόλος των Εκτελεστικών Λειτουργιών στην Εννοιολογική Αλλαγή

Στην μετά Piaget εποχή δύο είναι οι σημαντικές προσεγγίσεις της γνωστικής ανάπτυξης. Η μία συνεχίζει να δίνει έμφαση στην ανάπτυξη γενικών ανεξάρτητων του πεδίου γνωστικών ικανοτήτων και η άλλη στις εννοιολογικές αλλαγές σε εξειδικευμένους τομείς γνώσεων. Για πολλά χρόνια οι δύο αυτές προσεγγίσεις ακολούθησαν ανεξάρτητες διαδρομές και μόλις πρόσφατα επιχειρείται η σύνδεσή τους. Στο συμπόσιο αυτό θα παρουσιαστούν πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα τα οποία στοχεύουν στην σύζευξη των δύο αυτών κατευθύνσεων και ειδικότερα στη σχέση των εκτελεστικών λειτουργιών και της τρέχουσας αυτο- ενημερότητας για τη λύση προβλημάτων με την εννοιολογική αλλαγή. Η πρώτη ανακοίνωση εστιάζεται στη σχέση της εννοιολογικής αλλαγής και εκτελεστικών λειτουργιών κατά την περίοδο του δημοτικού σχολείου, περίοδο κατά την οποία οι μαθητές βρίσκονται στη φάση απόκτησης των επιστημονικών εννοιών. Η δεύτερη ανακοίνωση εστιάζεται στην μελέτη της σχέσης των εκτελεστικών λειτουργιών και της εννοιολογικής αλλαγής κατά την εφηβεία, περίοδο κατά την οποία οι περισσότερες επιστημονικές έννοιες που εξετάστηκαν έχουν ήδη αποκτηθεί. Η τρίτη ανακοίνωση παρουσιάζει ευρήματα που δείχνουν ότι η επίδραση των εκτελεστικών λειτουργιών στην εννοιολογική αλλαγή διαμεσολαβείται από την τρέχουσα αυτο- ενημερότητα για τη λύση προβλημάτων.

Λέξεις Κλειδιά: Εννοιολογική Αλλαγή, Εκτελεστικές Λειτουργίες, Αυτοενημερότητα, Σχολική ηλικία, Εφηβεία

Ο ρόλος των Εκτελεστικών Λειτουργιών στην εννοιολογική αλλαγή σε μαθητές του Δημοτικού Σχολείου

Στέλλα Βοσνιάδου¹, Δημήτρης Πνευματικός², Νίκος Μακρής³, Δέσποινα Λεπενιώτη¹, Άννα Χουντάλα¹, Καλλιόπη Εικοσιπεντάκη¹, Γιώργος Κυριανάκης²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ³Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η απόκτηση πολλών επιστημονικών και μαθηματικών εννοιών απαιτεί σημαντικές εννοιολογικές αλλαγές στις αρχικές, διαισθητικές έννοιες που κατασκευάζουν τα παιδιά πριν εκτεθούν σε συστηματική διδασκαλία. Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι οι αρχικές αυτές έννοιες που οικοδομήθηκαν στη βάση των διαισθητικών εμπειριών δεν αντικαθίστανται από τις επιστημονικές αλλά συνεχίζουν να υπάρχουν και να εμποδίζουν την πρόσβαση στις επιστημονικές έννοιες. Αν τα παραπάνω ισχύουν, τότε πρέπει να υποθέσουμε ότι η διαδικασία της οικοδόμησης επιστημονικών εννοιών εμπλέκει στις εκτελεστικές λειτουργίες, ιδιαίτερα αυτές οι οποίες διευκολύνουν την εναλλαγή μεταξύ διαφορετικών αναπαραστάσεων στην εργαζόμενη μνήμη και την αναστολή της προηγούμενης εμπειρίας. Η παρούσα μελέτη διερεύνησε την παραπάνω υπόθεση. Στην έρευνα συμμετείχαν 69 μαθητές, της τετάρτης και της έκτης τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν σε τρία χρονομετρικά έργα εκτελεστικών λειτουργιών: έργα ανασταλτικού ελέγχου τύπου Stroop, εναλλαγής και ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης. Η εννοιολογική αλλαγή μετρήθηκε με δύο χρονομετρικά έργα εννοιολογικής αλλαγής: Επανακατηγοριοποίησης (Re-Categorization task, ReCat) και το έργο Επαλήθευσης Προτάσεων και Εικόνων (Sentence-Picture Verification task, SPVer). Στα έργα εννοιολογικής αλλαγής οι μαθητές έπρεπε να απαντήσουν σε ερεθίσματα που ήταν συνεπή είτε με τις αρχικές-διαισθητικές έννοιες είτε με τις επιστημονικές. Επιπρόσθετα, χορηγήθηκε ένα έργο μέτρησης νοημοσύνης (Raven). Τα αποτελέσματα έδειξαν μεγαλύτερη ακρίβεια και μικρότερη ταχύτητα στην εκτέλεση των έργων που ήταν συμβατά με τις διαισθητικές έννοιες σε σύγκριση με αυτά που ήταν συμβατά με τις επιστημονικές έννοιες και απαιτούσαν εννοιολογική

αλλαγή. Η ακρίβεια στην εκτέλεση των έργων της εννοιολογικής αλλαγής είχε μεγάλη θετική συσχέτιση με την ακρίβεια στην εκτέλεση των έργων εκτελεστικών λειτουργιών, αποτέλεσμα που επιβεβαιώθηκε και από μια ανάλυση διαδρομών (path analysis) που έδειξε ότι η επίδοση στα έργα εννοιολογικής αλλαγής μπορούσε να εξηγηθεί από την επίδοση στα έργα εκτελεστικού ελέγχου και νοημοσύνης. Τα ευρήματα υποστηρίζουν τις υποθέσεις μας σχετικά με την εμπλοκή των εκτελεστικών λειτουργιών στην απόκτηση επιστημονικών και μαθηματικών εννοιών που απαιτούν εννοιολογική αλλαγή.

Ο ρόλος των Εκτελεστικών Λειτουργιών στην εννοιολογική αλλαγή σε μαθητές του Γυμνασίου

Δημήτρης Πνευματικός¹, Στέλλα Βοσνιάδου², Νίκος Μακρής³, Γιώργος Κυριανάκης¹,
Καλλιόπη Εικοσιπεντάκη², Άννα Χουντάλα², Δέσποινα Λεπενιώτη²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι όταν τα άτομα αποκτούν τις επιστημονικές έννοιες, οι αναπαραστάσεις που οικοδομήθηκαν στη βάση των διαισθητικών εμπειριών δεν αντικαθίστανται από τις επιστημονικές. Αντίθετα, συνεχίζουν να συνυπάρχουν με τις επιστημονικές έννοιες και παρεμβαίνοντας στη διαδικασία επίλυσης προβλημάτων με βάση την επιστημονική γνώση. Συνεπώς, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι εκτελεστικές λειτουργίες θα πρέπει να εμπλέκονται στην αναστολή των αρχικών διαισθητικών αναπαραστάσεων γεγονός που θα πρέπει να αντανακλάται όχι τόσο στην πρόβλεψη των σωστών απαντήσεων αλλά κυρίως στην ταχύτητα των σωστών αποκρίσεων. Η παρούσα μελέτη διερεύνησε την υπόθεση ότι οι Εκτελεστικές Λειτουργίες (ΕΛ) εμπλέκονται κατά την διαδικασία επίλυσης προβλημάτων που απαιτούν την εμπλοκή της επιστημονικής γνώσης. Στην έρευνα συμμετείχαν 87 μαθητές Γυμνασίου. Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν σε τρία έργα ανασταλτικού ελέγχου τύπου Stroop, σε τρία έργα εναλλαγής και σε τρία έργα ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης. Η εννοιολογική αλλαγή μετρήθηκε με τα έργα

Επανακατηγοριοποίησης (Re-Categorization task, ReCat) και το έργο Επαλήθευσης Προτάσεων και Εικόνων (Sentence-Picture Verification task, SPVer). Στα έργα εννοιολογικής αλλαγής οι μαθητές έπρεπε να απαντήσουν σε ερεθίσματα που ήταν συνεπή είτε με τις αρχικές-διαισθητικές έννοιες είτε με τις επιστημονικές. Επιπρόσθετα, χορηγήθηκε ένα έργο μέτρησης νοημοσύνης (Perdue). Το μοντέλο που προβλέπει την ακρίβεια και τον χρόνο απόκρισης στα έργα της εννοιολογικής αλλαγής από την νοημοσύνη και τις τρεις Εκτελεστικές Λειτουργίες είχε πολύ καλή προσαρμογή στα δεδομένα ερμηνεύοντας ένα αρκετά υψηλό ποσοστό της διακύμανσης. Ωστόσο, το έργο της νοημοσύνης και της ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης δεν είχαν σημαντική προβλεπτική δυνατότητα ούτε της ακρίβειας ούτε του χρόνου απόκρισης στα έργα της εννοιολογικής αλλαγής. Την ισχυρότερη προβλεπτική δύναμη της ακρίβειας και της ταχύτητας απόκρισης στα έργα εννοιολογικής αλλαγής εμφάνισαν οι Εκτελεστικές Λειτουργίες της αναστολής και της εναλλαγής. Τα ευρήματα υποστηρίζουν τις υποθέσεις μας σχετικά με την εμπλοκή των εκτελεστικών λειτουργιών στην απόκτηση επιστημονικών και μαθηματικών εννοιών που απαιτούν εννοιολογική αλλαγή.

Η αυτο-ενημερότητα μεσολαβεί μεταξύ εκτελεστικών λειτουργιών και εννοιολογικής αλλαγής

Νίκος Μακρής¹, Δημήτρης Πνευματικός², Στέλλα Βοσνιάδου³, Καλλιόπη Εικοσιπεντάκη³, Γιώργος Κυριανάκης², Άννα Χουντάλα³, Δέσποινα Λεπενιώτη³,
Ελένη Μιχαηλίδου¹

¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η έρευνα έχει δείξει σημαντικές εννοιολογικές αλλαγές στο πεδίο των μαθηματικών και της επιστήμης οι οποίες συνοδεύονται από αλλαγές στις οντολογικές κατηγορίες. Πρόσφατα, επισημαίνεται, επίσης, ότι στις εννοιολογικές αλλαγές, οι οποίες συμβαίνουν στα δύο παραπάνω πεδία κατά τα σχολικά χρόνια, μέσω της μάθησης και της ανάπτυξης, εμπλέκονται οι εκτελεστικές λειτουργίες. Πολλές

επιστημονικές και μαθηματικές έννοιες που διδάσκονται στα παιδιά δεν είναι συμβατές με τις καθημερινές διαισθητικές εμπειρίες και απαιτούν αναστολή των εμπειρικά υποστηριζόμενων καθημερινών διαισθητικών γνώσεων, αλλά και την εναλλαγή μεταξύ διαφορετικών τρόπων σκέψης. Υποστηρίζεται, μάλιστα, ότι η διαδικασία αυτή απαιτεί την αυτο-ενημερότητα των διαδικασιών που εμπλέκονται στην λύση προβλημάτων. Ενενήντα οκτώ μαθητές, ηλικίας 10 έως 12 ετών, εξετάστηκαν με έργα εκτελεστικών λειτουργιών, τύπου Stroop, τα οποία απευθύνονταν στον ανασταλτικό έλεγχο, την εναλλαγή και την εργαζόμενη μνήμη. Για τη διερεύνηση της επάρκειας των συμμετεχόντων επανακατηγοριοποίησης στο πεδίο της επιστήμης και των μαθηματικών χρησιμοποιήθηκε το έργο της Επανακατηγοριοποίησης (Re-Categorization task, ReCat). Τριάντα πέντε έννοιες απευθύνονταν σε 4 διαφορετικά πεδία (Φυσική, Βιολογία, Μαθηματικά και Επιστημολογία). Στα έργα αυτά οι υπό διερεύνηση μεταβλητές ήταν ο χρόνος αντίδρασης και η ακρίβεια. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν με ένα σύνολο μαθηματικών και λεκτικών έργων, κατά την επεξεργασία των οποίων τους ζητήθηκε να περιγράψουν, μέσω της μεθόδου της έκφωνης σκέψης, τον τρόπο που ακολουθούσαν προκειμένου να επιλύσουν τα έργα αυτά. Όλοι οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν ατομικά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η τρέχουσα αυτο-ενημερότητα για τη λύση προβλημάτων μεσολαβεί στην επίδραση των εκτελεστικών λειτουργιών στην εννοιολογική αλλαγή. Εκτιμάται ότι το εύρημα αυτό παρέχει τη βάση για τη διαμόρφωση μίας θεωρίας σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας του νου.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.2 | Αίθουσα 006

Θετική Ψυχολογία

Θετική ψυχολογία: Εφαρμογές και ερευνητικά ευρήματα

Θετική ψυχολογία: εφαρμογές και ερευνητικά ευρήματα

Ο κλάδος της Θετικής Ψυχολογίας της ΕΛΨΕ φιλοδοξεί να αποτελέσει πόλο για την ανάπτυξη της μελέτης της θετικής ψυχολογίας στην Ελλάδα. Σε αυτό το συμπόσιο παρουσιάζουμε καταρχάς μια εισαγωγική ομιλία με θέμα την γέννηση και την ανάπτυξη της θετικής ψυχολογίας. Σε αυτήν την παρουσίαση εστιάζομαστε στους παράγοντες που βοηθούν στην γέννηση της αλλά και στην εννοιολογική ανάπτυξη της. Η δεύτερη παρουσίαση εστιάζεται στην έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας και στην ανάπτυξη της στην ψυχοθεραπευτική διαδικασία. Η ψυχική ανθεκτικότητα αποτελεί κεντρική έννοια της θετικής ψυχολογίας και η εκτενέστερη κατανόηση της συνδέεται άμεσα με την ψυχολογική ευημερία. Στη Τρίτη παρουσίαση γίνεται αναφορά στον πιθανό ευεργετικό ρόλο της βίωσης θετικών συναισθημάτων στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης στην Κύπρο. Τέλος η τέταρτη ομιλία παρουσιάζει στοιχεία αναφορικά με την επιθετική οδήγηση και τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Αυτές οι τέσσερις παρουσιάσεις αναδεικνύουν τον ρόλο των εννοιών της θετικής ψυχολογίας στην προάσπιση και ανάπτυξη της ψυχικής υγείας.

Λέξεις κλειδιά: θετική ψυχολογία, ψυχική ανθεκτικότητα, θετικά συναισθήματα

Θετικά συναισθήματα και ψυχική ανθεκτικότητα

Αναστάσιος Σταλίκας

Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η ψυχική ανθεκτικότητα αποτελεί ένα από τους κεντρικούς πυλώνες της Θετικής Ψυχολογίας. Θεωρητικά μοντέλα προτείνουν και έρευνες καταδεικνύουν ότι η βίωση θετικών συναισθημάτων έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας. Αντιμέτωπα με μια αντιξοότητα, άτομα που βιώνουν θετικά συναισθήματα θα επιδείξουν μεγαλύτερη ψυχική ανθεκτικότητα και κατά συνέπεια μικρότερης έντασης και σοβαρότητας ψυχολογικές διαταραχές, όπως

συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους και στρες. Η οικονομική κρίση της τελευταίας επταετίας στην Ελλάδα αποτελεί μια σοβαρή αντιξοότητα με σημαντικές συνέπειες για την ψυχική υγεία των Ελλήνων. Σ' αυτή την ομιλία θα παρουσιάσουμε ερευνητικά αποτελέσματα από μια πανελλήνια έρευνα που αφορά τον ρόλο των θετικών συναισθημάτων στην ψυχική ανθεκτικότητα των Ελλήνων. Κύριοι άξονες της ομιλίας αποτελούν η αποτύπωση των ψυχολογικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης στους Έλληνες, ο ρόλος των θετικών συναισθημάτων στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και η παρουσίαση των κυριοτέρων μεταβλητών που εμπλέκονται στην προάσπιση της ψυχικής υγείας.

Λέξεις Κλειδιά: θετική ψυχολογία, θετικά συναισθήματα, ψυχική ανθεκτικότητα, ψυχική υγεία

Ο ρόλος του ψυχοθεραπευτή στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας του πελάτη: μια ποιοτική έρευνα

Λακιώτη Αγάθη, Σταλίκας Αναστάσιος

Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ο σκοπός της ανακοίνωσης αυτής είναι να παρουσιάσει τα στοιχεία του ρόλου του ψυχοθεραπευτή που συντελούν στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας του πελάτη, όπως αυτά προκύπτουν από την οπτική των πελατών. Αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης έρευνας που είχε σαν σκοπό την διερεύνηση της συμβολής της ψυχοθεραπείας στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας. Η έρευνα εξέτασε δύο ειδικότερα ερωτήματα: Ποιες αλλαγές που συμβαίνουν λόγω της ψυχοθεραπείας σχετίζονται με παράγοντες που έχει βρεθεί ότι συμβάλλουν στην ψυχική ανθεκτικότητα; Και δεύτερον, ποιες είναι οι ψυχοθεραπευτικές διαδικασίες μέσα από τις οποίες ενισχύονται αυτοί οι παράγοντες; Η έρευνα βασίστηκε σε ημι-δομημένες σε βάθος συνεντεύξεις με άτομα που βίωσαν κάποιου είδους αντιξοότητα και αναζήτησαν ψυχοθεραπεία για να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη μεθοδολογία της εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας (grounded theory). Τα αποτελέσματα ανέδειξαν την

σημαντικότητα του ρόλου που παίζουν οι ψυχοθεραπευτές στην ανθεκτική αναδιοργάνωση των πελατών τους. Συγκεκριμένα, αναδείχθηκαν τα γενικότερα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, η στάση και οι συγκεκριμένες παρεμβάσεις των θεραπειών που βοήθησαν τα άτομα αυτά να αναπτύξουν ενισχυμένη αυτοεκτίμηση, να ενδυναμωθούν ψυχικά και να νοηματοδοτήσουν θετικά τις καταστάσεις και τη ζωή γενικότερα, να χρησιμοποιούν περισσότερο δραστήριες και ευέλικτες στρατηγικές αντιμετώπισης καθώς και να σχετίζονται διαφορετικά με τους άλλους. Παρουσιάζονται οι επιπτώσεις για την ψυχοθεραπευτική διαδικασία και γίνονται προτάσεις σχετικά με τους τρόπους που οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας μπορούν να βοηθήσουν στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας ατόμων που έχουν βιώσει αντίξοες ή τραυματικές καταστάσεις.

Λέξεις κλειδιά: ψυχική ανθεκτικότητα, ψυχοθεραπεία, εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία (grounded theory)

Παράγοντες θετικής ψυχολογίας και οικονομική κρίση: Μια έρευνα σε Κυπριακό πληθυσμό.

Πολυξένη Γεωργιάδου, Μενέλαος Αποστόλου, Κωνσταντίνος Αγαθοκλέους,

Αναστασία Πασχάλη

Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Τμήμα Κοινωνικών Επιστημών

Η έρευνα αυτή αποτελεί τη συνέχιση μιας παλιότερης έρευνας που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο από τα τέλη του 2009 ως τις αρχές του 2010, πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης, και επαναλήφθηκε την άνοιξη του 2013, λίγους μόνο μήνες μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης στην χώρα. Στόχος αυτής της έρευνας ήταν να μελετήσει αν υπήρξαν αλλαγές στους ακόλουθους παράγοντες της καθημερινότητας των Κυπρίων: (1) στην βίωση των θετικών και αρνητικών συναισθημάτων που βιώνουν στην καθημερινότητα τους, (2) στα επίπεδα ανθεκτικότητας, (3) στα επίπεδα άγχους, κατάθλιψης και στρες, (4) στην ικανοποίηση από τη ζωή, και (5) στο νόημα που βιώνουν ή αναζητούν από τη ζωή τους. Η διεθνής βιβλιογραφία μας έχει δείξει ότι τα άτομα με υψηλά επίπεδα

ανθεκτικότητας τείνουν να βιώνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα (Kremen, 1996), να αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά τις αντιξοότητες της ζωής (Bonanno, et al., 2007) έχουν την ικανότητα να βρίσκουν νόημα και μέσα από τις δυσκολίες (Southwick, et al., 2005), αντιμετωπίζουν το στρες πιο αποτελεσματικά (Ong et al., 2006), και προστατεύονται από τα καταθλιπτικά συμπτώματα ενώ μπορούν και να βελτιώσουν την ψυχοκοινωνική λειτουργικότητά τους (Pietrzak, et al., 2010). Μια σειρά ερωτηματολογίων που μετρούν τις πιο πάνω μεταβλητές δόθηκαν και στις 2 χρονικές περιόδους σε 2 ομάδες πληθυσμού: φοιτητές, και μη-φοιτητές, μαζί με ένα ερωτηματολόγιο με δημογραφικές πληροφορίες. Τα αποτελέσματα, σε γενικές γραμμές ήταν τα αναμενόμενα, καθώς βρέθηκε για παράδειγμα ότι το 2013 οι συμμετέχοντες βίωναν λιγότερα θετικά και περισσότερα αρνητικά συναισθήματα σε σχέση με το 2010. Παρόλα αυτά έκπληξη αποτέλεσε η δύναμη των αποτελεσμάτων καθώς δεν βρέθηκε η διαφοροποίηση που αναμενόταν μεταξύ των δυο διαφορετικών χρονικών περιόδων. Θα συζητηθούν πιθανές αιτίες των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων και μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις.

Λέξεις κλειδιά: θετικά συναισθήματα, ψυχική ανθεκτικότητα, οικονομική κρίση

Το προφίλ του επιθετικού / ριψοκίνδυνου οδηγού-Ο ρόλος του στρες και της προσωπικότητας. Η σημασία της βίωσης θετικών συναισθημάτων.

*Γαλανάκης Μιχάλης¹, Δανέλλη-Μυλωνά Βάσω, Δαρβίρη Χριστίνα, Χλιαουτάκης
Ιωάννης, Χρούσος Γεώργιος, Σταλίκας Αναστάσιος²*

Τμήμα Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο^{1,2}, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών
Η επιθετική/ριψοκίνδυνη οδήγηση αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αιτίες τροχαίων ατυχημάτων. Στην Ελλάδα οι έρευνες που συνδέουν το στρες με την επιθετική οδήγηση είναι ελάχιστες. Επιπροσθέτως σπανίζουν οι έρευνες που συνδέουν τα τροχαία ατυχήματα με τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας του οδηγού, ακόμη και σε διεθνές επίπεδο. Στην παρούσα μελέτη συγκεντρώθηκαν ερωτηματολόγια από 271 οδηγούς, άνδρες και γυναίκες με απώτερο στόχο την σύνδεση του στρες και της προσωπικότητας με την επιθετική οδήγηση. Τα

αποτελέσματα έδειξαν ότι το αντιλαμβανόμενο στρες σχετίζεται με αυξημένες συμπεριφορές επιθετικής οδήγησης ($p < 0.01$), ενώ ταυτόχρονα διαπιστώθηκε στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ ευσυνειδησίας και επιθετικής οδήγησης και στατιστικώς σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ νευρωτισμού και επιθετικής οδήγησης. Σε δεύτερο επίπεδο φάνηκε ότι οι άνδρες έχουν μεγαλύτερα ποσοστά επιθετικής οδήγησης από τις γυναίκες και ότι οι οδηγοί δικύκλων οδηγούν πιο επιθετικά από ότι οι οδηγοί τετράτροχων οχημάτων. Η ηλικία, το μορφωτικό και το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο δεν διαπιστώθηκαν να συσχετίζονται με την επιθετική οδήγηση. Η παρουσίαση καταλήγει με περαιτέρω προτάσεις για πρακτικές εφαρμογές και πρόληψη. Ειδικότερα αναφέρεται η σημασία της βίωσης Θετικών Συναισθημάτων στην ασφαλή οδήγηση.

Λέξεις κλειδιά: Επιθετική οδήγηση, στρες, προσωπικότητα, τροχαίες παραβάσεις, πρόληψη, θετικά συναισθήματα.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.3 | Αίθουσα 005

Προβλεπτικοί παράγοντες της κατανόησης και της παραγωγής του γραπτού λόγου

Οργανωτές: Κλεοπάτρα Διακογιώργη, Πανεπιστήμιο Πατρών

Ασημίνα Ασημίνα Ράλλη, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πρόεδρος: Σπύρος Τάνταρος, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητής: Αθανάσιος Πρωτόπαπας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το συμπόσιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα ενός ερευνητικού προγράμματος που διερεύνησε τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη των δύο βασικών παραμέτρων της επεξεργασίας της γλώσσας και ειδικότερα του γραπτού λόγου δηλαδή της κατανόησης και της παραγωγής κειμένου. Το δείγμα αποτέλεσαν μαθητές των Γ', Δ' και Ε' τάξεων του Δημοτικού σχολείου. Σύμφωνα με τα πιο σημαντικά θεωρητικά μοντέλα, στη διαδικασία της κατανόησης όσο και στη διαδικασία της παραγωγής κειμένου εμπλέκονται ένα σύνολο γνωστικών και γλωσσικών παραγόντων. Ωστόσο, ο ακριβής ρόλος τους καθώς και ο τρόπος με τον οποίον αυτοί οι παράγοντες αλληλεπιδρούν αποτελούν ακόμα πρόκληση για τη

διεθνή έρευνα. Η οργάνωση αυτού του συμποσίου αντανακλά τρεις επιμέρους ερευνητικούς στόχους που συνιστούν και τους στόχους των ερευνών που παρουσιάζονται στις τρεις πρώτες ανακοινώσεις καθώς και έναν στόχο σύνθεσης των πορισμάτων σε ένα ερμηνευτικό μοντέλο που θα επιχειρήσει να συμβάλει στην εμφάθυνση των μηχανισμών κατανόησης και παραγωγής του γραπτού λόγου. Αυτό θα είναι και το αντικείμενο της καταληκτικής ανακοίνωσης (Ρούσσοσ και συν.). Η πρώτη ανακοίνωση (Πολυχρόνη και συν.) παρουσιάζει τα αποτελέσματα σχετικά με τη συμβολή των βασικών δεξιοτήτων της ανάγνωσης και βασικών γνωστικών παραγόντων στην κατανόηση κειμένου. Στη δεύτερη ανακοίνωση (Ράλλη και συν.) παρουσιάζονται τα αποτελέσματα τα σχετικά με τη συμβολή των γνωστικών και γραφοκινητικών παραγόντων στην παραγωγή του γραπτού λόγου και ειδικότερα στην κειμενική οργάνωση και στην επεξεργασία του γραπτού λόγου. Αντικείμενο της τρίτης ανακοίνωσης (Διακογιώργη και συν.) είναι η παρουσίαση των ευρημάτων από τη διερεύνηση της σχέσης γλωσσικών δεξιοτήτων με την παραγωγή του γραπτού λόγου και ειδικότερα με τα κριτήρια συνοχής και συνεκτικότητας. Τα αποτελέσματα αναμένεται να ενισχύσουν τα πορίσματα της μέχρι τώρα έρευνας στον τομέα αυτό, και να δημιουργήσουν προοπτικές διεύρυνσης του ερευνητικού ορίζοντα στη μελέτη παιδιών που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην επεξεργασία του γραπτού λόγου όπως είναι τα παιδιά με γλωσσικές μαθησιακές δυσκολίες ή τα παιδιά με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής.

Λέξεις κλειδιά: γραπτός λόγος, κατανόηση, παραγωγή κειμένου, γνωστικοί, γλωσσικοί γραφοκινητικοί παράγοντες

Προβλεπτικοί παράγοντες της κατανόησης αφηγηματικού και πληροφοριακού κειμένου

Φωτεινή Πολυχρόνη^{1*}, Πέτρος Ρούσσοσ¹, Κ. Διακογιώργη², Α. Ράλλη¹ & Σ. Τάνταρος¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Η αναγνωστική κατανόηση είναι μια ιδιαίτερα σύνθετη διεργασία ενώ όταν εμφανίζονται δυσκολίες δεν μπορούν να ερμηνευθούν ή να αποδοθούν

αποκλειστικά σε έναν παράγοντα ή χαρακτηριστικό του αναγνώστη. Τα τελευταία χρόνια δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αλληλεπίδραση των χαρακτηριστικών του αναγνώστη με τα χαρακτηριστικά του κειμένου και ειδικότερα με τα κειμενικά είδη. Υποστηρίζεται ότι διαφορετικές ικανότητες συμβάλλουν στην κατανόηση αφηγηματικών και δοκιμιακών κειμένων. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τη συνεισφορά αναγνωστικών και γνωστικών παραγόντων χαμηλής και υψηλής τάξης στην αναγνωστική κατανόηση μαθητών Δημοτικού δύο κειμενικών ειδών. Το δείγμα αποτέλεσαν 384 μαθητές Γ', Δ' και Ε' Δημοτικού από 19 δημόσια και ιδιωτικά δημοτικά σχολεία της Αττικής. Για την αξιολόγηση της κατανόησης ζητήθηκε από τους μαθητές να διαβάσουν δύο κείμενα, ένα αφηγηματικό και ένα πληροφοριακό από το Τεστ Ανάγνωσης (ΤΕΣΤ-Α) και να απαντήσουν σε ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής. Επιπλέον, στους μαθητές χορηγήθηκαν ατομικές δοκιμασίες αξιολόγησης βασικών δεξιοτήτων ανάγνωσης, ευχέρειας, λεξιλογίου, μνήμης και μορφοσυντακτικής επίγνωσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι υπό μελέτη μεταβλητές προέβλεπαν σε αρκετά μεγάλο ποσοστό την διακύμανση της κατανόησης και των δύο κειμενικών ειδών. Ειδικότερα, η αναγνωστική ακρίβεια και οι δείκτες μορφοσυντακτικής επίγνωσης ήταν οι πιο ισχυροί προβλεπτικοί παράγοντες της κατανόησης ανεξαρτήτως ηλικιακής ομάδας. Στην παρουσίαση θα συζητηθεί η σημασία των αποτελεσμάτων για την ενίσχυση της κατανόησης στους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων του δημοτικού καθώς και την αναγκαιότητα έκθεσης των μαθητών σε διαφορετικούς τύπους κειμένων.

Λέξεις-κλειδιά: Αναγνωστική κατανόηση, κειμενικό είδος, παράγοντες χαμηλής και υψηλής τάξης.

Η συμβολή των γνωστικών και γραφοκινητικών δεξιοτήτων στην παραγωγή και επεξεργασία του γραπτού λόγου σε παιδιά σχολικής ηλικίας

Ασημίνα Μ. Ράλλη¹ Κλεοπάτρα Διακογιώργη² Πέτρος Ρούσσος¹, Φωτεινή Πολυχρόνη^{1*}, & Σπύρος Τάνταρος¹¹ Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών² Πανεπιστήμιο Πατρών

Η παραγωγή του γραπτού λόγου αποτελεί μια σύνθετη και δύσκολη διαδικασία για τους μαθητές στην οποία εμπλέκονται ένα σύνολο γνωστικών, γλωσσικών, και γραφοκινητικών παραγόντων. Ωστόσο, ενώ αυτοί οι παράγοντες που υποστηρίζουν το γραπτό λόγο έχουν αποτελέσει το επίκεντρο αρκετών μεμονωμένων ερευνών, δεν υπάρχει ένα συνολικό μοντέλο που να αναδεικνύει τη συμβολή των διαφορετικών παραγόντων στην παραγωγή του γραπτού λόγου. Η παρούσα μελέτη έχει στόχο να διερευνήσει τη συμβολή των γνωστικών και γραφοκινητικών δεξιοτήτων στην παραγωγή και επεξεργασία του γραπτού λόγου σε μαθητές σχολικής ηλικίας. Το δείγμα αποτέλεσαν 384 μαθητές Γ', Δ' και Ε' Δημοτικού. Αρχικά, οι μαθητές αξιολογήθηκαν ως προς τις δεξιότητες της προσοχής, της μνήμης, καθώς και τις γραφοκινητικές τους δεξιότητες. Στη συνέχεια αξιολογήθηκε η παραγωγή του γραπτού λόγου των μαθητών ως προς την ορθογραφική ορθότητα, και την κειμενική οργάνωση καθώς και η επεξεργασία του γραπτού λόγου με το Εργαλείο Διαγνωστικής Διερεύνησης Δυσκολιών στο Γραπτό λόγο των μαθητών Γ'-ΣΤ' Δημοτικού (Πόρποδας και σύν. 2007). Ως προς την παραγωγή του γραπτού λόγου ζητήθηκε από τους μαθητές να γράψουν μια ιστορία με τη βοήθεια τεσσάρων εικόνων. Η επεξεργασία του γραπτού λόγου αξιολογήθηκε με 2 δοκιμασίες: (α) τη δοκιμασία αποκατάστασης αποδομημένης πρότασης όπου οι μαθητές έπρεπε να τοποθετήσουν στη σωστή σειρά τις λέξεις και να συνθέσουν μια νοηματικά σωστή πρόταση και (β) τη δοκιμασία αποδομημένου κειμένου όπου τους ζητήθηκε να τοποθετήσουν στη σωστή σειρά προτάσεις και να συνθέσουν μια νοηματικά σωστή παράγραφο. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι η προσοχή, η μνήμη και οι γραφοκινητικές δεξιότητες, ήταν προβλεπτικοί παράγοντες τόσο της παραγωγής του γραπτού λόγου σε επίπεδο ορθογραφικής ορθότητας και κειμενικής οργάνωσης όσο

και της επεξεργασίας του γραπτού λόγου. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν σε σχέση με τις θεωρητικές και εκπαιδευτικές προεκτάσεις τους για την παραγωγή του γραπτού λόγου.

Λέξεις-κλειδιά: Παραγωγή γραπτού λόγου, Επεξεργασία γραπτού λόγου, γνωστικές δεξιότητες, γραφοκινητικές δεξιότητες.

Διερεύνηση γλωσσικών παραγόντων που συμβάλλουν στην επεξεργασία και στην παραγωγή του γραπτού λόγου

Κλεοπάτρα Διακογιώργη¹ Ασημίνα Μ.Ράλλη² Πέτρος Ρούσσο², Φωτεινή Πολυχρόνη^{2*}, & Σπύρος Τάνταρος² ¹Πανεπιστήμιο Πατρών ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα έρευνα, διερευνάται, μέσα από τη χορήγηση ατομικών δοκιμασιών αξιολόγησης, η συμβολή ενός συνόλου γλωσσικών δεξιοτήτων σχετικών με το λεξιλόγιο, την αναγνωστική ακρίβεια και ευχέρεια, την κατανόηση και τη μορφοσυντακτική οργάνωση στην επεξεργασία και στην παραγωγή του γραπτού λόγου. Για την αξιολόγηση της παραγωγής του γραπτού λόγου χρησιμοποιήθηκαν δύο δείκτες: 1) ο δείκτης ορθογραφικής ορθότητας και 2) ο δείκτης κειμενικής οργάνωσης οριζόμενη από δύο κριτήρια: α) το κριτήριο της «συνοχής» και 2) το κριτήριο της «συνεκτικότητας». Το πρώτο αφορά στη χρήση των γλωσσικών μέσων απαραίτητων για την εισαγωγή και τη διατήρηση των αντικειμένων αναφοράς στην αφήγηση, την αναφορά στο χρονικό και στο χωρικό πλαίσιο. Το δεύτερο αφορά στην αλληλουχία των σημασιών μέσα στο κείμενο αξιολογούμενη από τον αριθμό και τη σειρά των επεισοδίων μέσα στην αφήγηση, από την αναφορά των βασικών πληροφοριών για κάθε εικόνα και από την ύπαρξη άσχετων πληροφοριών. Δύο δείκτες χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της επεξεργασίας του γραπτού λόγου: 1) ο δείκτης αποκατάστασης αποδομημένης πρότασης και 2) ο δείκτης αποκατάστασης αποδομημένου κειμένου. Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλές συσχετίσεις ανάμεσα σε όλους σχεδόν τους γλωσσικούς παράγοντες που ελέγχθηκαν με την επίδοση των παιδιών στις παραπάνω δοκιμασίες. Ωστόσο, μόνον

οι δεξιότητες τους στην μορφοσυντακτική οργάνωση αποτέλεσαν προβλεπτικό παράγοντα της επίδοσής τους στις δοκιμασίες της επεξεργασίας του γραπτού λόγου όπως και στην δοκιμασία της παραγωγής του γραπτού λόγου αλλά συστηματικά μόνο σε σχέση με το κριτήριο της συνοχής. Στη βάση αυτών των αποτελεσμάτων, θα συζητηθούν θέματα για τα οποία πολύ λίγα ερευνητικά δεδομένα υπάρχουν διαθέσιμα στη διεθνή βιβλιογραφία με κύριο τη σχέση των δύο βασικών χαρακτηριστικών της κειμενικότητας δηλαδή της συνοχής και της συνεκτικότητας στο γραπτό λόγο των παιδιών καθώς και οι εκπαιδευτικές προεκτάσεις.

Λέξεις-κλειδιά: Επεξεργασία γραπτού λόγου, Παραγωγή γραπτού λόγου, συνοχή, συνεκτικότητα, γλωσσικοί παράγοντες.

Συμπεράσματα και θεωρητικές προεκτάσεις: προς τη δημιουργία ενός ερμηνευτικού μοντέλου

*Ρούσσοι, Π.¹, Κλεοπάτρα Διακογιώργη², Φωτεινή Πολυχρόνη^{1*}, Ασημίνα Μ.Ράλλη¹
& Σπύρος Τάνταρος¹ ¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
²Πανεπιστήμιο Πατρών*

Η παρούσα εργασία έχει τους ακόλουθους δύο βασικούς στόχους: α) τη σύνθεση και συζήτηση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από τις τρεις προηγούμενες εργασίες, και β) τη συζήτηση για την προοπτική δημιουργίας ενός ενοποιητικού ερμηνευτικού μοντέλου που θα συμβάλει στην περαιτέρω μελέτη των μηχανισμών κατανόησης και παραγωγής του γραπτού λόγου.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.4 | Αίθουσα 004

Η τυπολογία των γονέων όπως την αντιλαμβάνονται τα παιδιά τους και ο ρόλος της στη διαμόρφωση της ψυχοκοινωνικής τους συμπεριφοράς

Οργανωτής: Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Η μελέτη της σχέσης ανάμεσα στην τυπολογία των γονέων σύμφωνα με τις αντιλήψεις των παιδιών τους και σε διάφορες εκφάνσεις της συναισθηματικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος πολλών ψυχολόγων, κατά τα τελευταία χρόνια, στο διεθνή χώρο. Η αντίστοιχη έρευνα στην Ελλάδα είναι πολύ περιορισμένη. Το παρόν συμπόσιο αποσκοπεί στο να παρουσιάσει αποτελέσματα ερευνών που πραγματοποιήθηκαν στον ελληνικό χώρο σχετικά με το παραπάνω θέμα. Συγκεκριμένα, στην πρώτη ανακοίνωση αναφέρονται ερευνητικά αποτελέσματα σύμφωνα με τα οποία οι έφηβοι που εκτιμούν ότι η μητέρα τους ανήκει στην κατηγορία του υποστηρικτικού γονέα έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να αναπτύξουν περισσότερο τη Συναισθηματική τους Νοημοσύνη από ό,τι οι έφηβοι, οι οποίοι κατατάσσουν τη μητέρα τους σε άλλους χαρακτηριστικούς τύπους. Η σημαντική επίδραση που ασκεί ο υποστηρικτικός πατέρας στην ανάπτυξη ισχυρών μαθησιακών κινήτρων στα παιδιά του θα σχολιαστεί στο πλαίσιο της δεύτερης ανακοίνωσης. Στις δύο τελευταίες ανακοινώσεις παρουσιάζονται ερευνητικές διαπιστώσεις σύμφωνα με τις οποίες οι υποστηρικτικοί γονείς, σε σύγκριση με τους αυταρχικούς, ασκούν θετική επίδραση τόσο στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών τους όσο και στην παρεμπόδιση εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από αυτά. Τα εμπειρικά δεδομένα που παρουσιάζονται στο πλαίσιο του παρόντος συμποσίου συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση του ρόλου των Ελλήνων γονέων στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των εφήβων παιδιών τους.

Η τυπολογία της μητέρας όπως την αντιλαμβάνονται οι έφηβοι και η σχέση της με τη Συναισθηματική τους Νοημοσύνη

Ν. Φυτουράκη*, Αικ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη, & Αικ. Αντωνοπούλου Χαροκόπειο

Πανεπιστήμιο

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στην εξέταση των αντιλήψεων που έχουν οι έφηβοι για τη μητέρα τους και στην αξιολόγηση του βαθμού που αυτές επηρεάζουν τη Συναισθηματική τους Νοημοσύνη. Διακόσιοι ενενήντα τέσσερις έφηβοι ηλικίας 12-14 ετών που φοιτούσαν σε σχολεία της Αθήνας συμπλήρωσαν: (1) το ερωτηματολόγιο αξιολόγησης της Συναισθηματικής Νοημοσύνης των εφήβων ως συστατικό της προσωπικότητάς τους (TEIQue-ASF) (Petrides, Pita & Kokkinaki, 2007) και (2) την ελληνική εκδοχή του ερωτηματολογίου PSDQ (Robinson et al., 1995, Αντωνοπούλου & Τσίτσας, 2011) που αξιολογεί την τυπολογία της ελληνίδας μητέρας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι έφηβοι που θεωρούν ότι η μητέρα τους είναι υποστηρικτική έχουν υψηλότερο επίπεδο Συναισθηματικής Νοημοσύνης από ό,τι οι έφηβοι οι οποίοι αντιλαμβάνονται τη μητέρα τους ως αυταρχική ή επιτρεπτική. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι έφηβοι που εκτιμούν ότι η μητέρα τους ανήκει στην κατηγορία του υποστηρικτικού γονέα έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να αναπτύξουν περισσότερο τη Συναισθηματική τους Νοημοσύνη σε σύγκριση με τους εφήβους, οι οποίοι κατατάσσουν τη μητέρα τους σε άλλους χαρακτηριστικούς τύπους.

Η τυπολογία του πατέρα όπως την αντιλαμβάνονται οι έφηβοι και ο ρόλος της στην ανάπτυξη κινήτρων μάθησης

Αικ., Αντωνοπούλου*, Αικ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη, & Μ. Μιχαηλίδου Χαροκόπειο

Πανεπιστήμιο

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στο να εξετάσει το βαθμό στον οποίο οι αντιλήψεις εφήβων για τη σχέση τους με τον πατέρα τους επηρεάζει την ανάπτυξη των κινήτρων τους για μάθηση. Διακόσιοι εβδομήντα εννέα μαθητές (μέση ηλικία =

13,85 έτη, $t.a. = 0,95$) από σχολεία της Β. Ελλάδας απάντησαν στα παρακάτω ερωτηματολόγια: (1) το ερωτηματολόγιο που αξιολογεί την τυπολογία του έλληνα πατέρα (PSDQ) (Μαριδάκη-Κασσωτάκη, 2009, Robinson et al., 1995) και (2) την ελληνική εκδοχή του ερωτηματολόγιο που αξιολογεί τα κίνητρα σχολικής μάθησης (The Academic Motivation Self-Rating Inventory) (Entwistle, 1968, Κακαβούλης, 1984). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όσο περισσότερο οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τον πατέρα τους ως υποστηρικτικό τόσο ισχυρότερα κίνητρα για μάθηση έχουν. Μάλιστα οι αντιλήψεις των εφήβων για τον πατέρα ασκούν σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη μαθησιακών κινήτρων στους εφήβους. Η παρούσα έρευνα συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση του ρόλου του πατέρα στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του εφήβου.

Η τυπολογία των γονέων όπως την αντιλαμβάνονται τα παιδιά τους και η επίδρασή της στη διαμόρφωση της κοινωνικής τους συμπεριφοράς

Αικ. Αντωνοπούλου, Αικ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη, & Γ. Τσίτσας*

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στο να εξετάσει εάν οι αντιλήψεις που έχουν οι έφηβοι για τους γονείς τους επηρεάζουν εκφάνσεις της κοινωνικής τους συμπεριφοράς όπως: (α) δυσκολίες στην έκφραση συναισθημάτων, (β) δυσκολίες στις σχέσεις με τους συνομηλίκους, (γ) προβλήματα διαγωγής, (δ) υπερδραστηριότητα και (ε) διάθεση για κοινωνική προσφορά. Διακόσιοι ογδόντα εννέα έφηβοι (μέση ηλικία = 14,21 έτη, $t.a. = 0,89$) που φοιτούσαν σε δημόσια και ιδιωτικά γυμνάσια της περιοχής των Αθηνών συμπλήρωσαν: (1) την ελληνική εκδοχή του ερωτηματολογίου PSDQ (Robinson et al., 1995), το οποίο αξιολογεί την τυπολογία της ελληνίδας μητέρας και του έλληνα πατέρα (Μαριδάκη-Κασσωτάκη, 2009, Αντωνοπούλου & Τσίτσας, 2011) και (2) το ερωτηματολόγιο δυνατοτήτων και δυσκολιών (SDQ-Hel) (Goodman, 1997, Μπίμπου-Νάκου & συνεργ., 2002). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι έφηβοι που αντιλαμβάνονται και τους δύο γονείς τους

ως αυταρχικούς, σε σύγκριση με τους εφήβους που θεωρούν ότι οι γονείς τους είναι υποστηρικτικοί, εκδηλώνουν δυσκολίες στη συμπεριφορά τους. Συγκεκριμένα, δυσκολεύονται να εκφράσουν τα συναισθήματά του, να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις με τους συνομηλίκους τους, είναι υπερδραστήριοι και παρουσιάζουν προβλήματα διαγωγής. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι υποστηρικτές μητέρες, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εφήβων, ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών τους από ό,τι οι υποστηρικτικοί πατέρες.

Η τυπολογία των γονέων σύμφωνα με τις αναδρομικές μνημονικές αναπαραστάσεις των παιδιών τους και ο ρόλος της στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς

Αικ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη*, & Αικ. Αντωνοπούλου

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στο εξετάσει εάν η παραβατική συμπεριφορά που εκδηλώνουν ορισμένοι έφηβοι σχετίζεται με το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι τον τρόπο που τους αντιμετώπιζαν οι γονείς τους όταν ήταν παιδιά. Τρεις εκφάνσεις παραβατικής συμπεριφοράς εξετάστηκαν: (1) παράβαση κανόνων (π.χ. εξαπατώ, κάνω χρήση ουσιών κ.λπ.), (2) επιθετική συμπεριφορά (π.χ. απειλώ, καταστρέφω κ.λπ.) και (γ) κοινωνικά προβλήματα (π.χ. ζηλεύω υπερβολικά, οι άλλοι είναι εναντίον μου κ.λπ.). Τριακόσιοι έφηβοι (μέση ηλικία = 16,90 έτη, τ.α. = 1,64) απάντησαν στα παρακάτω ερωτηματολόγια: (1) την εκτεταμένη μορφή του ερωτηματολογίου που αξιολογεί την τυπολογία των γονέων (Robinson et al., 1995) και (2) την ελληνική εκδοχή του συστήματος Achenbach για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς (Achenbach, 1991, Roussos et al., 2001). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι έφηβοι που θυμούνταν ότι οι γονείς τους ήταν αυταρχικοί ή επιτρεπτικοί κατά την παιδική ηλικία είχαν μεγαλύτερες πιθανότητες να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά κατά την εφηβική ηλικία από ό,τι οι έφηβοι που θυμούνταν ότι οι γονείς τους ήταν υποστηρικτικοί. Διαπιστώθηκε ακόμα ότι και οι δύο γονείς παίζουν

σημαντικό ρόλο στην παρεμπόδιση εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους των παιδιών τους.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.5 | Αίθουσα 003

Κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες και ψυχική υγεία: Παρουσίαση των πρώτων ευρημάτων του ερευνητικού έργου ΑΡΙΣΤΕΙΑ InMeD

Οργανωτής: Αναστασία Ζήση, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Συζητητής: Ντόνα Παπαστυλιανού, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το συμπόσιο στοχεύει στην παρουσίαση των πρώτων ευρημάτων του διεπιστημονικού ερευνητικού έργου ΑΡΙΣΤΕΙΑ InMeD που εξετάζει με έναν συνδυασμό ερευνητικών μεθόδων την αναπαραγωγή των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων στην ψυχική υγεία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Το ερευνητικό έργο περιλαμβάνει τρεις ξεχωριστές εμπειρικές μελέτες οι οποίες διεξήχθησαν σε διαφορετικά πεδία και με διαφορετικούς ερευνητικούς πληθυσμούς εξετάζοντας την σημασία της ταξικής θέσης κυρίως ως προς τις συνθήκες ζωής, τις χρόνιες αντιξοότητες, τα ανεπιθύμητα γεγονότα ζωής και την πρόσβαση σε πόρους. Η πρώτη μελέτη είναι μια συγκριτική, κοινοτική έρευνα που διεξήχθη στο πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης μέσα από τη διεξαγωγή 300 πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεων. Η δεύτερη μελέτη εξετάζει μέσα από συνεντεύξεις σε βάθος τη βιωμένη εμπειρία 80 μητέρων που μεγαλώνουν τουλάχιστον ένα παιδί στο φάσμα του αυτισμού. Η τρίτη μελέτη εξετάζει μέσα από τη βιογραφική μέθοδο τις διαφοροποιημένες διαδρομές ζωής, και συγκρότησης της προσωπικής και κοινωνικής ταυτότητας 30 ανθρώπων που έχουν λάβει επίσημη διάγνωση ψύχωσης. Το θεωρητικό σκεπτικό του ερευνητικού έργου InMeD οργανώθηκε με βάση την υπόθεση ότι η διαφοροποιημένη ταξική θέση προσδιορίζει σε σημαντικό βαθμό την έκθεση σε αντίξοες συνθήκες ζωής, την πρόσβαση σε πόρους, όχι μόνο υλικούς και πρακτικούς, αλλά και συμβολικούς, καθώς και τις προοπτικές για θετική ποιότητα ζωής ή/και ανάρρωση. Το θεωρητικό σκεπτικό αντλεί από τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του κοινωνικού στρες και την σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία του P. Bourdieu για τις διαφορετικές μορφές

κεφαλαίου. Η εγχειρηματοποίηση της ταξικής θέσης βασίστηκε στη θεωρητική προσέγγιση του Erik Olin Wright. Το συμπόσιο παρουσιάζει τα πρώτα ευρήματα από τις τρεις ξεχωριστές μελέτες, και τα μεθοδολογικά ζητήματα που αναδύονται από την μελέτη της σχέσης ταξικής θέσης και ψυχικής υγείας. Η προκύπτουσα γνώση από αυτή την έρευνα σχεδιάζεται να τροφοδοτήσει εφαρμοσμένες πολιτικές για την εξάλειψη της νέας φτώχειας, και της άνισης πρόσβασης σε πόρους και να αυξήσει την ευαισθησία των επαγγελματιών ψυχικής υγείας σε ζητήματα ταξικής θέσης και ταξικής προέλευσης, όπως και πρώιμης παρέμβασης σε συνθήκες στέρησης και φτώχειας.

Συνθήκες ζωής, πρόσβαση σε πόρους και ψυχική υγεία: Ευρήματα μιας συγκριτικής μελέτης στην κοινότητα

*Αναστασία Ζήση¹, Γιώργος Σταλίδης², Μιχάλης Πουλημάς¹ Τμήμα Κοινωνιολογίας,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου² ΤΕΙ Θεσσαλονίκης*

Η ανακοίνωση αυτή παρουσιάζει τα πρώτα ευρήματα μιας συγκριτικής μελέτης για την σχέση κοινωνικής τάξης και ψυχικής υγείας που διεξήχθη στην κοινότητα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. **Στόχοι:** Η μελέτη εξετάζει τη διαφοροποιημένη, με κριτήριο την ταξική θέση, έκθεση σε χρόνιες αντιξοότητες, ανεπιθύμητα γεγονότα ζωής, και πρόσβαση σε πόρους, και την σημασία αυτών των παραγόντων στην ψυχική υγεία. **Μεθοδολογία:** Η συλλογή του εμπειρικού υλικού βασίστηκε σε 300 πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεις που εξέτασαν τις συνθήκες ζωής, σημαντικά γεγονότα ζωής, και την πρόσβαση σε πόρους σε δύο κοινωνικο-οικονομικά αντιθετικές αστικές περιοχές του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης, και μια τρίτη ως παράδειγμα ενδιάμεσης, μικρο-αστικής συνοικίας. Ο σχεδιασμός της συνέντευξης βασίστηκε στα κοινωνιολογικά μοντέλα του στρες, και η εγχειρηματοποίηση της ταξικής θέσης βασίστηκε στη θεωρητική προσέγγιση του Erik Olin Wright. **Ευρήματα:** Τα πρώτα ευρήματα της μελέτης έδωσαν ορισμένες σαφείς ενδείξεις για τις ραγδαίες μεταβολές της κοινωνικής δομής της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, όπως την εισοδηματική πόλωση, την υποβάθμιση των εργασιακών σχέσεων, την εντατικοποίηση της εργασίας, και την συρρίκνωση της

εργασιακής αυτονομίας. Οι ταξικές θέσεις που κυριάρχησαν είναι οι αυτό-απασχολούμενοι, οι ανειδίκευτοι εργάτες/τριες, και οι ημι-ειδικευμένοι οι οποίοι συγκριτικά με τις άλλες ταξικές θέσεις βιώνουν χρόνιες αντιξοότητες, κυρίως οικονομικές. **Σημασία:** Η συνεισφορά της μελέτης είναι πολύ-επίπεδη καθώς εντοπίζει όχι μόνο τις ομάδες του πληθυσμού που πλήττονται περισσότερο από την οικονομική κρίση, αλλά αποκαλύπτει τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι ανισότητες αναπαράγονται με δυσμενείς συνέπειες στη δημόσια υγεία.

Μεγαλώνοντας τουλάχιστον ένα παιδί στο φάσμα του αυτισμού: Η ταξική διάσταση

Αναστασία Ζήση¹, Σοφία Μαυροπούλου² & Χριστίνα Δαρδάνη¹

¹ Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

² Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η ανακοίνωση αυτή παρουσιάζει τα πρώτα ευρήματα μιας ποιοτικής μελέτης που εστίαση στην βιωμένη εμπειρία των μητέρων που μεγαλώνουν τουλάχιστον ένα παιδί στο φάσμα του αυτισμού, και βρίσκονται σε διαφορετικές ταξικές θέσεις στην κοινωνική δομή. **Στόχοι:** Η μελέτη στοχεύει κυρίως να διερευνήσει τους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν την ψυχική υγεία αυτών των μητέρων εστιάζοντας στην σημασία της πρόσβασης σε πόρους και τις συνθήκες ζωής. **Μεθοδολογία:** Η μελέτη βασίζεται σε 80 συνεντεύξεις σε βάθος με μητέρες, εκ των οποίων: 40 προέρχονται από εύπορα και μικρο-αστικά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα και 40 από χαμηλά. Οι συνεντεύξεις σε βάθος αναλύθηκαν περιεχομενικά στη βάση οκτώ θεματικών κόμβων: 1) η πρώτη εμπειρία με τον αυτισμό/ η «αποκάλυψη της διαταραχής», 2) προσλαμβάνουσες των μητέρων για την επικοινωνία με τους άλλους και τον εαυτό του, 3) η βιωμένη εμπειρία της ανατροφής ενός παιδιού/ιών στο φάσμα του αυτισμού, 4) τα καθημερινά μοντέλα εξήγησης των μητέρων για τον αυτισμό, 5) παραστάσεις μητρότητας και διεργασίες αναδόμησης ρόλου, 6) ποιότητα γάμου, κοινωνική υποστήριξη και περίγυρος, 7) προσωπική ανάπτυξη και στρατηγικές διαχείρισης, και 8) θεραπευτικά μονοπάτια. **Ευρήματα:** Οι αφηγήσεις των μητέρων

συγκεντρώνουν αρκετές κοινές εμπειρίες που σχετίζονται με την πρώτη περίοδο της συναισθηματικής κατάρρευσης, την ανατροφή ως μια πολύ απαιτητική συνθήκη ζωής, τα ερμηνευτικά μοντέλα, τις στρατηγικές διαχείρισης και τις παραστάσεις της μητρότητας. Ωστόσο, κατεγράφησαν και σημαντικές διαφορές σχετιζόμενες της ταξικής τους θέσης οι οποίες αφορούν στην πρόσβαση σε πόρους στήριξης και θεραπευτικών παρεμβάσεων όπως και τις προοπτικές για το μέλλον. **Σημασία:** Η μελέτη αναδεικνύει την καχεκτικότητα των κρατικών δομών, την απουσία μιας συλλογικής κουλτούρας διαχείρισης, και την ανάγκη ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών σε ζητήματα ταξικής θέσης.

Ταξική προέλευση και ψύχωση: Μία βιογραφική αφηγηματική μελέτη

Ευγενία Γεωργάκα^{1*} & Αναστασία Ζήση²

¹Τμήμα Ψυχολογίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

²Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η ανακοίνωση παρουσιάζει το σκεπτικό, το σχεδιασμό και τα πρώτα αποτελέσματα μιας μελέτης της βιογραφικής πορείας ανθρώπων με εμπειρία ψύχωσης, οι οποίοι βρέθηκαν να ακολουθούν διαφοροποιημένες θεραπευτικές διαδρομές. **Στόχοι:** Η βιογραφική μελέτη στοχεύει να εξετάσει την σχέση της ταξικής προέλευσης, των ειδικών συνθηκών ζωής και της ψύχωσης, δίνοντας έμφαση στην υποκειμενική εμπειρία αυτών των ανθρώπων. **Μεθοδολογία:** Η μελέτη βασίζεται σε 30 βιογραφικές αφηγήσεις ανθρώπων που βιώνουν ψυχωτικές εμπειρίες. Στις αφηγήσεις καλύπτεται τόσο η βιογραφική διαδρομή προς την ψύχωση, η περίοδος έως την εμφάνιση της ψύχωσης, όσο και η βιογραφική διαδρομή εντός της ψύχωσης, η πορεία δηλαδή των ανθρώπων στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν τις ψυχωτικές τους εμπειρίες. Οι αφηγήσεις αναλύονται με βάση τη βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση. Το βιογραφικό κείμενο εξετάζεται ως προς (α) τα γεγονότα που συνιστούν την εξιστορούμενη πορεία της ζωής, (β) τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται η βιογραφία του/ης αφηγητή/τριας από την οπτική του παρόντος της αφήγησης, και (γ) την υποκειμενικότητα του αφηγητή. **Αποτελέσματα:** Οι αφηγήσεις ως συμβάντα και ως αυτοβιογραφικές

ανασυγκροτήσεις διαφοροποιούνται ως προς ως προς τη νοηματοδότηση της εμπειρίας της ψύχωσης, την κατασκευή της υποκειμενικότητας του αφηγητή, τους τρόπους διαχείρισης των ψυχωτικών εμπειριών και τη στάση προς τις υπηρεσίες και τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Αναφορικά με την πορεία ζωής, εντοπίζονται ορισμένα κοινά στοιχεία μεταξύ των αφηγήσεων, όπως η φυσιολογικοποίηση της ζωής πριν την ψύχωση, η βίωση των πρώτων ψυχωτικών εμπειριών ως τομή, ο τραυματικός χαρακτήρας της νοσηλείας και οι καταστροφικές συνέπειες του στίγματος λόγω της ψύχωσης για τη μετέπειτα ζωή. Υπάρχουν, ωστόσο, και σημαντικές διαφοροποιήσεις, σχετιζόμενες με κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες, αναφορικά με τη νοηματοδότηση, τη διαχείριση της εμπειρίας, και την προοπτική της ανάρρωσης. **Σημασία:** Η μελέτη αναδεικνύει, από την οπτική γωνία των ανθρώπων με ψυχωτικές εμπειρίες, το ρόλο τόσο των κοινωνικών συνθηκών όσο και των επαγγελματικών πρακτικών στην εμφάνιση, τη μορφή και την πορεία της ψύχωσης.

Ταξική θέση, διαστρωματικοί δείκτες και ψυχική υγεία

Θανάσης Αλεξίου, Καθηγητής Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Στην ανακοίνωση αυτή διερευνάται η σχέση μεταξύ κοινωνικής τάξης και ψυχικής υγείας όπως εμφανίζεται στα ποιοτικά και ποσοτικά ευρήματα που έχουν προκύψει από την έρευνα InMeD ΑΡΙΣΤΕΙΑ στο αστικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης. Η σχέση αυτή αναδεικνύεται ανάγλυφα αν συσχετίσουμε διαστρωματικούς δείκτες (επαγγελματική ειδίκευση, εισόδημα, κοινωνικό κύρος, μορφωτικό κεφάλαιο κ.λπ.) με την ταξική θέση. Στη βάση νεομαρξιστικών προσεγγίσεων (Wright κ.ά.), οι οποίες εννοιολογούν την ταξική θέση με όρους αποκλεισμού από πόρους (και όχι με όρους εκμετάλλευσης), καταδεικνύεται πως τα άτομα εκτίθενται με άνισο τρόπο, όσον αφορά την ψυχική τους υγεία στις οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις. Διαφαίνεται δηλαδή πως η επαγγελματική θέση, το περιεχόμενο της εργασίας (υψηλά ειδικευμένη/αποειδικευμένη-εκτελεστική) και η κατάσταση εργασίας (ενεργοί/άνεργοι) που δομούν την ταξική θέση, σε συνάρτηση με την περιοχή

κατοικίας, εξοπλίζουν άνισα τα άτομα με οικονομικά μέσα, και ψυχοκοινωνικούς πόρους ώστε να αντιμετωπίσουν τις αντιξοότητες της ζωής, τις βιογραφικές ασυνέχειες αλλά και τα κοινωνικά αδιέξοδα που γίνονται προσωπικά. Σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, το προσωπικό απόθεμα δύναμης και κουράγιου που συντηρεί θυλάκους αντίστασης εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από αντικειμενικά δεδομένα της κοινωνικής δομής (επάγγελμα, εργασία, κοινωνικό κεφάλαιο, προσωπικές σχέσεις κ.λπ.). Από αυτά τα δεδομένα εξαρτάται εν τέλει και η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και σε ασφαλιστικούς πόρους για την αποκατάσταση της υγείας. Ιδιαίτερη σημασία έχει το εύρημα ότι οι ταξικές θέσεις των αυτό-απασχολούμενων, των ανειδίκευτων και των ημι-ειδικευμένων εργατών/τριών είναι πολύ περισσότερο εκτεθειμένες, απ' ό,τι, λόγω χάρη οι αντίστοιχες των αστικών στρωμάτων, στις διαλυτικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ψυχική υγεία των ατόμων.

11.30 – 12.00

**Διάλειμμα Καφέ & Αναρτημένες Ανακοινώσεις
(Κτίριο Κοινωνικών Δραστηριοτήτων)**

12.00 – 13.30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΗ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΜ3**Προεδρείο:** Ειρήνη-Άννα Διακίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου***Processing Informational Texts and Learning From Them: Evidence From Eye-tracking Studies.**Lucia Mason, *University of Padova, Italy***Αίθουσα:** B108 Κτίριο Αναστάσιος Λεβέντης

Most learning in school and academic contexts takes place through successful text reading, which is the main medium for acquiring knowledge in the various domains. It is not surprising, therefore, that text-based learning is a particularly relevant research theme in educational psychology. This presentation is aimed to indicate how and why eye-tracking methodology – which has recently receiving increased attention in this area – can be used, even in school contexts, to examine the cognitive processing of text and graphics. This methodology provides quantitative

and objective data on the distribution of visual, overt attention in terms of what objects (e.g., words or parts of a picture) are fixated, for how long, and in what order. Eye-tracking technology also makes it possible to replay eye movements on a video, providing unique access to perceptual processes that would otherwise not be observable by others. The presentation focuses on the processing of illustrated informational texts. Little is still known about the ways in which they are scanned when they are being read. Do readers integrate verbal and graphical information when interacting with informational materials that include both text and pictures? As posited by theoretical models, such integration is crucial for learning from multiple representations. Data about eye-tracking studies with primary, middle, and secondary school students will show that basic and finer-grained indices of visual behavior can be collected – in an intrusive way – during the first and second-pass reading of an illustrated text. Patterns of cognitive processing can be then identified and examined. Data will also reveal the important link between the on-line processing and the off-line outcomes of text comprehension and learning from text. The presentation will document that eye tracking is not only a research tool to trace different cognitive processes, but also an instruction tool to promote deeper text processing and learning.

15.00 – 16.30

Προφορικές Ανακοινώσεις | Συμπόσια

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.6 | Αίθουσα 110**Διαπολιτισμική Ψυχολογία**

Κοινωνικο-πολιτισμικοί, οικογενειακοί και ατομικοί παράγοντες προσδιορισμού της ψυχικής υγείας των παιδιών σε Ελλάδα και Κύπρο. Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις

Οργανωτής: Αντωνία Παπαστυλιανού, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητητής: Βασίλης Παυλόπουλος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το συμπόσιο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς περιλαμβάνει έρευνες που διερευνούν σημαντικές παραμέτρους της συμπεριφοράς των παιδιών σχολικής ηλικίας σε Ελλάδα και Κύπρο (π.χ. ψυχική ανθεκτικότητα, επιθετικότητα, κοινωνικές

αξίες -ατομικισμός/συλλογικότητα-) και κατά συνέπεια της ψυχικής τους υγείας, τόσο στις πληθυσμιακές ομάδες της πλειοψηφίας των δύο χωρών όσο και των πολιτισμικών μειονοτήτων (μουσουλμάνων, μεταναστών κ.λπ) που διαμένουν σε αυτές καθώς επίσης εξετάζονται και συγκρίσεις ανάμεσα στα δείγματα των δύο χωρών.

Εισήγηση 1

Μια διαπολιτισμική μελέτη της ανθεκτικότητας στην Ελλάδα και την Κύπρο: Οι επιπτώσεις των αρνητικών γεγονότων, της αυτο-αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής στήριξης στην ψυχική υγεία των παιδιών

Σόφη Λεοντοπούλου *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Η ανθεκτικότητα αντιπροσωπεύει θετικά μοτίβα προσαρμογής στο πλαίσιο κάποιας παλαιότερης ή τρέχουσας αντιξοότητας. Από τη σκοπιά της θετικής ψυχολογίας, παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την ανθεκτικότητα είναι θετικά προσωπικά, οικογενειακά και/ή περιβαλλοντικά ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά του ατόμου. Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο τη διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στο άγχος, τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά παιδιών στο κατώφλι της εφηβείας και τη θετική προσαρμογή στην Ελλάδα και την Κύπρο. Συνολικά 248 αγόρια και κορίτσια (158 από την Ελλάδα και 90 από την Κύπρο), μαθητές και μαθήτριες της 5^{ης} και 6^{ης} τάξης του Δημοτικού Σχολείου συμπλήρωσαν μία συστοιχία ερωτηματολογίων. Αυτή περιελάμβανε κλίμακες γεγονότων ζωής, κοινωνικής στήριξης από την οικογένεια, αυτο-αποτελεσματικότητας, αυτοεκτίμησης και προβλημάτων ψυχικής υγείας. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν διακριτά μοτίβα σχέσεων ανάμεσα στις παραπάνω μεταβλητές για τις δύο χώρες. Γενικά, τα παιδιά στην προεφηβεία, κάτω από την πίεση πραγματικών αρνητικών γεγονότων, φάνηκαν να αντλούν δύναμη από τους διαθέσιμους σε αυτά ατομικούς και κοινωνικούς πόρους, όπως η αυτο-αποτελεσματικότητα και η στήριξη από την οικογένεια, προκειμένου να διατηρήσουν την αίσθηση της αυτοεκτίμησης και να αποφύγουν την εκδήλωση προβλημάτων ψυχικής υγείας. Εκτός από τα παραπάνω, η ηλικία, το φύλο, το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και οι διαφορές στην ακαδημαϊκή επίδοση

επιδρούσαν επίσης στην εκδήλωση της ανθεκτικότητας κάτω από αντίξοες συνθήκες σε κάθε χώρα. Οι επιπτώσεις των παραπάνω αποτελεσμάτων για τη μελέτη της ανθεκτικότητας, όπως και για γονείς, εκπαιδευτικούς, ειδικούς της ψυχικής υγείας και για όσους επηρεάζουν την κοινωνική πολιτική είναι σημαντικές.

Λέξεις κλειδιά: Παιδιά, ανθεκτικότητα, αρνητικά γεγονότα ζωής, αυτο-αποτελεσματικότητα, ψυχική υγεία, διαπολιτισμικότητα.

Εισήγηση 2

Γονικό στυλ, πολιτισμικές αξίες και σχολικός εκφοβισμός

Στέλιος Ν. Γεωργίου, Παναγιώτης Σταυρινίδης και Μαρία Συμεού

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η εργασία αυτή εξετάζει τη σχέση που υπάρχει μεταξύ του γονικού στυλ, των πολιτισμικών αξιών και της εμπλοκής του παιδιού σε επεισόδια σχολικού εκφοβισμού, είτε ως θύτης είτε ως θύμα. Σχετικές έρευνες υποστηρίζουν ότι φαινόμενα όπως αυτό του σχολικού εκφοβισμού είναι πιο συχνά και πιο έντονα σε κοινωνίες δομημένες στη βάση συλλογικών πολιτισμικών αξιών, όπου το άτομο υποτάσσεται στις πιέσεις και τις παροτρύνσεις της ομάδας. Το αυταρχικό γονικό στυλ που προτιμάται στις κοινωνίες αυτές θεωρείται ως μεσολαβητικός παράγοντας. Αντίθετα, κάποιες άλλες έρευνες αναφέρουν ότι η αξία της συλλογικότητας προστατεύει τα άτομα από την καταφυγή σε βίαιες πράξεις κατά αδυνάτων, όπως συμβαίνει με τον εκφοβισμό. Μια σημαντική έννοια όσον αφορά τις πολιτισμικές αξίες είναι η απόσταση δύναμης (power distance) που αναφέρεται στον τρόπο που η εξουσία και η δύναμη κατανέμονται μεταξύ ατόμων στα δυο είδη κοινωνιών (συλλογικές και ατομικιστικές), και διακρίνεται σε οριζόντια και κάθετη.

Συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα ήταν μαθητές Ε΄ τάξης Δημοτικού σχολείου (N=448) από την Κύπρο και οι μητέρες τους, οι οποίοι συμπλήρωσαν τις ακόλουθες κλίμακες αυτό-αναφοράς.

Revised Bullying and Victimization Questionnaire (BVQ-R) (Olweus, 1996), Parental Authority Questionnaire (PAQ) (Buri, 1991), Cultural Value Scale (CVS) (Singelis et al., 162

1995). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο κάθετος ατομικισμός και το αυταρχικό γονικό στιλ προβλέπουν σε στατιστικά σημαντικό βαθμό το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Επιπρόσθετα, το αυταρχικό γονικό στιλ λειτουργεί ως διαμεσολαβητής στη σχέση μεταξύ των πολιτισμικών αξιών και του σχολικού εκφοβισμού.

Λέξεις κλειδιά: Σχολικός εκφοβισμός, γονικό στιλ, πολιτισμικές αξίες

Key words: School bullying, parental style, cultural values

Εισήγηση 3

Γονεϊκό στιλ, Ατομικισμός - Συλλογικότητα, Κέντρο Ελέγχου και Σχολικός εκφοβισμός: Διαπολιτισμική έρευνα

Ντόνα Παπαστυλιανού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η συνύπαρξη διαφορών πολιτισμικών ομάδων πληθυσμού σε μια περιοχή προκαλεί ερευνητικό ενδιαφέρον αναφορικά με την ανατροφή των παιδιών και την επίδραση που αυτοί έχουν σε μια σειρά από συμπεριφορές και αξίες που συνοψίζονται στη βασική λειτουργία της κοινωνικοποίησης από τη οικογένεια. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη μελέτη της επίδρασης των αντιλαμβανόμενων (από τα παιδιά), γονεϊκών στιλ ανατροφής στην επίδειξη συμπεριφορών σχολικού εκφοβισμού και στη διαμόρφωση των αξιών του Ατομικισμού – Συλλογικότητας (Α-Σ) καθώς και στη μελέτη της διαμεσολάβησης του παράγοντα γονεϊκό στιλ ανάμεσα στο Κέντρο Ελέγχου και την επίδειξη συμπεριφορών σχολικού εκφοβισμού των μαθητών από διαφορετικές πολιτισμικά ομάδες της Θράκης (παιδιά Ελλήνων χριστιανών, παιδιά μουσουλμάνων, παιδιά Ελλήνων ομογενών παλιννοστούντων από τις χώρες της πρώην Σοβιετική Ένωση και παιδιά Πομάκων). Το συνολικό δείγμα αποτελούν N=476 μαθητές Ε' και Στ' τάξης δημοσίων Δημοτικών σχολείων. Ως ψυχομετρικά εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν (1) η Κλίμακα γονεϊκού στιλ (*Parental Authority Questionnaire*, Buri, 1991) (2) το Ερωτηματολόγιο Κέντρου Ελέγχου για παιδιά (*Nowicki-Strickland Locus of Control Scale*, 1971) (3) Το Αναθεωρημένο Ερωτηματολόγιο Σχολικής Επιθετικότητας και Θυματοποίησης (*Revised Bullying and*

Victimization Questionnaire, Olweus, 1996) (4) Κλίμακα των Πολιτισμικών Αξιών (Cultural Value Scale, Singelis et al., 1995) και έντυπο καταγραφής δημογραφικών στοιχείων. Τα ευρήματα της έρευνας ερμηνεύονται στη βάση της Δια-πολιτισμικής προσέγγισης αναφορικά με την κοινωνικοποίηση και την πολιτισμική επίδραση της στη συμπεριφορά των παιδιών.

Λέξεις-κλειδιά: Γονεϊκό στυλ, Ατομικισμός - Συλλογικότητα, Κέντρο Ελέγχου Σχολικός εκφοβισμός, πολιτισμικά διαφέρουσες ομάδες καταγωγής.

Εισήγηση 4

Αλtruισμός, ενσυναίσθηση και ψυχική ανθεκτικότητα σε μαθητές διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων της Θράκης

Χρύσα Παπαδοπούλου¹ & Ντόνα Παπαστυλιανού²

¹Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης & Πολιτικής Επιστήμης, ΔΠΘ

²Τμήμα ΦΠΨ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τον αλtruισμό, την ενσυναίσθηση, την ψυχική ανθεκτικότητα και την αυτοεκτίμηση μαθητών διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων που διαμένουν στην Θράκη όπως αυτά επηρεάζονται από το αντιλαμβανόμενο γονεϊκό στυλ. Η μελέτη αφορούσε σε μαθητές ηλικίας 10-12 ετών και πραγματοποιήθηκε με επιτόπια κατά συστάδες δειγματοληπτική έρευνα σε σχολεία του Ν. Ροδόπης, Έβρου και Ξάνθης. Το μέγεθος του συνολικού δείγματος ήταν N=745 παιδιά (n = 336 Αγόρια, n = 408 Κορίτσια) στο σύνολο των ομάδων έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η αξιοπιστία των στατιστικών αναλύσεων. Χορηγήθηκαν στους μαθητές η κλίμακα Γονεϊκού στυλ, (Eltern und Kinder: Der Zurcher Kurzfragebogen zum Erziehungsverhalten Parenting Style Zurich Reitzle, M., Winkler Metzke, C., & Steinhausen, H.-C. (2001), Αλtruισμού (Adapted Self-Report Altruism Scale, Witt P & Boleman C., 2009); Ενσυναίσθησης (Index of Empathy for Children and Adolescents, Bryant (1982); Ψυχικής ανθεκτικότητας (Resilience Scale, Neil & Dias (2001) και Αυτοεκτίμησης (Rosenberg Self esteem Scale, 1965) καθώς και έντυπο καταγραφής δημογραφικών στοιχείων. Τα ευρήματα δείχνουν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στο επίπεδο αλtruισμού μεταξύ αγοριών και

κοριτσιών και ότι η αλτρουιστική (φιλοκοινωνική) συμπεριφορά σχετίζονταν θετικά με την ψυχική ανθεκτικότητα. Οι μουσουλμανικές μειονότητες στην Θράκη επέδειξαν τα υψηλότερα επίπεδα αλτρουιστικής διάθεσης με τα παιδιά Πομάκων να προηγούνται και έπειτα τους τουρκόφωνους, ενώ τα παιδιά παλιννοστούντων κατέλαβαν την τρίτη θέση και οι Έλληνες χριστιανοί την τελευταία. Οι υποστηρικτικοί και επιτρεπτικοί γονείς σε αντίθεση με τους αυταρχικούς, σχετίζονταν θετικά με τον αλτρουισμό και την ψυχική ανθεκτικότητά των παιδιών. Όσον αφορά το αντιλαμβανόμενο γονικό στυλ και συγκεκριμένα την μητρική αυστηρότητα οι Έλληνες και τα παιδιά παλιννοστούντων εμφάνισαν τα χαμηλότερα ποσοστά αντιλαμβανόμενης μητρικής αυστηρότητας- ελέγχου με τρίτους τους τουρκόφωνους μουσουλμάνους και τελευταίους τους Πομάκους. Η αλληλεπίδραση των παραπάνω παραμέτρων εξετάζεται από το πρίσμα της διαπολιτισμικής ψυχολογίας.

Λέξεις κλειδιά: Ψυχική Ανθεκτικότητα, Γονεϊκό Στυλ, πολιτισμικές ομάδες Θράκης.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.6 | Αίθουσα 109

Σχεσιακή Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία , Μεταβίβαση & Ανάλυση εκπραξιών (enactments) σε Ασθενείς με Διαταραχή Προσωπικότητας

Οργανωτές: Σταύρος Χαραλαμπίδης, *Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας*

Δημήτριος Τσιάκος, *Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας*

Κωνσταντίνος Μαθιούδης, *Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας*

Το συμπόσιο αυτό επιχειρεί να αναδείξει τις βασικές αρχές του μοντέλου της Σχεσιακής Ψυχανάλυσης αναπτυσσόμενη κυρίως στην Αμερική από το 1980 με κύριο δημιουργό τον Stephen Mitchell και προπάτορα τον Φερέντσι. Περιληπτικά περιλαμβάνει συστατικά στοιχεία από το Αμερικανικό φεμινιστικό κίνημα κυρίως, την ψυχαναλυτική θεωρία του Εαυτού με κύριο εκφραστή τον Kohut, την θεωρία της διυ-υποκειμενικής συναλλαγής στην Ψυχαναλυτική διεργασία με θεμελιωτές τους Mitchell, Bronberg, Benjamin, Ogden , την θεωρία της Διαπροσωπικής Ψυχανάλυσης με κύριο εκφραστή τον Sullivan, ερευνητικά δεδομένα από τον τομέα της ψυχαναλυτικής μελέτης δεσμού

τροφού-παιδιού με κυρίαρχη μορφή τους Daniel Stern, Beatrice Beebe. Οι συντελεστές του συμποσίου είναι εκπαιδευόμενοι από βασικές μορφές της σύγχρονης Σχισιακής Ψυχανάλυσης και λαμβάνουν χρόνια εποπτεία στην θεραπευτική επαφή με δύσκολους χαρακτηρισιολογικά ασθενείς, από πρωτοπόρους στην Μοντέρνα Ψυχανάλυση όπως οι Jonathan Slavin, Jeremy Safran, Ruthelen Josselson, Σπύρος Ορφανός. Θα παρουσιάσουν μια επικαιροποιημένη ενότητα ανάλυσης μελετών περίπτωσης, όπου κύριο στοιχείο ήταν οι εκπραξίες. Οι εκπραξίες (enactments) δημιουργούνται προκειμένου να επικοινωνήσουν αυτό που ονομάζεται 'σχεσιακό ασυνείδητο', και εμφανίζονται σε δύσκολες φάσεις της μεταβιβαστικής σχέσης όπου ο αναλυτής επενδύει στον αναλυτή εγκλωβισμένα συναισθήματα ως να είναι κάποιο αντικείμενο του παρελθόντος. Το συμπόσιο θα καταδείξει τις βασικές διαφορές ανάλυσης και επικοινωνίας/χρήσης της υποκειμενικής αντίδρασης του Αναλυτή στις εκπραξίες, από το κλασικό μοντέλο Ψυχαναλυτικής εργασίας όπως αυτό δημιουργήθηκε από τον Φρόυντ. Ο αναλυτής επιδρά και επεμβαίνει στο 'εδώ και τώρα' έχοντας ταυτόχρονα υπόψιν του το αναπτυξιακό δυναμικό του αναλυόμενου (παρελθοντικές σχέσεις αντικειμένων) αλλά και το σχεσιακό δυναμικό με τον Αναλυτή όπως εκφράζεται από φαντασιώσεις, όνειρα και κυρίως την ανάγκη του αναλυόμενου για 'αυθεντική' σχέση με τον Αναλυτή του. Η αυτοαποκάλυψη του Αναλυτή σχετικά με το βίωμα που έχει για τον ασθενή του γίνεται μέσα από το θεωρητικό κατασκεύασμα του 'αναλυτικού τρίτου' (Thomas Ogden) του πεδίου που συνδημιουργείται από το αναλυτικό ζεύγος σε κάθε ανάλυση και είναι η κύρια μονάδα μελέτης στην Σχισιακή Ψυχανάλυση.

Λέξεις κλειδιά. Σχισιακή Ψυχανάλυση, Δι-υποκειμενικότητα, Εαυτοαντικείμενο, Μεταβίβαση, Επιδιορθωτική Εμπειρία

Οι νυν και πρώην Ψυχαναλυτές με τον ίδιο θεραπευόμενο, ένα τρίγωνο Μητρικόμορφης μεταβίβασης στην ψυχική παρουσία του απόντος Πατέρα ,μια μελέτη περίπτωσης Σχισιακής Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας Ασθενούς Οριακή Δομή

Σταύρος Χαραλαμπίδης*, Δημήτριος Τσιάκος, Κωνσταντίνος Μαθιούδης

Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Η Α 55 ετών, ήρθε στο Ιγαψ με την ανάγκη να ξεκινήσει δεύτερη ανάλυση καθώς η καθημερινότητα της υποδείκνυε την 'ασυνείδητη παρουσία άλυτων θεμάτων όπως αϋπνίες, βουλιμικές κρίσεις καθώς και ατέρμονες συγκρούσεις με τις τρεις κόρες της'. Είχε προηγηθεί οκταετής ψυχανάλυση με φροϋδικό αναλυτή με δυο συνεδρίες εβδομαδιαίως με ντιβάνι. Ξεκινήσαμε ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία αντικριστή δυο φορές εβδομαδιαίως βασισμένη στην Σχισιακή Ψυχαναλυτική μέθοδο. Μετά από 1,5 χρόνο ο υποφαινόμενος ξεκίνησε να παρουσιάζει το περιστατικό σε εβδομαδιαία εποπτεία 1 ώρας μέχρι σήμερα όπου έχουν συμπληρωθεί 13 μήνες εποπτείας. Στην προηγούμενη ανάλυση η Α είχε αναλυθεί σχεδόν επαρκώς προς την πατρική μεταβίβαση και τα θέματα του πατέρα. Ωστόσο γρήγορα διαφάνηκε ότι η Α ξεκίνησε να μεταβιβάζει μητρικόμορφα. Στο τέλος μιας συνεδρίας του ανακοινώνει ότι δεν θα έρθει στις επόμενες δυο συνεδρίες της ερχόμενης εβδομάδος καθώς είχε να πάει σε επαγγελματικό ταξίδι. Ο θεραπευτής καθώς είχε ολοκληρωθεί η συνεδρία χαμογέλασε με νόημα μόνο. Σε επομένη συνεδρία η Α αποκαλύπτει ότι είχε ενοχή για αυτήν της τη συμπεριφορά. Πρόεκυψε ότι συμπεριφέρθηκε στον αναλυτή ως να ήταν η μητέρα της όπου κατά την εφηβεία, της ανακοίνωνε τις αποφάσεις της χωρίς να της δίνει την δυνατότητα του διαλόγου ,προκειμένου να μην έρθουν σε αντιπαράθεση. Σε επόμενη συνεδρία πρόεκυψε όνειρο και η συνεργατική του ερμηνεία επέφερε την επιδιορθωτική αλλαγή κατά την οποία η Α μπόρεσε βιωματικά να σχετιστεί με το νέο αντικείμενο χωρίς την 'παραμορφωτική' επίδραση του παλιού αντικειμένου .Βίωσε το Δι-υποκειμενικό πάρε δώσε στον Αναλυτικό Τρίτο και μπόρεσε να αρχίσει να πενθεί την έλλειψη της μητέρας. Ξεκίνησε πιο ευδιάκριτα μια σύγκριση μεταξύ του νέου αναλυτή και του νέου ,η οποία ερμηνεύτηκε ως ανάγκη να μιλήσει στην μητέρα της υπό την ψυχική παρουσία του απόντος πατέρα. . Η μεταβίβαση εκεί δεν είναι μόνο

προερχόμενη από τα ενδοβλημένα αντικείμενα του παρελθόντος αλλά επηρεάζεται από τον τρόπο που ο αναλυτής είναι διαθέσιμος να παρουσιαστεί ως εαυτο-αντικείμενο για τον αναλυόμενο ώστε να διατηρηθεί η εσωτερική συνοχή του Εαυτού αλλά και να παρουσιαστεί ως νέο αντικείμενο προς επιδιορθωτική ενδοβολή. Μια σχέση με αμοιβαίο σεβασμό στην προηγούμενη ανάλυση αλλά και με δυνατότητα πηγαίας κριτικής της έγινε η αφορμή να κατανοηθεί η μαινόμενη πλευρά της μητέρας της η οποία παρεμπόδιζε την σχέση με τον πατέρα ακόμα και στο φαντασιακό πεδίο.

Αυτό-αποκάλυψη στη Σχεσιακή Ανάλυση

Τσιάκος, Δημήτριος*, Χαραλαμπίδης Σταύρος, Μαθιούδης Κωνσταντίνος

Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Στην διάλεξη αυτή θα γίνει παρουσίαση των τρόπων αξιοποίησης του υλικού που αναδύεται στο θεραπευτικό δωμάτιο μετά από κάποια αποκάλυψη από τη μεριά του θεραπευτή. Ανεξάρτητα από το πόσο αυθεντική ή πραγματική είναι, η ακούσια αυτο-αποκάλυψη απαντάται συνεχώς, συχνά εν αγνοία του θεραπευτή. Σύμφωνα με τις βασικές αρχές της διυποκειμενικότητας που αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο της Σχεσιακής Ανάλυσης, ο θεραπευτής πάντοτε μεταβιβάζει αρκετά στοιχεία του εαυτού του και κλινικά επιλέγει αν θα επικυρώσει ή όχι η την «φαντασία» των ασθενών. Η προσεκτική έκφραση και φυσικά η περαιτέρω ανάλυση κάτι «προσωπικού» μπορεί να χρησιμεύσει ως μια «συναισθηματική σύνδεση» που προωθεί και εμβαθύνει το θεραπευτικό έργο. Επίσης μειώνει την συγκαταβατική και αυταρχική προσέγγιση και μερικές φορές παρέχει ένα πλαίσιο επικύρωσης της εμπειρίας του ασθενούς η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Ο Yalom σημειώνει ότι η αυτό-αποκάλυψη διευκολύνει τον έλεγχο της και θα πρέπει να χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο καθώς η θεραπεία προχωρά, θεωρώντας ότι οι επιλεκτικές αυτο-αποκαλύψεις βοηθούν τον ασθενή να ασχοληθεί με τον θεραπευτή ως πραγματικό πρόσωπο στο "εδώ και τώρα". Στη διάλεξη αυτή θα παρουσιαστούν διαφορετικές μορφές αυτό-αποκάλυψης από το θεραπευτή, ορισμένες εκούσιες και άλλες ακούσιες, και φυσικά διαφορετικής υφής (αποκάλυψη συναισθήματος, προσωπικής εμπειρίας, διάθεσης, επί της διαδικασίας

ή επί της σχέσης). Θα επεξηγηθούν οι διαφορές αναφορικά με το περιεχόμενο των δεδομένων που μοιραζόμαστε με τους ασθενείς αλλά και οι διαφορές αναφορικά με τη διαδικασία και τον χωροχρόνο που ο θεραπευτής επιλέγει να διαδράσει με τον παραπάνω τρόπο. Τέλος, θα εξεταστεί η καταλληλότητα της εκάστοτε μορφής αυτό-αποκάλυψης σύμφωνα με τη δομή της προσωπικότητας του ασθενή και τη φάση της θεραπείας, σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά και ταυτόχρονα θα συσχετιστούν τα παραπάνω μοτίβα «ψυχοπαθολογίας» με το σχεσιακό πρότυπο αλληλεπίδρασης που αναπαράγεται μέσα στο θεραπευτικό δωμάτιο.

Λέξεις - κλειδιά: αυτό-αποκάλυψη, σχεσιακή ανάλυση

Μελέτη Περίπτωσης : Το Μοναστήρι της Ψυχοθεραπείας

Κωνσταντίνος Μαθιούδης*, Σταύρος Χαραλαμπίδης, Δημήτριος Τσιάκος

Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Ο χώρος της ψυχοθεραπείας θεωρείται ιερός από την άποψη ότι ειδικές συνθήκες διαμορφώνουν ένα μυστικό περιβάλλον συνάντησης. Η έννοια του απόρρητου εξασφαλίζει την αποκλειστικότητα και την πλήρη προστασία του άλλου. Επίσης, η αποκάλυψη του θεραπευόμενου πολλές φορές συνδέεται με ένα είδος εξομολόγησης προς τον θεραπευτή. Στην ψυχοθεραπεία, ο ρόλος του θεραπευτή είναι να αγκαλιάσει την ευαλωτότητα του θεραπευόμενου με στόχο την ανακούφιση. Η απενοχοποίηση αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την μείωση της ντροπής και την ενδυνάμωση της θεραπευτικής σχέσης. Στην παρούσα διάλεξη θα συζητηθεί η περίπτωση του Χ. (25 ετών) με βαριά ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή. Ο Χ. παρουσιάζει εμμονές και στερεοτυπίες θρησκευτικού περιεχομένου. Στο παρελθόν είχε πρόβλημα με το αλκοόλ και παρουσίαζε μια οριακόμορφη συμπεριφορά. Επίσης, διαγνώστηκε με ηπατίτιδα C και ακολούθησε ειδική θεραπεία για 8 μήνες. Παράλληλα, βρίσκεται υπό ψυχιατρική αγωγή τα τελευταία 2 χρόνια. Το εξέχον του δίλημμα είναι αν θα πρέπει να παραιτηθεί από τα εγκόσμια και να μονάσει στο Άγιο Όρος. Στο παρελθόν είχε παραμείνει στο Όρος για περίπου 2 χρόνια, αλλά η έντονη αμφιβολία για την πίστη του τον ανάγκασε να επιστρέψει

στο σπίτι του. Ο Χ. αντιμετωπίζει μόνιμη αμφιθυμία ως προς την ενηλικίωσή του. Αρχικά δείχνει αδιάφορος ως προς το μέλλον και την διάθεση για ζωή. Κύριοι αμυντικοί μηχανισμοί που χρησιμοποιεί είναι η σχάση και η διανοητικοποίηση σε όλους τους τομείς. Ο Χ. είναι μοναχοπαίδι, ορφανός από μητέρα την τελευταία πενταετία και συζεί με τον πατέρα του. Οι σχέσεις του με τους γονείς περιγράφονται άκρως συγκρουσιακές ως προς τις πρώιμες ανάγκες του. Λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων, η σεξουαλική του ζωή παρουσιάζει κενά με ελάχιστες εμπειρίες με ιερόδουλες. Ο Χ. αρχικά εμφανίζεται αρνητικός στην θεραπεία και σταδιακά γίνεται φανατικός οπαδός της μέσα από την αποδοχή. Αποκαλεί τον θεραπευτή μέντορα και αφήνει την αίσθηση ότι απευθύνεται σε κάποιο ανώτερο κληρικό. Ο θεραπευτής αντιπάλεται της εξιδανίκευσης που του προσδίδεται μέσα από προκλήσεις και αντιπαραθέσεις. Προσπαθεί να μηύσει τον Χ. σε ένα σχεσιακό παιχνίδι ισότιμης αξίας και φέρνει συχνά τον εαυτό του στο προσκήνιο με βιωματικές αποκαλύψεις (αντιμεταβίβαση). Ο Χ. μαθαίνει να αποκωδικοποιεί τα εξωγήινα θρησκευτικά σύμβολα, εσωτερικεύοντας πιο υπαρκτά και γήινα αντικείμενα. Ο θεραπευτής γίνεται σύμμαχος του ύστερα από συνεχείς μάχες ανάμεσα στο πραγματικό και το ιδεώδες. Τελικά, ο ευνουχισμός και η αποστέρηση της φροντίδας του Χ. από τους σημαντικούς άλλους βρίσκουν καταφύγιο στο Μοναστήρι της Ψυχοθεραπείας. Η απλότητα και ταπεινότητα γίνονται τα μόνα μέσα ώστε να ανέβουν μαζί το Όρος των δυσκολιών με απώτερο σκοπό την ψυχική κάθαρση.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.7 | Αίθουσα 108

0-3 ετών: Πρώιμη παρέμβαση στην ψυχοκινητική ανάπτυξη, στο λόγο και στην επικοινωνία

Πρόεδρος: Ελευθερία Αβραμίδου, *Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου»*

Συζητητής: Κοτζαμανίδου Μαριάννα, *Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου»*

Πολλές φορές συμβαίνει, ο ερχομός ενός παιδιού να επιφέρει αλλαγές στην ψυχική υγεία των γονέων. Οι γονείς δυσκολεύονται με την ανατροφή του παιδιού τους με αποτέλεσμα να υπάρχουν δυσκολίες στην ανάπτυξη του παιδιού όπως, έντονο κλάμα, διαταραχές στον ύπνο, τη διατροφή, την συμπεριφορά, οι οποίες στην βιβλιογραφία αναφέρονται ως ρυθμιστικές ή αυτορρυθμιστικές διαταραχές. Οι διαταραχές αυτές αν και δεν αποτελούν ένα σταθερό σύμπτωμα αλλά μια μεταβατική φάση που συνοδεύει την ανάπτυξη του παιδιού, μπορούν να προκαλέσουν δυσκολίες στην ανάπτυξη του. Την αντανάκλαση των διαταραχών αυτών συναντάμε στις αφηγήσεις των γονιών που μας επισκέπτονται με αίτημα την αντιμετώπιση των δυσκολιών που παρουσιάζει το παιδί τους στην ανάπτυξη λόγου και επικοινωνίας. Η δουλειά με τα μικρά παιδιά και τους γονείς τους συνίσταται στο να βρεθεί, η αιτία (οι αιτίες) της παρούσας δυσκολίας και να δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τους. Από την παρουσίαση των περιστατικών θα αναδειχτεί η σημαντικότητα της πρώιμης παρέμβασης, για τη συνολική ανάπτυξη του παιδιού.

Λεξεις-κλειδιά: Πρώιμη παρέμβαση, μουσική, ψυχοκινητική θεραπεία, διευκολυντικό περιβάλλον

«Από πού ήρθε ο ήχος...» Η μουσική και η κίνηση στη θεραπευτική δουλειά με τους γονείς και το παιδί.

Γκάτζιου Γλυκερία*, Κυριάκου Ελένη, Αβραμίδου Ελευθερία

Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη

Ένα παιδί τρέχει... δεν σταματάει... βρίσκει την πόρτα και φεύγει. Οι γονείς του δεν αντιδρούν. Κανείς από τους δυο τους δεν το ακολουθεί. Η θεραπεύτρια σηκώνεται και ακολουθεί το παιδί, τρέχει από πίσω του. Φτάνει το παιδί και το σταματάει. Σκύβει στο ύψος του προσώπου του για να συναντήσει τα μάτια του. Με τα δυο του χέρια τον πιάνει από τους ώμους και του μιλάει: «Καταλαβαίνω, νιώθεις άσχημα, αλλά πρέπει να είμαστε με τους γονείς σου, οι γονείς σου ανησυχούν. Θα σε πιάσω από το χέρι και θα πάμε να βρούμε τους γονείς σου, μας περιμένουν». Οι δυο τους επιστρέφουν μαζί πίσω στον χώρο όπου βρίσκονται η μητέρα και οι συνθεραπευτές. Στιγμές έντασης και απελπισίας ακολουθούν. Τίποτε δεν το συγκρατεί... Το παιδί παίρνει τα πράγματα και τα πετάει στο πάτωμα κλαίγοντας και φωνάζοντας. Βλέμματα που μιλάνε και λέξεις που δεν βγαίνουν... μόνο σκέψεις, συγκινήσεις, ανυπόφορες, δυσβάστακτες... και πού και πού λόγια: «Έλα, έλα, να , δεξ... κοίτα... να, δεξ... αυτό... εκείνο...». Πόσο θα αντέξουμε; Τι θα κάνουμε; Και ξαφνικά μια μουσική αντηχεί στον χώρο... Το παιδί σταματάει, πλησιάζει, κοιτάει και ψάχνει να βρει από πού ήρθε ο ήχος... μια μαγική στιγμή... και μετά πάλι το ίδιο... όλα να τα ρίξει κάτω, να τα γκρεμίσει... κανέναν να μην ακούει... και στο τέλος της συνεδρίας απλώνει τα χέρια για να αγκαλιάσει τη θεραπεύτρια... Θα παρουσιαστεί η θεραπευτική δουλειά με ένα μικρό παιδί και τους γονείς του. Στη δουλειά αυτή κύριο μέσο έκφρασης και δημιουργίας ήταν η μουσική και η κίνηση. Μέσα από τη μουσική και την κίνηση δόθηκε η δυνατότητα σε εμάς, στο παιδί και στους γονείς του να κρατηθούμε, να αντέξουμε, να επικοινωνήσουμε.

Λεξεις – Κλειδια: Μουσική, Κίνηση, Έκφραση, Δημιουργία

«Πάντα έτσι ήταν...». Η θεραπευτική δουλειά με ένα μικρό παιδί και τους γονείς του

Καρατζά Στεφανία*, Κυριάκου Ελένη, Αβραμίδου Ελευθερία

Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη

«Πάντα έτσι ήταν... Από την κοιλιά δεν ησυχάζε... Και όταν βγήκε δεν μπορούσαμε να ησυχάσουμε...». Θα παρουσιαστεί η θεραπευτική εργασία με ένα μικρό κορίτσι (2,5 χρονών) με δυσκολίες στο λόγο και στην επικοινωνία. Από την παρουσίαση θα αναδειχτεί ότι οι δυσκολίες λόγου και επικοινωνίας που παρουσιάζει το μικρό παιδί αντανακλούν δυσκολίες των οικογενειακών σχέσεων και της δυναμικής αμοιβαίας αλληλεπίδρασης. Η θεραπευτική δουλειά στοχεύει στην παροχή ενός διευκολυντικού πλαισίου όπου οι γονείς θα ένιωθαν εμπιστοσύνη και ασφάλεια να συζητήσουν ό,τι τους δυσκολεύει. Να βρουν λόγια ή «να πάρουν τα λόγια μας» για να σημασιοδοτήσουν τη συμπεριφορά τους και τη συμπεριφορά του παιδιού τους. Να φτιάξουν από σκόρπιες, απελπισμένες λέξεις, μια αφήγηση, μια ιστορία με συνοχή... Και για το παιδί έναν χώρο όπου οι (συγ)κινήσεις του γίνονται λόγια, που μπορεί να συμβολίσει, να παίξει. Να περάσει από μια κατάσταση έντασης και δυσφορίας σε μια κατάσταση μοιρασμένης προσοχής και ευχαρίστησης.

Λεξεις – Κλειδια: Διευκολυντικό πλαίσιο, Αλληλεπίδραση, Σημασιοδότηση, Αφήγηση

Ψυχοκινητική θεραπεία

Κοτζαμανίδου Μαριάννα*, Αβραμίδου Ελευθερία

Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη

Από την κλινική εμπειρία και τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι οι δυσκολίες στον λόγο και στην επικοινωνία αντανακλούν δυσκολίες του παιδιού στη συμβολοποίηση, στο συμβολικό παιχνίδι, στην εικόνα του σώματος, στο ιχνογράφημα, στο παιχνίδι, στην αφήγηση των ιστοριών. Η διάσταση αυτή παραπέμπει στη σημασία των πρώιμων σχέσεων-εμπειριών του παιδιού με τους γονείς του και στην ψυχοκινητική

ανάπτυξη του παιδιού και ορίζει την ευχαρίστηση που αντλεί το παιδί από την επαφή του με τους άλλους. Θα γίνει παρουσίαση της δουλειάς με ένα μικρό αγόρι το οποίο παρουσιάζει «αναπτυξιακές δυσκολίες – ψυχοκινητική καθυστέρηση». Μέσα από την παρουσίαση θα αναδειχτεί η σπουδαιότητα της ψυχοκινητικής θεραπείας και το βασικό της στοιχείο: η αντίληψη του σώματος με παιγνιώδη τρόπο. Από την παρουσίαση της θεραπευτικής δουλειάς θα γίνει φανερό πώς συγκεκριμένες «κινητικές δραστηριότητες» που εμπλέκουν παιχνιδιάρικα το σώμα και την έκφραση διευκολύνουν την κοινωνική, συναισθηματική, κινητική ανάπτυξη του παιδιού και κατ' επέκταση τον λόγο και την επικοινωνία.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ: Ψυχοκινητική θεραπεία, αναπτυξιακές διαταραχές, παιχνίδι

Στοιχεία συγγραφέων: Συγγραφέας που παρουσιάζει: Κοτζαμανίδου Μαριάννα

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29.8 | Αίθουσα 104

Προς μία κοινωνική-ψυχολογική προσέγγιση της ιθαγένειας: τρεις μελέτες πάνω στις αντιδράσεις στο νομοσχέδιο περί ιθαγένειας μεταναστών

Οργανωτής: Ειρήνη Καδιανάκη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητής: Μάχος Ιατρίδης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στο συμπόσιο αυτό θα παρουσιάσουμε τρεις μελέτες, κοινός άξονας των οποίων είναι η ανάλυση του λόγου πάνω στο ζήτημα της απόκτησης ιθαγένειας και της πολιτογράφησης μεταναστών στην Ελλάδα. Αφορμή για τις μελέτες αυτές αποτέλεσε η ψήφιση και η πρόσφατη τροποποίηση του νόμου 3838/10: «Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις». Ο νόμος αυτός θεωρείται κομβικό σημείο στη σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας καθώς για πρώτη φορά συμπεριλήφθηκαν κριτήρια απόδοσης ιθαγένειας με βάση το νόμο του εδάφους και αμφισβητήθηκε η μακραίωνη κυριαρχία μίας εθνοτικής αντίληψης της ιθαγένειας. Το συμπόσιο αυτό προτείνει μία κοινωνική-ψυχολογική προσέγγιση στη μελέτη της ιθαγένειας που εστιάζει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι έννοιες της ιθαγένειας/υπηκοότητας/πολιτογράφησης κατασκευάζονται τόσο στον πολιτικό λόγο όσο και στο λόγο των πολιτών, γηγενών και μεταναστών. Ενώ οι

υπάρχουσες προσεγγίσεις στη μελέτη της ιθαγένειας εστιάζουν στους τρόπους που ορίζεται θεσμικά η ιθαγένεια σε επίπεδο κρατών, η προσέγγιση που προτείνουμε εδώ εστιάζει στην οπτική γωνία πολιτών και πολιτικών πάνω στο θέμα. Στις μελέτες που παρουσιάζουμε, εξετάζουμε τους τρόπους με τους οποίους η έννοια της ιθαγένειας κατασκευάζεται στον θεσμικό αλλά και στον καθημερινό λόγο και αναδεικνύουμε τις διαφορετικές λειτουργίες που οι διαφορετικές αυτές αναπαραστάσεις εξυπηρετούν στα κοινωνικά-ψυχολογικά πλαίσια που εμφανίζονται. Προτείνουμε ότι οι αναπαραστάσεις αυτές και ο τρόπος που χρησιμοποιούνται όχι μόνο καθορίζουν τα όρια του έθνους-κράτους και της εθνικής ταυτότητας από τη σκοπιά των πολιτών αλλά δηλώνουν και τρόπους μέσω των οποίων οι πολίτες διαχειρίζονται τη συμμετοχή των ίδιων αλλά και των μεταναστών στο κοινωνικό-πολιτικό πεδίο.

«Δεν τον ακούμε τον Ισοκράτη...»: Πολιτογράφηση και ιθαγένεια στον πολιτικό λόγο κατά του μεταναστευτικού νόμου 3838/10

Λία Φίγγου (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης)

Η μελέτη εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους οι έννοιες της πολιτογράφησης και της ιθαγένειας νοηματοδοτούνται στον πολιτικό λόγο κατά του μεταναστευτικού νόμου 3838/10 και χρησιμοποιούνται ως ρητορικά αποθέματα υπέρ του αποκλεισμού των μεταναστών από την κοινωνική κατηγορία του «Έλληνα πολίτη». Το προς ανάλυση υλικό αποτέλεσαν μεταγραφές κοινοβουλευτικών ομιλιών των πολιτικών ηγετών που αντιτάχθηκαν το νόμο. Η ανάλυση χρησιμοποιεί τα εργαλεία και τις έννοιες της ρητορικής κοινωνικής ψυχολογίας και της λογοψυχολογίας και καταδεικνύει την ευέλικτη κατασκευή και χρήση των κοινωνικών κατηγοριών στο λόγο από τους πολιτικούς ηγέτες, προκειμένου α) να αμφισβητήσουν τις τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις που ο νόμος ορίζει για την απόδοση ελληνικής ιθαγένειας στους μετανάστες και β) να αποτιμήσουν τη σημασία και τις συνέπειες των θεσμικών διεργασιών πολιτειακής ένταξης. Τα ευρήματα συζητούνται σε σχέση με τη δυνητική συμβολή τους στην ανάπτυξη μιας ρητορικής κοινωνιο-ψυχολογικής προσέγγισης της πολιτειότητας.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτικός λόγος, μετανάστευση, ιθαγένεια/πολιτογράφηση, ρητορική κοινωνική ψυχολογία

Ο εγγονός του Σωκράτη και άλλες ιστορίες: αναπαραστάσεις της εθνικής ιστορίας στην επιχειρηματολογία περί ιθαγένειας μεταναστών

Ειρήνη Καδιανάκη (Πανεπιστήμιο Κύπρου) & Ελένη Ανδρεούλη (Open University, UK)

Στην παρούσα μελέτη εξετάζουμε, μέσω της Θεωρίας των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων, τον τρόπο που οι Έλληνες πολίτες χρησιμοποιούν διαφορετικές αναπαραστάσεις της ιστορίας του Ελληνικού έθνους για να κατασκευάσουν διαφορετικές εκδοχές της ιθαγένειας, οι οποίες είτε αποκλείουν είτε συμπεριλαμβάνουν τους μετανάστες στο Ελληνικό έθνος. Τα δεδομένα μας αποτελούνται από σχόλια που συλλέξαμε από την ιστοσελίδα του Υπουργείου Εσωτερικών της Ελλάδας μετά την ανακοίνωση το 2010 της νέας νομοθεσίας (3838/10) για τη μετανάστευση, η οποία άνοιξε το δρόμο για ιθαγένεια σε μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς. Στο διαδικτυακό αυτό χώρο συμμετείχαν κατά κύριο λόγο Έλληνες πολίτες και λιγότερο μετανάστες, οι οποίοι είχαν την ευκαιρία να σχολιάσουν το νομοσχέδιο για ένα διάστημα δέκα ημερών προτού αυτό κατευθυνθεί στη Βουλή για ψήφιση. Για αυτή τη μελέτη επιλέξαμε και αναλύσαμε 250 σχόλια που έκαναν αναφορά στην εθνική ιστορία. Μέσω θεματικής ανάλυσης ξεχωρίσαμε αρχικά πέντε κεντρικά θέματα στους διαφορετικούς τρόπους αναπαράστασης της ιστορίας: 1. συνέχεια του έθνους 2. ομοιογένεια/ετερογένεια του έθνους 3. ηθικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την ιστορία 4. ταύτιση με ιστορικό παρελθόν 5. εξιδανίκευση του ιστορικού παρελθόντος. Η ανάλυσή μας εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτές οι διαφορετικές ιδέες περί ιστορικού παρελθόντος χρησιμοποιούνται στρατηγικά στο πλαίσιο επιχειρημάτων σχετικά με τον ορισμό του ελληνικού έθνους τα οποία με τη σειρά τους προτείνουν την αποδοχή ή τον αποκλεισμό των μεταναστών από δικαιώματα ιθαγένειας. Η ανάλυσή μας αναδεικνύει τη αξία μελέτης του τρόπου που οι πολίτες αντιλαμβάνονται και χρησιμοποιούν στρατηγικά την εθνική ιστορία στην

οριοθέτηση της εθνικής τους ταυτότητας και στην αντίληψη της ιθαγένειας σε σχέση με την μετανάστευση.

Λέξεις κλειδιά: αναπαραστάσεις ιστορίας, νόμος, μετανάστευση, ιθαγένεια

“Είμαι λίγο ρατσίστρια αλλά...”: το νέο κανονικό στο λόγο για τη μετανάστευση στην Ελλάδα;

Μαρία Ξενιτίδου (University of Surrey & Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης) & Αντώνης Σαπουντζής (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης)

Η εισήγηση εμπίπτει στις μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί τις τελευταίες δυο δεκαετίες με αφορμή την παρουσία μεταναστών από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, τη Βόρεια Αφρική, τη Νότια Ασία και τη Μέση Ανατολή και το λόγο που έχει αναπτυχθεί περί διαπραγμάτευσης ταυτοτήτων, τόσο των «γηγενών» όσο και των «μεταναστών». Τα τελευταία χρόνια σε αυτή τη δυναμική προστίθενται οι προκλήσεις της καθημερινότητας στην Ελλάδα της κρίσης, ένας νέος νόμος (3838/10) για την απόκτηση ελληνικής ιθαγένειας, δημόσιος λόγος που συνδέει την ανεργία με τη μετανάστευση και ακροδεξιός λόγος. Η εισήγηση διερευνά τις γραμμές επιχειρηματολογίας που αναπτύσσονται στο λόγο κατοίκων της Θεσσαλονίκης – γηγενών και μη – για την ιθαγένεια και τη μετανάστευση. Έμφαση δίνεται στους τρόπους με τους οποίους οι συμμετέχοντες της έρευνας διαχειρίζονται ζητήματα κοινωνικής λογοδοσίας όταν μιλούν με όρους αυστηροποίησης της μεταναστευτικής πολιτικής και της πολιτικής κτήσης ιθαγένειας Ελλάδα. Το εγχείρημα αντλεί εμπειρικά από μια έρευνα με ημιδομημένες ομαδικές και ατομικές συνεντεύξεις (N=50) με άτομα που ζουν στη Θεσσαλονίκη και είναι γηγενείς (γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην Ελλάδα, έχουν ελληνική καταγωγή και ιθαγένεια), ή μη γηγενείς οι οποίοι εγκαταστάθηκαν και ζουν στην Ελλάδα (με ή χωρίς ελληνική καταγωγή και ιθαγένεια). Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν και η ανάλυση των απομαγνητοφωνημένων κειμένων βασίστηκε στις αρχές της ρητορικής ψυχολογίας και της κριτικής λογοψυχολογίας. Έμφαση δόθηκε στις κανονικότητες στο λόγο των

συμμετεχόντων, στις τοποθετήσεις και τις θέσεις τους, στις ρητορικές στρατηγικές και τις λειτουργίες τους στο λόγο και το επιχείρημα, καθώς και στις λειτουργίες που επιτελούν οι γραμμές επιχειρηματολογίας που αναπτύσσονται.

Λέξεις κλειδιά: μετανάστευση, ιθαγένεια, ρητορική ψυχολογία, κριτική λογοψυχολογία γηγενείς, μετανάστες

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.1 | Αίθουσα 103

Κίνητρα και Μάθηση

ΘΕΜ.29.1.1: Στρατηγικές αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης σε μαθητές δημοτικού: Οι σχέσεις τους με παράγοντες κινήτρων και θυμικού

Νικολέττα Παπακοσμά, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ειρήνη Δερμιτζάκη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σωτηρία Τζιβινίκου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα εργασία είχε ως στόχο να διερευνήσει τις σχέσεις της χρήσης στρατηγικών αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης από μαθητές δημοτικού με παράγοντες των κινήτρων και του θυμικού τους. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν οι σχέσεις των αναφερόμενων στρατηγικών αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης με τις προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας των μαθητών σχετικά με την κατανόηση κειμένων και με το αίσθημα ευχαρίστησής τους από την ενασχόληση με την κατανόηση κειμένων. Συμμετέχοντες της έρευνας ήταν 172 μαθητές της Ε' και της Στ' τάξης δημοτικού στους οποίους χορηγήθηκαν 3 κλίμακες αυτο-αναφοράς: ερωτήσεις που αξιολογούσαν τις προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας των μαθητών σε έργα αναγνωστικής κατανόησης, ερωτήσεις που αξιολογούσαν πόσο συχνά οι μαθητές χρησιμοποιούν συγκεκριμένες στρατηγικές και τεχνικές αυτο-ρύθμισης πριν, κατά και μετά από τη μελέτη ενός κειμένου και, τέλος, ερωτήσεις σχετικά με τα αισθήματα ευχαρίστησης που νιώθουν όταν ασχολούνται με την κατανόηση ενός κειμένου. Από την ανάλυση κύριων συνιστωσών του ερωτηματολογίου στρατηγικών αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης αναδείχθηκαν τρεις παράγοντες-ομάδες στρατηγικών: «Στρατηγικές notetaking-καταγραφής κύριων ιδεών», «Στρατηγικές σύνοψης κύριων νοημάτων», και «Στρατηγικές ιεράρχησης-συσχέτισης νοημάτων». Οι

δείκτες εσωτερικής συνοχής του ερωτηματολογίου των στρατηγικών κυμαινόταν σε αποδεκτά επίπεδα. Οι προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας των μαθητών και το αίσθημα ευχαρίστησης συσχετίζονταν σημαντικά με τους παραπάνω παράγοντες στρατηγικών. Οι αναλύσεις ιεραρχικής παλινδρόμησης έδειξαν ότι ένα ποσοστό 14%-16% της διακύμανσης της αναφερόμενης χρήσης στρατηγικών εξηγείται από την αυτο-αποτελεσματικότητα και από το αίσθημα ευχαρίστησης των μαθητών. Το αίσθημα ευχαρίστησης εξηγούσε μεγαλύτερο μέρος της διακύμανσης, ιδιαίτερα του παράγοντα «Στρατηγικές notetaking-καταγραφής κύριων ιδεών», σε σχέση με τις προσδοκίες προσωπικής αποτελεσματικότητας. Τα ευρήματα συζητιούνται υπό το πρίσμα της αξιοποίησής τους μέσα στη σχολική τάξη.

Λέξεις-κλειδιά: αναγνωστική κατανόηση, στρατηγικές κατανόησης κειμένου, αυτο-ρύθμιση της μάθησης, αυτο-αποτελεσματικότητα, αίσθημα ευχαρίστησης

ΘΕΜ.29.1.2: Εσωτερικά και εξωτερικά κίνητρα μαθητών δημοτικού στα μαθήματα Γλώσσας και Μαθηματικών

Ευαγγελία Μάνου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ειρήνη Δερμιτζάκη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να διερευνήσει τα κίνητρα Ελλήνων μαθητών δημοτικού αναφορικά με τα μαθήματα Γλώσσας και Μαθηματικών με βάση τη Θεωρία του Αυτο-προσδιορισμού των Deci και Ryan (2000). Μελετήθηκαν, πρώτον, εάν τα διαφορετικά είδη κινήτρων τα οποία προτείνει η θεωρία ανευρίσκονται ως διακριτά στους Έλληνες μαθητές και, δεύτερον, τι είδους κίνητρα υπερισχύουν με αναφορά στη Γλώσσα και στα Μαθηματικά. Οι συμμετέχοντες ήταν 193 μαθητές/τριες από σχολεία αστικής περιοχής. Υπήρχαν 98 μαθητές/τριες της Ε' δημοτικού και 95 μαθητές/τριες της Στ' δημοτικού (αγόρια = 45.4%). Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο του Αντιλαμβανόμενου Τόπου της Αιτιότητας (PLOC, Conell & Ryan, 1989) σε δύο εκδοχές: μια με αναφορά στο μάθημα της Γλώσσας και μια με αναφορά στα Μαθηματικά. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει πέντε κατηγορίες κινήτρων συμμετοχής σε ένα μάθημα, από τα πιο εξωτερικά προς τα πιο εσωτερικά κίνητρα. Η ανάλυση κύριων συνιστωσών έδειξε

ότι οι πέντε κατηγορίες κινήτρων ανευρίσκονται ως διακριτές στις απαντήσεις των μαθητών, κυρίως με αναφορά στα Μαθηματικά. Συνολικά, οι συμμετέχοντες μαθητές δηλώνουν τον υψηλότερο βαθμό συμφωνίας με τα εσωτερικού τύπου κίνητρα. Η πολυμεταβλητή ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις έδειξε ότι τα πιο εσωτερικού τύπου κίνητρα ήταν σημαντικά υψηλότερα για τα Μαθηματικά σε σχέση με τη Γλώσσα. Διερευνήθηκαν επίσης διαφορές μεταξύ των παραγόντων κινήτρων ανάμεσα στις δύο ηλικιακές ομάδες/τάξεις, Ε' και Στ' δημοτικού, και ανάμεσα στα δύο φύλα. Τέτοια δεδομένα που αναφέρονται στην ανάπτυξη του αυτο-προσδιορισμού και των εσωτερικών κινήτρων των μαθητών μπορούν να αξιοποιηθούν για να διαμορφωθούν προτάσεις για καλές πρακτικές από τους εκπαιδευτικούς ώστε να καταστήσουν τους μαθητές τους περισσότερο αυτόνομους και ανεξάρτητους μαθητές.

Λέξεις κλειδιά: αυτό-προσδιορισμός, θεωρία Βασικών Ψυχολογικών Αναγκών, εξωτερικά κίνητρα, εσωτερικά κίνητρα.

ΘΕΜ.29.1.3: Άδηλες θεωρίες ευφυΐας και επίδοση: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος των στόχων επίτευξης

Μαίρη Αποστόλου, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει αν οι τέσσερις στόχοι επίτευξης (μάθησης-προσέγγισης, μάθησης-αποφυγής, επίδοσης-προσέγγισης, επίδοσης-αποφυγής) που εμπεριέχονται στο 2x2 πλαίσιο στόχων επίτευξης (Elliot & Murayama, 2008) λειτουργούν ως διαμεσολαβητικοί παράγοντες ανάμεσα σε δύο άδηλες θεωρίες ευφυΐας (αυξητική και σταθερή) και την επίδοση. Αυτή η υπόθεση βασίστηκε στην αναθεώρηση (Cury, Elliot, Da Fonseca, & Moller, 2006) του κοινωνικού-γνωστικού μοντέλου για τη κινητοποίηση και την επίτευξη (Dweck, 1986, Dweck & Leggett, 1988), στο οποίο προτείνονταν δύο στόχοι επίτευξης (μάθησης και επίδοσης) ως διαμεσολαβητικοί παράγοντες ανάμεσα στις δύο άδηλες θεωρίες ευφυΐας και την επίδοση. Το ερευνητικό δείγμα αποτέλεσαν 107 φοιτήτριες και φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής, 91 κορίτσια και 16 αγόρια, η εθνικότητα των οποίων ήταν Ελληνική και η μέση ηλικία τους ήταν 19.8 ($SD = 0.8$). Οι φοιτήτριες και οι φοιτητές παρακολουθούσαν ένα εισαγωγικό εξαμηνιαίο

μάθημα Ψυχολογίας. Για τη μέτρηση των τεσσάρων στόχων επίτευξης χρησιμοποιήσαμε το «Αναθεωρημένο Ερωτηματολόγιο Στόχων Επίτευξης» («Achievement Goal Questionnaire – Revised») (Elliot & Murayama, 2008), και για την μέτρηση των δύο άδηλων θεωριών ευφυΐας χρησιμοποιήσαμε την φόρμα αυτό-αναφοράς για ενήλικες από την «Κλίμακα Θεωριών Νοημοσύνης» («Theories of Intelligence Scale – self form for adults») (Dweck, 1999). Η αξιολόγηση της επίδοσης βασίστηκε στην τελική γραπτή εξέταση του εισαγωγικού εξαμηνιαίου μαθήματος Ψυχολογίας. Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης δεν επιβεβαίωσαν τις ερευνητικές υποθέσεις και υπέδειξαν ότι: Πρώτον, η αυξητική θεωρία ευφυΐας δεν ήταν θετικός προβλεπτικός παράγοντας της επίδοσης και η σταθερή θεωρία δεν ήταν αρνητικός προβλεπτικός παράγοντας της επίδοσης. Δεύτερον, η αυξητική θεωρία δεν οδηγούσε στην υιοθέτηση στόχων μάθησης-προσέγγισης και μάθησης-αποφυγής και η σταθερή θεωρία δεν οδηγούσε στην υιοθέτηση στόχων επίδοσης-προσέγγισης και επίδοσης-αποφυγής. Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν επιβεβαίωσαν τον διαμεσολαβητικό ρόλο των τεσσάρων στόχων επίτευξης ανάμεσα στις δύο άδηλες θεωρίες ευφυΐας και την επίδοση και δεν υποστήριξαν την ισχύ του αναθεωρημένου κοινωνικού-γνωστικού μοντέλου για την κινητοποίηση.

Λέξεις-κλειδιά: άδηλες θεωρίες ευφυΐας, στόχοι επίτευξης, επίδοση.

ΘΕΜ.29.1.4: Η επίδραση των θετικών συναισθημάτων στον ανασταλτικό έλεγχο κατά την παιδική ηλικία

Δημήτριος Πνευματικός, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Ιωάννης Τρικκαλιώτης, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Πρόσφατες έρευνες έδειξαν ότι τα αρνητικά συναισθήματα μειώνουν τις επιδόσεις στον ανασταλτικό έλεγχο των παιδιών σχολικής ηλικίας. Τα ευρήματα αυτά θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν τον μηχανισμό μέσω του οποίου τα συναισθήματα επίτευξης που βιώνουν οι μαθητές στη σχολική τάξη σχετίζονται με την ακαδημαϊκή τους επίτευξη. Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε εάν τα θετικά συναισθήματα θα μπορούσαν να επηρεάσουν τον ανασταλτικό έλεγχο και προς ποια κατεύθυνση. Στην παρούσα πειραματική μελέτη διερευνήθηκε αν ένα θετικό συναίσθημα επίτευξης όπως η υπερηφάνεια θα προκαλούσε ενδοατομικές διαφορές στην επίδοση του

ανασταλτικού ελέγχου των μαθητών και προς ποια κατεύθυνση. Στην έρευνα συμμετείχαν ενενήντα παιδιά του δημοτικού σχολείου τριών ηλικιακών ομάδων (8-, 10-, & 12-χρόνων) των τριάντα μαθητών η κάθε μία (N=90). Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν με διαμοιρασμένη σειρά δύο φορές (πειραματική συνθήκη και συνθήκη ελέγχου) στο έργο ανασταλτικού ελέγχου antisaccade. Ο αριθμός των σωστών αποκρίσεων στο έργο antisaccade κατά την πειραματική συνθήκη και την συνθήκη ελέγχου αποτέλεσε την εξαρτημένη μεταβλητή για τη μέτρηση του ανασταλτικού τους ελέγχου. Η πειραματική συνθήκη σχεδιάστηκε με βάση τις θεωρίες αποτίμησης και οι μαθητές, πριν την εκτέλεση του έργου ανασταλτικού ελέγχου, με την βοήθεια του ηλεκτρονικού υπολογιστή βίωσαν το συναίσθημα της υπερηφάνειας. Στην συνθήκη ελέγχου λήφθηκαν οι μετρήσεις χωρίς προηγουμένως να βιώσουν κάποιο συναίσθημα. Και στις δύο συνθήκες ζητήθηκε από τους μαθητές να προσπαθήσουν να πετύχουν τις καλύτερες δυνατές επιδόσεις στο έργο του ανασταλτικού ελέγχου. Μεταξύ των δύο μετρήσεων διαμεσολαβούσε διάστημα 10 ημερών. Η ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις έδειξε ότι οι σωστές αποκρίσεις των μαθητών στις δύο συνθήκες (πειραματική και ελέγχου) διέφεραν σημαντικά. Τα παιδιά έκαναν λιγότερα λάθη όταν προηγουμένως είχαν βιώσει υπερηφάνεια σε σχέση με την ουδέτερη συναισθηματικά συνθήκη ελέγχου. Το εύρημα αυτό θα μπορούσε να ερμηνεύσει τον ρόλο των θετικών συναισθημάτων επίτευξης στις ακαδημαϊκές επιδόσεις μέσω της βελτίωσης των επιδόσεων που επιφέρουν στον ανασταλτικό έλεγχο των παιδιών.

Λέξεις κλειδιά: ανασταλτικός έλεγχος, παιδική ηλικία, συναισθήματα επίτευξης.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.2 | Αίθουσα 102

Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας: Απόψεις και Εκπαίδευση Επαγγελματιών

ΘΕΜ.29.2.1: Η σημασία της ψυχοθεραπευτικής εποπτείας: Μια συγκριτική ανασκόπηση των Διεθνών τάσεων και των επικρατούντων Κυπριακών δεδομένων

Παναγιώτης Παρπόττας, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Μαρίσια Σιβιτανίδου, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Γιώργος Πεπέτσιος, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Η σημαντικότητα και αναγκαιότητα της εποπτείας σε εκπαιδευόμενους και επαγγελματίες ψυχολόγους/ψυχοθεραπευτές, έχει απασχολήσει αρκετά τη διεθνή βιβλιογραφία (Bernard, 2005· Peake, Nussbaum & Tindell, 2002). Συγκεκριμένα, έχει υποστηριχθεί ότι η εποπτεία αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι της ηθικής και αποτελεσματικής θεραπείας, τονίζοντας παράλληλα τη θετική επιρροή που έχει στη συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη (Wheeler & Richards, 2007). Η Κύπρος είναι μία χώρα όπου τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει αυξημένο ενδιαφέρον ως προς τη μετεκπαίδευση ψυχολόγων/ψυχοθεραπευτών σε μία ποικιλία συμβουλευτικών/θεραπευτικών κατευθύνσεων, και παράλληλα παρατηρείται μια αύξηση στον αριθμό των επαγγελματιών που δουλεύουν ψυχοθεραπευτικά. Συνεπώς, αυτές οι αυξητικές τάσεις προδιαγράφουν μια αναγκαιότητα ύπαρξης εξειδικευμένων εποπτών. Σκοπός της μελέτης αυτής είναι η ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας όσον αφορά την κατάρτιση του επόπτη, την αποτελεσματικότητα και επίδραση της ατομικής και ομαδικής εποπτείας στη θεραπεία, όπως επίσης και το υφιστάμενο πλαίσιο εποπτείας στη Κύπρο. Μέσω ανασκόπησης διεθνών και Κυπριακών κωδίκων δεοντολογίας, πλαισίων εκπαίδευσης επαγγελματιών εποπτών, πλαισίων παροχής εποπτείας και τέλος ερευνών που εστιάζονται στην αποτελεσματικότητα της εποπτείας, εντοπίζονται διαφορετικές τάσεις. Φαίνεται ότι, παρόλο που η διεθνής βιβλιογραφία δίνει έμφαση στην αποτελεσματικότητα και την ανάγκη ύπαρξης μίας θεωρητικής, ερευνητικής και εμπειρικά τεκμηριωμένης πρακτικής της εποπτείας από ειδικά εκπαιδευμένους επόπτες, είναι ελλιπής και υστερεί σε μεθοδολογικά και διαδικαστικά ζητήματα (Barker & Hunsley, 2012· Watkins, 2014). Τέλος, όσον αφορά

την ύπαρξη συγκεκριμένου πλαισίου εφαρμογής εποπτείας στην Κύπρο, είναι ενδιαφέρον ότι οι επικρατούσες συνθήκες τείνουν να είναι ασαφείς.

Λέξεις κλειδιά: εποπτεία, κατάρτιση, αποτελεσματικότητα, διεθνής βιβλιογραφία, Κύπρος

ΘΕΜ.29.2.2: Κοινωνικές Αναπαραστάσεις των υπηρεσιών ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον

Καραμανώλη Βασιλική, *Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων*

Κωνσταντίνος Παπαχριστόπουλος, *Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων*

Η αναγκαιότητα ύπαρξης δομών ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον σχετίζεται με το γεγονός ότι το έργο των στρατιωτικών, μονίμων και θητείας, χαρακτηρίζεται από συνεχείς αλλαγές, έντονη σωματική καπαλόνηση και στρες, προσαρμογές που φορτίζουν το άτομο με ψυχικό βάρος και διαρκείς εντάσεις (Matthews, 2014) αν και βασικό εμπόδιο εμφανίζεται ο φόβος του προσωπικού και δημόσιου στιγματισμού (Καραμανώλη, 2014). Παράλληλα, η ενίσχυση των στρατιωτικών αρετών συνδέονται άρρηκτα με τις ψυχολογικές διαστάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας και της συναισθηματικής νοημοσύνης (Ender, Rohall, Matthews, 2014) δεξιότητες που μπορεί να ενισχυθούν μέσω διαδικασιών προσωπικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τις έρευνες η πρόθεση αναζήτησης ψυχολογικής υποστήριξης στο στρατιωτικό περιβάλλον συσχετίζεται θετικά με τη θετική στάση προς το θεσμό και αρνητικά με πεποιθήσεις στιγματισμού (Καραμανώλη, Ντάνη, 2011), ενώ η πρόθεση απεύθυνσης στη δομή ψυχολογικής υποστήριξης διαμεσολαβείται από την αναγνώριση της χρησιμότητάς του (Καραμανώλη, Ντάνη, 2014). Η παρούσα έρευνα, αξιοποιώντας τη θεωρία των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων (Moscovici, 1961) σκοπό έχει να καταγράψει τις υφιστάμενες κοινωνικές αναπαραστάσεις του στρατιωτικού προσωπικού για την παροχή ψυχολογικής υποστήριξης. Το δείγμα της έρευνας αποτελούσαν 143 άτομα (N=143) και η ανάλυση των δεδομένων έγινε σύμφωνα με το δομικό μοντέλο της αναπαράστασης (Vergès, 1996). Τα ευρήματα παρέχουν ενδείξεις για τη δομή της κοινωνικής αναπαράστασης όπου ανάλογα με το πλαίσιο υπαγωγής των ατόμων η αναπαράσταση παρουσιάζει μικρές διαφοροποιήσεις. Στον πυρήνα εμφανίζονται στοιχεία που συνδέονται με τα προβλήματα που οδηγούν κάποιο άτομο στην

αναζήτηση βοήθειας και τη θετική αξιολόγηση του θεσμού, ενώ ο στιγματισμός του θεσμού ή των ατόμων που τον χρησιμοποιούν κινείται άλλοτε στην περιφέρεια κι άλλοτε στη δυναμική ζώνη. Τέλος παρουσιάζονται προτάσεις για πρακτικές εφαρμογές και περαιτέρω έρευνες στο πεδίο της στρατιωτικής ψυχολογίας.

Λέξεις κλειδιά: κοινωνική αναπαράσταση, δομή, πυρήνας, περιφέρεια, στρατιωτικό περιβάλλον, ψυχολογική υποστήριξη

ΘΕΜ.29.2.3: Η ψυχοπαθητικότητα μέσα από τα μάτια των φοιτητών Ψυχολογίας: Γνώσεις, στάσεις & αντιλήψεις απέναντι στη διαταραχή

Ερατώ-Μαρία Ιωαννίδου, *Ν.Π.Ι.Δ. «Επάνοδος»*

Όλγα Θεμελή, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Corine de Ruiter, *Maastricht University*

Τις τελευταίες δεκαετίες, η ψυχοπαθητικότητα κερδίζει έδαφος στο ερευνητικό και κλινικό ενδιαφέρον της Ψυχιατροδικαστικής, της Δικαστικής Ψυχολογίας και άλλων συναφών επιστημών. Στην Ελλάδα η λέξη «ψυχοπαθητικότητα» συχνά συγχέεται με την «ψυχοπαθολογία» και η ίδια η διαταραχή με την Αντικοινωνική Διαταραχή Προσωπικότητας. Επιπλέον, δεν υπάρχει μέχρι στιγμής στα Ελληνικά ένα αξιόπιστο εργαλείο διάγνωσης της (πχ PCL-R). Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στο να σκιαγραφήσει τις γνώσεις και τις αντιλήψεις των φοιτητών Ψυχολογίας για τη διαταραχή προκειμένου να διερευνηθεί το πώς αυτές μπορούν να αξιοποιηθούν, να εμπλουτιστούν ή να τροποποιηθούν με στόχο την πληρέστερη εκπαίδευση σχετικά με τη διαταραχή. Το δείγμα αποτελούνταν από 396 φοιτητές Ψυχολογίας από τα τέσσερα πανεπιστημιακά τμήματα της χώρας και συλλέχθηκε τον Ιούνιο 2014. Η συμμετοχή ήταν ανώνυμη και εθελοντική. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε, δημιουργήθηκε από τον A. Furnham και μεταφράστηκε στα ελληνικά για την παρούσα έρευνα. Αποτελείται από 3 μέρη: δημογραφικά στοιχεία και προσωπικές πληροφορίες των συμμετεχόντων, 3 μικρές ιστορίες ανθρώπων, βασισμένοι στις οποίες οι συμμετέχοντες καλούνται να κάνουν διάγνωση της διαταραχής που περιγράφεται και ένα ερωτηματολόγιο 52 δηλώσεων σχετικά με τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους απέναντι στην ψυχοπαθητικότητα. Το ενδιαφέρον των φοιτητών για τις ψυχικές διαταραχές και η ύπαρξη κάποιας διαταραχής στους

ίδιους συσχετίζονταν θετικά με την ικανότητά τους να διαγνώσουν με ακρίβεια τις διαταραχές που τους παρουσιάστηκαν. Παρατηρήθηκαν επίσης στατιστικά σημαντικές διαφορές στην ακρίβεια των φοιτητών μεταξύ των διαγνώσεων. Συγκεκριμένα, πολλοί περισσότεροι φοιτητές ήταν σε θέση να διαγνώσουν την κατάθλιψη και τη σχιζοφρένεια σε σχέση με την ψυχοπαθητικότητα. Ο παράγοντας της εγκληματικότητας που εξετάστηκε στο ερωτηματολόγιο αντιλήψεων βρέθηκε να έχει θετική συσχέτιση με την ακρίβειά τους στη διάγνωση της ψυχοπαθητικότητας, ενώ ο παράγοντας της ευφυΐας και των κοινωνικών δεξιοτήτων όχι. Τέλος, οι νευροβιολογικοί αιτιολογικοί παράγοντες της ψυχοπαθητικότητας συσχετίζονταν με τη θετική στάση των συμμετεχόντων απέναντι στη μη θεραπευσιμότητα της διαταραχής ενώ ο αιτιολογικός παράγοντας του συναισθηματικού τραύματος σε νεαρή ηλικία και του στρες συσχετίζονταν αρνητικά με τη μη θεραπευσιμότητα. Εν γένει τα αποτελέσματα συνάδουν με αυτά των ερευνών του εξωτερικού στο γενικό πληθυσμό ή σε πληθυσμό ειδικών επαγγελματιών. Υπάρχει αναμφίβολα ανάγκη τόσο για συνέχιση της έρευνας όσο και για πληρέστερη ενημέρωση για την εν λόγω διαταραχή και των ζητημάτων που σχετίζονται με αυτή.

Λέξεις-κλειδιά: ψυχοπαθητικότητα, στάσεις, αντιλήψεις.

ΘΕΜ.29.2.4: Perceived Social Support, Practical Barriers and Attitudes Towards Mental Health Services in Cyprus

Alexi Nektarios, *Charles Darwin University*

Kathleen A. Moore, *Charles Darwin University*

Marios Argyrides, *Neapolis University of Pafos*

In the current study the intentions of help seeking for mental illness, attitudes (stigma and openness) and practical barriers towards mental health services in Cyprus were examined. We also examined the Perceived Social Support of those who are diagnosed with mental illness and those who are not. One hundred and ninety six participants (150 females and 46 males; age $M= 34.15$ years; $SD=14.16$) participated in this study. For the purpose of the study three tests were utilised: Attitude Toward Seeking Professional Psychological Help Scale (McKenzie, Knox, Gegoski & McCaulay, 2004) Multidimensional Scale of Perceived Social Support

(MSPSS) (Canty-Mitchell, & Zimet, 2000; Perceived Barriers in Seeking Mental Health Services (PBMHS) (Kung,2004). It was found that 25.1% participants reported that they had a current mental illness but only 7.6 % of them stated were taking prescribed medication. In terms of participants source of help for mental illness, the majority indicated that they would seek help from a psychologist 40.4%, following by their priest 12.6%. A Multivariate Analysis of Variance have not revealed a global difference by gender on Attitudes Towards Help Seeking. Participants over 40 years of age found to be having more stigmatized attitudes towards mental health services than those under 40 years of age. Of those with current diagnosis reported that they are getting less support from family and special person. It was no any difference found between the variables Barriers Toward Help Seeking, Openness and Stigma by Current Diagnosis of Mental Illness. The multiple regression analysis for Greek-Cypriots shown that Openness and Friends Support explained 32% of the variance in willingness to seek help for mental illness. These results provide evidence that there might be a substantial part of the Greek-Cypriot population that are willing to seek help for mental illness, are open towards mental health services and are not stigmatising them especially those that are under 40 years of age. Future directions in research using this instrument are discussed.

Keywords: mental illness, help seeking intentions and attitudes

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.3 | Αίθουσα 006

Αυτισμός στην Προσχολική Ηλικία και Ψυχοπαιδαγωγική

ΘΕΜ.29.3.1: Απόψεις νηπιαγωγών σχετικά με τη συνεκπαίδευση παιδιών με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά
Ελένη Νικολάου, Πανεπιστημίου Αιγαίου

Στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των νηπιαγωγών για τις δυσκολίες που πιθανόν να ανακύπτουν κατά τη συνεκπαίδευση παιδιών με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά στην εκπαιδευτική πράξη, καθώς και οι απόψεις τους για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της συνεκπαίδευσης. Στα πλαίσια της συγκεκριμένης έρευνας

πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε ένα δείγμα 20 νηπιαγωγών στο νησί της Ρόδου. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων βασίζεται στη μεθοδολογία της θεμελιωμένης θεωρίας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα τόνισαν ότι η βαρύτητα της διαταραχής έχει επίδραση στην προσαρμογή των παιδιών αυτών στο νηπιαγωγείο. Ανάμεσα στις δυσκολίες στις οποίες αναφέρθηκαν, συμπεριλαμβάνονται η έλλειψη λειτουργικής αλληλεπίδρασης-επικοινωνίας με τα συνομήλικα παιδιά και τους νηπιαγωγούς, η απουσία ενσυναίσθησης, η δυσκολία να ακολουθήσουν κανόνες και το πρόγραμμα της ημέρας, η αναστάτωση από τυχόν αλλαγές στο πρόγραμμα και η συνεργασία με τους γονείς. Τα πλεονεκτήματα σύμφωνα με τις αναφορές των νηπιαγωγών εστιάζονται στην κοινωνική συναλλαγή με τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά και τα οφέλη τα οποία συνεπάγεται ως προς την κατάκτηση στόχων που σχετίζονται με τις δυσκολίες τους, και η εξοικείωση των υπολοίπων παιδιών με τη διαφορετικότητα. Τα μειονεκτήματα σχετίζονται με την καθυστέρηση στην κατάκτηση των μαθησιακών στόχων των υπολοίπων παιδιών καθώς και το ότι η ομάδα των συνομηλίκων γίνεται αποδέκτης των δυσλειτουργικών συμπεριφορών. Τα ευρήματα της έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής ένταξης των παιδιών με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές στην προσχολική αγωγή και την ανάδειξη των επιμορφωτικών τους αναγκών.

Λέξεις κλειδιά: διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού, συνεκπαίδευση, προσχολική αγωγή

ΘΕΜ.29.3.2: Ο ρυθμός της επικοινωνίας με νήπια που εκδηλώνουν αυτιστικά χαρακτηριστικά

Ασημένια Παπουλίδη, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Χριστίνα Παπαηλιού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Σταυρούλα Σαμαρτζή, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η ικανότητα για διυποκειμενική επικοινωνία είναι έμφυτη και εκδηλώνεται από την αρχή της ζωής μέσω ρυθμικών εκφράσεων του βρέφους, οι οποίες αλληλοσυντονίζονται με τις εκφράσεις του επικοινωνιακού συντρόφου. Σε περιπτώσεις που αυτού του είδους η επικοινωνία διαταράσσεται, παρατηρείται αδυναμία του βρέφους να εναρμονιστεί με τις επικοινωνιακές εκφράσεις του

άλλου. Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) έχουν ως πυρηνικό χαρακτηριστικό τα ελλείμματα στην ικανότητα ενσυναίσθησης και διαπροσωπικής επικοινωνίας. Τα ελλείμματα αυτά μπορεί να εκδηλωθούν και ως διαταραχή στο ρυθμό της επικοινωνίας. Ωστόσο, οι σχετικές έρευνες είναι πολύ περιορισμένες και αποσπασματικές. Η παρούσα μελέτη στοχεύει στη διερεύνηση του ρυθμού των εκφραστικών συμπεριφορών νηπίων με αυτιστικά χαρακτηριστικά. Συμμετείχαν 10 νήπια με αυτιστικά χαρακτηριστικά (8 αγόρια, 2 κορίτσια, μέση ηλικία: 54,7 μηνών) και 10 τυπικά αναπτυσσόμενα νήπια (6 αγόρια, 3 κορίτσια, μέση ηλικία: 15,3 μηνών) αντίστοιχης νοητικής ηλικίας. Όλα τα νήπια με αυτιστικά χαρακτηριστικά παρακολουθούνταν από έμπειρους κλινικούς παιδοψυχολόγους. Οι ρυθμικές συμπεριφορές μελετήθηκαν μέσω της μικροανάλυσης μαγνητοσκοπημένων αλληλεπιδράσεων των παιδιών με τις μητέρες τους. Οι μαγνητοσκοπήσεις πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι των παιδιών μία φορά την εβδομάδα σε διάστημα ενός μήνα σε δομημένη συνθήκη η οποία περιελάμβανε επεισόδια, όπως ανέκφραστο πρόσωπο της μητέρας, ελεύθερο παιχνίδι με παιχνίδια που χορηγήθηκαν από τον ερευνητή, προσποίηση της μητέρας πως είναι στενοχωρημένη. Η διαδικασία μικρο-ανάλυσης είναι σε εξέλιξη. Ωστόσο, παρατηρείται ήδη ότι τα παιδιά με αυτιστικά χαρακτηριστικά δεν εναρμονίζονται επαρκώς με τις εκφράσεις της μητέρας και δεν εκδηλώνουν προσδοκία για τη συμπεριφορά της, με αποτέλεσμα τα επεισόδια αλληλοσυντονισμού της προσοχής να είναι περιορισμένα σε συχνότητα και έκταση, ενώ παρατηρούνται και μακρά διαστήματα όπου δεν ανταλλάσσονται εμπειρίες. Τα συμπεράσματα συζητούνται σε σχέση με μία προτεινόμενη προσέγγιση για την πρώιμη διάγνωση και αντιμετώπιση των ΔΑΦ, η οποία επιχειρεί να προσδιορίσει το επίπεδο κινήτρου για διυποκειμενική επικοινωνία χρησιμοποιώντας ως κριτήριο τη ρυθμική συμπεριφορά του παιδιού και στοχεύει στην επαύξηση των ρυθμικών επικοινωνιακών εκφράσεων.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος, διυποκειμενική επικοινωνία, αλληλοσυντονισμός, ρυθμός

ΘΕΜ.29.3.3: Γονεϊκή ηλικία και εμφάνιση Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος

Αναστασία Αλευριάδου, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Ελεωνόρα Νικολαΐδου, Ειδική Παιδαγωγός

Μάριος Κωνσταντίνου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) αποτελούν νευροαναπτυξιακές διαταραχές με ολοένα αυξανόμενη συχνότητα και με την ακριβή αιτιολογία τους να παραμένει ακόμη ασαφής στις περισσότερες των περιπτώσεων. Οι λόγοι για τους οποίους είναι σημαντικός ο καθορισμός των αιτιών του φάσματος είναι αφενός η πρόβλεψή του και αφετέρου ο σχεδιασμός κατάλληλων θεραπευτικών παρεμβάσεων. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να μελετηθεί η πιθανή σχέση μεταξύ της γονεϊκής ηλικίας και της εμφάνισης των διαταραχών αυτών. Ακόμη διερευνήθηκε ποιοι περιγενετικοί και νεογνικοί παράγοντες εμπλέκονται συχνότερα στην εμφάνιση του φάσματος καθώς και ποια είναι η μέση ηλικία διάγνωσης των ατόμων εντός του φάσματος. Η μελέτη περιελάμβανε 259 συμμετέχοντες διαγνωσμένους με Αυτιστική Διαταραχή και με σύνδρομο Asperger. Την ομάδα σύγκρισης αποτέλεσαν 263 τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά του Ν. Θεσσαλονίκης. Χρησιμοποιήθηκε περιγραφική στατιστική για την παρουσίαση των χαρακτηριστικών του δείγματος, καθώς και επαγωγική στατιστική για την διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των ποιοτικών μεταβλητών που εξετάστηκαν. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι υπήρξε σημαντική διαφορά ανάμεσα στην αυξημένη γονεϊκή ηλικία (μητέρα άνω των 35 ετών και πατέρας άνω των 40 ετών) και την εμφάνιση του αυτισμού, αλλά όχι και με την εμφάνιση του συνδρόμου Asperger. Οι περιγενετικοί και νεογνικοί παράγοντες που βρέθηκαν να σχετίζονται με την εμφάνιση του αυτισμού ήταν η διάρκεια κύησης, ο τρόπος του τοκετού και το αν έκλαψε αμέσως ή όχι ο απόγονος κατά τη γέννησή του. Ο παράγοντας που βρέθηκε να σχετίζεται με την εμφάνιση του συνδρόμου Asperger ήταν η διάρκεια κύησης του νεογνού. Η μέση ηλικία διάγνωσης στην ομάδα του αυτισμού ήταν 5,4 έτη και στην ομάδα του συνδρόμου Asperger ήταν 9,2 έτη, σημειώνοντας έτσι μια καθυστέρηση στην έγκαιρη ανίχνευση των ΔΑΦ στην Ελλάδα. Δεν προέκυψε διαφορά μεταξύ φύλου και μέσης ηλικίας διάγνωσης και για

τις δύο υποομάδες του φάσματος. Τα ευρήματα συζητούνται στο πλαίσιο σύγχρονων νευροψυχολογικών θεωριών για τις ΔΑΦ.

Λέξεις-Κλειδιά: Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος, Αυτιστική Διαταραχή, σύνδρομο Asperger, γονεϊκή ηλικία, περιγενετικοί - νεογνικοί παράγοντες, ηλικία διάγνωσης

ΘΕΜ.29.3.4: Η Οικο-Σωματικο-Βιωματική Προοπτική στην Ψυχολογία και η Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική ως Τόπος Συναισθηματικής και Κοινωνικο-Ηθικής Εμπειρίας, Μάθησης και Ανάπτυξης
Μάριος Α. Πουρκός, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην ανακοίνωση αυτή, αντιμετωπίζοντας κριτικά τις διάφορες ατομικιστικά, θετικιστικά, μηχανιστικά, αναγωγιστικά και γνωστικιστικά προσανατολισμένες προσεγγίσεις της ψυχολογίας και της ψυχοπαιδαγωγικής, προσκαλούμε στην υιοθέτηση μιας εναλλακτικής, ολιστικής και αλληλεπιδραστικής, ενσώματης, βιωματικής, πλαίσιοθετημένης, διαλογικής και πολυτροπικής προοπτικής, που ονομάζουμε *οικο-σωματικο-βιωματική*. Βασικοί μας στόχοι είναι να παρουσιάσουμε: (1) τις βασικές παραδοχές και έννοιες της οικο-σωματικο-βιωματικής προοπτικής, (2) τη σημασία του κατάλληλα διαμορφωμένου χώρου για τις δυνατότητες ανάπτυξης ενσώματων-βιωματικών και πολυτροπικών δράσεων των υποκειμένων στις διαδικασίες συναισθηματικής και κοινωνικο-ηθικής εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξής τους, και (3) το πνεύμα εργασίας των ενσώματων-βιωματικών πολυτροπικών δράσεων που εφαρμόζουμε εδώ και πάνω από 20 χρόνια τώρα στον κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο της σχετικής Εργαστηριακής Μονάδας του Πανεπιστημίου Κρήτης στο πλαίσιο της *Βιωματικής, Ευρετικής και Αφηγηματικής-Διαλογικής Ψυχοπαιδαγωγικής* που αποτελεί την εναλλακτική μας πρόταση στην εκπαίδευση. Βασικός μας στόχος είναι να παρουσιάσουμε μερικά δείγματα δουλειάς και δεδομένα σε σχέση με τα προγράμματα συναισθηματικής και κοινωνικο-ηθικής εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης που εφαρμόζουμε κατά τα τελευταία χρόνια. Για την επεξεργασία των ψυχοπαιδαγωγικών αυτών ζητημάτων γίνεται χρήση ενός ευρέως φάσματος δημιουργικών πολυτροπικών πρακτικών, μεταφορικών τεχνικών, σημειωτικών πόρων και καλλιτεχνικών μέσων (όπως είναι η σωματική έκφραση, η αφήγηση

προσωπικών ιστοριών, οι περφόρμανς, οι εικαστικές κατασκευές, οι ιχνογραφικές, ψυχοδραματικές, μουσικο-κινητικές, φωτογραφικές, κινηματογραφικές, κ.ά. τεχνικές αναπαράστασης) σε συνδυασμό με τις βασισμένες στο παιχνίδι, την τέχνη, την αφήγηση και το σώμα-κίνηση ποιοτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις έρευνας στο πλαίσιο ομαδικής, συμμετοχικής αλληλεπίδρασης με στόχο την ουσιαστική μεταμόρφωση και εμπλουτισμό της συνείδησης και της ζωής των υποκειμένων με νέα νοήματα και γνώσεις.

Λέξεις κλειδιά: *Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική, Ενσώματη υποκειμενικότητα, Κοινωνικο-ηθική μάθηση και ανάπτυξη, Οικοσωματικο-βιωματική προσέγγιση, Συναισθηματική ανάπτυξη.*

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.4 | Αίθουσα 005

Κοινωνικά-Συναισθηματικά και Γνωστικά Χαρακτηριστικά στην Εκπαίδευση

ΘΕΜ.29.4.1: Η συμβολή της κοινωνικής και συναισθηματικής αγωγής στην κοινωνική και συναισθηματική ευεξία της σχολικής κοινότητας

Ελευθερία Σάλμοντ, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αυγή Σκέβα, Κ.Ε.Δ.Δ.Υ. Ανατολικής Αττικής

Η εφαρμογή ποιοτικών και ερευνητικά τεκμηριωμένων προγραμμάτων κοινωνικής και συναισθηματικής αγωγής συνδέεται με ευεργετικά αποτελέσματα στις συναισθηματικές και επικοινωνιακές δεξιότητες του μαθητικού πληθυσμού όλων των σχολικών βαθμίδων, καθώς και τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις. Ωστόσο, η έρευνα δείχνει ότι τα αποτελέσματα αυτά αποκτούν σταθερό και μόνιμο χαρακτήρα, εφόσον τα συγκεκριμένα προγράμματα παρέμβασης ενσωματωθούν στην ιδιαίτερη κουλτούρα και τις καθημερινές πρακτικές της κάθε σχολικής κοινότητας και αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητάς της. Με δεδομένο το γεγονός ότι κάθε σχολικό περιβάλλον αποτελεί ένα μοναδικό, ποικιλόμορφο, δυναμικό και πολυπρόσωπο χώρο με ιδιαίτερες ανάγκες και δυνατότητες, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό η ιδιαίτερη κουλτούρα και το οργανωσιακό κλίμα της κάθε σχολικής κοινότητας επιτρέπει ή εμποδίζει τη διάχυση των αρχών και των αξιών των προγραμμάτων αυτών στο σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού του σχολείου, καθώς και τη δυνατότητα των ίδιων των προγραμμάτων να προσαρμόζονται στην γενικότερη λειτουργία της κάθε σχολικής μονάδας. Στη

συγκεκριμένη ποιοτική ερευνητική εργασία ανιχνεύονται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εφαρμόζονται προγράμματα κοινωνικής και συναισθηματικής αγωγής σε ελληνικές σχολικές μονάδες, καθώς και το πώς αυτές βιώνονται από τους εκπαιδευτικούς που τα εφαρμόζουν. Από τα δεδομένα προκύπτει ότι συγκεκριμένοι οργανωσιακοί παράγοντες μπορούν να ανακόπτουν τη διάχυση στον υπόλοιπο μαθητικό πληθυσμό και να παρεμποδίζουν την αξιοποίηση των θετικών αποτελεσμάτων τους από το σύνολο της σχολικής κοινότητας. Εξετάζονται μοντέλα και πρακτικές μέσα από τις οποίες η κάθε σχολική κοινότητα μπορεί να οικειοποιηθεί κοινωνικές και συναισθηματικές πρακτικές και να επωφεληθεί από αυτές, εναρμονίζοντάς τις με τις πραγματικές της ανάγκες και ενσωματώνοντάς τις στο οργανωσιακό της επικοινωνιακό προφίλ, προκειμένου να προαχθεί η ψυχική υγεία και η ευημερία ολόκληρου του ανθρώπινου δυναμικού της.

Λεξεις Κλειδια: προγράμματα κοινωνικής και συναισθηματικής μάθησης, ολική ποιότητα στην εκπαίδευση, υποστηρικτικό εκπαιδευτικό περιβάλλον ολιστικής προσέγγισης (Supportive Whole School Environment), οργανωσιακή κουλτούρα της σχολικής μονάδας, επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών

ΘΕΜ.29.4.2: Η επίδραση της διαδικασίας χορήγησης στα εργαλεία μέτρησης των παραμέτρων του μαθησιακού περιβάλλοντος της τάξης: Ο ρόλος της αξιολογικής κουλτούρας

Κυριάκος Χαραλάμπους, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Το ψυχοκοινωνικό κλίμα (ΨΚ) της τάξης και η διαπροσωπική συμπεριφορά (ΔΣ) του εκπαιδευτικού αποτελούν σημαντικές παραμέτρους του μαθησιακού περιβάλλοντος και συνδέονται άμεσα με την προώθηση των μαθησιακών επιτευγμάτων των μαθητών. Η αξιολόγηση των παραμέτρων αυτών πραγματοποιείται διεθνώς με τη μέτρηση των αντιλήψεων των μαθητών. Η αξιολογική κουλτούρα στην ελληνική Α'βάθμια εκπαίδευση έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η εξέταση της μεροληπτικής επιρροής των εναλλακτικών διαδικασιών χορήγησης των εργαλείων μέτρησης του ψυχοκοινωνικού κλίματος της τάξης και της διαπροσωπικής συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού, στις απαντήσεις των μαθητών. Οι τρεις

εναλλακτικές διαδικασίες χορήγησης ήταν: (α) χορήγηση από τους ερευνητές χωρίς την παρουσία εκπαιδευτικού, (β) χορήγηση από τον εκπαιδευτικό της τάξης υπό την εποπτεία του ερευνητή, και (γ) χορήγηση από τον εκπαιδευτικό της τάξης υπό την εποπτεία του διευθυντή του σχολείου. Στην έρευνα συμμετείχε ένα τυχαία επιλεγμένο δείγμα αποτελούμενο από 504 μαθητές, από 39 Ε' και Στ' τάξεις, δημοτικών σχολείων της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης. Αρχικά, διενεργήθηκε επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση και πολυδιάστατη κλιμακοποίηση για την κατάδειξη της ισοδυναμίας μέτρησης (measurement invariance) των εργαλείων αναφορικά με τις τρεις εναλλακτικές διαδικασίες. Η διακρίβωση της μεροληπτικής επιρροής των εναλλακτικών διαδικασιών χορήγησης πραγματοποιήθηκε με την εφαρμογή πολυμεταβλητής ανάλυσης διακύμανσης. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι οι εναλλακτικές διαδικασίες χορήγησης δεν επηρέαζαν την παραγοντική δομή των εργαλείων, ούτε τις απαντήσεις των μαθητών. Η παρούσα μελέτη αποτελεί διεθνώς μια από τις πρώτες που εξέτασαν την επίδραση εναλλακτικών διαδικασιών χορήγησης στις αντιλήψεις των μαθητών για το ΨΚ της τάξης και τη ΔΣ του εκπαιδευτικού. Παράλληλα, συνεισφέρει στη βαθύτερη κατανόηση της επίδρασης της υφιστάμενης κουλτούρας αξιολόγησης στις αντιλήψεις και τις πρακτικές μαθητών και εκπαιδευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο, και καταδεικνύει τη σημασία της τεκμηρίωσης της εγκυρότητας της διαδικασίας χορήγησης στην υποστήριξη της εγκυρότητας των ερευνητικών ευρημάτων.

Λέξεις κλειδιά: μέτρηση, διαδικασία χορήγησης, ψυχοκοινωνικό κλίμα της τάξης, διαπροσωπική συμπεριφορά εκπαιδευτικού, ισοδυναμία μέτρησης, αξιολογική κουλτούρα

ΘΕΜ.29.4.3: Γνωστικά στυλ φοιτητών και ικανότητα σε έργα ανάκλασης*Ξενια Ξυστούρη, Πανεπιστήμιο Κύπρου**Δήμητρα Πίττα-Πανταζή, Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η έρευνα που εστιάζεται στη διερεύνηση της ικανότητας των γνωστικών στυλ να προβλέπουν τη συμπεριφορά ατόμων σε διάφορες δραστηριότητες αυξάνεται, τόσο στη ψυχολογία όσο και στην εκπαίδευση, ενώ παράλληλα τονίζεται η ανάγκη για διερεύνηση τόσο της σχέσης αυτής σε διάφορους τομείς, όσο και των επιπτώσεων της στην εκπαιδευτική πράξη. Ο σκοπός της έρευνας αυτής είναι να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στα γνωστικά στυλ φοιτητών και στην ικανότητά τους σε έργα ανάκλασης. Το δείγμα αποτέλεσαν 39 τριτοετείς φοιτητές παιδαγωγικών. Για τη μέτρηση των γνωστικών στυλ χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο OSIVQ© (Blazhenkova & Kozhevnikov, 2009), το οποίο στηρίζεται στη διάκριση οπτικο-χωρικών, οπτικο-εικονικών και λεκτικών τύπων, η οποία προτάθηκε από τους Kozhevnikov, Kosslyn και Shephard (2005). Για τη μέτρηση των ικανοτήτων των φοιτητών στην ανάκλαση, χρησιμοποιήθηκε ένα δοκίμιο με γεωμετρικά έργα ανάκλασης. Τα αποτελέσματα υποστηρίζουν την αξιοπιστία του ερωτηματολογίου και την ικανότητα του προτεινόμενου μοντέλου να προβλέπει την ικανότητα στο πεδίο της ανάκλασης. Κατ'επέκταση, φανερώνουν ότι ο βαθμός δυσκολίας του έργου αποτελεί παράμετρο που επηρεάζει τη σχέση γνωστικών στυλ και επίδοσης, γεγονός το οποίο ενδεχομένως να αιτιολογεί κάποια συγκρουόμενα αποτελέσματα ερευνών στον τομέα. Η συνολική ικανότητα στο δοκίμιο ανάκλασης μπορεί να προβλεφθεί μόνο από το βαθμό του οπτικο-χωρικού γνωστικού στυλ και όχι του οπτικο-εικονικού και λεκτικού γνωστικού στυλ. Τα αποτελέσματα είναι σημαντικά τόσο μεθοδολογικά, για το σχεδιασμό ερευνών για τη σχέση γνωστικών στυλ και ικανοτήτων, όσο και εκπαιδευτικά, για το σχεδιασμό διδασκαλιών που να στηρίζουν όλους τους φοιτητές που θα κληθούν να διδάξουν γεωμετρική ανάκλαση στην επαγγελματική τους πορεία.

Λέξεις κλειδιά: γνωστικά στυλ, οπτικο-χωρικοί, οπτικο-εικονικοί, λεκτικοί, γεωμετρία, ανάκλαση

ΘΕΜ.29.4.4: Η διερεύνηση των επιστημολογικών πεποιθήσεων υποψήφιων δασκάλων: μια ποιοτική και ποσοτική προσέγγισηΑνδρεανή Μπάιτελμαν, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Κωνσταντίνος Π. Κωνσταντίνου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Σύμφωνα με έρευνες της Γνωστικής Ψυχολογίας και της Διδακτικής των Φυσικών Επιστημών, ως ανθρώπινα όντα διαθέτουμε άδηλες πεποιθήσεις για τη φύση της γνώσης και της μάθησης, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως επιστημολογικές πεποιθήσεις (ΕΠ). Ειδικότερα, οι ΕΠ ενός ατόμου είναι οι εξειδικευμένες ή γενικές απόψεις του ατόμου για τη δομή και την οικοδόμηση της γνώσης, καθώς και τη διαδικασία της μάθησης. Για τις ΕΠ, έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις και έχουν διατυπωθεί διάφορα θεωρητικά μοντέλα από τα οποία έχουν ξεχωρίσει δύο είδη: τα μοντέλα με αναπτυξιακή προσέγγιση (αναπτυξιακά μοντέλα) και τα μοντέλα πολλαπλών διαστάσεων. Τις τελευταίες δεκαετίες υπάρχει έντονο ενδιαφέρον για διερεύνηση των ΕΠ των εκπαιδευτικών, διότι με βάση ερευνητικά δεδομένα έχει διαφανεί ότι αυτές επηρεάζουν τις γενικότερες αντιλήψεις τους όσον αφορά στη διδασκαλία και μάθηση, την επιλογή των διδακτικών στρατηγικών και πρακτικών τους, τις επιδεξιότητες κριτικής σκέψης, καθώς και τις στάσεις τους για την ένταξη μαθητών με αναπηρία. Δεδομένης της σημασίας των ΕΠ των εκπαιδευτικών, η παρούσα έρευνα επιχείρησε να διερευνήσει και να σκιαγραφήσει τις ΕΠ υποψήφιων δασκάλων στην Κύπρο. Για τον σκοπό αυτό συνελέγησαν δεδομένα από 250 προϋπηρεσιακούς εκπαιδευτικούς Δημοτικής Εκπαίδευσης (υποψήφιοι δάσκαλοι), μέσω δύο ερωτηματολογίων που αναπτύχθηκαν και εγκυροποιήθηκαν για τον σκοπό της συγκεκριμένης έρευνας. Το ένα ερωτηματολόγιο αναπτύχθηκε με βάση το αναπτυξιακό μοντέλο και χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή ποιοτικών δεδομένων, ενώ το άλλο ερωτηματολόγιο αναπτύχθηκε σύμφωνα με το μοντέλο πολλαπλών διαστάσεων και χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή ποσοτικών δεδομένων. Τα ποιοτικά καθώς και τα ποσοτικά δεδομένα της έρευνας κατέδειξαν ότι οι υποψήφιοι δάσκαλοι στην Κύπρο διαθέτουν μέτρια ανεπτυγμένες ΕΠ που επιδέχονται βελτίωση. Τα αποτελέσματα της εργασίας αυτής μπορούν να καθοδηγήσουν στην υιοθέτηση κατάλληλων

διδασκτικών πρακτικών, παρεμβάσεων και μεθόδων που θα στοχεύουν στην ωρίμανση των ΕΠ των υποψήφιων δασκάλων.

Λέξεις «κλειδιά»: Επιστημολογικές πεποιθήσεις, υποψήφιοι δάσκαλοι, αναπτυξιακό μοντέλο, μοντέλο πολλαπλών διαστάσεων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.5 | Αίθουσα 004

Εξουθένωση και Ανθεκτικότητα Εκπαιδευτικών

ΘΕΜ.29.5.1: Ψυχική Ανθεκτικότητα και Επαγγελματική Ευημερία των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Βασιλική Καλτσή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βασιλική Μπρουσκέλη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Μαρία Λουμάκου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η έρευνα στοχεύει να περιγράψει τις διαστάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας και της επαγγελματικής ευημερίας των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, να αποτυπώσει τη σχέση της ψυχικής ανθεκτικότητας αυτών με την επαγγελματική τους ευημερία και να διερευνήσει τους δημογραφικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρεάζουν τόσο την ψυχική τους ανθεκτικότητα όσο και την επαγγελματική τους ευημερία. Χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα ψυχικής ανθεκτικότητας RS (Wagnild & Young, 1987) και, για την επαγγελματική ευημερία, η κλίμακα των Saaranen, Tossavainen, Turunen, Kiviniemi & Vertio, (2007). Οι δημογραφικοί παράγοντες που βρέθηκε να επηρεάζουν την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών είναι η ειδικότητα -οι εκπαιδευτικοί με πτυχίο Θεωρητικών Επιστημών διαθέτουν αρκετά μεγαλύτερη ψυχική ανθεκτικότητα σε σχέση με αυτούς που έχουν πτυχίο Θετικών Επιστημών- και η περιοχή του σχολείου -οι διδάσκοντες σε σχολεία μεγαλουπόλεων διαθέτουν μικρότερα επίπεδα Ψυχικής Ανθεκτικότητας από αυτούς που διδάσκουν σε σχολεία ημιαστικών ή και αστικών περιοχών. Όσο αφορά την επαγγελματική ευημερία, φαίνεται να σχετίζεται με την ηλικία των εκπαιδευτικών, την περιοχή του σχολείου στο οποίο διδάσκουν καθώς και τον τύπο του σχολείου. Τέλος, η ψυχική ανθεκτικότητα σχετίζεται θετικά με την επαγγελματική ευημερία των εκπαιδευτικών. Η ψυχική ανθεκτικότητα είναι δυνατό να καλλιεργηθεί και η επαγγελματική ευημερία των εκπαιδευτικών προάγει το έργο

αυτών. Συνεπώς, είναι σημαντικό, η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών να περιλαμβάνει την ανάπτυξη και την ενδυνάμωση της ψυχικής τους ανθεκτικότητας ενώ η επαγγελματική ευημερία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως παράγοντας αποτελεσματικότητας των σύγχρονων εκπαιδευτικών. Τέλος, στη χώρα μας δεν έχει μελετηθεί συστηματικά και σε βάθος ούτε η ευημερία των εκπαιδευτικών ούτε η ψυχική ανθεκτικότητα αυτών ενώ η βιβλιογραφία για το συσχετισμό των εννοιών είναι σχεδόν ανύπαρκτη, συνεπώς, κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω μελέτη και σε άλλες εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Λέξεις κλειδιά : ψυχική ανθεκτικότητα, επαγγελματική ευημερία, εκπαιδευτικός.

ΘΕΜ.29.5.2: Διερεύνηση των αντιλήψεων για τις πηγές στήριξης των εκπαιδευτικών

Μαρία Αρμάου, *University of Warwick*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της μελέτης αυτής ήταν να διερευνήσει τις αντιλήψεις για τους πόρους εργασίας (job resources) των εκπαιδευτικών προκειμένου να φανεί ότι ο συγκεκριμένος χώρος έρευνας θα μπορούσε να καταστή περισσότερο συναφής με τα χαρακτηριστικά της εκπαιδευτικής έρευνας και συγκεκριμένα της διαρκούς επαγγελματικής εξέλιξης των εκπαιδευτικών (continuous professional development). Ως πόροι εργασίας θα μπορούσαν να προσδιορισθούν οι περιβαλλοντικές, ψυχολογικές, κοινωνικές ή οργανωσιακές πλευρές της εργασίας που μπορούν να προωθούν την προσωπική ανέλιξη, μάθηση και εξέλιξη. Ο μεθοδολογικός σχεδιασμός της έρευνας περιελάμβανε 2 χορηγήσεις ερωτηματολογίων (N=109, N=64) και 2 ερευνητικές συνεντεύξεις (N=10, N=5) σε δείγμα εκπαιδευτικών οι οποίοι εργάζονταν σε δημόσια σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συγκεκριμένης περιοχής των Midlands της Μ. Βρετανίας. Η ερώτηση που τέθηκε σε όλους τους συμμετέχοντες ήταν: “Ποιο στοιχείο υποστηρίζει την εργασιακή σας δέσμευση;” ενώ όλοι κλήθηκαν επίσης να συζητήσουν τις πιο σημαντικές για εκείνους δραστηριότητες επαγγελματικής εξέλιξης (οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εκπαιδευτικής λειτουργίας των σχολείων της Μ. Βρετανίας). Ακόμη, από τους συμμετέχοντες στις πρώτες συνεντεύξεις ζητήθηκε

να αναφερθούν σε μια πρόσφατη αλλαγή που βίωσαν στον εργασιακό τους χώρο και τις όποιες πηγές στήριξής τους σε αυτή την περίπτωση. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η διερεύνηση των πηγών στήριξης των εκπαιδευτικών είναι δυνατόν να συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση των επαγγελματικών τους αναγκών σε ατομικό επίπεδο καθώς και στο βαθμό που αυτές ικανοποιούνται από την ύπαρξη (ή μη) του κατάλληλου πλαισίου στήριξης.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτικοί, αντιλήψεις, πόροι εργασίας, επαγγελματική εξέλιξη, εκπαιδευτική έρευνα.

ΘΕΜ.29.5.3: Επίπεδα επαγγελματικής ικανοποίησης και εξουθένωσης σε εκπαιδευτικούς Α'βάθμιας και Β'θμιας Εκπαίδευσης από Ελλάδα και Αλβανία: Συγκριτική μελέτη

Μαρίνα Ντάλλα, *Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθηνών*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ledia Kashahu, *Πανεπιστήμιο Τιράνων*

Dhori Karaj, *Πανεπιστήμιο Τιράνων*

Σ. Χατζηγεωργίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Από τους βασικούς παράγοντες που συνδέονται με την ανάπτυξη ενός επιτυχημένου εκπαιδευτικού συστήματος έχει θεωρηθεί η επαγγελματική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών καθώς αποτελεί τη βασική συνιστώσα για την αποδοτικότητα, τη δημιουργικότητα, την ψυχική ευεξία και την κοινωνική ευημερία. Η επαγγελματική ικανοποίηση επηρεάζεται τόσο από εσωτερικούς (π.χ. κίνητρα, προσωπικό ενδιαφέρον) όσο και από εξωτερικούς (π.χ. συνθήκες εργασίας, οικονομικές απολαβές) παράγοντες. Σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες, η αυτονομία συνιστά βασική ψυχολογική ανάγκη των εκπαιδευτικών και επιδρά καθοριστικά στην επαγγελματική τους ικανοποίηση καθώς έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόζουν διάφορες διδακτικές μεθόδους. Ως προς την επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών έχει βρεθεί ότι αποδίδεται σε πολλές παραμέτρους όπως οργανωσιακούς, κοινωνικούς και προσωπικούς. Η συναισθηματική εξάντληση, η αποστασιοποίηση, ο βαθμός αποπροσωποποίησης και η απώλεια ενδιαφέροντος για τη διδασκαλία συνιστούν τις συνήθεις εκδηλώσεις που απορρέουν από μια

199

τέτοια κατάσταση. Βασικό σκοπό της έρευνας αυτής αποτελεί η διερεύνηση: α) του βαθμού της επαγγελματικής εξουθένωσης των δασκάλων και καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, (β) των επιπέδων ικανοποίησης από το επάγγελμα των δύο ομάδων εκπαιδευτικών και (γ) τη σχέση της επαγγελματικής εξουθένωσης και της επαγγελματικής ικανοποίησης με παράγοντες όπως τη χώρα προέλευσης, το φύλο, την ηλικία και τα χρόνια προϋπηρεσίας στην εκπαίδευση. Στην έρευνα συμμετείχαν 1.682 εκπαιδευτικοί από τους οποίους το 59,6% (293 Α'βάθμιας και 710 Β'βάθμιας) ήταν Έλληνες και το 40,4% (414 Α'βάθμιας και 414 Β'βάθμιας) από την Αλβανία. Ως προς το φύλο του δείγματος των δασκάλων και καθηγητών, οι άντρες ήταν 990 και οι γυναίκες 692. Για τη συλλογή των στοιχείων χρησιμοποιήθηκαν: (I) η Κλίμακα Επαγγελματικής Εξουθένωσης (Maslach & Jackson, 1981) και (II) η Κλίμακα Επαγγελματικής Ικανοποίησης (Williams & Cooper, 1998). Η συζήτηση εστιάζεται στις ομοιότητες και τις διαφορές που σχετίζονται με το πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας καταγωγής.

ΘΕΜ.29.5.4: Διαστάσεις επαγγελματικής εξουθένωσης και τεχνικές κατίσχυσης ψυχοπαιστικών εργασιακών συνθηκών όπως βιώνονται από Έλληνες εκπαιδευτικούς Γενικής και Ειδικής Αγωγής

Κρυσταλλία Μουρκογιάννη, *Εκπαιδευτικός*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Ανδρονίκη Γάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η επαγγελματική εξουθένωση και το εργασιακό στρες πολύ συχνά αναφέρονται σε επαγγέλματα που προσφέρουν κοινωνικές υπηρεσίες όπως νοσηλευτικό προσωπικό, κοινωνικοί λειτουργοί, εκπαιδευτικοί κ.ά. Πρόκειται για τα αποτελέσματα των εργασιακών απαιτήσεων με τα οποία έρχεται αντιμέτωπος ο εργαζόμενος στην προσπάθειά του να διαχειριστεί τον εργασιακό του ρόλο και τις ευθύνες του. Στην περίπτωση δε εκείνη που το άτομο αδυνατεί να εφαρμόσει κάποια αποτελεσματική στρατηγική αντιμετώπισης του εργασιακού στρες επέρχεται η εξάντληση και η εξουθένωση. Το εργασιακό στρες βέβαια δεν προκαλείται μόνο από τις ιδιαίτερα απαιτητικές συνθήκες αλλά και από την συνδυασμένη έλλειψη ευνοϊκών συνθηκών και θετικής ανατροφοδότησης. Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι η διερεύνηση των επιπέδων επαγγελματικής

εξουθένωσης σε σχέση με τους τρόπους και τις τεχνικές που χρησιμοποιούν συνήθως οι εκπαιδευτικοί κατά την εργασία τους, σε σχολεία Γενικής και Ειδικής Αγωγής, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στο αίσθημα εξάντλησης που τους προκαλούν οι σύγχρονες εργασιακές απαιτήσεις. Ερωτηματολόγια τα οποία περιελάμβαναν κλίμακες συναφείς προς τα υπό διερεύνηση ζητήματα και χορηγήθηκαν σε εκπαιδευτικούς σχολείων της πρωτεύουσας αλλά και της περιφέρειας μελετήθηκαν σε συνάρτηση με συγκεκριμένες δημογραφικές παραμέτρους. Σε γενικές γραμμές, από την στατιστική ανάλυση των 223 πλήρως συμπληρωμένων ερωτηματολογίων βρέθηκε συσχέτιση των διαστάσεων της επαγγελματικής εξουθένωσης και της ηλικίας των εκπαιδευτικών καθώς οι πιο νέοι σε ηλικία ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα συναισθηματικής εξάντλησης όπως και αίσθησης μειωμένων επιτευγμάτων. Επιπλέον, η εργασιακή εμπειρία και χρήση στρατηγικών αντιμετώπισης του εργασιακού στρες φαίνεται να σχετίζονται με τη μείωση των επιπέδων επαγγελματικής εξουθένωσης στο συγκεκριμένο δείγμα των εκπαιδευτικών. Τέλος, η αποτελεσματική διαχείριση του εργασιακού στρες και της συναισθηματικής έντασης σύμφωνα με την πλειονότητα των εκπαιδευτικών μπορεί να επιτευχθεί μέσω της υποστήριξης που δέχονται από το οικογενειακό αλλά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον καθώς και μέσω της λογικής διευθέτησης των ζητημάτων που ανακύπτουν σε κάθε περίπτωση.

Λέξεις-κλειδιά: επαγγελματική εξουθένωση, τεχνικές κατίσχυσης ψυχοπιεστικών εργασιακών συνθηκών, εκπαιδευτικοί, Γενική Αγωγή, Ειδική Αγωγή

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.6 | Αίθουσα 003

Συνέπειες Οικονομικής Κρίσης

ΘΕΜ.29.6.1: Αντιμέτωποι με την οικονομική κρίση: Μια κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση για την περίπτωση της Ελλάδας

Μεταμόρφη Ψωμιάδου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ξένια Χρυσόχου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα με αφορμή την οικονομική κρίση και τη δυσμενή κοινωνική συγκυρία εξαιτίας του διεθνούς οικονομικού ελέγχου που υπαγορεύει πολιτικές που ενισχύουν τις συστημικές ανισότητες. Σκοπός της έρευνας ήταν η κοινωνιοψυχολογική διερεύνηση του τρόπου που

σκέφτονται τα άτομα για το σύστημα, τη κρίση, τις αιτίες της και τη διαχείρισή της, καθώς και εάν αυτό το ιδεολογικό υπόβαθρο εξηγεί τις συμπεριφορές που δύναται να εκδηλωθούν ως αντίδραση στην επιβαλλόμενη λιτότητα. Θεωρητικό υπόβαθρο αποτέλεσε η Θεωρία Δικαιολόγησης του Συστήματος (Jost και Banaji 1994) που υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι θέλουν να προστατεύουν τα κοινωνικά και πολιτικά συστήματα που τους επηρεάζουν. Οι συμμετέχοντες, (118 άνδρες, 193 γυναίκες, Μ.Ο. ηλικίας 34,5) από την ευρύτερη περιοχή της Πάτρας, συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο που περιελάμβανε τη κλίμακα Economic System Justification (Jost & Thompson, 2000), τις κλίμακες δικαιολόγησης του ελληνικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος, της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και της διαχείρισής της, τη κλίμακα Στερεοτυπικής θέσης και τη κλίμακα Απόδοσης ευθυνών για την κρίση που αναπτύχθηκαν για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, καθώς και κλίμακες πολιτικής ιδεολογίας, σχετικής αποστέρησης, ευαλωτότητας, εθνικής ταύτισης, πολιτικής δράσης και αντιλαμβανόμενων κοινωνιοδομικών μεταβλητών. Πραγματοποιήθηκαν 12 αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης. Στη πρώτη σειρά αναλύσεων εξετάστηκε η πρόβλεψη κάθε παράγοντα απόδοσης ευθυνών για τη κρίση από τις υπόλοιπες μεταβλητές. Στη δεύτερη σειρά αναλύσεων εξετάστηκε η πρόβλεψη καθεμιάς πολιτικής δράσης από τους 9 παράγοντες απόδοσης ευθυνών για την κρίση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι είναι περιορισμένο το κίνητρο δικαιολόγησης του συστήματος και των κυβερνητικών χειρισμών για τη κρίση και οι ευθύνες επιρρίπτονται κυρίως σε συστημικούς παράγοντες, αλλά η απόδοση ευθυνών στην πολιτική απουσία φαίνεται να έχει την πιο ισχυρή επίδραση στην εκδήλωση πολιτικών ενεργειών. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στα πλαίσια των θεωριών δικαιολόγησης του συστήματος και κοινωνικής ταυτότητας και θα αναδειχτεί η σημασία της κοινωνικής ψυχολογίας για την προσέγγιση της κοινωνικής αντίδρασης στη τρέχουσα κρίση.

Λέξεις Κλειδιά: κρίση δικαιολόγηση συστήματος Ελλάδα

ΘΕΜ.29.6.2: Αναπαραστάσεις της κατάθλιψης εν μέσω κρίσηςΜαρία Ορφανίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Ιωάννα Δήμου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Ειρήνη Καδιανάκη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν την κυριότερη πηγή πληροφόρησης του κοινού για θέματα που αφορούν τη ψυχική υγεία (Anderson, 2003). Με την ιδιότητα τους να πληροφορούν το κοινό μπορούν να διαμορφώσουν κοινωνικές αντιλήψεις και στάσεις, αλλά και να προωθήσουν αρνητικά στερεότυπα σχετικά με ζητήματα ψυχικής ασθένειας (Angermeyer and Matschinger, 1996). Παρά τη σημασία μελέτης των κοινωνικών αναπαραστάσεων της ψυχικής υγείας στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι έρευνες στο συγκεκριμένο τομέα είναι ελάχιστες και στην Κύπρο ανύπαρκτες. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τις κοινωνικές αναπαραστάσεις της ψυχικής ασθένειας και συγκεκριμένα της κατάθλιψης όπως αυτές παρουσιάζονται στον Κυπριακό τύπο σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο κοινωνικής αναταραχής που ακολούθησε το «κούρεμα» των καταθέσεων το Μάρτιο του 2013. Η έρευνα βασίστηκε σε ποιοτικές μεθόδους έρευνας και συγκεκριμένα στη θεματική ανάλυση άρθρων που παρουσιάστηκαν σε συνολικά 26 εφημερίδες και περιοδικά του Κυπριακού τύπου για την περίοδο από τον Μάιο έως και Οκτώβριο του 2013. Συνολικά συγκεντρώθηκαν 219 άρθρα στα οποία γινόταν αναφορά στην κατάθλιψη. Τα ευρήματα αναδεικνύουν αναπαραστάσεις της αιτίας της κατάθλιψης, της ταυτότητας και κλινικής εικόνας του ατόμου με κατάθλιψη και της θεραπείας της κατάθλιψης ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζονται και θέματα σχετικά με κοινωνική μεταρρύθμιση φορέων ψυχικής υγείας και σε θέματα αντιλήψεων σχετικά με άτομα που έχουν διαγνωσθεί με κατάθλιψη. Ως κύρια αιτία για την κατάθλιψη παρουσιάζεται η οικονομική κρίση, ενώ η ομάδα ατόμων που ταυτίζεται περισσότερο είναι οι άνεργοι άνδρες, γεγονός που δεν συμφωνεί με προηγούμενες έρευνες οι οποίες συνδέουν την κατάθλιψη περισσότερο με τις γυναίκες. Όσον αφορά την αντιμετώπιση της κατάθλιψης ο Κυπριακός τύπος φαίνεται να υποστηρίζει μεθόδους αυτοδιαχείρισης της κατάθλιψης παρά ψυχοθεραπευτικές πρακτικές. Θα συζητηθούν οι επιπτώσεις των συγκεκριμένων αναπαραστάσεων της κατάθλιψης και ειδικότερα: η παρουσίαση της κατάθλιψης ως κάτι συνηθισμένο, η

απόσταση μεταξύ επιστημονικής και εκλαϊκευμένης αναπαράστασης της κατάθλιψη και η σύνδεση της κατάθλιψης με την ανεργία.

ΘΕΜ.29.6.3: Η αδικία ως μέσο υπο-ανθρωποποίησης των θυμάτων και των θυτών: Το παράδειγμα της οικονομικής κρίσης στην Κύπρο και την Ελλάδα

Κυριακή Φουσιάνη, *Université Catholique de Louvain La Neuve*

Stéphanie Demoulin, *Université Catholique de Louvain La Neuve*

Μέσα από 3 διαφορετικά πειράματα σε δείγματα Ελληνοκυπρίων και Ελλαδιτών συμμετεχόντων, μελετήθηκαν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απόδοση ανθρώπινων χαρακτηριστικών και συναισθημάτων στους φερόμενους ως θύτες ή θύματα της οικονομικής κρίσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τόσο οι θύτες όσο και τα θύματα της οικονομικής κρίσης υπο-ανθρωποποιούνται κυρίως όταν α) αποτελούν μέλη κάποιας εξω-ομάδας παρά μέλη της ενδο-ομάδας και β) τα μέτρα που επιβάλλονται στα θύματα για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι άδικα και δεν υπόκεινται σε τροποποιήσεις. Είναι αξιοσημείωτο ότι στις συγκεκριμένες πειραματικές συνθήκες σημειώνεται από-ανθρωποποίηση και του εαυτού (οι παρατηρητές αποδίδουν λιγότερο ανθρώπινα χαρακτηριστικά και συναισθήματα στον εαυτό τους). Τα παραπάνω ευρήματα καταδεικνύουν την παράδοξη σχέση μεταξύ της θυματοποίησης και της απόδοσης ανθρώπινης ουσίας στα άτομα που εμπλέκονται σε καταστάσεις θυματοποίησης και αδικίας.

Λέξεις κλειδιά: υπο-ανθρωποποίηση, ενδο-ομάδα/εξω-ομάδα, οικονομική κρίση, αδικία/ανομία, κοινωνική ταυτότητα

ΘΕΜ.29.6.4: Οικονομική δυσπραγία κατά την περίοδο της κρίσης και λειτουργικότητα της οικογένειας μεταναστών και γηγενών εφήβων

Παναγιώτα Γεωργίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Μελίνα Δουκάκου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Βασικοί στόχοι της έρευνας ήταν να εξετάσει την σχέση της προσαρμοστικότητας των οικογενειών των εφήβων σε σχέση με την οικονομική δυσπραγία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και να εντοπίσει τυχόν διαφορές της σχέσης αυτής μεταξύ γηγενών και μεταναστών εφήβων. Σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία, η οικονομική δυσπραγία επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη λειτουργικότητα της

οικογένειας και στις σχέσεις μεταξύ των μελών όπως η απορριπτική συμπεριφορά του πατέρα, ο μειωμένος γονεϊκός έλεγχος, οι αυστηρές πρακτικές ελέγχου και τιμωρίας (Patterson, 1986), παρορμητικές και ασαφείς αποφάσεις από τα ηγετικά μέλη της οικογένειας, μειωμένη αυτονομία των μελών και συναισθηματική απομάκρυνση (Conger, McCarty, Young, Lahey & Kropp, 1984). Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 1226 μαθητές (384 γηγενείς, 842 μετανάστες) από 14 γυμνάσια της Αττικής. Για τους σκοπούς της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα ερωτηματολόγια Economical Hardship Questionnaire (Lempers, Clark-Lempers, & Simons, 1989) για τη μέτρηση της οικονομικής δυσπραγίας και το FACES IV (Olson, Gorall, & Tiesel, 2004) για τη μέτρηση της οικογενειακής συνοχής και προσαρμοστικότητας. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η οικονομική δυσπραγία συνδέεται με τα δυσλειτουργικά μοτίβα οικογένειας (υπερεμπλοκή $r=.113$, $p=0,001$, αποστασιοποίηση $r=.216$, $p=0,001$, άκαμπτο $r=.190$, $p=0,001$, χαστικό $r=.182$, $p=0,001$). Επίσης, βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των εθνικοτήτων όσον αφορά τα οικογενειακά οργανωτικά μοτίβα αλλά και μεταξύ γηγενών και μεταναστών. Τα ευρήματα θα συζητηθούν υπό το πρίσμα της αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.7 | Αίθουσα 002

Τεχνολογία και Παιδί: Κίνδυνοι και Προεκτάσεις

ΘΕΜ.29.7.1: Μεγαλώνοντας σε έναν ψηφιακό κόσμο: Η χρήση των νέων τεχνολογιών από παιδιά προσχολικής ηλικίας και η επίδραση στην κοινωνική τους ανάπτυξη – Οι απόψεις των γονιών

Αναστασία Ψάλτη, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης
Sheri Bauman, College of Education, University of Arizona

Κώστας Ζαφειρόπουλος, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η χρήση των Νέων Τεχνολογιών ή Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) ξεκινά σε ολοένα και μικρότερες ηλικίες, με αποτέλεσμα τα παιδιά που μεγαλώνουν σήμερα να χαρακτηρίζονται ως «ψηφιακοί ιθαγενείς». Εκατομμύρια παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο χρησιμοποιούν τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, τα «έξυπνα» κινητά και ποικίλες άλλες συσκευές για επικοινωνία, ενημέρωση, ψυχαγωγία και εκπαίδευση. Η διεθνής βιβλιογραφία έχει ασχοληθεί επανειλημμένα με το θέμα, εστιάζοντας κυρίως στην εκπαιδευτική χρήση των ΤΠΕ και στην

επίδρασή τους στο γνωστικό τομέα της ανάπτυξης. Όσον αφορά δε τις μικρές ηλικίες, η έρευνα φαίνεται να επικεντρώνεται στις θετικές και αρνητικές πλευρές της χρήσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία, αγνοώντας την επίδρασή τους στην κοινωνική τους ανάπτυξη. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση της επίδρασης των ΤΠΕ στην κοινωνική ανάπτυξη παιδιών προσχολικής ηλικίας (κάτω των 6 ετών) έτσι όπως εκφράζεται από τους γονείς των παιδιών. Συγκεκριμένα, επιχειρείται: (α) η συλλογή δεδομένων για τα είδη και το περιεχόμενο των ψηφιακών μέσων που χρησιμοποιεί ένα δείγμα παιδιών προσχολικής ηλικίας στην Ελλάδα και (β) μια πρώτη μελέτη των σχέσεων μεταξύ της χρήσης ΤΠΕ από παιδιά κάτω των 6 ετών και της κοινωνικής τους ανάπτυξης. Ειδικότερα, εξετάζεται κατά πόσο διαστάσεις της χρήσης των ΤΠΕ (ηλικία έναρξης, συχνότητα, περιεχόμενο, πλαίσιο), καθώς και ο ρόλος που διαδραματίζουν οι γονείς (απόψεις για τη χρήση ΤΠΕ και επίβλεψη) αποτελούν προβλεπτικούς παράγοντες των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών, αλλά και κατά πόσο οι κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών προβλέπουν τη χρήση των ΤΠΕ. Στην έρευνα συμμετέχουν 300 γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας από διάφορες περιοχές κυρίως της Βόρειας Ελλάδας, οι οποίοι καλούνται να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο που βασίστηκε σε ευρέως διαδεδομένες κλίμακες. Τα ευρήματα θα συμβάλλουν στη συζήτηση για την επίδραση της πρώιμης χρήσης των ΤΠΕ στην ανάπτυξη των μικρών παιδιών και στην ανάπτυξη στρατηγικών και πολιτικών για τη σωστή χρήση των ΤΠΕ στο σπίτι και στους χώρους αγωγής.

Λέξεις-κλειδιά: νέες τεχνολογίες, προσχολική ηλικία, γονείς, κοινωνική ανάπτυξη

ΘΕΜ.29.7.2: Κυβερνο-εκφοβισμός: Μια προέκταση του παραδοσιακού εκφοβισμού;

Ναυσικά Αντωνιάδου, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η συγκριτική μελέτη των φαινομένων του κυβερνο-εκφοβισμού/θυματοποίησης και παραδοσιακού εκφοβισμού/θυματοποίησης, στη βάση των ατομικών χαρακτηριστικών που αναδεικνύονται στη βιβλιογραφία ως κυρίαρχα στην πρόβλεψη των φαινομένων

(ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, κοινωνικές δεξιότητες, άρση αναστολής κατά τη χρήση του διαδικτύου). Μελετήθηκαν οι ρόλοι συμμετοχής 333 μαθητών Γ' Γυμνασίου στα δύο φαινόμενα, το προφίλ τους, τα ατομικά χαρακτηριστικά που προβλέπουν τη συμμετοχή στα περιστατικά, καθώς και η επίδραση τους στη σχέση των δύο φαινομένων. Οι περισσότεροι μαθητές ήταν αμέτοχοι στα φαινόμενα, ή συμμετείχαν σε ένα εκ των δύο, ορισμένοι συμμετείχαν και στα δύο με τον ίδιο ρόλο, ενώ μικρό ποσοστό με αντίθετο ρόλο. Τα αγόρια δήλωσαν μεγαλύτερη συμμετοχή στον κυβερνο-εκφοβισμό, ενώ οι συμμετέχοντες στον κυβερνο-εκφοβισμό/θυματοποίηση δήλωσαν υψηλότερη άρση αναστολής και ενσυναίσθηση. Οι αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης κατέδειξαν ότι η παραδοσιακή θυματοποίηση προέβλεψε την κυβερνο-θυματοποίηση, ενώ ο κυβερνο-εκφοβισμός δεν προβλέφθηκε από τον παραδοσιακό εκφοβισμό. Η επιμέρους εξέταση του ρυθμιστικού ρόλου των ατομικών χαρακτηριστικών στη σχέση των δύο φαινομένων κατέδειξε ότι για τα κορίτσια, η άρση αναστολής είχε σημαντικό θετικό ρυθμιστικό ρόλο στη σχέση παραδοσιακού εκφοβισμού και κυβερνο-εκφοβισμού, ενώ τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας αρνητικό και για τα δύο φύλα. Όταν εξετάστηκε συνδυαστικά ο ρυθμιστικός ρόλος των ατομικών χαρακτηριστικών, βρέθηκε ότι όταν το άτομο που βιώνει άρση αναστολής αναφέρει υψηλά ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, η σχέση του παραδοσιακού εκφοβισμού με τον κυβερνο-εκφοβισμό γίνεται πιο ασθενής. Οι κοινωνικές δεξιότητες (εκτός από την διεκδίκηση) είχαν σημαντικό αρνητικό ρυθμιστικό ρόλο στη σχέση της παραδοσιακής θυματοποίησης με την κυβερνο-θυματοποίηση, ενώ η άρση αναστολής σημαντικό θετικό ρυθμιστικό ρόλο στη σχέση της παραδοσιακής θυματοποίησης με τον κυβερνο-εκφοβισμό όταν οι κοινωνικές δεξιότητες είναι χαμηλές. Συμπερασματικά, τα περιστατικά κυβερνο-εκφοβισμού/θυματοποίησης δεν απορρέουν πάντα από συμμετοχή σε παραδοσιακό εκφοβισμό/θυματοποίηση, ιδιαίτερα στους μαθητές με ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά. Έμφαση πρέπει να δίνεται στα θύματα παραδοσιακού εκφοβισμού με χαμηλές κοινωνικές δεξιότητες καθώς ενδέχεται να μεταχειριστούν το διαδίκτυο για αντεπίθεση.

ΘΕΜ.29.7.3: Στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον διαδικτυακό εκφοβισμό

Ευθύμιος Λαμπρίδης, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Η έρευνα μελετά τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον διαδικτυακό εκφοβισμό υπό το πρίσμα της έννοιας των μύθων. Στόχοι της είναι: Η διερεύνηση των μύθων-ευρέως διαδεδομένων στερεοτυπικών αντιλήψεων για την εξήγηση και δικαιολόγηση του φαινομένου- για τον διαδικτυακό εκφοβισμό όπως αποτυπώνονται, τόσο ως προς τους ρόλους που εμπλέκονται σε αυτόν (θύμα, θύτης, παρατηρητής), όσο και ως προς τα κίνητρα, την σοβαρότητα των μορφών του και την αποδοχή τους ανάλογα με μια σειρά δημογραφικών μεταβλητών όπως το φύλο, το είδος σπουδών, η συχνότητα και το είδος της χρήσης του διαδικτύου. Στην έρευνα έλαβαν μέρος φοιτητές και φοιτήτριες του Δ.Π.Θ. (N = 304). Για την αξιολόγηση των μύθων για τον διαδικτυακό εκφοβισμό κατασκευάστηκε κλίμακα αυτο-αναφοράς (Κλίμακα των Μύθων για τον Δ.Ε.) αποτελούμενη από 32 ερωτήσεις που σύμφωνα με την διερευνητική ανάλυση παραγόντων οργανώνονται σε 6 παράγοντες με ικανοποιητικές ψυχομετρικές ιδιότητες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αποδοχή των μύθων για τον διαδικτυακού εκφοβισμό είναι άνω του μετρίου. Εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην αποδοχή των μύθων σύμφωνα με το φύλο, το είδος σπουδών, τη συχνότητα και το είδος χρήσης του διαδικτύου. Αντίστοιχες διαφορές εντοπίστηκαν ως προς την αντίληψη για τα κίνητρα του Δ.Ε και την ιεράρχηση των μορφών του ως προς την σοβαρότητά τους. Τα ευρήματα συζητούνται υπό το πρίσμα της έννοιας των μύθων και συγκρίνονται με τα αντίστοιχα προηγούμενων σχετικών ερευνών.

Λέξεις – κλειδιά: Στερεότυπα, διαδικτυακός εκφοβισμός, μύθοι.

ΘΕΜ.29.7.4: Έφηβοι, γονείς και εκπαιδευτικοί: Χρήση διαδικτύου και διαχείριση των κινδύνων στο πλαίσιο της εφηβικής προβληματικής

Λούση Σιρινιάν, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Έλενα Βιταλάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Γιώργος Τσουβέλας, *Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Μεσολογγίου*

Η έκθεση σε πραγματικούς κινδύνους στο διαδίκτυο και οι πιθανότητες χρήσης, κατάχρησης και εξάρτησης, καθώς και η δυνατότητα άσκησης βίας ή άλλων

εκμεταλλευτικών, υβριστικών συμπεριφορών συνιστά ένα επίκαιρο και εξέχον θέμα σε κοινωνικό και επιστημονικό επίπεδο. Με στόχο να αναδείξει τη σύγχρονη πραγματικότητα στην ελληνική μαθητική κοινότητα, η παρούσα μελέτη βασιζόμενη σε δεδομένα από ερωτηματολόγια 1289 γονέων και 230 δασκάλων σε δημοτικά σχολεία της Κρήτης, ομάδες συζήτησης γονέων σε 7 αστικά σχολεία και συνεντεύξεις μαθητών Γυμνασίου της α, β και γ γυμνασίου στο νομό Ρεθύμνου διερεύνησε τις στάσεις και αντιλήψεις γονέων και εκπαιδευτικών σχετικά με: α) τη χρήση του διαδικτύου από παιδιά και εφήβους και τους κινδύνους που διατρέχουν, και β) το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι έφηβοι την επαφή και χρήση με το διαδίκτυο καθώς και τους κινδύνους που τυχόν διατρέχουν. Με βάση την ανάλυση των δεδομένων θα αναδειχτούν οι αντιλήψεις (επιφυλάξεις, φόβοι, κλπ.) των γονέων σε σχέση με τη χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά και τους εφήβους, αλλά και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη χρήση του, ως γνωστικό και εκπαιδευτικό εργαλείο. Τέλος, θα συζητηθούν τα δεδομένα από το ερωτηματολόγιο και τις συνεντεύξεις των εφήβων σε σχέση με την έκθεση τους σε διάφορους κινδύνους (π.χ. ένα 20% συναντιέται με άγνωστα άτομα μέσω του διαδικτύου), την υιοθέτηση αρνητικών συμπεριφορών (επιθετικών, εκφοβιστικών/υβριστικών, κ.α.), τη διαχείριση των κινδύνων, καθώς και το πώς νοηματοδοτούν οι ίδιοι οι έφηβοι τα οφέλη του διαδικτύου.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29.8 | Αίθουσα 001

Γλωσσική Ανάπτυξη και Δεξιότητες του Γραπτού Λόγου

ΘΕΜ.29.8.1: Πρώιμη διδακτική παρέμβαση της Μορφολογικής Επίγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και η συμβολή της σε δεξιότητες γραπτού λόγου στην Α΄ Δημοτικού

Άλκηστη Κυριάκου, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Γεώργιος Μανωλίσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα πειραματική μελέτη εξέτασε τις μακροπρόθεσμες επιδράσεις της διδακτικής παρέμβασης για την ενίσχυση της μορφολογικής επίγνωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας στην αναγνωστική κατανόηση και στην ορθογραφία στο τέλος της Α΄ Δημοτικού. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 117 παιδιά ηλικίας 5;2-

6;6 ετών από νηπιαγωγεία της πόλης του Ηρακλείου Κρήτης, με μητρική γλώσσα την Ελληνική και τυπική γνωστική ανάπτυξη. Δημιουργήθηκαν δυο πειραματικές ομάδες και μια ομάδα ελέγχου, οι οποίες είχαν εξισωθεί ως προς τις δεξιότητες αναδυόμενου γραμματισμού, τη λεξιλογική και γνωστική τους ανάπτυξη πριν την έναρξη της παρέμβασης. Τα παιδιά των δύο πειραματικών ομάδων, παρακολούθησαν εντατικά εντός της προσχολικής τάξης (2-3 φορές την εβδομάδα επί 3 μήνες) εκπαιδευτικές δραστηριότητες για την ενίσχυση της μορφολογικής επίγνωσης. Στα παιδιά της Α' πειραματικής ομάδας (N=37) οι δραστηριότητες αυτές συνδυάστηκαν με την άμεση υποστήριξη του γραπτού λόγου. Στα παιδιά της Β' πειραματικής ομάδας (N=39) οι δραστηριότητες αυτές υλοποιήθηκαν χωρίς την ύπαρξη γραπτού λόγου, αλλά η έμφαση δόθηκε στον εμπλουτισμό του λεξιλογίου αξιοποιώντας τη μορφολογική δομή των λέξεων. Τα παιδιά της ομάδας ελέγχου (N=41), συνέχισαν να παρακολουθούν το τυπικό αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου που φοιτούσαν. Στο τέλος της Α' Δημοτικού χορηγήθηκαν σε όλα τα παιδιά σταθμισμένα τεστ αναγνωστικής κατανόησης και ορθογραφίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας, έδειξαν ότι η συμμετοχή των παιδιών σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, που ενισχύουν τη μορφολογική επίγνωση με παιγνιώδη τρόπο, συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της αναγνωστικής κατανόησης και της ορθογραφικής δεξιότητας, καθώς οι δύο πειραματικές ομάδες υπερέιχαν σημαντικά ως προς τις δεξιότητες αυτές στο τέλος της Α' Δημοτικού από την ομάδα ελέγχου. Λέξεις κλειδιά: μορφολογική επίγνωση, παρέμβαση, νηπιαγωγείο, ανάγνωση, ορθογραφία

ΘΕΜ.29.8.2: Φωνολογικές και μορφολογικές δεξιότητες ως δείκτες πρόβλεψης της αναγνωστικής ικανότητας: Ο ρόλος της ορθογραφικής διαφάνειας

Γεώργιος Μανωλίτσης, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Γεώργιος Κ. Γεωργίου, *University of Alberta*

Ο σκοπός του παρούσας διαχρονικής μελέτης ήταν η ταυτόχρονη εξέταση της σχέσης δεξιοτήτων φωνολογικής και μορφολογικής επίγνωσης, οι οποίες αξιολογήθηκαν κατά τη φοίτηση 200 Ελληνόφωνων από την Κρήτη και 150 Αγγλόφωνων παιδιών από τον Καναδά στο τέλος της φοίτησής τους στην Α' και Β'

τάξη του δημοτικού σχολείου, με την ανάπτυξη της αναγνωστικής ικανότητας των παιδιών αυτών κατά τη φοίτησή τους στο τέλος της Γ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Ειδικότερα, οι μαθητές στην αρχή της Α' τάξης αξιολογήθηκαν ως προς διάφορες γνωστικές ικανότητες (μνήμη, μη λεκτική ικανότητα, λεξιλόγιο) και την ανάγνωση λέξεων. Η φωνολογική και η μορφολογική επίγνωση αξιολογήθηκε με κριτήρια που είχαν κατασκευαστεί με κριτήριο τη συγκρισιμότητά τους στις δύο γλώσσες. Η αναγνωστική ικανότητα αξιολογήθηκε ως προς τη διάσταση της ευχέρειας και τη διάσταση της κατανόησης με κριτήρια που επίσης είχε ληφθεί υπόψη η συγκρισιμότητά τους. Τα αποτελέσματα ιεραρχικών παλινδρομικών αναλύσεων, κατά τις οποίες ελέγχθηκαν οι γνωστικές ικανότητες και ανάγνωση λέξεων στην αρχή της Α τάξης, έδειξαν ότι η φωνολογική επίγνωση στο τέλος της Α τάξης ήταν σημαντικός δείκτης πρόβλεψης της αναγνωστικής ευχέρειας μόνο για το ελληνόφωνο δείγμα. Από την άλλη, η μορφολογική επίγνωση στο τέλος της Β' τάξης προέβλεψε σημαντικά την αναγνωστική ευχέρεια μόνο για το αγγλόφωνο δείγμα. Όμως τόσο η φωνολογική όσο και η μορφολογική επίγνωση στο τέλος της Β' τάξης προέβλεψαν σημαντικά την αναγνωστική ευχέρεια και την αναγνωστική κατανόηση και στις δύο γλωσσικές ομάδες. Ιδιαίτερα, η μορφολογική επίγνωση φαίνεται να ασκεί μία μεγαλύτερη επιρροή στην αναγνωστική κατανόηση από την φωνολογική επίγνωση στα ελληνικά, ενώ στα αγγλικά η επιρροή των δύο μεταγλωσσικών δεξιοτήτων στην αναγνωστική κατανόηση φαίνεται να είναι ισόρροπη. Επομένως, οι μορφολογικές και οι φωνολογικές δεξιότητες φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη μάθηση της ανάγνωσης και στις δύο γλώσσες με μικρότερες διαφοροποιήσεις από όσες θα αναμένονταν με βάση τη διαφορετική ορθογραφική διαφάνειά τους.

Λέξεις κλειδιά: Μορφολογική επίγνωση, φωνολογική επίγνωση, ανάγνωση, διαχρονική μελέτη

ΘΕΜ.29.8.3: Η σχέση της μορφολογικής επίγνωσης με τις γλωσσικές δεξιότητες του λεξιλογίου και του αφηγηματικού λόγου στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικίαΒασιλική Διαμαντή, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*Αγγελική Μουζάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*Ασημίνα Ράλλη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*Φαίη Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*Σοφία Παπαϊωάννου, *ΚΕΔΔΥ Λάρισας*

Στην ανάπτυξη της ανάγνωσης σε πολλά ορθογραφικά συστήματα συμμετέχει μια σειρά γλωσσικών δεξιοτήτων, όπως η μορφολογική επίγνωση, δηλαδή η ικανότητα αντίληψης και συνειδητού χειρισμού των μορφολογικών μονάδων της γλώσσας, το προσληπτικό και εκφραστικό λεξιλόγιο και η αφηγηματική ικανότητα (Caravolas, 2014; Landrel & Reitsma, 2005). Στόχος της έρευνας είναι να εξετάσει τη σχέση μεταξύ της μορφολογικής επίγνωσης και των γλωσσικών δεξιοτήτων του λεξιλογίου και του αφηγηματικού λόγου κατά την προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία, αφού σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς δείκτες των δεξιοτήτων του γραπτού λόγου. Το δείγμα αποτελείται συνολικά από 600 ελληνόπουλα, που έχουν καταταχθεί σε έξι ηλικιακές ομάδες (4;0-4;5, 4;6-5;0, 5;0-5;5, 5;6-6;0, 6;0-6;5 & 6;6-7;0). Τα παιδιά του δείγματος φοιτούν στο προνήπιο, νηπιαγωγείο και στην πρώτη τάξη του δημοτικού σε σχολεία αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών της χώρας σε διαφορετικές περιοχές της ελληνικής επικράτειας (Αττική, Κρήτη, Θεσσαλία, Μακεδονία). Χορηγήθηκαν τρεις δοκιμασίες μορφολογικής επίγνωσης κλιτικών και παραγωγικών μορφημάτων, μια δοκιμασία προσληπτικού και μια εκφραστικού λεξιλογίου, μια δοκιμασία αναδιήγησης ιστορίας και μια δοκιμασία ελεύθερης αφήγησης ιστορίας. Εξετάζεται η συγχρονική συνάφεια μεταξύ της μορφολογικής επίγνωσης και των άλλων γλωσσικών δεξιοτήτων, καθώς και η προβλεπτική αξία της μορφολογικής επίγνωσης με ιεραρχικές παλινδρομήσεις. Προβλέπεται ότι η μορφολογική επίγνωση συσχετίζεται σημαντικά με τις δεξιότητες του λεξιλογίου και της αφήγησης, αλλά ενδέχεται η προβλεπτική αξία της να διαφοροποιείται ανά ηλικιακή ομάδα και τύπο δοκιμασίας.

Λέξεις κλειδιά: μορφολογική επίγνωση, λεξιλόγιο, αφηγηματικός λόγος

ΘΕΜ.29.8.4: Εκτίμηση της γλωσσικής ανάπτυξης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Δεδομένα στάθμισης μιας νέας συστοιχίας γλωσσικών δοκιμασιών

Αγγελική Μουζάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ασημίνα Ράλλη, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Φαίη Αντωνίου, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Βασιλική Διαμαντή, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σοφία Παπαϊωάννου, ΚΕΔΔΥ Λάρισας

Οι γλωσσικές δεξιότητες των παιδιών προσχολικής ηλικίας αποτελούν μια από τις βασικές παραμέτρους που σχετίζονται τόσο με την μάθηση στο σχολείο όσο και με την ανάπτυξη του παιδιού γενικότερα. Επιπλέον, συγκεντρώνουν υψηλό ερευνητικό και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον για την διαμόρφωση προγνωστικών δεικτών που θα βοηθήσουν στον εντοπισμό μαθητών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση αναγνωστικών δυσκολιών. Παρόλα αυτά, οι θεωρητικές, μεθοδολογικές αλλά και πρακτικές προκλήσεις που σχετίζονται με την αξιολόγηση της γλωσσικής ανάπτυξης παιδιών προσχολικής ηλικίας δεν έχουν ευνοήσει τη στάθμιση ελληνικών εργαλείων αξιολόγησης σε κατάλληλο κι αντιπροσωπευτικό πληθυσμιακό δείγμα με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται σημαντικά η αξιολόγηση τόσο σε τυπικές πληθυσμιακές ομάδες (σχολείο) όσο και στην κλινική πρακτική. Στην παρούσα μελέτη στάθμισης μιας νέας συστοιχίας γλωσσικής αξιολόγησης παρουσιάζονται συνοπτικά τα βασικά ψυχομετρικά της χαρακτηριστικά. Στην μελέτη συμμετείχαν περισσότερα από 600 παιδιά 4-7 ετών από αστικές, ημιαστικές κι αγροτικές περιοχές της Αττικής, Θεσσαλίας, Μακεδονίας και Κρήτης στα οποία χορηγήθηκαν δοκιμασίες φωνολογικής και μορφολογικής επίγνωσης, ακουστικής κατανόησης, λεξιλογίου κι ορισμού λέξεων, κατονομασίας εικόνων, αφηγηματικού λόγου και πραγματολογικής επάρκειας. Οι δοκιμασίες χορηγήθηκαν ατομικά από ειδικά εκπαιδευμένους εξεταστές με τη χρήση μιας ενιαίας ψηφιακής εφαρμογής σε tablet PC, η οποία πρόσφερε διαλογικό πολυμεσικό περιβάλλον (εικόνα, γραφικά, κίνηση, ήχος, ανθρώπινη φωνή) κι εξασφάλιζε την ενεργητική εμπλοκή του μαθητή στην αξιολογική διαδικασία. Με αυτόν τον τρόπο αποτέλεσε μια φιλική κι ευχάριστη δραστηριότητα για τα παιδιά ενώ διασφαλίστηκε η ευχρηστία και αξιοπιστία της αξιολόγησης. Οι επιδόσεις των παιδιών στις παραπάνω δοκιμασίες

εξετάζονται με αναλύσεις διασποράς ως προς τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων με στόχο να καθοριστεί συγκριτικά η αναπτυξιακή πορεία των επιμέρους δεξιοτήτων. Επιπλέον, συζητείται η αξιοπιστία και συγχρονική εγκυρότητα των επιμέρους δοκιμασιών κι ο βαθμός δυσκολίας των επιμέρους ερωτήσεων με σκοπό την εκτίμηση της ψυχομετρικής αξίας τόσο της κάθε δοκιμασίας αλλά και της συγκεκριμένης συστοιχίας συνολικά.

Λέξεις κλειδιά: γλωσσική ανάπτυξη, αξιολόγηση

17.00 – 18.30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΗ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΜ4

Προεδρείο: Γεωργία Παναγιώτου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

**Applying Psychological Treatments in the 21st Century:
The Emotional Disorders Case**

Cristina Botella, *Universitat Jaume I, Spain*

Αίθουσα: Β108 Κτίριο Αναστάσιος Λεβέντης

Evidence-based psychological treatments (EBPT) have proven their efficacy in the treatment of emotional disorders (ED). However, less than 50% of people who suffer ED receive these treatments due to different reasons: its cost and the lack of well trained professionals; many people do not seek help as they are unaware of EBPT protocols; or because the difficulties when disseminating even among the very own professionals; or because the process of deciding how to apply these treatments when a patient suffers from more than one ED. This very last issue is particularly difficult in everyday clinical reality, with high rates of co-morbidity. No wonder, therefore, the need to start up innovative and even extreme solutions (*“Rebooting Psychotherapy Research and Practice to Reduce the Burden of Mental Illness”*) in order to reach and help everybody in need (Kazdin and Blase, 2011). These authors emphasize the need of approaches that go beyond “one to one” psychotherapy (either with a patient, a relative or a group), and propose designing a portfolio which includes different ways to deliver therapy.

This talk will address two strategies to be used in the development of such portfolio: on the one hand, the new transdiagnostic approaches which emphasize the essential processes underlying several pathologies, trying to explain the comorbidity between the different ED and improving their evaluation and treatment. On the other hand, the Information and Communication Technologies that during the last years has developed treatment protocols which can be administered through the Internet. These protocols have proven their efficacy, and can benefit patients that otherwise would not receive any treatment. The implementation of such innovations can be of great importance in order to help sorting out this important public health problem, as it guarantees the availability of treatment protocols that have empirical support for all people in need.

ΣΑΒΒΑΤΟ 30 ΜΑΪΟΥ 2015

10:00 – 11:30 πμ

Προσκεκλημένα Συμπόσια & Συμπόσια

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.1 | Αίθουσα 006

Εναρκτήριο Συμπόσιο του Κλάδου Ψυχολογία των Μέσων και Τεχνολογία

Οργανωτής: Ευαγγελία Κούρτη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητητής: Μπετίνα Ντάβου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τα τελευταία χρόνια, οι συνεχείς αλλαγές στο χώρο των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας υπεισέρχονται σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής θέτοντας ερωτήματα ως προς το πώς κατανοούμε την ανθρώπινη εμπειρία στο νέο τεχνολογικό και διαμεσολαβημένο επικοινωνιακό περιβάλλον. Οι αλλαγές αυτές αναδεικνύουν και την αναγκαιότητα διερεύνησης και κατανόησης του ιδιαίτερα πολύπλοκου φαινομένου της διαμεσολαβημένης τεχνολογικά επικοινωνίας καθώς και της επαφής του ανθρώπου με τα σύγχρονα ηλεκτρονικά και μηχανικά συστήματα, τόσο σε ατομικό όσο και σε ενδοομαδικό, διομαδικό και κοινωνικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκε ένας νέος κλάδος ψυχολογίας, «Ψυχολογία των Μέσων και Τεχνολογία», ο οποίος χρησιμοποιώντας τα εργαλεία και τις θεωρίες της ψυχολογίας μελετά τόσο τις ψυχολογικές και κοινωνικές παραμέτρους της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων που διαμεσολαβούνται από την τεχνολογία, όσο και την επικοινωνία ανθρώπου-μηχανής. Συνοπτικά, ο κλάδος αυτός μελετά τις ενδοατομικές, διαπροσωπικές, διομαδικές και κοινωνικές διαστάσεις που διέπουν τη χρήση και πρόσληψη της τεχνολογίας καθώς και κάθε Μέσου επικοινωνίας ανεξάρτητα από τον κώδικα και το περιεχόμενο του μηνύματος.

Εισήγηση 1

Media Psychology and Technology for Good

Jerri Lynn Hogg

President-elect, APA Division 46, *Society for Media Psychology and Technology*

Media Psychology Research Center, Senior Research Fellow

Fielding Graduate University, Media Psychology Faculty

Dr. Hogg, the 2015 American Psychological Association's Society for Media Psychology and Technology president will discuss current trends, research, and work in the field of Media Psychology and Technology. The talk will include physical, cognitive and emotional impact of media and technology and how we can use it to enhance individual and social well-being.

Smartphones, tablets, and even gaming platforms allow us to engage with media, participate in the digital world, and proactively create content. Growth advancements in technology and new media provide us with multiple opportunities to engage media and technology to create a sense of positive well-being. While the focus on media and technology is often on the negative impact, the future of media psychology lies in helping people to embrace media and technology and positive benefit in learning how to use them well. Technology can then fuel the global reach to touch more lives and cultivate deeper connections.

Dr. Hogg will discuss applications of media and technology that enable new behaviors and attitudes, from things we wear to how we self-enhance through image and learning. She will address applications of media and technology that enable new behaviors and attitudes, from things we wear to how we self-enhance through image and learning. This includes wearable technologies and the impact on social and physical health, the phenomenon of selfies, mobile applications designed to build skills for lasting happiness, how gaming supports education and learning and the ability to access real time data around the world through mobile devices.

Dr. Hogg will present her current research in social media for social good and the positive potential of new technologies with education, social advocacy, entertainment, and therapeutic intervention.

Recommendations about media use for promoting psychological health and discussion on current and future applications of digital technology for improving psychological and community well-being will be presented.

Εισήγηση 2

The Psychology of Entertainment and Emotion in Games

Georgios N. Yannakakis

Institute of Digital Games, University of Malta (UoM).

Emotion has been investigated from various perspectives and across several domains within human computer interaction including intelligent tutoring systems, interactive web applications, social media and human-robot interaction. One of the most promising and, nevertheless, challenging applications of psychological principles and emotion research is within computer games. This talk will focus on the study of entertainment and emotion in the computer games domain, will review seminal work at the crossroads of game technology, game design and affective computing and will detail the key phases for efficient affect-based interaction in games. The talk will cover variant applications of emotion-enabled interaction in games for health and education as developed at the Institute of Digital Games, University of Malta.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.2 | Αίθουσα 102**Γνωστική Ψυχολογία****Γνωστικές και μεταγνωστικές λειτουργίες στη σχολική ηλικία: Επιδράσεις της διγλωσσίας και του εκπαιδευτικού πλαισίου**Οργανωτής: Ζωή Μπαμπλέκου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*Συζητητής: Δημήτρης Πνευματικός, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Οι επιτελικές (ή εκτελεστικές) λειτουργίες (ιδίως ανασταλτικός έλεγχος, γνωστική ευελιξία, και γνωστική ενημέρωση), η εργαζόμενη μνήμη, η μεταγνωστική ενημερότητα και οι μεταγνωστικές εκτιμήσεις του ατόμου συμβάλλουν σημαντικά στην απόκτηση της πρώτης (Chrysochoou & Bablekou, 2011; Chrysochoou, Bablekou, & Tsigilis, 2011; Demetriou & Kazi, 2006; Kazi, Demetriou, Spanoudis, Zhang, & Wang, 2012; Miyake et al., 2000), αλλά και της δεύτερης γλώσσας (Bialystok & Viswanathan, 2009; Masoura, & Gathercole, 1999). Έχει προταθεί ότι η διγλωσσία επιδρά στις γνωστικές και μεταγνωστικές ικανότητες, υπό την έννοια ότι τα δίγλωσσα παιδιά παρουσιάζουν αυξημένο ρυθμό ανάπτυξης των επιτελικών λειτουργιών, της εργαζόμενης μνήμης, και της μεταγνωστικής ενημερότητας, σε σύγκριση με μονόγλωσσο πληθυσμό (Bialystok 2001; Carlson & Meltzoff 2008; Ransdell, Barbier, & Niit, 2006). Οι περισσότερες μελέτες, ωστόσο, αξιολογούν τις γλωσσικές ικανότητες των δίγλωσσων μόνο με μετρήσεις λεξιλογίου. Χρησιμοποιούν, επίσης, ανομοιογενή πληθυσμό. Τα συμπεράσματα είναι μη καταληκτικά και υποστηρίζεται ότι τα αποτελέσματα συναρτώνται με το είδος του γνωστικού έργου που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση των γνωστικών και μεταγνωστικών μηχανισμών (Bialystok, Craik, & Luk, 2008).

Υποστηρίζουμε ότι, πλην του είδους του γνωστικού έργου, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των γλωσσικών επιδόσεων των δίγλωσσων σε σχέση με τους μονόγλωσσους παίζει και ο τύπος διγλωσσίας. Παρουσιάζονται δεδομένα ερευνητικού προγράμματος ΘΑΛΗΣ, διάρκειας τριών ετών, καθώς και δεδομένα από μελέτη περίπτωσης για την επίδραση του μονόγλωσσου/δίγλωσσου εκπαιδευτικού πλαισίου στον εγγραμματοισμό (βλ. Garcia & Baker, 2007; Tsiplakou & Georgi, 2008). Συζητούνται οι επιδράσεις δύο τύπων διγλωσσίας (διγλωσσία με

εκπαίδευση εμπύθισης vs διγλωσσία με εκπαίδευση διατήρησης), στην ικανότητα ανασταλτικού ελέγχου, γνωστικής ενημέρωσης, γνωστικής ευελιξίας, εργαζόμενης μνήμης, μεταγνωστικής ενημερότητας και μεταγνωστικών εκτιμήσεων παιδιών δημοτικού. Συζητιέται επίσης η σημασία του εκπαιδευτικού πλαισίου για τον εγγραμματοισμό των παιδιών, υπό το πρίσμα της κοινωνιογλωσσολογίας και της εκπαιδευτικής γλωσσολογίας.

Η σημασία της συγκεκριμένης θεματικής αναδεικνύεται (α) λόγω του ενδιαφέροντος που έχει η μελέτη της εμπλοκής των γνωστικών και μεταγνωστικών μηχανισμών στις γλωσσικές λειτουργίες και η πιθανή διαφοροποιημένη συμβολή σε μονόγλωσσα και δίγλωσσα παιδιά, και (β) λόγω των υποδηλούμενων εκπαιδευτικών εφαρμογών στις σταθερά διευρυνόμενες πολυπολιτισμικές/πολυγλωσσικές σχολικές τάξεις.

Εισήγηση 1

Συμβολή της διγλωσσίας στην εργαζόμενη μνήμη και τη γνωστική ενημέρωση παιδιών σχολικής ηλικίας- Η επίδραση της γλωσσικής εμπειρίας και του τύπου εκπαίδευσης

Ζωή Μπαμπλέκου¹, Σμαράγδα Καζή², Ελισάβετ Χρυσόχοου^{3,1}, & Ελβίρα Μασούρα¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³The University of Sheffield International Faculty, City College

Παρουσιάζονται ευρήματα για την επίδραση της γλωσσικής εμπειρίας και του τύπου εκπαίδευσης στις επιδόσεις της *εργαζόμενης μνήμης* και της *γνωστικής ενημέρωσης* (updating) σε παιδιά 8-12 ετών. Μελετήθηκαν τρεις ομάδες: (1) μονόγλωσσοι με γλώσσα την ελληνική, (2) δίγλωσσοι αλβανικής καταγωγής, οι οποίοι παρακολουθούσαν μόνο ελληνικό σχολείο (*εκπαιδευτικό πλαίσιο εμπύθισης*), και (3) δίγλωσσοι αλβανικής καταγωγής, οι οποίοι παρακολουθούσαν το ελληνικό, αλλά και αλβανικό σχολείο τα Σαββατοκύριακα (*εκπαιδευτικό πλαίσιο διατήρησης*). Χορηγήθηκε συστοιχία έργων αποτελούμενη από: (α) μια δοκιμασία

μη λεκτικής ευφυΐας, (β) ένα έργο οπτικοχωρικής εργαζόμενης μνήμης, (γ) ένα έργο λεκτικής εργαζόμενης μνήμης, και (δ) ένα έργο γνωστικής ενημέρωσης, το οποίο αξιολογεί την ικανότητα του παιδιού να παρακολουθεί τις εισερχόμενες πληροφορίες, αντικαθιστώντας αυτές που δεν χρειάζεται πλέον με αυτές που είναι σχετικές με το έργο που επιτελεί σε δεδομένη στιγμή. Η υπόθεση που διατυπώθηκε, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, ήταν ότι οι δίγλωσσοι θα υπερείχαν των μονόγλωσσων στις μη λεκτικές γνωστικές επιδόσεις, γιατί διατηρούν ενεργοποιημένα τα δύο γλωσσικά συστήματα ταυτόχρονα, μεταβαίνοντας συνεχώς από την εκάστοτε γλώσσα-στόχο στη δεύτερη γλώσσα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εμπλοκή της εργαζόμενης μνήμης τους και των διεργασιών επιτελικού ελέγχου (γνωστική ενημέρωση) σε υψηλά επίπεδα αυτοματισμού και την μεταβίβαση των επιδράσεων της γλωσσικής εμπειρίας σε μη λεκτικές γνωστικές λειτουργίες. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι (α) η επίδοση των δίγλωσσων στο έργο μη λεκτικής ευφυΐας ήταν χαμηλότερη απ' αυτήν των μονόγλωσσων, (β) παρατηρήθηκε επίδραση της γλωσσικής εμπειρίας στις επιδόσεις της λεκτικής εργαζόμενης μνήμης και της γνωστικής ενημέρωσης, με τους μονόγλωσσους να υπερέχουν των δίγλωσσων με εκπαίδευση εμπύθισης, αλλά όχι και των δίγλωσσων με εκπαίδευση διατήρησης, και (γ) η επίδραση μετατράπηκε σε μη σημαντική όταν ελέγχθηκε η συμβολή της μη λεκτικής ευφυΐας. Το παρατηρούμενο, σε πολλές μελέτες, «γνωστικό πλεονέκτημα των δίγλωσσων» φαίνεται ότι εξαρτάται από τις απαιτήσεις της εκάστοτε γνωστικής δραστηριότητας του παιδιού (σύνθετη, απλή), το εκπαιδευτικό πλαίσιο στο οποίο εκτίθεται, και το κοινωνικό περιβάλλον.

Εισήγηση 2

Επιτελικές λειτουργίες και διγλωσσία στην παιδική ηλικία: Η επιρροή γλωσσικής εμπειρίας και εκπαιδευτικού πλαισίου στην ανάπτυξη των λειτουργιών

Ελισάβετ Χρυσοχόου^{1,2}, Ζωή Μπαμπλέκου², Σμαράγδα Καζή³, & Ελβίρα Μασούρα²

¹The University of Sheffield International Faculty, City College, ²Αριστοτέλειο

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών

Επιστημών

Αρκετές μελέτες έχουν δείξει την υπεροχή δίγλωσσων ατόμων στις βασικές επιτελικές λειτουργίες. Η διαφοροποίηση αυτή αποδίδεται στην καθημερινή ανάγκη του δίγλωσσου να εστιάζει την προσοχή του σε στοιχεία της γλώσσας που χρησιμοποιεί, αναστέλλοντας παρεμβολές από το άλλο γλωσσικό σύστημα (απαιτήσεις *αναστολής*), ρυθμίζοντας παράλληλα την εναλλαγή των γλωσσικών συστημάτων (απαιτήσεις *γνωστικής ευελιξίας*) και ανανεώνοντας συνεχώς το περιεχόμενο της εργαζόμενης μνήμης του (απαιτήσεις *γνωστικής ενημέρωσης*). Τα ευρήματα δείχνουν υπεροχή δίγλωσσων παιδιών σε έργα ανασταλτικού ελέγχου και γνωστικής ευελιξίας, ενώ γνωρίζουμε λιγότερα για την ανάπτυξη της γνωστικής ενημέρωσης. Σε αντίθεση με προγενέστερες μελέτες, όπου οι δίγλωσσοι συμμετέχοντες διαφοροποιούνταν ως προς τις γλώσσες που μιλούσαν και το κοινωνικό και εκπαιδευτικό τους περιβάλλον, μελετήσαμε την ανάπτυξη των συγκεκριμένων λειτουργιών σε δίγλωσσα παιδιά 8-12 ετών που μιλούν την ελληνική και αλβανική γλώσσα και που διδάσκονται γραφή και ανάγνωση είτε μόνο στα ελληνικά (*εκπαιδευτικό πλαίσιο εμβύθισης*) είτε και στα αλβανικά (*εκπαιδευτικό πλαίσιο διατήρησης*). Οι δίγλωσσοι συγκρίθηκαν με μονόγλωσσους (με γλώσσα την ελληνική) σε μετρήσεις: (α) μη λεκτικής ευφυΐας, (β) ανασταλτικού ελέγχου της προσοχής, (γ) γνωστικής ευελιξίας, και (δ) γνωστικής ενημέρωσης. Με βάση τη βιβλιογραφία, αναμέναμε υπεροχή των δίγλωσσων στις μετρήσεις του επιτελικού ελέγχου. Παρά το ότι υπολείπονταν στη μέτρηση της μη λεκτικής ευφυΐας, οι ομάδες των δίγλωσσων κατάφεραν να φτάσουν τις επιδόσεις των μονόγλωσσων στο έργο της γνωστικής ευελιξίας (δεν υπήρξε διαφοροποίηση των ομάδων), αλλά και της γνωστικής ενημέρωσης (οι μονόγλωσσοι υπερείχαν των δίγλωσσων εμβύθισης μόνο, διαφορά που δεν διατηρήθηκε όμως όταν ελέγχθηκε η επίδραση της μη λεκτικής ευφυΐας). Αντιθέτως, οι μονόγλωσσοι, αλλά και οι δίγλωσσοι διατήρησης υπερείχαν των δίγλωσσων εμβύθισης στον ανασταλτικό έλεγχο της προσοχής, ακόμα και όταν ελέγχθηκε η συμβολή της μη λεκτικής ευφυΐας. Τα ευρήματά μας θα μπορούσαν να αποδοθούν στα θεωρούμενα πλεονεκτήματα της δίγλωσσης εμπειρίας. Ωστόσο, η παρατηρούμενη σε πολλές μελέτες «γνωστική υπεροχή των δίγλωσσων» φαίνεται ότι εξαρτάται από το συγκεκριμένο πλαίσιο

διερεύνησης: το γλωσσικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο, καθώς και τις πραγματοποιούμενες γνωστικές μετρήσεις.

Εισήγηση 3

Η επίδραση της διγλωσσίας στον επιτελικό εχεδιασμό: Το παράδειγμα της εργαζόμενης μεταγνώσης

Σμαράγδα Καζή¹, Ελισάβετ Χρυσόχου^{2,3}, Ζωή Μπαμπλέκου³, & Ελβίρα Μασούρα³

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, *The University of Sheffield International Faculty, City College*, ³Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σύμφωνα με την τρέχουσα βιβλιογραφία, η διερεύνηση των διεργασιών του επιτελικού ελέγχου (ΕΕ) είναι σημαντική, καθώς επιδρούν τόσο στην απόκτηση της γλώσσας όσο και στην *εργαζόμενη μεταγνώση* (EM), δηλαδή: (i) στη διεργασία *σχεδιασμού* και (ii) στη μεταγνωστική ενημερότητα (ME), όπως στα αισθήματα (π.χ., για τη δυσκολία ενός έργου), στην αυτο-ενημερότητα κατά τη διάρκεια της επίλυσης γνωστικών προβλημάτων και στον έλεγχο της παραγομένης λύσης. Οι μέχρι τώρα έρευνες καταδεικνύουν υπεροχή των δίγλωσσων έναντι των μονόγλωσσων παιδιών ως προς τις περισσότερες διεργασίες του ΕΕ (π.χ., στην *αναστολή* και στη *γνωστική ευελιξία*). Δεν έχουν μελετηθεί, όμως, επαρκώς (1) ο *σχεδιασμός* της επίλυσης ενός γνωστικού έργου και (2) η ME. Προκειμένου να απαντηθούν τα παραπάνω ερωτήματα, χορηγήθηκαν αφενός σε δίγλωσσα παιδιά (N=65) 8-12 ετών που μιλούν την ελληνική και αλβανική γλώσσα και διδάσκονται γραφή και ανάγνωση είτε μόνο στα ελληνικά (*εκπαιδευτικό πλαίσιο εμπύθισης*) είτε και στα αλβανικά (*εκπαιδευτικό πλαίσιο διατήρησης*), και αφετέρου σε μονόγλωσσα παιδιά (N=61) (με γλώσσα την ελληνική) τα ακόλουθα έργα: (1) μέτρηση της μη λεκτικής ευφυΐας, (2) το Έργο Σχεδιασμού της Δράσης (CAS-Paradopoulos, Georgiou, Kendeou, & Spanoudis, 2008), το οποίο μετρά την ικανότητα του σχεδιασμού της λύσης ενός λεκτικού προβλήματος, και (3) η Δοκιμασία του Πύργου (Σίμος, Μουζάκη, & Σιδερίδης, 2008), η οποία μετρά την

ικανότητα σχεδιασμού σε μη λεκτικό πλαίσιο. Το τέταρτο (4) έργο ήταν ένα Ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς ΜΕ, το οποίο μετρά τις εκτιμήσεις δυσκολίας και επίδοσης στο έργο της Δοκιμασίας του Πύργου σε δύο συνθήκες, πριν και μετά την εμπλοκή των παιδιών στην επίλυσή του. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μονόγλωσσα παιδιά υπερείχαν ως προς τη μη λεκτική τους ευφυΐα σε σύγκριση με τα δίγλωσσα. Ωστόσο, η υπεροχή αυτή δεν διατηρήθηκε κατά τη σύγκριση των επιδόσεων των παιδιών στα υπόλοιπα έργα. Τα αποτελέσματα συζητιούνται στο πλαίσιο της διαφοροποιημένης και έμμεσης επίδρασης της διγλωσσίας, σε συνάρτηση με τα ποικίλα εκπαιδευτικά πλαίσια.

Εισήγηση 4

Η αξιοποίηση της πολυγλωσσίας στον αναδυόμενο εγγραμματισμό. Μελέτη περίπτωσης

Σταυρούλα Τσιπλάκου

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα εργασία έρχεται να συμπληρώσει αντίστοιχες ποσοτικές ή πειραματικές έρευνες και να δείξει μέσα από μια μελέτη περίπτωσης ότι η διγλωσσία ή/και η πολυγλωσσία της τάξης αλλά και μοντέλα όπως «εμβάπτιση», «εμβύθιση» ή και δίγλωσσος/πολύγλωσσος εγγραμματισμός μπορεί να πραγματώνονται πολύ διαφορετικά σε διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά συγκείμενα. Διερευνάται μια περίπτωση εργαλειοποίησης της διγλωσσίας/τριγλωσσίας των μαθητριών και μαθητών μιας πολύγλωσσης τάξης Α΄ Δημοτικού στην Κύπρο. Η τάξη ήταν μικρή σε μέγεθος, η εκπαιδευτικός ήταν η ίδια τρίγλωσση και οι συνθήκες στο σχολείο ενθάρρυναν, φαινομενικά τουλάχιστον, την πολυγλωσσία και την πολυπολιτισμικότητα. Η συλλογή δεδομένων έγινε με εθνογραφικά εργαλεία (μαγνητοσκοπήσεις μαθημάτων και απομαγνητοφωνήσεις και των τριών γλωσσών διδασκαλίας στο Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο, συνεντεύξεις με την εκπαιδευτικό και με τους προϊσταμένους της και ανάλυση του διδακτικού υλικού, για σκοπούς τριγωνοποίησης). Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζονται τα βασικά σχήματα εναλλαγής και μείξης κωδίκων που εμφανίζονται και κατηγοριοποιούνται με βάση

αρχές της Ανάλυσης Λόγου. Αυτό που προκύπτει από την κωδικοποίηση είναι ότι, αν και το μάθημα είναι τρίγλωσσο, εντούτοις υπάρχει και ποσοτική και ποιοτική/αξιολογική διαβάθμιση μεταξύ των τριών γλωσσών (ελληνική, ρωσική, γεωργιανή) από την εκπαιδευτικό, που αντικατοπτρίζεται στο λόγο των παιδιών, ενώ η τέταρτη γλωσσική ποικιλία της τάξης και του κοινωνικού συγκεκριμένου, η ελληνοκυπριακή ποικιλία, είναι απύσχα από επιλογή. Επιχειρείται μια σύνδεση της ανάλυσης του συγκεκριμένου μικροσυγκεκριμένου με παραμέτρους του εκπαιδευτικού και πολιτισμικού μακροσυγκεκριμένου που επιτρέπουν ή αποτρέπουν την αξιοποίηση της πολυγλωσσίας ως μαθησιακού εργαλείου για τον αναδυόμενο εγγραμματισμό. Προκύπτει ότι ο δίγλωσσος ή/και πολύγλωσσος εγγραμματισμός δεν είναι ανάμεσα στους στόχους της διδασκαλίας. Ωστόσο, και παρά τους περιορισμούς που προκύπτουν από ενσωματωμένες αξιολογικές στάσεις απέναντι στις συγκεκριμένες γλώσσες και τη διδασκαλία τους, φαίνεται ότι η επικουρική και άτυπη αξιοποίηση της πολυγλωσσίας της τάξης μπορεί να έχει ενδιαφέροντα μαθησιακά αποτελέσματα ως προς τον αναδυόμενο εγγραμματισμό.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.3 | Αίθουσα 103

Σχολική Ψυχολογία

Πολυεπίπεδο μοντέλο παροχής σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών:

Διασύνδεση του Πανεπιστημίου με την σχολική κοινότητα

Οργανωτής: Χρυσή Χατζηχρήστου, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητής: Γωνίδα Ελευθερία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στο παρόν συμπόσιο γίνεται παρουσίαση ενός πολυεπίπεδου μοντέλου εκπαίδευσης, κατάρτισης και παροχής σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών, που αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε μέσω ενός συνόλου δράσεων, σχεδιασμένων και εφαρμοσμένων από το Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μέσω των δράσεων και των παρεμβάσεων αυτών επιχειρείται η διασύνδεση του Πανεπιστημίου με τη σχολική κοινότητα, η σύνδεση της θεωρίας, της έρευνας και της πράξης και η προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας και του θετικού κλίματος στο πλαίσιο των σχολικών μονάδων. Στην πρώτη εισήγηση θα παρουσιαστεί το βασικό θεωρητικό εννοιολογικό πλαίσιο και οι

άξονες του πολυεπίπεδου μοντέλου, καθώς και οι επιμέρους δράσεις του. Στη δεύτερη εισήγηση θα γίνει συνοπτική παρουσίαση των παρεχόμενων σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών στο πλαίσιο της δράσης ψυχοκοινωνικής υποστήριξης του προγράμματος «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» που αναπτύχθηκε και εφαρμόστηκε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά τα έτη 2011-2014. Στη τρίτη εισήγηση θα παρουσιαστεί το Διεθνές πρόγραμμα κατάρτισης εκπαιδευτικών και παρέμβασης για την προαγωγή του θετικού κλίματος και της ψυχικής ανθεκτικότητας στη σχολική κοινότητα «WeC.A.R.E» το οποίο είναι ένα πρόγραμμα εξ αποστάσεως επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και παρέμβασης στην τάξη και εντάσσεται στο πολυεπίπεδο πρόγραμμα πρόληψης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης και παρέμβασης «Συν-Φροντίζω» («Connecting for Caring» C4C). Στην τελευταία εισήγηση θα παρουσιαστούν ενδεικτικά δεδομένα από την εκτίμηση αναγκών των συστημάτων και την αξιολόγηση της διαδικασίας και της αποτελεσματικότητας των παραπάνω δράσεων και παρεμβάσεων.

Εισήγηση 1

Διασύνδεση θεωρίας, έρευνας, εκπαίδευσης και πρακτικών εφαρμογών στη Σχολική Ψυχολογία

Χατζηχρήστου Χρυσή

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα εισήγηση θα γίνει συνοπτική παρουσίαση του εννοιολογικού πλαισίου διασύνδεσης θεωρίας, έρευνας, εκπαίδευσης, κατάρτισης και πρακτικών εφαρμογών στη Σχολική Ψυχολογία. Αφορά τομείς παρέμβασης που σχετίζονται με την εκπαίδευση/ κατάρτιση, τη συνεργασία με φορείς τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, το σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης, ερευνητικών προγραμμάτων, καθώς και την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού. Οι επιμέρους τομείς παρέμβασης χαρακτηρίζονται από δυναμικότητα καθώς ο ένας επηρεάζει τον άλλον. Η υλοποίηση των παραπάνω δράσεων πραγματοποιείται από το Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας του

Πανεπιστημίου Αθηνών σε συνεργασία με το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σχολικής Ψυχολογίας και άλλους φορείς σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Εισήγηση 2

Παροχή σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών στα πλαίσια του προγράμματος «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά»

Μίχου Σπυριδούλα, Χατζηχρήστου Χρυσή

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστεί η παροχή σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών από το Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά» που υλοποιείται από το Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Θα γίνει συνοπτική παρουσίαση του μοντέλου παρέμβασης που αξιοποιήθηκε κατά την παροχή των σχολικών ψυχολογικών υπηρεσιών κατά τη διάρκεια των ετών 2011-2014, με απώτερους στόχους την αξιολόγηση αναγκών σε ατομικό επίπεδο και σε επίπεδο συστήματος, την προώθηση της ψυχικής υγείας όλων των μελών του σχολικού συστήματος, την διευκόλυνση της σχολικής προσαρμογής των μαθητών Ρομά και μη Ρομά και τη παροχή διαλεκτικής συμβουλευτικής στα μέλη του προσωπικού και στους εκπαιδευτικούς σε επίπεδο σχολείου.

Εισήγηση 3

Πρόγραμμα ενίσχυσης του θετικού κλίματος και της ψυχικής ανθεκτικότητας στη διεθνή σχολική κοινότητα

Στασινού Βασιλική, Χατζηχρήστου Χρυσή

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην εισήγηση αυτή γίνεται συνοπτική παρουσίαση του Διεθνούς Προγράμματος WeC.A.R.E. που είναι ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα κατάρτισης εκπαιδευτικών και

παρέμβασης στη σχολική τάξη με στόχο την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας και ευεξίας στη σχολική κοινότητα. Το Πρόγραμμα σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε από το Κέντρο Έρευνας και Εφαρμογών Σχολικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και την Εταιρεία Σχολικής και Οικογενειακής Συμβουλευτικής και Έρευνας και αποτελεί μέρος του ευρύτερου Project πρόληψης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης και παρέμβασης «Συν-Φροντίζω» (Connecting4Caring). Στην παρούσα εισήγηση θα γίνει συνοπτική παρουσίαση της δομής, του περιεχομένου και της αξιολόγησης του προγράμματος.

Εισήγηση 4

Αξιολόγηση εφαρμογής προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης

Γεωργουλέας Γιώργος

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζονται ενδεικτικά δεδομένα από την εκτίμηση αναγκών των συστημάτων και την αξιολόγηση της διαδικασίας και της αποτελεσματικότητας των δράσεων και παρεμβάσεων του πολυεπίπεδου προγράμματος πρόληψης, ευαισθητοποίησης, εκπαίδευσης και παρέμβασης «ΣΥΝ-ΦΡΟΝΤΙΖΩ» («Connecting for Caring») που εφαρμόστηκε τα τέσσερα τελευταία χρόνια σε σχολεία της Ελλάδας και άλλων χωρών.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.4 | Αίθουσα 104

Δυνατότητες πρόληψης των νευροαναπτυξιακών διαταραχών -η περίπτωση της ΔΕΠ-Υ & της ΔΑΦ-

Οργανωτής: Ευθύμιος Κάκουρος, *ΤΕΙ Αθήνας, Ψυχολογικό Κέντρο ΑΡΣΗ*

Συζητητής: Αναστασία Καλαντζή-Αζίζι, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στο DSM-5 (2013), η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ) και η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) ταξινομούνται σε μια νέα ευρύτερη διαγνωστική κατηγορία, αυτή των νευροαναπτυξιακών διαταραχών, γεγονός που υποδηλώνει την πεποίθηση ότι οι διαταραχές αυτές έχουν νευρολογικό

υπόστρωμα. Ωστόσο, είναι ευρέως αποδεκτό ότι διαταραχές όπως αυτές δεν μπορούν να αποδοθούν σε μεμονωμένους αιτιολογικούς παράγοντες. Για το λόγο αυτό, πολλοί ειδικοί επικεντρώνονται στην προσπάθεια κατανόησης των πολύπλοκων μηχανισμών αλληλεπίδρασης μεταξύ γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, οι οποίοι καταλήγουν στην ποικιλόμορφη εκδήλωση των εν λόγω διαταραχών. Οι μηχανισμοί αυτοί φαίνεται ότι δρουν στα πρώιμα στάδια της ανάπτυξης και μπορούν να επηρεάσουν καθοριστικά την εκδήλωση των διαταραχών αυτών. Επομένως, οι νευροβιολογικοί παράγοντες που προδιαθέτουν ένα άτομο στην εκδήλωση νευροαναπτυξιακών διαταραχών δεν δρουν νομοτελειακά, καθώς το περιβάλλον παρέχει τη δυνατότητα τροποποίησης της έκφρασης του γενετικού υπόβαθρου, είτε ενδυναμώνοντας είτε αποδυναμώνοντας την επίδραση των γονιδίων στο φαινότυπο, δηλαδή την παρατηρούμενη συμπεριφορά. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσω της διαδικασίας της επιγένεσης, κατά την οποία η εμπειρία μπορεί να τροποποιήσει την έκφραση του γονιδιώματος και, κατά συνέπεια, τη συμπεριφορά. Δεδομένης λοιπόν της δυνατότητας εντοπισμού των βρεφών τα οποία διαθέτουν ορισμένα εγγενή χαρακτηριστικά που προδιαθέτουν στην εκδήλωση νευροαναπτυξιακών διαταραχών όπως της ΔΕΠ-Υ και της ΔΑΦ, φαίνεται ότι η πρώιμη παρέμβαση και τροποποίηση δυσλειτουργικών περιβαλλοντικών παραγόντων μπορεί να λειτουργήσει ως δευτερογενής πρόληψη της εκδήλωσης των διαταραχών αυτών. Στα πλαίσια του παρόντος συμποσίου επιχειρείται η σύνθεση σύγχρονων θεωρητικών προσεγγίσεων και ερευνητικών δεδομένων για το ρόλο που διαδραματίζουν οι πρώιμες περιβαλλοντικές επιδράσεις στον αναπτυσσόμενο εγκέφαλο και, κατά συνέπεια, στην εκδήλωση της ΔΕΠ-Υ και της ΔΑΦ. Παράλληλα παρουσιάζονται οι δυνατότητες δευτερογενούς πρόληψης των διαταραχών αυτών. Τέλος, περιγράφονται οι πρώιμες ενδείξεις για την παρουσία αναπτυξιακών διαταραχών και συζητούνται οι προσδοκίες από την πρώιμη παρέμβαση προκειμένου να ανατραπεί η διαδικασία της παθογένεσης ή τουλάχιστον να περιοριστούν δραστικά οι αρνητικές συνέπειες της επιγένεσης.

Εισήγηση 1

Αναπτυσσόμενος εγκέφαλος και νευροαναπτυξιακές διαταραχές

Γρηγόρης Σίμος

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Αν και η πρόγνωση των Διαταραχών του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) φαινόταν σχεδόν μέχρι πρόσφατα μάλλον πτωχή, νεώτερα δεδομένα προτείνουν ότι η πρώιμη εντατική παρέμβαση μπορεί σε σημαντικό βαθμό να επηρεάσει την εξέλιξη και πορεία των ΔΑΦ με έναν θετικό τρόπο. Μέρος αυτής της εξέλιξης, αλλά και των προσδοκιών για το άμεσο μέλλον, οφείλεται στην ανάδυση ενός αναπτυξιακού μοντέλου των ΔΑΦ το οποίο περιλαμβάνει, μεταξύ των άλλων, τους παράγοντες και τις διαδικασίες κινδύνου και την ανάδυση των πρώιμων συμπτωμάτων. Η αναγνώριση γενετικών, περιβαλλοντικών και φαινοτυπικών παραγόντων κινδύνου θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην πρώιμη αναγνώριση των παιδιών με υψηλό κίνδυνο ανάπτυξης ΔΑΦ και την εφαρμογή έγκαιρης και συστηματικής αντιμετώπισης. Η διαντίδραση του εγκεφάλου με το κοινωνικό περιβάλλον και οι αμοιβαίες επιδράσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αναστείλουν έτσι μέρος της γονιδιακής έκφρασης και φαινοτυπικής εξέλιξης και να οδηγήσουν τον εγκέφαλο και τη συμπεριφορά σε μια φυσιολογική διαδικασία εξέλιξης. Επομένως, αντί της ανάπτυξης των νευρωνικών κυκλωμάτων που θα οδηγήσουν στην πλήρη έκφραση της διαταραχής, προσδοκάται πως η πρώιμη διαντίδραση γονιών-παιδιού θα οδηγήσει σε μια περισσότερο τυπική νευρωνική ανάπτυξη και σε μειωμένα αυτιστικά συμπτώματα. Το παραπάνω μοντέλο φαίνεται να προβάλλεται και στην περίπτωση της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ). Η μελέτη των αναπτυξιακών φαινοτύπων και των εξειδικευμένων αιτίων τους, καθώς και των συναφών διαμεσολαβητικών διαδικασιών μπορεί να βοηθήσει στην αναγνώριση δυνητικών στόχων για πρώιμη παρέμβαση. Η οπτική της αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας στην κατανόηση της ΔΕΠ-Υ οδηγεί στην μετάθεση των θεραπευτικών προσπαθειών από την έμφαση στα ελλείμματα στις αναπτυξιακές διαδικασίες που διαμεσολαβούν τη σχέση ανάμεσα στην γονιδιακή ευαλωτότητα

και τους περιβαλλοντικούς αντίξοους παράγοντες. Με αυτό τον τρόπο, η θεραπευτική οπτική εστιάζει περισσότερο στην πρόληψη παρά στην αντιμετώπιση.

Εισήγηση 2

Δυνατότητες δευτερογενούς πρόληψης και πρώιμης αντιμετώπισης της ΔΕΠ-Υ

Κατερίνα Μανιαδάκη,

ΤΕΙ Αθήνας, Ψυχολογικό Κέντρο ΑΡΣΗ

Σύμφωνα με το βιο-ψυχο-κοινωνικό μοντέλο της ΔΕΠ-Υ, αυτή η νευροαναπτυξιακή διαταραχή δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα δομικών ή λειτουργικών ελλειμμάτων, αλλά μια αναπτυξιακή διαδρομή, η οποία χαρακτηρίζεται από τροποποιήσεις που απορρέουν από την αλληλεπίδραση βιολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων και επηρεάζουν τη δομή και λειτουργία του εγκεφάλου νωρίς κατά τη διαδικασία της ανάπτυξης. Η εκδήλωση της ΔΕΠ-Υ θεωρείται πλέον ως αποτέλεσμα δυναμικής αλληλεπίδρασης ενός ορισμένου οργανικού υπόβαθρου και αντίξων βιωμάτων του παιδιού κατά τη διάρκεια της βρεφικής και νηπιακής ηλικίας. Αρνητικές γονεϊκές πρακτικές όπως η παροχή υπερβολικής ποσότητας ερεθισμάτων, η έλλειψη σταθερότητας, η υπερβολική αυστηρότητα και η έντονη παρεμβατικότητα, ήδη από τη βρεφική ηλικία του παιδιού, συνδέονται στενά με την εκδήλωση της ΔΕΠ-Υ στη νηπιακή ηλικία, καθώς αλληλεπιδρούν αρνητικά με την περιορισμένη δυνατότητα αυτοελέγχου και αυτορρύθμισης της συμπεριφοράς των παιδιών με γενετικό υπόβαθρο ΔΕΠ-Υ. Στην παρούσα εισήγηση, αναλύεται η διαδικασία μέσω της οποίας είναι δυνατόν τεκμηριωμένα να επιτευχθεί δευτερογενής πρόληψη της ΔΕΠ-Υ κατά τη νηπιακή ηλικία. Με την εφαρμογή ψυχοπαιδαγωγικών προγραμμάτων πρώιμης παρέμβασης, φαίνεται δυνατή η τροποποίηση των ίδιων των ελλειμματικών εγκεφαλικών δομών και της λειτουργίας τους, με αποτέλεσμα τη ριζική αλλαγή της αναπτυξιακής πορείας και, γενικότερα, της ζωής ενός ατόμου που έφερε με τη γέννησή του την προδιάθεση να εκδηλώσει αυτή τη νευροαναπτυξιακή διαταραχή.

Εισήγηση 3

Δυνατότητες δευτερογενούς πρόληψης και πρώιμης αντιμετώπισης της ΔΑΦ

Αγγελική Γενά,

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η επανέκδοση του DSM το Μάιο του 2013 εγείρει προβληματισμό και ερωτήματα που άπτονται του προσδιορισμού και της ταξινόμησης του συνόλου των ψυχιατρικών διαταραχών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δε, και εκτενέστατο επιστημονικό διάλογο προκαλούν οι διαταραχές εκείνες στις οποίες υπήρξαν εκ θεμελίων αλλαγές στον προσδιορισμό και την ταξινόμησή τους. Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) εμπίπτει σ' αυτές τις διαταραχές, ενώ ταυτόχρονα χαρακτηρίζεται από επιδημική αύξηση στη συχνότητα με την οποία εμφανίζεται στο γενικό πληθυσμό. Εφόσον τα αίτια της ΔΑΦ εξακολουθούν να παραμένουν άγνωστα και η εντόπισή της με προγεννητικό έλεγχο ανέφικτη, δεν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για τρόπους πρωτογενούς πρόληψής της. Εντούτοις, η κατά μία έννοια δευτερογενής πρόληψη και οι προσυμπτωματικοί έλεγχοι είναι σαφώς εφικτοί, αλλά και επιβεβλημένοι, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες όπου υπάρχουν βάσιμες υποψίες για υψηλές πιθανότητες εμφάνισης της ΔΑΦ. Η προσυμπτωματική διάγνωση της ΔΑΦ, ή η διάγνωση σε πρώιμο στάδιο εκδήλωσης των συμπτωμάτων και η πρώιμη θεραπευτική παρέμβαση, μπορεί να έχουν ιδιαίτερα θετικές επιπτώσεις στην εξελικτική πορεία και πρόγνωση της διαταραχής αυτής. Πρόσφατες μελέτες καταδεικνύουν ότι τα βέλτιστα θεραπευτικά οφέλη στην ΔΑΦ προκύπτουν από την εφαρμογή Πρώιμης Εντατικής Συμπεριφοριστικής Παρέμβασης. Με την παρούσα εισήγηση στοχεύουμε να επισημάνουμε και να περιγράψουμε βασικούς τρόπους δευτερογενούς πρόληψης για τη ΔΑΦ με έμφαση στα οφέλη που προκύπτουν από την πρώιμη αντιμετώπισή της.

Εισήγηση 4

Πρώιμες ενδείξεις της παρουσίας νευροαναπτυξιακών διαταραχών και προσδοκίες από την έγκαιρη θεραπευτική παρέμβαση

Ευθύμιος Κάκουρος,

ΤΕΙ Αθήνας, Ψυχολογικό Κέντρο ΑΡΣΗ

Μια από τις μεγαλύτερες δυσκολίες για τους ειδικούς ψυχικής υγείας σήμερα, αποτελεί η πρώιμη αναγνώριση της παρουσίας των νευροαναπτυξιακών διαταραχών στα παιδιά. Το γεγονός αυτό είναι πολύ σύνηθες και αποτελεί σχεδόν κανόνα στις περιπτώσεις όπου αυτές οι διαταραχές εκδηλώνονται σε ήπια μορφή. Παράλληλα όμως, η πρόοδος στις επιστήμες της αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας, της νευροβιολογίας, της γενετικής και της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης Συμπεριφοράς, τώρα πια υπόσχεται μια πιο αισιόδοξη πρόγνωση για τα άτομα με νευροαναπτυξιακές διαταραχές. Πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν τη δυνατότητα εντοπισμού των βρεφών τα οποία φέρουν με τη γέννησή τους τα χαρακτηριστικά τα οποία μπορεί να αποτελέσουν την αφετηρία της διαδικασίας της παθογένεσης νευροαναπτυξιακών διαταραχών όπως της ΔΕΠ-Υ και της ΔΑΦ. Η πρώιμη αναγνώριση των παιδιών τα οποία κινδυνεύουν να εκδηλώσουν νευροαναπτυξιακές διαταραχές μπορεί να διευκολύνει την έγκαιρη εφαρμογή κατάλληλων προγραμμάτων θεραπευτικής παρέμβασης προκειμένου να ανατραπεί η διαδικασία της παθογένεσης ή τουλάχιστον να περιοριστούν δραστικά οι αρνητικές συνέπειες της επιγένεσης. Στα πλαίσια της παρούσας εισήγησης παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά των βρεφών τα οποία έχουν αυξημένες πιθανότητες να εκδηλώσουν αργότερα ΔΕΠ-Υ ή ΔΑΦ και προτείνεται η ανάπτυξη ενός σχεδίου εντοπισμού των παιδιών προσχολικής ηλικίας με υψηλή πιθανότητα εκδήλωσης νευροαναπτυξιακών διαταραχών καθώς και η διαμόρφωση ενός δείκτη επικινδυνότητας ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο ένταξης των παιδιών σε προγράμματα πρώιμης θεραπευτικής παρέμβασης. Παράλληλα, περιγράφονται οι προσδοκίες από την έγκαιρη ένταξη των παιδιών αυτών σε θεραπευτικά προγράμματα πρώιμης παρέμβασης.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.5 | Αίθουσα 108

Προσαρμογή και ψυχική υγεία μεταναστών και Ελλήνων εφήβων πριν και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης: Μια διαχρονική μελέτη κοόρτης

Οργανωτές: Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Βασίλης Παυλόπουλος, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: Ξένια Χρυσοχόου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Οι συστημικές οικονομικές κρίσεις επηρεάζουν μεγάλο μέρος της κοινωνίας των χωρών που πλήττονται, έχουν όμως ιδιαίτερα αρνητικό αντίκτυπο στα αναπτυσσόμενα μέλη τους. Έτσι, αυτές οι κρίσεις, τοπικές ή παγκόσμιες, έχουν τη δυνατότητα να αφήσουν ανεξίτηλη σφραγίδα στη ζωή των νέων και να επηρεάσουν αρνητικά την προσαρμογή, την ψυχολογική ευημερία, και την ανάπτυξή τους (World Bank, 2012). Δεδομένου ότι η ποιότητα προσαρμογής του ατόμου στα διάφορα στάδια της ανάπτυξης επηρεάζει την περαιτέρω προσαρμογή του, το διακύβευμα μακροπρόθεσμα είναι η θετική προσαρμογή και η ψυχική υγεία του ενήλικα. Οι παρουσιάσεις σε αυτό το προσκεκλημένο συμπόσιο επικεντρώνονται στα πρώτα αποτελέσματα μιας διαχρονικής μελέτης, που έχει χρηματοδοτηθεί από το πρόγραμμα ΕΣΠΑ-Αριστεία II (συγχρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και εθνικούς πόρους). Η μελέτη αυτή, μέρος του προγράμματος Athena Studies of Resilient Adaptation, έχει διεξαχθεί μέσα από το θεωρητικό πρίσμα του μοντέλου της ψυχικής ανθεκτικότητας. Εξετάστηκε διαχρονικά η προσαρμογή και η ψυχολογική ευημερία 2000 εφήβων (μέση ηλικία 12,6 χρονών στην πρώτη φάση συλλογής στοιχείων, οι μισοί φοιτούσαν στο Γυμνάσιο πριν την οικονομική κρίση και οι άλλοι μισοί κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης). Οι παρουσιάσεις εστιάζουν σε αποτελέσματα της πρώτης φάσης συλλογής στοιχείων. Οι Μόττη-Στεφανίδη, Παπαθανασίου, Μαστροθεόδωρος και Asendorpf συγκρίνουν τις δύο κοόρτες –πριν και κατά τη διάρκεια της κρίσης– ως προς την προσαρμογή και την ψυχική υγεία μεταναστών και Ελλήνων εφήβων. Οι Αντωνοπούλου, Τζίμα, Παπαθανασίου και Μόττη-Στεφανίδη εξετάζουν τη σχέση μεταξύ οικονομικής δυσπραγίας της οικογένειας κατά τη διάρκεια της κρίσης και σχολικής προσαρμογής των εφήβων. Οι Νταλαχάνης, Μοσκόφη, Βασιλοπούλου και Μόττη-Στεφανίδη εξετάζουν τη σχέση μεταξύ οικονομικής δυσπραγίας της οικογένειας κατά τη

διάρκεια της κρίσης και ψυχικής υγείας των εφήβων. Τέλος, οι Παυλόπουλος και Μόττη-Στεφανίδη υιοθετούν διαχρονική μεθοδολογία για να εξετάσουν παραμέτρους των διομαδικών σχέσεων (διαστάσεις επιπολιτισμοποίησης, προσλαμβανόμενη διάκριση) σε συνάρτηση με την οικονομική δυσπραγία κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Λέξεις-κλειδιά: οικονομική κρίση, ψυχική ανθεκτικότητα, θετική προσαρμογή, ψυχική υγεία

Προσαρμογή και ψυχική υγεία μεταναστών και Ελλήνων εφήβων πριν και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης: Μια μελέτη κοόρτης

*Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη^{1*}, Νάνσυ Παπαθανασίου¹, Στέφανος Μαστροθεόδωρος¹,
& Jens B. Asendorpf² ¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών ²Humboldt
University, Berlin*

Σκοπός αυτής της παρουσίασης είναι η εξέταση των επιπτώσεων της ελληνικής οικονομικής κρίσης στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή μεταναστών και γηγενών εφήβων. Συγκρίνεται η ποιότητα της προσαρμογής σε σχέση με αναπτυξιακά επιτεύγματα και η ψυχολογική ευημερία δύο κοορτών εφήβων. Η πρώτη κοόρτη αποτελούνταν από εφήβους που φοιτούσαν στο Γυμνάσιο πριν την οικονομική κρίση και η δεύτερη κοόρτη από εφήβους που φοιτούν στο Γυμνάσιο εν μέσω της κρίσης. Εξετάστηκαν συνολικά περισσότεροι από 2000 έφηβοι (μέση ηλικία 12,6 χρόνων). Η πρώτη κοόρτη εφήβων φοιτούσε σε 12 δημόσια Γυμνάσια, ενώ η δεύτερη κοόρτη φοιτούσε σε 14 δημόσια Γυμνάσια, εκ των οποίων τα μισά ήταν ίδια με αυτά της πρώτης κοόρτης και τα άλλα μισά ήταν γειτονικά σχολεία. Αν και η μελέτη είναι διαχρονική, σε αυτή την παρουσίαση θα εστιάσουμε στην προσαρμογή και ψυχολογική ευημερία των εφήβων στην πρώτη φάση συλλογής στοιχείων, όταν αυτοί φοιτούσαν στην Α' Γυμνασίου. Διερευνήσαμε τρία ερωτήματα: Πρώτον, άλλαξε, και πώς, το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο των εφήβων των δύο κοορτών; Δεύτερον, υπάρχουν διαφορές ως προς την ποιότητα προσαρμογής των εφήβων των δύο κοορτών; Προς ποια κατεύθυνση είναι αυτές; Τρίτον, παρατηρήθηκαν οι

ίδιες αλλαγές στην προσαρμογή των δύο κοορτών στους μετανάστες και στους Έλληνες; Εξετάστηκαν τέσσερις τομείς προσαρμογής σε σχέση με αναπτυξιακά επιτεύγματα: σχολική επίδοση (αρχεία του σχολείου), σχολική εμπλοκή (αξιολογήσεις καθηγητών), προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας (αυτοαναφορές), και συμπεριφορά στο χώρο του σχολείου (αξιολογήσεις καθηγητών). Επίσης, εξετάστηκε ένας δείκτης ψυχολογικής ευημερίας: απουσία συμπτωμάτων συναισθήματος (αυτοαναφορά). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι υπάρχουν σημαντικές αλλαγές στην ποιότητα προσαρμογής των εφήβων των δύο κοορτών, κυρίως όσο αφορά στα αναπτυξιακά επιτεύγματα. Αν και τα ευρήματα δείχνουν χειρότερη προσαρμογή των εφήβων που μεγαλώνουν κάτω από τις συνθήκες της οικονομικής κρίσης, κάποιες από τις διαφορές μεταξύ των κοορτών είναι προς θετική κατεύθυνση στην περίοδο της κρίσης.

Λέξεις-κλειδιά: ψυχική ανθεκτικότητα, μελέτη κοόρτων, οικονομική κρίση

Οικονομική δυσπραγία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και σχολική προσαρμογή εφήβων

Ξένια Αντωνοπούλου, Γεωργία Τζίμα, Νάνσυ Παπαθανασίου, & Φρόσω Μόττη-

Στεφανίδη Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η οικονομική δυσπραγία θεωρείται σημαντικός παράγοντας κινδύνου για την προσαρμογή των εφήβων. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ του βαθμού οικονομικής δυσπραγίας της οικογένειας και τριών πτυχών της σχολικής προσαρμογής: σχολική επίδοση, σχολική εμπλοκή και απουσίες, καθώς και των κινήτρων επίτευξης και μάθησης. Η μελέτη αποτελεί μέρος του προγράμματος Athena Studies of Resilient Adaptation (AStRA). Το δείγμα αποτελείται από 1059 γηγενείς και μετανάστες μαθητές Γυμνασίου (53,4% αγόρια, 63,1% μετανάστες). Η μέση ηλικία τους ήταν 12,6 ετών. Η οικονομική δυσπραγία μετρήθηκε με το Ερωτηματολόγιο Οικονομικής Δυσπραγίας (Economic Hardship Questionnaire. Lempers, Clark-Lempers, & Simons, 1989). Οι στόχοι επίτευξης μετρήθηκαν με το Ερωτηματολόγιο Κινήτρων και Πεποιθήσεων Επίτευξης

(Achievement Goal Orientations and Motivational Beliefs Inventory. Niemivirta, 2002). Ειδικότερα, εξετάστηκαν τα ενδογενή και εξωγενή κίνητρα για γνώση, η ικανότητα επίδοσης, η αποφυγή εργασίας, ο σχεδιασμός και η οργάνωση των στόχων, η σχολική αξία, ο φόβος της αποτυχίας, και η ακαδημαϊκή απόσυρση (Tuominen-Soini, Salmela-Aro, & Niemivirta, 2011). Οι βαθμοί και οι απουσίες προήλθαν από τα αρχεία του σχολείου. Η σχολική εμπλοκή μετρήθηκε με ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν οι εκπαιδευτικοί. Από τις πρώτες αναλύσεις προέκυψε ότι όσο μεγαλύτερη οικονομική δυσπραγία βιώνουν οι οικογένειες των εφήβων, τόσο περισσότερο ορισμένοι μαθητές νιώθουν ότι δεν τα καταφέρνουν επαρκώς στο σχολείο, ενώ άλλοι νιώθουν ακριβώς το αντίθετο. Επίσης, κάποιοι μαθητές φοβούνται περισσότερο μήπως αποτύχουν, αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στις σχολικές τους εργασίες και ενδιαφέρονται λιγότερο να αποκτήσουν γνώσεις, ενώ κάποιοι άλλοι ενδιαφέρονται περισσότερο να έχουν καλούς βαθμούς και οργανώνουν περισσότερο τη δουλειά τους για το σχολείο. Επίσης, η υψηλή οικονομική δυσπραγία συνδέθηκε με χαμηλούς βαθμούς, μειωμένη αξία του σχολείου και λιγότερη σχολική εμπλοκή, γενικότερα. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν με βάση τη βιβλιογραφία που αφορά στην προσαρμογή σε περιόδους κρίσης και στην ψυχική ανθεκτικότητα.

Λέξεις-κλειδιά: οικονομική δυσπραγία, ψυχική ανθεκτικότητα, σχολική προσαρμογή

Οικονομική δυσπραγία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και ψυχική υγεία εφήβων

Αναστάσιος Νταλαχάνης*, Ιορδάνα Μοσκόφη, Ζωή Βασιλοπούλου, & Φρόσω

Μόττη-Στεφανίδη Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η οικονομική κρίση επηρεάζει την ψυχική υγεία με δύο τρόπους: Πρώτον, εξασθενεί τους προστατευτικούς παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην ανάπτυξη και διατήρησή της, και δεύτερον, ενισχύει τους παράγοντες κινδύνου για την εμφάνιση ψυχοπαθολογίας (World Health Organization, 2011). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τη σχέση μεταξύ του βαθμού οικονομικής δυσπραγίας της

οικογένειας και της ψυχικής υγείας των εφήβων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Η μελέτη είναι μέρος του ερευνητικού προγράμματος Athena Studies of Resilient Adaptation (AStRA). Το δείγμα αποτελούνταν από 1059 γηγενείς και μετανάστες μαθητές Γυμνασίου, εκ των οποίων 565 ήταν αγόρια και 494 κορίτσια. Η μέση ηλικία των μαθητών ήταν 12,6 έτη. Για τη μέτρηση της οικονομικής δυσπραγίας χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Οικονομικής Δυσπραγίας (Lempers, Clark-Lempers, & Simons, 1989). Η ψυχική υγεία των εφήβων μελετήθηκε σε σχέση με τις διαστάσεις της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας (Salokangasetal, 1995), της συμπτωματολογίας του συναισθήματος (Goodman, 1997) και της αυτοεκτίμησης (Rosenberg, 1965). Από τις προκαταρκτικές αναλύσεις φαίνεται ότι η αντίληψη που έχουν οι έφηβοι για το βαθμό οικονομικής δυσπραγίας των οικογενειών τους συνδέεται με υψηλότερη κατάθλιψη, περισσότερα συμπτώματα συναισθήματος και χαμηλότερη αυτοεκτίμηση. Ταυτόχρονα, ως προς την αντιλαμβανόμενη οικονομική δυσπραγία των οικογενειών τους δεν υπάρχουν διαφορές τόσο μεταξύ των δύο φύλων, ούτε ανάμεσα στις εθνικές ομάδες. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν με γνώμονα τη σύγχρονη έρευνα για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ψυχική υγεία των εφήβων μέσα από το πρίσμα της Αναπτυξιακής Ψυχοπαθολογίας.

Λέξεις-κλειδιά: οικονομική κρίση, ψυχική υγεία, εφηβεία

Οικονομική δυσπραγία και διεργασίες επιπολιτισμοποίησης μεταναστών εφήβων: Διαχρονική μελέτη κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Βασίλης Παυλόπουλος & Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Οι επιπτώσεις των διεργασιών επιπολιτισμοποίησης στην προσαρμογή των μεταναστών, παιδιών/εφήβων και ενηλίκων, συνιστούν καλά εδραιωμένο εύρημα στη διεθνή βιβλιογραφία. Λιγότερο συχνές είναι οι ερευνητικές απόπειρες για την κατανόηση των διεργασιών επιπολιτισμοποίησης σε συνάρτηση με κοινωνικο-οικονομικές παραμέτρους, πέραν του ατομικού επιπέδου ανάλυσης. Στην

παρουσίαση αυτή εξετάζεται ο ρόλος του οικονομικού παράγοντα σε σχέση με δύο κρίσιμες διαστάσεις των διεργασιών επιπολιτισμοποίησης: τον εθνικό προσανατολισμό και την προσλαμβανόμενη διάκριση. Η υιοθέτηση διαχρονικού σχεδιασμού (δύο επαναληπτικές μετρήσεις κατά τα σχολικά έτη 2012-13 και 2013-14) στο πλαίσιο του προγράμματος AStRA επέτρεψε την ανίχνευση αιτιακών σχέσεων μέσα από τη συγκριτική ανάλυση εναλλακτικών μοντέλων δομικών εξισώσεων. Στην έρευνα συμμετείχαν 757 μετανάστες έφηβοι (364 αλβανικής καταγωγής, 128 από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, 155 από άλλες χώρες και 110 μικτής καταγωγής, 22% πρώτης γενιάς, 54% αγόρια), οι οποίοι φοιτούσαν στην Α΄ Γυμνασίου το 2012-13 (Μ.Ο. ηλικίας: 12,7 έτη) σε 14 σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας. Μετρήθηκαν, μεταξύ άλλων, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην οικογένεια (Lempers, Clark-Lempers, & Simons, 1989), ο εθνικός πολιτισμικός προσανατολισμός (Nguyen & Von Eye, 2002) και η πρόσληψη της διάκρισης σε βάρος του εαυτού (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012). Σε συγχρονικό επίπεδο, βρέθηκε ότι η οικονομική δυσπραγία της οικογένειας συνδέεται θετικά με την προσλαμβανόμενη διάκριση και εκείνη, με τη σειρά της, προβλέπει αρνητικά τον προσανατολισμό των εφήβων μεταναστών προς τη χώρα υποδοχής. Επιπλέον, εντοπίστηκαν διαχρονικές συσχετίσεις της προσλαμβανόμενης διάκρισης (T1) με την οικονομική δυσπραγία και τον εθνικό πολιτισμικό προσανατολισμό (T2). Τα ευρήματα αυτά δηλώνουν ότι το μοντέλο της αμοιβαιότητας (συγκριτικά με τα μοντέλα της σταθερότητας, της αιτιότητας και της αντίστροφης αιτιότητας) είναι το πλέον κατάλληλο για τη διαχρονική κατανόηση των διεργασιών επιπολιτισμοποίησης σε σχέση με την οικονομική κρίση. Επιπλέον, αναδεικνύουν τον ρόλο της προσλαμβανόμενης διάκρισης και καλούν για ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής μέσα από την υλοποίηση αναλόγων παρεμβάσεων και πολιτικών ένταξης.

Λέξεις-κλειδιά: οικονομική κρίση, επιπολιτισμοποίηση, προσλαμβανόμενη διάκριση

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.6 | Αίθουσα 005

Αισθητηριακή Αντίληψη και Νόηση

Οργανωτής – Συζητητής: Αθανάσιος Ραφτόπουλος, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η σχέση αισθητηριακής αντίληψης και νόησης απασχολεί επισταμένως τα τελευταία εικοσιπέντε έτη ερευνητές στην Ψυχολογία, Όραση, Νευροεπιστήμες και Φιλοσοφία. Οι απόψεις για τη σχέση αυτή εναλλάσσονται μεταξύ δύο αντιδιαμετρικών θέσεων, τη θέση ότι η αισθητηριακή αντίληψη λειτουργεί ανεξάρτητα από τη νόηση και τη θέση ότι η αισθητηριακή αντίληψη υφίσταται εξ' αρχής της λειτουργίας της νοητικές επιδράσεις. Στην πορεία του διάλογου οι διακρίσεις μεταξύ αντίληψης και νόησης εκλεπτύνονται και τα όρια μεταξύ τους αρχίζουν να γίνονται ασαφή.

Στο συμπόσιο αυτό θα παρουσιαστούν ορισμένες από τις πτυχές της συζήτησης αυτής. Οι παρουσιάσεις θα επικεντρωθούν σε τρία σημεία• στον τρόπο αντίληψης των δισδιάστατων εικόνων, στο ρόλο των κινητικό-αισθητηριακών δεξιοτήτων στην όραση και στη σχέση γλώσσας και όρασης στους ανθρώπους με προβλήματα ακοής.

Εισήγηση 1

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗ ΓΝΩΣΙΑΚΗ ΔΙΑΠΕΡΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Κ. Παγωνδιώτης

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι η λεγόμενη ύστερη όραση είναι γνωσιακά διαπερατή και η διαμάχη έχει πλέον επικεντρωθεί στο εάν και η πρώιμη όραση είναι γνωσιακά διαπερατή. Λιγότερη προσοχή έχει δοθεί στον τρόπο με τον οποίο η ύστερη όραση είναι γνωσιακά διαπερατή. Αν η γνωσιακή διαπερατότητα της ύστερης όρασης δεν διαφέρει από τη γνωσιακή διαπερατότητα της σκέψης, τότε καθίσταται προβληματική η διάκριση μεταξύ ύστερης όρασης και σκέψης. Στην εργασία θα εξετάσω αρχικά τον τρόπο που ο Pylyshyn κατανοεί την έννοια της γνωσιακής διαπερατότητας. Σύμφωνα με αυτόν, η γνωσιακή διαπερατότητα προϋποθέτει την ύπαρξη μιας ιδιαίτερου τύπου

συναγωγικής εξάρτησης των αναπαραστάσεων του οπτικού συστήματος από αναπαραστάσεις των κεντρικών συστημάτων. Όπως θα δούμε, αυτή η συναγωγική εξάρτηση ιδιαίτερου τύπου χαρακτηρίζει πρωταρχικά τις έλλογες συνδέσεις αναπαραστάσεων εντός των κεντρικών συστημάτων, όπως είναι, για παράδειγμα, οι πεποιθήσεις. Πρόκειται για μια ισχυρή έννοια συναγωγής η οποία προϋποθέτει ότι τα συνδεόμενα περιεχόμενα είναι προτασιακά και δεν αφορούν κατ' ανάγκη μια συγκεκριμένη θεματική επικράτεια. Αν η γνωσιακή διαπερατότητα της ύστερης όρασης -και του προϊόντος της που είναι η οπτική εμπειρία- οριστεί με βάση την ισχυρή συναγωγή που εξ υποθέσεως ισχύει εντός των κεντρικών συστημάτων, τότε δεν θα μπορεί να διακριθεί η οπτική εμπειρία από τη σκέψη καθότι θα είναι γνωσιακά διαπερατές με τον ίδιο τρόπο. Για αυτό το λόγο, διερευνώ ασθενέστερα είδη γνωσιακής διαπερατότητας προκειμένου να προσδιορίσω εκείνο το είδος που προσιδιάζει στο περιεχόμενο της οπτικής εμπειρίας. Θα καταλήξω στην πρόταση ότι η οπτική εμπειρία είναι διαπερατή από πρακτική μη προτασιακή γνώση. Αν η οπτική εμπειρία είναι γνωσιακά διαπερατή με διαφορετικό τρόπο από τη σκέψη, τότε τίθεται σε διαφορετική βάση και η συζήτηση για τη γνωσιακή αδιαπερατότητα της πρώιμης όρασης: θα πρέπει να δειχθεί ότι η πρώιμη όραση δεν είναι γνωσιακά διαπερατή όχι μόνο με τον τρόπο που είναι η σκέψη, αλλά και με τον τρόπο που είναι η οπτική εμπειρία.

Εισήγηση 2

Η ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ Η ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΟΠΤΙΚΩΝ ΟΔΩΝ

Ε. Κυπριανίδου

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Είναι γενικά αποδεχτό ότι υπάρχει κάτι κοινό ανάμεσα στην εμπειρία ενός αντικειμένου και στην εμπειρία μιας εικόνας του αντικειμένου, κάτι που δεν φαίνεται να έχει η εμπειρία της ανάγνωσης ακόμη και της πιο αναλυτικής περιγραφής του αντικειμένου. Ταυτόχρονα, οι δύο πρώτες εμπειρίες, το να βλέπεις ένα αντικείμενο και το να βλέπεις μια εικόνα του αντικειμένου, πρέπει να διακριθούν, εφόσον συνήθως δεν συγχέουμε τα εικονιζόμενα αντικείμενα με τα

αντίστοιχα φυσικά παρόντα αντικείμενα. Σύμφωνα με την προσέγγιση του Richard Wollheim, όταν αντιλαμβανόμαστε κάτι ως εικόνα έχουμε ταυτόχρονα συνείδηση τόσο της επιφάνειας της εικόνας, όσο και του απεικονιζόμενου περιεχομένου (Wollheim 1980, 1986, 1987). Αυτή η έννοια της «διπλής όψεως» της αντίληψης εικόνων (twofoldness) που εισάγει ο Wollheim έχει δεχθεί κριτική, κυρίως στη βάση του ότι είναι πολύ ισχυρή και, επομένως, αποκλείει κάποια είδη εικόνων (Lopes 1996; Walton 1990; Hopkins 2010). Επίσης, έχει υποστηριχθεί ότι δεν συμβαδίζει με τη φαινομενολογία της αντίληψης εικόνων (Levinson 1998; Newall 2009). Αν και όλοι συμφωνούν ότι η επιφάνεια απεικόνισης συμμετέχει με κάποιο τρόπο στην αντίληψη της εικόνας, συνδυαζόμενη με την αντίληψη του εικονιζόμενου περιεχομένου, ο τρόπος με τον οποίο αυτό συμβαίνει αποτελεί αντικείμενο διαμάχης. Από τη μια, ο Wollheim υποστήριξε ότι η αντίληψη της επιφάνειας είναι αναγκαία συνθήκη και συμβαίνει στο επίπεδο του συνειδητού • από την άλλη υποστηρίζεται ότι η αντίληψη της επιφάνειας επισυμβαίνει μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις αντίληψης εικόνων (Lopes 1996; Newall 2009) ή ότι η επιφάνεια απεικόνισης προσλαμβάνεται στο υποπροσωπικό επίπεδο (Levinson 1998; Dokic 2012). Πρόσφατα, έχει υποστηριχθεί ότι η χρήση της Υπόθεσης των Δύο Οπτικών Οδών στη θεωρία αντίληψης των φυσικών αντικειμένων μπορεί να συμβάλει και στην εξήγηση της θέασης εικόνων (Matthen 2005; Nanay 2011). Ο στόχος του προτεινόμενου κειμένου είναι να ασκήσει κριτική σε αυτή την προσέγγιση. Θα υποστηρίξω ότι εγείρονται σοβαρά προβλήματα σε σχέση με τις φιλοσοφικές παραδοχές στις οποίες αυτή η εξήγηση βασίζεται. Θα προτείνω ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση βασίζεται πάνω σε μια ανακριβή φαινομενολογική περιγραφή της εμπειρίας εικόνων, η οποία εν τέλει εξαλείφει τον εικονιστικό χαρακτήρα της εμπειρίας εικόνων.

Εισήγηση 3

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΗ ΣΤΗ ΝΟΕΡΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ.

Α. Οικονόμου ΑΣΠΑΙΤΕ Θεσσαλονίκης

Παρουσιάζεται εμπειρική έρευνα με υποκείμενα παιδιά προσχολικής ηλικίας (4, 5 και 6 ετών). Σε κάθε παιδί δίνονται, ένα-ένα, είκοσι έργα κατασκευής με χρήση του εκπαιδευτικού υλικού LEGO, με βάση πρότυπα που του δίνονται σε δύο πειραματικές συνθήκες: στην πρώτη το παιδί βλέπει το πρότυπο (μία διάταξη 1-3 στοιχείων επάνω σε μια ορθογώνια βάση στήριξης) που είναι το συνεχώς μπροστά του και προσπαθεί να κατασκευάσει ένα πανομοιότυπο πάνω σε μια δική του βάση και στη δεύτερη εκδοχή βλέπει το πρότυπο για ορισμένο χρονικό διάστημα, στη συνέχεια αυτό αποσύρεται και το παιδί καλείται να κατασκευάσει ένα πανομοιότυπο με βάση τα στοιχεία που συγκράτησε στη μνήμη του. Στην πρώτη συνθήκη η επίδοση είναι αποτέλεσμα της άμεσης οπτικής αντίληψης του παιδιού, ενώ στη δεύτερη των νοερών αναπαραστάσεων που δημιουργήσε. Η επίδοση κάθε παιδιού σε κάθε έργο αξιολογείται ως προς εννέα χαρακτηριστικά του έργου: αριθμό στοιχείων στο έργο, πάνω ή κάτω από τον οριζόντιο άξονα, δεξιά ή αριστερά από τον κατακόρυφο άξονα, οριζόντια τοποθέτηση ενός στοιχείου, κατακόρυφη τοποθέτηση ενός στοιχείου, σχετική θέση στοιχείων, συγγραμμικότητα, μέγεθος στοιχείων, θέση ως προς ένα σύστημα αναφοράς. Οι επιδόσεις στα έργα του πειράματος δείχνουν ότι τα παιδιά παρουσιάζουν μια συνεχή βελτίωση, αποτέλεσμα της βελτιούμενης κατανόησης των εννοιών χώρου που εμπλέκονται στα έργα, αλλά και βελτίωσης των στρατηγικών που χρησιμοποιούν για την επίλυσή τους. Επίσης, οι επιδόσεις στα έργα της δεύτερης συνθήκης είναι γενικά μικρότερες των επιδόσεων στην πρώτη συνθήκη, αλλά παρουσιάζονται και ορισμένες «ανωμαλίες» που οφείλονται στο φαινόμενο του «καθρέφτη». Τέλος, συγκρίνονται και συζητούνται οι διαφορετικές επιδόσεις των παιδιών στις δύο πειραματικές συνθήκες και στις τρεις ηλικίες καθώς και το πέρασμα από την αντιληπτική στη νοερή αναπαράσταση.

Εισήγηση 4

ΑΝΤΙΛΗΨΗ, ΝΟΗΜΑΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΗ

Πασπαλά Κοραλία και Καργόπουλος Φίλιππος

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η Υπόθεση της Γλώσσας Σκέψης (LOTH) που διατύπωσε ο Fodor παρά την εξαιρετική σημασία που έχει για την Γνωσιοεπιστήμη, πάσχει από ασάφεια και από την συνακόλουθη έλλειψη πειραματικών μαρτυριών για την αποσαφήνιση της και για την στήριξή της. Προς αυτήν την κατεύθυνση στο εργαστήριο μας διεξάγουμε έρευνες που λαμβάνουν υπόψη γλώσσες διαφορετικές από τις ομιλούμενες, όπως της νοηματικής για να διαπιστώσουμε διαφορές σε σκέψη μεταξύ χρηστών γλωσσών που κάνουν χρήση διαφορετικών αισθητηριακών στοιχείων. Βασιζόμενοι στην υπόθεση των Sapir-Whorf, εξετάσαμε το πώς διαφοροποιούνται Έλληνες χρήστες της ελληνικής γλώσσας και Έλληνες, Κωφοί και ακούοντες, χρήστες της ΕΝΓ σε διάφορες οπτικοχωρικές λειτουργίες και στο πώς αντιλαμβάνονται, οργανώνουν και επικοινωνούν τις διάφορες πληροφορίες που λαμβάνουν από τον κόσμο γύρω τους. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιήσαμε μια σειρά εργαλείων για τη μέτρηση διαφορετικών γνωστικών λειτουργιών όπως οπτικοχωρικές λειτουργίες, κατηγοριοποίηση και αναλογική σκέψη. Για τη μέτρηση της ικανότητας χωρικού προσανατολισμού, οπτικοποίησης, νοερής περιστροφής και οπτικής αντίληψης εντάχθηκαν οι δοκιμασίες Τεστ Περιστροφής Σχημάτων, Τεστ Διπλώματος Χαρτιού, Τεστ Σύγκρισης Κύβων από το Kit of Factor-Referenced Cognitive Tests των Ekstrom et al (1976), τα έργα Συμπλήρωση Εικόνων και Matrix Reasoning από το εργαλείο μέτρησης νοημοσύνης WAIS III και το έργο Διάκρισης Αντεστραμμένων Συμβόλων το οποίο το σχεδιάσαμε οι ίδιοι βασιζόμενοι σε έργο των Ramachandran & Hubbard (2001). Όσον αφορά την ικανότητα κατηγοριοποίησης σχεδιάσαμε δύο παρόμοιας μορφής έργα κατηγοριοποίησης. Ένα έργο Εικονικής Κατηγοριοποίησης, και ένα Έργο Κατηγοριοποίησης με Λεκτικό Ερέθισμα, για να ελεγχθεί αν η φωνολογία παρεισφρέει στην κατηγοριοποίηση, σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με την τροπικότητα της εκάστοτε γλώσσας. Τέλος, εντάχθηκε μια Δοκιμασία Αναλογιών για να εξεταστεί αν οι νοηματίστριες έχουν περισσότερο ανεπτυγμένη την αναλογική

σκέψη σε σχέση με τις μη νοηματίστριες. Σύμφωνα με τα ευρήματα η εμπειρία με την ΕΝΓ φαίνεται να επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο κατηγοριοποιούμε και αυτή η τάση μεταφέρεται αν και όχι ισχυρά και σε άλλες γλωσσικές συνθήκες, ακόμη και όταν η παρουσία της γλώσσας είναι έμμεση. Αντίστοιχα, όταν ο παράγοντας γλώσσα είναι άμεσα εμφανής η επίδραση της ΕΝΓ είναι σαφώς πιο έντονη από των ελληνικών. Η διαφορετική σύνταξη των δύο γλωσσικών συστημάτων δεν επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τη μη λεκτική συμπεριφορά. Παρόλα αυτά, η γνώση νοηματικής, ανεξαρτήτως απώλειας ακοής, οδηγεί σε διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο αναφερόμαστε στις διάφορες πληροφορίες που λαμβάνουμε από τον κόσμο. Αν και δεν υποστηρίχτηκε η υπόθεση πως οι νοηματίστριες θα έχουν καλύτερες επιδόσεις από τις μη νοηματίστριες σε έργα οπτικοχωρικών δεξιοτήτων, παρέχονται ενδείξεις πως οι εν λόγω οπτικοχωρικές δεξιότητες ενισχύονται ελαφρώς από την εμπειρία με την ΕΝΓ. Ομοίως αν και εν μέρει απορρίφθηκε η υπόθεση πως στο έργο αναλογιών οι νοηματίστριες θα έχουν καλύτερες επιδόσεις, παρέχονται ενδείξεις που υποστηρίζουν πως η εμπειρία με την ΕΝΓ φαίνεται να ενισχύει την αναλογική σκέψη ακουουσών.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.7 | Αίθουσα 110

Συμβουλευτική Ψυχολογία

Κακοποίηση παιδιών και εφήβων: Από την παραβίαση της ανηλικότητας στην προστασία της

Οργανωτής: Όλγα Θεμελή, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: Μαρία Μαλικιώση-Λοϊζου, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η κακοποίηση των παιδιών αποτελεί ένα ανησυχητικά διαδεδομένο πρόβλημα σε παγκόσμιο επίπεδο. Καθώς πρόκειται ίσως για την πιο αντιπροσωπευτική περίπτωση αφανούς εγκληματικότητας, εύκολα γίνεται κατανοητό ότι τα υψηλά στατιστικά νούμερα, όπως αυτά αποτυπώνονται σε ερευνητικά ευρήματα, καταδεικνύουν μέρος μόνο του φαινομένου. Πανελλαδική έρευνα του Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού σε περισσότερους από 15.300 ανήλικους ηλικίας 11, 13 και 16 ετών αποδεικνύει ότι στη χώρα μας περίπου ένα στα τριάντα παιδιά είναι θύμα απόπειρας βιασμού, ενώ ένα στα δώδεκα είχε στη ζωή του μια εμπειρία

σεξουαλικής βίας με σωματική επαφή. Σε πολλές ευνομούμενες πολιτείες έχουν συνταχθεί ήδη από τη δεκαετία του '80 κώδικες δεοντολογίας και πρωτόκολλα εξέτασης κακοποιημένων ανηλίκων, έχουν εκπαιδευτεί χιλιάδες επαγγελματίες στη χρήση ειδικών εργαλείων και έχουν υιοθετηθεί πρακτικές μείωσης των δεινών που συνεπάγεται η συμμετοχή των παιδιών σε ιδιαίτερα ψυχοφθόρες διαδικασίες. Ωστόσο στην ελληνική έννομη τάξη δεν έχει συνταχθεί ένα πρωτόκολλο δικανικής εξέτασης, διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης των κακοποιημένων παιδιών. Όμοια δεν προβλέπεται η εκπαίδευση των επαγγελματιών οι οποίοι εμπλέκονται σε περιστατικά κακομεταχείρισης ανηλίκων. Αναπόφευκτο αποτέλεσμα, ο ερασιτεχνικός χειρισμός υποθέσεων που συχνά οδηγεί στον επανατραυματισμό των θυμάτων και την εκ νέου παραβίαση των δικαιωμάτων τους. Το συνέδριο αποσκοπεί να αναδείξει την αναγκαιότητα άμεσης υιοθέτησης καλών πρακτικών προκειμένου να προστατευτεί η ανηλικότητα, παρουσιάζοντας καινοτόμες για τη χώρα μεθόδους όπως εξειδικευμένα πρωτόκολλα εξέτασης, ανίχνευσης, διάγνωσης και θεραπείας κακοποιημένων παιδιών και εφήβων καθώς και προτάσεις επιμόρφωσης της εκπαιδευτικής κοινότητας για πρώιμη ανίχνευση του προβλήματος.

Εισήγηση 1

Από την πρώιμη ανίχνευση στην κλινική παρέμβαση: «Το Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης και Διαχείρισης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών»

Γιώργος Νικολαΐδης *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού*

Στη χώρα μας μέχρι σήμερα η διάγνωση των περιστατικών ΚαΠα-Π πραγματοποιείται εντελώς εμπειρικά και στη βάση ιδιαιτεροτήτων των εμπλεκόμενων φορέων, επαγγελματιών και υπηρεσιών, οι οποίοι σημειωτέον ανήκουν σε πλειάδα διαφορετικών συστημάτων, διακριτής νομικής μορφής, διαφορετικής εμβέλειας αλλά και στελέχωσης. Επιπλέον η έλλειψη ενιαίων κριτηρίων και κοινής μεθοδολογίας διερεύνησης, διάγνωσης και πιστοποίησης των

περιπτώσεων ΚαΠα-Π, οι ελλείψεις στο θεσμικό πλαίσιο, η έλλειψη συντονισμού των εμπλεκόμενων ανομοιογενών μεταξύ τους Φορέων (Κοινωνικές Υπηρεσίες & δομές Υγείας-Πρόνοιας, Εισαγγελικές,-Δικαστικές Αρχές, Αστυνομικές Αρχές και Εκπαιδευτικές Δομές) και οι υστερήσεις στο επίπεδο χαρτογράφησης, παρακολούθησης και καταγραφής της έκτασης των μορφών και των χαρακτηριστικών της ΚαΠα-Π, οδηγούν σε πρόδηλες αδυναμίες στην χάραξη πολιτικών παρεμβάσεων αντιμετώπισης του φαινομένου, σε δευτερογενή θυματοποίηση των ανήλικων χρηστών των παροχών στους τομείς της Υγείας, της Πρόνοιας, των Εισαγγελικών-Δικαστικών και Αστυνομικών αρχών και τελικά στην μείωση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων δράσεων και πολιτικών. Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστεί «Το πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Προσέγγιση για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης & Παραμέλησης Παιδιών» το οποίο συντάξε το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού προκειμένου να αποτελέσει μία επαρκή συνθήκη, για την εφαρμογή και υιοθέτηση κοινής μεθοδολογίας για τη διαχείριση περιστατικών ΚαΠα-Π καθώς και την τήρηση ενός Εθνικού Αρχείου Κρουσμάτων ΚαΠα-Π, που θα αναβαθμίσει τις παρεχόμενες υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Κατά συνέπεια η καθιέρωση ενός Πρωτοκόλλου Διερεύνησης, Διάγνωσης και Διαχείρισης ΚαΠα-Π και η συνακόλουθη τήρηση του Εθνικού Συστήματος Αναφοράς ΕΣΑ ΚαΠα-Π σε συνδυασμό με την δικτύωση και εκπαίδευση των εμπλεκόμενων επαγγελματιών (στους τομείς της Πρόνοιας, Υγείας, Δικαιοσύνης, Δημόσιας τάξης και Εκπαίδευσης), αναμένεται να επιφέρει αφενός την συστηματική παρακολούθηση και καταγραφή των κρουσμάτων βίας κατά των ανηλίκων καθώς και των επιδημιολογικών χαρακτηριστικών του φαινομένου της Κακοποίησης-Παραμέλησης των παιδιών, και αφετέρου να οδηγήσει στην χάραξη πολιτικών παρεμβάσεων αντιμετώπισης του φαινομένου. Επιπλέον αναμένεται να οδηγήσει στην αύξηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων δράσεων και πολιτικών. Λέξεις κλειδιά: Κακοποίηση και Παραμέληση Παιδιών, πρωτόκολλο, ανίχνευση, διάγνωση, διαχείριση

Εισήγηση 2

Το κακοποιημένο παιδί και ο αμήχανος εκπαιδευτικός: αδυναμίες και αναγκαιότητες μέσα από την εμπειρία επιμόρφωσης εκπαιδευτικών

Μαρία Παναγιωτάκη Συμβουλευτικός Σταθμός Νέων Ν. Ηρακλείου

Η παρούσα εισήγηση αφορά σε μια ερευνητική διαδρομή που αναζητά τις απόψεις, τις θέσεις και τις στάσεις εκπαιδευτικών Γυμνασίων και Λυκείων σχετικά με την παιδική κακοποίηση, καθώς και την αναγνώριση του ρόλου τους ως παιδαγωγών που συμβάλλουν στη διαχείριση και αντιμετώπιση του φαινομένου. Θα αναφερθούν τα αποτελέσματα μελέτης που υλοποιήθηκε σε 438 εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου και θα περιγραφεί η δομή δύο σεμιναριακών κύκλων με θέμα «Η Κακοποίηση του Παιδιού και ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού» τα οποία έγιναν πρώτη φορά στην Ελλάδα σε 60 εκπαιδευτικούς, με σκοπό τη διαχείριση περιστατικών κακοποίησης. Φορείς υλοποίησης ήταν ο Συμβουλευτικός Σταθμός Νέων Ηρακλείου σε συνεργασία με το τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Η πολύτιμη εμπειρία της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και η κοινή συμπίεση στην πρόληψη της βίας, την προστασία της ανηλικότητας και των δικαιωμάτων της και την προσπάθεια θετικής ενίσχυσης του σχολικού πλαισίου, μας φέρνουν μπροστά σε ζητήματα εξαιρετικής σπουδαιότητας: την συστηματοποιημένη επιμόρφωση της εκπαιδευτικής κοινότητας όσον αφορά τόσο στην έγκαιρη αντιμετώπιση κρουσμάτων βίας κατά των ανηλίκων, όσο στην πρόληψη και την πρώιμη ανίχνευση του προβλήματος, την αναγκαιότητα σχεδιασμού και εφαρμογής επιμορφωτικού υλικού για εκπαιδευτικούς με σκοπό τη διαχείριση περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών και εφήβων, καθώς και την αναγκαιότητα χάραξης πολιτικών παρεμβάσεων αντιμετώπισης του φαινομένου. Πρωτίστως καθιστά επιτακτική την υιοθέτηση και εφαρμογή μεθοδολογικών εργαλείων ορθής διαχείρισης τέτοιων περιστατικών. Άμεση επίσης είναι και η ανάγκη διασφάλισης των βασικών εκείνων συνθηκών στην εκπαίδευση που θα οδηγούν στην ασφαλή και υγιή ψυχοκοινωνική

ανάπτυξη των ανηλίκων, μέσα σε ένα πλαίσιο σεβασμού και ανάδειξης των δικαιωμάτων τους.

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση, κακοποίηση, πρόληψη, αντιμετώπιση

Εισήγηση 3

Σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων: Το τραύμα, η εγχάραξή του στην εγκέφαλο και η σημασία της τραυματοθεραπείας με την μέθοδο EMDR

Θεώνη- Φανή Τριανταφύλλου *Ψυχιατρική Κλινική 414 ΣΝΕΝ*

Παρουσιάζονται τα συμπτώματα του τραύματος μετά από σεξουαλική κακοποίηση στο παιδί και τον έφηβο, νευροφυσιολογικά δεδομένα που αφορούν την επίδραση του τραύματος στον ανθρώπινο εγκέφαλο και προτείνεται το πρωτόκολλο εργασίας της μεθόδου EMDR. στα πλαίσια της τραυματοθεραπείας.

Λέξεις κλειδιά: Κακοποίηση ανηλίκων, τραύμα, EMDR

Εισήγηση 4

"Τα παιδιά πονάει όταν καταθέτει": Η ανάγκη σύνταξης ενός πρωτόκολλου δικανικής εξέτασης για τους κακοποιημένους ανήλικους

Όλγα Θεμελή *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Πόσο εύκολα αποκαλύπτει ένα παιδί τη σεξουαλική του παραβίαση; Τι χρειάζεται να γνωρίζουν οι επαγγελματίες: Τι είναι η δικανική εξέταση και τι περιλαμβάνει; Ποιοι οι βασικοί κανόνες και η δεοντολογία που τη διέπουν; Ποιες λεκτικές και εξω-λεκτικές τεχνικές μπορεί να χρησιμοποιηθούν; Πώς πρέπει να διατυπωθούν οι ερωτήσεις; Τι μπορεί να θυμηθεί ένα παιδί και πόσο ακριβής μπορεί να είναι η μνήμη του; Πώς μπορεί να διερευνηθεί αν λέει την αλήθεια; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά ενός καλού συνεντευκτή; Πώς μπορεί να διακριθούν οι αληθινές μαρτυρίες από τους ψευδείς ισχυρισμούς; Πώς θα καταστεί δυνατή η

ελαχιστοποίηση του τραύματος που προκαλείται στο παιδί κατά την εμπλοκή του στην ποινική διαδικασία; Πλήθος ερευνητών υπογραμμίζουν τα αρνητικά αποτελέσματα που μπορεί να συνεπάγεται η υιοθέτηση ερασιτεχνικών μεθόδων και κυρίως η επανάληψη συνεντεύξεων με μεγάλη συχνότητα σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα από διαφορετικά και με ελάχιστη ειδική εκπαίδευση άτομα. Η κακή χρήση των τεχνικών μπορεί να οδηγήσει στην εκμείωση αναληθών ισχυρισμών, την παραφθορά της μνήμης, τη δημιουργία υπέρμετρου άγχους στα παιδιά, τη μείωση της αξιοπιστίας της καταθέσεών τους, την άσκοπη επανάληψη ψυχοφθόρων διαδικασιών, κ.ά. Σε αυτό το καφκικό πλαίσιο η ανηλικότητα συνθλίβεται και επανατραυματίζεται. Σε πολλές ευνομούμενες πολιτείες έχουν συνταχθεί ήδη από τη δεκαετία του '80 κώδικες δεοντολογίας και πρωτόκολλα εξέτασης κακοποιημένων ανηλίκων, έχουν εκπαιδευτεί χιλιάδες επαγγελματίες στη χρήση ειδικών εργαλείων και έχουν υιοθετηθεί πρακτικές μείωσης των δεινών που συνεπάγεται η συμμετοχή του ανήλικου στις σχετικές διαδικασίες. Σε αντίθεση με τις επιταγές της νομοθεσίας και τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει μια πλούσια δεξαμενή γνώσης, η χώρα μας δεν έχει συντάξει ένα πρωτόκολλο εξέτασης ανηλίκων θυμάτων κακοποίησης. Δυστυχώς οι προβλέψεις του Ν. 3625 / 2007 έμειναν γράμμα κενό. Σε μια δικαιοταξία είναι ανάγκη επιτακτική η έναρξη μιας προσπάθειας προκειμένου να ενισχυθεί η γνώση των επαγγελματιών, να προστατευτεί η ανηλικότητα και να αποφευχθεί η εκ νέου κακοποίησή της.

Λέξεις κλειδιά: Κακοποίηση, δικανική εξέταση, πρωτόκολλο, επαναθυματοποίηση, προστασία.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.8 | Αίθουσα 109

Η θεωρία του νου σε νέα μονοπάτια

Οργανωτής: Νίκος Μακρής, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Συζητητής: Ανδρέας Δημητρίου, *Πανεπιστήμιο Λευκωσίας*

Τα τελευταία χρόνια, η έρευνα στο πεδίο της θεωρίας του (ΘτΝ), της κατανόησης του αναπαραστασιακού χαρακτήρα του νου, αυξάνεται ολοένα και περισσότερο δίνοντας βαρύτητα στον επικοινωνιακό χαρακτήρα της ικανότητας αυτής, στον ρόλο της ως ενημερότητας για τις διαθέσιμες γνωστικές ικανότητες, στην ανάπτυξή της, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, αλλά και στη σχέση της με τις εκτελεστικές λειτουργίες. Τις νέες αυτές κατευθύνσεις, τις οποίες ακολουθεί η σύγχρονη έρευνα στο πεδίο της ΘτΝ, επιδιώκει να αναδείξει το παρόν συμπόσιο. Η πρώτη ανακοίνωση των Κασσωτάκη και Αντωνοπούλου εστιάζεται στη σχέση μεταξύ νοητικών αναπαραστάσεων, ιδιαίτερα της διαμόρφωσης λανθασμένων πεποιθήσεων, και αναφορικής επικοινωνίας, κατά την παιδική ηλικία. Οι Μακρής και Πνευματικός συζητούν τον ρόλο του ανασταλτικού ελέγχου στην αναπαραστασιακή διάκριση, κατά την παιδική ηλικία, μεταξύ ανθρώπινου και υπερανθρώπινου νου. Ο Σπανούδης και οι συνεργάτες του εστιάζονται στον μεσολαβητικό ρόλο που η ενημερότητα για τις γνωστικές λειτουργίες διαδραματίζει ανάμεσα σε μηχανισμούς επεξεργασίας πληροφοριών και νοημοσύνης. Οι Χριστοδούλου, Μεταλλίδου και Κιοσέογλου, εστιάζονται στην ικανότητα απόδοσης νοητικών καταστάσεων στους άλλους και στην επίδραση που ασκεί σε αυτήν ο ανασταλτικός έλεγχος, μεταξύ ατόμων νεαρής, μέσης και τρίτης ηλικίας. Το συμπόσιο θα συζητήσει ο Ανδρέας Δημητρίου.

Εισήγηση 1

Διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην ικανότητα κατανόησης λανθασμένων πεποιθήσεων και στις δεξιότητες αναφορικής επικοινωνίας κατά την πρώιμη σχολική ηλικία

Αικ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη & Αικ, Αντωνοπούλου

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στο να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στην ικανότητα απόδοσης λανθασμένων πεποιθήσεων στον εαυτό και στους άλλους και στις δεξιότητες αναφορικής επικοινωνίας (referential communication skills) παιδιών ηλικίας 5-6 ετών. Τα έργα λανθασμένης πεποίθησης (Wimmer & Perner, 1983) χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της ικανότητας απόδοσης λανθασμένων πεποιθήσεων ενώ το τεστ Αναφορικής επικοινωνίας (Lloyd et al, 1995) καθώς και το τεστ Αξιολόγησης των δεξιοτήτων ακρόασης (Lloyd et al, 2001) χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων αναφορικής επικοινωνίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι συγκεκριμένες διαστάσεις της αναφορικής επικοινωνίας, όπως η ικανότητα κατανόησης ενός προφορικού μηνύματος, το οποίο αναφέρεται σε στοιχεία μιας εικόνας ή ενός σχεδίου, η ικανότητα κατανόησης των οδηγιών ενός χάρτη, οι οποίες παρουσιάζονται προφορικά, καθώς επίσης και η ικανότητα εντοπισμού των ασαφειών που εμπεριέχονται σε ένα προφορικό μήνυμα αποτελούν παράγοντες πρόβλεψης της ικανότητας κατανόησης λανθασμένων πεποιθήσεων. Τα ευρήματα της μελέτης υποστηρίζουν και επεκτείνουν ευρήματα προγενέστερων μελετών, τα οποία δείχνουν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της ικανότητας κατανόησης λανθασμένων πεποιθήσεων και άλλων στοιχείων της γλώσσας, όπως είναι τα συντακτικά, τα σημασιολογικά και τα πραγματολογικά.

Εισήγηση 2

Εγώ γνωρίζω, εσύ γνωρίζεις, ο Θεός γνωρίζει· εγώ δεν γνωρίζω, εσύ δεν γνωρίζεις, ο Θεός γνωρίζει. Η επίδραση του ανασταλτικού ελέγχου στην κατανόηση του νου του άλλου

Νίκος Μακρής, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Δημήτρης Πνευματικός, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Ο στόχος της μελέτης ήταν διπλός. Πρώτον να αποσαφηνίσει, μέσω των πρωταρχικών κρίσεων των παιδιών για τις ιδιότητες του ανθρώπινου και του υπερανθρώπινου νου αλλά και των σχετικών αιτιολογήσεων, την πορεία ανάπτυξης της κατανόησης των δύο αυτών διαφορετικών τύπων νου· δεύτερον, να προσδιορίσει τον ρόλο του ανασταλτικού ελέγχου (ΑΕ) σε αυτή την κατανόηση. Ενενήντα παιδιά ηλικίας 3 έως έξη ετών εξετάστηκαν με 4 έργα θεωρίας του νου τα οποία διέφεραν ως προς την πολυπλοκότητά τους. Επίσης, οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν με 4 έργα τα οποία απευθύνονται στον ΑΕ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κατανόηση του νου του άλλου (ανθρώπινου και υπερανθρώπινου) διέρχεται τριών αναπτυξιακών φάσεων κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Επιπλέον, φάνηκε ότι ο ΑΕ διευκολύνει τη διάκριση μεταξύ των διαφορετικών τύπων νου ως προς τις ιδιότητες τους. Τα ευρήματα αυτά παρέχουν εμπειρική τεκμηρίωση της άποψης ότι ο εγωκεντρισμός αποτελεί την αφετηρία στην πορεία ανάπτυξης της κατανόησης του νου του άλλου.

Εισήγηση 3

Ενσωματώνοντας τη μεταγνωστική ενημερότητα στη νοητική ανάπτυξη

Γιώργος Σπανούδης¹, Ανδρέας Δημητρίου², Σμαράγδα Καζή³, Κατερίνα Γεωργαλά¹, & Βαλεντίνα Ζήνωνος¹ ¹Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, ³Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η παρούσα μελέτη εξέτασε αν η μεταγνωστική ενημερότητα των γνωστικών λειτουργιών, δηλ. η ενημερότητα των αντιληπτικών και συλλογιστικών απαρχών της γνώσης, μεσολαβεί μεταξύ των βασικών μηχανισμών επεξεργασίας πληροφοριών,

δηλ. της ταχύτητας επεξεργασίας πληροφοριών, της εργαζόμενης μνήμης και του ελέγχου παρεμβολής, και της ρέουσας νοημοσύνης, δηλ. της επίδοσης σε έργα τύπου μητρώων Raven, κατά την ανάπτυξη. Για το σκοπό αυτό παιδιά ηλικίας από 5 έως 8 ετών εξετάστηκαν με ποικίλες μετρήσεις που αφορούσαν όλες τις παραπάνω έννοιες. Όλες οι έννοιες παρουσίασαν συστηματική ανάπτυξη σε όλη την περίοδο που εξέτασε η μελέτη. Τα μοντέλα δομικών εξισώσεων που εκτιμήθηκαν έδειξαν ότι η ενημερότητα λειτουργεί ως μεσολαβούσα μεταβλητή και ότι η μεσολάβηση είναι ειδική ανά φάση ανάπτυξης, καθώς βασίζεται στην ενημερότητα των αντιληπτικών λειτουργιών και της θεωρίας του νου στη φάση των 5-6 ετών και την ενημερότητα των συλλογιστικών διεργασιών στη φάση των 7-8 ετών. Επίσης, τα δεδομένα έδειξαν ότι η ενημερότητα ενισχύεται εντός κάθε αναπτυξιακού κύκλου και ότι αυξάνει βαθμιαία τη συνοχή της κατά μήκος των κύκλων. Οι συνέπειες αυτών των ευρημάτων συζητούνται με αναφορά στη θεωρία για τη νοητική ανάπτυξη.

Εισήγηση 4

Η θεωρία του νου στην ενήλικη Ζωή:

Η συμβολή της ηλικίας και του ανασταλτικού ελέγχου στην απόδοση νοητικών καταστάσεων κατά τη νεαρή, μέση και τρίτη ηλικία

Μαρία Χριστοδούλου, Παναγιώτα Μεταλλίδου & Γρηγόρης Κιοσέογλου,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της έρευνας ήταν η εξέταση της δια βίου πορείας της γνωστικής διάστασης της Θεωρίας του Νου (ΘτΝ), συγκρίνοντας τις επιδόσεις νέων, μεσήλικων και ηλικιωμένων ατόμων σε λεκτικά και οπτικά έργα που αξιολογούσαν: (α) την ικανότητα του ατόμου να κατανοεί σύνθετες κοινωνικές καταστάσεις κάνοντας αναφορά στις νοητικές καταστάσεις των άλλων και (β) την ικανότητα του ατόμου να αποδίδει ψευδείς πεποιθήσεις πρώτης και δεύτερης τάξης. Ένας δεύτερος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να προσδιοριστεί εάν τυχόν εξασθένηση της ΘτΝ στις μεγαλύτερες ηλικίες μπορεί να αποδοθεί – τουλάχιστον εν μέρει – στη γενικότερη έκπτωση των εκτελεστικών λειτουργιών, όπως ο ανασταλτικός έλεγχος, που παρατηρείται με την πρόοδο της ηλικίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 90 συνολικά

άτομα (55 γυναίκες) που διαβίωναν σε περιοχές της Κεντρικής Μακεδονίας και ανήκαν σε τρεις ομάδες: 30 νέοι ενήλικες, 30 μεσήλικες και 30 ηλικιωμένοι. Χορηγήθηκε μια εκτενής συστοιχία δοκιμασιών που αξιολογούσαν επιμέρους συνιστώσες της γνωστικής διάστασης της ΘτΝ καθώς και η Δοκιμασία Λέξεων-Χρωμάτων του Stroop για την εξέταση του ανασταλτικού ελέγχου. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν τα υπάρχοντα ευρήματα που δείχνουν ότι με την αύξηση της ηλικίας η ικανότητα απόδοσης νοητικών καταστάσεων τείνει να εξασθενεί. Αντίστοιχη εξασθένηση στην επίδοση στα έργα ελέγχου δεν παρατηρήθηκε. Ο ανασταλτικός έλεγχος βρέθηκε να συνιστά σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα της επίδοσης στα έργα ΘτΝ. Η αύξηση της ηλικίας, ωστόσο, βρέθηκε να επηρεάζει την επίδοση κυρίως στα λεκτικά έργα της ΘτΝ όχι μόνο μέσα από την εξασθένηση που επιφέρει στον ανασταλτικό έλεγχο, αλλά, ενδεχομένως, και μέσα από την εξασθένηση που επιφέρει στο σύστημα αναπαράστασης νοητικών καταστάσεων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.1 | Αίθουσα 004

Διαχείριση “δύσκολων” θεραπευόμενων στη Γνωσιακή-Συμπεριφοριστική Θεραπεία

Διοργανωτής: Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς (ΙΕΘΣ)

Πρόεδρος: Ντιάνα Χαρίλα, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητητής: Αναστάσιος Σταλίκας, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Έχει φανεί ότι η Γνωσιακή-Συμπεριφοριστική Θεραπεία είναι μια αρκετά αποτελεσματική θεραπευτική προσέγγιση ή και μέθοδος εκλογής για αρκετές ψυχικές διαταραχές. Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχουν κλινικές περιπτώσεις που δεν ανταποκρίνονται καλά στην θεραπεία και χρειάζονται ειδικούς θεραπευτικούς χειρισμούς. Εσφαλμένη ή ελλιπής διάγνωση, εκτεταμένη συννοσηρότητα, ύπαρξη χρονιότητας ή πολύπλοκης ψυχοπαθολογίας, χαρακτηρισιολογικές διαταραχές, ανεπαρκής διάρκεια θεραπείας, μη κατάλληλη/ανεπαρκής θεραπευτική αντιμετώπιση, θέματα που αφορούν στη θεραπευτική σχέση καθώς και ιδιαίτερες συμπεριφορές των θεραπευομένων αποτελούν βασικούς παράγοντες ανθεκτικότητας στη γνωσιακή-συμπεριφοριστική θεραπεία. Το παρόν συμπόσιο έχει ως στόχο να καταδείξει συνήθεις “δύσκολες” περιπτώσεις θεραπευομένων, τις

δυσκολίες του θεραπευτή και τον τρόπο αντιμετώπισης. Παρουσιάζονται τέσσερις κλινικές περιπτώσεις από το Τμήμα Θεραπείας Ενηλίκων του ΙΕΘΣ, με ισάριθμες δυσκολίες όπου συζητώνται κυρίως ζητήματα όπως: η δυσκολία του θεραπευτή με τέτοιες περιπτώσεις, η διαμόρφωση περίπτωσης προκειμένου να γίνει ο θεραπευτικός σχεδιασμός, καθώς και ζητήματα θεραπευτικής σχέσης.

Παρουσίαση ατομικής περίπτωσης γυναίκας με οριακή διαταραχή προσωπικότητας και ναρκισσιστικά στοιχεία. Η θεραπευτική σχέση, το κλειδί για την αντίσταση στη θεραπεία.

Βενετσιάνα Γκιόκα

Ψυχολόγος Ντιάνα Χαρίλα Ψυχολόγος-Δρ. Κλινικής Ψυχολογίας

Η περίπτωση αφορά γυναίκα 21 ετών, με οριακή διαταραχή προσωπικότητας και ναρκισσιστικά στοιχεία, που προσήλθε για θεραπεία με το γενικό αίτημα την αδυναμία έκφρασης συναισθήματος. Οι κύριες δυσκολίες αφορούσαν τη λήψη ιστορικού, λόγω απόκρυψης σημαντικών στοιχείων, την εδραίωση της θεραπευτικής σχέσης- καθώς οι εναλλαγές εξιδανίκευσης και υποτίμησης του θεραπευτή ήταν συνεχείς- αλλά κύρια, την ίδια την υποτίμηση της θεραπευτικής διαδικασίας αφού πολύ συχνά αυτή παραλληλιζόταν από τη θεραπευόμενη με φιλική συνάντηση. Επιπλέον, η έντονη φαντασιωσική ενασχόληση της θεραπευόμενης με σενάρια ζωής είτε υπέρμετρης επιτυχίας, είτε απόλυτης καταστροφής, σε συνδυασμό με πεποιθήσεις μοναδικότητας και ιδιαιτερότητας του εαυτού που μπορεί να κατανοηθεί μόνο από άτομα υψηλού επιπέδου, ενίσχυαν τις αποφυγές της και την έκθεση στην πραγματικότητα. Ενώ η θεραπευτική διαδικασία έμοιαζε σε τέλμα η χρήση της θεραπευτικής σχέσης ως κύριου θεραπευτικού εργαλείου βοήθησε τόσο το θεραπευτή αλλά κύρια τη θεραπευόμενη να δουλέψει πιο ουσιαστικά και με λιγότερες αντιστάσεις. Η ανάδειξη του τρόπου λειτουργίας της μέσα στο θεραπευτικό πλαίσιο, αποτέλεσε κυρίαρχο στοιχείο συνειδητοποίησης του τρόπου λειτουργίας της και εκτός αυτού και συνέβαλε καίρια στην αλλαγή.

Πολλαπλή συμπτωματολογία σε χαρακτηρισιολογικό επίπεδο: αντίσταση και μη-ανταπόκριση στην Γνωσιακή-Συμπεριφοριστική Θεραπεία

*Αγγελική Μπράβου, Ψυχολόγος-Msc Ψυχολογίας της Υγείας Ντιάνα Χαρίλα
Ψυχολόγος-Δρ. Κλινικής Ψυχολογίας*

Η ύπαρξη πολλαπλής συμπτωματολογίας σε χαρακτηρισιολογικό επίπεδο σε συνδυασμό με τις δυσκολίες του θεραπευόμενου αποτελούν πρόκληση για τον θεραπευτή και συνιστούν περιπτώσεις ανθεκτικές στην Γνωσιακή-Συμπεριφορική Θεραπεία. Η παρουσίαση αφορά την περίπτωση ασθενούς με σοβαρή ναρκισσιστική, παρανοειδή, αποφευκτική και παθητικό-επιθετική συμπτωματολογία, ο οποίος προσήλθε για Γνωσιακή-Συμπεριφορική Θεραπεία με το γενικό αίτημα δυσκολιών προσαρμογής. Η σύνθετη και πολύπλοκη προσωπικότητα του ασθενούς και ο χρόνια παγιωμένος τρόπος λειτουργία οδήγησε σε αντίσταση στην θεραπευτική διαδικασία φέρνοντας διαρκώς την θεραπεία σε αδιέξοδο. Οι συμπεριφορές αντίστασης, όπως η μη συνεργασία στις διαδικασίες (δουλειά για το σπίτι, λήψη ιστορικού), η παθητικό-επιθετική συμπεριφορά (απειλές, παράπονα), η εμφάνιση προκλητικών συμπεριφορών (σεξουαλικά υπονοούμενα και χλευασμός της θεραπεύτριας), καθώς και η αποφυγή της δουλειάς πάνω στους στόχους, παρεμπόδιζαν την διεξαγωγή του θεραπευτικού έργου και την εμφάνιση αλλαγών. Ο φόβος της αλλαγής, η αποφυγή της αποτυχίας και του ρίσκου, η ανάγκη επιβολής των δικών του όρων μέσω χειριστικών συμπεριφορών και ο στόχος να αποδείξει μέσω της δυσλειτουργίας του πόσο ιδιαίτερος και ξεχωριστός είναι σαν άνθρωπος δοκίμασαν την εδραίωση της θεραπευτικής σχέσης και την επιτυχία της ΓΣΘ. Επιπλέον, οι γενικότερες δυσκολίες του θεραπευόμενου συνθέτουν την ακαταλληλότητα του ασθενούς για την ΓΣΘ. Συγκριμένα, η συναισθηματική και πνευματική ανωριμότητα, τα γνωστικά ελλείμματα, οι ελλιπείς δεξιότητες, το χαμηλό-μορφωτικό επίπεδο, ο ιμπρεσιονιστικός του λόγος που στερείται λεπτομερειών και η αδυναμία πρόσβασης στις αρνητικές του σκέψεις και τα συναισθήματα ακόμα και μετά την ψυχοεκπαίδευση συνιστούν τις προϋποθέσεις μη ανταπόκρισης στην ΓΣΘ. Στόχος η

λειτουργικοποίηση της συμπεριφοράς του ασθενούς με τα υπάρχοντα σχήματα και η απόκτηση δεξιοτήτων με έμφαση στην θεραπευτική σχέση.

Ασθενής με αγχώδη κατάθλιψη, αποφευκτικά στοιχεία προσωπικότητας και έλλειψη υποστηρικτικού δικτύου σε Γνωσιακή Συμπεριφορική Θεραπεία. Δυσκολίες και τρόποι αντιμετώπισης.

Γεώργιος Αβραάμ, MSc, Ph.D candidate. Ειδικευόμενος Ψυχίατρος Γενικού Νοσοκομείου Αθηνών ο "Ευαγγελισμός" Ντιάνα Χαρίλα Ψυχολόγος-Δρ. Κλινικής Ψυχολογίας

Στην παρουσίαση περιγράφονται οι δυσκολίες και η θεραπευτική διαχείριση τριανταπεντάχρονου με αγχώδη κατάθλιψη, ο οποίος προσήρθε για Γνωσιακή Συμπεριφορική Θεραπεία. Οι δυσκολίες προέκυψαν αρχικά από τα συμπτώματα της αγχώδους κατάθλιψης, όπως το έντονο άγχος κατά τις συνεδρίες, η απόσυρση, η ευερεθιστότητα και η δυσκολία συγκέντρωσης. Η θεραπεία προσέκρουσε και σε χαρακτηριστικά στοιχεία όπως στην καθυστέρηση προσέλευσης στις προκαθορισμένες συνεδρίες, στην άρνηση συμπλήρωσης ερωτηματολογίων, στην αποφυγή εμπλοκής στην θεραπεία σε θέματα με συναισθηματική επιβάρυνση. Παράλληλα υπήρχαν δυσκολίες στον εργασιακό τομέα (ασθενής είχε προσφάτως απολυθεί), τον οικογενειακό τομέα (συγκατοίκηση με μητέρα με ψυχική διαταραχή), τον κοινωνικό τομέα (πλήρης έλλειψη υποστηρικτικού κοινωνικού δικτύου) και την σωματική υγεία. Ο συνδυασμός των παραπάνω στοιχείων αποτέλεσε θεραπευτική πρόκληση αλλά και δημιούργησε ιδιαίτερες δυσκολίες στην διαχείρισή τους.

Ανθεκτικό σχήμα και συμπεριφορές αυτοπαρεμπόδισης στη ΓΣΘ

Αθηνά Σύφαντου Ψυχολόγος, MSc Κατάχρησης Ουσιών Ντιάνα Χαρίλα Ψυχολόγος-Δρ. Κλινικής Ψυχολογίας

Η συγκεκριμένη παρουσίαση αφορά την περίπτωση ασθενούς με αποφευκτική διαταραχή προσωπικότητας και σοβαρή παθητικο-επιθετική συμπτωματολογία. Η κυριότερη δυσκολία που προέκυψε αφορούσε την εδραίωση της θεραπευτικής σχέσης, καθώς η ασθενής αναπαρήγαγε μέσα σε αυτή μοτίβα διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης που στηρίζονται στην παθητική αντίσταση, τη δυσκολία έκφρασης

συναισθημάτων, την αναβλητικότητα και κυρίως τη λήψη ικανοποίησης από την αποθάρρυνση των προθέσεων ή των φιλοδοξιών των άλλων, ακόμα και αν αυτό συνεπαγόταν την απόρριψη ή την αποτυχία της. Στα πλαίσια αυτά, η ίδια επανέφερε συνεχώς προηγούμενα αιτήματα, χωρίς να μπορεί να δεσμευτεί στην αντιμετώπισή τους, παρά το γεγονός ότι ο ορισμός και η ιεράρχηση των στόχων έγιναν συνεργατικά. Επίσης, αρνούνταν να δει διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις και δυσκολευόταν ιδιαίτερα στο να αναγνωρίσει τη σύνδεση μεταξύ του ιστορικού της και της συμπεριφοράς της. Ένα ακόμα εμπόδιο αφορούσε τη δέσμευσή της σε συμπεριφορικά πειράματα, καθώς η ασθενής είτε δεν προέβαινε καθόλου σε αυτά, είτε προεξοφλούσε τη μη διατήρηση των θετικών αλλαγών που τα ακολουθούσαν, θεωρώντας αναμενόμενη την επιστροφή σε προηγούμενες μη λειτουργικές συμπεριφορές. Εξίσου συχνές, ήταν και οι αναβολές των συνεδριών, η έλλειψη συνέπειας στις οικονομικές της υποχρεώσεις, αλλά και η αποκάλυψη σημαντικών για τη θεραπεία πληροφοριών λίγο πριν λήξει ο προβλεπόμενος χρόνος της συνεδρίας. Ακολουθήθηκαν μεταγνωσιακές και εστιασμένες στο σχήμα θεραπευτικές στρατηγικές, ενώ έμφαση δόθηκε στη διορθωτική αξία της θεραπευτικής σχέσης.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.2 | Αίθουσα 003

Οι επιδράσεις της γονικότητας και των συνομηλίκων στην εκδήλωση προβλημάτων προσαρμογής στην παιδική ηλικία και στην εφηβεία

Διοργανωτής: Μηλίτσα Νικηφόρου, *UCLan Cyprus*

Πρόεδρος: Νίκος Γεωργίου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Συζητητής: Μηλίτσα Νικηφόρου, *UCLan Cyprus*

Σκοπός του συμποσίου είναι να παρέχει πληροφορίες από πρόσφατες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Κύπρο αναφορικά με το ευρύ θέμα της γονικότητας και συγκεκριμένα πώς διαφορετικές πλευρές της γονικότητας επιδρούν στην εμφάνιση προβλημάτων προσαρμογής στην παιδική ηλικία και στην εφηβεία. Το συμπόσιο αυτό θα περιλαμβάνει 4 εισηγήσεις, οι οποίες αναφέρονται στο πώς ο γονικός έλεγχος, οι πηγές γονικών γνώσεων, γονικές πρακτικές όπως η αγχώδης ανατροφή, και πώς η αποξένωση από συνομηλίκους μπορούν να αποτελέσουν αιτίες ή και

συνέπειες προβλημάτων προσαρμογής σε παιδιά και εφήβους. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές εισηγούνται μέσα από τα ευρήματά τους ποιοι γονικοί παράγοντες σχετίζονται με εξωτερικευμένα (παραβατικότητα) και εσωτερικευμένα (άγχος, κατάθλιψη) προβλήματα καθώς και ποιοι σχετίζονται με την εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Σε δύο από τις έρευνες χρησιμοποιήθηκε διαχρονικός σχεδιασμός και σε δύο συγχρονικός σχεδιασμός. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών θα συζητηθούν με πλαίσιο τη σχέση γονέα-παιδιού. Είναι απαραίτητη η διεξαγωγή του συμποσίου αυτού, αφού τα ευρήματα των ερευνών θα συνεισφέρουν στην καλύτερη θεωρητική κατανόηση της σχέσης μεταξύ παραγόντων πλαισίου (γονικότητα και συνομήλικοι) και προβλημάτων προσαρμογής σε παιδιά και εφήβους. Επίσης, είναι βέβαιο ότι η συζήτηση και τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από το συμπόσιο αυτό, θα προσφέρουν κατευθύνσεις στις σχετικές εφαρμογές στη συμβουλευτική παιδιών και γονέων.

Απευθείας επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις γονικών πρακτικών και ιδιοσυγκρασίας ως προς τα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών.

Νίκος Γεωργίου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η ανάπτυξη εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών είναι μια σύνθετη διεργασία κατά την οποία εμπλέκονται γενετικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες. Παρόλο που οι έρευνες συνδέουν απευθείας τους περιβαλλοντικούς παράγοντες (π.χ. γονικές πρακτικές, σχέσεις με συνομηλίκους) με τα προβλήματα των παιδιών, εντούτοις από μόνοι τους δεν είναι ικανοί να εξηγήσουν όλη τη διακύμανση. Μιας και οι γενετικοί παράγοντες (π.χ. ιδιοσυγκρασία), επίσης δεν μπορούν να πράξουν το ίδιο, ο νόμος των επιδράσεων φαίνεται να είναι η αλληλεπίδραση (Gallagher, 2002). Η παρούσα έρευνα, εξετάζει τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους διέρχεται η ανάπτυξη των εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών. Συγκεκριμένα εξετάζει, πώς η ιδιοσυγκρασία, ρυθμίζει τα αποτελέσματα των γονικών πρακτικών ως προς τα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών. Δηλαδή, η

ευαισθησία των παιδιών στις γονικές πρακτικές εξαρτάται από τις ατομικές τους διαφορές στην ιδιοσυγκρασία (συναισθηματική διέγερση και αυτορρύθμιση). Το δείγμα αποτελείται από 588 παιδιά 10-14 ετών με τις μητέρες τους. Τα παιδιά συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Αναμνήσεων Ανατροφής (My Memories of Upbringing-EMBU; Markus, Lindhout, Boer, Hoogendijk, & Arindell, 2003) σχετικά με το πως αντιλαμβάνονται τις γονικές πρακτικές (υπερπροστατευτικότητα, θέρμη, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή) και το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (The Strengths and Difficulties Questionnaire-SDQ; Goodman, 1997) ως προς τα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα. Οι μητέρες συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο Ιδιοσυγκρασίας Πρώιμης Εφηβείας (Early Adolescent Temperament Questionnaire-Revised-EATQ-R; Putnam, Ellis & Rothbart, 2001) σχετικά με την ιδιοσυγκρασία και το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (SDQ – γονική εκδοχή) ως προς τα εσωτερικευμένα/ εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών. Τα αποτελέσματα υποστηρίζουν ένα πολύπλοκο μοντέλο άμεσων και έμμεσων επιδράσεων των γονικών πρακτικών και της ιδιοσυγκρασίας ως προς τα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών. Η παρούσα έρευνα μας επιτρέπει να απομονώσουμε ποιες πρακτικές είναι κατάλληλες βάσει των ιδιοσυγκρασιών του παιδιού. Με αυτό τον τρόπο, μπορούμε να προβλέψουμε την αποτελεσματική ανάπτυξη των παιδιών, να συμβάλουμε προς αυτή την κατεύθυνση αλλά και να προλάβουμε ενδεχόμενες αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Διαχρονικές συσχετίσεις μεταξύ πηγών γονικών σχέσεων, σχολικού εκφοβισμού και θυματοποίησης

*Νικηφόρου Μηλίτσα, UCLan Cyprus, Παναγιώτης Σταυρινίδης, και Στέλιος Γεωργίου,
Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η έρευνα αυτή είχε ως στόχο να ανιχνεύσει την κατεύθυνση της σχέσης μεταξύ των πηγών γονικών σχέσεων και του σχολικού εκφοβισμού στην προ-εφηβεία. Στην βιβλιογραφία, μια σειρά συγχρονικών ερευνών δείχνουν ότι η δυσλειτουργική σχέση μεταξύ γονιών και παιδιών μπορεί να προβλέψει την εμπλοκή των εφήβων σε παραβατικές συμπεριφορές όπως είναι ο σχολικός εκφοβισμός. Παρ' όλα αυτά δεν έχει ακόμη αρκούντως διαλευκανθεί εάν όντως (α) οι πρακτικές που

χρησιμοποιούν οι γονείς για να μάθουν πληροφορίες για το παιδί τους είναι καθοριστικός παράγοντας πρόβλεψης μελλοντικής εμπλοκής του παιδιού σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού (β) η εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού προβλέπουν τις πρακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς. Στην έρευνα μας συμμετείχαν και στις δύο φάσεις 348 προ-έφηβοι με μέση ηλικία 13.5 χρόνια και οι μητέρες τους. Τα παιδιά συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο σχολικού εκφοβισμού Bullying and Victimization Questionnaire (Olweus, 1996) ενώ οι μητέρες συμπλήρωσαν το Parental Knowledge Questionnaire (Kerr & Stattin, 2000). Η ίδια διαδικασία επαναλήφθηκε 6 μήνες μετά. Η ανάλυση των δεδομένων διεξήχθη με το στατιστικό πακέτο AMOS. Τα αποτελέσματα έδειξαν μια αμφίδρομη στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ σχολικής επιθετικότητας και πηγών γονικών γνώσεων. Συγκεκριμένα, η αυτοαποκάλυψη εκ μέρους του παιδιού στο Χρόνο 1 προέβλεπε αρνητικά την εμπλοκή του παιδιού σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στο Χρόνο 2, ενώ η εκμείευση πληροφοριών εκ μέρους των γονέων στο Χρόνο 1 προέβλεπε θετικά την εμπλοκή του παιδιού σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού στο Χρόνο 2. Επίσης, η σχολική επιθετικότητα στο Χρόνο 1 προέβλεπε θετικά την αυτοαποκάλυψη εκ μέρους του παιδιού και του γονικού ελέγχου στο Χρόνο 2. Από την άλλη, η θυματοποίηση στο Χρόνο 1 προέβλεπε αρνητικά την αυτοαποκάλυψη εκ μέρους του παιδιού. Τα ευρήματα αυτής της έρευνας συνεισφέρουν στην καλύτερη θεωρητική κατανόηση της σχέσης μεταξύ σχολικού εκφοβισμού και πηγών γονικών γνώσεων και προσφέρουν κατευθύνσεις στις σχετικές εφαρμογές στη συμβουλευτική εφήβων και γονέων.

Γονεϊκός Έλεγχος και Σύγκρουση Γονέα-Παιδιού ως Παράμετροι Εξωτερικευμένων και Εσωτερικευμένων Συμπεριφορών

Μαρία Συμεού, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η εφηβεία είναι μια περίοδος όπου είναι εμφανείς τόσο οι εξωτερικευμένες όσο και οι εσωτερικευμένες συμπεριφορές. Ανάμεσα στους παράγοντες οι οποίοι θεωρούνται ότι επηρεάζουν την εμφάνιση των συγκεκριμένων συμπεριφορών είναι οι γονεϊκοί παράγοντες. Ο γονεϊκός έλεγχος (συμπεριφορικός έλεγχος, ψυχολογικός

έλεγχος) αναφέρεται στις τακτικές που χρησιμοποιούν οι γονείς για να εποπτεύουν και να ελέγχουν τις συμπεριφορές και δραστηριότητες των παιδιών τους. Παράλληλα, η σχέση σύγκρουσης μεταξύ γονέα-εφήβου αναφέρεται σε μια δυαδική σχέση, η οποία χαρακτηρίζεται από εχθρότητα και αρνητικότητα. Οι παράγοντες αυτοί εξετάστηκαν σε σχέση με τη συσχέτιση τους στην εμφάνιση εξωτερικευμένων και εσωτερικευμένων συμπεριφορών στους έφηβους. Το δείγμα αποτελείτο από έφηβους μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς επίσης και τις μητέρες και τους πατέρες τους, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν μια σειρά από ερωτηματολόγια. Τα ερωτηματολόγια που χορηγήθηκαν στους εφήβους μαθητές είναι τα: Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI), και Children's Report on Parent Behavior Inventory (CRPBI), ενώ οι γονείς τους κλήθηκαν να συμπληρώσουν το Child-Parent Relationship Scale (CPRS) και το Child Behavior Checklist (CBCL). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις κύριες υποθέσεις της έρευνας – ο γονεϊκός έλεγχος (χαμηλός συμπεριφορικός έλεγχος, υψηλός ψυχολογικός έλεγχος), και υψηλά επίπεδα σύγκρουσης γονέα-εφήβου σχετίζονται με την εμφάνιση εξωτερικευμένων και εσωτερικευμένων συμπεριφορών στους εφήβους.

Ο ρυθμιστικός ρόλος της αποξένωσης από τους συνομηλικούς στη σχέση μεταξύ της διευκόλυνσης του εκφοβισμού και της εκδήλωσης εκφοβιστικής συμπεριφοράς.

Λουκία Τρίχα, , Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης, είναι να εξετάσει τον ρυθμιστικό ρόλο της αποξένωσης από τους συνομηλικούς στη σχέση μεταξύ της διευκόλυνσης του εκφοβισμού (ως χαρακτηριστικό των παρευρισκόμενων εκφοβισμού) και της εκδήλωσης εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκε δείγμα 450 Ελληνο-Κύπριων μαθητών (μέση ηλικία: 12 έτη), το οποίο λήφθηκε από σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Κύπρου. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Παρευρισκομένων σε Περιστατικά Εκφοβισμού που εντοπίζει τα χαρακτηριστικά των παρευρισκόμενων σε τέσσερις παράγοντες: διευκόλυνση, φόβος, ενσυναίσθηση, παρέμβαση, το Inventory on Parent and Peer

Attachements-IPPA (Armsden & Greenberg, 1987), που εξετάζει την ποιότητα των σχέσεων με γονείς και συνομηλίκους σε τρεις παράγοντες: εμπιστοσύνη, αποξένωση και επικοινωνία και το Bully/Victim Questionnaire (Olweus, 1996) που μετρά τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση. Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε στην παραγοντική ανάλυση και στην ανάλυση ρύθμισης. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν θετική συσχέτιση μεταξύ της διευκόλυνσης και του εκφοβισμού, ενώ υψηλά σκορ στην αποξένωση από τους συνομηλίκους φάνηκε να σχετίζονται με την αυξημένη πιθανότητα εκδήλωσης εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Επομένως η αλληλεπίδραση μεταξύ διευκόλυνσης του εκφοβισμού και της αποξένωσης από τους συνομηλίκους προέβλεπε την εκδήλωση εκφοβιστικής συμπεριφοράς, καταδεικνύοντας ότι η αποξένωση από τους συνομηλίκους κατέχει ρυθμιστικό ρόλο στη παραπάνω σχέση.

12.00 – 13.30**ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΗ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΜ5****Προεδρείο:** Κωνσταντίνος Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου**Development Under Duress: Israeli Adolescents' Risk and Resilience In the Face of Terrorism**Golan Shahar, *Ben-Gurion University of the Negev, Israel & Yale University School of Medicine, USA***Αίθουσα: B108 Κτίριο Αναστάσιος Λεβέντης**

In addition to constituting a grave socio-political problem, terrorism ascends to the level of a major public health problem due to its devastatingly adverse impact on physical and mental health. Two important gaps in the literature on the effects of terrorism on health are (1) the relative dearth of studies on children and adolescents, and (2) the overemphasis on risk at the expense of understanding resilience. My presentation describes a five-year, multi-phase, longitudinal research program, launched jointly with Prof. Christopher Henrich from Georgia State University, USA, focusing on the interplay between risk and resilience in Israeli adolescents acutely and chronically exposed to terrorism (suicide bombing, rocket attacks). Three novel findings yielded by our research program are: (1) exposure to

terrorism increases adolescent violence, not just emotional distress, (2) social support from both friends and family members buffers against the adverse effect of this exposure, depending on the acute vs. chronic nature of the attack, and (3) Social support might also be iatrogenic, producing adverse effects. These findings are consistent with our novel theoretical conceptualization of risk and resilience as dialective and complementary (Shahar, Elad-Strenger, & Henrich, 2012).

15.00 – 16.30

Προφορικές Ανακοινώσεις | Συμπόσια

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.9 | Αίθουσα 108**Σχολική Ψυχολογία****Παράγοντες κινήτρων σε παιδιά και εφήβους με και χωρίς δυσκολίες μάθησης**Οργανωτές: Ελευθερία Ν. Γωνίδα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*Ειρήνη Δερμιτζάκη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*Συζητητής: Παναγιώτα Μεταλλίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η συμβολή των κινήτρων στη μάθηση έχει αναγνωριστεί τόσο για τους μαθητές και τις μαθήτριες τυπικής επίτευξης όσο και για εκείνους/ες με δυσκολίες μάθησης. Το προσκεκλημένο αυτό συμπόσιο, αξιοποιώντας σύγχρονες εναλλακτικές θεωρητικές προσεγγίσεις, θα επιχειρήσει να αναδείξει τη σχέση ποικίλων παραγόντων στους οποίους έχει αναγνωριστεί ισχύς κινήτρου με τα μαθησιακά επιτεύγματα παιδιών και εφήβων με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες. Δύο εισηγήσεις μελετούν διαφορετικές μεταβλητές κινήτρου σε παιδιά δημοτικού με δυσκολίες μάθησης και δύο εισηγήσεις αναφέρονται σε παιδιά και εφήβους χωρίς δυσκολίες μάθησης. Συγκεκριμένα, στην εισήγηση του Βουγιούκα διερευνάται το προφίλ του αυτοπροσδιορισμού μαθητών/ητριών με μαθησιακές δυσκολίες και αναδεικνύεται η συμβολή των γνωστικών και μεταγνωστικών ικανοτήτων και των ευκαιριών του οικογενειακού και του σχολικού πλαισίου στην καλλιέργεια του αυτοπροσδιορισμού. Στην εισήγηση των Πολυχρόνη και Καμπυλαυκά αναδεικνύεται το προφίλ των παιδιών με δυσκολίες κατανόησης ως προς τον προσανατολισμό στόχων επίτευξης και τις αυτο-αναφερόμενες στρατηγικές αυτο-ρύθμισης σε

σύγκριση με το προφίλ μαθητών/ριών χαμηλής και μαθητών/ριών υψηλής κατανόησης. Οι Δερμιτζάκη και Κριεκούκη παρουσιάζουν ευρήματα από ένα πρόγραμμα προαγωγής δεξιοτήτων αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης και συζητούν τη δυνητική ενδυνάμωση των πεποιθήσεων αυτο-αποτελεσματικότητας των μαθητών/ριών ως προς την κατανόηση κειμένου ως αποτέλεσμα της προαγωγής των δεξιοτήτων μάθησης. Οι Γωνίδα, Χατζηκυριάκου και Κιοσέογλου εξετάζουν μια σειρά μεταβλητών κινήτρου ως δυνητικά προγνωστικών παραγόντων της εμφάνισης συμπεριφορών ακαδημαϊκής αυτο-υπονόμευσης κατά την εφηβεία και αναδεικνύουν ποιοι από τους παράγοντες αυτούς και με ποιο τρόπο δρουν προστατευτικά και ποιοι ως παράγοντες κινδύνου για την εκδήλωση στρατηγικών αυτο-υπονόμευσης. Η Γιώτα Μεταλλίδου ως συζητήτρια του συμποσίου θα επιχειρήσει να συνθέσει τα ευρήματα όλων των εισηγήσεων σε ένα ενιαίο πλαίσιο και να αναδείξει τη συμβολή τους στην καλύτερη κατανόησή μας για τα υπό μελέτη φαινόμενα αλλά και τη δυνατότητα εφαρμογών στο σχολικό πλαίσιο.

Εισήγηση 1

Η καλλιέργεια του αυτοπροσδιορισμού μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες: Η συμβολή των γνωστικών και μεταγνωστικών ικανοτήτων και των ευκαιριών του πλαισίου.

Κων/νος Βουγιούκας Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες (ΜΔ) εμφανίζουν γνωστικά και μεταγνωστικά ελλείμματα, τα οποία εκδηλώνονται αρχικά στην επίδοση και αργότερα γενικεύονται στη συμπεριφορά. Η έρευνα έχει δείξει ότι οι μαθητές αυτοί εμφανίζουν χαμηλό αυτοσυναίσθημα και δυσκολίες στην αυτο-ρύθμιση και στην επίτευξη στόχων με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η καλλιέργεια των κινήτρων τους και τελικά να επηρεάζεται αρνητικά η διαδικασία του αυτοπροσδιορισμού τους. Ο αυτοπροσδιορισμός δεν εξαρτάται μόνο από τις γνωστικές και μεταγνωστικές δεξιότητες των μαθητών, αλλά και από τις ευκαιρίες που δίνονται

από το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον. Στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθεί η συμβολή των γνωστικών και μεταγνωστικών ικανοτήτων και των ευκαιριών σε μαθητές με ΜΔ έτσι ώστε να αναδειχτεί το προφίλ του αυτοπροσδιορισμού τους. Η έρευνα έγινε σε 70 μαθητές με ΜΔ των τελευταίων τάξεων του δημοτικού και στις μητέρες τους. Χρησιμοποιήθηκε η AIR Self Determination Scale (Wolman et al., 1994), η οποία μετράει τις ικανότητες των παιδιών και τις ευκαιρίες που τους δίνονται στο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον στις συνιστώσες *σκέψη-δράση-προσαρμογή*. Κυριότερα ευρήματα της έρευνας ήταν η σύμπτωση μαθητών και μητέρων σε ό,τι αφορά τα επίπεδα του αυτοπροσδιορισμού και η ανάδειξη του ρόλου της αυτο-ρύθμισης στην καλλιέργεια του αυτοπροσδιορισμού των παιδιών μέσω κατάλληλων ευκαιριών που πρέπει να δίνονται από το οικογενειακό και το σχολικό περιβάλλον τους.

Εισήγηση 2

Προσανατολισμός στόχου και στρατηγικές αυτορύθμισης μαθητών Δημοτικού με μαθησιακές δυσκολίες

Φωτεινή Πολυχρόνη & Χριστίνα Καμπυλαυκά *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Οι πρόσφατες έρευνες επισημαίνουν ότι τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και ειδικότερα τα παιδιά με δυσκολίες κατανόησης, εκτός από δυσκολίες με τις βασικές αναγνωστικές δεξιότητες, παρουσιάζουν μεταγνωστικά ελλείμματα και δυσκολίες στην πρόσβαση και τη χρήση στρατηγικών αυτορύθμισης. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τον προσανατολισμό στόχου και τις στρατηγικές αυτορύθμισης σε μαθητές Δημοτικού με μαθησιακές δυσκολίες. Στην έρευνα συμμετείχαν 664 μαθητές (337 αγόρια και 327 κορίτσια) Ε΄ τάξης (N=289) και Στ΄ τάξης (N=375) Δημοτικού. Από το συνολικό δείγμα 40 μαθητές είχαν διάγνωση μαθησιακών δυσκολιών. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν ατομικές δοκιμασίες αναγνωστικής ικανότητας και κατανόησης καθώς και ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς που αξιολογούσαν τον ατομικό προσανατολισμό στόχου, τις στρατηγικές αυτορύθμισης και τις συμπεριφορές ακαδημαϊκής αυτοϋπονόμευσης.

Πραγματοποιήθηκαν συγκρίσεις μεταξύ της ομάδας με μαθησιακές δυσκολίες και της ομάδας ελέγχου και δημιουργήθηκε μια επιπλέον ομάδα με βάση την επίδοση στην κατανόηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα στόχων αποφυγής της μάθησης και χαμηλότερα επίπεδα στόχων προσέγγισης της μάθησης σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Επίσης, ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα επιφανειακών στρατηγικών μάθησης και μικρότερη χρήση στρατηγικών βάθους, αυτοπαρακολούθησης και επιμονής στο έργο. Από την άλλη πλευρά η ομάδα της χαμηλής κατανόησης διαφοροποιήθηκε από την ομάδα της υψηλής κατανόησης κυρίως ως προς τον προσανατολισμό στόχου και τις συμπεριφορές αυτοϋπονόμευσης με τον ίδιο τρόπο όπως η ομάδα των μαθησιακών δυσκολιών ενώ στις στρατηγικές αυτορύθμισης, διαφοροποιήθηκε μόνο σε δύο διαστάσεις, στις στρατηγικές επιφάνειας και στην επιμονή στο έργο. Η σημασία των αποτελεσμάτων θα συζητηθεί στο πλαίσιο παροχής ψυχοπαιδαγωγικών παρεμβάσεων με σκοπό την ενίσχυση των κινήτρων μαθητών με δυσκολίες μάθησης.

Εισήγηση 3

Η προαγωγή δεξιοτήτων μάθησης συνδέεται με ενδυνάμωση των κινήτρων των μαθητών; Ευρήματα από ένα πρόγραμμα προαγωγής δεξιοτήτων αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης

Ειρήνη Δερμιτζάκη & Μαρία Κριεκούκη Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η εργασία αυτή θα παρουσιάσει ένα πρόγραμμα ενδυνάμωσης μαθητών σε δεξιότητες αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης και τις επιδράσεις του στην αυτο-αποτελεσματικότητα των μαθητών, στη χρήση στρατηγικών κατά την κατανόηση κειμένων και στις επιδόσεις των μαθητών. Το πρόγραμμα παρέμβασης ονομάζεται «Μαθαίνω έξυπνα» και συμμετείχαν συνολικά 109 μαθητές Ε' και Στ' δημοτικού σχολείων αστικής περιοχής. Υπήρχαν μια πειραματική ομάδα και μια ομάδα ελέγχου. Πριν αλλά και μετά από την παρέμβαση αξιολογήθηκαν με ερωτηματολόγια οι προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας των μαθητών ως προς

την κατανόηση κειμένων, οι στρατηγικές αυτο-ρύθμισης που αναφέρουν ότι χρησιμοποιούν κατά την κατανόηση κειμένων και οι επιδόσεις τους στην αναγνωστική κατανόηση με γραπτή δοκιμασία. Η παρέμβαση στην πειραματική ομάδα έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια σχολικών ωρών. Οι μαθητές ευαισθητοποιήθηκαν ως προς τις κεντρικές έννοιες του προγράμματος, όπως π.χ. στις «στρατηγικές μάθησης», αναλογίστηκαν αναφορικά με τους δικούς τους τρόπους μελέτης ενός κειμένου και εξασκήθηκαν σε δεξιότητες γνωστικές και μεταγνωστικές, όπως προσανατολισμός στο κείμενο, επισκόπηση του κειμένου, συσχέτιση και ιεράρχηση σημαντικών πληροφοριών, αυτο-παρακολούθηση της κατανόησης, αυτο-αξιολόγηση του βαθμού κατανόησης, κ.λπ. Η μεθοδολογία της παρέμβασης περιλάμβανε κριτική συζήτηση με αναφορά σε αναγνωστικό υλικό, ασκήσεις ατομικές, σε ζεύγη και ομαδικές, φόρμες αυτο-καταγραφής και βιωματικές ασκήσεις. Οι αναλύσεις των δεδομένων έδειξαν ότι, μετά από την παρέμβαση, υπήρξε σημαντική βελτίωση της πειραματικής ομάδας στις επιδόσεις στην αναγνωστική κατανόηση και στη χρήση στρατηγικών αυτο-ρύθμισης της αναγνωστικής κατανόησης σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Δε βρέθηκαν σημαντικές διαφορές μετά την παρέμβαση μεταξύ των ομάδων ως προς τις προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας στην αναγνωστική κατανόηση. Η επαναμέτρηση 3 μήνες μετά την παρέμβαση έδειξε διατήρηση των ωφελειών του προγράμματος. Τα ευρήματα της έρευνας-παρέμβασης θα συζητηθούν στο πλαίσιο της αναγκαιότητας για εκπαίδευση μαθητών και εκπαιδευτικών στη μάθηση και διδασκαλία αντίστοιχα κεντρικών δεξιοτήτων αυτο-ρύθμισης της μάθησης.

Εισήγηση 4

Ακαδημαϊκή αυτο-υπονόμευση κατά την εφηβεία: Ο ρόλος ποικίλων παραγόντων κινήτρων και της απουσίας χρήσης στρατηγικών

Ελευθερία Ν. Γωνίδα, Γλυκερία Χατζηκυριάκου, & Γρηγόρης Κιοσέογλου,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ακαδημαϊκή αυτο-υπονόμευση αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία ο/η μαθητής/ήτρια δημιουργεί εμπόδια στην πορεία προς την επίτευξη ενός στόχου

έτσι ώστε, στην περίπτωση αποτυχίας, να αποδώσει την αποτυχία στο 'κατασκευασμένο' εμπόδιο και όχι στην έλλειψη ικανοτήτων. Η παρούσα εργασία αποσκοπούσε στη διερεύνηση μιας σειράς μεταβλητών ως δυνητικά προγνωστικών παραγόντων της εμφάνισης συμπεριφορών ακαδημαϊκής αυτο-υπονόμευσης κατά την εφηβεία. Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν οι παρακάτω παράγοντες: (α) οι αντιλήψεις των εφήβων για τους στόχους των γονέων και της τάξης τους (μάθησης και επίδοσης) και τη σχέση εκπαιδευτικού-μαθητών/ριών, (β) μια σειρά μεταβλητών κινήτρου όπως οι ατομικοί στόχοι επίτευξης (μάθησης, επίδοσης-προσέγγισης, επίδοσης-αποφυγής), αυτο-εκτίμηση και πεποιθήσεις αυτο-αποτελεσματικότητας για τα μαθηματικά, και (γ) η προηγούμενη επίδοση και η αυτο-αναφερόμενη χρήση στρατηγικών στο μάθημα των μαθηματικών. Δείγμα 392 μαθητών και μαθητριών Α' και Γ' Γυμνασίου συμπλήρωσαν μια σειρά κλιμάκων αυτο-αναφοράς οι οποίες μετρούσαν τις παραπάνω μεταβλητές. Η ανάλυση διαδρομών έδειξε: (α) οι πεποιθήσεις αυτο-αποτελεσματικότητας και η απουσία χρήσης στρατηγικών ήταν στατιστικώς σημαντικοί προγνωστικοί παράγοντες της ακαδημαϊκής αυτο-υπονόμευσης (αρνητικός και θετικός, αντίστοιχα), (β) οι στόχοι μάθησης προέβλεψαν την αυτο-υπονόμηση μέσω των πεποιθήσεων αυτο-αποτελεσματικότητας και της απουσίας χρήσης στρατηγικών, (γ) οι αντιλήψεις των μαθητών/ριών για την έμφαση των γονέων και της τάξης τους προς την επίδοση προέβλεψαν την αυτο-υπονόμηση μέσω της απουσίας χρήσης στρατηγικών, και (δ) οι αντιλήψεις των μαθητών/ριών για την έμφαση των γονέων τους προς τη μάθηση και η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή προέβλεψαν την αυτο-υπονόμηση μέσω των στόχων μάθησης και των πεποιθήσεων αυτο-αποτελεσματικότητας. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν, από τη μια, τον προστατευτικό ρόλο των πεποιθήσεων αυτο-αποτελεσματικότητας, των ατομικών στόχων μάθησης και των μηνυμάτων προς τη μάθηση που οι μαθητές αντιλαμβάνονται από τους γονείς τους. Από την άλλη, η απουσία χρήσης στρατηγικών και η αντιλαμβανόμενη έμφαση προς την επίδοση από γονείς και εκπαιδευτικούς αποτελούν παράγοντες κινδύνου για την υιοθέτηση συμπεριφορών αυτο-υπονόμευσης. Τα αποτελέσματα συζητώνται

στο πλαίσιο της σύγχρονης θεωρίας και έρευνας και αναδεικνύονται οι συνέπειές τους για την εκπαιδευτική πράξη.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.3 | Αίθουσα 109

Δεοντολογικά ζητήματα και η επίλυση τους σε γκρουπ Ομαδικής Θεραπείας κατά Irvin Yalom με Ασθενείς με Διαταραχή Προσωπικότητας

Οργανωτές: Σταύρος Χαραλαμπίδης, *Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας*

Δημήτριος Τσιάκος, *Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας*

Κωνσταντίνος Μαθιούδης, *Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας*

Σε αυτό το συμπόσιο θα γίνει ανάλυση δεοντολογικών ζητημάτων και πως επηρέασαν τον τρόπο αλληλεπίδρασης στο 'εδώ και τώρα' σε 2 διαφορετικές ομάδες 8-11 ατόμων με δυο θεραπευτές. Ειδικότερα θα γίνει κατανοητό το πώς αλληλεπιδρούν στο 'εδώ και τώρα' μεταξύ τους οι δυο συνθεραπευτές, πώς γίνονται οι εξατομικευμένες παρεμβάσεις σε έναν θεραπευόμενο, σε δυαδική αλληλεπίδραση δυο θεραπευόμενων, καθώς και στην τεχνική παρέμβαση των θεραπευτών στο 'γκρουπ σαν όλο'. Τα ζητήματα δεοντολογίας θα αποκαλύψουν τον τρόπο που αλληλεπιδρούν οι δυο θεραπευτές μεταξύ τους, με τον επόπτη τους, με τον εσωτερικό επόπτη και με το γκρουπ. Τα πολλαπλά δυναμικά θα αναλυθούν έτσι ώστε να κατανοηθεί ότι ο Ομαδικός Θεραπευτής στο μοντέλο αυτό είναι ευάλωτος στις μεταβολές του συναισθηματικού κλίματος μέσα του όσο και στην ομάδα και ικανός ταυτόχρονα να ανταπεξέρχεται σε δύσκολες συναισθηματικές διαδράσεις. Η χρήση της δεοντολογίας θα αναλυθεί με προεξάρχουσες τις ανάγκες των θεραπευόμενων για ένα ασφαλές και σταθερό πλαίσιο και την διερεύνηση κατά πόσο η πίεση να ακροβατήσει ο Ομαδικός Θεραπευτής σε θέματα δεοντολογίας προκύπτει σαν ανάγκη του γκρουπ να αξιολογήσει, κριτικάρει, αντιπαρατεθεί με την αυθεντία των θεραπευτών. Οι συζητητές επίσης θα αναδείξουν την κοινή βιωματική συνιστώσα του μοντέλου Yalom με τη Σχεσιακή Ψυχανάλυση και θα εμβαθύνουν στην διαφορετικότητα των θεωρητικών κατασκευασμάτων των δυο σχολών. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην έννοια του 'αναλυτικού τρίτου' (Thomas Ogden) και του μοναδικού τρόπου που οι

ομιλητές έχουν συνθέσει αυτό το κατασκεύασμα με την πρακτική του εφαρμογή στο 'εδώ και τώρα' στο πλαίσιο της Ομαδικής Θεραπείας. Μνεία θα δοθεί και στην χρήση της αυτοαποκάλυψης του Ομαδικού Θεραπευτή ως χρηστικό μέσο εμπάθουσας της εγγύτητας με τα μέλη της θεραπευτικής του Ομάδος. Η ανάλυση της λανθάνουσας επιθετικότητας με τη μορφή του φαινομένου του 'αποδιοπομπαίου' τράγου θα μας απασχολήσει ως βασική αιτία δημιουργίας δεοντολογικών ζητημάτων. Στην διάλεξη θα παρουσιάσουν και συνομιλήσουν ο μοναδικός Ευρωπαίος Πιστοποιημένος Ομαδικός Ψυχοθεραπευτής/ Επόπτης με την μέθοδο Yalom Χαραλαμπίδης Σταύρος (Διευθυντής ΙΓΑΨ) και οι Πιστοποιημένοι Ομαδικοί Ψυχοθεραπευτές με την μέθοδο Yalom Τσιάκος Δημήτριος, (Υποδιευθυντής ΙΓΑΨ) και Κώστας Μαθιούδης, (Ιδρυτικό Μέλος ΙΓΑΨ). Αποτελούν την Ελληνική Ομάδα που μαζί με την Κινεζική απαρτίζουν τις -μοναδικές σε Παγκόσμιο επίπεδο - επίσημα Πιστοποιημένες Ομάδες εφαρμογής του Μοντέλου Ομαδικής Ψυχοθεραπείας του Irvin Yalom.

Ψηλαφώντας στο σκοτάδι

Τσιάκος Δημήτριος*, Χαραλαμπίδης Σταύρος, Μαθιούδης Κωνσταντίνος

Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Στην παρουσίαση αυτή θα αναλυθεί μια διαφορετικού τύπου ομαδική συνεδρία και θα επεξηγηθούν οι λόγοι που οι θεραπευτές αποφάσισαν να αυτοσχεδιάσουν και να εφαρμόσουν για πρώτη φορά μια τεχνική ιδιαίτερα αντιφατική. Συνοπτικά, θα παρουσιαστεί μια ομάδα που κυριαρχούν οι υποομάδες και αναπτύσσονται φαινόμενα "αντι-γκρούπ" έτσι όπως ορίζονται από τη θεωρία της ομαδικής θεραπείας, τόσο από την κλασική έννοια της ομαδικής ανάλυσης (Foulkes, Bion), όσο και από τη σύγχρονη σχολή του Yalom. Η συνεχής επίθεση τόσο στα όρια όσο και στην ίδια τη διαδικασία της ομάδας επέφεραν μια συλλογική άρνηση στα μέλη εστίασης στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις και επιπλέον κατέστησαν ολόκληρη την ομάδα αντιπαραγωγική και στάσιμη. Επίσης, η ομάδα αμυνόμενη και εισερχόμενη σε μια θέση εξάρτησης και φόβου, υιοθετεί την "αντιπαραγωγική φλυαρία" καθιστώντας πρακτικά αδύνατη οποιαδήποτε περαιτέρω απόπειρα για

πραγματική δουλειά. Η κατανόηση των παραπάνω φυγόκεντρων δυνάμεων από τους θεραπευτές και η αναγωγή τους στο "εδώ και τώρα" ενσαρκώθηκαν στην πρόταση να συνεχιστεί η υπόλοιπη ομάδα με τα φώτα κλειστά, κάτω από συνθήκες απόλυτου σκότους. Η συνέχεια της ομάδας στηρίχτηκε σε διαφορετικές αισθήσεις, γεγονός που προκάλεσε πλήρη αντιστροφή του δυναμικού: ανάγκη ενδυνάμωσης των σχέσεων, παλινδρόμηση σε συνθήκες τραύματος του κάθε μέλους ξεχωριστά, επαγωγή της συνοχής της ομάδας, πολλαπλασιασμό της ενσυναίσθησης, αποφυγή επίθεσης, επικέντρωσης στη διαδικασία του "εδώ και τώρα" κ. Επιπρόσθετα, θα εξηγηθούν και τα προβλήματα της χρήσης μιας καινούργιας και άγνωστης τεχνικής, θα φανερωθούν οι αντιμεταβιαστικές ανησυχίες των θεραπειών, θα παρουσιαστούν οι σύνθετες διαστάσεις της αυτοσχεδιαστικής νέας πραγματικότητας της ομάδας και θα περιγραφεί η αρμονική σχέση των θεραπειών.

Λέξεις - κλειδιά: αυτοσχεδιασμός, σκοτάδι, ομαδική θεραπεία

Το Δώρο σε Παιδί Θεραπευόμενης από Συνθεραπευτή ως Μέσο Ανάγνωσης του Φθόνου και Ανταγωνισμού σε Ομαδική Ψυχοθεραπεία βασισμένη στο Πρότυπο Διαδραστικής Συναλλαγής στο Εδώ και Τώρα (μέθοδος Irvin Yalom)

Χαραλαμπίδης Σταύρος*, Μαθιούδης Κωνσταντίνος, Τσιάκος Δημήτριος

Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Σε αυτήν τη διάλεξη θα αναλυθεί η μοναδική περίπτωση παροχής δώρου από Συνθεραπευτή Ομαδικής Ψυχοθεραπείας στην δεκάχρονη καριέρα του ως θεραπευτής Ομάδος σε θεραπευόμενο ομάδος .Η ομάδα αποτελείται από 11 θεραπευμένους και 2 θεραπευτές και είναι μαζί 6 χρόνια. Το δώρο δόθηκε μπροστά στην ομάδα εντός χρονικού πλαισίου διεξαγωγής της χωρίς να το γνωρίζει ο συνθεραπευτής του σε θεραπευόμενη που πριν 6 μήνες γέννησε και αφορούσε στο παιδί της .Το δώρο ήταν μια βρεφική φόρμα. Θα αναλυθεί ο τρόπος που σκέφτηκε και χρησιμοποίησε ο θεραπευτής τον εαυτο του ως βιωματικός συμμετέχων 'αντί του όλου γκρουπ' προκειμένου να διασαφηνιστεί με τον

εσωτερικό του επόπτη αν ήταν αιχμάλωτος προβλητικής ταύτισης και αν υπήρχαν δεοντολογικά ζητήματα. Θα εξηγηθούν τα δυναμικά της Ομάδος όπως διαμορφώθηκαν στη σχετική Ομαδική συνεδρία καθώς και η σχέση τους με την επόμενη Ομαδική συνεδρία. Στην συνεδρία που δόθηκε το δώρο κυριάρχησε η έκπληξη του 'μη αναμενόμενου' και οι κυρίαρχες αναπαραστάσεις του 'σκληρού θεραπευτή' που μαλακώνει υπό την μητρότητα της Θεραπευόμενης. Στην επόμενη συνεδρία τα γυναικεία μέλη κυρίως και ειδικότερα αυτά με ναρκισσιστική δομή (εκ των οποίων 2 δεν ήταν και μητέρες) ομολόγησαν την συνδιαλλαγή εσωτερικά με το φθονερό κομμάτι του εαυτού τους το οποίο ήθελε να επιτεθεί -στην μοναδικότητα που απέκτησε με το δώρο του θεραπευτή- η θεραπευόμενη . Ανάγνωσαν την εμπειρία της επιθετικότητας τους ως πρόοδο στην θεραπεία ενώ ταυτόχρονα η θεραπευόμενη που εισέπραξε το δώρο αποκάλυψε την φαντασίωση της πιθανούς επίθεσης προς εκείνη από τα υπόλοιπα μέλη της ομάδος .Στο τέλος μας εξήγησε πόσο σημαντικό ήταν για αυτή να λάβει ένα δώρο από τον θεραπευτή που μέχρι τότε δεν της είχε περάσει καν από το μυαλό ότι για χάρη της θα έφευγε από την γνωστή του αντιμετώπιση της ίσης μεταχείρισης στο ομαδικό δυναμικό. Ο υποφαινόμενος ψυχοθεραπευτής αν είχε την ευκαιρία να γυρίσει το χρόνο πίσω θα έκανε το ίδιο!

Λέξεις - κλειδιά: Δεοντολογία, φθόνος, ναρκισσισμός, εμπειρία.

Ομαδική Ψυχοθεραπεία : Η Θεραπευτική Αντιμετώπιση στο Σπάσιμο Ορίων

Κωνσταντίνος Μαθιούδης*, Σταύρος Χαραλαμπίδης, Δημήτριος Τσιάκος

Ινστιτούτο Γνωσιακής Αναλυτικής Ψυχοθεραπείας

Ένα ζήτημα δεοντολογίας που συχνά προκύπτει στην ομαδική ψυχοθεραπεία είναι το σπάσιμο ορίων και η ανάπτυξη εξωτερικών επαφών των μελών (πχ τηλεφωνήματα και συναντήσεις). Η εποπτεία σε ζητήματα τέτοιου είδους είναι αναγκαία, καθώς οι θεραπευτές μαθαίνουν να επιστρατεύουν ειδικούς τρόπους αντιμετώπισης. Σε πρώτο επίπεδο, η παρέμβαση αφορά την διερεύνηση του κινήτρου των μελών για εξωτερική επικοινωνία. Επίσης, διερευνώνται σκέψεις και

συναίσθημα των αμέτοχων μελών σχετικά με το θέμα. Σταδιακά ανακαλύπτεται το ασυνείδητο μήνυμα των σαμποτέρ προς όλη την ομάδα. Παρόλα αυτά το φαινόμενο της υπο-ομάδας συζητάται εκτενώς ως ζήτημα όλης της ομάδας παρά μέρους του συστήματος. Το θέμα του σπασίματος ορίων γίνεται «ηχηρό καμπανάκι» και προς τους θεραπευτές, καθώς μπορεί να υποβόσκει κρυφά αισθήματα επιθετικότητας και μοχθηρίας. Η δυσκολία της συντήρησης των ορίων από τα μέλη αποτελεί καταστροφική απειλή για την συνοχή της ομάδας. Για έναν ομαδικό θεραπευτή τα όρια είναι σημαντικά από την άποψη ότι συμβάλλουν στην ομαλή διεξαγωγή του κλινικού έργου. Η συνοχή και η εγγύτητα προάγονται εντός του ομαδικού πνεύματος και τα μέλη καλούνται να κατανοήσουν την προστατευτική σημασία των ορίων. Μέσω της διεργασίας συχνά ανακτάται ο αυτοέλεγχος των ατόμων που σαμποτάρουν την θεραπεία. Το σπάσιμο ορίων και αντίστοιχες συμπεριφορές (εκπραξίες, acting out κτλ) προκαλούν δυσφορία και στρες σε κάθε θεραπευτή. Στόχος είναι η καλύτερη δυνατή διευθέτηση και η εξισορρόπηση του συστήματος. Οι θεραπευτές έρχονται αντιμέτωποι με τον εαυτό τους και την στάση που πρέπει να κρατήσουν μέσα στην ομάδα. Το πιο συχνό δίλημμα είναι αν θα συμπεριφερθούν τιμωρητικά ή ανεκτικά σε τέτοια θέματα. Είναι γεγονός ότι το σπάσιμο ορίων αποτελεί τον καθρέφτη αμυντικών μηχανισμών, όπως η σχάση και η προβλητική ταύτιση σε ομάδες με ασθενείς με διαταραχές προσωπικότητας. Η εποπτεία και κλινική εμπειρία διδάσκει τον θεραπευτή να συνδυάζει ένα γονικό πρότυπο που θα εμπριέχει ταυτόχρονα την οριοθέτηση και την κατανόηση. Ένας παραγωγικός τρόπος επίλυσης είναι η σύνδεση των εξωτερικών συμβάντων με το σχεσιακό παρελθόν των μελών της ομάδας. Για παράδειγμα κάτι που συμβαίνει εκτός ομάδας φαίνεται να είναι αναπαραγωγή ρόλων από πρώιμα τραυματικά περιβάλλοντα. Οι ομαδικοί θεραπευτές αναγνωρίζουν ότι τα μέλη που σπάνε τα όρια, τείνουν να επαναλάβουν σχεσιακές στρατηγικές που υιοθέτησαν από σημαντικούς άλλους. Η επεξήγηση στο «εδώ και τώρα» διαμορφώνει τις συνθήκες για επιδιορθωτικές εμπειρίες και την μείωση της σχάσης. Επίσης, λειτουργεί προληπτικά σε μελλοντικές παγίδες και επανάληψη των φαινομένων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30.4 | Αίθουσα 110

**Προθυμία για ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη & συνεργατικότητα:
ατομικές διαφορές & ομάδα**

Οργανωτής - Πρόεδρος: Καλλιόπη Κουνενού, *ΑΣΠΑΙΤΕ*

Η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη αποτελεί σημαντικό στόχο του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, κυρίως λόγω της σπουδαιότητας που αυτή έχει στην ανάγκη για εμπλουτισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στην επαγγελματική ανάπτυξη των ίδιων των εκπαιδευτικών (Kreijns, Vermeulen, Kirschner, Buuren, & Acker, 2013; Lawless & Pellegrino, 2007). Η πρόθεση των εκπαιδευτικών για ενσωμάτωση των ΤΠΕ αποτελεί μια δυναμική διαδικασία που περιλαμβάνει ποικίλες παραμέτρους, ατομικές και ομαδικές (Bakar & Mohamed, 2008; Bell, 2007; Halfhill et al., 2005; Jimoyiannis & Komis, 2007; Κάρρατι, Török, & Szirmai, 2008; Witt et al., 2002). Το παρόν συμπόσιο παρουσιάζει τα πρώτα αποτελέσματα από την έρευνα που επιχειρεί να διατυπώσει ένα μοντέλο ομάδας μελλοντικών εκπαιδευτικών, σχεδιασμένο βάσει των χαρακτηριστικών προσωπικότητας και άλλων ψυχολογικών παραμέτρων το οποίο θα μπορεί να προβλέπει αφενός επαρκή ενδοομαδική συνεργασία και αφετέρου αυξημένη προθυμία για ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία. Το ερευνητικό αυτό εγχείρημα διεξάγεται στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου 'Σχεδιασμός, Ανάπτυξη και Αξιολόγηση Σεναρίων Μικτής Μάθησης σε ένα Πλαίσιο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών με Δυνατότητες Προσαρμογής στα Ιδιαίτερα Ψυχολογικά Χαρακτηριστικά τους', έργο Αρχιμήδης III που υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση". Το συμπόσιο απαρτίζεται από τρεις σχετικές ανακοινώσεις. Η πρώτη ανακοίνωση με τίτλο «Ο ρόλος της προσωπικότητας και των ψυχολογικών παραμέτρων στην προθυμία των εκπαιδευτικών για ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη» πραγματεύεται τα αποτελέσματα των ατομικών διαφορών στην προθυμία ενσωμάτωσης των ΤΠΕ από μελλοντικούς εκπαιδευτικούς αναφορικά με την προσωπικότητα και άλλες ψυχολογικές παραμέτρους. Η δεύτερη ανακοίνωση με τίτλο «Η σύνθεση της ομάδας υποψήφιων εκπαιδευτικών ως παράγοντας πρόβλεψης της ενσωμάτωσης ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη» παρουσιάζει το μεθοδολογικό σχεδιασμό που ακολουθήθηκε για το σχηματισμό

των ομάδων, καθώς και τα αποτελέσματα που αναφέρονται στις διομαδικές διαφορές που παρατηρήθηκαν ως προς την προθυμία ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία και σε παραμέτρους που αφορούν στη συνεργασία μεταξύ των ομάδων. Η τρίτη ανακοίνωση με τίτλο «Προσωπικότητα και ομάδα: μοντέλο πρόβλεψης της ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην εκπαίδευση» επιχειρεί μια σύνθεση των αποτελεσμάτων των ατομικών και διομαδικών διαφορών σε μια προσπάθεια να αναδειχθεί το μοντέλο που παρουσιάζεται ως το πιο επαρκές στην αύξηση της ενδοομαδικής συνεργατικότητας και της προθυμίας των μελλοντικών εκπαιδευτικών για την ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη.

Λέξεις κλειδιά: Προσωπικότητα, Ομάδα, Προθυμία Ενσωμάτωσης ΤΠΕ, Συνεργασία

Ο ρόλος της προσωπικότητας και των ψυχολογικών παραμέτρων στην προθυμία των εκπαιδευτικών για ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη

Ρούσσοσ Π., Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ Κουνενού Κ., Παιδαγωγικό Τμήμα, ΑΣΠΑΙΤΕ
Γιωτσίδη Β., ΑΣΠΑΙΤΕ Τουντοπούλου Μ., ΑΣΠΑΙΤΕ*

Η έρευνα στο πεδίο της ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει αναδείξει την προσωπικότητα ως έναν από τους κυρίαρχους παράγοντες που καθορίζουν το βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί θα αξιοποιήσουν στην τάξη την κατάρτιση στις ΤΠΕ που έχουν δεχτεί. Η ανοιχτότητα στην εμπειρία (Perkmen & Cevik, 2010. Rachel & Fordham, 2004), η εξωστρέφεια (Braak, 2001a. 2001b) και η ευσυνειδησία (Perkmen & Cevik, 2010) φαίνεται να σχετίζονται θετικά με τα κίνητρα και την πρόθεση των εκπαιδευτικών για ενσωμάτωση. Η παρούσα έρευνα λαμβάνοντας υπόψη το μοντέλο των Πέντε Παραγόντων (Costa & McCrae, 1992), αλλά και άλλες ψυχολογικές παραμέτρους όπως την αυτεπάρκεια, τη στάση και το άγχος σε σχέση με τη χρήση υπολογιστών, επιχειρεί να διερευνήσει σε δείγμα καταρτιζόμενων μελλοντικών εκπαιδευτικών τις ενδεχόμενες ατομικές διαφορές σε σχέση με την προθυμία ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη. Το δείγμα αποτέλεσαν εκπαιδευόμενοι και καταρτιζόμενοι μέλλοντες εκπαιδευτικοί από την ΑΣΠΑΙΤΕ και το ΕΚΠΑ, ενώ ως εργαλεία μέτρησης χρησιμοποιήθηκαν: το BFQ-2

(ISON Psychomatrica), η Ελληνική Κλίμακα Αυτεπάρκειας στη χρήση Υπολογιστή (Κασσωτάκη & Ρούσσοι, 2006), η Κλίμακα μέτρησης Άγχους με τους Υπολογιστές (Ρούσσοι, 2006), η Ελληνική Κλίμακα Στάσεων απέναντι στους Υπολογιστές (Roussos, 2007) και το Ερωτηματολόγιο προθυμίας ενσωμάτωσης των ΤΠΕ σε εκπαιδευτική διαδικασία (Κουνενού, Παπανικολάου & Ρούσσοι, 2013). Η εργασία εστιάζει στη παρουσίαση των αποτελεσμάτων που αφορούν: α) στην επίδραση του τύπου των ομάδων που συγκροτήθηκαν βάσει των ψυχολογικών χαρακτηριστικών στην προθυμία των εκπαιδευόμενων για ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη, β) στις συγκρίσεις των επιδόσεων των εκπαιδευόμενων στις ψυχολογικές μεταβλητές που αφορούσαν στην αυτεπάρκεια, το άγχος και τις στάσεις απέναντι στους υπολογιστές πριν και μετά την εκπαίδευση/παρέμβαση, και γ) στην επίδραση του φύλου στις μεταβλητές της έρευνας.

Λέξεις κλειδιά: Προσωπικότητα, Προθυμία Ενσωμάτωσης ΤΠΕ, Ατομικές Διαφορές, Εκπαίδευση

Η σύνθεση της ομάδας υποψήφιων εκπαιδευτικών ως παράγοντας πρόβλεψης της ενσωμάτωσης ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη

Γιωτσίδη Β., ΑΣΠΑΙΤΕ Κουνενού Κ., Παιδαγωγικό Τμήμα ΑΣΠΑΙΤΕ Ρούσσοι Π.,
Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ Τουντοπούλου Μ., ΑΣΠΑΙΤΕ*

Η λειτουργία και η αποτελεσματικότητα μιας ομάδας εξαρτάται σημαντικά από τη σύνθεση των επιμέρους χαρακτηριστικών προσωπικότητας των μελών, καθώς και από τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση (*Group Personality Composition*). Ωστόσο, η μέχρι τώρα έρευνα στην εκπαίδευση δεν έχει αναδείξει κάποιο μοντέλο αποτελεσματικής σύνθεσης ομάδας, ενώ τα σχετικά ευρήματα ως προς την απόδοση ομοιογενών έναντι ετερογενών ομάδων είναι αντικρουόμενα, κυρίως ως προς την αποτελεσματικότητα του κάθε μέλους χωριστά και της ομάδας ως σύνολο. Η παρούσα εργασία εστιάζει στο ρόλο των χαρακτηριστικών προσωπικότητας βάσει του Μοντέλου Πέντε Παραγόντων (Costa & McCrae, 1992) στον τρόπο αλληλεπίδρασης και στην αποτελεσματικότητα της ομάδας υποψήφιων εκπαιδευτικών που συμμετείχαν σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ΤΠΕ σε προπτυχιακό

και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Το δείγμα αποτελούνταν από 300 εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς οι οποίοι χωρίστηκαν σε πειραματικές ομάδες (ομοιογενείς, ετερογενείς, ανομοιογενείς & ομοιογενείς ως προς ένα χαρακτηριστικό) και ομάδες ελέγχου, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά προσωπικότητάς τους βάσει του Big Five Questionnaire (BFQ-2, ISON Psychometrica), καθώς και άλλων ψυχολογικών χαρακτηριστικών σχετιζόμενα με τη χρήση Η/Υ (αυτεπάρκεια, άγχος, στάσεις και βαθμός εξοικείωσης). Ο ερευνητικός σχεδιασμός βασίστηκε σε μετρήσεις πριν-και-μετά την εκπαιδευτική παρέμβαση. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι ετερογενείς ως προς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας ομάδες παρουσιάζουν μεγαλύτερη χρήση ΤΠΕ για τη μεταξύ τους επικοινωνία και συνεργασία, ενώ τείνουν να παρουσιάζουν και διαφορετικά επίπεδα αποτελεσματικότητας. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με τους τρόπους αξιοποίησης του ρόλου της ομάδας στην εκπαίδευση ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών, καθώς και ευρύτερα στην ανάπτυξη της ομαδικής συνεργασίας και απόδοσης στο εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Λέξεις-κλειδιά: ομάδα, προσωπικότητα, ενσωμάτωση ΤΠΕ, εκπαίδευση

Προσωπικότητα και ομάδα: μοντέλο πρόβλεψης της ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην εκπαίδευση

Κουνενού Κ., Παιδαγωγικό Τμήμα ΑΣΠΑΙΤΕ Ρούσσοις Π., Τμήμα Ψυχολογίας ΕΚΠΑ
Γιωτσίδα Β., ΑΣΠΑΙΤΕ Τουντοπούλου Μ. ΑΣΠΑΙΤΕ*

Η διεθνής βιβλιογραφία (den Bossche, et al., 2006; Halfhill et al., 2007) αναζητά το μοντέλο εκείνο της ομάδας το οποίο βάσει των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και άλλων ψυχολογικών χαρακτηριστικών θα είναι σε θέση να προβλέπει με επάρκεια την πρόθεση των εκπαιδευομένων εκπαιδευτικών στην ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία μετά το πέρας της κατάρτισής τους. Η παρούσα εργασία επιχειρεί τη σύνθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας που έχει διενεργηθεί αναλύοντας τα αποτελέσματα που αφορούν στο άτομο (προσωπικότητα και ψυχολογικά χαρακτηριστικά) και την ομάδα ως σύνολο με σκοπό να διαφανεί το μοντέλο της ομάδας που μπορεί να προβλέπει την αύξηση της ενδοομαδικής συνεργατικότητας και της προθυμίας για ενσωμάτωση των ΤΠΕ

στην εκπαιδευτική διαδικασία. Το δείγμα αποτελούν 300 προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί εκπαιδευόμενοι εκπαιδευτικοί που καταρτίστηκαν στις ΤΠΕ και χωρίστηκαν σε πειραματικές ομάδες (ομοιογενείς, ετερογενείς, ανομοιογενείς & ομοιογενείς ως προς ένα χαρακτηριστικό) κατά τη διάρκεια της κατάρτισής τους με βάση τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τους. Ως εργαλεία μέτρησης των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν τα εξής: το Big Five Questionnaire (BFQ-2; ISON Psychometrica), η Ελληνική Κλίμακα Μέτρησης Στάσεων απέναντι στους Η/Υ, η Ελληνική Κλίμακα Αυτεπάρκειας χρήσης Η/Υ, η Ελληνική Κλίμακα Μέτρησης Άγχους με τους Η/Υ, καθώς και ερωτηματολόγια που κατασκευάστηκαν για τις ανάγκες της έρευνας, το Ερωτηματολόγιο Ενδοομαδικής Συνεργασίας (Κουπενου, Ραπανικόλαου & Roussos, 2013) και το Ερωτηματολόγιο Μέτρησης της Προθυμίας Ενσωμάτωσης ΤΠΕ στην Εκπαιδευτική Διαδικασία. Τα πρώτα αποτελέσματα αναδεικνύουν τις ομοιογενείς ως προς όλα τα χαρακτηριστικά τους ομάδες ως εκείνες με τον υψηλότερο δείκτη συνεργασίας και τις ομοιογενείς ομάδες ως προς την εξωστρέφεια ως εκείνες με τον υψηλότερο δείκτη προθυμίας ενσωμάτωσης. Το φύλο και ο νευρωτισμός αποτελούν τους κυριότερους διαφοροποιητικούς παράγοντες της αποτελεσματικότητας των ομάδων. Τα αποτελέσματα συζητούνται ως προς τη σπουδαιότητά τους για το σχεδιασμό ομαδικών παρεμβάσεων στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Λέξεις κλειδιά: Προσωπικότητα, μοντέλο πρόβλεψης, προθυμία ενσωμάτωσης ΤΠΕ, συνεργασία

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.1 | Αίθουσα 104

Νοητικές Αναπαραστάσεις, Αντίληψη & Μάθηση

ΘΕΜ.30.1.1: Νοητικές Αναπαραστάσεις και Γνωστική Διαπερατότητα. Η διερεύνηση των ορίων της Νοητικής Διχοτόμησης

Φίλιππος Καργόπουλος, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*
Αντώνης Θεοφυλίδης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Οι οπτικές νοερές εικόνες παίζουν σημαντικό ρόλο στη σκέψη, οι γνωστικοί επιστήμονες όμως δε συμφωνούν για το τι είδος σύμβολα είναι αυτά που επεξεργάζεται ο νους. Η σκέψη συνίσταται από νοητικές αναπαραστάσεις που

έχουν τη μορφή του κατηγορηματικού λογισμού, τη μορφή κανόνων του τύπου «Εάν...τότε», ή σχηματίζουμε νοητικά μοντέλα του εξωτερικού κόσμου, τα οποία έχουν αναλογική σχέση με αυτό που αναπαριστούν; Βασικός στόχος της παρούσας μελέτης, ήταν να συμβάλει στην κάλυψη ενός μέρους της έρευνας των νοητικών αναπαραστάσεων σε σχέση με τον ανεξερεύνητο για τα Ελληνικά δεδομένα, χώρο της νοερής διχοτόμησης. Έγινε προσπάθεια να δοθεί απάντηση στη διαμάχη Kosslyn - Pylyshyn, η οποία θέτει το ερώτημα κατά πόσο η γλώσσα της σκέψης, που θεωρείται ως βάση κάθε νοητικής διεργασίας, είναι αποκλειστικά αναλογικής φύσης (κάνει χρήση νοερών εικόνων) ή και ψηφιακής φύσης σαν τη γλώσσα. Χορηγήθηκαν έργα χωρικής αντίληψης και νοητικής διχοτόμησης, τα οποία διαμορφώθηκαν με βάση προϋπάρχουσες έρευνες. Το δείγμα αποτέλεσαν συνολικά 498 άτομα, οι 234 ήταν άνδρες (N=234) και οι 264 ήταν γυναίκες (N=264). Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν η ανάλυση αξιοπιστίας των δοκιμασιών (reliability analysis), περιγραφική στατιστική (descriptive analysis) και αναλύσεις διακύμανσης ANOVA για τη διερεύνηση διαφορών μεταξύ των επιδόσεων στην χωρική αντίληψη, την νοητική διχοτόμηση και τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Συμπερασματικά, από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι η γνωστική συμπεριφορά των συμμετεχόντων κατά την επίλυση των έργων νοητικής διχοτόμησης αντικειμένων, και ιδιαίτερα στην προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος νοητικής διχοτόμησης της λωρίδας Moebius, παρουσίασε σημαντικές ιδιαιτερότητες που αφορούν κυρίως τους περιορισμούς στους οποίους υπόκειται η ανθρώπινη σκέψη. Τα υποκείμενα παρουσίασαν νοερές τάσεις (γνωστική προκατάληψη) ανάλογες με την προηγούμενη εμπειρία τους, οι οποίες τους εμπόδισαν να υιοθετήσουν άλλους εναλλακτικούς και ίσως αποτελεσματικότερους τρόπους λύσης. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας οδηγούν στη θέση ότι η διαδικασία νοητικής διχοτόμησης της νοερής ή εξωτερικής αναπαράστασης ενός απλού, πρωτόγνωρου και υπαρκτού αντικειμένου, προσεγγίζει τη λεκτική παρά την εικονική μορφή αναπαράστασης. Τα άτομα κατά την διαδικασία νοητικής διχοτόμησης της λωρίδας του Moebius, βλέπουν αυτό που «ξέρουν» και όχι αυτό που υπάρχει στην πραγματικότητα. Η θέση αυτή προσεγγίζει τη θέση του Pylyshyn

(2002, 2003), ο οποίος υποστήριξε ότι η οπτική νοερή απεικόνιση εξαρτάται από αφηρημένες μορφές σκέψης και γνώσης. Συγκεκριμένα εξαρτάται από αφηρημένη προτασιακή γνώση για τον κόσμο, παρά από αντιληπτικές επεξεργασίες (Pylyshyn, 2002, 2003).

Λέξεις κλειδιά: αναπαραστάσεις, γνωστική διαπερατότητα, νοητική διχοτόμηση, Moebius

ΘΕΜ.30.1.2: Έλεγχος του επάλληλου μοντέλου διττής διαδρομής για την ανάγνωση λέξεων με λειτουργική μαγνητική τομογραφία

Αθανάσιος Πρωτόπαπας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ελένη Ορφανίδου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ευστράτιος Καραβασίλης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ευθυμία Καπνουλά, *University of Iowa*

Νικόλαος Σμυρνης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το επάλληλο μοντέλο διττής διαδρομής (dual route cascaded – DRC) για την ανάγνωση των λέξεων περιλαμβάνει μια υπολεξική διαδρομή σειριακής επεξεργασίας και μια λεξική διαδρομή παράλληλης επεξεργασίας. Στο μοντέλο αυτό, οι επιδράσεις του μήκους (δηλαδή του πλήθους γραμμάτων) στην ανάγνωση ψευδολέξεων προέρχονται αποκλειστικά από την υπολεξική διαδρομή, ενώ οι επιδράσεις της συχνότητας στην ανάγνωση λέξεων από τη λεξική διαδρομή. Συνεπώς, ο εντοπισμός των περιοχών λεξικής επεξεργασίας πρέπει να συμπίπτει με τις επιδράσεις συχνότητας, ενώ των περιοχών υπολεξικής επεξεργασίας με τις επιδράσεις μήκους. Για τον έλεγχο της πρόβλεψης αυτής χρησιμοποιήθηκε ένα σύνολο 150 λέξεων και 150 ψευδολέξεων οι οποίες είχαν εξισωθεί μεταξύ τους σε μήκος, διγραμματική και συλλαβική συχνότητα και ορθογραφική διαφάνεια, και είχαν επιλεγεί έτσι ώστε οι μεταβλητές αυτές να μην είναι συσχετισμένες μεταξύ τους. Σαράντα τέσσερις δεξιόχειρες ενήλικες φυσικοί ομιλητές της ελληνικής γλώσσας υποβλήθηκαν σε λειτουργική μαγνητική τομογραφία μεμονωμένων συμβάντων κατά της διάρκειας έργου λεξικής απόφασης με τις λέξεις και ψευδολέξεις και 150 ακόμα δοκιμές ελέγχου όπου εμφανίζονταν σταυροί, σε τυχαία σειρά, σε τρεις συνεδρίες των 15 λεπτών. Η καταγραφή T2* κάλυπτε ολόκληρο τον εγκέφαλο με 36 τομές ανά 2 δευτερόλεπτα σε ογκοστοιχεία 3x3x3

χιλιοστών. Η προεπεξεργασία και η στατιστική ανάλυση έγιναν με το πακέτο SPM8. Η αντίθεση μεταξύ ψευδολέξεων και σταυρών ανέδειξε εστίες πιθανής υπολεξικής επεξεργασίας, ενώ η αντίθεση μεταξύ λέξεων και ψευδολέξεων ανέδειξε εστίες πιθανής λεξικής επεξεργασίας, συμβατές με πρόσφατες ανασκοπήσεις στη βιβλιογραφία. Ο εντοπισμός των επιδράσεων μήκους και συχνότητας δεν συνέπεσε με τις περιοχές αυτές, θέτοντας σε αμφισβήτηση την εφαρμογή του μοντέλου διττής διαδρομής και ειδικότερα του υπολεξικού σκέλους της. Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται με αναφορά στο «τριγωνικό» συνδυαστικό μοντέλο παράλληλης κατανεμημένης επεξεργασίας για την ανάγνωση λέξεων, το οποίο συνάδει με πρόσφατες εξελίξεις στον εντοπισμό και χαρακτηρισμό του «αναγνωστικού δικτύου» του εγκεφάλου.

Λέξεις κλειδιά: Αναγνώριση λέξεων, ανάγνωση, νευροαπεικόνιση, fMRI

ΘΕΜ.30.1.3: Η επίδραση της ομορφιάς του προσώπου στην άδηλη και έκδηλη μάθηση

Ελένη Ζιώρη, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Zoltan Dienes, *University of Sussex*

Η παρούσα εργασία διερευνά την άδηλη (ασυνείδητη) και/ή έκδηλη (συνειδητή) φύση της γνώσης ερεθισμάτων που αποτελούνται από όμορφα πρόσωπα του αντίθετου φύλου, δηλαδή ερεθισμάτων που πειραματικές και νευροαπεικονιστικές έρευνες έχουν δείξει ότι λειτουργούν ως ανταμοιβή και επομένως έχουν υψηλή αξία παρακίνησης. Συγκεκριμένα, εξετάσαμε την επίδοση ανδρών και γυναικών στο πειραματικό έργο της μάθησης τεχνητής γραμματικής (MTG), ένα έργο μη εμπρόθετης μάθησης, το οποίο έχει βρεθεί ότι εκφράζει και άδηλες και έκδηλες διεργασίες. Υποκειμενικές μετρήσεις παρείχαν απόδειξη και έκδηλης και άδηλης γνώσης. Το γενικό πλέγμα των ευρημάτων που αφορούν στην επίδραση της ομορφιάς του αντίθετου φύλου ή της ομορφιάς γενικά αποκάλυψε μειωμένη επίδοση μόνο στην ομάδα των συμμετεχόντων που αποτελούνταν από άνδρες. Συγκεκριμένα, η ομάδα των ανδρών επέδειξε τη χαμηλότερη ακρίβεια όταν ταξινομούσαν όμορφα πρόσωπα γυναικών. Αντικείμενα με υψηλή παροτρυντική αξία, όπως είναι τα όμορφα πρόσωπα γυναικών για τους άντρες, ενδεχομένως,

προσέλκυσαν ένα μεγάλο μερίδιο της προσοχής των ανδρών, γεγονός που, με τη σειρά του, παρενέβη στην επίδοση σε ένα έργο συμπτωματικής μάθησης, όπως είναι το έργο της ΜΤΓ. Επιπλέον, η ομορφιά γενικά (ανεξάρτητα από το φύλο των προσώπων) παρενέβη στην απόκτηση ασυνείδητης δομικής γνώσης μόνο στην ομάδα των ανδρών. Το γεγονός ότι η ομορφιά παρενέβη στην απόκτηση ασυνείδητης γνώσης ακόμα και όταν οι άνδρες ταξινομούσαν πρόσωπα ανδρών υποδηλώνει ότι η επεξεργασία όμορφων προσώπων ανδρών από νεαρούς άνδρες μπορεί να περιελάμβανε μια μάλλον αυξημένη δυσαρέσκεια/αντιπάθεια. Η παραπάνω επεξεργασία μπορεί να θεωρηθεί παρόμοια με την επεξεργασία ερεθισμάτων που λειτουργούν ως ανταμοιβή, όπως έχουν δείξει διάφορες νευροαπεικονιστικές έρευνες. Η παρούσα έρευνα συμβάλλει στην κατανόηση μιας ενδιαφέρουσας αλλά ακόμα αδιευκρίνιστης σχέσης, της σχέσης μεταξύ ασυνείδητων και συνειδητών διεργασιών και της συμπεριφοράς που καθοδηγείται από κίνητρα και συναισθηματικά ερεθίσματα που λειτουργούν ως ανταμοιβή.

ΘΕΜ.30.1.4: Οι οριζόντιες ρίγες παχαίνουν; Εφαρμογή της πλάνης του Helmholtz σε πραγματικά μοντέλα

Ευαγγελία Διαμάντη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ανδρομάχη-Μαρία Κοζώρη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Αντώνιος Κουτσουμπής, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Στεφανία Συμεωνίδου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ηλίας Οικονόμου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Στην πλάνη του Helmholtz ένα τετράγωνο με κάθετες εσωτερικές γραμμές, φαίνεται πιο «κοντό» από ένα ίσο τετράγωνο με οριζόντιες εσωτερικές γραμμές. Η πλάνη φαίνεται να αντικρούει την κοινή παραδοχή ότι οι οριζόντιες ρίγες στα ρούχα «παχαίνουν». Οι Thompson & Mikellidou (2011) επιβεβαίωσαν την πλάνη του Helmholtz, εξετάζοντας σκίτσα ρούχων με κάθετες και οριζόντιες ρίγες. Στην παρούσα έρευνα ελέγξαμε την επίδραση τριών μεταβλητών (χρώμα ρίγας, στάση σώματος μοντέλου και πάχος ρίγας στο ρούχο) σε μία ψυχοφυσική δοκιμασία αντίληψης μεγέθους σε πιο "φυσικά" ερεθίσματα. Τα ερεθίσματά μας κατασκευάστηκαν από πραγματικές φωτογραφίες μοντέλων και οι 22 συμμετέχοντες έκριναν το «πάχος» ενός ερεθίσματος με οριζόντιες ρίγες, σε σχέση

με το ίδιο ερέθισμα χωρίς ρίγες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι οριζόντιες ρίγες φαίνεται να «παχαίνουν» τα μοντέλα σε όλες τις συνθήκες του πειράματος, ανεξάρτητα από το χρώμα και το πάχος τους ή τη στάση σώματος του μοντέλου. Τα δεδομένα αυτά φαίνεται να επιβεβαιώνουν την κοινή αντίληψη ότι οι οριζόντιες ρίγες στα ρούχα «παχαίνουν», τουλάχιστον κάτω από συνθήκες «φυσικής» θέασης.

Λέξεις κλειδιά: αντίληψη μεγέθους, πλάνη του Helmholtz, οπτικές πλάνες

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.2 | Αίθουσα 103

Κοινωνική Νόηση, Μάθηση και Δράση

ΘΕΜ.30.2.1: Επιλύοντας το «παράδοξο του κρέατος»: Μία ποιοτική διερεύνηση παμφάγων και χορτοφάγων της Κύπρου πάνω στις διατροφικές τους συνήθειες

Ελισάβετ Παναγιώτου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ειρήνη Καδιανάκη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα μελέτη εστιάζει σε δύο ομάδες με διαφορετικές διατροφικές συνήθειες στην Κύπρο, τους χορτοφάγους και τους παμφάγους. Πέρα από τη μελέτη των αναπαραστάσεων που έχει κάθε ομάδα για τον εαυτό της και για την άλλη ομάδα, η μελέτη στοχεύει ειδικότερα να εξετάσει το φαινόμενο του παράδοξου του κρέατος, αλλιώς “meat-paradox” (Loughann, Haslam και Bastian, 2010): το φαινόμενο όπου παμφάγα άτομα ενώ δηλώνουν να αγαπούν/σέβονται τα ζώα ταυτόχρονα καταναλώνουν κρέας. Ο τρόπος που τα άτομα διαχειρίζονται το παράδοξο αυτό έχει εξηγηθεί ως τώρα στη βιβλιογραφία με όρους γνωστικής ασυμφωνίας (Festinger, 1957), προτείνοντας ότι τα άτομα είτε αλλάζουν διατροφικές συνήθειες είτε αλλάζουν πεποιθήσεις για τα ζώα (π.χ. αδυναμία συσχέτισης ζώου και φαγητού, καταπίεση ηθικών ανησυχιών). Παρόλα αυτά οι περισσότερες υπάρχουσες μελέτες πάνω στο θέμα θεωρούν δεδομένο ότι τα άτομα θα βιώσουν γνωστική ασυμφωνία και εξετάζουν κυρίως τις αντιδράσεις των παμφάγων μέσω διαφορετικών πειραματικών χειρισμών (Berdsen και Pligt, 2004; Bratanova, Loughann και Bastian, 2011, Loughann, Haslam και Bastian, 2010). Στην παρούσα μελέτη επιλέχθηκε η ποιοτική μεθοδολογία ώστε να διερευνηθεί αν όντως τόσο παμφάγα όσο και χορτοφάγα άτομα βίωσαν κάποτε ή βιώνουν στο παρόν κάποια ασυμφωνία και με

ποιο τρόπο τη διαχειρίστηκαν ή τη διαχειρίζονται στο επίπεδο της σκέψης τους. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται βασίζονται σε θεματική ανάλυση ημιδομημένων συνεντεύξεων και ομάδων εστίασης με 12 άτομα (6 χορτοφάγους και 6 παμφάγους), η οποία εστίασε περαιτέρω στον τρόπο αναπαράστασης και διαχείρισης του παράδοξου του κρέατος. Για την ερμηνεία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η θεωρία των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων (Moscovici 1961). Συγκεκριμένα η μελέτη προτείνει το μοντέλο της Γνωστικής Πολυφασίας για την κατανόηση του φαινομένου meat-paradox ως εναλλακτικού αυτού της Γνωστικής Ασυμφωνίας.

Λέξεις κλειδιά: meat-paradox, μοντέλο γνωστικής πολυφασίας, κοινωνικές αναπαραστάσεις

ΘΕΜ.30.2.2: Έκδηλη ή άδηλη μάθηση κοινωνικών ερεθισμάτων σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Πέννυ Παναγιωτοπούλου, *Πανεπιστήμιο Πατρών*

Η παρούσα έρευνα είναι μία ποιοτική έρευνα για την ενδεχόμενη σχέση έκδηλης και άδηλης μάθησης ως προς κοινωνικά ερεθίσματα σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο όρος της άδηλης μάθησης, σχετικά νέος όρος από το χώρο της γνωστικής ψυχολογίας, δημιουργήθηκε για να εξηγήσει μία μορφή μάθησης πέρα από τα όρια του συνειδητού, τόσο όσον αφορά στον τρόπο εκμάθησης κάποιου γνωστικού αντικειμένου, όσο και στο μαθησιακό αποτέλεσμα καθαυτό. Ο προβληματισμός προέκυψε από έρευνα σε μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τα κοινωνικά αξιώματα, όπως διατυπώθηκε ο όρος από τους Leung και Bond (2002), τα οποία είναι γενικευμένες πεποιθήσεις για κάποιο πρόσωπο, το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον ή τον πνευματικό κόσμο και διατυπώνονται ως βεβαιότητα αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα σε δύο έννοιες ή αντικείμενα. Οι τομείς ενδιαφέροντος οι οποίοι εξετάστηκαν ήταν: το επάγγελμα, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, η οικογένεια, η θρησκεία, ο ελεύθερος χρόνος, η σωματική και ψυχική υγεία, διαπροσωπικές σχέσεις, σχέσεις των δύο φύλων. Σε δείγμα 148 μαθητών και μαθητριών (υψηλής, μέτριας και χαμηλής επίδοσης) τετάρτης - έκτης δημοτικού, και μετά από 53 ομάδες εστίασης διάρκειας

σαρανταπέντε λεπτών περίπου, επιχειρήθηκε να διερευνηθεί αν κοινωνικά ερεθίσματα που εμπίπτουν στους προαναφερθέντες τομείς ενδιαφέροντος είναι αποτέλεσμα έκδηλης μάθησης, δηλαδή αποτέλεσμα συνειδητής και συστηματικής εξοικείωσης των στα πλαίσια του αναλυτικού προγράμματος, ή είναι αποτέλεσμα άδηλης μάθησης του μαθητή. Τα ευρήματα συζητούνται μετά από λεπτομερή εξέταση στα σχολικά εγχειρίδια και στη στοχοθεσία του αναλυτικού προγράμματος και αφού αναζητήθηκαν αναφορές για τις οκτώ θεματικές των κοινωνικών αξιωμάτων. Μεταξύ των ευρημάτων που προέκυψαν αφορούσαν στην επιρροή των απαντήσεων των μαθητών για την θεματική των διαφυλικών σχέσεων από την έλλειψη αναφορών για τη συγκεκριμένη θεματική από τα σχολικά εγχειρίδια και στην ύπαρξη απαντήσεων που δεν μπορούν να εξηγηθούν από τις αναφορές για τις αντίστοιχες θεματικές στα σχολικά βιβλία.

Λέξεις κλειδιά: άδηλη μάθηση, κοινωνικά αξιώματα, ποιοτική ανάλυση

ΘΕΜ.30.2.3: Πώς η αναπαράσταση της παγκοσμιοποίησης και η συλλογική διάσταση της ταυτότητας προβλέπουν την κοινωνικοπολιτική δράση

Άρτεμις-Μαργαρίτα Γρίβα, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ξένια Χρυσοχόου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη και εξατομικευμένη κοινωνία η κοινωνικοπολιτική δράση μεταβάλλεται, περνώντας από τα αιτήματα που απευθύνονται στο κράτος (κράτος αναδιανομής) σε αιτήματα που απευθύνονται στην παγκόσμια κοινότητα (παγκόσμια φτώχεια, περιβάλλον). Σε μία σειρά δύο ποσοτικών συσχετιστικών ερευνών σε δείγματα φοιτητών και γενικού πληθυσμού, υποθέσαμε ότι η αποδοχή και των δύο ειδών αιτημάτων θα προβλέπεται από την τάση των ανθρώπων να βλέπουν τον εαυτό τους ως αλληλεξαρτώμενο από τους άλλους (συλλογική ταυτότητα), αλλά από διαφορετικές αναπαραστάσεις της παγκοσμιοποίησης (ως παγκόσμια ανισότητα ή ως παγκόσμια συνεργασία). Στην πρώτη έρευνα ($N_1 = 137$) (κλειστό ερωτηματολόγιο, δείγμα φοιτητών), η υιοθέτηση παγκόσμιων αιτημάτων δράσης βρέθηκε να προβλέπεται από την αναπαράσταση

της παγκοσμιοποίησης ως παγκόσμιας συνεργασίας και από την ταυτοτική διάσταση της αλληλεξάρτησης από τους άλλους. Η υιοθέτηση κοινωνικών αιτημάτων (εργασία, ασφάλιση, δημόσια υγεία και εκπαίδευση) προβλεπόταν από την αναπαράσταση της παγκοσμιοποίησης ως παγκόσμιας ανισότητας και από την ταυτοτική διάσταση της αλληλεξάρτησης. Στη δεύτερη έρευνα ($N_2 = 275$, δείγμα γενικού πληθυσμού) η αποδοχή των κοινωνικών αιτημάτων βρέθηκε να προβλέπεται από την αλληλεπίδραση της συλλογικής ταυτότητας, της αναπαράστασης της παγκοσμιοποίησης αλλά και των αποδεκτών μορφών κοινωνικοπολιτικής δράσης. Όταν οι συμμετέχοντες εξέφραζαν υψηλή συλλογική ταυτότητα, η αναπαράσταση της παγκοσμιοποίησης ως παγκόσμιας ανισότητας προέβλεπε μεγαλύτερη υιοθέτηση των κοινωνικών αιτημάτων, στο βαθμό όμως που προτιμούσαν μια ατομική, εναλλακτική μορφή δράσης (μέσω ΜΚΟ) και απέρριπταν τις πιο συλλογικές, παραδοσιακές μορφές (κόμματα, σωματεία, σύλλογοι). Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι κανείς επιλέγει διαφορετικά αιτήματα για κοινωνικοπολιτική δράση ανάλογα με το τι πιστεύει για την παγκοσμιοποίηση. Επίσης δείχνουν ότι, όσον αφορά την υιοθέτηση αιτημάτων αναδιανομής από το κράτος, η αντι-παγκοσμιοποιητική αναπαράσταση συνδέεται με την αποδοχή των αιτημάτων αυτών όταν απορρίπτονται οι συλλογικές, οργανωμένες μορφές δράσης και γίνεται δεκτή μία ατομική, 'εναλλακτική' μορφή δράσης. Σε καιρό κρίσης του κοινωνικού κράτους, τα ευρήματα αυτά είναι σημαντικά για την κοινωνιοψυχολογική μελέτη της κοινωνικοπολιτικής δράσης.

ΘΕΜ.30.2.4: Μπορεί ο σεβασμός στη διαφορετικότητα να νομιμοποιεί το ρατσισμό; Ενδείξεις ενός οξύμωρου σχήματος

Τηλέμαχος Ιατρίδης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αναγνώριση της διαφορετικότητας αποτελεί κοινό τόπο στη σύγχρονη αντιρατσιστική ρητορική σε ποικίλα πεδία με εξέχων αυτό της εκπαίδευσης. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση ειδικά επιχειρεί να συγκεράσει το αίτημα αναγνώρισης της διαφορετικότητας με άλλα αιτήματα, κάτω από το σύνθημα «όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι». Αν και ο λόγος της διαφορετικότητας έχει συζητηθεί κριτικά από κοινωνιολόγους και κοινωνικούς ανθρωπολόγους, δεν έχουν εξεταστεί συστηματικά

σε εμπειρικό επίπεδο οι συνέπειές του για την κατανόηση και επεξεργασία του κοινωνικού κόσμου από τους ανθρώπους – συνέπειες που παίζουν οπωσδήποτε καθοριστικό ρόλο για τον αντίκτυπο που φιλοδοξεί να έχει ο λόγος αυτός στην αντιμετώπιση του ρατσισμού. Σε αυτή την παρουσίαση, εστιάζω στη σχέση που έχει η υιοθέτηση του λόγου της διαφορετικότητας με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του ρατσισμού, των θυτών και των θυμάτων του. Παρουσιάζονται τα ευρήματα μιας συσχετιστικής έρευνας που διεξήχθη στην Κρήτη, σε δείγμα εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας/ δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και φοιτητών παιδαγωγικών τμημάτων και καθηγητικών σχολών. Εξετάστηκαν οι αναπαραστάσεις των συμμετεχόντων γύρω από α) τη διαφορετικότητα και τις ανθρώπινες ομοιότητες και διαφορές, καθώς και β) τη μορφολογία, τα αίτια, την έκταση και σοβαρότητα του ρατσισμού, τους ρατσιστές/ θύτες, τα θύματα του ρατσισμού και, τέλος, τα κριτήρια διάγνωσης ρατσισμού. Τα αποτελέσματα δείχνουν μία σύνθετη και διαφοροποιημένη σχέση μεταξύ του λόγου της διαφορετικότητας και της αναπαραστάσης του ρατσισμού σε ποικίλους επιμέρους δείκτες. Ενδεικτικά, ο λόγος της διαφορετικότητας παρουσιάζει θετική συσχέτιση με την αναγνώριση διάφορων κοινωνικών ομάδων ως στόχων ρατσισμού, όχι όμως και των μειονοτικών εκείνων ομάδων που προσδιορίζονται με κοινωνικά-ταξικά κριτήρια. Τα παραπάνω θα συζητηθούν ως προς τις κατανοήσεις του κοινωνικού κόσμου με τις οποίες φαίνεται να συνδέεται ο λόγος της διαφορετικότητας, καθώς επίσης και ως προς τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει αυτή η συζήτηση για την αντιμετώπιση του ρατσισμού στο χώρο της εκπαίδευσης και αλλού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.3 | Αίθουσα 102

Εξουθένωση και Ανθεκτικότητα Επαγγελματιών στην «πρώτη γραμμή»

ΘΕΜ.30.3.1: An exploration of psychosocial risks and their effect on health and well-being of Cypriot firefighters

Lilia A. Psalta, *University of Cyprus*

Elpidoforos S. Soteriadis, *American Medical Center, Nicosia, Cyprus*

Stavroula Leka, *University of Nottingham*

Giorgos Spanoudis, *University of Cyprus*

Firefighters are subject to major stress events during their service. Although data shows that they spend most of their time at fire stations, firefighters may be called for an emergency at any time of the day or night. Apart from being called on a fire, where they endure maximum physical and psychological stress due to the fire circumstances itself, they may experience additional stress due to particular events such as rescuing a victim from a fire or searching for fatalities within burnt buildings. Furthermore, firefighters are often required to rescue injured or deceased victims of motor vehicle accidents, the majority of whom are young individuals. As a result of the above job duties and experiences, firefighters are exposed to high job stress as well as post-traumatic stress disorder (PTSD) that may subsequently lead to suboptimal duty performance and may jeopardize public safety. Finally, such events and experiences may also lead to long-term disability with complex individual and social consequences. The main objectives of this study was to evaluate psychosocial risks and health outcomes such as work-related stress, PTSD and musculoskeletal disorders across Cypriot firefighters. An electronically administered survey was delivered to all firefighters in Cyprus. 430 responses were received achieving a response rate of 67%. Frequency, correlation and regression analysis were conducted. Results will be presented at the conference. Expected benefits of the project include the development of a systematic approach in addressing work-related stress events among Cypriot firefighters. Such a project is also expected to improve the physical and psychological health of firefighters and potentially reduce absenteeism and long-term disability.

ΘΕΜ.30.3.2: Καταθλιπτική συμπτωματολογία και επαγγελματική εξουθένωση των επαγγελματιών που εργάζονται σε θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων

Στάθης Γιακοβής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βασιλική Μπρουσκέλη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Μαρία Λουμάκου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η μελέτη στοχεύει αφενός να διερευνήσει αν οι εργαζόμενοι σε Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων παρουσιάζουν καταθλιπτική συμπτωματολογία και επαγγελματική εξουθένωση και αφετέρου να περιγράψει το προφίλ του πιο «ευάλωτου» εργαζομένου, οριζόμενο από τα κοινωνικο-δημογραφικά

χαρακτηριστικά του. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν εκατό εργαζόμενοι σε Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων ημι-αγροτικών περιοχών της χώρας. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά τους, την Κλίμακα Κατάθλιψης του Beck (BDI) και την Κλίμακα Επαγγελματικής Εξουθένωσης της Maslach (MBI). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας ένα σημαντικό ποσοστό των εργαζόμενων παρουσιάζει καταθλιπτική συμπτωματολογία και επαγγελματική εξουθένωση. Το επιστημονικό προσωπικό παρουσιάζει μικρότερη καταθλιπτική συμπτωματολογία από το λοιπό βοηθητικό προσωπικό. Οι άντρες εργαζόμενοι παρουσιάζουν μεγαλύτερη επαγγελματική εξουθένωση από τις γυναίκες όσον αφορά στην «αίσθηση προσωπικών επιτευγμάτων». Οι εργαζόμενοι από 55 ετών και άνω βιώνουν μεγαλύτερη συναισθηματική εξάντληση από τους εργαζομένους ηλικίας 18-30 ετών. Το διοικητικό προσωπικό παρουσιάζει μικρότερη αποπροσωποποίηση από το λοιπό προσωπικό. Το επιστημονικό και το νοσηλευτικό προσωπικό παρουσιάζουν μικρότερη επαγγελματική εξουθένωση όσον αφορά στην «αίσθηση προσωπικών επιτευγμάτων», από το λοιπό προσωπικό. Μέσα από την έρευνα αυτή καταδείχθηκε η ευαλωτότητα των εργαζομένων σε Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων στην καταθλιπτική συμπτωματολογία και στην επαγγελματική εξουθένωση. Δεν ανεδείχθη ένα συγκεκριμένο προφίλ ευάλωτου εργαζόμενου, αν και εντοπίστηκαν κάποια μεμονωμένα στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα επίδρασης των δημογραφικών μεταβλητών στις εξαρτημένες. Συνεπώς, είναι απαραίτητο να γίνουν παρεμβάσεις με στόχο την αντιμετώπιση των προβλημάτων κατάθλιψης και επαγγελματικής εξουθένωσης των εργαζομένων αλλά και παρεμβάσεις πρόληψης που θα αφορούν το σύνολο των εργαζομένων.

Λέξεις κλειδιά : Κατάθλιψη, επαγγελματική εξουθένωση, Θεραπευτήρια Χρόνιων Παθήσεων.

ΘΕΜ.30.3.3: Η εμπειρία των ειδικών ψυχικής υγείας με άτομα από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες: Συνεπαγωγές για τη Συμβουλευτική

Νεκταρία Γενιτσαροπούλου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Θεανώ Μιχελάρáκη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Φιλία Ίσαρη, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα αξιοποιεί την ποιοτική μεθοδολογία προκειμένου να διερευνήσει τις εμπειρίες των ειδικών ψυχικής υγείας με άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης. Η έρευνα αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς στη χώρα μας, τις τελευταίες κυρίως δεκαετίες παρατηρείται η εισροή μεγάλου αριθμού ατόμων διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης, και δεν υπάρχουν μελέτες που να διερευνούν επισταμένα και σε βάθος τις εμπειρίες, την ευαισθητοποίηση και την πολιτισμική επάρκεια των ειδικών ψυχικής υγείας σε θέματα πολυπολιτισμικότητας. Πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με δεκαπέντε άτομα, 8 γυναίκες και 7 άνδρες, επαγγελματίες ψυχικής υγείας (ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχιάτρους) που εργάζονταν σε δημόσιες υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών- σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας-, στις οποίες έχουν δωρεάν πρόσβαση άτομα διαφορετικής εθνοπολιτισμικής προέλευσης. Για την ανάλυση των δεδομένων αξιοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (Smith, Flowers & Larkin, 2009). Τα ερευνητικά αποτελέσματα περιλαμβάνουν α. εμπειρίες και απόψεις των ειδικών ψυχικής υγείας σχετικά με τους συμβουλευόμενους όπως θέματα που αφορούν τη μετανάστευση, πολιτισμικά χαρακτηριστικά, προβλήματα, δυσκολίες, θέματα πολιτισμικής ταυτότητας κ. ά., β. ζητήματα που αναφέρονται στους συμβούλους/ειδικούς ψυχικής υγείας όπως η ευαισθητοποίηση και οι παράγοντες που συμβάλλουν στην πολιτισμική επάρκεια, και γ. θέματα και προκλήσεις που αφορούν στη συμβουλευτική διαδικασία. Συζητούνται οι συνεπαγωγές της έρευνάς για τη συμβουλευτική ψυχολογία και την πολυπολιτισμική συμβουλευτική.

Λέξεις κλειδιά: πολυπολιτισμική συμβουλευτική, ποιοτική έρευνα, Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση

ΘΕΜ.30.3.4: Η νοηματοδότηση της εμπειρίας και της πρακτικής των επαγγελματιών ψυχικής υγείας στο πλαίσιο της κοινωνικο-οικονομικής κρίσης

Φιλία Ίσαρη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αντιγόνη Αποστολοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γεώργιος Βάσσος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Μαρίνα Διβριώτου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ιορδάνα Μοσκόφη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ειρήνη Πασχαλίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Αναστάσιος Ράπτης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά μια συνεχιζόμενη ποιοτική έρευνα (2014-σήμερα), η οποία μελετά τις εμπειρίες και πρακτικές των εργαζομένων στο χώρο της ψυχικής υγείας στο πλαίσιο της πρόσφατης κοινωνικο-οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα ερευνητικά ευρήματα από 60 ημι-δομημένες συντεύξεις με ψυχολόγους και ψυχιάτρους, που εργάζονται σε δομές ψυχικής υγείας ή ιδιωτικά. Το ερευνητικό υλικό αναλύθηκε με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Στη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων συμμετείχαν μεταπτυχιακοί φοιτητές από τα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών (ΠΜΣ Κλινικής Ψυχολογίας, ΠΜΣ Συμβουλευτικής Ψυχολογίας & Συμβουλευτικής στην Εκπαίδευση, Υγεία και Εργασία) του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η μελέτη αποτυπώνει τους τρόπους που αντιλαμβάνονται και νοσηματοδοτούν οι ειδικοί ψυχικής υγείας τις παρούσες εργασιακές συνθήκες, την παροχή υπηρεσιών, τα αιτήματα του κοινού, καθώς και τις επελθούσες αλλαγές, δυσκολίες και προκλήσεις. Στο πλαίσιο αυτό συζητούνται θέματα προσαρμογής, αντοχής και ανθεκτικότητας και καταγράφονται προτάσεις για το παρόν και το μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: κρίση, ειδικοί και δομές ψυχικής υγείας, ποιοτική έρευνα

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.4 | Αίθουσα 006

Παράγοντες που συμβάλλουν σε Εκπαιδευτικές και Επαγγελματικές Επιλογές

ΘΕΜ.30.4.1: Αναπτύσσοντας μεθοδολογία τηλεσυμβουλευτικής σταδιοδρομίας: Η προσέγγιση της πλατφόρμας TeleCC

Αλέξανδρος Κακούρης, *TeleCC.org - a non-profit initiative, Γραφείο Διασύνδεσης Πανεπιστημίου Αθηνών*

Σοφία Ταμπούρη, *TeleCC.org - a non-profit initiative, Γραφείο Διασύνδεσης Πανεπιστημίου Πειραιώς*

Βιολέττα Μουστακαλή, *TeleCC.org - a non-profit initiative, Γραφείο Διασύνδεσης Πανεπιστημίου Αθηνών*

Οι εξελίξεις στα θέματα σύγχρονης επικοινωνίας και κοινωνικής δικτύωσης οδηγούν όλο και περισσότερους νέους στη χρήση της ηλεκτρονικής μορφής επικοινωνίας.

Συνεπώς, η τηλε-συμβουλευτική, παράλληλα με αρκετές μορφές μη-τυπικής εκπαίδευσης, καθίσταται ολοένα και πιο επίκαιρη στη σύγχρονη συμβουλευτική σταδιοδρομίας. Δεδομένου λοιπόν ότι η τηλε-συμβουλευτική κερδίζει έδαφος παράλληλα προς τις παραδοσιακές μορφές επαγγελματικής συμβουλευτικής, σκοπός της εισήγησης είναι η ανάπτυξη κατάλληλης μεθοδολογίας τηλε-συμβουλευτικής σταδιοδρομίας ικανής να εξυπηρετήσει τις ανάγκες ευρέων πληθυσμών εν δυνάμει συμβουλευομένων. Μια τέτοια μεθοδολογική προσέγγιση αποτελεί η διαδικτυακή πλατφόρμα TeleCC (Tele Career Counselling) η οποία αποτελεί ένα μη-κερδοσκοπικό εγχείρημα των εισηγητών. Η πρακτική που ακολουθείται στην προσπάθεια αυτή στηρίζεται στην ασύγχρονη επικοινωνία μεταξύ συμβούλων και συμβουλευομένων όπως και μεταξύ ομηλίκων. Η συμβουλευτική διαδικασία είναι τόσο ομαδική όσο και ατομική και διαρκεί περισσότερο από τέσσερις μήνες. Η θεματολογία που αναπτύσσεται στις επιμέρους ομάδες διαλόγου αφορά σε: (α) ένταξη φοιτητών και αποφοίτων στην αγορά εργασίας, (β) ενημέρωση μαθητών για θέματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και (γ) ζητήματα νεανικής επιχειρηματικότητας. Τα αποτελέσματα που θα παρουσιαστούν αφορούν στην πρώτη πιλοτική εφαρμογή της διαδικασίας στο διάστημα Φεβρουαρίου – Ιουνίου 2014. Θα παρουσιαστούν επίσης πιλοτικά αποτελέσματα από τη δεύτερη φάση εφαρμογής η οποία σχεδιάζεται για τον Φεβρουάριο 2015. Η συζήτηση των αποτελεσμάτων αφορά σε θέματα επικοινωνίας συμβούλων-συμβουλευομένων, στην ενδυνάμωση της επικοινωνίας και της ενεργού συμμετοχής στην ομάδα, στην ενίσχυση της κριτικής σκέψης και του αναστοχασμού όπως και στην οριοθέτηση ενός σύνθετου ρόλου εκπαιδευτή-συμβούλου ο οποίος προκύπτει από την ακολουθούμενη πρακτική. Ορισμένα ευρήματα της πρώτης πιλοτικής φάσης αντιμετωπίζονται μέσω βελτιώσεων στη δεύτερη. Τα εν λόγω αποτελέσματα αποσκοπούν στο να συμβάλλουν στην έγκυρη ανάπτυξη μεθόδων τηλε-συμβουλευτικής σταδιοδρομίας ικανών να εξυπηρετήσουν σύγχρονες τάσεις στην παρατηρούμενη επικοινωνία μεταξύ των νεανικών πληθυσμών. Επίσης, συμβάλλουν στην ανάπτυξη ενός μη-τυπικού ηλεκτρονικού μαθησιακού περιβάλλοντος το οποίο αποκλίνει από τις παραδοσιακές μορφές τηλε-εκπαίδευσης

αναζητώντας την ενσωμάτωση κοινωνικο-πολιτισμικών θεμάτων (όπως για παράδειγμα η επιχειρηματικότητα) στα οποία αναφύονται ατομικές ανάγκες κριτικού στοχασμού και προσωπικού προσανατολισμού. Μια τέτοια συσχέτιση της μη-τυπικής εκπαίδευσης και της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας δημιουργεί το νέο ρόλο του εκπαιδευτή-συμβούλου ο οποίος χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση και συζήτηση.

ΘΕΜ.30.4.2: Αυτοεκτίμηση, Αυτοαποτελεσματικότητα στη Λήψη Επαγγελματικής Απόφασης και Σχολική Επίδοση στους Εφήβους

Στέλλα Τηρητά, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Μάριος Αργυρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Στην εργασία αυτή διερευνώνται οι σχέσεις μεταξύ αυτοεκτίμησης και αυτοαποτελεσματικότητας στη λήψη επαγγελματικής απόφασης με τη σχολική επίδοση των εφήβων. Επίσης, ελέγχθηκαν διαφορές κατά φύλο, ηλικία, τόπο διαμονής και επαγγελματικό επίπεδο γονιών. Συμμετείχαν 486 μαθητές/τριες (283 κορίτσια και 203 αγόρια) από γυμνάσια και λύκεια της Κύπρου. Χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια αξιολόγησης της αυτοεκτίμησης, αυτοαποτελεσματικότητας και ένα ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν θετική συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και συνολικής αυτοαποτελεσματικότητας (και καθενός από τους πέντε παράγοντες αυτοαποτελεσματικότητας), μεταξύ συνολικής αυτοαποτελεσματικότητας και των πέντε παραγόντων αυτοαποτελεσματικότητας με τη σχολική επίδοση, μεταξύ αυτοεκτίμησης και του παράγοντα της αυτοαποτελεσματικότητας 'επίλυση προβλημάτων' και της ηλικίας των μαθητών/τριών. Συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και σχολικής επίδοσης υπήρχε μόνο για τα αγόρια. Τα κορίτσια παρουσιάζουν στατιστικά υψηλότερες τιμές συνολικής αυτοαποτελεσματικότητας, των πέντε παραγόντων της αυτοαποτελεσματικότητας και σχολικής επίδοσης, ενώ δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην αυτοεκτίμηση μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Οι έφηβοι που διαμένουν σε αστικές περιοχές σημείωσαν στατιστικά υψηλότερες τιμές αυτοεκτίμησης και σχολικής επίδοσης, ενώ δεν παρουσιάστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στη συνολική αυτοαποτελεσματικότητα και στους πέντε

παράγοντες της αυτοαποτελεσματικότητας. Υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του επαγγελματικού επιπέδου του πατέρα και της συνολικής αυτοαποτελεσματικότητας, καθενός από τους πέντε παράγοντες της αυτοαποτελεσματικότητας και σχολικής επίδοσης, ενώ δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ επαγγελματικού επιπέδου του πατέρα και αυτοεκτίμησης. Το επαγγελματικό επίπεδο της μητέρας συσχετίζεται θετικά με τον παράγοντα 'σχεδιασμός σταδιοδρομίας' και τη σχολική επίδοση. Παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές στην αυτοεκτίμηση μεταξύ Γ' Γυμνασίου και Γ' Λυκείου με τους μαθητές/τριες της Γ' Λυκείου να σημειώνουν υψηλότερες τιμές. Οι μαθητές/τριες της Β' Λυκείου σημείωσαν στατιστικά υψηλότερες τιμές σχολικής επίδοσης από αυτούς της Γ' Λυκείου. Τα αποτελέσματα υποστηρίζονται από τη διεθνή βιβλιογραφία. Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν την εφαρμογή προληπτικών προγραμμάτων συμβουλευτικών παρεμβάσεων σε μικρές ηλικίες, ειδικότερα στους μαθητές της υπαίθρου.

Λέξεις κλειδιά: αυτοεκτίμηση, αυτοαποτελεσματικότητα, σχολική επίδοση, έφηβοι

ΘΕΜ.30.4.3: Η μελέτη της επίδρασης προγράμματος ευαισθητοποίησης θετικών συνιστωσών της ευζωίας (well-being) στη λήψη εκπαιδευτικής και επαγγελματικής απόφασης σε Έλληνες μαθητές

Αριάδνη Τσαλούχου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Μαρία Μαλικιώση – Λοΐζου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Έρευνες καταδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο των συναισθημάτων στη λήψη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων. Τα θετικά συναισθήματα, που συνδέονται με τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα, συνεισφέρουν στην ανάπτυξη και τη δημιουργική σκέψη του ανθρώπου, τη διεύρυνση του ορίζοντα της σκέψης και της ποικιλίας των δράσεων και της συμπεριφοράς, την αντιμετώπιση των συνεπειών των αρνητικών συναισθημάτων, την κινητοποίηση μηχανισμών που οδηγούν κλιμακωτά σε ψυχική και συναισθηματική ευημερία. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη της συμβολής θετικών χαρακτηριστικών του χαρακτήρα στην ενεργή και αποτελεσματική αντιμετώπιση δυσκολιών αναφορικά με εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές. Οι συμμετέχοντες μαθητές ηλικίας 14 -15 ετών θα

συμπληρώσουν πριν την έναρξη αλλά και με τη λήξη του προγράμματος παρέμβασης, ερωτηματολόγια που μετρούν: α. Δυσκολίες λήψης εκπαιδευτικής και επαγγελματικής απόφασης που συνδέονται με άγχος, χαμηλή αυτοαντίληψη και μη-αποκρυσταλλωμένη ταυτότητα, β. Θετικές συνιστώσες της ευζωίας, και συγκεκριμένα την ελπίδα, την ψυχική ανθεκτικότητα και την αισιοδοξία, καθώς έρευνες δείχνουν ότι συνδέονται θετικά με την λήψη αποφάσεων. Έχει αποδειχθεί ότι μαθητές ψυχικά ανθεκτικοί στις αλλαγές, αισιόδοξοι, που ατενίζουν με ελπίδα το μέλλον, γίνονται πιο αυτόνομοι, με δική τους ξεχωριστή ταυτότητα και οδηγούνται σε ισορροπία προσωπικής και επαγγελματικής ζωής. Τα θετικά συναισθήματα μπορούν να καλλιεργηθούν στους μαθητές και να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση δυσκολιών στη λήψη των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών τους αποφάσεων αλλά και στην δια βίου λειτουργική επαγγελματική σταδιοδρομία τους. Στόχος της έρευνας είναι, μέσα από ψυχοεκπαιδευτικά προγράμματα παρέμβασης, να αναδειχθούν και να ενδυναμωθούν τα δυνατά σημεία του χαρακτήρα, η θετική σκέψη και οι ικανότητες των εφήβων ως τρόπος διαχείρισης δυσλειτουργικών σκέψεων, αρνητικών συναισθημάτων και αρνητικών πτυχών της προσωπικότητας, στην υπέρβαση των δυσκολιών που σχετίζονται με την διαδικασία λήψης εκπαιδευτικής και επαγγελματικής απόφασης. Η έως τώρα έμφαση από την πλευρά της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας όσον αφορά την λήψη εκπαιδευτικής και επαγγελματικής απόφασης έχει εστιαστεί στη μάθηση της διαδικασίας από την οποία πρέπει να περάσει ο μαθητής για να οδηγηθεί σε λήψη σωστής εκπαιδευτικής και επαγγελματικής απόφασης και όχι τόσο στην καλλιέργεια θετικών συναισθημάτων.

Λέξεις κλειδιά: Λήψη εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων, ευ ζην, ψυχική ανθεκτικότητα, ελπίδα, αισιοδοξία

ΘΕΜ.30.4.4: Ο ρόλος των κοινωνικών δομών στην πρόωρη αποχώρηση μαθητών από το γυμνάσιο: μια εθνογραφική προσέγγισηΜαρία Ιακώβου – Χαραλάμπους, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Μιράντα Χρίστου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση των μαθητών/τριών να εγκαταλείψουν πρόωρα το σχολείο. Συγκεκριμένα, η έρευνα επιχειρεί να ξεφύγει από τα πλαίσια της απλής δημογραφικής περιγραφής των 'dropouts' και να αναλύσει με ποιο τρόπο οι ίδιοι/ες οι μαθητές/τριες που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν την απόφασή τους, στα πλαίσια των κοινωνικών δομών στις οποίες ανήκουν. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας βασίζεται στο έργο του γνωστού κοινωνιολόγου Paul Willis και συγκεκριμένα στην αναζήτηση του τρόπου με τον οποίο περιθωριοποιημένες ομάδες ερμηνεύουν την καταπίεση του συστήματος μέσα από τις δικές τους εμπειρίες και αντιδράσεις. Η έρευνα πραγματεύεται έννοιες όπως η κοινωνική τάξη, η υποκουλτούρα και η αντίσταση. Η έρευνα διεξήχθη σε δυο δημόσια σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης στην Κύπρο. Στην έρευνα έλαβαν μέρος μαθητές/τριες που αποχώρησαν πρόωρα από τις σπουδές τους, εκπαιδευτικοί και μέλη του διευθυντικού προσωπικού, καθώς και μαθητές/τριες που φοιτούν στα εν λόγω σχολεία. Η εθνογραφική προσέγγιση της έρευνας περιλάμβανε ημιδομημένες συνεντεύξεις, μελέτη αρχειακού υλικού, τήρηση ημερολογίου, καθώς και καθημερινές ανεπίσημες αλληλεπιδράσεις με τους/τις μαθητές/τριες. Η εθνογραφική προσέγγιση κρίθηκε απαραίτητη για τη βαθύτερη νοηματοδότηση του τρόπου δράσης μιας 'κλίκας' μαθητών οι οποίοι αποχώρησαν πρόωρα από το σχολείο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, αν και γίνονται συνειδητές προσπάθειες εκ μέρους των φορέων του κάθε σχολείου ώστε να αποτραπεί το φαινόμενο της πρόωρης εγκατάλειψης από το σχολείο, εντούτοις, κάποιοι από τους τρόπους χειρισμού θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αυθόρμητοι και επιφανειακοί. Οι μαθητές/τριες που αποχωρούν από το σχολείο έχουν την ικανότητα να εξασκούν κριτική στο 'σύστημα' και ερμηνεύουν τις πιθανά αυτοκαταστροφικές τους αποφάσεις στα πλαίσια της επιβίωσης σε ένα άνισο και

άδικο σύστημα. Τα συμπεράσματα αναλύονται στα πλαίσια της Κριτικής Παιδαγωγικής.

Λέξεις Κλειδιά: 'dropouts', υποκοουλτούρα, αντίσταση, Κριτική Παιδαγωγική.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.5 | Αίθουσα 005

Θέματα Κοινωνικής και Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας

ΘΕΜ.30.5.1: Ο ρόλος του/της Εκπαιδευτικού της Προσχολικής Εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή των στερεοτύπων του φύλου κατά τη διάρκεια του παιδικού παιχνιδιού

Μαρίνα Αθηνοδώρου, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Ραφαηλίνα Μίτα, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Μαρία Σταυρή, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Όλγα Σολομώντος-Κουντούρη, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Η έρευνα έχει σκοπό να διερευνήσει τις αντιλήψεις, τις στάσεις, τις συμπεριφορές και τα συναισθήματα που έχουν οι Κύπριοι εκπαιδευτικοί της Προσχολικής εκπαίδευσης σχετικά με τη διεξαγωγή του «έμφυλου» παιχνιδιού. Σύμφωνα με τον Bernstein (1997), το σχολείο αναπαράγει κοινωνικούς κώδικες και ιδεολογίες, ενισχύει τις ανισότητες και καλλιεργεί τη διαφορετική αντιμετώπιση αγοριών και κοριτσιών. Επισημαίνουμε την έλλειψη τέτοιων ερευνών στην Κύπρο και θεωρούμε ότι είναι ένα θέμα που προσφέρεται για διερεύνηση, μελέτη και παρέμβαση. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι: (α) κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί του νηπιαγωγείου διακρίνουν το παιχνίδι σε γυναικείο ή ανδρικό, (β) αν η στάση των εκπαιδευτικών στα σημερινά νηπιαγωγεία σχετικά με τις ταυτότητες φύλου στο παιχνίδι είναι στερεοτυπική ή διευρυμένη, και (γ) κατά πόσον η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών σχετικά με τις ταυτότητες φύλου πιθανόν να αναπαράγει στερεότυπα και με ποιο τρόπο. Στην έρευνα συμμετείχαν 10 εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης, οι οποίοι επιλέχθηκαν τυχαία. Για τη συλλογή των δεδομένων δόθηκαν στους/στις εκπαιδευτικούς δύο σενάρια, τα οποία περιέγραφαν μη στερεοτυπικές συμπεριφορές ενός αγοριού και ενός κοριτσιού κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού. Τα σενάρια συνοδεύονταν από ανοικτού τύπου ερωτήσεις σχετικές τις αντιλήψεις, τις στάσεις, τις συμπεριφορές και τα συναισθήματα των εκπαιδευτικών απέναντι στα υποθετικά παιδιά. Οι απαντήσεις

αναλύθηκαν θεματικά. Φάνηκε ότι οι εκπαιδευτικοί καθορίζουν τις στάσεις τους απέναντι στο μη στερεοτυπικό παιχνίδι (αποδοχή, μη αποδοχή, παρότρυνση για αλλαγή) ως αποτέλεσμα των ερμηνειών που δίνουν για το μη στερεοτυπικό παιχνίδι (επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος, αντιδραστική συμπεριφορά, προσαρμοστική συμπεριφορά) και των θετικών ή αρνητικών συναισθημάτων που νιώθουν απέναντι στο μη στερεοτυπικό παιδί. Η συζήτηση περιλαμβάνει εισηγήσεις για μέτρα αποδόμηση των έμφυλων κοινωνικά στερεοτύπων και προκαταλήψεων, ώστε από νωρίς τα παιδιά να είναι ελεύθερα να εκφραστούν και να αναπτυχθούν.

Λέξεις κλειδιά: έμφυλο παιχνίδι, στερεότυπα φύλου, προδημοτική εκπαίδευση

ΘΕΜ.30.5.2: Ο Θετικός Ρόλος του Διαχωρισμού και της Αλληλοεξαρτώμενης Κατασκευής Εαυτού στην Ψυχική Υγεία Αλβανών και Ινδών Μεταναστών στην Ελλάδα

Ευαγγελία Κατέρη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ευάγγελος Χ. Καραδήμας, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ο ρατσισμός αποτελεί ένα χρόνια στρες που συχνά αντιμετωπίζουν οι μετανάστες. Παρόλα αυτά, η ερμηνεία ενός περιστατικού ως ρατσισμός είναι υποκειμενική και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, τόσο προσωπικούς όσο και κοινωνικο-πολιτισμικούς. Στην παρούσα έρευνα, διερευνήσαμε τα άμεσα αποτελέσματα του αντιλαμβανόμενου ρατσισμού στην ψυχική υγεία, καθώς και τα έμμεσα, μέσω της κατασκευής του εαυτού και των τακτικών επιπολιτισμού. Οι συμμετέχοντες της έρευνάς μας ήταν Αλβανοί και Ινδοί μετανάστες πρώτης γενιάς που διαμένουν στην Ελλάδα ($N= 233$). Τα αποτελέσματα των αναλύσεών μας έδειξαν ότι ο αντιλαμβανόμενος ρατσισμός είχε μόνο έμμεσες επιδράσεις- και όχι άμεσες- στην ψυχική υγεία των συμμετεχόντων της έρευνάς μας. Ο διαχωρισμός, δρώντας ως διαμεσολαβούσα μεταβλητή στην σχέση μεταξύ αντιλαμβανόμενου ρατσισμού και ψυχικής υγείας, είχε θετική σχέση με την ικανοποίηση με την ζωή και αρνητική σχέση με την κατάθλιψη. Επιπρόσθετα, η αλληλοεξαρτώμενη κατασκευή εαυτού, δρώντας ρυθμιστικά στην σχέση μεταξύ αντιλαμβανόμενου ρατσισμού και ψυχικής υγείας, φάνηκε να προστατεύει το άτομο από την κατάθλιψη και να αυξάνει την ικανοποίηση από την ζωή του. Τα ευρήματα αυτά υποστηρίζουν το μοντέλο της

άρνησης-ταύτισης (rejection-identification model), σύμφωνα με το οποίο οι μετανάστες που αντιμετωπίζουν ρατσισμό μπορούν να προστατεύσουν κάποιες πτυχές της ψυχικής τους υγείας, με το να ταυτίζονται περισσότερο με την δική τους εθνική ομάδα και με το να συνδέονται περισσότερο με την εσω-ομάδα τους.

Λέξεις Κλειδιά: Αντιλαμβανόμενος ρατσισμός, κατασκευή-εαυτού, τακτικές επιπολιτισμού, ψυχική υγεία, μετανάστες

ΘΕΜ.30.5.3: Η Σχέση των Τακτικών Επιπολιτισμού με την Κατασκευή Εαυτού, την Κοινωνική Στήριξη και την Ψυχική Υγεία σε Αλβανούς και Ινδούς Μετανάστες στην Ελλάδα

Ευαγγελία Κατέρη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ευάγγελος Χ. Καραδήμας, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Στην παρούσα έρευνα, μελετήσαμε τον ρόλο της κατασκευής εαυτού και της εθνικότητας στην επιλογή των τακτικών επιπολιτισμού και στην ψυχική υγεία μεταναστών. Οι συμμετέχοντες της έρευνάς μας ήταν Αλβανοί και Ινδοί μετανάστες πρώτης γενιάς στην Ελλάδα ($N= 233$). Χρησιμοποιώντας κλίμακες για το άγχος, την κατάθλιψη, την κοινωνική στήριξη, όπως επίσης και κλίμακες για τις τακτικές επιπολιτισμού και την κατασκευή εαυτού, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η εθνικότητα του μετανάστη συνδεόταν με όλες τις τακτικές επιπολιτισμού, ενώ μόνο η ενσωμάτωση συνδεόταν και με την ανεξάρτητη και με την αλληλοεξαρτώμενη κατασκευή εαυτού. Επιπρόσθετα, ο διαχωρισμός διατηρούσε άμεση και θετική σχέση με την κοινωνική στήριξη και αρνητική με την κατάθλιψη (εμμέσως μέσω κοινωνικής στήριξης), ενώ η ενσωμάτωση δεν είχε καμία σχέση ούτε με την ψυχική υγεία ούτε με την κοινωνική στήριξη. Η κοινωνική στήριξη δρούσε διαμεσολαβητικά στη σχέση του διαχωρισμού με την κατάθλιψη, ενώ η αλληλοεξαρτώμενη κατασκευή εαυτού δρούσε ρυθμιστικά στην ίδια σχέση. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι οι τακτικές επιπολιτισμού και η κατασκευή εαυτού αλληλεπιδρούν δυναμικά, ενώ ο διαχωρισμός μπορεί να δρα προστατευτικά για την ψυχική υγεία, όταν συνοδεύεται από κοινωνική στήριξη και από αλληλοεξάρτηση. Τα αποτελέσματα αυτά θα συζητηθούν σε σχέση με την θεωρία του επιπολιτισμού και με το μοντέλο της άρνησης-ταύτισης (rejection-identification model).

Λέξεις Κλειδιά: Τακτικές επιπολιτισμού, κατασκευή εαυτού, εθνικότητα, κοινωνική στήριξη, ψυχική υγεία

ΘΕΜ.30.5.4: Επίπεδα διαφορετικότητας και πλαίσια αλληλεπιδράσεων εκπαιδευτικών και παιδιών σε περιβάλλοντα προσχολικής εκπαίδευσης

Χρύσα Νίτσιου, *Πανεπιστήμιο Frederick*

Τα επίπεδα διαφορετικότητας του μαθητικού πληθυσμού αποτελούν κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο περιστρέφεται το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής ψυχολογίας κυρίως σήμερα, που η διαφορετικότητα των παιδιών είναι έκδηλη μέσα στις σχολικές τάξεις, και συγκεκριμένα στις τάξεις που φοιτούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, οι συνθήκες μάθησης των οποίων μας απασχολούν στην παρούσα έρευνα. Καθώς η πολιτισμική σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού μεταβάλλεται ραγδαία, κρίθηκε αναγκαία η διερεύνηση και η αποτύπωση των συνθηκών μέσα στις οποίες πραγματοποιείται σήμερα η διαδικασία μάθησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας, σε πολυπολιτισμικά και πολυγλωσσικά νηπιαγωγεία της Κύπρου. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση δύο ερευνητικών μεθόδων, συγκεκριμένα, της μεθόδου της παρατήρησης μέσα στις τάξεις των νηπιαγωγείων, καθώς και ενός ερωτηματολογίου που δημιουργήθηκε με σκοπό τη διερεύνηση του βαθμού της πολιτισμικής συνείδησης και ετοιμότητας των εκπαιδευτικών. Η παρατήρηση πραγματοποιήθηκε εφαρμόζοντας μια προσαρμογή του Συστήματος Παρατήρησης και Αξιολόγησης της Τάξης - CLASS (Classroom Assessment Scoring System-CLASS, La Paro, Hamre, & Pianta, 2012). Το συγκεκριμένο εργαλείο παρατήρησης παρέχει δεδομένα που αφορούν το πλαίσιο, το είδος, αλλά και την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιού σε προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης. Όσον αφορά το ερωτηματολόγιο, αυτό βασίστηκε σε ήδη υπάρχον εργαλείο που προσαρμόστηκε στα Ελληνικά δεδομένα για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας (Cultural Diversity Awareness Inventory, Henry, 1986, Brown, 2004), και περιελάμβανε διάφορες δηλώσεις με κλίμακα διαβάθμισης. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έχει δείξει ότι παρά το γεγονός ότι οι εκπαιδευτικοί προσχολικής εκπαίδευσης είναι ως ένα βαθμό

ευαισθητοποιημένοι σχετικά με θέματα πολιτισμικής διαφορετικότητας, θα πρέπει να επιμορφωθούν πιο αποτελεσματικά, έτσι ώστε να ενισχύσουν και να αναπτύξουν περισσότερο την πολιτισμική τους συνείδηση και ετοιμότητα, και συνεπώς να είναι σε θέση να δημιουργήσουν ένα διδακτικό και μαθησιακό περιβάλλον που να ανταποκρίνεται στην κρίσιμη αναπτυξιακή περίοδο της προσχολικής ηλικίας, και την διαφορετικότητα που τη χαρακτηρίζει.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.6 | Αίθουσα 004

Δυσκολίες Μάθησης και Ανάγνωσης

ΘΕΜ.30.6.1: Μεταγνωστικές δεξιότητες μάθησης και μαθησιακές δυσκολίες

Φιλίππια Δούλου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μαρία Κουλιανού, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Σταυρούλα Σαμαρτζή, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Οι μαθησιακές δυσκολίες αποτελούν μία ομάδα διαταραχών με μεγάλη ανομοιογένεια. Για αυτές φαίνεται να ευθύνονται, μεταξύ άλλων, ελλείμματα μεταγνωστικού τύπου, υπό την έννοια του σκόπμου και συνειδητού ελέγχου των γνωστικών ενεργειών (Brown, 1980). Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε το μεταγνωστικό προφίλ μαθητών και μαθητριών γυμνασίου με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες, προκειμένου να σκιαγραφηθεί ο τύπος και τα χαρακτηριστικά των μεταγνωστικών στρατηγικών που χρησιμοποιούν. Ως θεωρητικό υπόβαθρο χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο της Brown (1980), στο οποίο η διαδικασία της μάθησης χαρακτηρίζεται ως αυτορυθμιζόμενη και αποδίδεται στο μαθητή ένας ρόλος ενεργητικός και αλληλεπιδραστικός. Μελετήθηκαν δυο στοιχεία της μεταγνώσης: η γνώση για το γινώσκειν (knowledge of cognition) και η ρύθμιση του γινώσκειν (regulation of cognition). Η πρώτη απαρτίζεται από τη δηλωτική, τη διαδικαστική και την περιστασιακή γνώση ενώ η δεύτερη, βρίσκεται σε ένα ιεραρχικά ανώτερο επίπεδο και αφορά δραστηριότητες οι οποίες επιτρέπουν στο άτομο να συμμετέχει ενεργά στην μάθηση όπως ο σχεδιασμός, η παρακολούθηση και ο έλεγχος (Sperling, Howard, Miller & Murphy, 2002). Για το σκοπό της έρευνας προσαρμόσαμε στα ελληνικά και χρησιμοποιήσαμε το ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς Jr.MAI των Sperling, Howard, Miller & Murphy (2002). Στην έρευνα συμμετείχαν 247 μαθητές

και μαθήτριες Γυμνασίου (72 με, και 175 χωρίς μαθησιακές δυσκολίες) από το Ίλιον Αττικής και το Αίγιο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, (α) τόσο οι μαθητές με όσο και αυτοί χωρίς μαθησιακές δυσκολίες προτιμούν απλούστερες μεταγνωστικές στρατηγικές τύπου «γνώση για το γινώσκειν» ενώ οι στρατηγικές που απαιτούν βαθύτερη επεξεργασία (ρύθμιση του γινώσκειν) τα δυσκολεύουν, όμως (β) οι μαθητές χωρίς μαθησιακές δυσκολίες υπερτερούν σε στοιχεία της γνώσης για το γινώσκειν όπως η δηλωτική, η διαδικαστική και η περιστασιακή γνώση και επίσης, έχουν υψηλή αντίληψη της αυτο-αποτελεσματικότητας. Τα ευρήματα αυτά είναι σημαντικά γιατί δείχνουν ότι οι μαθησιακές δυσκολίες δεν συνδέονται τόσο με την έλλειψη μεταγνωστικών μηχανισμών αλλά με την μάλλον πιο αναποτελεσματική χρήση αυτών των μηχανισμών από τους μαθητές.

Λέξεις-κλειδιά: *Μεταγνωστικές δεξιότητες, μεταγνωστική γνώση, ρύθμιση*

γινώσκειν, Jr. MAI

ΘΕΜ.30.6.2: Ορθογραφική ευαισθησία και μορφολογική επίγνωση σε σχέση με ονοματικά παραγωγικά επιθήματα της ελληνικής γλώσσας, σε μαθητές με και χωρίς αναγνωστικές δυσκολίες

Μαρία Ψωμιάδου, Πανεπιστήμιο Πατρών

Κλεοπάτρα Διακογιώργη, Πανεπιστήμιο Πατρών

Η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην ορθογραφική ευαισθησία, στη φωνολογική επίγνωση και στη μορφολογική επίγνωση με την ορθογραφημένη γραφή αποτελεί πρόκληση για τη διεθνή έρευνα πάνω στην ανάπτυξη των ορθογραφικών δεξιοτήτων των παιδιών (Casalis et al., 2011· Senechal & Kearnan, 2007· Deacon και Bryant, 2006· Deacon et al, 2009). Αντίστοιχες έρευνες με μαθητές με αναγνωστικές δυσκολίες είναι ελάχιστες και στη πλειονότητά τους δείχνουν ότι οι επιδόσεις των συγκεκριμένων μαθητών στις δοκιμασίες ελέγχου αυτών των δεξιοτήτων είναι χαμηλότερες από αυτές των τυπικών μαθητών (π.χ. Casalis et al., 2004· Hauerwas & Walker, 2003). Από όσο γνωρίζουμε, καμία έρευνα δεν έχει διεξαχθεί στον τομέα σε ελληνόφωνους μαθητές με αναγνωστικές δυσκολίες. Βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του ρόλου αυτών των παραμέτρων της γλωσσικής επεξεργασίας στην ορθογραφική ευαισθησία σε ονοματικά παραγωγικά επιθήματα

από μαθητές της Στ' Δημοτικού με αναγνωστικές δυσκολίες, οι οποίοι συγκρίνονται με μαθητές τυπικής ανάπτυξης αντίστοιχης χρονολογικής ηλικίας καθώς και με μαθητές τυπικής ανάπτυξης της Δ' δημοτικού αντίστοιχης αναγνωστικής ηλικίας. Επιπλέον, στόχος μας είναι η διερεύνηση των τύπων των στρατηγικών που χρησιμοποιούν αυτές οι ομάδες στο πλαίσιο των ορθογραφικών τους επιλογών καθώς και η ανίχνευση πιθανών ομοιοτήτων και διαφορών. Τέλος, επιχειρούμε να εξετάσουμε τη σχέση ανάμεσα στη μορφολογική και φωνολογική επίγνωση από τη μια μεριά και από την άλλη ανάμεσα στη μορφολογική επίγνωση και την ορθογραφική ευαισθησία σε ονοματικά παραγωγικά επιθήματα. Για την αξιολόγηση της ορθογραφικής ευαισθησίας σε ονοματικά παραγωγικά επιθήματα χρησιμοποιήθηκε μία δοκιμασία ορθογραφικής επιλογής με ψευδολέξεις. Η μορφολογική επίγνωση σε σχέση με ονοματικά παραγωγικά επιθήματα αξιολογήθηκε μέσω συνέντευξης έτσι ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αιτιολογήσουν τις ορθογραφικές τους επιλογές και σε μας τη δυνατότητα να αποκτήσουμε μια πιο σαφή εικόνα σε σχέση με το είδος των πληροφοριών στις οποίες βασίστηκαν αυτές οι επιλογές. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας έρχονται σε συμφωνία με παλαιότερες έρευνες και δείχνουν ότι η μορφολογική επίγνωση σε σχέση με ονοματικά παραγωγικά επιθήματα συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην ορθογραφική ευαισθησία σε ονοματικά παραγωγικά επιθήματα. Επιπλέον, η ΟΑΔ (Ομάδα Αναγνωστικών Δυσκολιών) σημείωσε χαμηλότερο δείκτη μορφολογικής επίγνωσης σε σχέση με ονοματικά παραγωγικά επιθήματα συγκριτικά με την ΟΕΣΤ', ενώ η διαφορά της με την ΟΕΔ ήταν οριακά στατιστικά σημαντική. Όσον αφορά στην ορθογραφική ευαισθησία, βρέθηκε ότι η ΟΑΔ σημείωσε χαμηλότερη επίδοση από την ΟΕΣΤ' και παρόμοια επίδοση με την ΟΕΔ. Επίσης, βρέθηκε ότι ο δείκτης αναγνωστικής ικανότητας έχει θετική, υψηλή συσχέτιση με τη μορφολογική επίγνωση και ότι συμβάλλει στην ανάπτυξη της καθώς και ότι υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στη φωνολογική επίγνωση και στη μορφολογική επίγνωση σε σχέση με τα ονοματικά παραγωγικά επιθήματα που εξετάστηκαν.

Λέξεις κλειδιά: αναγνωστικές δυσκολίες, ορθογραφική επίγνωση, μορφολογική επίγνωση, ορθογραφική ευαισθησία, φωνολογική επίγνωση

ΘΕΜ.30.6.3: Η συμβολή της πρώιμης αναγνώρισης των δυσκολιών φωνημικής διάκρισης και φωνολογικής επίγνωσης στην αντιμετώπιση της ΔΕΠΥ

Χριστίνα Παπαηλιού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Κατερίνα Μανιαδάκη, ΤΕΙ Αθήνας

Νίκη Κάκουρου, ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής Ιλίου

Έχει διαπιστωθεί ότι η φωνολογική επίγνωση αναπτύσσεται κατά την προσχολική ηλικία και βασίζεται στην ικανότητα διάκρισης φωνημάτων, που παρατηρείται από τη γέννηση. Με τη σειρά τους οι δύο αυτές ικανότητες συνιστούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη της αναγνωστικής ικανότητας. Τα ελλείμματα στην αναγνωστική ικανότητα αποτελούν ένα από τα πιο συχνά συνοδά συμπτώματα της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ). Ωστόσο, οι έρευνες για την ικανότητα φωνημικής διάκρισης και φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά με ΔΕΠ-Υ είναι περιορισμένες και αφορούν κυρίως παιδιά σχολικής ηλικίας. Η παρούσα μελέτη έχει στόχο να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ ΔΕΠ-Υ, φωνημικής διάκρισης και φωνολογικής επίγνωσης. Συμμετείχαν 20 νήπια (16 αγόρια και 4 κορίτσια, μέση ηλικία 5.2 έτη) με κλινική διάγνωση ΔΕΠ-Υ και 20 τυπικά αναπτυσσόμενα νήπια (16 αγόρια και 4 κορίτσια, μέση ηλικία 4.8 έτη). Τα παιδιά συμμετείχαν σε δύο δοκιμασίες: (α) *φωνημική διάκριση*: επανάληψη λέξεων που διαβαθμίζονται ως προς τον αριθμό των συλλαβών και τη δυσκολία των συμφώνων και των συμπλεγμάτων, και (β) *φωνολογική επίγνωση*: επισήμανση ομοιότητας στη συλλαβή, επισήμανση ομοιοκαταληξίας, εντοπισμός ομοιότητας – διαφοράς στη συλλαβή, κατάτμηση και σύνθεση συλλαβών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ σημείωσαν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις τόσο στη δοκιμασία φωνημικής διάκρισης όσο και στο σύνολο των δοκιμασιών φωνολογικής επίγνωσης. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι στη δοκιμασία φωνημικής διάκρισης οι επιδόσεις των παιδιών με ΔΕΠ-Υ είναι χαμηλότερες όσο περισσότερες συλλαβές περιέχει η λέξη και όσο πιο περίπλοκα συμπλέγματα περιλαμβάνει. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών και καταδεικνύουν ότι πυρηνικά συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ, όπως η διάσπαση προσοχής προκαλούν

ελλείμματα στην ικανότητα ακουστικής διάκρισης και κατά συνέπεια στη φωνολογική επίγνωση. Η συζήτηση επικεντρώνεται σε μία μέθοδο αντιμετώπισης της ΔΕΠ-Υ κατά τη νηπιακή ηλικία, η οποία στοχεύει πρωτίστως στον περιορισμό των πυρηνικών συμπτωμάτων με απώτερο στόχο την πρόληψη μίας από τις πιο συνηθισμένες συνέπειες της ΔΕΠ-Υ στη σχολική ηλικία, τις Μαθησιακές Δυσκολίες.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ), φωνημική διάκριση, φωνολογική επίγνωση

ΘΕΜ.30.6.4: Δείκτες ανίχνευσης των ειδικών αναγνωστικών δυσκολιών σε αλβανόφωνους μαθητές

Σουζάνα Παντελιάδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Φαίη Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Άγγελος Σανδραβέλης, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Αναστασία Αλευριάδου, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η ανάδειξη της σημασίας των φωνολογικών, μνημονικών, αντιληπτικών και επιτελικών παραγόντων στην επίδοση στην αποκωδικοποίηση και αναγνωστική κατανόηση μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες (ΜΔ) που είχαν την Αλβανική ως μητρική γλώσσα. Συμμετέχοντες ήταν 60 μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες που φοιτούσαν στις τάξεις από Β' δημοτικού έως Β' γυμνασίου, 21 κορίτσια και 39 αγόρια. Όλοι οι μαθητές φοιτούσαν στο ελληνικό σχολείο από την Α' δημοτικού και είχαν 8,9 έτη (ΜΟ) παραμονής στην Ελλάδα. Οι μαθητές αξιολογήθηκαν στην αποκωδικοποίηση και την αναγνωστική κατανόηση μέσω του σταθμισμένου Τεστ Ανάγνωσης (Παντελιάδου & Αντωνίου, 2008), στη φωνολογική επίδοση και στη βραχύχρονη μνήμη μέσω άτυπων εργαλείων, στις επιτελικές διεργασίες (CCTT-1 & 2, Llorente, et al., 1998) και μέσω του RCFT (Osterrieth, 1946). Για την ανάλυση των δεδομένων οι αρχικοί βαθμοί μετατράπηκαν σε τυπικές τιμές και πραγματοποιήθηκε γραμμική παλινδρόμηση για την ανάδειξη της προβλεπτικής σημασίας των ανεξάρτητων μεταβλητών στην επίδοση των μαθητών στην αποκωδικοποίηση και την κατανόηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο συνδυασμός των φωνολογικών, μνημονικών, αντιληπτικών και επιτελικών μεταβλητών προέβλεψε στατιστικώς σημαντικά την

επίδοση στην αποκωδικοποίηση και την κατανόηση των μαθητών με ΜΔ, με τη βραχύχρονη μνήμη να αποτελεί το σημαντικότερο προβλεπτικό παράγοντα. Μέσω των καμπυλών ROC φάνηκε ότι η επίδοση στη φωνολογική επίγνωση και τη βραχυπρόθεσμη μνήμη ανιχνεύει σωστά το 78% και το 81% αντίστοιχα των περιπτώσεων με δυσκολία αποκωδικοποίησης για τη μικρή ηλικιακή ομάδα. Η επίδοση σε όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές ανίχνευσε σωστά από το 70% έως το 90% των περιπτώσεων με δυσκολία αποκωδικοποίησης για τη μεγάλη ηλικιακή ομάδα. Τα αποτελέσματα αυτά αναδεικνύουν τη δυνατότητα της ανίχνευσης των Ειδικών Αναγνωστικών Δυσκολιών από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού μέσω της χρήσης εργαλείων φωνολογικής επίγνωσης και βραχυπρόθεσμης μνήμης στην Ελληνική και όχι τη μητρική γλώσσα. Αντίστοιχα σημαντική κρίνεται η αξιολόγηση αυτών των παραγόντων στη μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα, όπου όμως εξίσου σημαντική είναι και η αξιολόγηση μέσω των επιτελικών και αντιληπτικών τεστ.

Λέξεις κλειδιά: Μαθησιακές Δυσκολίες, Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα, Ανίχνευση

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.7 | Αίθουσα 003

Διαστάσεις του Κοινωνικού Γινώσκειν

ΘΕΜ.30.7.1: Συναισθηματική νοημοσύνη μαθητών προσχολικής ηλικίας και σχέσεις με εκπαιδευτικούς

Μαρία Πούλου, Πανεπιστήμιο Πατρών

Αγγελική Κοκκόση, Πανεπιστήμιο Πατρών

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον από εκπαιδευτικούς και ερευνητές για την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Σχετικές έρευνες αναδεικνύουν τη συμβολή της στην ανάπτυξη των σχέσεων που αναπτύσσουν με τους εκπαιδευτικούς, ακόμη και στις μεγαλύτερες σχολικές ηλικίες. Οι έρευνες όμως επικεντρώνονται κυρίως στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών, ενώ υπάρχει περιορισμένος αριθμός μελετών που αφορά στον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται τις σχέσεις τους με τους εκπαιδευτικούς. Η μελέτη μας επιχειρεί να μελετήσει τη συναισθηματική νοημοσύνη παιδιών προσχολικής ηλικίας και το βαθμό που

συνδέεται με τις σχέσεις τους με τους εκπαιδευτικούς, σύμφωνα με τις αντιλήψεις τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών. Η συναισθηματική νοημοσύνη 225 παιδιών προσχολικής ηλικίας, από 15 νηπιαγωγεία του νομού Αχαΐας μετρήθηκε με το Minnesota Preschool Affect Checklist (MPAC), εργαλείο παρατήρησης με τρεις διαστάσεις: α) αρνητικά συναισθήματα-επιθετικότητα, β) διαχείριση συναισθημάτων-προκοινωνικότητα, γ) θετικά συναισθήματα-παραγωγικότητα. Δεκαπέντε εκπαιδευτικοί προσχολικής ηλικίας συμπλήρωσαν το Student-Teacher Relationship Scale (STRS), για τη σχέση εκπαιδευτικών-μαθητών, το οποίο περιλαμβάνει τις διαστάσεις: α) εμπιστοσύνη-θετική επίδραση εκπαιδευτικού-μαθητή, β) διαφωνία/αρνητική σχέση/σύγκρουση. Οι αντιλήψεις 80 μαθητών τυχαία επιλεγμένων από τους 225, για τις σχέσεις τους με τους εκπαιδευτικούς μελετήθηκαν με συνέντευξη, χρησιμοποιώντας το εργαλείο The Young Children's Appraisals of Teacher Support (Y-CATS), οι ερωτήσεις του οποίου είναι χωρισμένες σε τρεις διαστάσεις: α) υποστήριξη, β) αυτονομία, γ) διαφωνία. Αρχική ανάλυση των αποτελεσμάτων φανερώνει τη συσχέτιση της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών με τις σχέσεις εκπαιδευτικών-μαθητών, σύμφωνα με τις αντιλήψεις τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών.

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αποσκοπούν στην συμπλήρωση της βιβλιογραφίας για τον τρόπο που συνδέεται η συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών με τις σχέσεις εκπαιδευτικών-μαθητών, λαμβάνοντας υπόψη τις αντιλήψεις και των δύο εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τέλος, παρουσιάζονται προτάσεις για την καλλιέργεια της συναισθηματικής νοημοσύνης των παιδιών από το ξεκίνημα κιόλας της σχολικής τους εμπειρίας.

Λέξεις κλειδιά: συναισθηματική νοημοσύνη, σχέσεις μαθητών-εκπαιδευτικών, MPAC, STRS, Y-CATS

ΘΕΜ.30.7.2: Ο ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών στη διαμόρφωση θετικών αντιλήψεων έναντι των συνομηλίκων τους με ειδικές ανάγκες

Σ. Σταυρακάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ανδρονίκη Γάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η σκιαγράφηση των αντιλήψεων έναντι των μαθητών με ειδικές ανάγκες αποτυπώνοντας την οπτική ματιά των παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Δεδομένου ότι στη βιβλιογραφία καταδεικνύεται η σημασία εκπαιδευτικών προγραμμάτων ενσυναίσθησης στη μείωση των αρνητικών στάσεων έναντι ομάδων με κάποιο «στίγμα», βασικό στόχο της έρευνας αυτής αποτελεί η ανάδειξη του βαθμού επίδρασης της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών στη διαμόρφωση των αντιλήψεών τους ως προς τους συνομηλίκους τους με αναπηρία. Στην έρευνα συμμετείχαν 268 μαθητές της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού. Σε γενικές γραμμές, τα ευρήματα αποτύπωσαν μη «φορτισμένες» στάσεις των παιδιών έναντι των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μαθητές που κατατάσσονταν στην κατηγορία της χαμηλής συναισθηματικής νοημοσύνης χαρακτήρισαν με περισσότερα αρνητικά επίθετα τα παιδιά με αναπηρία σε σύγκριση με την ομάδα υψηλής συναισθηματικής νοημοσύνης. Παράλληλα, ως σημαντικό εύρημα αναφέρεται ότι τα αγόρια που έχουν επαφή με παιδιά με νοητική υστέρηση ή κινητική αναπηρία αξιολογήθηκαν με υψηλότερο μέσο όρο συναισθηματικής νοημοσύνης σε σύγκριση με εκείνα τα αγόρια που δεν είχαν καμία επαφή. Τα παραπάνω ευρήματα υποδηλώνουν ότι στο χώρο της εκπαίδευσης και ειδικότερα της πρωτοβάθμιας, ενδεχομένως υπάρχουν σημαντικά περιθώρια και δυνατότητες για εμπάθунση της ενσυναίσθησης. Κατά συνέπεια, με απώτερο σκοπό την εδραίωση περισσότερο θετικών στάσεων ως προς τους συνομηλίκους με ειδικές ανάγκες, ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί σε εκπαιδευτικά προγράμματα ενδυνάμωσης των επιπέδων ενσυναίσθησης των μαθητών καθώς και να ενθαρρύνεται η δυνατότητα προσωπικής εμπειρίας και βιωμένης επικοινωνίας με τον διαφορετικό συμμαθητή.

Λέξεις κλειδιά: *συναισθηματική νοημοσύνη, ειδικές ανάγκες, στάσεις, αντιλήψεις, αναπηρία, επαφή*

ΘΕΜ.30.7.3: Ηθική αποδέσμευση, ενσυναίσθηση και εκφοβισμός σε προέφηβους μαθητέςΕιρήνη Κυπριτοσή, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τις πιθανές σχέσεις αλληλεπίδρασης μεταξύ της ενσυναίσθησης (γνωστική και συναισθηματική), της ηθικής αποδέσμευσης και διαφορετικών μορφών εκφοβισμού σε ένα δείγμα 301 προέφηβων μαθητών μέσω ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς. Μελετήθηκαν δύο μοντέλα μεσολάβησης με το φύλο ως μεταβλητή ρυθμιστή (moderated mediation). Δεδομένων των ερευνητικών ευρημάτων σχετικά με την αμφίδρομη σχέση μεταξύ της ενσυναίσθησης και της ηθικής αποδέσμευσης, το πρώτο μοντέλο διερεύνησε αν η ενσυναίσθηση λειτουργεί ως προβλεπτικός παράγοντας του εκφοβισμού άμεσα και/ή έμμεσα, μέσω της ηθικής αποδέσμευσης, ενώ στο δεύτερο μοντέλο εξετάστηκε αν η ενσυναίσθηση λειτουργεί ως μεσολαβούσα μεταβλητή στη σχέση της ηθικής αποδέσμευσης με τον εκφοβισμό. Το φύλο εξετάστηκε ως ρυθμιστής της επίδρασης των δύο ατομικών παραγόντων στον εκφοβισμό και στα δύο μοντέλα. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι τα αγόρια με χαμηλή γνωστική ενσυναίσθηση είναι πιο πιθανό να εκδηλώνουν έμμεσο εκφοβισμό σχέσεων, ενώ τα κορίτσια λεκτικό εκφοβισμό. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια με χαμηλή γνωστική ενσυναίσθηση είναι πιθανό, μέσω της επίδρασης της υψηλής ηθικής αποδέσμευσης, να εκδηλώνουν όλες τις μορφές εκφοβισμού. Η χαμηλή συναισθηματική ενσυναίσθηση συνδέεται άμεσα με όλες τις μορφές εκφοβισμού, εκτός από τον έμμεσο εκφοβισμό σχέσεων, ενώ η σύνδεση με τον άμεσο εκφοβισμό σχέσεων ισχύει μόνο για τα κορίτσια. Επιπλέον, βρέθηκε να επιδρά έμμεσα, μέσω της υψηλής ηθικής αποδέσμευσης, σε όλες τις μορφές εκφοβισμού, εκτός από τον άμεσο εκφοβισμό σχέσεων. Η υψηλή ηθική αποδέσμευση ως προβλεπτικός παράγοντας βρέθηκε να συνδέεται άμεσα με όλες τις μορφές εκφοβισμού, με τον σωματικό μόνο στα αγόρια. Επιπλέον, η γνωστική ενσυναίσθηση δε βρέθηκε να μεσολαβεί στη σχέση της ηθικής αποδέσμευσης και του εκφοβισμού, ενώ η συναισθηματική ενσυναίσθηση μεσολαβεί στη σχέση σε όλες τις μορφές εκφοβισμού, εκτός από το συμπεριφορικό. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν το ρόλο της ηθικής αποδέσμευσης και της ενσυναίσθησης τόσο

στην εκδήλωση των μορφών εκφοβισμού όσο και στο σχεδιασμό αποτελεσματικών παρεμβάσεων πρόληψης και παρέμβασης.

Λέξεις κλειδιά: εκφοβισμός, γνωστική και συναισθηματική ενσυναίσθηση, ηθική αποδέσμευση.

ΘΕΜ.30.7.4: Θεωρία του Νου, Ηθική Αποδέσμευση και Επιθετικότητα Σχέσεων σε Προέφηβους Μαθητές

Κωνσταντίνος Μ. Κόκκινος, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Ιωάννα Βουλγαρίδου, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Μαριάννα Μάνδραλη, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Χρυσούλα Παρουσίδου, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Τις τελευταίες δεκαετίες τα πορίσματα ερευνών έχουν επισημάνει το ρόλο των κοινωνιο-γνωστικών παραγόντων στην εκδήλωση της επιθετικότητας σχέσεων. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η εξέταση των πιθανών διαδραστικών συνδέσεων ανάμεσα στη Θεωρία του Νου (ΘτΝ), την ηθική αποδέσμευση, και την επιθετικότητα σχέσεων σε δείγμα 120 (57.5% κορίτσια) προέφηβων μαθητών μέσω ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς και σεναρίων ΘτΝ. Στη βάση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που υποστηρίζει την αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στη ΘτΝ και την ηθική αποδέσμευση μελετήθηκαν δυο μοντέλα μεσολάβησης με το φύλο ως μεταβλητή ρυθμιστή (moderated mediation). Στο πρώτο μοντέλο εξετάστηκε αν η ΘτΝ προβλέπει την επιθετικότητα σχέσεων άμεσα και/ή μέσω της ηθικής αποδέσμευσης, ενώ στο δεύτερο η ΘτΝ διερευνήθηκε ως πιθανή μερικώς μεσολαβούσα μεταβλητή στη σχέση ανάμεσα στην ηθική αποδέσμευση και την επιθετικότητα σχέσεων. Το φύλο εξετάστηκε ως ρυθμιστής της επίδρασης της ΘτΝ και της ηθικής αποδέσμευσης στην επιθετικότητα σχέσεων και στα δύο μοντέλα. Από τις αναλύσεις διαφάνηκε ότι τα αγόρια με ελλείμματα στη ΘτΝ είναι πιο πιθανό να εμφανίζουν υψηλότερη ηθική αποδέσμευση, η οποία καταλήγει σε αυξημένη συμμετοχή στην επιθετικότητα σχέσεων. Από την άλλη η φτωχή ΘτΝ βρέθηκε να συνδέεται άμεσα με την επιθετικότητα σχέσεων μόνο στα κορίτσια προεφηβικής ηλικίας. Επιπλέον, προέκυψε πως η ηθική αποδέσμευση είχε άμεση επίδραση στην επιθετικότητα σχέσεων μόνο για τα αγόρια, ενώ η ΘτΝ βρέθηκε να μεσολαβεί μερικώς τη σχέση ανάμεσα στην ηθική αποδέσμευση και την

επιθετικότητα σχέσεων μόνο στα κορίτσια. Τα παραπάνω ευρήματα υπογραμμίζουν τη σημασία των κοινωνιο-γνωστικών παραγόντων στην ερμηνεία του φαινομένου της επιθετικότητας σχέσεων και συζητούνται στη βάση της προοπτικής αξιοποίησής τους στην εφαρμογή παρεμβατικών προγραμμάτων κοινωνικο-συναισθηματικής ενίσχυσης και αναστολής της ηθικής αποδέσμευσης.

Λέξεις-κλειδιά: επιθετικότητα σχέσεων, ΘtN, ηθική αποδέσμευση, προέφηβοι

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30.8 | Αίθουσα 002

Ψυχολογικές Παρεμβάσεις με Παιδιά και Γονείς

ΘΕΜ.30.8.1: Η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής ενός προγράμματος πρώιμης παρέμβασης με τη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών: Σύγκριση μεταξύ παρεμβάσεων δια ζώσης και μέσω Skype

Διαμάντω Φιλιππάτου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεώργιος Σιδερίδης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Παναγιώτα Δημητροπούλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τα τελευταία χρόνια, διεθνώς, γίνεται όλο και περισσότερο χρήση της τεχνολογίας και των τηλεπικοινωνιών στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών πρώιμης παρέμβασης σε πληθυσμούς «υψηλού κινδύνου» ή σε παιδιά με διαγνωσμένες αναπτυξιακές διαταραχές, που διαμένουν σε απομακρυσμένες περιοχές (Cason, 2011). Η συγκεκριμένη ανακοίνωση αφορά στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή ενός προγράμματος πρώιμης παρέμβασης σε νησιά των Κυκλάδων (Πάρο, Αντίπαρο, Μήλο) και σε επιλεγμένες περιοχές του Δήμου της Αθήνας, το οποίο σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε σε τέσσερις φάσεις από τη Διαγνωστική και Θεραπευτική Μονάδα για το Παιδί «Σπύρος Δοξιάδης». Ειδικότερα, αξιολογήθηκαν 149 βρέφη/νήπια και οι οικογένειες τους από τα οποία 83 περιπτώσεις έλαβαν εξειδικευμένες θεραπείες, όπως: πρώιμη παρέμβαση (portage), εργοθεραπεία, λογοθεραπεία, συμβουλευτική, ψυχοθεραπεία γονέων-παιδιού και παρέμβαση στο σχολείο. Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν 1855 θεραπευτικές συνεδρίες από απόσταση μέσω Skype και 270 συνεδρίες εκ του σύνεγγυς. Ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας του προγράμματος περιελάμβανε την αξιολόγηση γνωστικών, γλωσσικών, κοινωνικών δεξιοτήτων και ψυχοσυναισθηματικών προβλημάτων των

παιδιών πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος με τη χρήση κατάλληλων διαγνωστικών εργαλείων, όπως π.χ. το *Griffiths Mental Development Scales*, το *Preschool Language Scale-3*, τα ερωτηματολόγια Achenbach προσχολικής ηλικίας για γονείς και νηπιαγωγούς. Επίσης, αξιολογήθηκε το επίπεδο άγχους καθώς και η ικανοποίηση των γονέων. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν με τη χρήση του T-τεστ για εξαρτημένα δείγματα και φάνηκε ότι η παρέμβαση με τη χρήση του Skype στις περιοχές Πάρο-Αντίπαρο και Μήλο ήταν εξαιρετικά αποτελεσματική σε όλους σχεδόν τους τομείς ανάπτυξης, όπως και η δια ζώσης παρέμβαση στην Αττική. Στατιστικά σχεδόν όλα τα ευρήματα ξεπέρασαν επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Επιπρόσθετα, η παρέμβαση σχετιζόταν με υψηλότερα επίπεδα ικανοποίησης των παρεχόμενων υπηρεσιών παρόλο που δεν σχετιζόταν με μείωση των επιπέδων στρες της οικογένειας. Το πρόγραμμα αποτελεί ένα καινοτόμο παράδειγμα διεπιστημονικής συνεργασίας για την παροχή υψηλού επιπέδου συνδυασμένων θεραπειών/υπηρεσιών πρώιμης παρέμβασης σε απόσταση, εφαρμόζοντας σύγχρονες πρακτικές και προηγμένη τεχνογνωσία.

Λέξεις κλειδιά: πρώιμη παρέμβαση, θεραπείες σε απόσταση, Skype

ΘΕΜ.30.8.2: Βιωματικό ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα «ΑΕΡΟΣΤΑΤΑ»/“Parenting the Strong Willed Child» για γονείς παιδιών ηλικίας 2-8 χρονών με προκλητική συμπεριφορά: Μια αποτελεσματική πρώιμη παρέμβαση

Ανθή Λούτσιου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αναστάσιος Ματσόπουλος, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Άντρη Αναστασίου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η κλινική αυτή μελέτη εκτιμά την αποτελεσματικότητα του ομαδικού ψυχοεκπαιδευτικού προγράμματος “Parenting The Strong Willed Child-Group Curriculum” (PSWC-GC) (Forehand & Long, 2002) με ελληνικό δείγμα γονέων. Το πρόγραμμα αποτελείται από επτά εβδομαδιαίες συνεχόμενες συναντήσεις, οι οποίες αποσκοπούν στη μείωση της προκλητικής συμπεριφοράς παιδιών ηλικίας 2-8 χρονών. Το πρόγραμμα διδάσκει στους γονείς πέντε δεξιότητες (Προσοχή, Επιβράβευση, Προσχεδιασμένη Αγνόηση, Αποτελεσματικές Οδηγίες, και Timeout) και δίνει οδηγίες για εξάσκηση με το παιδί στο σπίτι. Το PSWC-GC προσαρμόστηκε

στα ελληνικά με την έγκριση των δημιουργών του και μετονομάστηκε με τον τίτλο «ΑΕΡΟΣΤΑΤΑ». Εμπλουτίστηκε ώστε να επιτυγχάνει στο μέγιστο τους στόχους της παρέμβασης σε ελληνικό πλαίσιο, διατηρώντας την ακεραιότητα, τη δομή, και τα βασικά συστατικά του αρχικού προγράμματος. Το δείγμα (N=200+) αποτελείται από μητέρες και πατέρες παιδιών ηλικίας 2-8 χρονών από όλη την Κύπρο. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα πακέτο ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς, τα οποία σταθμίστηκαν και προσαρμόστηκαν στα ελληνικά. Υπήρχαν δύο μετρήσεις, δηλαδή η T1 (αρχική) και η T2 με τη λήξη της παρέμβασης. Ο έλεγχος των υποθέσεων έγινε με τη σύγκριση ζευγών δειγμάτων και τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντικά μείωση στο T2 σε σύγκριση με το T1 στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές. Διαφάνηκε μείωση των προκλητικών συμπεριφορών των παιδιών βάση μέτρησης με το Eyberg Child Behavior Inventory (ECBI) και του γονικού στρες βάση των αποτελεσμάτων του Parenting Stress Inventory-Short Form (PSI-SF). Τα αποτελέσματα υποστηρίζουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος PSWC-GC/ΑΕΡΟΣΤΑΤΑ σε ελληνικό δείγμα ως μια πρώιμη παρέμβαση για μείωση της προκλητικής συμπεριφοράς μικρών παιδιών και μείωση του γονικού στρες.

Λέξεις κλειδιά: Πρώιμη Παρέμβαση, προκλητική συμπεριφορά, γονικό στρες

ΘΕΜ.30.8.3: Διερευνώντας τη σημασία της ρύθμισης συναισθήματος στις παρεμβάσεις για αυτό-τραυματισμούς σε εφήβους: μια μετά-ανάλυση

Μύρια Ιωάννου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Nuno Ferreira, *The University of Edinburgh*

Δεν υπάρχουν ακόμα εμπειρικά τεκμηριωμένες αποτελεσματικές θεραπευτικές παρεμβάσεις για τα προμελετημένα φαινόμενα αυτό-τραυματισμών σε εφήβους (deliberate self-harm), που έχουν σαν απώτερο στόχο τη μείωση της συχνότητας των φαινομένων. Έχει υποστηριχθεί ότι οι παρεμβάσεις θα πρέπει στηρίζονται στις λειτουργικές χρήσεις των συμπεριφορών αυτό-τραυματισμού, με τη ρύθμιση συναισθήματος να αποτελεί την πιο συχνά αναφερόμενη λειτουργική χρήση. Παρόλα αυτά, δεν έχει συστηματικώς διερευνηθεί εάν η συμπερίληψη τεχνικών με αξιοσημείωτη έμφαση στη ρύθμιση συναισθήματος στις θεραπευτικές παρεμβάσεις εφηβικών αυτό-τραυματισμών είναι επωφελής. Μέσω μετά-ανάλυσης τυχαίων

επιδράσεων και διενέργειας μετά-παλινδρομικών αναλύσεων (με τη χρήση του λογισμικού CMA), η παρούσα μελέτη διερευνά την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και την πιθανή σημασία της ρύθμισης συναισθήματος, αξιοποιώντας 15 ποιοτικά αξιολογημένες εμπειρικές έρευνες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παρεμβάσεις για αυτό-τραυματισμούς σε εφήβους ήταν μερικώς αποτελεσματικές (με μέτριο μέγεθος επίδρασης) στη μείωση της συχνότητας των φαινομένων αυτό-τραυματισμού, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα, ενώ ο βαθμός έμφασης στη ρύθμιση συναισθήματος ήταν προβλεπτικός παράγοντας της αποτελεσματικότητας μόνο βραχυπρόθεσμα. Δια-ερευνητικές ομαδικές συγκρίσεις έδειξαν ότι η μέθοδος αυτό-τραυματισμού, η κύρια διάγνωση και ο ερευνητικός σχεδιασμός επηρέαζαν διαφορετικά την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων, μεταξύ των ομάδων ερευνών (παράγοντες ετερογένειας). Αντίθετα, η διάρκεια της παρέμβασης, το φύλο και η ηλικία των συμμετεχόντων δεν φάνηκαν να αποτελούν ρυθμιστικούς παράγοντες της αποτελεσματικότητας. Ο βαθμός έμφασης στη ρύθμιση συναισθήματος συνέχισε να προβλέπει γραμμικά, στατιστικά σημαντικά την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων, ανεξαρτήτως ερευνητικού σχεδιασμού. Δεν εντοπίστηκε προκατάληψη δημοσίευσης, και οι αναλύσεις ευαισθησίας υποστήριξαν την ισχύ των αποτελεσμάτων. Συζητούνται οι θεωρητικές και κλινικές εισηγήσεις που προκύπτουν από τα ευρήματα για σημαντικότητα της ρύθμισης συναισθήματος, στο διεθνή και ελλαδικό χώρο. Τονίζεται η ανάγκη για επαρκή έλεγχο του πιθανόν ρυθμιστικού ρόλου άλλων παραγόντων που παραμένουν αδιερεύνητοι από εμπειρικές έρευνες (π.χ. ιστορικό αυτό-τραυματισμού με έμφαση στη συχνότητα και ένταση, διακριτός αριθμός ομαδικών και ατομικών συνεδριών), καθώς και η ανάγκη για μεγαλύτερη έμφαση στη μακροπρόθεσμη θεραπευτική αποτελεσματικότητα.

ΘΕΜ.30.8.4: Γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη και η συμμετοχή του πατέρα στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών: Διαμεσολαβητικά και δυαδικά μοντέλα ανάλυσηςΜαρία Κοτσαμπάσογλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών –**Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*Θεόδωρος Γιοβαζολιάς, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Η θεωρία της γονεϊκής αποδοχής-απόρριψης αναπτύχθηκε προκειμένου να προβλέψει και να εξηγήσει τις βασικές αιτίες, συνέπειες και άλλες συσχετίσεις του βαθμού στον οποίο οι γονείς γίνονται αντιληπτοί ως αποδεκτικοί ή απορριπτικοί από τα παιδιά τους. Στην υποθεωρία της που αφορά την προσωπικότητα, οι πρώιμες εμπειρίες αποδοχής και απόρριψης συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και λειτουργούν στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Έρευνες έχουν δείξει πως οι εμπειρίες δικής τους γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς δημιουργούν δεσμό με τα δικά τους παιδιά και εμπλέκονται στη διαπαιδαγώγησή τους. Σκοπό της παρούσας μελέτης αποτελεί η μελέτη της συζυγικής ικανοποίησης ως διαμεσολαβητικού παράγοντα της σχέσης μεταξύ εμπειριών γονεϊκής αποδοχής και απόρριψης των πατέρων και της εμπλοκής τους στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Επιπλέον σκοπός μας ήταν η μελέτη τυχόν επιδράσεων πράττοντος και συμπράττοντος της συζυγικής ικανοποίησης στην πατρική εμπλοκή. Μελετήθηκαν 173 παντρεμένα ζευγάρια με τουλάχιστον ένα παιδί ηλικίας από δύο έως και δώδεκα ετών, ενώ για τη μέτρηση της συζυγικής ικανοποίησης δόθηκαν απαντήσεις τόσο από τους άντρες όσο και από τις γυναίκες του δείγματος. Για τη μελέτη του μοντέλου διαμεσολάβησης χρησιμοποιήσαμε το πρόγραμμα PROCESS που αναπτύχθηκε από τον Hayes. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ικανοποίηση των αντρών από το γάμο μπορεί να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητικός παράγοντας της σχέσης μεταξύ αντιλαμβανόμενης γονεϊκής αποδοχής και συμμετοχής τους στην ανατροφή των παιδιών. Ακόμη, με τη χρήση του μοντέλου δυαδικής ανάλυσης βρέθηκε πως η συζυγική ικανοποίηση των γυναικών σχετίζεται θετικά όχι μόνο με τις δικές τους αναφορές πατρικής εμπλοκής, αλλά και με εκείνες των συζύγων τους. Τα συμπεράσματα μπορούν να αξιοποιηθούν στο πεδίο της συμβουλευτικής γονέων και οικογένειας, καθώς αναδεικνύουν τη σημασία της ενδυνάμωσης της συζυγικής

σχέσης για την ενίσχυση τη συμμετοχής του πατέρα στην ανατροφή των παιδιών, αλλά και τη σημασία επεξεργασίας ζητημάτων που αφορούν τον τρόπο ανατροφής των πατέρων στην οικογένεια καταγωγής τους.

Λέξεις Κλειδιά: αντιλαμβανόμενη γονεϊκή αποδοχή- απόρριψη, συζυγική ικανοποίηση, συμμετοχή του πατέρα, διαμεσολάβηση, δυαδικά μοντέλα

17.00 – 18.30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΗ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΜ6

Προεδρείο: Ειρήνη-Άννα Διακίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το Πρόβλημα της Εννοιολογικής Αλλαγής και οι Επιπτώσεις του για μια Θεωρία Γνωστικής Ανάπτυξης

Στέλλα Βοσνιάδου, Εθνικό και Καποδοστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αίθουσα: Β108 Κτίριο Αναστάσιος Λεβέντης

I will argue that it is fruitful to examine cognitive development from a domain-specific, conceptual change point of view, but that both domain specific and domain general approaches are necessary in order to provide an account of how cognitive development happens. I will start by describing the ‘framework theory’ approach to conceptual change and explain how it can provide a comprehensive framework for understanding students’ difficulties in learning counter-intuitive science and math concepts. I then draw the implications of this approach for theories of cognitive development in general. More particularly I will propose that it is worth exploring the hypothesis that cognitive development springs from a small number of ‘core knowledge’ domains and a Type 1 processing system, and proceeds with the help of executive functions and cultural input to the deliberate creation of new conceptual structures, new representations, and new types of processing.

ΚΥΡΙΑΚΗ 31 ΜΑΪΟΥ 2015

10:00 – 11:30

Προσκεκλημένα Συμπόσια & Συμπόσια

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.1 | Αίθουσα 108

Θετική Ψυχολογία: Σύγχρονες εξελίξεις και εφαρμογές

Οργανωτής - Συζητητής: Αναστάσιος Σταλίκας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η Θετική Ψυχολογία αποτελεί τον νεώτερο και τον ταχύτερα αναπτυσσόμενο τομέα της Ψυχολογίας. Με κύριο χαρακτηριστικό της την έμφαση στην ανθρώπινη ανάπτυξη, την διαδικασία αυτοπραγμάτωσης και την αναζήτηση της ευδαιμονίας, ευτυχίας και του ευζήν, έχει (επανα)φέρει στο προσκήνιο έννοιες και θεωρητικά μοντέλα που συνδέονται όχι μόνο με την διασφάλιση και προαγωγή της ψυχικής υγείας αλλά και με την μάθηση, επίδοση, απόδοση και αποτελεσματικότητα. Σε αυτό το συμπόσιο θα αναφερθούμε στις τελευταίες θεωρητικές εξελίξεις, στα ερευνητικά ευρήματα και στις εφαρμογές της Θετικής Ψυχολογίας στην ψυχοθεραπεία, συμβουλευτική, και στην εργασία.

Εισήγηση 1

Η γέννηση και ανάπτυξη της Θετικής Ψυχολογίας

Αναστάσιος Σταλίκας, Ph.D.

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, Ελλάδα

Η Θετική Ψυχολογία αποτελεί τον νεώτερο και ταχύτερα αναπτυσσόμενο γνωστικό πεδίο στη Ψυχολογία. Οι Θεωρητικές της προτάσεις και μοντέλα, τα ερευνητικά της πορίσματα και οι εφαρμογές της έχουν βρει ανταπόκριση και ενσωματωθεί σε πολλά και διαφορετικά επιστημονικά πεδία στο χώρο των κοινωνικών, ιατρικών, φιλοσοφικών και φυσικών επιστημών. Σε αυτή την ομιλία θα παρουσιάσουμε την διαδικασία γέννησης και ανάπτυξης της Θετικής Ψυχολογίας, απαντώντας σε πέντε βασικά ερωτήματα: 1. Ποιες είναι οι επιστημολογικές καταβολές της Θετικής Ψυχολογίας; 2. Ποια είναι τα βασικά αξιώματα της Θετικής Ψυχολογίας; 3. Ποιο

είναι οι βασικοί παράγοντες που συντέλεσαν στη γέννηση και ανάπτυξη της; 4. Ποια είναι η εννοιολογική της ταυτότητα; και 5. Ποια είναι η συμβολή της στη ανάπτυξη της επιστήμης; Στόχος μας είναι οι απαντήσεις σε αυτά τα πέντε ερωτήματα να συντελέσουν στην αποσαφήνιση της εννοιολογικής ταυτότητας της Θετικής Ψυχολογίας

Εισήγηση 2

Η αυτοσυμπόνια και η σχέση της με το ευ ζην

Ειρήνη Καρακασίδου, Υποψ. Διδάκτωρ Ψυχολογίας, Αναστάσιος Σταλίκας, Ph.D.

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, Ελλάδα

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ένας εντατικοποιημένος διάλογος μεταξύ της ανατολικής φιλοσοφικής σκέψης και της δυτικής ψυχολογίας (Watson, Batchelor, & Claxton, 1999), ο οποίος οδηγεί σε νέους τρόπους προσέγγισης, μελέτης και κατανόησης της ψυχικής ευεξίας. Οι αρχές του Βουδισμού επικεντρώνονται σε μεγάλο βαθμό στην ανάλυση και κατανόηση της φύσης του εαυτού, και κάποιες πυρηνικές έννοιες έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμες για εκείνους τους ερευνητές, οι οποίοι εστιάζονται στη μελέτη της ψυχικής εξέλιξης και ευημερίας του ατόμου (Gallagher & Shear, 1999). Μια σημαντική έννοια που έχει πρόσφατα αναδυθεί στη δυτική ψυχολογία και σχετίζεται άμεσα με τον εαυτό είναι η αυτοσυμπόνια (Bennett-Goleman, 2001). Σύμφωνα με τη Neff (2003) η αυτοσυμπόνια ορίζεται ως "η ικανότητα του ατόμου να στέκεται με κατανόηση απέναντι στον εαυτό του, όταν υποφέρει, αποτυγχάνει ή αισθάνεται ανεπαρκής, αντί να του ασκεί κριτική ή να αγνοεί τον πόνο και τα αρνητικά του συναισθήματα". Έρευνες δείχνουν ότι η αυτοσυμπόνια συνδέεται με υψηλά επίπεδα θετικών συναισθημάτων και χαμηλά επίπεδα αρνητικών συναισθημάτων (Neff & Vonk, 2009), με υψηλή ικανοποίηση από τη ζωή (Neff et al., 2007) και την εργασία (Tangney, Stuewig, & Mashek, 2007), λιγότερο άγχος, στρες και κατάθλιψη (Raes, 2010), καθώς και υψηλά επίπεδα ευτυχίας και συνολικού ευ ζην (Neely et al., 2009).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση της έννοιας της αυτοσυμπόνοιας, ο εννοιολογικός διαχωρισμός της από άλλες συγγενείς έννοιες, όπως η αυτοεκτίμηση και η αυτολύπηση καθώς και η παρουσίαση της σχέσης της με διάφορες μεταβλητές που απαρτίζουν το ευ ζην. Η διερεύνηση της αυτοσυμπόνοιας δύναται να συμβάλει στην εξελισσόμενη πορεία της θετικής ψυχολογίας (Seligman & Csikzentmihalyi, 2000) και να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό των δράσεων και των συμπεριφορών που συντελούν στη διαδικασία αυτόπραγμάτωσης και ικανοποίησης από την ζωή (Diener, 2000).

Εισήγηση 3

Κοινωνική υποστήριξη και κατάκτηση του ευ ζην: Φιλία ενηλίκων

Πεζηρκιανίδης Χρήστος, Υποψ. Διδάκτωρ Ψυχολογίας, Αναστάσιος Σταλίκας, Ph.D.

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, Ελλάδα

Το ευ ζην αποτελεί βασικό σκοπό του ατόμου και κεντρικό μέλημα της Θετικής Ψυχολογίας, της συμβουλευτικής και της ψυχοθεραπείας. Η κοινωνική υποστήριξη φαίνεται ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη μίας πληθώρας θετικών ατομικών χαρακτηριστικών, που συμβάλουν στην επίτευξη του ευ ζην. Πιο αναλυτικά, η υπάρχουσα γνώση σχετικά με την κοινωνική υποστήριξη τονίζει ότι η αντιλαμβανόμενη κοινωνική υποστήριξη επηρεάζει περισσότερο από κάθε άλλη μεταβλητή το ευ ζην των ατόμων κάθε ηλικίας και κουλτούρας. Σημαντική πηγή πρακτικής και συναισθηματικής υποστήριξης για τους ενήλικες αποτελεί η φιλική σχέση με ένα ή παραπάνω άτομα. Μελέτες έχουν δείξει ότι οι σχέσεις αυτές συμβάλουν στο ευ ζην και την ανάπτυξη θετικής θεώρησης για τη ζωή μέσω της βίωσης θετικών συναισθημάτων, τη μείωση της μοναξιάς και των καταθλιπτικόμορφων συμπτωμάτων και την εμπλοκή σε δραστηριότητες, που προάγουν το νόημα της ζωής. Αντίθετα, έχει βρεθεί ότι, όταν τα άτομα δε δέχονται υποστήριξη από τους φίλους τους, βιώνουν σημαντικά επίπεδα δυσφορίας και επιδεινώνεται η ψυχική και σωματική τους υγεία. Οι θεωρητικοί της Θετικής Ψυχολογίας έχουν εντοπίσει και μελετούν τα τελευταία χρόνια την ευεργετική

επίδραση της ύπαρξης θετικών κοινωνικών σχέσεων και κοινωνικής υποστήριξης για το άτομο. Οι παραπάνω μελέτες και οι εννοιολογικές εξελίξεις στον χώρο της Θετικής Ψυχολογίας φαίνεται ότι προτάσσουν το χτίσιμο θετικών κοινωνικών, και ειδικότερα φιλικών, σχέσεων ως μία αναγκαιότητα για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και την παροχή βοήθειας στα άτομα. Σκοπός της παρούσας ομιλίας είναι να παρουσιάσει μία σύνοψη της σχετικής βιβλιογραφίας αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική υποστήριξη και η φιλία επιδρούν στη ζωή του ενήλικου ατόμου και συμβάλουν στην επίτευξη του ευ ζην. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν οι εννοιολογικές εξελίξεις σε αυτόν τον ερευνητικό χώρο και θα τονιστούν κενά της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και πράξης, που οφείλουν να καλυφθούν λόγω της υψηλής κοινωνικής και επιστημονικής τους σημαντικότητας.

Εισήγηση 4

Θετική ανατροφοδότηση βασιζόμενη στα δυνατά στοιχεία χαρακτήρα

Χαραλάμπους Βίκυ, Υποψ. Διδάκτωρ Ψυχολογίας, Αναστάσιος Σταλίκας, Ph.D.

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, Ελλάδα

Η ανάπτυξη των δυνατών στοιχείων χαρακτήρα (character strengths) αποτελεί έναν από τους τομείς που έχουν απασχολήσει την τελευταία δεκαετία τον κλάδο θετικής ψυχολογίας αλλά και τον τομέα της ηγεσίας στους οργανισμούς. Έχει προταθεί ότι η ανάπτυξη και αξιοποίηση αυτών των δυνατών στοιχείων συνδέεται με αυξημένη επαγγελματική ικανοποίηση, δέσμευση, παρακίνηση, προσαρμοστικότητα στις αλλαγές, ανθεκτικότητα, ευ ζην και μειωμένο στρες. Παράλληλα, η ανατροφοδότηση απόδοσης στον εργασιακό χώρο, θεωρείται ότι επιτελεί σημαντικό και ευεργετικό ρόλο τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο απόδοσης ομάδας. Όταν διεξάγεται εποικοδομητικά, μπορεί να ενδυναμώσει τη δέσμευση, την παρακίνηση, αλλά και την επαγγελματική ικανοποίηση των εργαζομένων, αλλά από την άλλη, όταν επικεντρώνεται αποκλειστικά στις αδυναμίες και ελλείψεις μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα. Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι η περιγραφή ενός μοντέλου που αφορά την μετατόπιση από

την «ανατροφοδότηση σε σχέση με τις αδυναμίες» στην «ανατροφοδότηση στη βάση των δυνατών στοιχείων χαρακτήρα». Συγκεκριμένα, η προσέγγιση αυτή σε σχέση με τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, υποστηρίζει ότι μπορεί να έχουμε περισσότερα θετικά αποτελέσματα εάν επικεντρωνόμαστε στις υφιστάμενες δυνατότητες των ατόμων παρά εάν προσπαθούμε να βελτιώσουμε τις αδυναμίες τους. Αυτά αποτελούν σημαντικά ευρήματα για όλους τους managers/ coaches, οι οποίοι προσπαθούν να βελτιώσουν τόσο τον εαυτό τους όσο και τους άλλους.

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.2 | Αίθουσα 109

Ο ρόλος της προσοχής και του συναισθήματος στην παθογένεση και τη θεραπεία της Κοινωνικής Αγχώδους Διαταραχής

Οργανωτής – Συζητητής: Γεωργία Παναγιώτου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η Κοινωνική Αγχώδης Διαταραχή (ΚΑΔ) είναι μια από τις συχνότερες ψυχολογικές παθήσεις και προκαλεί σημαντική έκπτωση σε διάφορους τομείς λειτουργικότητας, όπως την εργασία, κοινωνική ζωή και εκπαίδευση. Στην αιτιολογία και συντήρηση της εμπλέκονται συναισθηματικοί και γνωστικοί παράγοντες. Το συμπόσιο αυτό παρουσιάζει πειραματικά ευρήματα της ερευνητικής μας ομάδας για το ρόλο της προσοχής και των συναισθημάτων του φόβου και του άγχους στη ΚΑΔ. Ταυτόχρονα συνοψίζει αρχικά ευρήματα από πειραματικές θεραπευτικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στους μηχανισμούς αυτούς. Η παρουσίαση 1 μελετά την υπόθεση της παρατηρητικότητας-αποφυγής. Μέσω ενός έργου οπτικής αναζήτησης η έρευνα μελετά αν η μεροληπτική προσοχή στην ΚΑΔ εστιάζεται μόνο σε απειλητικά πρόσωπα, ή αφορά τα συναισθηματικά πρόσωπα γενικότερα. Η παρουσίαση 2 μελετά το ρόλο των συναισθημάτων του φόβου και του άγχους στις ψυχοφυσιολογικές αντιδράσεις ατόμων με ΚΑΔ προς φοβικά ερεθίσματα κοινωνικού και γενικού περιεχομένου. Η παρουσίαση 3 αφορά αρχικά ευρήματα για την εφαρμογή ενός θεραπευτικού πρωτοκόλλου διαφοροποίησης της μεροληψίας της προσοχής. Τα πρωτόκολλα αυτά στοχεύουν να μειώσουν την τάση για αυξημένη προσοχή προς απειλητικά ερεθίσματα εκπαιδύοντας το άτομο να προσέχει περισσότερο τα ουδέτερα ερεθίσματα. Η παρουσίαση 4 αφορά αρχικά ευρήματα σχετικά με τη χρήση εικονικής πραγματικότητας για θεραπεία της φοβίας

της δημόσιας ομιλίας, ενός συγκεκριμένου τύπου της ΚΑΔ. Σε μια και μόνο συνεδρία, με έκθεση σε ιεραρχικά πιο απειλητικά ερεθίσματα μέσω εικονικής πραγματικότητας στοχεύουμε στην μείωση του υποκειμενικού φόβου. Συνοπτικά, το συμπόσιο στοχεύει στην σύνδεση της βασικής έρευνας στη ψυχοπαθολογία με την ανάπτυξη σύγχρονων θεραπευτικών παρεμβάσεων που να στοχεύουν στους μηχανισμούς συντήρησης της ΚΑΔ.

Εισήγηση 1

Μεροληψία Προσοχής στη Κοινωνική Αγχώδη Διαταραχή προς Συναισθηματικά Πρόσωπα

Μάριος Θεοδώρου¹, Νίκος Κωνσταντίνου¹, Γεωργία Παναγιώτου¹, Scott R. Vrana²
Jaclyn Moloney² & Daniel Berry² ¹Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Virginia Commonwealth
University

Το κοινωνικό άγχος έχει συνδεθεί με μεροληπτική προσοχή προς κοινωνικά ερεθίσματα, όπως οι εκφράσεις προσώπου. Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε η εμπλοκή του φόρτου προσοχής στην επεξεργασία προσώπων σε συνάρτηση με την κοινωνική φοβία. Ογδόντα δύο φοιτητές, χωρίστηκαν σε ομάδα χαμηλού (N = 40) ή υψηλού (N = 42) κοινωνικού άγχους με βάση την επίδοσή τους στο SPAI-23. Εκτέλεσαν ένα έργο οπτικής αναζήτησης κάτω από συνθήκες χαμηλού και υψηλού αντιληπτικού φόρτου προσοχής. Συγκεκριμένα οι συμμετέχοντες έπρεπε να αναγνωρίσουν την ύπαρξη του γράμματος X ή N ανάμεσα σε άλλα O (χαμηλός αντιληπτικός φόρτος) ή άλλα παρόμοια γράμματα (K, T, V, H, L, Z; ψηλός αντιληπτικός φόρτος). Τα γράμματα εμφανίζονταν σε κυκλική διάταξη. Μια άσχετη με το έργο εικόνα προσώπου (ουδέτερης ή θυμωμένης έκφρασης) εμφανιζόταν στο 20% των δοκιμών στο κέντρο της διάταξης των γραμμάτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ομάδα υψηλού κοινωνικού άγχους ήταν γρηγορότερη (χρόνος αντίδρασης) από την ομάδα χαμηλού κοινωνικού άγχους τόσο στις δοκιμές με πρόσωπα με θυμωμένη όσο και με ουδέτερη έκφραση. Τα αποτελέσματα προτείνουν ένα ειδικό ρόλο εμπλοκής των προσώπων, στην επιλεκτική προσοχή ατόμων με υψηλό κοινωνικό άγχος.

Εισήγηση 2

Ψυχοφυσιολογικές αντιδράσεις ατόμων με συμπτώματα Κοινωνικής Αγχώδους Διαταραχής σε φοβικά ερεθίσματα κοινωνικού και μη κοινωνικού περιεχομένου

Γεωργία Παναγιώτου, Μαρία Καρεκλά, Δώρα Γεωργίου

Πανεπιστήμιο: Πανεπιστήμιο Κύπρου

Οι Διαταραχές του Άγχους διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το βαθμό αντίδρασης του αυτόνομου νευρικού συστήματος και του αντανακλαστικού του ξαφνιάσματος όταν το άτομο με συμπτώματα της διαταραχής εκτεθεί σε φοβικά ερεθίσματα. Όσο πιο συγκεκριμένοι είναι οι φόβοι τόσο πιο έντονη η αντίδραση, ενώ η σωματική αντίδραση είναι μικρή σε πιο γενικευμένες φοβίες. Σύμφωνα με κάποιες πρόσφατες έρευνες η Κοινωνική Φοβία βρίσκεται στο μέσο αυτής της διάστασης. Η παρούσα μελέτη διερευνά τις σωματικές αντιδράσεις ατόμων με συμπτώματα Κοινωνικού Άγχους και Συγκεκριμένης Φοβίας των Ζώων σε νοερά σενάρια που περιγράφουν διάφορες φοβικές καταστάσεις, περιλαμβανομένων των κοινωνικών. Ελέγχει επίσης τη σχέση της κατάθλιψης με το βαθμό σωματικών και υποκειμενικών αντιδράσεων. Άτομα με Κοινωνικό Άγχος, αντιδρούσαν πιο έντονα στα δικά τους φοβικά ερεθίσματα παρά σε ερεθίσματα γενικότερου περιεχομένου, ενώ ο βαθμός της αντίδρασης φαίνεται να συσχετίζεται αρνητικά με τα συμπτώματα κατάθλιψης των συμμετεχόντων.

Εισήγηση 3

Τροποποίηση μεροληψιών προσοχής σε φοιτητές με άγχος απόδοσης

Κλαύδια Νεοφύτου, Γεωργία Παναγιώτου

Πανεπιστήμιο: Πανεπιστήμιο Κύπρου

Άτομα με κοινωνικό άγχος παρουσιάζουν μεροληψίες προσοχής, π.χ. τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους προς απειλητικά ερεθίσματα, πράγμα που συντείνει στην συντήρηση της διαταραχής. Προηγούμενες έρευνες που στόχευσαν στη τροποποίηση των μεροληψιών προσοχής μέσω του dot probe task έδειξαν θετικά αποτελέσματα. Ο στόχος της παρούσας πιλοτικής έρευνας ήταν η τροποποίηση των

μεροληψιών προσοχής και η μείωση του άγχους σε άτομα με άγχος απόδοσης. Οι συμμετέχοντες ήταν 14 φοιτητές που αξιολογήθηκαν με το Personal Report of Confidence as a Speaker (PRCS; Paul, 1966) και κατανεμήθηκαν τυχαία στην ομάδα παρέμβασης και ομάδα εικονικής παρέμβασης. Τους ζητήθηκε να πληκτρολογήσουν το σύμβολο που εμφανιζόταν στην οθόνη όσο πιο γρήγορα μπορούσαν. Στην οθόνη εμφανιζόταν ένα ζευγάρι προσώπων. Στην ομάδα παρέμβασης το σύμβολο εμφανιζόταν συχνότερα στην μεριά του ουδέτερου προσώπου ενώ στην εικονική παρέμβαση στην μεριά του ουδέτερου ή θυμωμένου προσώπου το ίδιο συχνά. Έγινε αξιολόγηση των μεροληψιών προσοχής, και του άγχους πριν και μετά την παρέμβαση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των 2 ομάδων πριν την παρέμβαση. Μετά την παρέμβαση υπήρχε μείωση των μεροληψιών προσοχής στην ομάδα παρέμβασης. Η μείωση δεν σχετιζόταν με ελάττωση των επιπέδων άγχους, σε αντίθεση με προηγούμενες έρευνες που αφορούσαν κλινικό πληθυσμό. Όμως, παρόμοια αποτελέσματα είχε προηγούμενη μελέτη που αφορούσε συγκεκριμένα άγχος απόδοσης όπου φάνηκε ότι τα άτομα είχαν μείωση του καταστασιακού άγχους και όχι του άγχους ως χαρακτηριστικό. Χρειάζεται να γίνουν περαιτέρω μελέτες επιβεβαίωσης της αποτελεσματικότητας της παρέμβασης αυτής σε μεγαλύτερα δείγματα, λαμβάνοντας υπόψη τα θετικά αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών αλλά και την ευκολία χορήγησης της.

Εισήγηση 4

Αρχική Εφαρμογή Θεραπείας Έκθεσης μέσω Εικονικής Πραγματικότητας για Άτομα με Φόβο της Δημόσιας Ομιλίας

Στέφανη Ναζίρη, Χριστιάνα Θεοδώρου, Δώρα Γεωργίου, Γεωργία Παναγιώτου

Πανεπιστήμιο: Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η έρευνα εξέτασε την αποτελεσματικότητα της Θεραπείας έκθεσης Εικονικής Πραγματικότητας (ΘΕΠ) για την μείωση του άγχους της δημόσιας ομιλίας, σε μία εξατομικευμένη συνεδρία. Τριάντα Κύπριοι φοιτητές με φοβία δημόσιας ομιλίας, συμμετείχαν στην έρευνα και επιλέγηκαν για τα επίπεδα άγχους δημόσιας ομιλίας

με το Personal Report of Confidence as a Speaker (PRCS). Αφού έκαναν μια αρχική σύντομη παρουσίαση για τον εαυτό τους, κατά την οποία μετρήθηκε το επίπεδο άγχους τους, ιεράρχησαν μια σειρά από σενάρια σχετικά με τη δημόσια ομιλία, ως προς το πόσο άγχος θα τους προκαλούσαν. Με βάση τις βαθμολογίες τους εκτέθηκαν 3-5 φορές (ανάλογα με το βαθμό μείωσης του άγχους τους) μέσω συστήματος Εικονικής Πραγματικότητας σε σκηνές ανάλογες με αυτές που ιεράρχησαν. Μέσω βαθμολογιών των επιπέδων άγχους κατά την κάθε έκθεση έγινε διαπίστωση της μείωσης ή όχι του άγχους για κάθε σενάριο, από τη πρώτη μέχρι την τελευταία έκθεση. Μετά το πέρας όλων των δοκιμών έκθεσης, επανέλαβαν την παρουσίαση για τον εαυτό τους για να εξεταστεί κατά πόσο μειώθηκε το άγχος μετά τη θεραπεία. Προκαταρκτικά ευρήματα κατέδειξαν μείωση του επιπέδου άγχους από την πρώτη μέχρι την τελευταία δοκιμή έκθεσης για κάθε σενάριο, περιλαμβανομένων και αυτών που οι συμμετέχοντες δήλωσαν ως ιδιαίτερα φοβικά. Οι συμμετέχοντες βρήκαν την διαδικασία ευχάριστη και χρήσιμη για την μείωση του άγχους δημόσιας ομιλίας. Τα ευρήματα της έρευνας είναι ενθαρρυντικά για τη χρησιμότητα της ΘΕΠ στη μείωση του άγχους δημόσιας ομιλίας. Θα πρέπει να εξεταστούν κι άλλα θεραπευτικά συστατικά που μπορούν να ενισχύσουν ακόμη περισσότερο την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της θεραπείας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.1 | Αίθουσα 104

«Αν τους αισθάνεσαι, υπάρχουν ...». Η φροντίδα πρόωρων βρεφών και των γονιών τους

Πρόεδρος: Παρασκευή Καραγιάννη, Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου»

Συζητητής: Ελευθερία Αβραμίδου, Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου»

Η πρόωρη γέννηση αποτελεί ένα τραυματικό γεγονός για ένα ζευγάρι, καθώς ανατρέπει την ευτυχισμένη εικόνα που δημιούργησαν οι γονείς για τον ερχομό του παιδιού τους και τους αναγκάζει να έρθουν αντιμέτωποι με σοβαρά προβλήματα υγείας, ακόμη και με τον κίνδυνο να χάσουν το μωρό τους. Τα πρόωρα γεννημένα παιδιά βρίσκονται από την αρχή της γέννησής τους σε μια δύσκολη θέση, η οποία διαφέρει κατά πολύ από τη «φυσιολογική». Επιπλέον, η παραμονή στη μονάδα

εντατικής νεογνών μπορεί να προκαλέσει δυσκολίες στην ανάπτυξη του δεσμού λόγω του πρόωρου αποχωρισμού της μητέρας από το βρέφος. Στις συνθήκες αυτές αναδύονται αντιφατικά συναισθήματα που μπορούν να κατακλύσουν τους γονείς του, καταστέλλοντας κάθε δυνατότητα σκέψης και φαντασίωσης για την ανατροπή της απελπισίας, γεγονός που επιδρά και αναστέλλει ακόμη περισσότερο την ανταπόκριση των βρεφών. Οι γονείς και το βρέφος στη δύσκολη αυτή φάση της ζωής τους, ανεξάρτητα από κάθε πρόγνωση για την ανάπτυξη του βρέφους και την αυτονόητη ιατρική περίθαλψη που προσφέρεται στο βρέφος, χρειάζονται τη συμπάθεια μας, τη φροντίδα μας και τις κατάλληλες παρεμβάσεις. Σκοπός του συμποσίου είναι η παρουσίαση της διεπιστημονικής δουλειάς που πραγματοποιείται στη Β' Νεογνολογική Κλινική Α.Π.Θ. του Γ.Ν. «Παπαγεωργίου» Θεσσαλονίκης για τη φροντίδα των πρόωρων βρεφών και των γονιών τους. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστεί η φυσιοθεραπευτική παρέμβαση για τα πρόωρα νεογνά, το συμβουλευτικό-υποστηρικτικό πλαίσιο που προσφέρεται στους γονείς της Μονάδας Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών, η εμπειρία μητέρων με πρόωρο βρέφος καθώς και οι κλινικές καταστάσεις από την παρακολούθηση των βρεφών, που αφορούν στην επικοινωνιακή-προγλωσσική ανάπτυξη και στη διάθεση για παιχνίδι μετά την έξοδο τους από την Νεογνολογική Κλινική.

Λεξεις – Κλειδια: Πρόωρη γέννηση, Μονάδα Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών, Φροντίδα

Ευάλωτες ζωές πρόωρα στα χέρια μας: «Η πρώιμη παρέμβαση καθορίζει τη νευροαναπτυξιακή έκβαση αποφοίτων Μονάδων Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών». Φυσικοθεραπευτική Προσέγγιση

Κυριακίδου Μαρία*, Νικολαΐδης Νικόλαος

Β' Πανεπιστημιακή Νεογνολογική Κλινική του Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκης

Οι εξελίξεις στη νεογνολογία έχουν μειώσει θεαματικά τα ποσοστά θνητότητας πρόωρων και γενικότερα νεογνών τα οποία, υπό άλλες συνθήκες, θα αντιμετώπιζαν υψηλό κίνδυνο εμφάνισης αναπτυξιακών διαταραχών. Η πρόκληση για τους

επαγγελματίες υγείας που φροντίζουν αυτά τα νεογνά και τις οικογένειές τους δεν είναι μόνο η εξασφάλιση της επιβίωσης αυτού του πληθυσμού, αλλά και η βελτιστοποίηση της αναπτυξιακής του πορείας. Η μονάδα εντατικής νοσηλείας νεογνών (MENN) αποτελεί ένα περιβάλλον «υψηλής τεχνολογίας», το οποίο έρχεται σε έντονη αντίθεση με το θερμό, σκοτεινό, υποστηρικτικό και καταπραϊντικό περιβάλλον της μήτρας. Συνεπώς, η προσπάθεια εξομοίωσης ενός περιβάλλοντος, το οποίο απευθύνεται εξατομικευμένα στο ανώριμο νευρικό σύστημα κάθε νεογνού είναι κρίσιμο στοιχείο στην παροχή φροντίδας στη MENN. Η φυσικοθεραπευτική παρέμβαση αρχίζει με την είσοδο του νεογνού στην Μονάδα Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών. Η θεραπευτική παρέμβαση σε αυτή τη φάση αφορά τη σωστή τοποθέτηση του πρόωρου νεογνού. Έχει στόχο να προάγει τη φυσιολογική δομική ευθυγράμμιση και τον νευροκινητικό έλεγχο, ο οποίος είναι απαραίτητος για τη βέλτιστη ανάπτυξη της στάσης και των κινητικών επιδεξιοτήτων του νεογνού. Αντιστρόφως, η έλλειψη προσοχής στα αναπτυσσόμενα κινητικά πρότυπα του νεογνού μπορεί να δημιουργήσει άμεσα αλλά και μακροχρόνια λειτουργικά προβλήματα, ακόμα και όταν δεν υφίσταται εμφανής εγκεφαλική βλάβη.

Λεξεις – Κλειδια: Προωρότητα, Νευροκινητικός έλεγχος, Φυσιοθεραπευτική Παρέμβαση

Η ψυχολογική παρέμβαση στην «πρώιμη» ανάπτυξη της γονεϊκότητας στη Μονάδα Εντατικής Νεογνών, Β' MENN του Γ.Ν. Παπαγεωργίου Θεσσαλονίκης

Μπάμπαλου Χριστίνα-Ελένη, Χατζηβαλσαμά Παναγιώτα, Μπασιάλλα Φραντσέσκα,*

Καραγιάννη Παρασκευή & Νικολαΐδης Νικόλαος

Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη Β'

Πανεπιστημιακή Νεογνολογική Κλινική του Γ.Ν. «Παπαγεωργίου»

Η ποιότητα του αναπτυσσόμενου δεσμού μητέρας-βρέφους σε καταστάσεις προωρότητας επιδρά και στη μετέπειτα ανάπτυξη του νεογνού. Μακροπρόθεσμα η προωρότητα αυτή καθαυτή, δεν εμφανίζεται ως λόγος διαταραχής του δεσμού μητέρας-βρέφους. Η νοσηλεία του νεογνού στη μονάδα εντατικής νεογνών

αποτελεί μια πολύ δύσκολη εμπειρία για τους γονείς, νιώθουν έντονο άγχος ή/και στενοχώρια, νιώθουν ανήμποροι και ανεπαρκείς στον καινούριο τους ρόλο ως γονείς. Ο αποχωρισμός του νεογνού από τη μητέρα κατά τη διάρκεια των πρώτων εβδομάδων ζωής του, λόγω της παραμονής του στην μονάδα προσθέτει επιπλέον δυσκολίες. Επίσης, η υποστήριξη του πατέρα προς τη μητέρα αναδύεται ως παράγοντας απαραίτητος και σημαντικός. Παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ψυχολογικής κατάστασης των γονέων είναι η εξάρτηση από το προσωπικό της μονάδας, οι κανόνες και η οργάνωσή της και η αβεβαιότητα ως προς την πρόγνωση της υγείας του μωρού τους. Συνεπώς, η παρέμβαση στην εντατική νεογνών θα πρέπει να αποσκοπεί στην ενδυνάμωση της αυτοεκτίμησης της μητέρας, στην ελάττωση του άγχους και της στενοχώριας της με την ταυτόχρονη ενθάρρυνση της αλληλεπίδρασης και των επαφών με το νεογνό της. Με βάση τα προαναφερθέντα, το συμβουλευτικό-υποστηρικτικό πλαίσιο που προσφέρουμε στους γονείς, συνίσταται σε ένα πρώτο ραντεβού κατά τη δεύτερη εβδομάδα νοσηλείας του νεογνού στη μονάδα εντατικής και εν συνεχεία, ανά 15 ημέρες ως το τέλος της νοσηλείας του που μπορεί να παραταθεί για διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών. Θα παρουσιαστούν τα πρώτα αποτελέσματα της παρέμβασής μας, σε μια καινούρια λειτουργική δομή που συμπεριλαμβάνει τη συνεργασία δύο κλινικών και διάφορων ειδικοτήτων λειτουργών υγείας.

Λεξεις – Κλειδια: Προωρότητα, δεσμός μητέρας-βρέφους, συμβουλευτικό-υποστηρικτικό πλαίσιο

"Η συνοδεία..." Πρώιμη παρέμβαση στο λόγο και στην επικοινωνία πρόωρων βρεφών-Κλινικές καταστάσεις

Αβραμίδου Ελευθερία, Καραγιάννη Παρασκευή & Νικολαΐδης Νικόλαος
Α' Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη & Β'
Πανεπιστημιακή Νεογνολογική Κλινική του Γ. Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκη*

Η έρευνα και η κλινική εμπειρία με τα βρέφη και τους γονείς τους έχουν δείξει πως πρώιμες δυσκολίες των γονιών στην αλληλεπίδραση τους με το βρέφος ή τραυματικά γεγονότα όπως η πρόωρη γέννηση, επηρεάζουν τον δεσμό βρέφους-γονέων και αντανακλώνται στον ψυχισμό και στις σωματικές εκδηλώσεις του βρέφους, καθώς στην αρχή της ζωής του, σωματικές και ψυχικές εμπειρίες είναι τόσο στενά συνυφασμένες μεταξύ τους, ώστε το ψυχικό και το σωματικό δεν μπορούν να διαφοροποιηθούν. Οι δυσκολίες αυτές ή τα τραυματικά γεγονότα χωρίς τη δυνατότητα συμβολικής επεξεργασίας και αναπαράστασης εκφράζονται στη συμπεριφορά των παιδιών. Συχνά οι γονείς ανησυχούν, δυσκολεύονται, νιώθουν αδύναμοι ως προς την ανατροφή του παιδιού τους καθώς τα παιδιά καθυστερούν να αναπτύξουν τον λόγο και την επικοινωνία, εκδηλώνουν αδιαφορία για τα παιχνίδια, είναι υπερβολικά ήσυχα ή διεγερμένα. Για τα πρόωρα βρέφη, παράλληλα με τη φροντίδα που δέχονται στη Νεογνολογική Κλινική μέχρι την ηλικία των δυο χρόνων, η σκέψη είναι να βρεθούν, εκ των προτέρων, τα πρώιμα σημάδια της μετέπειτα δυσκολίας στην ανάπτυξη λόγου και επικοινωνίας. Θα γίνει παρουσίαση κλινικών καταστάσεων από την παρακολούθηση πρόωρων βρεφών και των γονιών τους σε ό,τι αφορά την επικοινωνιακή- προγλωσσική ανάπτυξη καθώς επίσης και τη διάθεση για παιχνίδι. Από την παρουσίαση θα αναδειχτεί η σημαντικότητα τού να είμαστε ευαίσθητοι στους πρώιμους τρόπους επικοινωνίας του βρέφους, να καταλαβαίνουμε τη γλώσσα του σώματος, την προγλωσσική και την λεκτική επικοινωνία τους. Να αποδίδουμε δηλαδή νόημα, να σημασιοδοτούμε τη συμπεριφορά μικρών παιδιών και των γονιών ως έκφραση ψυχικών καταστάσεων μέσα από διαδικασίες μοιρασμένης προσοχής και αμοιβαίας ευχαρίστησης.

Λεξεις – Κλειδια: Προωρότητα, πρώιμη παρέμβαση, Επικοινωνία

Η εμπειρία μητέρων με πρόωρο βρέφος νοσηλευόμενο σε Πρότυπη Νεογνολογική Κλινική Εντατικής Νοσηλείας: Μία Ποιοτική Μελέτη

*Μπάμπαλου Χριστίνα-Ελένη (*), Μπασιάλλα Φραντσέσκα, Καραγιάννη Παρασκευή,
Νικολαΐδης Νικόλαος & Παπαληγούρα Ζαΐρα,
Β' Πανεπιστημιακή Νεογνολογική Κλινική του Γ.Ν. «Παπαγεωργίου», Θεσσαλονίκης
& Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η νοσηλεία ενός πρόωρου βρέφους σε μονάδα εντατικής νοσηλείας συνιστά μια πολλαπλώς στρεσογόνο συνθήκη για τους γονείς. Η σχετική βιβλιογραφία είναι περιορισμένη ενώ στην Ελλάδα, από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, δεν έχει διεξαχθεί σχετική μελέτη. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί το υποκειμενικό βίωμα των μητέρων των οποίων το πρόωρο βρέφος (Μ.Ο. ηλικίας κύησης: 29 εβδομάδες και 2 ημέρες, Τ.Α.: 4 εβδομάδες, Μ.Ο. διάρκειας νοσηλείας: 58 ημέρες, Τ.Α.: 40 ημέρες) νοσηλεύεται σε Μονάδα Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών (ΜΕΝΝ). Πέντε μητέρες κατέγραψαν τις αφηγήσεις τους (συνολικό τελικό δείγμα: 8-10 αφηγήσεις που αναμένεται να έχουν συγκεντρωθεί και αναλυθεί μέχρι τον Μάιο) αναφορικά με την εμπειρία τους. Η προσέγγιση ήταν ποιοτική και χρησιμοποιήθηκε η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση. Από την ανάλυση των γραπτών αφηγήσεων αναδύθηκαν πέντε βασικές κατηγορίες οι οποίες αναδεικνύουν τις διαφορετικές εμπειρίες των μητέρων όταν το βρέφος τους νοσηλεύεται σε ΜΕΝΝ: α) τα συναισθήματα της μητέρας, β) η ερμηνεία για την πορεία του νεογνού, γ) οι αλληλεπιδράσεις με το νεογνό, δ) η αντίληψη των γονεϊκών ρόλων, ε) οι σχέσεις με το ιατρονοσηλευτικό προσωπικό. Το βίωμα των μητέρων είναι σύνθετο με πολλές αντιφάσεις και η κατανόησή του μπορεί να συνεισφέρει στο σχεδιασμό κλινικών παρεμβάσεων που θα υποστηρίζουν τις προσπάθειες προσαρμογής της μητέρας στη στρεσογόνο αυτή συνθήκη.

Λεξεις – Κλειδια: ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση, νεογνολογική κλινική εντατικής νοσηλείας, πρόωρα βρέφη, μητέρες, υποκειμενικό βίωμα

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.2 | Αίθουσα 103

Κοινωνικές Αναπαραστάσεις και Οικογενειακές σχέσεις: πολλαπλά σχήματα και πορείες ζωής

Οργανωτές: Αναστασία – Βαλεντίνη Ρήγα, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Rosella Tomassoni, *Università degli studi di Cassino e del Lazio Meridionale*

Συζητητής: Κλειώ Πρεσβέλου, Πανεπιστήμιο Louvain

Τις τελευταίες δεκαετίες υπήρξαν σημαντικές αλλαγές της συμπεριφοράς των δυτικοευρωπαϊκών πολιτών απέναντι στο γάμο, την οικογένεια, την κοινωνική αναπαραστάση σχετικά με τις αξίες των νέων, τη σεξουαλικότητα, την πατρότητα, την εργασία, την εκπαίδευση, την τεκνοποίηση, τα άτομα με ιδιαιτερότητες κ.α. Αυτές οι αλλαγές και οι κοινωνικές αναπαραστάσεις παρουσιάζονται στα ερευνητικά ευρήματα των εισηγήσεων αυτού του συμποσίου. Διερευνώντας ορισμένα από τα παραπάνω θέματα με έμφαση τις ενδοοικογενειακές σχέσεις και την αλλαγή της γαμηλιακής συμπεριφοράς, τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών για την οικογένεια, τις αντιλήψεις και θεωρητικές προσεγγίσεις για την πατρότητα και την εργασία.

Λέξεις κλειδιά: Κοινωνικές αναπαραστάσεις, Οικογενειακές σχέσεις, Γονείς.

Μεταμοντέρνα Ελληνική και Ευρωπαϊκή Οικογένεια: Πολλαπλά σχήματα και πορείες ζωής

Αναστασία – Βαλεντίνη Ρήγα, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παγκοσμιοποίηση δημιούργησε πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές άκρως ανταγωνιστικές κοινωνίες όπου η μελλοντική πορεία της οικογένειας ως θεσμού και τρόπου συμβίωσης των μελών της, ενηλίκων και παιδιών περνά σημαντική κρίση. Αυτές οι αλλαγές συμπεριφοράς και η δημιουργία πολλαπλών οικογενειακών σχημάτων εγείρει πολλά ερωτήματα και προβληματισμούς για το μέλλον της οικογενειακής δομής λόγω του ευέλικτου τρόπου διαβίωσης που δημιουργεί ανασφάλειες, λόγω της ανεργίας ή της ευέλικτης εργασίας που επέβαλε η παγκοσμιοποίηση στην πορεία ζωής του ανθρώπου. Όλα ανασκευάζονται συνεχώς

(οι επαγγελματικές δραστηριότητες, οι φιλίες, ο έρωτας, η ανύπαρκτη κοινωνική δικαιοσύνη κ.α.) θέματα τα οποία θέλουν την ελληνική και δυτικοευρωπαϊκή οικογένεια. Στην εισήγησή μας αξιοποιούνται οι οικογενειακές σχέσεις και ο θεσμός της οικογένειας εν γένει από θεωρητικής και ερευνητικής πλευράς. Συμπερασματικά αναφέρεται ότι οι οικογενειακές αξίες, ιδιαίτερα η οικογενειακή αλληλεγγύη εξακολουθούν να κατέχουν σημαντική θέση στην ελληνική οικογένεια, διασφαλίζοντας την προστασία και τη συνέχιση του θεσμού.

The transition to parenthood and the role of the father in the modern European family. A critical review.

Rosella Tomassoni & Eugenia Treglia

University of Cassino and Southern Lazio, Italy.

The transition to parenthood is a period of crisis for the couple because it implies a redefinition of roles and functions (Tafà, Rivelli, Malagoli Togliatti, 2000). In the past, the majority of psychological studies on the family have focused on the mother-child dyad and little importance was given to the role of the father. In the last thirty years the attention of researchers instead has increasingly affecting the father, fatherhood, the characteristics of the paternal function and its influence on child development, highlighting, thus, the importance of such a parental figure in the family's dynamics and in the socialization of the children (Clulow, 2003; Andolfi, 2001; Pontalti; 1989; Smorti, 1987). **Aim of the study.** The present review refers essentially to works which contributed to create the premises of a better understanding of the connections between the transition to parenthood and the new role of the father in the contest of modern western family. The attention is focused on theoretical and empirical contributions investigating the processes which subtend behaviors and symptoms of the various actors of the triad father, mother, child. **Method.** Through a systematic review of the literature, we intend to delineate the role and criticality of the father figure in contemporary Western society. **Results.** The transition to parenthood is a critical moment for the couples that requires a

reorganization of roles and functions, and the emergence of new psychological boundaries that include the child in the marital dyad. We note the emergence of different ways of perceiving the couple and as parents: "modern" couples that move within a cultural explicit model of family tend to equal a greater fluidity in the allocation of roles, which are differentiated through negotiations more or less explicit between partners; no longer so distinct parts, with rigid complementary, but individuals in constant and deep interaction that reach a harmonic dimension respecting the reciprocal differences (Malagoli Togliatti, Lubrano Lavadera, 2002; Badolato, 1993). **Conclusions.** Studies reveal that the functions of motherhood and fatherhood are inherently interdependent; reciprocity of the two series of parental functions is so important that any change in the unfolding of the functions of a parent must find immediately reflected in a corresponding change in the function of the other parent. The new fathers, in fact, is often not sustained and comprised in addressing the changes that the new triadic situation involves and often is more bewildered in the moment of transition to parenthood.

Key words. Family, fatherhood, parenthood, roles.

Κοινωνικές αναπαραστάσεις των εκπαιδευτικών για την γονεϊκή εμπλοκή

Μαρία Γκέκα, Κωνσταντίνα Τουλούπη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το θέμα της γονεϊκής εμπλοκής αποτελεί ένα αρκετά δημοφιλή αντικείμενο μελέτης για τους επιστήμονες της αγωγής. Δεδομένου ότι η εμπλοκή των γονέων στη σχολική ζωή των παιδιών τους επιφέρει πολλά θετικά αποτελέσματα, οι ερευνητές εστιάζονται κυρίως στη διερεύνηση των τρόπων εμπλοκής και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των γονέων και των εκπαιδευτικών. Για να υπάρξει μια ουσιαστική αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο αυτών κοινωνικών ομάδων, δεν αρκεί μόνο να ορίσουμε και να διερευνήσουμε το επίπεδο συνεργασίας και επικοινωνίας τους, αλλά θα πρέπει να εξεταστεί ο τρόπος πρόσληψης και κατασκευής της εν λόγω σχέσης από τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Σκοπός επομένως της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των κοινωνικών αναπαραστάσεων των

εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τη γονεϊκή εμπλοκή και των πρακτικών τους. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εκατό (100) εκπαιδευτικούς, 76 γυναίκες και 24 άντρες, εκ των οποίων 85 εργάζονται στη δημοτική εκπαίδευση ενώ 15 στην προσχολική. Για τη συλλογή των δεδομένων έγινε χρήση ερωτηματολογίου. Οι συμμετέχοντες καλούνταν να ανακαλέσουν 6 λέξεις στο άκουσμα Γονεϊκή Εμπλοκή. Τα δεδομένα υποβλήθησαν σε αναλύσεις περιεχομένου. Τα αποτελέσματα επιτρέπουν να αναδείξουν τις πρακτικές εμπλοκής των γονέων, το είδος της σχέσης που δημιουργείται, τα προβλήματα αλλά και τις αρνητικές εκφάνσεις αυτής της εμπλοκής. Τονίζεται από τη μια ο καθοριστικός ρόλος της γονεϊκής εμπλοκής στη σχολική επιτυχία των παιδιών και από την άλλη η ανάγκη για ουσιαστικότερη επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς.

Λέξεις κλειδιά: Κοινωνικές αναπαραστάσεις, γονεϊκή εμπλοκή, σχολική επιτυχία

Prolonged breastfeeding and family dynamics. An empirical research.

Eugenia Treglia & Rosella Tomassoni

University of Cassino and Southern Lazio, Italy

Breastfeeding is a particularly interesting object of study because it involves nature and culture, individual practices and social manners, biological considerations - health and conceptions of motherhood and childhood variables they also historically and culturally. Recently, and perhaps under the influence of naturist theories, the issue of breastfeeding has been taken into account by the researchers in order to explore a relatively new phenomenon: the breastfeeding prolonged beyond the first year and a half of the child's life. Several studies indicate that prolonged breastfeeding is associated with a tendency to idealize motherhood, with maternal symbiotic tendencies to defer normal separation process and with a dysfunction of the couple relationship (Farneti, Monti, 1998). **Aim of the study.** The present study aims to understand the reasons underlying the decision to prolong breastfeeding and also to investigate, according to a systemic perspective, as this practice is inserted into the broader context of family dynamics. In particular, it seemed

interesting to us to test empirically the hypothesis that a condition of prolonged breastfeeding could be indicative of specific styles of family functioning. To explore this possibility, we used the Olson's circumflex model (Olson, Russel, Sprenkle, 1983) that divides the families into three main types: balanced, normal and extreme. In this model fundamental indicators of the quality of the pair bond are satisfaction, family cohesion and adaptability. **Method.** The total sample is composed of 90 subjects. The experimental group is made up of families where there is a child of at least 15 months still breastfed by the mother at the time of research (22 pairs), while the control group is made up of families with children who had been weaned within the first year of life (23 pairs). Participants completed a self-report instrument that investigates the functioning of the couple: the Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales (FACES III, 1985). In order to evaluate the differences between the means of the two groups (experimental and control) and then between the averages of the two sexes in each group in the dimensions specified by the Model we have conducted a one way Anova. To verify the possible covariation between the dimensions specified in the model, and socio-demographic aspects such as the duration of the marriage and the age of the children, has been also conducted a correlational analysis using the Pearson's coefficient. **Results.** We find that in the extreme area of circumflex model there are more families with mothers who practice prolonged breastfeeding (27.2%) than families where the child had been weaned regularly (13%). Conversely, in balanced area we find more pairs with son regularly weaned (12.9%) that couples with prolonged breastfeeding mothers (4.5%). In the experimental group the type embroiled / chaotic has a stronger presence, reaching a frequency of 18.2% compared with 13% observed in couples in the control group. The analysis of the data showed levels of marital dissatisfaction significantly higher in pairs in the experimental group compared to the control. **Conclusion.** Families with mothers who practice prolonged breastfeeding appear to have greater difficulty in adapting to different situations of their life cycle. These families have a combination of low / high cohesion with low / high adaptability. In particular, we can assume that couples of the experimental group who are in the

extreme typology embroiled / chaotic (18.2%) presenting a little differentiation between the spouses and symbiotes-cohesive tendencies that would also be extend to the child and that would justify the use of prolonged breastfeeding.

Key words: prolonged breastfeeding, family functioning, Olson's circumflex model.

Αντιλήψεις νέων Ελλήνων για τη δημιουργική και συναισθηματική ταυτότητα του προϊστάμενου μιας επιχείρησης στη μεταμοντέρνα κοινωνία

Ιωάννα – Σταματίνα Παναγιωτακοπούλου

Πανεπιστήμιο του Cassino και Lazio Meridionale

Οι τύχες της οικογένειας είναι αδιάρρηκτα συνδεδεμένες με την εξέλιξη της κοινωνίας, την οικονομική ανάπτυξη ή/και την οικονομική κρίση και τα πολυάριθμα ιστορικά γεγονότα όπου διέπουν την πορεία της. Σημαντικές είναι επίσης οι αλλαγές που επήλθαν στα μέλη της οικογένειας από την εξαφάνιση του βιομηχανικού πολιτισμού και την εγκαθίδρυση της μετανεωτερικότητας. Σκοπός της μελέτης είναι η αξιολόγηση του τρόπου όπου οι νέοι Έλληνες φοιτητές/τριες αναφέρονται για την προσωπικότητα του προϊστάμενου ενός οργανισμού απασχόλησης, κυρίως όμως ο ρόλος που παίζει η συναισθηματική του ταυτότητα στη σχέση μεταξύ προϊστάμενου-εργαζομένου. Ποιες μορφές συνεργασίας δημιουργούνται, εάν και κατά πόσο λειτούργησαν προς όφελος των δύο πλευρών. Τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας που παρουσιάζεται, μελετήθηκαν με ερωτηματολόγια με ερωτήσεις κλειστού και ανοιχτού τύπου, τα οποία δόθηκαν σε 344 φοιτητές/τριες στην περιοχή της Αθήνας, ως τυχαίο δείγμα με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας. Η οικονομική κρίση έχει αποκλείσει μεγάλη ομάδα νέων ηλικίας 17-49 ετών από τους χώρους εργασίας. Οι νέοι της μελέτης μας ισχυρίζονται ότι θέλουν έναν προϊστάμενο επικοινωνιακό, συνεργατικό, ευγενικό, αξιόπιστο, υπεύθυνο και φιλικό, να ενδιαφέρεται για την ανάπτυξη της ομάδας του. Τα παραπάνω συνδυάζονται με τη στάση της κοινωνίας, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του «ηγέτη /αρχηγού» στο χώρο εργασίας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.3 | Αίθουσα 102

Σύγχρονες Αποτελεσματικές Συμπεριφορικές-Αναλυτικές Παρεμβάσεις στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Οργανωτής: Αγγελική Γενά, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητήτρια: Παναγιώτα Σταυρούση, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Όπως καταδεικνύεται από πλήθος ερευνών, η Εφαρμοσμένη Ανάλυση της Συμπεριφοράς (ΕΑΣ) (Applied Behavior Analysis-ABA) παρέχει τα πλέον αποτελεσματικά μοντέλα θεραπευτικής παρέμβασης για τη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Η ΕΑΣ είναι μια δυναμικά αναπτυσσόμενη επιστήμη που αποσκοπεί στην παροχή βέλτιστων και όχι απλώς αποτελεσματικών μοντέλων θεραπευτικής παρέμβασης. Στόχος του παρόντος συμποσίου είναι η παρουσίαση σύγχρονων πτυχών της ΕΑΣ που συνάδουν με πιο νατουραλιστικές και ταυτόχρονα μέγιστα αποτελεσματικές θεραπευτικές παρεμβάσεις που διευρύνουν το επιστημολογικό πλαίσιο της Ανάλυσης της Συμπεριφοράς. Η πρώτη εισήγηση αφορά στην ανάδειξη της σημασίας σύστασης πρωτοκόλλων εκπαίδευσης γονέων βασισμένων σε νατουραλιστικά μοντέλα της ΕΑΣ, τα οποία διαμορφώνονται εξατομικευμένα και εφαρμόζονται συστηματικά, αντλώντας από την πλούσια δεξαμενή της θεραπευτικής μεθοδολογίας της ΕΑΣ. Η δεύτερη και η τρίτη εισήγηση συνιστούν μετα-αναλυτικές έρευνες με στόχο την αξιολόγηση των προγραμμάτων Πρώιμης Εντατικής Συμπεριφορικής-Αναλυτικής Παρέμβασης (ΠΕΣΑΠ) σε παιδιά με ΔΑΦ καθώς και τη σύγκρισή τους με εκλεκτικιστικά μοντέλα παρέμβασης. Οι δύο αυτές εισηγήσεις καταδεικνύουν αφενός ότι τα προγράμματα ΠΕΣΑΠ είναι εξόχως αποτελεσματικά, αλλά και ότι υπερτερούν συγκριτικά με εκλεκτικιστικά μοντέλα, τα οποία χρησιμοποιούνται ευρέως. Η τέταρτη εισήγηση αποσκοπεί στο να αναδείξει τις παραμέτρους εκείνες που καθιστούν την ΕΑΣ ως μέγιστα αποτελεσματική μέσω μιας διεξοδικής και ενδελεχούς βιβλιογραφικής ανασκόπησης των σχετικών ερευνών. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται μια ερμηνεία για το πώς οδηγούμαστε σε βέλτιστα θεραπευτικά αποτελέσματα. Η διερεύνηση παραμέτρων αποτελεσματικότητας εκτός του ότι διανοίγει ερευνητικούς ορίζοντες, παρέχει και ένα πλαίσιο βάσει του οποίου θα πρέπει να συντάσσονται τα θεραπευτικά

πρωτόκολλα για παιδιά με ΔΑΦ. Στην πέμπτη και τελευταία εισήγηση του συμποσίου, θα παρουσιαστούν τα ευρήματα πιλοτικής έρευνας με στόχο την εκπαίδευση και συμβουλευτική στήριξη της οικογένειας, κάνοντας χρήση ενός ευρέως διαδεδομένου μοντέλου ψυχοεκπαίδευσης, όπως αυτό προσαρμόστηκε στις ανάγκες οικογενειών με παιδί με ΔΑΦ. Από τα πρώτα αυτά ευρήματα, φαίνεται ότι η διαχείριση του κοινωνικού στιγματισμού, η βελτίωση στην επικοινωνία και η αποτελεσματική διαχείριση προβλημάτων συμβάλλουν καθοριστικά στη βελτίωση του οικογενειακού κλίματος και στον περιορισμό της επιβάρυνσης που βιώνουν οι εν λόγω οικογένειες.

Λέξεις Κλειδιά: Ανάλυση της Συμπεριφοράς, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, Νατουραλιστικές Παρεμβάσεις, Αποτελεσματικότητα Θεραπείας, Εκπαίδευση Γονέων, Ψυχοεκπαίδευση.

Εκπαίδευση γονέων παιδιών με ΔΑΦ: Βιβλιογραφική ανασκόπηση και πιλοτική έρευνα βασισμένη σε Νατουραλιστική Συμπεριφορική-Αναλυτική Προσέγγιση

*Αικατερίνη Δροσινού * & Αγγελική Γενά
Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πληθώρα ερευνητικών μελετών έχουν αναδείξει τη σπουδαιότητα της πρώιμης παρέμβασης στα παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) καθώς και τη σημασία της συμμετοχής της οικογένειας στην εκπαίδευση και θεραπεία του παιδιού. Οι σκοποί της παρούσας εισήγησης συνίστανται στην: α) παρουσίαση της βασικής βιβλιογραφίας σχετικά με την εκπαίδευση γονέων παιδιών με ΔΑΦ και β) στη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας ενός νατουραλιστικού Συμπεριφορικού-Αναλυτικού προγράμματος εκπαίδευσης γονέων που αξιολογήθηκε βάσει πιλοτικής έρευνας. Οι στόχοι της πιλοτικής έρευνας συντάχθηκαν κατόπιν ενδεδειγμένης ανασκόπησης της σχετικής βιβλιογραφίας. Το πρωτόκολλο εκπαίδευσης γονέων περιελάμβανε εξατομικευμένους στόχους ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε οικογένειας και η εκπαίδευση πραγματοποιήθηκε με συστηματικό τρόπο ακολουθώντας μεθοδολογία βασισμένη στις αρχές της ΕΑΣ. Το πλαίσιο της

εκπαίδευσης ήταν η δυαδική αλληλεπίδραση γονέα-παιδιού υπό συνθήκες ελεύθερου παιχνιδιού. Τα ερευνητικά δεδομένα από την εκπαίδευση των γονέων αναδεικνύουν σημαντική βελτίωση σε κείριες δεξιότητες που σχετίζονται με: (α) τη συμπεριφορά του ίδιου του παιδιού, (β) τη συμπεριφορά των γονέων και (γ) τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που διεξάγεται στην πατρίδα μας με στόχο την εκπαίδευση γονέων με παιδί με ΔΑΦ, παρά την πλούσια βιβλιογραφία που καταδεικνύει την αποτελεσματικότητα και τη σημαντικότητα των Νατουραλιστικών Συμπεριφορικών-Αναλυτικών μοντέλων εκπαίδευσης γονέων σε τέτοιο πληθυσμό (Koegel, 2010. Koegel et al., 1987, 1988. Schreibman & Ingersoll, 2005 κ.ά.). Η αποτελεσματικότητα τέτοιων παρεμβάσεων αποδίδεται στο ότι διευρύνεται η θεραπευτική παρέμβαση συμπεριλαμβάνοντας συστηματικές παρεμβάσεις όχι μόνο με το ίδιο το παιδί αλλά και με τα μέλη του οικογενειακού του περιβάλλοντος.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, Νατουραλιστική Συμπεριφορική-Αναλυτική παρέμβαση, Εκπαίδευση γονέων

Μετα-Αναλυτική Έρευνα για την αποτελεσματικότητα της Πρώιμης και Εντατικής Συμπεριφορικής-Αναλυτικής Παρέμβασης στη ΔΑΦ

Σοφία Κατούδη, Αγγελική Γενά, Μαρία Μακρυγιάννη & Πέτρος Γαλάνης
Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το αυξανόμενο ποσοστό επιπολασμού της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) αναδεικνύει περισσότερο από ποτέ την ανάγκη εντοπισμού αποτελεσματικών παρεμβάσεων που βασίζονται σε έγκυρα ερευνητικά δεδομένα. Μελέτες στο σχετικό πεδίο υποδεικνύουν ότι οι Συμπεριφορικού - Αναλυτικού τύπου παρεμβάσεις είναι αυτές που οδηγούν σε βέλτιστα θεραπευτικά αποτελέσματα, δηλαδή, συνάδουν με την αποτελεσματική αντιμετώπιση των αναπτυξιακών ελλειμμάτων που συνεπάγεται η διάγνωση ΔΑΦ. Σκοπό της παρούσας μετα-ανάλυσης συνιστά η σύνθεση ευρημάτων από το σύνολο των ερευνών Πρώιμης Εντατικής Συμπεριφορικής-Αναλυτικής Παρέμβασης σε παιδιά με ΔΑΦ (Early

Intensive Behavioral Intervention-EIBI), προκειμένου να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά τους. Είκοσι τέσσερις έρευνες, δημοσιευμένες από το 1987 έως το 2013, προέκυψαν από τη διαδικασία αναζήτησης σχετικών ερευνών στις βιβλιογραφικές βάσεις δεδομένων και την εφαρμογή των κριτηρίων συμπερίληψης και αποκλεισμού. Σε αυτές τις έρευνες εξετάστηκε ο βαθμός επίδρασης της παρέμβασης στο νοητικό δυναμικό, τις δεξιότητες προφορικού λόγου και στην προσαρμοστική συμπεριφορά 663 συνολικά συμμετεχόντων με αυτισμό. Ο καθορισμός του μεγέθους της επίδρασης έγινε μέσω του υπολογισμού της τυποποιημένης αλλαγής μέσων τιμών (standardized mean change), η οποία βασίζεται στη σύγκριση μεταξύ αρχικής και τελικής επίδοσης των συμμετεχόντων. Η ανάλυση των δεδομένων κατέδειξε ότι οι Συμπεριφορικές Αναλυτικές παρεμβάσεις είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές στη βελτίωση του λεκτικού δείκτη νοημοσύνης ($g=0.77$, 95% CI 0.59, 0.94, $p<0.001$), των επικοινωνιακών ($g=0.67$, 95% CI 0.42, 0.93, $p<0.001$) και κοινωνικών ($g=0.75$, 95% CI 0.51, 0.98, $p<0.001$) δεξιοτήτων, ενώ λιγότερο ισχυρή είναι η επίδρασή τους στην προσαρμοστική συμπεριφορά ($g=0.52$, 95% CI 0.27, 0.77, $p<0.001$), στις δεξιότητες προφορικού λόγου ($g=0.45$, 95% CI -0.007, 0.91, $p=0.053$; $g=0.48$, 95% CI 0.04, 0.92, $p=0.03$) και στον πρακτικό δείκτη νοημοσύνης ($g=0.54$, 95% CI 0.25, 0.82, $p<0.001$). Τα αποτελέσματα της παρούσας μετα-ανάλυσης επιβεβαιώνουν τα ευρήματα προγενέστερων μετα-αναλύσεων σχετικά με την αποτελεσματικότητα των Συμπεριφορικών-Αναλυτικών προγραμμάτων στη ΔΑΦ, συμπεριλαμβάνοντας στην ανάλυσή της και τις πιο πρόσφατες μελέτες.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, Ανάλυση της Συμπεριφοράς, Μετα-ανάλυση

Μετα-ανάλυση Συμπεριφορικών - Αναλυτικών παρεμβάσεων σε παιδιά με ΔΦΑ

Κωνσταντίνα Πλατανιά*, Σοφία Κατούδη, Μαρία Μακρυγιάννη, Πέτρος Γαλάνης & Αγγελική Γενά

Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Από το 1987 έως σήμερα δεκάδες έρευνες έχουν διεξαχθεί με σκοπό τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων της Ανάλυσης της Συμπεριφοράς στον αυτισμό, αλλά και τη σύγκριση της αποτελεσματικότητας της με εκλεκτικιστικού τύπου παρεμβάσεις οι οποίες παρέχονται σε πλαίσια τόσο γενικής όσο και ειδικής εκπαίδευσης. Την τελευταία δεκαετία, οι μελετητές έχουν επικεντρωθεί στη σύνθεση αυτών των ευρημάτων, προκειμένου να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για την αποτελεσματικότητά τους. Η μετα-ανάλυση αποτελεί ένα σύγχρονο στατιστικό εργαλείο που επιτρέπει τη σύνθεση των ευρημάτων μεμονωμένων ερευνών προκειμένου να αξιολογηθούν τα ευρήματά τους στο σύνολό τους. Σκοπό της παρούσας μελέτης αποτελεί μια σύγκριση της αποτελεσματικότητας Πρώιμων και Εντατικών Συμπεριφορικών-Αναλυτικών Παρεμβάσεων (Early Intensive Behavioral Interventions) στην αντιμετώπιση της ΔΑΦ, και προγραμμάτων εκλεκτικιστικού τύπου. Για την επίτευξη αυτής της σύγκρισης αξιοποιήθηκαν μετα-αναλυτικά εργαλεία. Στις εννέα έρευνες που εντοπίστηκαν, έπειτα από συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και πληρούσαν τα κριτήρια συμπερίληψης, ο καθορισμός του μεγέθους της διαφορικής επίδρασης των παρεμβάσεων έγινε μέσω του υπολογισμού της τυποποιημένης μέσης επίδρασής τους (standardize mean effect size of difference). Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε πως τα προγράμματα της Ανάλυσης της Συμπεριφοράς υπερτερούσαν έναντι των εκλεκτικιστικών μοντέλων. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης αναλύονται σε σχέση με τα ευρήματα προγενέστερων ερευνών, ενώ παράλληλα υπογραμμίζονται τα πλεονεκτήματα της αξιοποίησης Πρώιμων Εντατικών Συμπεριφορικών – Αναλυτικών Παρεμβάσεων στον αυτισμό.

Λέξεις - Κλειδιά: Συμπεριφορική-Αναλυτική παρέμβαση, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, Μετα-ανάλυση

Εμπεριστατωμένες παρεμβάσεις στον αυτισμό:

Η αποτελεσματικότητα των Συμπεριφορικών-Αναλυτικών παρεμβάσεων

Πέτρος Γαλάνης & Αγγελική Γενά
Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η σοβαρότητα της Διαταραχής του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) απαιτεί την εφαρμογή παρεμβάσεων που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση του συνόλου των δυσκολιών του παιδιού, δηλαδή, μια ολοκληρωμένη και όχι αποσπασματική αντιμετώπιση (Odom et al., 2010). Η νομοθεσία σε πολλές χώρες, αλλά και ο σεβασμός απέναντι στα άτομα με αυτισμό, επιβάλλει την εφαρμογή εμπεριστατωμένων παρεμβάσεων, δηλαδή παρεμβάσεων των οποίων η αποτελεσματικότητα έχει διερευνηθεί διεξοδικά βάσει αξιόπιστων και αυστηρών μεθοδολογικών κριτηρίων (National Center on Response to Intervention, 2010). Το 1987 η δημοσίευση της έρευνας του Lovaas για την αποτελεσματικότητα μιας παρέμβασης, βασισμένης στις αρχές και τη μεθοδολογία της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης της Συμπεριφοράς, με σκοπό την εκπαίδευση και θεραπεία παιδιών με αυτισμό, υπήρξε το έναυσμα για μια μακρά πορεία ερευνητικών, παιδαγωγικών και κλινικών προσπαθειών για την αντιμετώπιση της ΔΑΦ. Οι προσπάθειες αυτές μετατόπισαν τις πάγιες πεποιθήσεις για τον αυτισμό, παρέχοντας ένα πλαίσιο αισιοδοξίας για την περιστολή των αυτιστικών χαρακτηριστικών καθώς και για ουσιώδεις βελτιώσεις σε όλους τους τομείς της αναπτυξιακής πορείας του παιδιού. Σήμερα, οι παρεμβάσεις της Ανάλυσης της Συμπεριφοράς, θεωρούνται ως οι πλέον εμπεριστατωμένες και αποτελεσματικές, αφού δεκάδες έρευνες έχουν καταδείξει τα οφέλη που αποκομίζουν παιδιά με ΔΑΦ από τη συμμετοχή τους σε ανάλογα προγράμματα (Γενά & Γαλάνης, 2007). Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η περιγραφική ανασκόπηση των ερευνών που εξετάζουν την αποτελεσματικότητα των Συμπεριφορικών – Αναλυτικών προγραμμάτων στη ΔΑΦ, με απώτερο στόχο την ανάδειξη του βαθμού και τους είδους της βελτίωσης που επιφέρουν και τη διερεύνηση των παραγόντων που προάγουν ή και καθορίζουν την έκβαση της παρέμβασης. Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας επιβεβαιώνεται η αποτελεσματικότητα των Συμπεριφορικών-Αναλυτικών προγραμμάτων και τα

σημαντικά οφέλη που αποκομίζουν τα παιδιά με ΔΑΦ από αυτά σε όλους τους τομείς της ανάπτυξης (γνωστικό, συναισθηματικό, κοινωνικό κ.ά.), ενώ παράλληλα επιτυγχάνεται βελτίωση σε όλες τις αποκλίνουσες μορφές συμπεριφοράς και στη δυνατότητά τους να ενταχθούν επιτυχώς στο σχολείο και στην κοινωνία. Η παρούσα μελέτη θα εστιάσει πρωτίστως στην ανάλυση των παραγόντων που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα των Συμπεριφορικών-Αναλυτικών παρεμβάσεων.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, Ανάλυση της Συμπεριφοράς, Αποτελεσματικότητα Θεραπευτικών Παρεμβάσεων

Πιλοτική διερεύνηση της αποτελεσματικότητας μιας ψυχοεκπαιδευτικής παρέμβασης σε ομάδα γονέων παιδιών με Αυτισμό

Ιωάννα Τσιούρη*^{1,2} & Αγγελική Γενά³

¹ Ψυχιατρικό Τμήμα Ενηλίκων Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείου Λάρισας

² Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

³ Φιλοσοφική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι γονείς παιδιών με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) βιώνουν ψυχολογική αλλά και πρακτική επιβάρυνση στην καθημερινότητά τους, εξαιτίας της χρονιότητας της διαταραχής, αλλά και της φύσης των ελλειμμάτων των παιδιών τους (Sofronoff & Farbotco, 2002; Γενά, Μπαλαμώτης, 2013). Μια άλλη σειρά ερευνητικών δεδομένων, δείχνουν ότι η ψυχοεκπαιδευτική παρέμβαση σε οικογένειες ατόμων με σχιζοφρένεια είναι αποτελεσματική στη μείωση της οικογενειακής επιβάρυνσης και του άγχους, που αυτές βιώνουν (Fallon, 2003; Mizuno et al., 2012). Σκοπός αυτής της μελέτης ήταν να διερευνήσει την αποτελεσματικότητα μίας δομημένης ομαδικής ψυχοεκπαιδευτικής παρέμβασης προσαρμοσμένης σε γονείς παιδιών με ΔΑΦ, στην ενδελεχή κατανόηση των χαρακτηριστικών της ΔΑΦ, στη διαχείριση του στίγματος, στη μείωση της οικογενειακής επιβάρυνσης, στη βελτίωση της λειτουργικότητας της οικογένειας και στην βελτίωση της οικογενειακής ατμόσφαιρας και συνηθειών. Οι συμμετέχοντες ήταν τρία ζευγάρια γονέων παιδιών με ΔΑΦ (n=6). Πραγματοποιήθηκαν 23 κλειστές ομαδικές δεκαπενθήμερες συναντήσεις, με βασικούς ψυχοεκπαιδευτικούς στόχους: α) παροχή πληροφοριών

και ενημέρωσης για τη φύση, τα αίτια και τη θεραπεία των ΔΑΦ, β) διαχείριση του στίγματος, γ) εξάσκηση σε δεξιότητες επικοινωνίας και επίλυσης προβλημάτων (Solomon, 2000). Για την αξιολόγηση της παρέμβασης χρησιμοποιήθηκαν δομημένα ερωτηματολόγια: Family Assessment Device (Epstein, et al., 1983), Κλίμακα Οικογενειακών Συνηθειών (Madianos & Economidou, 2004), Κλίμακα Οικογενειακής Επιβάρυνσης (Madianos & Economidou, 1994), καθώς και ομάδες εστίασης (focus groups) πριν και μετά την διεξαγωγή των ομαδικών συναντήσεων. Η ποσοτική αλλά και ποιοτική αξιολόγηση πριν και μετά την παρέμβαση έδειξε θετικές αλλαγές στους παρακάτω παράγοντες: κατανόηση της φύσης των διαταραχών αυτιστικού φάσματος, διαχείριση του στίγματος, οικογενειακή επιβάρυνση, λειτουργικότητα οικογένειας και οικογενειακή ατμόσφαιρα/συνήθειες. Παρά την αποτελεσματικότητά τους, οι ψυχοεκπαιδευτικές παρεμβάσεις δεν χρησιμοποιούνται ευρέως στην κλινική πράξη και δεν έχουν γενικευτεί σε οικογένειες άλλων κλινικών πληθυσμών. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης δίνουν πιλοτικές ενδείξεις για την αποτελεσματικότητα τέτοιων παρεμβάσεων σε γονείς παιδιών με ΔΑΦ και την ανάγκη συστηματοποίησής τους στην κλινική πράξη.

Λέξεις κλειδιά: ΔΑΦ, Ψυχοεκπαιδευτική παρέμβαση, Στίγμα, Λειτουργικότητα οικογένειας

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.4 | Αίθουσα 006

Άμεσες και έμμεσες μορφές επαφής Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και μείωση της προκατάληψης: Μηχανισμοί διαμεσολάβησης και μετριαστικοί παράγοντες

Οργανωτής - Πρόεδρος: Χάρης Ψάλτης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητής: Ειρήνη Καδιανάκη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η μερική άρση στους περιορισμούς διακίνησης ένθεν και ένθεν της νεκρής ζώνης στην διαιρεμένη Κύπρο το 2003 επέτρεψε την επαφή των Ελληνοκυπρίων (Ε/Κ) και Τουρκοκυπρίων (Τ/Κ) σε μαζική βάση. Από τότε μέχρι σήμερα έχουν διεκπεραιωθεί στην Κύπρο μια σειρά από έρευνες (πέραν των 20 στον αριθμό) που διερευνούν τις επιπτώσεις της διομαδικής επαφής στην μείωση της προκατάληψης, δημιουργία

εμπιστοσύνης και επιθυμία για συμβίωση με μέλη της άλλης κοινότητας. Αρκετές από τις έρευνες αυτές έχουν διεξαχθεί παράλληλα και στις δύο κοινότητες της Κύπρου από το Εργαστήριο Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας στην Κύπρο και το Κέντρο Μελέτης της Διομαδικής Σύγκρουσης στο Τμήμα Πειραματικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Το συμπόσιο αυτό στόχο έχει να προβεί σε μια ανασκόπηση των κοινωνιο-ψυχολογικών ερευνών που έγιναν στην Κύπρο από το 2003. Οι έρευνες που θα παρουσιαστούν στο συμπόσιο περιλαμβάνουν συγχρονικές, διαχρονικές και πειραματικές έρευνες που μελετούν την επίδραση της επαφής στην μείωση της προκατάληψης μέσα τόσο από παραδοσιακές μορφές άμεσης επαφής όπως αρχικά είχε προταθεί από τον Gordon Allport (1954), όσο και πρόσφατες εξελίξεις στο ερευνητικό πεδίο που αφορούν τον ρόλο έμμεσων μορφών επαφής, φανταστικής επαφής καθώς και διερεύνησης του φαινομένου δευτερογενούς μεταβίβασης των αποτελεσμάτων της επαφής.

Επαφή Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων και μείωση της προκατάληψης, δημιουργία εμπιστοσύνης και επιθυμία για συμβίωση: Διαμεσολαβητικοί και μετριαστικοί παράγοντες

*Δρ Χάρης Ψάλτης Εργαστήριο Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας Τμήμα Ψυχολογίας,
Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Από το 1954 που διατυπώθηκε από τον Gordon Allport (1954) η υπόθεση της επαφής δημοσιεύτηκαν εκατοντάδες έρευνες από διάφορα μέρη του κόσμου που στόχο είχαν την διερεύνηση αυτής της υπόθεσης. Η ανασκόπηση των Pettigrew & Tropp (2006) στήριξε την υπόθεση αυτή και περαιτέρω διευκρίνισε διαμεσολαβητικούς και μετριαστικούς παράγοντες του μηχανισμού μείωσης της προκατάληψης μέσα από την διομαδική επαφή. Μετά από το 2006 ξεκίνησε στο εργαστήριο *Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας* στο Πανεπιστήμιο Κύπρου η διερεύνηση της θεωρίας της επαφής στο Κυπριακό συγκείμενο. Θα γίνει μια ανασκόπηση της ερευνητικού αυτού προγράμματος. Τα αποτελέσματα της ανασκόπησης καταδεικνύουν την αποτελεσματικότητα της επαφής στην μείωση της προκατάληψης και στις δύο κοινότητες της Κύπρου και επεκτείνουν την διερεύνηση

της επίδρασης της επαφής στην δημιουργία εμπιστοσύνης, και επιθυμία για συμβίωση με την άλλη κοινότητα. Επιπλέον η διερεύνηση του διπόλου ταύτισης Ελληνοκεντρισμού-Τουρκοκεντρισμού ως μετριαστικού παράγοντα των συνεπειών της επαφής στην μείωση της προκατάληψης έχει αποκαλύψει ένα ενδιαφέρον εύρημα το οποίο διαφοροποιείται στις δύο κοινότητες αφού στην Τ/Κ κοινότητα η επαφή μειώνει την προκατάληψη περισσότερο για τα Τουρκοκεντρικά παρά τα Κυπροκεντρικά υποκείμενα ενώ στην Ε/Κ κοινότητα ισχύει το αντίθετο. Για την ερμηνεία του ευρήματος αυτού αξιοποιείται το πλαίσιο της Θεωρίας των Κοινωνικών αναπαραστάσεων της ιστορίας στις δύο κοινότητες της Κύπρου και παρουσιάζεται μια νέα γραμμή έρευνας που μελετά τον ρόλο της επαφής ως ευκαιρία για επαναδιαπραγμάτευση των επίσημων αφηγήσεων της Ιστορίας σε μετα-συγκρουσιακές κοινωνίες.

Η αποτελεσματικότητα διαφορετικών τύπων διομαδικής επαφής στην μείωση της προκατάληψης: μια πειραματική σύγκριση

*Δρ Μαρία Ιωάννου Εργαστήριο Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας Τμήμα
Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Εκεί όπου η άμεση διομαδική επαφή ως μέσο μείωσης της προκατάληψης είναι ανέφικτη, διάφορα είδη έμμεσης επαφής προτάθηκαν ως εναλλακτική επιλογή στην άμεση επαφή. Κάποιοι ερευνητές όπως οι Wright, Aron, McLaughlin-Volpe, και Ropp (1997) υποστήριξαν ότι η έμμεση επαφή μπορεί να είναι ακόμα πιο αποτελεσματική από την άμεση επαφή γιατί προκαλεί λιγότερο άγχος στους έχοντες την επαφή. Άλλοι ερευνητές, εισηγούνται ότι ο βασικότερος ρόλος των έμμεσων τύπων επαφής είναι το να προετοιμάσουν για την άμεση επαφή και όχι στο να αντικαταστήσουν αυτή (Crisp & Turner, 2013). Μια σειρά από τρία πειράματα εξέτασε: α) το αν η έμμεση επαφή έχει συγκρίσιμα αποτελέσματα με την άμεση επαφή στην αλλαγή των στάσεων προς την έξω-ομάδα (Πειράματα 1-3), β) αν μπορεί η έμμεση επαφή να έχει επίδραση στο άγχος επαφής (Πειράματα 2-3) και στις συμπεριφορές προσέγγισης της έξω-ομάδας (Πείραμα 3), δύο μεταβλητές που έχουν να κάνουν με προετοιμασία για μελλοντική άμεση επαφή, και γ) την

αποτελεσματικότητα δύο διαφορετικών τύπων έμμεσης επαφής (φανταστικής και διαμεσολαβούμενης) στο να οδηγήσουν σε πιο θετικές στάσεις και στο να προετοιμάσουν για άμεση επαφή (Πείραμα 3). Μετρήσεις πάρθηκαν πριν, αμέσως μετά, και μια βδομάδα μετά την επαφή. Συμμετέχουσες ήταν Ελληνοκύπριες φοιτήτριες και εξω-ομάδα, οι Τουρκοκύπριοι.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι άμεση και διαμεσολαβούμενη επαφή επέφεραν θετική αλλαγή στις στάσεις προς τους Τουρκοκυπρίους, η οποία όμως δεν διατηρήθηκε μια βδομάδα μετά την επαφή. Όλα τα είδη επαφής, από την άλλη, οδήγησαν σε σημαντική μείωση του άγχους επαφής. Το άγχος επαφής παρέμεινε σε πιο χαμηλά επίπεδα και μία βδομάδα μετά την επαφή. Η άμεση και σε μικρότερο βαθμό η φανταστική επαφή, είχαν θετική επίδραση στις συμπεριφορές προσέγγισης της έξω-ομάδας, επίδραση όμως που δεν διατηρήθηκε μια βδομάδα μετά την επαφή για την φανταστική επαφή. Τα αποτελέσματα συνηγορούν προς τη θέση ότι η έμμεση επαφή μπορεί να προετοιμάσει για μελλοντική άμεση επαφή κυρίως μέσω της μείωσης του άγχους για επαφή.

Διερεύνηση των μηχανισμών δευτερογενούς μεταβίβασης της διομαδικής επαφής (secondary transfer effects): Εξερευνώντας το μετριαστικό ρόλο της διομαδικής απόστασης.

Γιώργος Φιλίππου

Υποψήφιος Διδάκτορας Κοινωνικής Ψυχολογίας

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η θεωρία της διομαδικής επαφής έχει χαρακτηριστεί ως ένας από τους καλύτερους τρόπους βελτίωσης των διομαδικών σχέσεων. Ο σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των μηχανισμών που διαμεσολαβούν για τη δευτερογενούς μεταβίβασης (ΔΜ) από την διομαδική επαφή, δηλαδή, τη γενίκευση των θετικών στάσεων που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της επαφής με μια βασική ομάδα προς δευτερεύουσες ομάδες που δεν ενεπλάκησαν άμεσα στην επαφή. Θα διερευνήσουμε αυτές τις δομές με τη χρήση μοντέλων μετριαστικής διαμεσολαβήσης (moderated mediation). Συγκεκριμένα, θα χρησιμοποιήσουμε

δεδομένα από 3 εμπειρικές μελέτες, 2 συγχρονικές και 1 πειραματική (N = 3065, μέσος όρος ηλικίας: 30,4 χρόνια, T.A.: 7,6 χρόνια), για να ελέγξουμε κατά πόσο μείωση της προκατάληψης προς την πρωτεύουσα ομάδα διαμεσολαβεί την διαδικασία Δ.Μ προς την μείωση της προκατάληψης προς την δευτερεύουσα ομάδα (μηχανισμός γενίκευσης). Στη συνέχεια, θα χρησιμοποιήσουμε 5 μεταβλητές που μετρούν διαφορετικά είδη διομαδικής απόστασης (group distance) για να εξετάσουμε κατά πόσο αποτελούν μετριαστικούς παράγοντες στα μοντέλα διαμεσολάβησης (moderated mediation) μέσω του μηχανισμού γενίκευσης. Οι μεταβλητές που θα εξετάσουμε είναι: 1) απόσταση Στερεοτύπων, 2) απόσταση κουλτούρας, 3) κοινωνική απόσταση, 4) απόσταση κοινωνικής θέσης (status), 5) απόσταση διομαδικών ομοιοτήτων. Τα αποτελέσματα και από τις 3 μελέτες επιβεβαιώνουν την ύπαρξη της Δ.Μ και το ρόλο της μείωσης της προκατάληψης προς την πρωτεύουσα ομάδα ως αξιόπιστου διαμεσολαβητή του φαινομένου Δ.Μ. Βρήκαμε επίσης ενδείξεις ότι η διομαδική απόσταση ρυθμίζει το διαμεσολαβητικό ρόλο των στάσεων στην Δ.Ε. Τα ευρήματα αποτελούν καινοτομία στην κατανόηση της λειτουργίας των μηχανισμών της Δ.Ε.

Πρώην Μικτά Χωρία της Κύπρου: Αναπαραστάσεις του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος

Δρ. Ελένη Λύτρα

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Παρουσιάζεται μια ποσοτική έρευνα πεδίου με Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους πρώην κατοίκους μικτών χωριών της Κύπρου (N=1887). Τα αποτελέσματα της έρευνας εντοπίζουν σημαντικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο τα μέλη των δύο κοινοτήτων θυμούνται και ανακαλούν την κοινή τους ζωή στο παρελθόν, εμπιστεύονται ή αισθάνονται ότι απειλούνται ο ένας από τον άλλο στο παρόν, αλλά και διερευνούν το βαθμό προθυμίας των κατοίκων να ζήσουν και πάλι μαζί στο μέλλον. Συγκεκριμένα, οι Ελληνοκύπριοι εμφανίζονται να θυμούνται τη ζωή τους με τους Τουρκοκύπριους ως πιο θετική, ευχάριστη και βασισμένη στη συνεργασία, ενώ οι Τουρκοκύπριοι θυμούνται τη ζωή τους ως πιο αρνητική και

λιγότερο ευχάριστη, με λιγότερες κοινωνικές επαφές μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Επιπλέον, όταν ερωτούνται για τις σημερινές τους απόψεις για την άλλη κοινότητα, οι Ελληνοκύπριοι ανέφεραν μεγαλύτερα επίπεδα εμπιστοσύνης προς τους Τουρκοκύπριους και εμφανίστηκαν να έχουν θετικότερες συμπεριφορές προς τους Τουρκοκύπριους. Όσον αφορά τις απόψεις τους σχετικά με το μέλλον, οι Ελληνοκύπριοι εμφανίστηκαν περισσότερο ανοικτοί στην ιδέα της μελλοντικής συμβίωσης με τους Τουρκοκύπριους. Επιπλέον, τα αποτελέσματα φανερώνουν μια αιτιακή σχέση, η οποία καταδεικνύει, με εμπειρικό τρόπο ότι, η ανάμνηση θετικών επαφών και φιλικών σχέσεων με μέλη της άλλης ομάδας, από τη μια μειώνει την υποκειμενική αντίληψη του κινδύνου και του άγχους ενώ, από την άλλη, προάγει την εμπιστοσύνη και τις θετικές σχέσεις μεταξύ των μελών των δύο κοινοτήτων. Οι σημαντικές επιπτώσεις και οι πρακτικές εφαρμογές βασίζονται ακριβώς σ' αυτές τις ποσοτικές ενδείξεις σχετικά με το πώς οι άνθρωποι στις δύο κοινότητες της Κύπρου θυμούνται τη ζωή τους στα μικτά χωριά, πώς βλέπουν σήμερα ο ένας τον άλλο και πώς οραματίζονται ένα πιθανό κοινό μέλλον.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.5 | Αίθουσα 005

Diagnosis and Intervention in Children with Specific Language Impairment

Οργανωτής: George Spanoudis, *University of Cyprus*

Συζητητής: Kakia Petinou, *Cyprus University of Technology*

The proposed symposium considers diagnostic dilemmas and intervention issues for children with specific language impairment (SLI). Being able to diagnose and develop treatment protocols for SLI is very difficult for multiple reasons. The most significant reason is heterogeneity. While there are areas of language characterised as core difficulties for children with SLI, the profiles of language performance in different children with SLI show considerable lack of homogeneity. Bishop (2000) argued that a dimensional approach to the classification of developmental disorders may be more appropriate than a categorical one. A multidimensional perspective may be helpful in explaining the progress or stagnation in language acquisition of children

with SLI. To successfully remediate language impairments in children, a better understanding of this heterogeneity is mandatory. As Evans (2001) stated, for intervention it is not enough to know in which language domains the child with SLI does or does not have a deficit. It is even more significant to know more about the mechanisms that are involved in the change in language abilities over time, especially, when designing and implementing intervention. The first talk of this symposium considers lexical diversity and word acquisition in children with expressive language delay. The presentation concludes that in the diagnosis of early language delay the total number of words produced should be further supported by qualitative analyses through lexical profiling. The second talk focuses on word retrieval deficits of a multilingual child with SLI. This study points out that the child's native language benefitted more than the dominant language (Greek) from the treatment of cognate words in English. Overall, cognates can be used as a vocabulary training strategy for multilingual children with SLI in the school setting. The third talk revolves around diagnosis of SLI in Greek Cypriot children. The research proposes a combination of tests as showing specificity and sensitivity for diagnostic purposes, within an evidence-based practice framework. Finally, the fourth presentation examines pragmatic difficulties in children with SLI. The findings of this study highlight the importance of including a pragmatic language assessment in the initial SLI assessment focusing on linguistic impairments when diagnosing children with PLI.

Lexical diversity and lexical profiling skills in late talkers

Kakia Petinou, Loukia Taxitari, & Despo Minaidou

Department of Rehabilitation Sciences, School of Health Sciences

Cyprus University of Technology

Late onset of expressive language is typically identified on the bases of the total number of words produced by children. The current investigation focused on lexical diversity and lexical profiling skills in late talkers as this issue remains unexplored. The goal was to zero into the semantic categories that comprise early word

production in an effort to shed light onto the mechanisms that might govern early lexical acquisition in typically developing and late- talking toddlers. Participants were ten late-talking children (LT) ages 24-28 months and ten age matched typically developing peers (TDC). Expressive vocabulary for all subjects was measured via the CYLEX which is a parentally reported vocabulary checklist. Based on z-score transformations at ages 24-28 months the 50 word cut-off point was used to identify late talkers. Proportion of words produced within each semantic category was tabulated for each child. The ANOVA results indicated parallel developmental profiles, with a language lag favoring the LT group on all language measures examined. Concurrent correlations between measures indicated that for the LT group poor phonetic inventories at age of intake predicted poor MLU. Significant cross-lagged correlations suggested that poor phonetic inventories age 28 months served as a good predictor for MLU and expressive vocabulary. Furthermore, the overall chi-squared test for both groups showed no significant effect of familial history. Examining expressive vocabulary in early language delay is not an all or none phenomenon. In the diagnosis of early language delay total number of words produced should be further supported by qualitative analyses through lexical profiling as such information might be more informative with regard to the way late talkers base their semantic development.

Treating word retrieval deficits using cognate-based therapy in a multilingual child with specific language impairment (SLI)

Maria Kambanaros

Cyprus University of Technology

Department of Rehabilitation Sciences

Recently word retrieval deficits were described in a single case study of a multilingual child (I.S.) with specific language impairment (SLI) for Bulgarian, English, and Greek, guided by theory-driven conceptualizations of the multilingual lexicon and word retrieval processing (Kambanaros, Michaelides & Grohmann, 2014). An

equivalent picture naming task was used across languages. Word retrieval impairments were measured in relation to lexical factors of the target words and participant variables. The data were then compared to three groups of children: two groups of multilingual peers with typical language development (TLD), age-matched (n=6) and language-matched (n=6), and a group of children with SLI without a multilingual background (n=6). The results revealed that the lexical retrieval deficit manifested itself in all three languages. These findings strengthen previous claims that lexical retrieval deficits are comparable across languages and could potentially serve as a non-language specific clinical marker across different languages: Both storage and retrieval processes are assumed to underlie deficits retrieving words. Following on from the assessment of the word retrieval impairment, the effects of cognate therapy to facilitate word retrieval were explored (Kambanaros, Michaelides & Grohmann, in submission). I.S. was trained over a one month period on 20 non-identical triple Bulgarian-English-Greek (BEG) cognates that shared meaning and phonological features (e.g., *камила* /camel/καμήλα) in English, the proficient language, using a picture-based naming task. Cross-linguistic transfer effects were evident during and after therapy, and were maintained one month post intervention. The native language (Bulgarian) benefitted more than the dominant language (Greek) from the treatment of cognate words in English. Generalization to nontreatment words was evident only for English during and post intervention. Overall, cognates can be used as a vocabulary training strategy for multilingual children with SLI in the school setting.

The diagnosis of Specific Language Impairment in Greek Cypriot children: the accuracy of language tests

Eleni Theodorou

University of Cyprus and Cyprus Acquisition Team

Clinicians and researchers internationally recognize as exceptionally challenging the positive diagnosis of specific language impairment (SLI) in young children. Typically,

language abilities are determined by performance on standardized language tests. It is crucial for practitioners and researchers alike to be sufficiently confident about the identification accuracy of language measures and standardized tests used to discriminate language impairment from typical language development. Furthermore, the importance of investigating children's language skills in their native variety is of paramount importance. Clinical practices cannot be based on findings from languages or varieties which have different properties. The study reported here aimed to lay the foundation for SLI diagnosis in Greek Cypriot children. More specifically, the study assessed the feasibility of existing language assessments for the diagnosis of SLI in the Greek-Cypriot context, for the children's native variety of Cypriot-Greek. It compared the performance of typically developing children and children with SLI in a range of language tests and then it examined the accuracy (specificity and sensitivity) of the tests in SLI identification. Results showed that children with SLI performed lower than the control group on the majority of the language tests. As for diagnostic accuracy, the analysis revealed that many of the tests used are sufficiently accurate, when the comparison is between the children who use the same language variety, based on sensitivity and specificity levels. Furthermore, a combination of tests is proposed as a good tool for diagnostic purposes, while alternatives are also suggested, promoting an evidence-based practice framework.

Pragmatic difficulties in children with Specific Language Impairment.

George Spanoudis and Lilia Psalta

Department of Psychology

University of Cyprus

Pragmatic deficits recently started to be debated as a core deficit of a distinct subgroup characterized by language difficulties that extend beyond the distinctive symptoms of SLI. The newly published DSM-5 includes a new category, termed social (pragmatic) communication disorder. Bishop (2000) proposed that this disorder

could share an overlapping area between SLI and autistic disorder. The aim of the present study was to investigate if children diagnosed with SLI and children diagnosed with pragmatic difficulties (PLI) can be differentiated from each other based on a set of linguistic and cognitive measures. Three groups of children took part in the study: a group of 29 children aged from 8 to 12 years with language impairments were subdivided on the basis of the Children's Communication Checklist, Recalling Sentences Test, TROG-2, PPVT-R, and Vocabulary-WISC-III into 14 cases of pragmatic language impairment (PLI) and 15 cases of typical specific language impairment (SLI-T). In addition, 18 Typically Developing Children (TDC) were assessed (age range = 9:10-11:10 years, 8 boys). These three groups were compared on a set of language tasks tapping syntactic, semantic, and pragmatic skills. Our results provide evidence for the hypothesis that despite impairments in their grammar, children with SLI-T have no impairments in their non-linguistic and interface pragmatic systems. The findings of this study points to the importance of including a pragmatic language assessment to the initial SLI assessment, as well as to administer instruments sensitive to linguistic impairments when assessing children with PLI.

12.00 – 13.30

Προφορικές Ανακοινώσεις | Συμπόσια

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.6 | Αίθουσα 108

Σωματική αυτοεικόνα, διατροφικές συνήθειες και επιδράσεις των ΜΜΕ σε έφηβους στην Κύπρο: Καινούργια δεδομένα (096)

Οργανωτής: Μάριος Αργυρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Στην παγκόσμια βιβλιογραφία, φαίνεται να υπάρχει μια σημαντική αύξηση στις δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες των εφήβων (Keel & Forney, 2013· Jones, 2004· Thompson & Heinberg, 1999) όπως και σοβαρά προβλήματα αντίληψης της σωματικής αυτοεικόνας, της εσωτερίκευσης ενός ανέφικτου λεπτού και αθλητικού ιδεατού και σημαντικές επιδράσεις από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) (Thompson et al., 2004). Όσον αφορά την Κύπρο, έχει φανεί ότι το 18,8% των αγοριών και 34,4% των κοριτσιών το 2003 και το 18,8% των αγοριών και 35,9% των

κοριτσιών το 2010 είχαν σημαντικές διαταραχές στις διατροφικές τους συμπεριφορές (Hadjigeorgiou et al., 2004· Hadjigeorgiou et al. 2010). Αυτά τα ποσοστά, ειδικά στα κορίτσια, είναι σημαντικά υψηλότερα από άλλες ευρωπαϊκές χώρες με ποσοστά έως και 18% (Vega Alonso et al, 2005). Με αυτά τα ανησυχητικά αποτελέσματα, αποφασίστηκε όπως διεξαχθεί μια μεγάλης κλίμακας έρευνα με πολύ μεγάλο και αντιπροσωπευτικό πληθυσμό εφήβων από την Κύπρο έτσι ώστε να επαληθεύσει τα προηγούμενα ευρήματα αλλά και να εμπλουτίσει τα ερευνητικά ερωτήματα με τους πιθανούς λόγους των συγκεκριμένων αυξημένων ποσοστών. Συμτείχαν 2664 μαθητές από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της Κύπρου οι οποίοι απάντησαν διάφορα ερωτηματολόγια που αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Στο συγκεκριμένο συμπόσιο που υποβάλλουμε αίτηση, θα γίνουν τέσσερις παρουσιάσεις των σημαντικών ευρημάτων της πιο πάνω έρευνας. Συγκεκριμένα, θα αναφερθούν καινούργια δεδομένα δυσλειτουργικών διατροφικών συνηθειών που παρουσιάζουν την Κύπρο σε παρόμοια επίπεδα με την υπόλοιπη Ευρώπη, διαφορές κατά φύλο, παράγοντες επικινδυνότητας, η σημασία της ηλικίας και τα προβλήματα που μπορεί να προκαλέσει η ασυμφωνία μεταξύ του πραγματικού και ιδεατού βάρους κάποιου ατόμου. Η συγκεκριμένη έρευνα είναι μοναδική στα δεδομένα της Κύπρου αφού έχουν χρησιμοποιηθεί μεταβλητές οι οποίες δεν έχουν αξιολογηθεί στο παρελθόν. Περαιτέρω, η Κύπρος είναι μια χώρα στην οποία δεν έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες στα πιο πάνω θέματα ενώ αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα.

Λέξεις κλειδιά: Κύπρος, διατροφικές συνήθειες, έφηβοι, σωματική αυτοεικόνα

Παράγοντες Επικινδυνότητας Ανάπτυξης Διατροφικών Διαταραχών Ανάμεσα στα Δύο Φύλα

Γιώργος Πεπέτσιος, MSc (Cand.) & Μάριος Αργυρίδης, PhD
Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου*

Οι παράγοντες επικινδυνότητας ανάπτυξης διατροφικών διαταραχών και οι διαφορές μεταξύ των φύλων, έχουν απασχολήσει αρκετά τη διεθνή βιβλιογραφία (Cash, 2004· Thompson et al., 2004· Rosenblum & Lewis, 1999), αν και

υποστηρίχθηκε ότι δεν έχει δοθεί στο διαχωρισμό αυτό η κατάλληλη προσοχή (Rikani, et al., 2013; Stanford & Lemberg, 2012). Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει ότι η Κύπρος παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα διατροφής (Hadjigeorgiou et al., 2012) και ικανοποίησης με τη σωματική εμφάνιση (Argyrides & Kkeli, 2014). Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αναγνωριστούν οι παράγοντες επικινδυνότητας οι οποίοι προβλέπουν τις διατροφικές διαταραχές στην Κύπρο, σε αγόρια και κορίτσια ξεχωριστά. Συμμετείχαν 2220 μαθητές (881 αγόρια & 1339 κορίτσια), από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της Κύπρου, οι οποίοι απάντησαν τα ερωτηματολόγια τα οποία αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Οι αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης στα αγόρια έδειξαν σημαντική προβλεπτική συσχέτιση των μεταβλητών δυσφορία με την εμφάνιση σε κοινωνικές καταστάσεις, άγχος για την εμφάνιση και πίεση από Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) για την εμφάνιση. Στα κορίτσια, πέραν των πιο πάνω μεταβλητών, υπήρξε επίσης σημαντική προβλεπτική συσχέτιση στις μεταβλητές ικανοποίηση με συγκεκριμένα μέρη του σώματος, εσωτερίκευση του λεπτού ιδεατού, ΜΜΕ ως καλή πηγή πληροφόρησης και ασυμφωνία πραγματικού και ιδεατού βάρους. Οι περισσότερες από τις μεταβλητές που επιλέχθηκαν φάνηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες για τις διατροφικές διαταραχές στα κορίτσια. Δεν υπήρχε το ίδιο δεδομένο στα αγόρια. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνονται περισσότερο τα αποτελέσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας για την ύπαρξη διαφορετικών παραγόντων που επηρεάζουν τις Διαταραχές Πρόληψης Τροφής και στην Κύπρο. Ένα ακόμα ενδιαφέρον εύρημα ήταν ότι οι μεταβλητές: πίεση από τα ΜΜΕ για την εμφάνιση, εσωτερίκευση αθλητικού ιδεατού, ικανοποίηση για την εμφάνιση και επένδυση στην εμφάνιση, δεν έδειξαν να είναι στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες για κανένα από τα δύο φύλα.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχές Πρόσληψης Τροφής, Φύλο, Παράγοντες Επικινδυνότητας, Έφηβοι

Διατροφικές Συνήθειες Εφήβων στην Κύπρο

Αλεξίου Ευαγγελία, BSc (*) & Αργυρίδης Μάριος, PhD Πανεπιστήμιο Νεάπολης

Πάφου

Οι δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες των εφήβων σε παγκόσμιο επίπεδο φαίνεται πως είναι αυξημένες στη σημερινή εποχή, ιδιαίτερα στις γυναίκες (Cash, 2004). Από έρευνες που διεξάχθηκαν και στην Κύπρο (Hadjigeorgiou et al., 2004· Hadjigeorgiou et al. 2010) έχει φανεί ότι το 18,8% των αγοριών και 34,4% των κοριτσιών το 2003 και το 18,8% των αγοριών και 35,9% των κοριτσιών το 2010 είχαν σημαντικές διαταραχές στις διατροφικές τους συμπεριφορές. Αυτά τα ποσοστά, ειδικά στα κορίτσια, είναι σημαντικά υψηλότερα από άλλες ευρωπαϊκές χώρες με ποσοστά έως και 18% (Vega Alonso et al, 2005), ή και το 23.4% των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων και το 16.7% του Ιράν (Eapen, Mabrouk, & Bin-Othman, 2006). Σκοποί της παρούσας έρευνας ήταν α) να επαναξιολογήσει τις δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες των εφήβων στην Κύπρο β) να περιγράψει τον πληθυσμό των εφήβων με δυσλειτουργικές συνήθειες (EAT > 20) και γ) να συγκρίνει τα αποτελέσματα του εν λόγω πληθυσμού με αυτά του ευρύτερου πληθυσμού των εφήβων. Συμμετείχαν 2664 μαθητές από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της Κύπρου οι οποίοι απάντησαν το ερωτηματολόγιο EAT – 26 (Eating Attitudes Test) που αξιολογούσε τις συνήθειες και συμπεριφορές πρόσληψης τροφής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα ποσοστά διατροφικών διαταραχών είναι υψηλότερα στα κορίτσια (21,5%) απ' ό τι στα αγόρια (8,5%), σημαντικά χαμηλότερα από προηγούμενες έρευνες. Οι πλειονότητα των ατόμων με δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες ήταν επίσης στην κατηγορία των λιποβαρών ή κανονικού βάρους, στη μεσαία κοινωνικοοικονομική τάξη και προέρχονταν από αστικές περιοχές. Περεταίρω αναλύσεις κατέδειξαν ότι οι δύο πληθυσμοί (EAT > 20 & EAT < 20) διέφεραν σε στατιστικά σημαντικό επίπεδο σε όλες τις μεταβλητές ενδιαφέροντος (σωματική αυτοεικόνα, εμφάνιση, επιδράσεις Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης). Στην παρουσίαση συζητούνται τρόποι διαμερισμού των αποτελεσμάτων και η σημασία της πρόληψης στις συγκεκριμένες ομάδες κινδύνου.

Λέξεις κλειδιά: Διατροφικές συνήθειες, έφηβοι, κοινωνικοοικονομική τάξη, γεωγραφική θέση

Η ηλικία ως παράγοντας επιρροής στη σωματική εμφάνιση, στην αυτοεκτίμηση, και στην ανάπτυξη διαταραχών πρόσληψης τροφής

Χριστοδουλίδου Κασσάνδρα, MSc (Cand.) (*) & Αργυρίδης Μάριος, PhD

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Η διεθνής βιβλιογραφία σκιαγραφεί πλήθος παραγόντων οι οποίοι συντελούν στην ανάπτυξη διατροφικών διαταραχών στους εφήβους (Keel & Forney, 2013· Jones, 2004· Thompson & Heinberg, 1999). Η Κύπρος, είναι μια χώρα στην οποία φαίνεται να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα ικανοποίησης με το σώμα (Argyrides & Kkeli, 2014) και αύξηση των ποσοστών των διατροφικών διαταραχών στους εφήβους (Hadjigeorgiou et al., 2004· Hadjigeorgiou et al., 2012). Σκοπός της έρευνας ήταν να αξιολογήσει την ηλικία ως παράγοντα επιρροής στη σωματική εμφάνιση, στην αυτοεκτίμηση, την ανάπτυξη διαταραχών πρόσληψης τροφής και την επίδραση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε) μεταξύ εφήβων Γ΄ Γυμνασίου και Γ΄ Λυκείου. Συμμετείχαν 1722 μαθητές από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της Κύπρου οι οποίοι απάντησαν τα ερωτηματολόγια τα οποία αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Αναλύσεις Ανεξαρτήτων Δειγμάτων t μεταξύ των δύο ομάδων έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις μεταβλητές: αυτοεκτίμηση, ικανοποίηση με την εμφάνιση, επένδυση στην εμφάνιση, εσωτερίκευση αθλητικού ιδεατού και ικανοποίηση με τα μέρη του σώματος (πρόσωπο, μαλλιά και κάτω μέρος του σώματος). Βάσει των αποτελεσμάτων, οι μαθητές της Γ΄ Γυμνασίου παρουσίασαν υψηλότερα επίπεδα εσωτερίκευσης του αθλητικού ιδεατού, πίεσης από τα Μ.Μ.Ε και ικανοποίησης με το κάτω μέρος του σώματός τους. Αντίθετα, οι μαθητές της Γ΄ Λυκείου είχαν υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης, ικανοποίησης με την εμφάνιση, επένδυσης στην εμφάνιση, άγχους για την εμφάνιση, εσωτερίκευσης του λεπτού ιδεατού και ικανοποίησης με τα μαλλιά και το πρόσωπο. Όσον αφορά τις μετρήσεις της πιθανής ανάπτυξης διατροφικών διαταραχών υπήρξε υψηλότερο ποσοστό στους εφήβους της Γ΄ Λυκείου. Στην εργασία, συζητούνται οι λόγοι για τους οποίους παρουσιάζονται αυτές οι διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων, τόσο στις

μεταβλητές όσο και στα ποσοστά αύξησης των διαταραχών πρόσληψης τροφής, ηλικιακά. Επίσης, παρουσιάζονται τρόποι πρόληψης με στόχο την έγκαιρη ενημέρωση των εφήβων.

Λέξεις κλειδιά: αυτοεκτίμηση, σωματική εμφάνιση, εσωτερίκευση ιδεατού, εφηβεία, ηλικία.

Η ασυμφωνία μεταξύ πραγματικού και ιδεατού βάρους ως προβλεπτικός παράγοντας προβλημάτων σε εφήβους

Μαρίσια Σιβιτανίδου, MSc (cand.)* & Μάριος Αργυρίδης, PhD Πανεπιστήμιο

Νεάπολις Πάφου

Η ασυμφωνία μεταξύ του πραγματικού και ιδεατού βάρους ενός ατόμου και διάφορων παραγόντων με τους οποίους συσχετίζεται έχει ερευνηθεί στο παρελθόν, όχι μόνο σε διεθνές πλαίσιο (Mikula, Argyrides, & Jones, 2004· Mikula, Argyrides, & Ross, 2004) αλλά και στην Κύπρο (Sivitanides & Argyrides, 2014). Παράλληλα, κάποιες έρευνες επικεντρώθηκαν στην ασυμφωνία μεταξύ πραγματικού και ιδεατού βάρους ως προβλεπτικό παράγοντα της αυτοεκτίμησης (Marsh & Roche, 1996) και του άγχους για την εμφάνιση (Posavac & Posavac, 2002). Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αξιολογήσει αν η ασυμφωνία μεταξύ του πραγματικού και του ιδεατού βάρους ενός ατόμου μπορεί να θεωρηθεί ως προβλεπτικός παράγοντας της αυτοεκτίμησης, της ικανοποίησης με το σώμα, του άγχους για την εμφάνιση, της εσωτερίκευσης του λεπτού ιδεατού, της εσωτερίκευσης του αθλητικού ιδεατού και της αντίληψης των ΜΜΕ ως πηγή πίεσης για την εμφάνιση του ατόμου. Συμμετείχαν 2221 μαθητές από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της Κύπρου, οι οποίοι απάντησαν σε ερωτηματολόγια που αξιολογούσαν τις πιο πάνω μεταβλητές. Αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν πως η ασυμφωνία μεταξύ του πραγματικού και ιδεατού βάρους είναι στατιστικά σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας της αυτοεκτίμησης, της ικανοποίησης με το σώμα, του άγχους για την εμφάνιση, της εσωτερίκευσης του λεπτού ιδεατού, της εσωτερίκευσης του αθλητικού ιδεατού και της αντίληψης των ΜΜΕ ως πηγή πίεσης

για την εμφάνιση του ατόμου. Βάσει των αποτελεσμάτων, φαίνεται πως η εν λόγω ασυμφωνία μπορεί να προβλέψει το επίπεδο της αυτοεκτίμησης και ικανοποίησης με το σώμα του ατόμου, το επίπεδο άγχους για την εμφάνιση του, τα επίπεδα εσωτερίκευσης του λεπτού και αθλητικού ιδεατού και το εάν θεωρεί τα ΜΜΕ ως πηγή πίεσης για την εμφάνιση του. Στην εργασία συζητείται η σημασία των αποτελεσμάτων και τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης της εν λόγω ασυμφωνίας.

Λέξεις κλειδιά: ασυμφωνία πραγματικού-ιδεατού βάρους, αυτοεκτίμηση, σωματική αυτοεικόνα, επίδραση ΜΜΕ

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.7 | Αίθουσα 109

Το φαινόμενο της κακοποίησης/παραμέλησης από μια αναπτυξιακή σκοπιά:

Πρόληψη και παρέμβαση

Οργανωτής: Πανεπιστήμιο Κύπρου και Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Πρόεδρος – Συζητητής: Κώστας Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παιδική κακοποίηση/παραμέληση είναι ένα από τα πιο τραυματικά γεγονότα, τα οποία φαίνεται να επηρεάζουν τη συναισθηματική και συμπεριφορική ανάπτυξη ενός παιδιού. Οι διαφορετικές μορφές κακοποίησης και παραμέλησης, μπορεί να συμβαίνουν από τη βρεφική ηλικία μέχρι μεγαλύτερες ηλικίες, μπορεί να γίνεται ενδο-οικογενειακά είτε εκτός της οικογένειας. Η κακοποίηση και παραμέληση μπορεί να συμβαίνει και να έχει είτε άμεσα αποτελέσματα στο παιδί είτε έμμεσα, όπως για παράδειγμα ως μάρτυρας ενδο-οικογενειακής βίας. Για τους παραπάνω λόγους, είναι σημαντική η πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου μέσα από μια αναπτυξιακή προσέγγιση, η οποία επιτρέπει στους ειδικούς να εντοπίζουν ενδείξεις σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα. Στο παρόν συμπόσιο θα παρουσιαστούν έρευνες οι οποίες στοχεύουν στην πρόληψη της κακοποίησης/παραμέλησης στη βρεφική ηλικία, ομάδα στην οποία είναι δύσκολο να εντοπιστούν ενδείξεις. Οι έρευνες ήταν μέρος μιας ευρύτερης Ευρωπαϊκής συνεργασίας με σκοπό τη δημιουργία ενός ανιχνευτικού εργαλείου για κακοποίηση/παραμέληση σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα και η Κύπρος. Επίσης, θα

παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της πρώτης επιδημιολογικής έρευνας για το φαινόμενο της σεξουαλικής κακοποίησης στην Κύπρο, η οποία διενεργήθηκε στα πλαίσια της Πανευρωπαϊκής εκστρατείας «Ένα στα Πέντε». Τέλος, σημαντικό ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου έχει και η διαχείριση περιστατικών στα πλαίσια των Δημόσιων Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας, μέλος των οποίων θα παρουσιάσει το τρόπο διαχείρισης ενός περιστατικού αξιολόγησης για σεξουαλική κακοποίηση. Εν κατακλείδι, το παρόν συμπόσιο με μια πολυμεθοδική προσέγγιση στο φαινόμενο, έχει ως στόχο να προσφέρει στοιχεία για α) την υπόδειξη παραγόντων κινδύνου και ενδείξεων ενδο-οικογενειακής κακοποίησης-παραμέλησης, τα οποία μπορούν να ληφθούν υπόψη στη δημιουργία εργαλείων αξιολόγησης και σε προσεγγίσεις πρόληψης και παρέμβασης, β) τη δημιουργία εργαλείου ανίχνευσης ενδο-οικογενειακής κακοποίησης-παραμέλησης, γ) τη θεραπευτική προσπάθεια σε ενδο-οικογενειακή παιδική σεξουαλική κακοποίηση και δ) τη φύση της παιδικής σεξουαλικής κακοποίησης.

Λέξεις κλειδιά: Κακοποίηση και παραμέληση, αναπτυξιακά στάδια, πρόληψη, αξιολόγηση, αντιμετώπιση

Μια πολυμεθοδική αξιολόγηση των χαρακτηριστικών αλληλεπίδρασης μητέρας-παιδιού και η σχέση τους με διάφορες μορφές κακοποίησης

Μαρίζα Χατζηχαραλάμπους*, Εβίτα Κατσιμίχα, Κώστας Φάντη

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Προηγούμενες μελέτες υποδεικνύουν ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ της δυαδικής σχέσης μητέρας-παιδιού, ειδικά κατά τα πρώτα χρόνια ζωής του παιδιού, είναι σημαντικός παράγοντας για τη συναισθητική και συμπεριφορική ανάπτυξη του παιδιού. Ως εκ τούτου, μελέτες, οι οποίες στοχεύουν στο να εντοπίσουν πιθανές ενδείξεις για ενδο-οικογενειακή κακοποίηση και παραμέληση κατά τη διάρκεια των τριών πρώτων χρόνων ζωής του παιδιού, πρέπει να λαμβάνουν υπόψη παράγοντες που χαρακτηρίζουν τη σχέση μητέρας-παιδιού. Η παρούσα μελέτη διεξήχθη στην

Ελλάδα και Κύπρο, και συμμετείχαν 41 δυάδες βασικών φροντιστών και παιδιών μεταξύ 0 και 3 ετών, από δείγμα γενικού πληθυσμού και οικογένειες που είχαν απασχολήσει τις δημόσιες υπηρεσίες λόγω ενδο-οικογενειακής βίας. Χρησιμοποιήθηκαν ποσοτικά δεδομένα, όπως ερωτηματολόγια, τα οποία μετρούσαν χαρακτηριστικά και την ποιότητα δυαδικής σχέσης μητέρας-παιδιού (Postpartum Bonding Questionnaire, Postnatal Attachment, ICAST-P, Edinburg Scale) και μέθοδοι παρατήρησης της αλληλεπίδρασης φροντιστή-παιδιού. Στόχος της μελέτης ήταν να καθορίσει αν οι πολυμεθοδικές αξιολογήσεις μπορούν να παρέχουν στοιχεία για πιθανές ενδείξεις που σχετίζονται με κακοποίηση ή παραμέληση. Οι αρχικές αναλύσεις των δεδομένων έδειξαν ότι συγκεκριμένες μορφές κακοποίησης σχετίζονται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της σχέσης μητέρας-παιδιού. Για παράδειγμα, μητέρες που έχουν αναφέρει σοβαρά προβλήματα στη σχέση τους με το παιδί, φαίνεται να είναι σωματικά κακοποιητικές προς το παιδί τους. Επιπλέον, το επίπεδο άγχους του παιδιού έχει συσχετιστεί με μεγαλύτερη ψυχολογική κακοποίηση, προτείνοντας ότι το επίπεδο άγχους του παιδιού πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την αξιολόγηση κακοποίησης και παραμέλησης. Αναμένεται ότι τα ευρήματα της παρούσας μελέτης θα ρίξουν φως σχετικά με το ποιοι παράγοντες κινδύνου και ποιες ενδείξεις μπορούν να υπολογιστούν σε μεθόδους αξιολόγησης μορφών κακοποίησης ενάντια σε βρέφη και νήπια, αλλά και σε ποια χαρακτηριστικά μπορούν να στοχεύσουν οι θεραπευτικές παρεμβάσεις.

Λέξεις Κλειδιά: σχέση μητέρας-παιδιού, μορφές κακοποίησης-παραμέλησης

Η χρήση του DC: 0-3R για την ανίχνευση οικογενειών αυξημένης επικινδυνότητας για κακομεταχείριση βρέφους/νηπίου σε Ελλάδα και Κύπρο.

Κορνηλία Χατζηνικολάου, Βασιλική Καρβέλη, Αγγελική Σκουμπουρδή & Φωτεινή Ζαροκώστα, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Ελλάδα

Στα πλαίσια μίας ευρύτερης μελέτης που είχε ως στόχο τη δημιουργία ενός εργαλείου ανίχνευσης οικογενειών αυξημένης επικινδυνότητας για κακοποίηση και

παραμέληση βρέφους/νηπίου, διερευνήθηκε η εφαρμοσιμότητα του Άξονα II: Ταξινόμηση Σχέσεων, του Συστήματος Διαγνωστικής Ταξινόμησης Ψυχικής Υγείας και Αναπτυξιακών Διαταραχών της Βρεφικής και Νηπιακής Ηλικίας – DC: 0-3R, στην Ελλάδα και στην Κύπρο σε ό,τι αφορά την ικανότητα του εργαλείου αυτού να ανιχνεύσει οικογένειες, στο πλαίσιο των οποίων η σχέση βασικού φροντιστή και βρέφους/νηπίου χαρακτηρίζεται από κακοποιητικές πρακτικές και βία. Για τον σκοπό αυτό, ο Άξονας II του DC: 0-3R εφαρμόστηκε σε 25 δυάδες βασικών φροντιστών και βρεφών/νηπίων μεταξύ 0 και 3 ετών. Από τις 25 δυάδες, οι 17 ήταν του γενικού πληθυσμού και οι 8 προέρχονταν από οικογένειες που είχαν απασχολήσει τις δημόσιες υπηρεσίες λόγω ενδο-οικογενειακής βίας. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης της ποιότητας της σχέσης της δυάδας βάσει του DC: 0-3R συγκρίθηκαν με το σκόρ του ICAST-Parent Version - εργαλείο αυτο-αναφοράς που καταγράφει τον αριθμό των βίαιων εμπειριών του παιδιού το προηγούμενο έτος, και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, όπως αυτές αναφέρονται από τον βασικό φροντιστή. Τα αποτελέσματα της σύγκρισης των δύο εργαλείων, καθώς και η σχέση μεταξύ συγκεκριμένων γονικών χαρακτηριστικών, όπως η ευαισθησία και η παρεμβατικότητα, και της αυξημένης επικινδυνότητας για εμφάνιση βίαιων ή/και κακοποιητικών χαρακτηριστικών στο πλαίσιο της σχέσης βασικού φροντιστή και βρέφους/νηπίου αναφέρονται και συζητώνται. Αν και ο αριθμός των οικογενειών στις οποίες εφαρμόστηκε το DC: 0-3R ήταν περιορισμένος, τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης δείχνουν ότι το εν λόγω εργαλείο μπορεί να εφαρμοστεί στην Ελλάδα και στην Κύπρο προκειμένου να υποστηρίξει τους επαγγελματίες υγείας και κοινωνικής πρόνοιας στην ανίχνευση οικογενειών αυξημένης επικινδυνότητας για κακοποίηση/παραμέληση βρέφους/νηπίου.

Λέξεις “κλειδιά”: βρεφική και παιδική κακοποίηση και παραμέληση, πρόληψη βίας, ανιχνευτικό εργαλείο

Το φαινόμενο της σεξουαλικής κακοποίησης στην Κύπρο: Επιδημιολογική έρευνα και προεκτάσεις του φαινομένου

Εβίτα Κατσιμίχα*, Κώστας Φάντη, Μαρίζα Χατζηχαραλάμπους, Ειρήνη-Άννα Διακίδου & Ελένη Καραγιάννη, Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα έρευνα διενεργήθηκε στα πλαίσια της Πανευρωπαϊκής εκστρατείας «Ένα στα Πέντε» με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Α.Γ. Λεβέντη και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στόχος της επιδημιολογικής αυτής έρευνας ήταν η καταγραφή του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης για πρώτη φορά στην Κύπρο, η διερεύνηση των μορφών σεξουαλικής κακοποίησης ή εκμετάλλευσης και ο χειρισμός τέτοιων περιστατικών από επαγγελματίες. Η έρευνα αποτελούνταν από δύο φάσεις, όπου στην πρώτη συμμετείχαν 2000 έφηβοι και νέοι 15-22 χρονών από διαφορετικά σχολεία και Πανεπιστήμια στην Κύπρο. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που αφορούσαν τη μορφή της σεξουαλικής κακοποίησης την οποία είχαν υποστεί, τη σχέση με το φερόμενο δράστη και την αναζήτηση βοήθειας. Στη δεύτερη φάση της έρευνας, ζητήθηκαν πληροφορίες για το χειρισμό περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης από επαγγελματίες (π.χ. εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους, γιατρούς, νοσηλευτές και κοινωνικούς λειτουργούς) στο δημόσιο είτε ιδιωτικό τομέα στην Κύπρο. Από τα αποτελέσματα διαφάνηκε ότι ένα ποσοστό 23.7% είχε υποστεί κάποια από τις μορφές σεξουαλικής κακοποίησης, δηλαδή λεκτική, έκθεση σε πορνογραφικό υλικό, άγγιγμα, επίδειξη γεννητικών οργάνων ή συνουσία. Υψηλότερο ποσοστό (16.5%) καταγράφηκε αναφορικά με τη λεκτική σεξουαλική κακοποίηση, η οποία έκανε το θύμα να νιώσει άβολα. Χαμηλότερη συχνότητα (1.5%) παρουσιάζει η καταγραφή σε βίντεο ή φωτογράφιση του θύματος σε σεξουαλικές πράξεις, μόνο ή με άλλα άτομα. Παράλληλα, σε ένα ποσοστό 23.8% των συμμετεχόντων, αναφέρθηκε προσπάθεια προσέγγισης τους σεξουαλικά μέσω διαδικτύου ή ηλεκτρονικών μέσων με σκοπό τη διέγερση και προσωπική ικανοποίηση. Τέλος, ένα 2% των συμμετεχόντων ανέφεραν ότι έχουν εξαναγκαστεί ή τους έχει ζητηθεί να εκπορνευθούν. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας έδωσαν σημαντικές πληροφορίες για την συχνότητα του

φαινομένου στην Κύπρο, για τους φερόμενους δράστες και για τη διαχείριση τέτοιων περιστατικών από τους επαγγελματίες. Βάσει των παραπάνω αποτελεσμάτων απορρέουν σημαντικές εισηγήσεις οι οποίες αναμένεται να βοηθήσουν σε θέματα πρόληψης, αντιμετώπισης και χειρισμού του φαινομένου.

Λέξεις «κλειδιά»: Σεξουαλική κακοποίηση, επιδημιολογική έρευνα, διαχείριση και πρόληψη

Διερεύνηση ενός περιστατικού σεξουαλικής κακοποίησης στην Κύπρο: Κλινικά διλήμματα και προκλήσεις

Ειρήνη Λόρδου * και Κούλλα Χριστοδούλου

Μακάρειο Νοσοκομείο, Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων, Υπουργείο Υγείας

Η ανίχνευση της σεξουαλικής κακοποίησης (ΣΚ) σε παιδιά προσχολικής ηλικίας αποτελεί ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα. Ο Κλινικός ωφείλει ταυτόχρονα να αντιμετωπίσει τόσο τους κινδύνους από το σύνδρομο προσαρμογής του παιδιού στη ΣΚ όσο και τους κινδύνους από πιθανή υποβολιμότητα και ψευδή αναφορά. Σε κάθε περίπτωση το διακύβευμα είναι μεγάλο, αφού τυχόν εσφαλμένο συμπέρασμα από τον Κλινικό μπορεί να έχει καταστρεπτικές συνέπειες, είτε για το υποτιθέμενο θύμα είτε για τον υποτιθέμενο θύτη. Σε αυτό το πλαίσιο, η εφαρμογή βέλτιστων διεθνών πρακτικών καθίσταται επιτακτικά αναγκαία. Στο περιστατικό που παρουσιάζεται, ένα αγόρι προσχολικής ηλικίας παραπέμπεται για διερεύνηση πιθανής ΣΚ, έπειτα από καταγγελία του πατέρα, με κατ' ισχυρισμόν θύτη τον νυν συμβίο της μητέρας. Κατά τη λήψη ιστορικού, το παιδί φέρεται να είπε στον πατέρα του ότι ο συμβίος της μητέρας τον άγγιζε με διάφορους ανάρμοστους τρόπους και ότι προσπάθησε να τον πνίξει. Η μητέρα όμως απορρίπτει τους ισχυρισμούς και αποδίδει υστεροβουλία στον πατέρα. Κατά την αξιολόγηση, το παιδί παρουσιάζει εκλεκτική αλαλία, και άρα η αλληλεπίδραση μαζί του είναι μη-λεκτική, με τη χρήση βοηθημάτων και παιγνιδιών. Σε όλες τις φάσεις του

παιγνιδιού, τόσο η μορφή του πατέρα όσο και η μορφή του συμβίου γίνονται στόχοι επιθετικότητας, ενώ αντιθέτως η πατρική γιαγιά, η μητέρα και ο αδελφός είναι θετικές φιγούρες. Σε ανοικτού τύπου ερώτηση, τι κάνει το παιδί τόσο θυμωμένο προς τον κατ' ισχυρισμό θύτη, παίρνει μια μεγάλη φιγούρα και την βάζει να κτυπά αλλά και να φιλά στη κοιλιά μια μικρή φιγούρα. Μετά από αυτή την αποκάλυψη, το παιδί αρνήθηκε να συνεργαστεί περαιτέρω, με αποτέλεσμα την διακοπή της συνεργασίας χωρίς ακόμη να ολοκληρωθεί η αξιολόγηση. Το περιστατικό αναδεικνύει τα διλήμματα που προκύπτουν όταν οι ενδείξεις και μαρτυρίες είναι αντιφατικές, καθώς επίσης και τις προκλήσεις στην άμεση συνεργασία με παιδιά που είναι πιθανά θύματα σεξουαλικής κακοποίησης.

Λέξεις κλειδιά: Παρουσίαση περιστατικού, Σεξουαλική κακοποίηση, Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31.8 | Αίθουσα 110

Μεταγνωστικές διεργασίες στις διαδικασίες επεξεργασίας γραπτού λόγου και μάθησης στο Δημοτικό σχολείο

Οργανωτές: Ελευθερία Αβραμίδου, Α' Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ., Γ.Ν. «Παπαγεωργίου»

Πέτρος Κεχαγιάς, Α' Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ., Γ.Ν. «Παπαγεωργίου»

Στυλιανή Παλικισιάνου, Α' Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ., Γ.Ν. «Παπαγεωργίου»

Γρηγόριος Πετρίδης, Α' Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ., Γ.Ν. «Παπαγεωργίου»

Κωνσταντίνος Φωκάς, Α' Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ., Γ.Ν. «Παπαγεωργίου»

Στα πλαίσια των Εξωτερικών Ιατρείων Μαθησιακών Δυσκολιών της Α' Πανεπιστημιακής Ψυχιατρικής Κλινικής του Γ. Ν. Παπαγεωργίου Θεσσαλονίκης, συναντάμε παιδιά που παραπέμπονται για διερεύνηση των δυσκολιών που παρουσιάζουν στο σχολείο. Ο ρόλος της μεταγνώσης, η χρήση μεταγνωστικών στρατηγικών και η ανάπτυξη των μεταγνωστικών λειτουργιών ελέγχου και παρακολούθησης έχουν καθοριστική σημασία για τις διεργασίες της μάθησης. Έτσι προέκυψε το ενδιαφέρον να μελετηθούν οι μεταγνωστικές στρατηγικές των μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου στην κατανόηση κειμένων, στα μαθηματικά και στην αγγλική γλώσσα. Προκειμένου να κατανοήσουμε τη σχέση

μεταξύ των μεταγνωστικών διεργασιών και της ακαδημαϊκής επίτευξης και επίδοσης διενεργήθηκαν τρεις μελέτες, οι οποίες και θα παρουσιαστούν παρακάτω.

Λεξεις – Κλειδια: μεταγνωστικές διεργασίες, γραπτός λόγος, μαθησιακές δυσκολίες, μαθηματικά, αγγλικά, Δημοτικό σχολείο

Η συμβολή των μεταγνωστικών διεργασιών και αισθημάτων στην κατανόηση του γραπτού λόγου

Κεχαγιάς Πέτρος* & Αβραμίδου Ελευθερία

Α΄Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ. Γ.Ν. "Παπαγεωργίου"

Η ικανότητα των μαθητών για αυτο-ενημερότητα αναφορικά με τις εμπειρίες τους από την επεξεργασία ενός κειμένου, αλλά και με τις στρατηγικές που ακολουθούν για την ορθή κατανόηση και μάθηση, αποτελεί αντικείμενο ευρείας μελέτης στους χώρους της εκπαίδευσης και της γνωστικής και σχολικής ψυχολογίας. Στα πλαίσια της Εξωτερικής Υπηρεσίας Μαθησιακών Δυσκολιών του Γ. Ν. Παπαγεωργίου Θεσσαλονίκης, το επιστημονικό προσωπικό συναντάει καθημερινά μαθητές Δημοτικού οι οποίοι παραπέμπονται για τη διερεύνηση δυσκολιών στη μάθηση ή στην ακαδημαϊκή τους επίτευξη. Μέσα από τη διαδικασία της αξιολόγησης προκύπτει συχνά το συμπέρασμα πως οι μαθητές των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού, Ε' και Στ' τάξης, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση κειμένων, οι οποίες συνδέονται με την απουσία χρήσης αποτελεσματικών στρατηγικών επεξεργασίας του εκάστοτε κειμένου. Προκειμένου να κατανοήσουμε τη σχέση μεταξύ των μεταγνωστικών διεργασιών, της κατανόησης κειμένων και των μεταγνωστικών αισθημάτων, διενεργούμε μελέτη η οποία έχει ως στόχο να εντοπίσει τα κριτήρια ετοιμότητας των μαθητών για τις επόμενες τάξεις του Γυμνασίου, σκιαγραφώντας τις δεξιότητές τους για αποτελεσματική κατανόηση του γραπτού λόγου. Για τη συγκεκριμένη μελέτη έχουν κατασκευαστεί τρία εργαλεία τα οποία βρίσκονται σε διαδικασία πιλοτικής χορήγησης και στάθμισης. Το πρώτο εργαλείο αποτελείται από δύο κείμενα, ένα το οποίο περιλαμβάνει μεταφορικό

λόγο και ένα άλλο που περιλαμβάνει κυριολεκτικό λόγο. Τα κείμενα συνοδεύονται από κλειστού τύπου ερωτήσεις κατανόησης. Επιπλέον, δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς στο οποίο οι συμμετέχοντες μαθητές καλούνται να κρίνουν το μέγεθος της δυσκολίας που αντιμετώπισαν από την κατανόηση του κάθε κειμένου και από τις συνακόλουθες ασκήσεις. Τέλος, οι μαθητές αξιολογούν το είδος, την ποιότητα και τη συχνότητα των στρατηγικών κατανόησης τις οποίες χρησιμοποίησαν στη συγκεκριμένη άσκηση. Η σημαντικότητα αυτής της μελέτης έγκειται στο γεγονός ότι αφορά τους μαθητές των τελευταίων τάξεων της Δημοτικής Εκπαίδευσης, οι οποίοι καλούνται μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα να προσαρμοστούν και να αντεπεξέλθουν στις καινούριες, υψηλότερες απαιτήσεις του Γυμνασίου.

Λεξεις – Κλειδια: Κατανόηση, μεταγινώσκειν, μεταφορικός λόγος, κυριολεκτικός λόγος, Δημοτικό σχολείο.

Μεταγνωστικές στρατηγικές και μαθηματικά.

Γρηγόριος Πετρίδης & Ελευθερία Αβραμίδου
Α΄Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ. Γ.Ν. "Παπαγεωργίου"*

Η μάθηση των μαθηματικών αποτελεί πολυσύνθετο φαινόμενο καθώς εξαρτάται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες, όπως το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, τη φύση της μαθηματικής γνώσης, τις κοινωνικές αντιλήψεις για την αξία και τη χρήση των μαθηματικών, τη λογικομαθηματική εμπειρία του μαθητή και την προσωπικότητα του. Ερευνητικά δεδομένα υποστηρίζουν ότι οι μεταγνωστικές δεξιότητες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ικανότητα του ατόμου να επιλύει προβλήματα. Η διδακτική προσέγγιση που ενθαρρύνει τα παιδιά να αναπτύξουν τις μεταγνωστικές τους δεξιότητες συμβάλλει στη βελτίωση της ικανότητάς τους να επιλύουν προβλήματα. Με την παρούσα μελέτη γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης των παραγόντων που οδηγούν στην αποτυχία των παιδιών στα μαθηματικά. Συγκεκριμένα, διερευνάται το αναπτυξιακό ιστορικό, το στάδιο ανάπτυξης των μαθηματικών και η χρήση μεταγνωστικών δεξιοτήτων στη

διαδικασία επίλυσης προβλήματος, παιδιών που προσέρχονται με αίτημα τη διερεύνηση των δυσκολιών που παρουσιάζουν στο σχολείο. Τα αποτελέσματα της μελέτης αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα του ζητήματος και τη σύνδεση των δυσκολιών στα μαθηματικά είτε με γνωστικά κενά, είτε με απουσία χρήσης μεταγνωστικών δεξιοτήτων, είτε με άρνηση, είτε με συναισθηματικές δυσκολίες. Κυρίαρχο είναι πως τα παιδιά στην πλειοψηφία τους δεν χρησιμοποιούν τις μεταγνωστικές δεξιότητες.

Λεξεις – Κλειδια: Μαθησιακές Δυσκολίες, μεταγνωστικές στρατηγικές, διαδικασία επίλυσης προβλήματος.

Μεταγνωστικές στρατηγικές, μεταγνωστικά αισθήματα και κίνητρα στην κατάκτηση της Αγγλικής γλώσσας.

Στυλιανή Παλικισιάνου* & Ελευθερία Αβραμίδου

Α΄ Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ. Γ.Ν. "Παπαγεωργίου"

«Δεν μου αρέσουν τα Αγγλικά... δυσκολεύομαι να μάθω Αγγλικά... εύχομαι να μην ξαναπάω στα Αγγλικά... δεν μπορεί με τίποτε να τα καταφέρει... δεν μπορεί να πάρει απαλλαγή από τα αγγλικά;» είναι λόγια που μεταφέρουν τα παιδιά και οι γονείς τους για να περιγράψουν τις δυσκολίες στην εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Στην παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε κατά πόσο η έλλειψη προσωπικού κινήτρου από τη μεριά του μαθητή, η άποψη του σχετικά με τη χρησιμότητα της ξένης γλώσσας καθώς και η σύνδεση της αγγλικής γλώσσας με τον πολιτισμό των χωρών όπου μιλούν Αγγλικά μπορεί να επηρεάσει τη διαδικασία μάθησης. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει και η παρουσίαση των στοιχείων εκείνων που ο ίδιος ο μαθητής πιστεύει πως λειτουργούν ως ανασταλτικοί παράγοντες αναφορικά με την κατάκτηση της ξένης γλώσσας και το είδος της βοήθειας που περιμένει να λάβει από τους «ειδικούς». Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που χορηγήθηκε σε μαθητές οι οποίοι παρουσίαζαν μαθησιακές δυσκολίες τόσο στη μητρική τους γλώσσα όσο και στην αγγλική, αλλά και σε μαθητές που δεν παρουσίαζαν προβλήματα στη διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας. Στη συνέχεια δόθηκαν στους μαθητές κείμενα στην

αγγλική γλώσσα, προσαρμοσμένα στην ηλικία τους και στο γνωστικό τους επίπεδο για να εκτιμηθούν οι στρατηγικές ανάλυσης και οι μεταγνωστικές δεξιότητες τους.

Λεξεις – Κλειδια: Αγγλική γλώσσα, μεταγνωστικές στρατηγικές, μαθησιακές δυσκολίες.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.1 | Αίθουσα 104

Σχολικός Εκφοβισμός και Οικογένεια

ΘΕΜ.31.1.1: Η πιλοτική εφαρμογή και η αξιολόγηση του Viennese Social Competence Program (ViSC) σε Γυμνάσια της Κύπρου

Όλγα Σολομώντος Κουντούρη, *Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου*
Dagmar Strohmeier, *University of Upper Austria*

Οι έρευνες αποδεικνύουν ότι ο εκφοβισμός είναι ένα σοβαρό πρόβλημα στα σχολεία σε όλο τον κόσμο (Currie, κ.ά., 2012). Γι αυτό, προέκυψε μια διεθνής κινητοποίηση για τον περιορισμό του εκφοβισμού μέσω επιτυχημένων προγραμμάτων παρέμβασης και πρόληψης, τα οποία είναι θεωρητικά και εμπειρικά κατοχυρωμένα και αξιολογημένα (Ttofi κ.ά., 2011· Spiel, κ.ά., 2011). Η πιλοτική εφαρμογή και η αξιολόγηση ενός από αυτά, του Viennese Social Competence Program (ViSC) είναι μια προσπάθεια του Υπουργείου Παιδείας Κύπρου και του Πανεπιστημίου Νεάπολις Πάφου για τον περιορισμό του εκφοβισμού στα σχολεία της Κύπρου. Οι στόχοι της πιλοτικής εφαρμογής ήταν: (α) να εφαρμοστεί το πρόγραμμα με υψηλή πιστότητα στο αρχικό μοντέλο υλοποίησης, ώστε να διασφαλιστεί η ποιότητά του και (β) να διαπιστωθεί η αποτελεσματικότητά του και στην Κύπρο. Το 2012-2014 το πρόγραμμα ViSC εφαρμόστηκε σε 3 Γυμνάσια και άλλα 3 Γυμνάσια χρησιμοποιήθηκαν ως σχολεία ελέγχου. Μέσω μιας κλιμακωτής εκπαίδευσης, οι ερευνήτριες εκπαίδευσαν 9 λειτουργούς του ΥΠΠ, οι οποίες πρόσφεραν 20 ώρες ενδοσχολικής επιμόρφωσης στους/στις εκπαιδευτικούς των 3 Γυμνασίων εφαρμογής. Οι εκπαιδευτικοί με τη σειρά τους, εκπαίδευσαν όλους τους/τις μαθητές/τριες μέσω 7 δίωρων μαθημάτων κοινωνικών και διαπολιτισμικών δεξιοτήτων. Ταυτόχρονα εφαρμοζόταν ο οδηγός για χειρισμό των κρίσιμων περιστατικών. Η αξιολόγηση έγινε με τη χρήση συγχρονικής και

διαχρονικής έρευνας. Στη συγχρονική έρευνα συλλέχθηκαν αξιολογήσεις από τους/τις εκπαιδευτικούς (N=257) και τους/τις μαθητές/τριες (N=800) στο τέλος της εφαρμογής των μαθημάτων ViSC. Στη διαχρονική έρευνα συλλέχθηκαν αυτοαναφορές για τον εκφοβισμό, την επιθετικότητα και τη θυματοποίηση από τους/τις μαθητές/τριες (N=2329) και αυτοαναφορές για τις δεξιότητες χειρισμού περιστατικών από τους/τις εκπαιδευτικούς (N=212) σε τρεις χρονικές περιόδους από τα σχολεία εφαρμογής και ελέγχου. Τα αποτελέσματα δείχνουν: (α) ψηλή πιστότητα και διαπολιτισμική εγκυρότητα του προγράμματος (β) μείωση της επιθετικότητας και της θυματοποίησης και (γ) αυξημένες δεξιότητες των εκπαιδευτικών στα σχολεία εφαρμογής. Η συζήτηση αφορά την αξία της επέκτασης του προγράμματος.

Λέξεις Κλειδιά: πρόληψη, παρέμβαση, εκφοβισμός

ΘΕΜ.31.1.2: Κοινωνικοοικονομικό, ψυχοκοινωνικό και σχολικό προφίλ ως προβλεπτικοί παράγοντες διαφορετικών ειδών επιθετικότητας και εκφοβισμού και του ρόλου των εμπλεκόμενων

Όλγα Σολομώντος Κουντούρη, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Κώστας Τσαγκαρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Dagmar Strohmeier, University of Upper Austria

Εξετάσαμε συγχρόνως προσωπικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες που σχετίζονται με διάφορα είδη επιθετικότητας και εκφοβισμού, καθώς και με τα προφίλ θυτών, θυμάτων και θυτών-θυμάτων. Προηγούμενες έρευνες έδειξαν τη σημασία αυτών των παραγόντων ξεχωριστά. Σκοπός μας ήταν η συγχρονική διερεύνηση παραγόντων που αφορούν το ψυχοκοινωνικό, το σχολικό και κοινωνικοοικονομικό προφίλ των μαθητών/τριών σε σχέση με τον εκφοβισμό και την επιθετικότητα, και η δημιουργία μοντέλων πρόβλεψης των δυσπροσαρμοστικών αυτών συμπεριφορών. Το δείγμα αποτέλεσαν 2322 μαθητές/τριες (50% κορίτσια, 3 τάξεις Γυμνασίου, Μέση ηλικία = 13.07). Χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο ViSC, μεταφρασμένο και προσαρμοσμένο στα Ελληνικά, το οποίο περιλαμβάνει 76 δηλώσεις σε κλίμακα Likert για διάφορες μορφές εκφοβισμού, επιθετικότητας, θυματοποίησης, σχολικούς παράγοντες, συναισθήματα καθώς και 17 δημογραφικές ερωτήσεις. Ένα μοντέλο γραμμικής παλινδρόμησης δημιουργήθηκε για την

πρόβλεψη των επιπέδων 5 διαφορετικών ειδών εκφοβισμού και θυματοποίησης. Στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες του εκφοβισμού αποτελούσαν το κλίμα στην τάξη, το ενδιαφέρον για μάθηση, οι μαθησιακοί στόχοι, τα συναισθηματικά προβλήματα και η ενσυναίσθηση συναισθηματικού τύπου, όπως και δημογραφικοί παράγοντες (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση). Ενώ για τη θυματοποίηση σημαντικοί παράγοντες ήταν το κλίμα στην τάξη, τα συναισθηματικά προβλήματα, η ενσυναίσθηση γνωστικού τύπου και δημογραφικοί παράγοντες (φύλο, εθνικότητα, κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο). Σε μια δεύτερη παλινδρόμηση χρησιμοποιήθηκε ως εξαρτημένη μεταβλητή το σκορ $\Delta_{E-\Theta}$ (αφαίρεση του σκορ θυματοποίησης από το σκορ του ανάλογου τύπου εκφοβισμού), ώστε να απομονωθούν οι παράγοντες που προέβλεπαν τη θέση στο δίπολο εκφοβισμού/θυματοποίησης. Παράγοντες αποφασιστικής σημασίας για τα σκορ $\Delta_{E-\Theta}$ αποτελούν το ενδιαφέρον για μάθηση ($\beta = -.11$, $p = .002$), οι μαθησιακοί στόχοι ($\beta = -.10$, $p = .043$), τα συναισθηματικά προβλήματα ($\beta = -.21$, $p < .001$) και η τάξη φοίτησης ($\beta = .11$, $p < .001$). Παρόμοιες αναλύσεις κατέδειξαν επιπλέον ενδιαφέρουσες διαφορές στα επιμέρους είδη εκφοβισμού-θυματοποίησης. Συμπερασματικά, η παρούσα έρευνα συνεισφέρει στη δημιουργία προβλεπτικών μοντέλων που σχετίζονται με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση, τα οποία μπορούν να ωφελήσουν τις προσπάθειες πρόληψης και παρέμβασης εντός και εκτός σχολικού πλαισίου.

ΘΕΜ.31.1.3: Η αντίληψη των συναισθημάτων των άλλων και ο εκφοβισμός στο σχολικό περιβάλλον

Αικατερίνη Βάσιου, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Δημήτριος Πνευματικός, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η αντίληψη των συναισθημάτων των άλλων, είτε ως ενσυναίσθηση είτε ως ικανότητα αναγνώρισης των συναισθημάτων, αποτελεί θεμελιώδες χαρακτηριστικό του ανθρώπου που επηρεάζει τόσο την κοινωνική όσο και την αντικοινωνική συμπεριφορά (Damon et al., 2006). Μια μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς στην παιδική και εφηβική ηλικία είναι ο εκφοβισμός. Στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση των συσχετίσεων μεταξύ της αντίληψης των συναισθημάτων των άλλων

και του εκφοβισμού. Στην έρευνα συμμετείχαν 250 μαθητές Β/θμιας Εκπ/σης, που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς: 1. Basic Empathy Scale (BES, Jolliffe & Farrington, 2006), 2. Τεστ αναγνώρισης των συναισθημάτων των άλλων (Vassiou et al., 2014) και 3. Bullying and Victimization Questionnaire (BVQ; Olweus, 1993). Τα αποτελέσματα είναι σημαντικά για την πρόληψη του εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον, με την ενσωμάτωση της συναισθηματικής μάθησης και αντίστοιχων προγραμμάτων παρέμβασης στα σχολεία (π.χ., Farrington & Ttofi, 2009).

Λέξεις-κλειδιά: ενσυναίσθηση, αναγνώριση συναισθημάτων, εκφοβισμός

ΘΕΜ.31.1.4: Σχολικός εκφοβισμός, θυματοποίηση και προβλήματα εσωτερίκευσης: μια αναθεωρημένη ερμηνεία της μεταξύ τους σχέσης
Φαίδη Φαίδωνος, Πανεπιστήμιο Νεάπολης

Ερευνητικά δεδομένα παρέχουν ενδείξεις ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των παιδικών προβλημάτων εσωτερίκευσης και της εκφοβιστικής συμπεριφοράς. Παρόμοια σχέση έχει επίσης υποστηριχθεί μεταξύ των προβλημάτων αυτών και της παιδικής θυματοποίησης. Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία των συναφών ερευνών είναι διαχρονικές, με αποτέλεσμα να εγείρεται προβληματισμός γύρω από την κατεύθυνση επίδρασης μεταξύ των προαναφερθέντων παραγόντων. Συγκριτικά ελάχιστες είναι οι έρευνες που έχουν διερευνήσει τη διαχρονική αυτή σχέση, των οποίων τα ευρήματα δεν φαίνεται να συμφωνούν. Στα πλαίσια της παρούσας συζήτησης παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μια διαχρονικής έρευνας που αποσκοπεί στην εξέταση της πιθανής αλληλεπιδραστικής σχέσης μεταξύ της εκφοβιστικής συμπεριφοράς, της θυματοποίησης και των παιδικών προβλημάτων εσωτερίκευσης. Για το σκοπό αυτό αναπτύσσεται ένα διαχρονικό δομικό μοντέλο, το οποίο υποθέτει αμφίδρομη σχέση μεταξύ των υπό εξέταση παραγόντων. Οι μεταβλητές υπολογίζονται σε 2 διαφορετικές στιγμές, χρονικής απόστασης 6 μηνών μεταξύ τους, ενώ το ερευνητικό δείγμα αποτελούν 701 παιδιά των Δ', Ε' και Στ' τάξεων 7 δημόσιων δημοτικών σχολείων της Κύπρου. Για τη συλλογή των ποσοτικών δεδομένων χρησιμοποιούνται κλίμακες τύπου Likert. Η έρευνα καταλήγει σε συγχρονικές συσχετίσεις μεταξύ των παραγόντων, ενώ δεν υπάρχουν

οποιοσδήποτε ενδείξεις αναφορικά με την πιθανή κατεύθυνση της μεταξύ τους σχέσης. Τα ερευνητικά αυτά ευρήματα βρίσκονται σε συμφωνία με προγενέστερες έρευνες, ενώ αντικρούουν άλλα σχετικά ευρήματα. Τα αποτελέσματα συζητώνται εντός ενός πολυπαραγοντικού πλαισίου και εγείρουν επιπρόσθετους προβληματισμούς όσον αφορά τον τρόπο ερμηνείας και εξέτασης παρόμοιων φαινομένων στον ερευνητικό χώρο.

Λέξεις κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, θυματοποίηση, προβλήματα εσωτερίκευσης

ΘΕΜ.31.1.5: Διερεύνηση των ευρωπαϊκών μοντέλων εκπαιδευτικής πολιτικής και η ελλαδική στρατηγική για τη διαχείριση της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού: Θέσεις – σχέσεις – αντιθέσεις

Αλεξάνδρα Γκουλιάμα, *Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Έβρου*

Η παρούσα εργασία αφορμάται από τη διερεύνηση των σύγχρονων ευρωπαϊκών πρακτικών που υλοποιούνται θεσμικά σε σχολικό περιβάλλον για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας. Τα δεδομένα συλλέγονται από πρόσφατη βιβλιογραφική ανασκόπηση και μελετώνται υπό το πρίσμα της ψυχολογικής προσέγγισης που επιλέγουν να εφαρμόσουν, προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιστημονική τους ορθότητα και αποτελεσματικότητα. Στόχος είναι να αναδειχτεί συγκριτικά η εμπειρία από την αντίστοιχη θεσμική πλαισίωση του φαινομένου στην Ελλάδα. Η εικόνα, που παρουσιάζεται παραβολικά, είναι τελικά αρκούντως διαφορετική για τον πρόσθετο λόγο ότι τα γενεσιουργά αίτια του φαινομένου διαφοροποιούνται στον ελλαδικό χώρο από τον ευρωπαϊκό. Επιπλέον, στην Ελλάδα ο λόγος περί ενδοσχολικής βίας είναι νεοπαγής και γι' αυτό εν πολλοίς αμφισβητούμενος. Εξετάζονται, λοιπόν, με χρονική διαδοχή οι τρόποι που η Ελληνική Πολιτεία προσπάθησε να αναλάβει τις ευθύνες της στο ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού και χαρτογραφείται έτσι η εθνική στρατηγική, αλλά και η «πολιτική» της «ορθότητα». Σε γενικές γραμμές το ελληνικό μοντέλο κρίνεται ως cognitive κυρίως, προς την κατεύθυνσή του, με σαφή προτίμηση στη θεωρητική επιμόρφωση όλων των εμπλεκομένων ως τρόπο προσέγγισης του προβλήματος. Αντίθετα στα ευρωπαϊκά σχολεία προτιμώνται πιο ουσιαστικές και βιωματικές παρεμβάσεις πρόληψης που εφαρμόζονται με επαναληπτικότητα και διάρκεια

σαφώς επιμηκέστερη από τις ενημερωτικού τύπου παρεμβάσεις. Οι στρατηγικές των ευρωπαϊκών σχολείων εξάλλου στοχεύουν σε οικοσυστημική προσέγγιση και σχεδιάζονται από διεπιστημονική ομάδα την ίδια ώρα που στην Ελλάδα δεν προβλέπεται καν θέση για ψυχολόγο στις σχολικές αίθουσες, ενώ το θεσμικό πλαίσιο δεν προβλέπει ρητά πρωτόκολλα διαχείρισης που να εξασφαλίζουν νομιμότητα και αποτελεσματικότητα. Η παρούσα εργασία, συντασσόμενη με τη θέση ότι για την αντιμετώπιση του φαινομένου απαιτείται συνεργασία ειδικών επιστημόνων μέσα στα σχολεία και μακρόπνοη εκπαιδευτική πολιτική, αποσκοπεί να αναδείξει την αναγκαιότητα της αξιοποίησης των εκπαιδευτικών/σχολικών ψυχολόγων για να εξασφαλίσει το σχολείο εξίσου την ψυχική υγεία και τις σχολικές επιδόσεις των μαθητών του.

Λέξεις κλειδιά: εκφοβισμός, ευρωπαϊκές πρακτικές, πρόληψη, εκπαιδευτική ψυχολογία

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.2 | Αίθουσα 103

Ενταξιακή Εκπαίδευση: Απόψεις Εκπαιδευτικών

ΘΕΜ.31.2.1: Στάσεις και πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έναντι μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες

Σταυρούλα Θεοδωροπούλου, *M.Sc Ειδικής Αγωγής-Λογοθεραπείας*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ανδρονίκη Γάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Βασική επιδίωξη της αποτελεσματικής διδασκαλίας μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες συνιστά η γνώση της φύσης των Μαθησιακών Δυσκολιών καθώς και η εφαρμογή των κατάλληλων διδακτικών μεθόδων από την πλευρά των εκπαιδευτικών. Δεδομένης μάλιστα της ανάγκης για ικανοποίηση του αιτήματος της συνεκπαίδευσης εγείρεται η προβληματική κατά πόσο οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί νιώθουν αποτελεσματικοί έναντι του ρόλου που τους ανατίθεται. Επομένως, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών γενικής εκπαίδευσης σε Δημοτικά Σχολεία του Νομού Αττικής ως προς την αποτελεσματικότητά τους στο να ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες, να εφαρμόζουν τις κατάλληλες διδακτικές στρατηγικές και να είναι σε θέση να διαχειρίζονται επαρκώς τη σχολική τάξη.

Επιπλέον, διερευνώνται οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χαμηλή επίδοση των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες, τη δυνατότητα ελέγχου και τη σταθερότητά τους στην επίδοσή τους στα γνωστικά αντικείμενα. Στους μετέχοντες εκπαιδευτικούς χορηγήθηκαν ερωτηματολόγια για να ερευνηθούν οι πεποιθήσεις τους, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν και υποθετικά σενάρια τεσσάρων μαθητών βάσει των οποίων κλήθηκαν οι εκπαιδευτικοί να δηλώσουν τη στάση τους. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί της γενικής εκπαίδευσης παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό αυτοαποτελεσματικότητας στην κινητοποίηση της ενεργού συμμετοχής των μαθητών, στη χρήση διδακτικών στρατηγικών και τη διαχείριση της τάξης. Ακόμη, φάνηκε ότι οι εκπαιδευτικοί βαθμολογούν αρκετά αυστηρά τους μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες, δεν δείχνουν βεβαιότητα ότι μπορούν να βελτιωθούν, ενώ η όποια πιθανή βελτίωση δεν εξαρτάται μόνο από τον ίδιο το μαθητή. Συνακόλουθα, θεωρείται απαραίτητη η αλλαγή στάσης εκ μέρους των εκπαιδευτικών καθώς και η παροχή κατάλληλης συμβουλευτικής, προκειμένου να ενεργοποιηθούν στρατηγικές που θα λειτουργούν βάσει αυτού του προσανατολισμού.

Λέξεις-κλειδιά: στάσεις, μαθησιακές δυσκολίες, πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας, συμβουλευτική

ΘΕΜ.31.2.2: Αντιλήψεις, στάσεις και προβληματισμοί των εκπαιδευτικών σε σχέση με την ένταξη των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αναπηρία στη γενική τάξη

Παναγιώτα Σταυρούση, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αναστασία Βλάχου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελένη Διδασκάλου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η εκπαιδευτική ένταξη των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αναπηρία (ε.ε.α./α.) στη γενική τάξη και η κοινωνική συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της σχολικής κοινότητας έχει αποδειχθεί συχνά μια πολύπλοκη διαδικασία, η οποία αποτελεί ιδιαίτερη πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς που συμμετέχουν ενεργά στην υλοποίησή της. Αναδεικνύεται, επομένως, η αναγκαιότητα διερεύνησης ορισμένων παραμέτρων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν προς την κατεύθυνση αυτή και συνδέονται ευρύτερα με το ρόλο και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών.

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των στάσεων, των αντιλήψεων και των ανησυχιών των εκπαιδευτικών αναφορικά με την εκπαιδευτική ένταξη των μαθητών με ε.ε.α./α.. Διερευνήθηκε, επίσης, η επίδραση ορισμένων δημογραφικών χαρακτηριστικών, καθώς και παραγόντων που συνδέονται με εμπειρίες, γνώσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών, στις υπό μελέτη μεταβλητές. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 315 εκπαιδευτικοί Α΄/θμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι συμπλήρωσαν την κλίμακα «Αντιλήψεις, Στάσεις και Ανησυχίες για την Ενταξιακή Εκπαίδευση» (SACIER, Forlin, Earle, Loreman, & Sharma, 2011). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί οι οποίοι είχαν επαφές/σχέσεις με άτομα με ε.ε.α./α., όπως και οι εκπαιδευτικοί με μέτριο έως υψηλό επίπεδο σιγουριάς/αυτοπεποίθησης σε σχέση με την ικανότητά τους να διδάξουν μαθητές με ε.ε.α./α. είχαν θετικότερες στάσεις και αντιλήψεις, και λιγότερες ανησυχίες σε σχέση με την ενταξιακή εκπαίδευση. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί με μέτρια έως καλή γνώση της κείμενης νομοθεσίας και πολιτικής αναφορικά με την εκπαίδευση των μαθητών με ε.ε.α./α. είχαν θετικότερες στάσεις και λιγότερες ανησυχίες ως προς την ένταξη. Τα αποτελέσματα συζητούνται με βάση τα πορίσματα προηγούμενων σχετικών ερευνών στον ελληνικό και διεθνή χώρο, ενώ αναδεικνύονται οι εφαρμογές τους προς την κατεύθυνση της προώθησης ουσιαστικών ενταξιακών πρακτικών στα σχολεία μας.

Λέξεις κλειδιά: εκπαιδευτική ένταξη, στάσεις εκπαιδευτικών, αντιλήψεις εκπαιδευτικών

ΘΕΜ.31.2.3: Ενταξιακές πολιτικές ατόμων με αναπηρία στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: Απόψεις εκπαιδευτικών

Παναγιώτης Γιαβρίμης, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Αναστασία Αθανασούλα, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Τα άτομα με αναπηρία σύμφωνα με την διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία τα ΑμεΑ δύναται να βιώσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ παράλληλα, η αναπηρία δεν μπορεί να εξεταστεί χωρίς να συνυπολογιστεί το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο τα άτομα αυτά αλληλεπιδρούν. Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να

379

μελετήσουμε τις απόψεις των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τις νοηματοδοτήσεις τους σχετικά με την ένταξη των ΑμεΑ στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η εστίαση του ενδιαφέροντος μας στους εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γίνεται γιατί δεν υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία στην Ελλάδα, που να αφορά στους εκπαιδευτικούς αυτούς σε σχέση με τα θέματα της ειδικής αγωγής. Το δείγμα της παρούσας έρευνας, αποτέλεσαν 904 εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, από τους οποίους οι 474 (52,4%) ήταν άντρες και οι 430 (47,6%) ήταν γυναίκες. Από τα ευρήματα την έρευνα μας διαφαίνεται ότι α) η πλειονότητα των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πιστεύουν ότι ο εκπαιδευτικός αποκλεισμός των ΑμεΑ είναι υπαρκτός όσον αφορά στην εκπαίδευση και β) η ενταξιακή πολιτική δεν έχει τα αποτελέσματα που θα έπρεπε. Υπάρχει ένα ποσοστό γύρω στο 35% των εκπαιδευτικών που μάλλον διαφωνεί με την ενταξιακή πολιτική για τα ΑμεΑ, ενώ όσο μεγαλύτερη εγγύτητα υπάρχει στις ενέργειες με τα ΑμεΑ (ένταξη στο σχολείο ή στην τάξη κ.λπ.) τόσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό αρνητικών απαντήσεων. Οι εκπαιδευτικοί, επίσης, εντοπίζουν ένα γενικότερο αρνητικό κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπου προκαταλήψεις, αδιαφορία και παρεμβάσεις δημιουργούν ένα ασφυκτικό πλαίσιο κατά την επικοινωνία των ΑμεΑ με τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Το ζητούμενο είναι η δημιουργία ενός περιβάλλοντος λειτουργικής διάδρασης, η δημιουργία ενός σχολείου που θα βασίζεται στην αρχή της ισοτιμίας με σκοπό να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στα δικαιώματα και στις ανάγκες όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από φύλο, νοητική ή σωματική ικανότητα, εθνικότητα, κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο ή φυλετική διαφορά.

Λέξεις-κλειδιά: Αναπηρία, Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ένταξη

ΘΕΜ.31.2.4: Μαθησιακές Δυσκολίες. 'Ην λόγος; Η περίπτωση των εκπαιδευτικών Π.Ε. του Ν. Κορινθίας

Αναστασία Γκικόκα, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Ελευθερία Σάλμοντ, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Στις σημερινές συγκυρίες και ύστερα από μια μακρόχρονη πορεία αλλαγών που σημειώθηκαν σε κοινωνικό και εκπαιδευτικό επίπεδο που επηρέασαν σημαντικά τις

κοινωνικές αντιλήψεις απέναντι στα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες και την εκπαίδευσή τους, αρκετές χώρες υιοθετούν την ιδέα της συνεκπαίδευσης μαθητών (inclusive education) σε ένα «σχολείο για όλους». Η επιτυχία της συνεκπαίδευσης εξαρτάται από τις στάσεις των εκπαιδευτικών προς τη συνεκπαίδευση και προς τα άτομα με αναπηρία. Σκοπός της έρευνάς μας που αφορά Δημοτικά σχολεία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Ν. Κορινθίας, που έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 2013, και που σ' αυτήν έλαβαν μέρος συνολικά 140 εκπαιδευτικοί είναι να αναδειχθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Γενικής Αγωγής, Τμήματος Ένταξης, Παράλληλης Στήριξης) του Ν. Κορινθίας για τους μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες, με ιδιαίτερη έμφαση στον παιδαγωγικό λόγο του διευθυντή στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι βασικοί άξονες της έρευνας σχετίζονται με τις απόψεις και γνώσεις εκπαιδευτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση, για την ένταξη μαθητών τους με Μαθησιακές Δυσκολίες, τις εμπειρίες και εκπαιδευτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών στην τάξη, καθώς και το ρόλο της επιμόρφωσης του εκπαιδευτικού. Ως εργαλείο της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ανώνυμο ερωτηματολόγιο το οποίο στόχο είχε να συλλεγούν δεδομένα σχετικά με τους βασικούς άξονες της έρευνας. Στα αποτελέσματα επισημάνθηκε ότι τα πολυπληθή τμήματα, ο ανεπαρκής χρόνος του εκπαιδευτικού, η έλλειψη συνεργασίας του σχολείου με γονείς, με άλλες ομάδες επιστημόνων και αρμόδιους φορείς είναι μερικοί από τους φραγμούς που επηρεάζουν την πρακτική της ένταξης των μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί «δεν μπορούν» εύκολα να ανιχνεύσουν την ύπαρξη Μαθησιακών δυσκολιών και δυσκολεύονται στην επιλογή κατάλληλου χρόνου και τρόπου παρέμβασης. Επίσης, φάνηκε ότι οι εκπαιδευτικοί οραματίζονται τον παιδαγωγικό-υποστηρικτικό ρόλο του Διευθυντή να έχει συμβουλευτική χροιά στη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής. Παρότι τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης δεν είναι γενικεύσιμα λόγω των περιορισμών της ερευνητικής διαδικασίας, εντούτοις προκύπτουν ενδεικτικές προτάσεις για τη διοργάνωση αποτελεσματικότερων προγραμμάτων επιμόρφωσης, τη διαμόρφωση ευρύτερων εκπαιδευτικών πολιτικών σχετικά με την προετοιμασία του σχολείου του μέλλοντος. Μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να καλύψει και θέματα όπως είναι οι

απόψεις των ίδιων των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες για τη συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς και τους ειδικούς ψυχικής υγείας.

ΘΕΜ.31.2.5: Η ειδική εκπαίδευση της αναπηρίας ή η “αναπηρία” της εφαρμογής της ειδικής εκπαίδευσης; Πολυπαραγοντική και πολυμεθοδολογική προσέγγιση της καθημερινότητας στις σχολικές μονάδες

Κωνσταντίνος Μιχαηλίδης, Σχολικός Σύμβουλος

Η παρούσα μελέτη αφορά στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ομάδων εμπλοκής, συμμαθητών/τριών για τη συνεκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η κοινωνιοψυχολογική θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων συμβάλλει, τόσο επιστημολογικά και εννοιολογικά, όσο και μεθοδολογικά στην ανάδυση παραγόντων που αφορούν στη χωροταξική διάρθρωση, υλικοτεχνική υποδομή και επάρκεια κατάλληλου ανθρώπινου επιστημονικού δυναμικού του σταθμού και νηπιαγωγείου και βοηθούν στη μετάβαση από την οικογένεια σε σταθμούς και νηπιαγωγεία και μετά στο δημοτικό. Στην έρευνα συμμετείχαν 350 μαθητές/τριες που συνεκπαιδεύονται με παιδιά με αναπηρία και/ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν οι άμεσες παρατηρήσεις των μαθητών/τριών, οι έμμεσες παρατηρήσεις των γονέων, μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων και ένα ερωτηματολόγιο γνώμης με άξονες τη χωροταξική, λειτουργική και διδακτική επάρκεια της μονάδας για την εφαρμογή εξατομικευμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τα σχετικά ευρήματα, τόσο οι μαθητές, όσο και οι μαθήτριες θεωρούν πως ούτε η χωροταξική διάρθρωση, ούτε η επάρκεια σε υλικοτεχνική υποδομή και κατάλληλου ανθρώπινου επιστημονικού δυναμικού επαρκούν για την επιτυχή εφαρμογή του μοντέλου της συνεκπαίδευσης. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν διαφορές, τόσο μεταξύ των δύο φύλων, όσο και μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης ως προς τις κοινωνικές αναπαραστάσεις τους για την ετοιμότητα των μονάδων να δεχθούν παιδιά με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Τα ευρήματα αυτά θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη από την εκπαιδευτική κοινότητα, για την εφαρμογή του μοντέλου συνεκπαίδευσης.

Λέξεις κλειδιά: Συνεκπαίδευση, αναπηρία, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, κοινωνικές αναπαραστάσεις.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.3 | Αίθουσα 102

Προσωπικότητα και Ψυχοπαθολογία: Θέματα Αξιολόγησης

ΘΕΜ.31.3.1: Κατασκευή και Ψυχομετρική Αξιολόγηση του Εργασιακού Τεστ Προσωπικότητας (ΕΡΤΕΠ)

Ιωάννης Τσαούσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κύριος στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι η παρουσίαση των πρώτων εμπειρικών δεδομένων από την κατασκευή του Εργασιακού Τεστ Προσωπικότητας (ΕΡΤΕΠ), ενός ψυχομετρικού εργαλείου το οποίο αξιολογεί τις πέντε βασικές διαστάσεις της προσωπικότητας όπως αυτές αναπτύσσονται και εξελίσσονται μέσα στο εργασιακό περιβάλλον. Το θεωρητικό μοντέλο στο οποίο βασίστηκε το συγκεκριμένο εργαλείο είναι η θεωρία των πέντε παραγόντων (five five model), το οποίο αξιολογεί τις πέντε παρακάτω διαστάσεις: Εξωστρέφεια (Extraversion), Συναισθηματική Σταθερότητα (Emotional Stability), Δεκτικότητα στην Εμπειρία (Openness to Experience), Προσήνεια (Agreeableness) και Ευσυνειδησία (Conscientiousness). Στο πλαίσιο της κατασκευής του εργαλείου, παρουσιάζονται τα πρώτα αποτελέσματα που αναφέρονται: α) στα αρχικά στάδια δημιουργίας του τεστ, με την δημιουργία των στοιχείων, την πιλοτική τους εφαρμογή και την ανάλυση στοιχείων (item analysis), και β) στην αξιολόγηση της παραγοντικής δομής του νέου εργαλείου. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας τόσο διερευνητική (exploratory) όσο και επιβεβαιωτική (confirmatory) ανάλυση παραγόντων, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το ΕΡΤΕΠ είναι ένα εργαλείο που μετρά της εργασιακή προσωπικότητα σύμφωνα με το μοντέλο των πέντε παραγόντων. Επιπρόσθετα, παρουσιάζονται τα πρώτα δεδομένα αναφορικά με την αξιοπιστίας εσωτερικής συνοχής των πέντε υπο-κλιμάκων του τεστ με τη χρήση του δείκτη ωμέγα (omega). Ο δείκτης omega βρέθηκε να κυμαίνεται από 0,76 έως 0,88. Η παρουσίαση ολοκληρώνεται με την ανάδειξη της σημαντικότητας που έχει το συγκεκριμένο εργαλείο στην μέτρηση της προσωπικότητας στον εργασιακό χώρο.

ΘΕΜ.31.3.2: Η Αξιολόγηση της Παραγοντικής Δομής και των Ψυχομετρικών Χαρακτηριστικών του University Student Depression Inventory (USDI) στον Ελληνικό Πληθυσμό

Αντώνης Κουτσουμπής, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ευγενία Καρυπίδου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Σοφία Μπουρελάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Αγγελική Τσαρτσίδου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ιωάννης Τσαούσης, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η προσαρμογή και η αξιολόγηση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της ελληνικής εκδοχής του University Student Depression Inventory (USDI). Μετά την γλωσσική και εννοιολογική προσαρμογή του, το Ερωτηματολόγιο Φοιτητικής Κατάθλιψης (ΕΦΚ) χορηγήθηκε σε 248 φοιτητές του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για την αξιολόγηση της παραγοντικής δομής του εργαλείου χρησιμοποιήθηκε η επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων, όπου αξιολογήθηκαν και συγκρίθηκαν τρία διαφορετικά μοντέλα: το μοντέλο του ενός παράγοντα, το μοντέλο των τριών παραγόντων και το ιεραρχικό μοντέλο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μοντέλο των τριών παραγόντων (Νωχελικότητα, Γνωστική/Συμπεριφοριστική, Ακαδημαϊκό Κίνητρο) επιβεβαιώθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό στο δείγμα των ελλήνων φοιτητών. Για την αξιολόγηση της εγκυρότητας του ΕΦΚ χορηγήθηκαν τέσσερα επιπλέον ψυχομετρικά εργαλεία τα οποία μετρούν συγγενείς εννοιολογικές κατασκευές (π.χ. προσωπικότητα, ψυχολογική ευζωία, κατάθλιψη και άγχος), στην προσπάθειά μας να τεκμηριώσουμε τη συγχρονική, τη συγκλίνουσα και την αποκλίνουσα εγκυρότητα της ελληνικής εκδοχής. Τέλος, μελετήσαμε την εσωτερική συνοχή των στοιχείων της κλίμακας με τη χρήση του δείκτη ωμέγα (ω). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ελληνική εκδοχή του ΕΦΚ αποτελεί ένα έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο για τη μέτρηση της κατάθλιψης στον ελληνικό φοιτητικό πληθυσμό.

Λέξεις-κλειδιά: Φοιτητική Κατάθλιψη, USDI, Προσαρμογή Κλίμακας

ΘΕΜ.31.3.3: Επιδράσεις της Λεκτικής Διατύπωσης στην Ελληνική Προσαρμογή της Κλίμακας Αυτοεκτίμησης RosenbergΧρυστάλλα Κουτσογιώργη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Μιχάλης Μιχαηλίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Γεωργία Παναγιώτου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η τάση για θετική απόκριση σε δηλώσεις ερωτηματολογίων ανεξαρτήτως περιεχομένου εισάγει συστηματική διακύμανση στις μετρήσεις, μη σχετική με την έννοια που το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε να μετρά. Η χρήση αρνητικά διατυπωμένων δηλώσεων προτάθηκε ως τρόπος περιορισμού τέτοιων επιδράσεων, αλλά βρέθηκε ότι εισάγει επιπρόσθετη συστηματική διακύμανση επηρεάζοντας τη δομική εγκυρότητα των ερωτηματολογίων. Οι μεθοδολογικές αυτές επιδράσεις λόγω διατύπωσης εμφανίζονται με συνεπή και διαχρονικά σταθερό τρόπο. Το ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στη γνωστή κλίμακα αυτοεκτίμησης Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES), η οποία αποτελείται από πέντε θετικά και πέντε αρνητικά διατυπωμένες δηλώσεις. Αναλύσεις παραγόντων δεν έχουν επικυρώσει την υποτιθέμενη μονοπαραγοντική δομή της κλίμακας. Πρόσφατες έρευνες κατέδειξαν με συνέπεια ότι αυτό οφείλεται στις επιδράσεις μεθόδου από τη διατύπωση, οι οποίες συσχετίζονταν συστηματικά με χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Η παρούσα έρευνα διερεύνησε την ύπαρξη επιδράσεων διατύπωσης στην προσαρμογή του RSES σε Κυπριακά δείγματα και εξέτασε τη σχέση τους με χαρακτηριστικά κοινωνικού άγχους, αυτό-αποκάλυψης, εμπειρικής αποφυγής, κατάθλιψης και προσωπικής αυτοσυνειδησίας. Το πρώτο δείγμα αποτέλεσαν 205 φοιτητές (μέση ηλικία=21.35) και το δεύτερο 144 ενήλικες (μέση ηλικία=37.23). Οκτώ εναλλακτικά παραγοντικά μοντέλα της RSES αξιολογήθηκαν με τη χρήση επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης στο λογισμικό AMOS 20. Αποτελέσματα και από τα δύο δείγματα κατέδειξαν ότι τους καλύτερους δείκτες εφαρμογής είχε το μοντέλο το οποίο αναπαριστούσε με δύο λανθάνοντες παράγοντες τις επιδράσεις διατύπωσης από τις αρνητικά και θετικά διατυπωμένες ερωτήσεις, πέρα από ένα τρίτο λανθάνοντα παράγοντα αυτοεκτίμησης. Με την προσθήκη των μεταβλητών προσωπικότητας, το κοινωνικό άγχος, η προσωπική αυτοσυνειδησία και η εμπειρική αποφυγή παρουσίασαν προβλεπτική επίδραση

στους παράγοντες επιδράσεων διατύπωσης. Ενδεικτικά, σε συμμετέχοντες με ψηλότερη εμπειρική αποφυγή και προσωπική αυτοσυνειδησία, η επίδραση λόγω αρνητικής διατύπωσης ήταν περιορισμένη, συγκριτικά με τους υπόλοιπους. Τα ευρήματα ενισχύουν την υπόθεση ότι οι επιδράσεις διατύπωσης αποτελούν στυλ απόκρισης και συσχετίζονται με ατομικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, αναδεικνύουν την αναγκαιότητα εντοπισμού και αφαίρεσης των επιδράσεων της μεθόδου κατά την ανάλυση μετρήσεων από κλίμακες.

Λέξεις-κλειδιά: επιδράσεις μεθόδου, λεκτική διατύπωση ερωτήσεων, κλίμακα αυτοεκτίμησης Rosenberg, επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων

ΘΕΜ.31.3.4: Ψυχομετρική Αξιολόγηση της Προσαρμοσμένης Κλίμακας Αντιληπτού Άγχους (PSS-10) σε Έφηβους και Νεαρούς Ενήλικες

Νάταλη Κέλη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μιχάλης Μιχαηλίδης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Άντρια Χριστοδούλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μαρία Καρεκλά, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το ερωτηματολόγιο Perceived Stress Scale (PSS-10; Cohen et al., 1983, 1988) είναι μια κλίμακα αυτο-αναφοράς που αξιολογεί τις αντιλαμβανόμενες στρεσογόνες εμπειρίες μέσω των συναισθημάτων και των σκέψεων με σκοπό να μετρήσει την γενικότερη αντίληψη του ατόμου για το στρες που βιώνει. Η παρούσα έρευνα διερευνά την προσαρμογή της κλίμακας PSS-10 στα Ελληνικά σε δείγμα εφήβων και νεαρών ενηλίκων από την Κύπρο. Παράλληλα, εξετάζεται η παραγοντική δομή, η εγκυρότητα και η αξιοπιστία της κλίμακας στα συγκεκριμένα δείγματα και γίνεται έλεγχος για διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων (έφηβοι και ενήλικες) και του φύλου στο συνολικό σκορ της κλίμακας. Η κλίμακα χορηγήθηκε σε 91 ενήλικες και 440 έφηβους από πανεπιστήμια και σχολεία της Κύπρου. Τα αποτελέσματα της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης έδειξαν ότι προκύπτουν δύο παράγοντες (αντιληπτό άγχος και αντιληπτή αντιμετώπιση), και από τα δύο ηλικιακά δείγματα, εύρημα σύμφωνο με προηγούμενες έρευνες. Σχετικά με τη δομική εγκυρότητα της κλίμακας η συνολική βαθμολογία του PSS-10 ήταν σημαντικά συσχετισμένη με παρόμοιες θεωρητικές έννοιες, όπως η κατάθλιψη ($r = .44, p < .05$, στους ενήλικες),

το κοινωνικό άγχος και τη ψυχολογική ακαμψία ($r = .42, p < .05$, και $r = .53, p < .05$ αντίστοιχα, στους εφήβους). Αναφορικά με την εσωτερική συνοχή της κλίμακας PSS-10 φάνηκε να είναι υψηλή και στα δύο ηλικιακά δείγματα ($\alpha = .70$ και $\alpha = .80$). Δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των εφήβων και ενηλίκων στο συνολικό σκορ της κλίμακας. Βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στο δείγμα των εφήβων, $t(461) = -4.53, p < .05, r = .21$, ενώ αντίθετα στο δείγμα των ενηλίκων δεν υπήρξε διαφορά. Η έρευνα αυτή συνεισφέρει εμπειρική υποστήριξη για τη χρήση της ελληνικής προσαρμογής της κλίμακας PSS-10 σε εφήβους και νεαρούς ενήλικες.

Λέξεις-κλειδιά: Κλίμακα αντιληπτού άγχους, προσαρμογή κλίμακας, δομική εγκυρότητα

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.4 | Αίθουσα 006

Ψυχοθεραπευτικά Σχήματα και Προσεγγίσεις

ΘΕΜ.31.4.1: Το Νευροεπιστημονικό Υπόβαθρο της Ψυχοθεραπείας

Θεοδώρα Σεληνιωτάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ιωάννης Ν. Νέστορος, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σήμερα είναι γνωστό πως τα επιμέρους μοντέλα των ψυχοθεραπευτικών προσεγγίσεων όχι μόνο δεν συγκρούονται μεταξύ τους αλλά αντιθέτως αλληλοσυμπληρώνονται. Υπάρχει μάλιστα σήμερα μία γενικότερη τάση για τη σύνθεσή τους. Επιπλέον έχουν γίνει πολλές έρευνες που αφορούν στη διερεύνηση των επιδράσεων της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας επί των εγκεφαλικών λειτουργιών. Στα πλαίσια Διπλωματικής Εργασίας υπό την επίβλεψη του καθηγητή Νέστορος Ν. Ιωάννη, μελετήθηκαν 139 βιβλιογραφικές πηγές που αφορούσαν στη μελέτη του Νευροεπιστημονικού υποβάθρου της Ψυχοθεραπείας. Οι έρευνες αυτές διακρίθηκαν σε τέσσερις επιμέρους ενότητες για την επίδραση της ψυχοθεραπείας σε διάφορες σημαντικές για την ψυχοπαθολογία εγκεφαλικές λειτουργίες και συστήματα: I. Νευροπλαστικότητα (συμπεριλαμβανομένης και της ενήλικης Νευρογένεσης), Μάθηση και Μνήμη, II. Συνείδηση, Εγρήγορση και Προσοχή, III. Διάθεση και Συναίσθημα και IV. Άλλες περιοχές και συστήματα επίδρασης της ψυχοθεραπείας. Οι έρευνες των μηχανισμών του εγκεφάλου που εμπλέκονται σε

διεργασίες όπως η μάθηση, η μνήμη, ο ύπνος, η διάθεση, η ενσυναίσθηση και η μίμηση (βλ. καθρεπτικούς νευρώνες), η ύπνωση και η προσδοκία είναι μόνο λίγες από τις επιδράσεις της ψυχοθεραπείας, υπό το πρίσμα των επικρατέστερων ερευνητικά ψυχοθεραπευτικών προσεγγίσεων (Ψυχαναλυτική, Γνωστικο-Συμπεριφοριστική, Ανθρωπιστική, Συστημική, Μορφολογική, Ραϊχική, Συνθετική, Εκλεκτική κι εναλλακτικές θεραπείες), δίνουν το έναυσμα για να γίνεται λόγος για μία επιστήμη της Νευροψυχοθεραπείας. Συμπεραίνεται πως όλοι οι ερευνητές συμφωνούν πως η ψυχοθεραπεία επιδρά στον εγκέφαλο, μία σκέψη που έχει τις ρίζες της στον Sigmund Freud και στο ανέκδοτο έργο του «Για μία Επιστημονική Ψυχολογία» (1895), το οποίο με τα ανεπαρκή μέσα της εποχής του δεν κατάφερε να αποδείξει εμπειρικά. Στην εποχή μας με την ανάπτυξη των νευροαπεικονιστικών μεθόδων και του πεδίου των Γνωστικών Προκλητών Δυναμικών προβλέπεται άνθηση αυτού του πολλά υποσχόμενου αντικειμένου.

Λέξεις- κλειδιά: Νευροψυχοθεραπεία, νευροανατομία, νευροβιολογία, ψυχοθεραπεία, ψυχοπαθολογία.

ΘΕΜ.31.4.2: Η ομάδα αναστοχασμού και η λειτουργία της στη συστημική οικογενειακή θεραπεία

Ειρήνη Σουργκούνη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Το αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι η διερεύνηση της λειτουργίας της ομάδας αναστοχασμού στην οικογενειακή συστημική θεραπεία, μέσα από το παράδειγμα μιας ολοκληρωμένης θεραπείας. Η ομάδα αναστοχασμού αποτελεί μια προσέγγιση που έχει συμβάλλει σημαντικά στη θεωρία και στην τεχνική της οικογενειακής θεραπείας, αλλά παρόλα αυτά υπάρχει λίγη έρευνα που αφορά τη λειτουργία της. Οι ρίζες της ομάδας αναστοχασμού εντοπίζονται στη λειτουργία της ομάδας του Μιλάνου. Εμπνευσμένος από το εν λόγω μοντέλο, αλλά και επηρεασμένος από τις ιδέες της κυβερνητικής Β' τάξης, τον κονστρουκτιβισμό και τον κοινωνικό κοστρουξιονισμό, ο Tom Andersen (1987) εισήγαγε την προσέγγιση της ομάδας αναστοχασμού, με τη χρήση αμφίδρομου καθρέφτη. Η θεραπεία με τη χρήση της ομάδας αναστοχασμού, πίσω από τον καθρέφτη, έχει στόχο την παροχή πολλαπλότητας φωνών και οπτικών στη θεραπεία, μέσω της παρέμβασης των

θεραπευτών της ομάδας κατά τη διάρκεια της συνεδρίας (Andersen, 1987). Όσο διεξάγεται η συζήτηση μεταξύ των μελών της ομάδας αναστοχασμού, η οικογένεια την παρακολουθεί και, αφότου αυτή ολοκληρωθεί, έχει τη δυνατότητα να τη σχολιάσει μαζί με το θεραπευτή/ τη θεραπεύτρια. Τα ευρήματα που υπάρχουν στο σχετικό ερευνητικό πεδίο αφορούν την αποτελεσματικότητα της χρήσης της ομάδας αναστοχασμού, από την οπτική των θεραπευτών και των οικογενειών, με τη χρήση συνεντεύξεων. Αναδεικνύουν τις συνθήκες που καθιστούν βοηθητική τη χρήση της ομάδας στην οικογενειακή θεραπεία και τη σημασία της στη θεραπευτική σχέση και την ανάπτυξη της πολλαπλότητας. Η παρούσα έρευνα εστιάζεται στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η ομάδα αναστοχασμού, μέσω της μελέτης των επικοινωνιακών αλληλεπιδράσεων των μελών μεταξύ τους και διερευνά το ρόλο της ομάδας στο σύνολο της θεραπευτικής διεργασίας. Έτσι, στοχεύει αφενός στην καλύτερη κατανόηση της λειτουργίας της ομάδας αναστοχασμού στην οικογενειακή θεραπεία, αφετέρου στην πρόκληση γόνιμων ερωτημάτων για τη χρησιμότητα και τη συμβολή της, προσδοκώντας στη βελτίωση των μεθόδων αλλά και της συνολικής λειτουργίας της ψυχοθεραπείας.

Λέξεις Κλειδιά: Συστημική Οικογενειακή Θεραπεία, Ομάδα Αναστοχασμού, θεραπευτική σχέση, πολλαπλότητα.

ΘΕΜ.31.4.3: Πένθος, επικοινωνία, διαμεσολάβηση: Η ψυχαναλυτική προσέγγιση του πένθους και η εγγραφή του στον κοινωνικό δεσμό

Αθανάσιος Μπούρμπος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ελένη Μπάικα, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Παναγιώτα Παπαδοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αναστασία Παπαθεοδοσίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κλήμης Ναυρίδης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σε αυτήν την μελέτη ερευνώνται οι συνθήκες πένθους και απώλειας και ο αντίκτυπός τους στον κοινωνικό δεσμό (συγγενείς, αγαπημένους άλλους κλπ.). Εξετάζεται και μία άλλη παράμετρος, διαφορετική και ίσως πρωτότυπη. Μελετώνται οι συνθήκες πένθους, σε άτομα τα οποία δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με το πρόσωπο που χάθηκε, αλλά αναγκαστικά εμπλέκονται επαγγελματικά στην ανωτέρω συνθήκη (εργαζόμενοι σε γραφεία τελετών, κοιμητήρια κλπ.).

Πραγματοποιήθηκε εκτενής ανασκόπηση στην ψυχαναλυτική θεωρία για τις θεματικές πένθος, πόνος, απώλεια, κατάθλιψη, επικοινωνία, κοινωνικός δεσμός-ομάδα. Για την διεξαγωγή της μελέτης χρησιμοποιήθηκαν προσεγγίσεις που εμπίπτουν στο πεδίο της ποιοτικής μεθοδολογίας. Πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα σε νεκρώσιμες ακολουθίες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε κοιμητήριο της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας. Παρατηρήθηκαν, καταγράφηκαν και αναλύθηκαν, η επικοινωνία και οι δυναμικές που αναπτύχθηκαν μεταξύ της ομάδας των ανθρώπων, της οποίας η δημιουργία, ήταν αποτέλεσμα του θλιβερού γεγονότος. Πραγματοποιήθηκαν επίσης μη δομημένες συνεντεύξεις με άτομα τα οποία εργάζονται σε γραφεία τελετών. Από την κάθετη και την οριζόντια ανάλυση των δεδομένων που προήλθαν από τις συνεντεύξεις, προέκυψαν σημαντικά ευρήματα τόσο σε κλινικό επίπεδο, αλλά και σε ιδιαιτερότητα. Η μελέτη ολοκληρώθηκε με συζήτηση και την σύνδεση μεταξύ θεωρίας και ευρημάτων. Τα ευρήματα συγκλίνουν στο μέγιστο με τις θεωρητικές τοποθετήσεις της ψυχανάλυσης. Τέλος, μέσα από αυτή τη μελέτη θα μπορούσαν να προκύψουν εκ νέου ερευνητικοί σχεδιασμοί και αναζητήσεις για το εν λόγω θέμα. Επίσης προκύπτουν παράμετροι και προβληματισμοί που εμπίπτουν των πεδίων της κλινικής, της κοινωνικής και της διαπολιτισμικής ψυχολογίας.

Λέξεις κλειδιά: πένθος, επικοινωνία, διαμεσολάβηση, κοινωνικός δεσμός.

ΘΕΜ.31.4.4: Η Πολυπαραγοντική Ψυχοθεραπευτική Προσέγγιση στην Αντιμετώπιση των Μειζόνων Ψυχιατρικών Διαταραχών

Αθανασία Κακούρη, *Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο*

Ιωάννης Τσέγκος, *Ανοικτο Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο*

Η παρουσίαση επικεντρώνεται στην περιγραφή της δομής και λειτουργίας ενός πρωτότυπου πολυπαραγοντικού ψυχοθεραπευτικού σχήματος, το οποίο εφαρμόζεται στο Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο. Η συγκεκριμένη προσέγγιση απευθύνεται σε όλο το φάσμα των διαγνωστικών κατηγοριών, κυρίως όμως στις σοβαρές ψυχικές διαταραχές, συνίσταται δε στον συνδυασμό Δυαδικής ψυχοθεραπείας, Ομαδικής Ανάλυσης, Κοινωνικής θεραπείας, Οικογενειακής θεραπείας και Φαρμακοθεραπείας. Στην κλινική πράξη η πολυπαραγοντική προσέγγιση λαμβάνει την μορφή μιας ενιαίας θεραπευτικής διαδικασίας, κατά την

οποία ένας θεραπευόμενος συμμετέχει, εκ παραλλήλου, σε διαφόρων ειδών δραστηριότητες, σύμφωνα με τις εκάστοτε θεραπευτικές του ανάγκες και αναλόγως της θεραπευτικής του πορείας. Παρατίθενται, επίσης, ωρισμένοι θεραπευτικοί παράγοντες, τους οποίους φαίνεται ότι αξιοποιεί το συγκεκριμένο σχήμα, όπως η διάκριση μεταξύ **σθένους** και **ισχύος**, η αξιοποίηση των **μεσοδιαστημάτων** μεταξύ των θεραπευτικών συναντήσεων, η έμφαση στο **σχετίζεσθαι** και στις **υγιείς λειτουργίες** του Εγώ, η **απενοχοποιητική** προσέγγιση του οικογενειακού δικτύου κ.α. Παρουσιάζονται, τέλος, τα κυριότερα συμπεράσματα από μία σειρά προσφάτων ερευνητικών μελετών που αναφέρονται στην αποτελεσματικότητα της πολυπαραγοντικής θεραπείας, ενώ σχολιάζονται θέματα που αφορούν στα χαρακτηριστικά του ευρύτερου πλαισίου που δρουν ευοδωτικά στην πορεία και την έκβαση της θεραπείας, αλλά και θέματα σχετικά με τη σημασία της ειδικής εκπαίδευσης όσων εμπλέκονται στο συγκεκριμένο σχήμα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη συμβολή των ομάδων συζήτησης περιπτώσεων των Θεραπευτικών Τμημάτων του Κέντρου, οι οποίες θεωρούμε, ότι αποτελούν ικανή και αναγκαία συνθήκη για την ομαλή λειτουργία του συγκεκριμένου σχήματος.

Λέξεις κλειδιά: Μείζονες Ψυχικές Διαταραχές, Ψυχοθεραπεία

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.5 | Αίθουσα 005

Ψυχολογικές Προεκτάσεις της Ασθένειας

ΘΕΜ.31.5.1: Αναπαραστάσεις της ασθένειας, στρατηγικές αντιμετώπισης και ψυχολογική καταπόνηση ασθενών με καρκίνο κεφαλής – τραχήλου

Βασιλική Σιαφάκα, *ΤΕΙ Ηπείρου*

Μαρία Προδρόμου, *Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων*

Κλεονίκη Κατηνιώτη, *Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων*

Περικλής Τσέκερης, *Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων*

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των αναπαραστάσεων της ασθένειας, των στρατηγικών αντιμετώπισης, των επιπέδων άγχους και κατάθλιψης, καθώς και της ποιότητας ζωής ασθενών με καρκίνο κεφαλής-τραχήλου. Η εκτίμηση έγινε σε τρεις χρονικές περιόδους: πριν την έναρξη της ακτινοθεραπείας, κατά τη διάρκειά της και 3 μήνες μετά την ολοκλήρωση της θεραπείας. Το δείγμα 391

αποτελέσαν 50 ασθενείς με καρκίνο κεφαλής- τραχήλου, οι οποίοι κατά το χρονικό διάστημα διεξαγωγής της μελέτης υποβάλλονταν σε Α/Θ. Κριτήρια αποκλεισμού από τη μελέτη αποτέλεσαν : η ηλικία άνω των 75 ετών, η μη επαρκής γνώση της ελληνικής γλώσσας, η διάγνωση άνοιας ή ψυχικής νόσου και η παράλληλη υποβολή σε άλλη μορφή θεραπείας. Για την εκτίμηση των αναπαραστάσεων της ασθένειας χρησιμοποιήθηκε το IPQ-R (Revised Illness Perception Questionnaire), ενώ για την εκτίμηση των στρατηγικών αντιμετώπισης χρησιμοποιήθηκε το Brief COPE Inventory (BCI). Για τη διερεύνηση της ποιότητας ζωής χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για την Έρευνα και τη Θεραπεία του Καρκίνου Κεφαλής - Τραχήλου EORTC-QLQ-30/ H&N35 και για την εκτίμηση του άγχους και της κατάθλιψης χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Άγχους και Κατάθλιψης στο Γενικό Νοσοκομείο (Hospital Anxiety and Depression Scale – HADS). Από την επεξεργασία των κοινωνικοδημογραφικών δεδομένων φάνηκε πως το δείγμα αποτελούνταν στην πλειοψηφία από άνδρες (85%), με Μ.Ο. ηλικίας $63 \pm 8,45$ (Min 38 - Max74) έτη, έγγαμους (77%), με μακροχρόνια χρήση καπνού (76%). Στην εργασία θα παρουσιαστούν αναλυτικά οι αντιλήψεις των ασθενών γύρω από τη νόσο τους πριν την έναρξη της θεραπείας και μετά την ολοκλήρωσή της, οι στρατηγικές αντιμετώπισης που υιοθετούν, καθώς και οι συσχετίσεις μεταξύ άγχους, κατάθλιψης και ποιότητας ζωής στις τρεις χρονικές περιόδους.

Λέξεις - κλειδιά: αναπαράσταση της ασθένειας, στρατηγικές αντιμετώπισης, κατάθλιψη, άγχος, ποιότητα ζωής, καρκίνος κεφαλής-τραχήλου

ΘΕΜ.31.5.2: «Ζώντας στο μεταίχμιο»: η εμπειρία της μαστεκτομής
Δέσποινα Ζηλιασκοπούλου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*
Ευρυνόμη Αυδή, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις του καρκίνου του μαστού και της θεραπείας του, η έρευνα που εστιάζει αποκλειστικά στην εμπειρία της μαστεκτομής είναι περιορισμένη. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη μελέτη της εμπειρίας της μαστεκτομής και των υποκειμενικών νοηματοδοτήσεων που οι γυναίκες αποδίδουν σε αυτήν. Στην έρευνα συμμετείχαν 17 γυναίκες ηλικίας 26- 57 ετών που είχαν υποβληθεί σε μαστεκτομή, οι οποίες δεν εμφάνιζαν

υποτροπή ή μετάσταση κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και απείχαν χρονικά 1- 10 έτη από τη διάγνωση. Το υλικό που προέκυψε μέσα από τη διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων, αναλύθηκε σύμφωνα με τις αρχές της φαινομενολογικής ανάλυσης. Η ανάλυση έδειξε ότι η μαστεκτομή βιώνεται ως μια απειλή στην ενσώματη ταυτότητα και ωθεί τις γυναίκες στην αίσθηση της «ζωής στο μεταίχμιο» (liminality). Η συγκεκριμένη εμπειρία χαρακτηρίζεται από την αίσθηση ότι οι γυναίκες είναι καρκινοπαθείς και βιώνουν έντονο φόβο θανάτου, από την κοινωνική απομόνωση, η οποία ενισχύεται από τις κοινωνικοπολιτισμικές αναπαραστάσεις του καρκίνου και από την επίγνωση των ορίων του σώματος, η οποία μεταβάλλει την ενσώματη ταυτότητα. Η αίσθηση της «ζωής στο μεταίχμιο» μειώνεται, αλλά δεν εξαλείφεται ποτέ, καθώς φαίνεται ότι οι γυναίκες προχωρούν στη ζωή τους, αλλά ταυτόχρονα δεν ξεχνούν ποτέ την εμπειρία της μαστεκτομής. Ειδικότερα, όπως αναδεικνύεται μέσα από την ανάλυση, η εμπειρία της μαστεκτομής είναι σύνθετη, πολύπλευρη και ρευστή, καθώς μεταβάλλεται στο πέρασμα του χρόνου. Παράλληλα, φαίνεται ότι οι γυναίκες αντλούν σύνθετες και συχνά αντιφατικές νοηματοδοτήσεις από τις υπάρχουσες κοινωνικές αναπαραστάσεις προκειμένου να κατανοήσουν και να προσαρμοστούν στις μεταβολές που αυτή επιφέρει στην ενσώματη ταυτότητα τους. Τα αποτελέσματα συμβάλλουν στην κατανόηση της εμπειρίας της μαστεκτομής και προσφέρουν χρήσιμες κατευθύνσεις για τον σχεδιασμό και την παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε γυναίκες που έχουν υποβληθεί σε μαστεκτομή.

Λέξεις κλειδιά: μαστεκτομή, «ζωή στο μεταίχμιο», ποιοτική έρευνα

ΘΕΜ.31.5.3: Σεξουαλικές δυσλειτουργίες - φυσιολογική διακύμανση ή παθολογία; Ένα εξελικτικό πλαίσιο

Μενέλαος Αποστόλου, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Επιδημιολογικές μελέτες δείχνουν ότι σχεδόν μια στις δυο γυναίκες και ένας στους τρεις άντρες υποφέρουν από κάποια σεξουαλική δυσλειτουργία. Τα αίτια αυτών των δυσλειτουργιών έχουν αναζητηθεί σε ψυχοπαθολογικούς, παθολογικούς και ηλικιακούς παράγοντες οι οποίοι όμως φαίνεται να εξηγούν μόνο ένα μικρό μέρος της διακύμανσης στη σεξουαλική λειτουργία. Το παρόν άρθρο υιοθετεί ένα

εξελικτικό (evolutionary) θεωρητικό πλαίσιο με σκοπό να καταδείξει ότι μεγάλο μέρος της διακύμανσης που θεωρείται προβληματική, αποτελεί φυσιολογική διακύμανση στην σεξουαλική λειτουργία και όχι προϊόν κάποιας παθολογίας ή προχωρημένης ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, ισχυρές εξελικτικές πιέσεις πάνω σε ένα χαρακτηριστικό έχουν ως αποτέλεσμα αυτό να παρουσιάζει μικρή ή καθόλου διακύμανση. Αν όμως οι εξελικτικές πιέσεις είναι αδύναμες, τότε το χαρακτηριστικό αυτό παρουσιάζει μεγάλη διακύμανση. Δεδομένα από ανθρωπολογικές και ιστορικές μελέτες, δείχνουν ότι κατά την περίοδο της ανθρώπινης εξέλιξης η επιλογή συντρόφου ήταν ελεγχόμενη. Αυτό μεταφράζεται σε αδύναμες εξελικτικές πιέσεις πάνω στους μηχανισμούς που εμπλέκονται στη σεξουαλική λειτουργία με αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλης διακύμανσης. Για παράδειγμα, σε ένα πλαίσιο όπου η σεξουαλικότητα υπόκειται σε γονικό έλεγχο και που η σεξουαλική ικανοποίηση του συντρόφου είναι δευτερεύουσας σημασίας, οι άντρες που έχουν την προδιάθεση να εκσπερματώνουν σύντομα μετά την διείσδυση αφήνοντας λίγο χρόνο για την σεξουαλική ικανοποίηση των συντρόφων τους, δεν έχουν εξελικτικό μειονέκτημα έναντι αυτών που έχουν την προδιάθεση να εκσπερματώνουν αργότερα αφήνοντας περισσότερο χρόνο. Ως αποτέλεσμα, η προδιάθεση για σύντομη εκσπερμάτωση γίνεται αόρατη στις εξελικτικές πιέσεις και παραμένει στον πληθυσμό. Στο σύγχρονο περιβάλλον όπου η σεξουαλικότητα δεν είναι ελεγχόμενη και η σεξουαλική ικανοποίηση του συντρόφου είναι πρωτεύουσας σημασίας, μέρος της διακύμανσης του χρόνου της εκσπερμάτωσης που δεν οδηγεί σε ικανοποιητική σεξουαλική ευχαρίστηση θεωρείται προβληματική και της δίνεται η ονομασία πρόωρη εκσπερμάτωση. Το παρόν θεωρητικό πλαίσιο εφαρμόζεται στην κατανόηση της αιτιολογίας της πρόωρης εκσπερμάτωσης στους άντρες και της υποτονικής σεξουαλικής επιθυμίας στις γυναίκες.

ΘΕΜ.31.5.4: Σχετιζόμενη με την υγεία ποιότητα ζωής και δείκτης εσωτερικής συγκρότησης σε ασθενείς με έμφραγμα του μυοκαρδίου

Αναστασία Μπαρμπούνη, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Αγγελική Παναγιώτου, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Ειρήνη Αμανάκη, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Κυριακούλα Μεράκου, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Τα καρδιαγγειακά νοσήματα αποτελούν την κυριότερη αιτία θνησιμότητας στον ανεπτυγμένο κόσμο, με 1:6 άνδρες και 1:7 γυναίκες στην Ευρώπη να πεθαίνουν λόγω οξέος εμφράγματος του μυοκαρδίου. Επιπλέον, τα χρόνια καρδιαγγειακά νοσήματα συνιστούν παγκοσμίως τη σημαντικότερη πηγή χρόνιας ανικανότητας, επιφέροντας υψηλό κοινωνικοοικονομικό κόστος και έχοντας αρνητικό αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής και στη λειτουργικότητα των ασθενών και των οικογενειών τους. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχετιζόμενης με την υγεία ποιότητα ζωής και του δείκτη εσωτερικής συγκρότησης σε ασθενείς με έμφραγμα του μυοκαρδίου. Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε να μελετήσει την επίδραση των συνοδών παθήσεων στην ποιότητα ζωής και στην αίσθηση εσωτερικής συγκρότησης των ασθενών με έμφραγμα του μυοκαρδίου. Για τον σκοπό αυτό, μελετήθηκαν 100 ασθενείς και των δύο φύλων (μέση ηλικία: 55.7 έτη, ± 10.7 έτη) που είχαν υποστεί έμφραγμα του μυοκαρδίου κατά το προηγούμενο εξάμηνο και είχαν νοσηλευτεί στην Καρδιολογική Κλινική του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Πατρών. Οι ασθενείς συμπλήρωσαν τέσσερα δομημένα ερωτηματολόγια, που αξιολογούσαν: (α) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, (β) τη σχετιζόμενη με την υγεία ποιότητα ζωής (MOS SF-12, Ware et al., 1995), (γ) την εσωτερική συγκρότηση (SOC-13, Antonevsky, 1993) και (δ) την ύπαρξη συνοδών παθήσεων (Functional Comorbidity Index, Groll et al., 2000). Η επίδραση του φύλου βρέθηκε να είναι στατιστικά σημαντική, με το 85% των ασθενών να είναι άνδρες. Επίσης, βρέθηκε ότι οι εργαζόμενοι ασθενείς είχαν υψηλότερα επίπεδα εσωτερικής συγκρότησης σε σύγκριση με τους συνταξιούχους. Οι ασθενείς που έπασχαν από οστεοπόρωση και εμφάνιζαν διαταραχές όρασης είχαν χαμηλότερη εσωτερική συγκρότηση συγκριτικά με τους ασθενείς που δεν έπασχαν από τις νόσους αυτές. Η αύξηση της ηλικίας σχετιζόταν με τη μείωση της αίσθησης εσωτερικής συγκρότησης. Τέλος, βρέθηκε ότι όσο καλύτερη είναι η ψυχική και η σωματική υγεία των ασθενών με έμφραγμα του μυοκαρδίου τόσο υψηλότερη είναι η αίσθηση εσωτερικής συγκρότησης.

Λέξεις-κλειδιά: Δείκτης Εσωτερικής Συγκρότησης, Σχετιζόμενη με την Υγεία Ποιότητα Ζωής, Έμφραγμα Μυοκαρδίου

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.6 | Αίθουσα 004

Ταυτότητες, Κοινωνικές Δομές και Προβλήματα

ΘΕΜ.31.6.1: Οι πιέσεις που ασκούνται σε οικογένειες με παιδιά στην περιοχή του Δήμου Στροβόλου

Ελένη Αθανασίου, *Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Γρηγόρης Νεοκλέους, *Ερευνητικό Κέντρο Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου*

Νίκος Ασπρής, *Πολυδύναμο Δήμου Στροβόλου*

Η ανάγκη για εστίαση των πολιτικών της έρευνας στα κοινωνικά θέματα που διέπουν την καθημερινότητα της οικογένειας γίνεται ολοένα και πιο εμφανής τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε τοπικό επίπεδο. Σύγχρονες εκφράσεις διαχρονικών αλλά και νεοεμφανιζόμενων κοινωνικών φαινομένων και προβλημάτων (π.χ. διαζύγια, μονογονεϊκές οικογένειες, οικογενειακή βία, φτώχεια, κλπ) αποκτούν καθημερινά μεγαλύτερη διάσταση και δημιουργούν δυσχέρειες και πιέσεις τόσο στη συγκροτημένη και υγιή ανάπτυξη της οικογένειας όσο και στη λειτουργία της στο κοινωνικό περιβάλλον. Η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία καινοτομεί αφού δεν έχει προηγηθεί παρόμοια έρευνα στην Κύπρο που να εμβαθύνει στη μελέτη των διαφόρων πιέσεων που βιώνει η σύγχρονη κυπριακή οικογένεια, ειδικά σε τοπικό επίπεδο. Απώτερος σκοπός της αποτελεί η ανάπτυξη υπηρεσιών ή προγραμμάτων ενίσχυσης και υποστήριξης της. Το έργο αυτό χρηματοδοτήθηκε στο σύνολό του από το Ίδρυμα Προώθησης Έρευνας της Κύπρου και το Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παρούσα παρουσίαση εστιάζεται στα ευρήματα περιπτώσιολογικής έρευνας (case study) στο Δήμο Στροβόλου με τη μέθοδο της τυχαίας στρωματοποιημένης δειγματοληψίας σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 100 οικογενειών με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων με σκοπό τη διαπίστωση και την ανάλυση των διαφορετικών πιέσεων που ασκούνται στο θεσμό της οικογένειας. Θα επικεντρωθεί σε δύο από τα ερευνητικά ερωτήματα του έργου:

1. Ποιες είναι οι πιέσεις που ασκούνται στο θεσμό της οικογένειας στο Δήμο Στροβόλου (και στις 6 ενορίες, από τις οποίες αποτελείται ο Δήμος);

2. Ποιες είναι οι συνθήκες, παράμετροι και ιδιομορφίες που δημιουργούν και συντηρούν τις πιέσεις αυτές και ενδέχεται να δημιουργούν προβλήματα και ανησυχίες στην οικογένεια;

Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι η πρόσφατη οικονομική κρίση που έπληξε την Κύπρο έχει επηρεάσει σημαντικά τη λειτουργία της οικογένειας στην περιοχή του Στροβόλου. Η επικρατούσα κατάσταση έχει οδηγήσει πολλούς συμμετέχοντες στο να αναζητούν εντονότερα δημοτικές κοινωνικές παρεμβάσεις με μικρό ή καθόλου κόστος.

Λεξεις Κλειδια: οικογένεια, Κύπρος, πιέσεις

ΘΕΜ.31.6.2: Εμπορία ανηλίκων: Αποτύπωση του φαινομένου και στρατηγικές πρόληψης και αντιμετώπισής του

Κορνηλία Χατζηνικολάου, *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Χιλιάδες άνθρωποι πέφτουν θύματα της εμπορίας ανθρώπων κάθε χρόνο. Στην Ευρώπη, τα νούμερα των αναγνωρισμένων θυμάτων παράμενουν υψηλά, ενώ ακόμη μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των πιθανών και των μη επίσημα αναγνωρισμένων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Μεταξύ των θυμάτων, η πλειοψηφία είναι ανήλικοι και γυναίκες. Η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί στην εμπορία ανηλίκων, και σε ζητήματα που προέκυψαν από τη μελέτη του φαινομένου στο πλαίσιο δύο διεθνών προγραμμάτων έρευνας-δράσης της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού. Έτσι, παρουσιάζονται δεδομένα για τον αριθμό των ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα, και στην Ευρώπη. Περιγράφονται προγράμματα πρόληψης και καταπολέμησης του φαινομένου, τα οποία είτε εφαρμόζονται, είτε πρόκειται να εφαρμοστούν στην Ελληνική επικράτεια. Γίνεται κριτική αναφορά στο Ελληνικό νομικό πλαίσιο που αφορά τα ανήλικα θύματα της εμπορίας ανθρώπων, και κριτική ανάλυση της διαχείρισης τέτοιων περιστατικών από την Ελληνική πολιτεία. Τέλος, θα παρουσιαστούν προτάσεις προκειμένου το Νομικό πλαίσιο, η διαχείριση τέτοιων περιστατικών, αλλά και η παροχή υπηρεσιών στον πληθυσμό αυτό να απαντούν πιο αποτελεσματικά στις ανάγκες των ανήλικων θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων.

Λέξεις Κλειδιά: Εμπορία ανθρώπων, πρόληψη, νομικό πλαίσιο παιδικής προστασίας

ΘΕΜ.31.6.3: Περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών φιλοξενούμενων σε ξενώνες φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας των Ο.Τ.Α.

Ανθή Αργυρούδη, Ξενώνας φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας του Δήμου
Κορδελιού Εύοσμου

Κωνσταντία Μενέκου, Ξενώνας φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας του Δήμου
Κορδελιού Εύοσμου

Βασιλική Θεοδοσίου, Ξενώνας φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας του Δήμου
Κορδελιού Εύοσμου

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η περιγραφή των φιλοξενούμενων σε ξενώνες φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας των Ο.Τ.Α. λόγω της αναφερόμενης από τις ίδιες κακοποιητικής συμπεριφοράς την οποία είχαν δεχτεί κυρίως στο ενδοοικογενειακό πλαίσιο. Για την ανάδειξη των συγκεκριμένων παραγόντων αξιοποιήθηκαν στοιχεία που καταγράφονται στην βάση δεδομένων της ΕΕΤΑΑ (Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Ανάπτυξης) η οποία υποστηρίζει το έργο ξενώνων φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας των Ο.Τ.Α. στην Ελλάδα. Τα δεδομένα αφορούν το διάστημα λειτουργίας των ξενώνων από τον Ιούνιο 2013 ως και Δεκέμβρη 2014. Τα δεδομένα τηρούνται από το επιστημονικό προσωπικό (ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί) το οποίο εργάζεται στους αναφερόμενους ξενώνες. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έδειξε ότι τα αιτήματα των φιλοξενούμενων γυναικών σχετίζονται κυρίως με την ψυχολογική και την κοινωνική στήριξη. Οι περισσότερες φιλοξενούμενες έχουν υπηκοότητα ελληνική. Ακόμη, το ενδεχόμενο φιλοξενίας σχετίζεται θετικά με μορφωτικό επίπεδο στο δημοτικό, ΥΕ και μεταλυκειακή εκπαίδευση όπως ακόμα με το ενδεχόμενο να είναι άγαμη ή να βρίσκεται σε διάσταση. Επίσης, με την ύπαρξη τέκνων, με το ενδεχόμενο να είναι εργαζόμενη ή άνεργη καθώς και να είναι θύμα ενδοοικογενειακής βίας από σύζυγο ή κάποιο μέλος της οικογένειας. Σημαντικός παράγοντας φαίνεται να αποτελεί η ηλικία, καθώς οι φιλοξενούμενες κυμαίνονταν ηλικιακά από τα εικοσιέξι (26) ως τα σαρανταέξι (46). Από τα παραπάνω μπορεί να σκιαγραφηθεί ένα προφίλ της γυναίκας που είναι περισσότερο πιθανό να αιτηθεί φιλοξενίας σε έναν ξενώνα φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας προκειμένου να εξασφαλίσει στην ίδια ή/ και στο/ στα παιδί / παιδιά της έναν ασφαλή τόπο

διαμονής αποστασιοποιημένο από οποιοδήποτε κακοποιητικό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα της μελέτης συνάδουν με αποτελέσματα σχετικών ερευνών.

Λέξεις κλειδιά: κακοποίηση γυναικών, ξενώνας φιλοξενίας

ΘΕΜ.31.6.4: Το αίσθημα θρησκευτικότητας σε σχέση με την εθνικότητα και το φύλο Ελλήνων και μεταναστών εφήβων

Αλίκη Δημοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φρόσω Μόττη – Στεφανίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ο άνθρωπος έχει μια έμφυτη ανάγκη να αναζητά αυτό που λέμε «υψηλότερο νόημα στη ζωή», το οποίο εξηγεί πώς και γιατί υπάρχουμε. Η θρησκεία υπάρχει ως κοινωνική δύναμη από τότε που υπάρχει ο άνθρωπος (Emmons R, & Paloutzian R., 2002). Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες, οι έρευνες της ψυχολογίας έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στο ρόλο που παίζει το αίσθημα θρησκευτικότητας στην καθημερινή ψυχολογική προσαρμογή καθώς και στην αντιμετώπιση κρίσιμων γεγονότων ζωής, παρέχοντας νόημα και σταθερότητα σε έναν αβέβαιο κόσμο (King, Karr, & Voitor, 2011). Ειδικότερα στην εφηβεία, όπου δομείται η ταυτότητα και οι έφηβοι δεσμεύονται σε πεποιθήσεις, αξίες, ιδανικά και ρόλους, τα ζητήματα πνευματικότητας αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Η παρούσα μελέτη μελετά το αίσθημα θρησκευτικότητας ως πιθανό προστατευτικό παράγοντα για διαφορετικές διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής και της ψυχικής ευεξίας (Crawford, Wright, & Masten, 2006). Συγκεκριμένα, η ψυχική ευεξία αναφέρεται στην αυτοεκτίμηση, την κατάθλιψη, τα συμπτώματα συναισθήματος, τη διαταρακτική συμπεριφορά και τα προβλήματα συμπεριφοράς. Το δείγμα αποτελείται από 1059 εφήβους, 565 αγόρια και 494 κορίτσια, μέσης ηλικίας 12,6 ετών (ΤΑ 0,58), τεσσάρων διαφορετικών εθνικών ομάδων: γηγενών Ελλήνων, Αλβανών, Ποντίων, και λοιπών εθνικοτήτων. Το αίσθημα θρησκευτικότητας μετρήθηκε με αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλαμβάνει τέσσερις διαστάσεις: 1) πόσο συχνά επισκέπτονται χώρους λατρείας, 2) πόσο συχνά προσεύχονται, 3) πόσο σημαντική είναι η θρησκεία στη ζωή τους, 4) γιατί είναι σημαντική η θρησκεία στη ζωή τους. Σύμφωνα με τα προκαταρκτικά αποτελέσματα της έρευνας δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά αγοριών και κοριτσιών αναφορικά με τη θρησκευτικότητα,

αλλά, φαίνεται ότι η εθνικότητα διαφοροποιεί τα επίπεδα θρησκευτικότητας των εφήβων. Τέλος, φαίνεται ότι η θρησκευτικότητα συμβάλλει σε λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς και χαμηλότερα επίπεδα διαταρακτικής συμπεριφοράς.

ΘΕΜ.31.6.5: Τάξεις υποδοχής για αιτητές ασύλου στην Κύπρο: Ένταξη ή αποκλεισμός;

Ελένη Δαμιανίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ελένη Φτιάκα, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η έντονη μετακίνηση πληθυσμών που παρατηρείται κατά τα τελευταία χρόνια και η μόνιμη εγκατάσταση τους σε χώρες υποδοχής, όπως είναι η Κύπρος, φαίνεται να έχει επιδράσει στη σύσταση του μαθητικού πληθυσμού, ο οποίος σήμερα χαρακτηρίζεται από εθνική και πολιτισμική διαφορετικότητα. Δεδομένου ότι η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας θεωρείται απαραίτητη για την παρακολούθηση των μαθημάτων στα κυπριακά σχολεία, σήμερα στα κυπριακά σχολεία παρέχεται φροντιστηριακή στήριξη στους αλλοδαπούς μαθητές που δεν γνωρίζουν ελληνικά. Επειδή βέβαια οι τάξεις υποδοχής για αιτητές ασύλου αποτελούν μια καινοτομία για τα κυπριακά δεδομένα, κρίθηκε απαραίτητη η διεξαγωγή έρευνας ούτως ώστε να εξεταστεί κατά πόσον η δημιουργία τέτοιων τάξεων συμβάλλει στην ένταξη ή στον αποκλεισμό των αλλοδαπών μαθητών. Στα πλαίσια αυτά, διεξήχθη σειρά ομαδικών συνεντεύξεων με 16 ασυνόδετους ανήλικους μαθητές-αιτητές ασύλου μιας τάξης υποδοχής σε σχολείο της Κύπρου, ηλικίας 16-18 ετών, ούτως ώστε να ακουστεί η δική τους φωνή και να μεταφερθούν οι εμπειρίες και τα βιώματά τους από τη λειτουργία της τάξης υποδοχής. Ανάμεσα στα κύρια προβλήματα που ανέφεραν οι συνεντευξιασθέντες ήταν το γεγονός πως δεν γνώριζαν όχι μόνο καθόλου ελληνικά αλλά και ελάχιστα αγγλικά, πράγμα που καθιστούσε δύσκολη την εξεύρεση τρόπου διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, αλλά και συνεννόησης με τους κύριους εκπαιδευτικούς και μαθητές του σχολείου στο οποίο φοιτούσαν. Παρόλα αυτά το πρόβλημα που θεωρούσαν ως το πιο σημαντικό ήταν η τοποθέτησή τους σε μια ξεχωριστή τάξη με δικό της πρόγραμμα, χωρίς τη δυνατότητα συμπερίληψής τους σε τάξεις με κύπριους μαθητές. Όπως τόνισαν οι συνεντευξιασθέντες, το γεγονός αυτό τους οδήγησε στην απομόνωση και στον

περιορισμό του δικτύου σχέσεων τους εντός της τάξης τους μόνο. Επομένως, η παρούσα μελέτη θεωρείται σημαντική για το χώρο της εκπαίδευσης, αφού μέσα από τη μεταφορά και την ενίσχυση της φωνής των μαθητών-αιτητών ασύλου μπορεί να καταστεί δυνατή η προσέλκυση της προσοχής των αρμόδιων αρχών και η απόφαση για διενέργεια διορθωτικών παρεμβάσεων.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμική εκπαίδευση, αιτητές ασύλου, τάξεις υποδοχής, Κύπρος

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.7 | Αίθουσα 003

Μάθηση από Κείμενο

ΘΕΜ.31.7.1: Ο ρόλος των αναλογιών στην κατανόηση επιστημονικών αντιδισθητικών πληροφοριών από μαθητές δημοτικού σχολείου

Ειρήνη Σκοπελίτη, Πανεπιστήμιο Πατρών

Στέλλα Βοσνιάδου, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σειρά ερευνών διεξήχθη με στόχο να διερευνήσει το ρόλο των αναλογιών στην κατανόηση επιστημονικών αντιδισθητικών πληροφοριών σε μαθητές δημοτικού. Προηγούμενες έρευνες έδειξαν ότι οι μαθητές δυσκολεύονται να κατανοήσουν τους μηχανισμούς εναλλαγής μέρας/νύχτας και εποχών, γιατί η δομή τους διαφέρει σημαντικά από τις αρχικές επεξηματικές δομές. Οι μαθητές προσπαθούν να ενσωματώσουν τις νέες πληροφορίες στις υπάρχουσες γνωστικές δομές, κατασκευάζοντας έτσι εναλλακτικές επεξηματικές δομές που έχουν τη μορφή παρανοήσεων. Στόχος των ερευνών είναι να εξετάσουμε το ρόλο των αναλογιών στις διαδικασίες κατανόησης των επιστημονικών εξηγήσεων και στην πιθανότητα αναδόμησης των αρχικών εξηγήσεων των μαθητών.

Μαθητές της 3ης, 5ης και 6ης τάξης απάντησαν σε ένα ερωτηματολόγιο για την εξήγηση των φαινομένων της μέρας/νύχτας και των εποχών (προ-έλεγχος). Στην ομάδα ελέγχου δόθηκε ένα κείμενο με την επιστημονική εξήγηση και στην πειραματική ομάδα ένα κείμενο με την επιστημονική εξήγηση και μία αναλογική περιγραφή του φαινομένου. Ζητήθηκε από τους μαθητές να ανακαλέσουν όσο πιο πολλές πληροφορίες μπορούσαν από το κείμενο (ανάκληση) και να απαντήσουν πάλι στο αρχικό ερωτηματολόγιο (μετά-έλεγχος). Τα αποτελέσματα των ερευνών

έδειξαν ότι οι εξηγήσεις των μαθητών στον προέλεγχο ήταν διαφορετικές από την επιστημονική επιβεβαιώνοντας ευρήματα προηγούμενων ερευνών. Πολλές φορές οι αρχικές εξηγήσεις εμπλέκονταν στην κατανόηση των κειμένων οδηγώντας στη δημιουργία παρανοήσεων. Όμως οι μαθητές της πειραματικής ομάδας ανακάλεσαν περισσότερες πληροφορίες και παραποίησαν σε μικρότερο βαθμό το περιεχόμενο του κειμένου σε σύγκριση με τους μαθητές της ομάδας ελέγχου. Επιπλέον βελτίωσαν σε σημαντικότερο βαθμό τις απαντήσεις τους στον μεταέλεγχο. Παρόλαυτα κανένα κείμενο δεν οδήγησε σε ριζική αναδόμηση των αρχικών εξηγήσεων σε επιστημονικές. Λεπτομερειακή εξέταση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι η προϋπάρχουσα γνώση σε συνδυασμό με την αδυναμία της αναλογίας να καλύψει όλα τα στοιχεία της επιστημονικής εξήγησης οδήγησαν σε αυτό το αποτέλεσμα. Τέλος, πολλοί μαθητές δείχνουν να διαφωνούν με την εξήγηση που δίνεται μέσω του κειμένου γεγονός που θέτει εμπόδια στη διαδικασία αναδόμησης των αρχικών εξηγήσεων.

ΘΕΜ.31.7.2: Η επίδραση των αρχικών απόψεων και τύπου επιχειρήματος στην κατανόηση πολλαπλών κειμένων και στην αλλαγή απόψεων

Σύλβια Μαρία Σαββίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*
Ειρήνη – Άννα Διακίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Στην παρούσα έρευνα, προσεγγίσαμε τη σχέση δύο ερευνητικών περιοχών, την ανάγνωση πολλαπλών κειμένων και την πειθώ. Ο σημερινός πληροφοριακός πλουραλισμός αποτελεί τη βάση για μάθηση και διαμόρφωση άποψης. Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη προσέγγισης των δύο περιοχών δίνοντας έμφαση στον ρόλο τόσο των χαρακτηριστικών των κειμένων όσο και των αναγνωστών. Σε αυτήν την έρευνα μελετήσαμε την επίδραση των κειμενικών χαρακτηριστικών, συγκεκριμένα τον τύπο και το περιεχόμενο του επιχειρήματος, αλλά και των αρχικών απόψεων περί φυτικής χορτοφαγίας στη μνήμη και την κατανόηση κειμένων, στη διακειμενική κατανόηση και στην αλλαγή απόψεων. Η επιτυχημένη διακειμενική κατανόηση αφορά τη σύνδεση πληροφοριών και εξαρτάται από γνωστικά χαρακτηριστικά (π.χ. απόψεις), ενώ ένα πειστικό κείμενο χαρακτηρίζεται από επίκληση στη λογική και στο συναίσθημα με απτά παραδείγματα. 81 φοιτητές εξετάστηκαν στις απόψεις

τους για τη χορτοφαγία και διάβασαν τέσσερα κείμενα με διαφορετικό τύπο επιχειρήματος (επίκληση στη λογική /συναίσθημα-παραδείγματα) και ισχυρισμό (υπέρ /εναντίον) για να συμβουλευθούν έναν φίλο. Αρχικά, υπολογίσαμε σκορ μνήμης και κατανόησης για κάθε κείμενο. Μετά, εξετάσαμε τη διακειμενική κατανόηση, την αλλαγή απόψεων και την τελική συμβουλή. Το είδος του κειμένου επηρέασε τη μνήμη, την κατανόηση και την αλλαγή απόψεων. Οι συμμετέχοντες είχαν καλύτερη μνήμη (στατιστικά σημαντικό για κείμενα υπέρ χορτοφαγίας) και βαθύτερη κατανόηση για τα συναισθηματικά κείμενα. Επίσης, μετά την ανάγνωση, οι συμμετέχοντες διαμόρφωσαν αρνητικότερες απόψεις για τη χορτοφαγία. Οι προϋπάρχουσες απόψεις, η μνήμη και η κατανόηση του λογικού κειμένου υπέρ χορτοφαγίας καθώς και η κατανόηση του συναισθηματικού κειμένου κατά χορτοφαγίας επεξηγούσαν σημαντικά τη διασπορά των τελικών απόψεων. 61% των συμμετεχόντων διαμόρφωσαν αρνητική συμβουλή και 12.2% ουδέτερη. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν την αλληλεπίδραση διαφορετικών τύπων επιχειρήματος και ισχυρισμών στη μνήμη, την κατανόηση και την αλλαγή απόψεων.

Λέξεις- Κλειδιά:κατανόηση κειμένου, επιχειρηματολογία, αλλαγή απόψεων, τύπος επιχειρήματος

ΘΕΜ.31.7.3: Η δύναμη των επιχειρηματολογικών κειμένων στη διαμόρφωση απόψεων

Μελίνα Κ. Ιωάννου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ειρήνη-Άννα Ν. Διακίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στέλιος Χριστοδούλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στη διερεύνηση παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση απόψεων, και κατ' επέκταση στη μάθηση, η οποία προκύπτει από την ανάγνωση επιχειρηματολογικών κειμένων. Συγκεκριμένα, οι στόχοι ήταν αφενός, να διερευνηθεί η επίδραση της κατανόησης επιχειρηματολογικών κειμένων στην κριτική αξιολόγηση και την πειστικότητά τους και αφετέρου, να εξετασθεί η επίδραση των στόχων ανάγνωσης στην κατανόηση, την κριτική αξιολόγηση και την πειστικότητα των επιχειρηματολογικών κειμένων. Τα κείμενα διέφεραν ως προς την ποιότητα των επιχειρημάτων τους, η οποία τροποποιήθηκε βάσει του κανόνα των μεγάλων αριθμών (Law of Large Numbers), με τα επιχειρήματα ψηλής

ποιότητας να υποστηρίζονται από ένα μεγάλο αριθμό περιπτώσεων ενώ, τα επιχειρήματα χαμηλής ποιότητας από μεμονωμένες περιπτώσεις. Συμμετέχοντες της έρευνας ήταν 136 φοιτητές, που παρευρέθηκαν σε δύο συναντήσεις. Στην πρώτη συνάντηση, λήφθηκαν μετρήσεις σχετικά με την προϋπάρχουσα γνώση, τις απόψεις για διάφορα θέματα και την ανάγκη για νόηση. Στην δεύτερη συνάντηση, οι φοιτητές χωρίστηκαν σε δύο ομάδες. Στην πρώτη ομάδα δόθηκε η οδηγία να διαβάσουν επιχειρηματολογικά κείμενα με στόχο να τα κατανοήσουν ενώ, στη δεύτερη ομάδα δόθηκε η οδηγία να διαβάσουν τα επιχειρηματολογικά κείμενα, με στόχο να αξιολογήσουν την ποιότητα των επιχειρημάτων τους. Ακολούθως, οι συμμετέχοντες απαντούσαν σε έργα κατανόησης, αξιολόγησης των επιχειρημάτων και πειστικότητας του κειμένου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κατανόηση του κειμένου σε συνάρτηση με την ποιότητα επιχειρήματος δεν επηρέαζαν την κριτική αξιολόγηση των κειμένων ούτε την πειστικότητα. Γενικά, οι συμμετέχοντες αξιολογούσαν θετικά τα κείμενα και πείθονταν από την άποψη που προωθούσαν τα κείμενα, ανεξαρτήτως της ποιότητας επιχειρημάτων. Ωστόσο, οι στόχοι ανάγνωσης επιδρούσαν θετικά στην κατανόηση, με το στόχο αξιολόγησης των επιχειρημάτων να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση του κειμένου και μερικώς στην πειστικότητα του κειμένου, με τους συμμετέχοντες αυτής της ομάδας να παρουσιάζουν μικρότερη πειστικότητα από τους συμμετέχοντες στην ομάδα κατανόησης. Τα αποτελέσματα φέρουν στην επιφάνεια ένα εκπαιδευτικό και κοινωνικό προβληματισμό, σχετικά με την αποδοχή απόψεων, ανεξαρτήτως της ποιότητάς τους. Τέλος, η κατάλληλη καθοδήγηση εκπαιδευτικών έργων, δύναται να αποφέρει τα μέγιστα στην καλύτερη κατανόηση των κειμένων και τη μάθηση γενικότερα.

ΘΕΜ.31.7.4: Η δημιουργική σκέψη μέσα από τα διδακτικά εγχειρίδια της νεοελληνικής γλώσσας: Η περίπτωση των Στ' δημοτικού και Α' γυμνασίου

Θωμάς Μπαμπάλης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τζίνα Καλογήρου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Έλλη Σαμαρτζή, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η έμφυτη έλξη του ατόμου προς τη δημιουργική έκφραση και παραγωγή αναγνωρίζεται σήμερα ως ένα βασικό στοιχείο μάθησης, στο οποίο θα πρέπει να επενδύει κάθε σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, προβάλλοντας σε αυτό όχι τόσο ένα ιδανικό αντιστάθμισμα της ακαδημαϊκής αγωγής, όσο ένα δημιουργικό παραπλήρωμά της. Η έμφαση στις λογικές και αναπαραγωγικές ικανότητες των μαθητών οφείλει να συμβαδίζει αρμονικά με τις ευφάνταστες δυνάμεις του νου και να καταλήγει σε πρωτότυπα και προσωπικά μαθητικά προϊόντα εδραιώνοντας τις πρακτικές μιας δημιουργικής αγωγής στη διδασκαλία κάθε γνωστικού αντικείμενου. Η παρούσα εργασία εστιάζει τα ενδιαφέροντά της στη διασύνδεση της δημιουργικής σκέψης με το αντικείμενο της γλώσσας και έχει ως σκοπό μέσα από την ανάλυση του περιεχομένου των γλωσσικών εγχειριδίων να αναδείξει το βαθμό στον οποίο τα τελευταία προωθούν την ολόπλευρη ανάπτυξη της σκέψης του μαθητή και διαμορφώνουν ένα κατάλληλο κλίμα για μια δημιουργική, ολοκληρωμένη και αυτενεργό μάθηση. Η διερεύνηση αυτή θεωρείται χρήσιμη αλλά και απαραίτητη εφόσον μπορεί να εξασφαλίσει ωφέλιμες επισημάνσεις σχετικά με το εάν οι παράγοντες της εκπαιδευτικής πράξης διαθέτουν τα καλύτερα δυνατά μέσα στο δρόμο τους προς την επίτευξη των επιδιώξεων της κοινωνίας και να αναδείξει χρήσιμους δρόμους αναστοχασμού και αυτοβελτίωσης προς πιο αποτελεσματικές και δημιουργικές εφαρμογές. Οι δρόμοι αυτοί κρίνονται απαραίτητοι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία καταδεικνύουν ότι τα εν λόγω εγχειρίδια δίνουν άριστη έμφαση στη συγκλίνουσα λογικοαναλυτική σκέψη των μαθητών παραμελώντας σημαντικά τη δημιουργική-παραγωγική και πιο συγκεκριμένα εκείνες τις επιμέρους νοητικές διεργασίες που οξύνουν τις ευαίσθητες αντιληπτικές ικανότητες των μαθητών και αυξάνουν την ανοχή τους στο αβέβαιο, το αστάθμητο, το προβληματικό και επισφαλές.

Λέξεις-κλειδιά: Δημιουργική μάθηση, δημιουργική εκπαίδευση, πολύπλευρη σκέψη, σχολικά εγχειρίδια, γλωσσική δημιουργικότητα

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31.8 | Αίθουσα 002

Διαδίκτυο: Στάσεις και Προεκτάσεις

ΘΕΜ.31.8.1: Κατασκευή Κλίμακας Μέτρησης Στάσεων Απέναντι στο Διαδίκτυο και τις Εφαρμογές του

Σωτηρία Κοτταρά, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Πέτρος Α. Ρούσος, *Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα ερευνητική εργασία στόχευε στην κατασκευή ενός εργαλείου μέτρησης στάσεων απέναντι στο Διαδίκτυο και τις εφαρμογές του. Χορηγήθηκε ένα αρχικό εργαλείο 97 προτάσεων σε δείγμα 490 ατόμων και μετά τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων με τη χρήση Ανάλυσης Κυρίων Συνιστωσών, προέκυψε ένα εργαλείο που αποτελείται από προτάσεις και περιλαμβάνει υποκλίμακες. Το τελικό εργαλείο που κατασκευάστηκε, η Ελληνική Κλίμακα Στάσεων απέναντι στο Διαδίκτυο (Ε.Κ.Σ.Δι) εκτιμάται ότι θα φανεί χρήσιμο στους ερευνητές της συγκεκριμένης επιστημονικής περιοχής και θα καλυφθεί το κενό που υπάρχει στην ελληνική βιβλιογραφία για το συγκεκριμένο θέμα. Ο ψυχομετρικός έλεγχος έδειξε ότι η κλίμακα είναι αξιόπιστη. Τέλος, έγιναν και συμπληρωματικές αναλύσεις και μελετήθηκε η επίδραση μιας σειράς ανεξάρτητων μεταβλητών στην Ε.Κ.Σ.Δι, όπως είναι το φύλο και η ηλικία.

Λέξεις κλειδιά: μέτρηση στάσεων απέναντι στο διαδίκτυο και τις εφαρμογές του, γενικός πληθυσμός, φύλο, ηλικία, Ελλάδα.

ΘΕΜ.31.8.2: Κοινωνική Υποστήριξη μέσω Διαδικτύου και Προβληματική χρήση Ιστοσελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης στην περίοδο της Οικονομικής Κρίσης: Κατάθλιψη, Ανεργία και Διαφορές Φύλου

Κυριακή Γ. Γιώτα, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Γιώργος Κλεφτάρας, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η Ελλάδα, σχεδόν από το 2009, πλήττεται από μια περίοδο βαριάς οικονομικής κρίσης με σημαντικές επιπτώσεις στην καθημερινή ζωή και ψυχική υγεία των κατοίκων. Ερευνητικά δεδομένα τα τελευταία 4 χρόνια δείχνουν μεγάλη αύξηση στα

επίπεδα ανεργίας, κατάθλιψης, αλλά και αυτοκτονιών. Επιπλέον φαίνεται να υπάρχει αύξηση στη χρήση και κατάχρηση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στην καταθλιπτική συμπτωματολογία, την προβληματική χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης και την αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης στο διαδίκτυο από νεαρούς ενήλικες. Ένα δείγμα 500 νεαρών ενηλίκων, ηλικίας 18-34 ετών, συμμετείχαν σε εθελοντική βάση συμπληρώνοντας τέσσερα ερωτηματολόγια που αφορούν στην καταθλιπτική συμπτωματολογία, την προβληματική χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης, την αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης στο διαδίκτυο και δημογραφικούς παράγοντες. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές θετικές σχέσεις ανάμεσα στην καταθλιπτική συμπτωματολογία, την προβληματική χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης και την αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης στο διαδίκτυο. Σε αντίθεση με άλλα ερευνητικά δεδομένα, η ηλικία και το φύλο δεν έχουν βρεθεί να σχετίζονται είτε με την προβληματική χρήση, είτε με την καταθλιπτική συμπτωματολογία, ωστόσο, οι άντρες περισσότερο από τις γυναίκες φαίνεται να αναζητούν κοινωνική υποστήριξη στο διαδίκτυο. Επιπλέον, σημαντικές διαφορές έχουν βρεθεί μεταξύ εργαζόμενων και ανέργων στο κομμάτι κατάθλιψης και της προβληματικής χρήσης. Ο τόπος κατοικίας σχετίζεται με την προβληματική χρήση, με κατοίκους αγροτικών περιοχών να παρουσιάζουν μεγαλύτερα σκορ από αυτά κατοίκων αστικών περιοχών. Τέλος, η καταθλιπτική συμπτωματολογία, η καθημερινή χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης και η ανεργία αποτελούν καλούς προβλεπτικούς παράγοντες της προβληματικής χρήσης. Συνοψίζοντας, συζητούνται οι περιορισμοί της έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες, καθώς και το πώς, μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, μπορεί να αξιοποιηθεί η χρήση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης ως πηγές κοινωνικής υποστήριξης.

Λέξεις Κλειδιά: Κατάθλιψη, Προβληματική Χρήση, Ιστοσελίδες Κοινωνικής Δικτύωσης, Κοινωνική Υποστήριξη μέσω Διαδικτύου, Οικονομική Κρίση.

ΘΕΜ.31.8.3: Διαχείριση της φιλίας στο fb: από τη φιλία δεσμό στην εργαλειακή φιλίαΠαναγιώτης Κορδούτης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*Ευαγγελία Κούρτη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*Εμμανουήλ Σαραντίδης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το facebook (fb) βασίζεται στην έννοια της φιλίας, προτείνοντας διαχειριστικό τρόπο αντίληψής της (like, comment, chat, κ.λπ.), με δυναμική διεύρυνσης του δικτύου φίλων σε μεγάλο αριθμό γνωστών και αγνώστων. Η εξάπλωσή του fb αναδεικνύει ερωτήματα για τη φύση των αναπτυσσόμενων εντός αυτού σχέσεων. Καίριο ερώτημα αποτελεί αν το fb ευνοεί τη φιλία ως εργαλείο κοινωνικότητας και αυτοπαρουσίας για την ενίσχυση της δημοφιλίας και την επιδίωξη πρακτικών στόχων («εργαλειακή φιλία») ή τη φιλία ως αυταξία, εν-συναίσθηση, εγγύτητα, φροντίδα και στήριξη («φιλία δεσμός»). Η περισσότερη βιβλιογραφία καταγράφει θετική συσχέτιση φιλίας και έντασης χρήσης του fb, αλλά τείνει να νοηματοδοτεί την πρώτη ως δεξιότητα κοινωνικότητας και δημοφιλίας χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά. Η έρευνα εξετάζει αν η διαχείριση της φιλίας στο fb συνδέεται με ατομικές διαφορές στην αντίληψη της ποιότητας και συμπεριφοράς φιλίας. Συμμετείχαν 180 φοιτήτριες/τές Αθηναϊκών Πανεπιστημίων, χρήστες fb. Αποκρίθηκαν σε ερωτήσεις δημογραφικών στοιχείων, καταγραφής του αριθμού και του είδους φίλων (π.χ. γνωστοί, άγνωστοι), στο Ερωτηματολόγιο Έντασης Χρήσης του fb (Ellison, Steinfield, & Lampe, 2007) και στο Ερωτηματολόγιο της Φιλίας (Baron-Cohen & Wheelwright, 2003). Διαπιστώθηκε ότι η εργαλειακή φιλία συνδέεται με μέτρια ή υψηλή ένταση στη χρήση του fb, με μεγάλο αριθμό φίλων - οι περισσότεροι άγνωστοι - και με συχνή δημόσια επικοινωνία (like, post κλπ.), ενώ η φιλία δεσμός, συνδέεται με μέτρια ένταση χρήσης του fb, χαμηλότερο αριθμό φίλων - οι περισσότεροι γνωστοί - και με συχνότερη ιδιωτική επικοινωνία (chat). Επίσης, όσοι χρήστες έχουν τάση προς την εργαλειακή φιλία είναι περισσότεροι, από όσους έχουν τάση προς την φιλία δεσμό. Η έρευνα καταδεικνύει τη σημασία της ποιοτικής διάκρισης της φιλίας στις μελέτες του facebook. Είναι πιθανό, ο διαχειριστικός ορισμός της φιλίας από το fb να ευνοεί την έκφραση της εργαλειακής

φιλίας έναντι της φιλίας δεσμός. Ίσως λοιπόν, το fb αποτελεί προνομιακό χώρο έκφρασης της πρώτης παρά της δεύτερης.

Λέξεις-κλειδιά: facebook, κοινωνικά δίκτυα, φιλία, εργαλειακή φιλία, φιλία δεσμός

ΘΕΜ.31.8.4: Οι άγνωστοι φίλοι του facebook: αναδυόμενες μορφές (δημο)φιλίας
Ευαγγελία Κούρτη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Παναγιώτης Κορδούτης, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Το facebook (fb) βασίζεται στην έννοια της φιλίας, προτείνοντας διαχειριστικό τρόπο αντίληψής της (like, comment, chat κ.λπ.), με δυναμική διεύρυνσης του δικτύου φίλων σε μεγάλο αριθμό ατόμων (γνωστών και αγνώστων). Η εξάπλωσή του fb αναδεικνύει νέες μορφές του σχετίζεσθαι προκαλώντας ερωτήματα για το είδος των εντός αυτού αναπτυσσόμενων δικτύων και σχέσεων. Η έρευνα εξετάζει πως γίνεται αντιληπτή η φιλία από 180 φοιτητές/-τριες Αθηναϊκών πανεπιστημίων, χρήστες του fb, και πως συνδέουν τη φιλία στο fb με την εκτός αυτού φιλία. Το ερευνητικό πρωτόκολλο περιλάμβανε δημογραφικά στοιχεία, καταγραφή της σύνθεσης των φίλων, της έντασης χρήσης του fb, και ανοιχτές ερωτήσεις που διερευνούσαν πως ορίζουν οι χρήστες τη φιλία του fb, πως επιλέγουν/διαγράφουν φίλους στο fb και πως διαχειρίζονται τις φιλιές αυτές. Εξετάστηκε ειδικά η φιλία με αγνώστους και η δυνατότητα εξέλιξής της σε πραγματική φιλία. Παρατηρήθηκε ότι η πλειοψηφία των χρηστών, παρά τις επιφυλάξεις της για την αυθεντικότητα της φιλίας στο fb και τα αυστηρά κριτήρια επιλογής/διατήρησης φίλων, εμφανίζει πολύ μεγάλο αριθμό φίλων στο fb με ελάχιστους εκ των οποίων έχει τακτική επαφή. Στο πλαίσιο αυτό, διακρίνονται μορφές φιλίας ανάλογα με το είδος της σχέσης και τη συχνότητα επαφής εντός και εκτός fb, που γενικά αντιστοιχούν στα διάφορα κοινωνικά δίκτυα της καθημερινότητας των χρηστών. Παράλληλα, διαπιστώνεται το οξύμωρο του σημαντικού αριθμού «αγνώστων φίλων», βασικό κριτήριο αποδοχής των οποίων είναι οι κοινές γνωριμίες. Με αυτούς, υπάρχει σχεδόν μηδαμινή επικοινωνία, η δε παρουσία τους πιστοποιεί την ένταξη/αποδοχή των χρηστών σε ευρύ κοινωνικό δίκτυο. Ουσιαστικά, ο αριθμός τους αποτελεί δείκτη δημοφιλίας και κοινωνικού κύρους. Η συνεισφορά της παρούσας έρευνας έγκειται στη σαφή υπόδειξη ότι η διαχείριση των διαφόρων μορφών φιλίας - κάθε μια εκ των οποίων

εξυπηρετεί διαφορετικούς σκοπούς- ισοδυναμεί με κατασκευή online ταυτότητας, όμοιας με διαφημιστική καμπάνια, τα χαρακτηριστικά της οποίας καθορίζονται και από τις τεχνικές προδιαγραφές και την πολιτική του facebook.

Λέξεις-κλειδιά: facebook, κοινωνικά δίκτυα, φιλία, μορφές φιλίας, online ταυτότητα

ΠΕΜΠΤΗ 28 ΜΑΪΟΥ 2015

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 28.1

Προβλήματα Συμπεριφοράς και Επιθετικότητα στο Σχολείο

ΑΝΕ.28.1.1: Οι αντιλήψεις των εφήβων για τη βία και την επιθετικότητα ανάλογα με τη φήμη του σχολείου

Ευγενία Ζαφείρη, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Δέσποινα Σακκά, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Οι έρευνες δείχνουν ότι το φαινόμενο της βίας και της επιθετικότητας στο σχολείο συνδέεται με σειρά ατομικών και σχολικών παραγόντων. Ωστόσο, στην Ελλάδα, οι έρευνες που εστιάζουν στην επίδραση σχολικών παραγόντων είναι ελάχιστες ενώ ένας παράγοντας που δεν έχει διερευνηθεί καθόλου είναι η φήμη του σχολείου και η σχέση της με το σχολικό εκφοβισμό. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ερευνήσει τις αντιλήψεις των μαθητών για την βία και την επιθετικότητα στο σχολείο τους (α) ανάλογα με τη φήμη που έχει το σχολείο για τέτοιου είδους φαινόμενα και (β) ανάλογα με το κλίμα που επικρατεί στο σχολείο τους. Το δείγμα αποτελείται από 194 μαθητές/τριες που φοιτούν στην Α' τάξη γυμνασίου και λυκείου ενός σχολείου του Δήμου Αθηναίων (94 μαθητές/τριες) και στην Α' τάξη γυμνασίου και λυκείου ενός σχολείου του Δήμου Βύρωνα (100 μαθητές/τριες) τα οποία σύμφωνα με τις αναφορές των παιδιών έχουν κακή και καλή φήμη αντίστοιχα. Ζητήθηκε από τους/τις μαθητές/τριες να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με τον εκφοβισμό στο σχολείο τους. Αξιολογώντας τα ποσοτικά δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις απαντήσεις των μαθητών βρέθηκε ότι τα περιστατικά βίας στο σχολείο Αθηναίων, όπως τα αντιλαμβάνονται οι μαθητές/τριες, είναι πιο συχνά σε σχέση με το σχολείο Βύρωνα. Προκύπτει επίσης ότι οι μαθητές/τριες αντιλαμβάνονται ένα θετικό σχολικό κλίμα και στα δύο σχολεία ενώ υπάρχει αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στο κλίμα του σχολείου και στα περιστατικά λεκτικής βίας. Τα παραπάνω αποτελούν μια πρώτη ένδειξη ότι η φήμη του σχολείου ως προς τα περιστατικά ενδοσχολικής βίας, σχετίζεται με τις αντιλήψεις των μαθητών για την ενδοσχολική βία και προτείνεται περαιτέρω

έρευνα πάνω σε αυτό το θέμα. Επιβεβαιώνεται επίσης η θετική επίδραση ενός καλού σχολικού κλίματος στον περιορισμό της ενδοσχολικής βίας.

Λέξεις -κλειδιά: Εκφοβισμός, σχολική επιθετικότητα, σχολική βία, σχολικό κλίμα, φήμη του σχολείου

ΑΝΕ.28.1.2: Σχολικός εκφοβισμός και κυβερνοεκφοβισμός: ψυχοκοινωνικές δυσκολίες στην παιδική ηλικία και στην εφηβεία

Λουκία Ιωάννου, *UCLan Cyprus*

Τέρψια Γεωργίου, *UCLan Cyprus*

Μαρκέλλα Παντελίδου, *UCLan Cyprus*

Μηλίτσα Νικηφόρου, *UCLan Cyprus*

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ παιδιών και προ-εφήβων που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και κυβερνοεκφοβισμού. Συγκεκριμένα, η έρευνα στοχεύει στο να εξετάσει εάν τα παιδιά που εμπλεκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού διαφέρουν ως προς το ψυχοκοινωνικό προφίλ τους από παιδιά που εμπλέκονται σε περιστατικά κυβερνοεκφοβισμού. Το δείγμα περιλάμβανε 285 μαθητές πέμπτης και έκτης τάξης Δημοτικού και πρώτης και δευτέρας Γυμνασίου. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το Bullying and Victimization Questionnaire (Olweus, 1996) και το Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ-Hel). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά που εμπλέκονταν σε περιστατικά κυβερνοεκφοβισμού είχαν χαμηλότερα σκορ στην προκοινωνική συμπεριφορά, περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς και περισσότερη υπερκινητικότητα. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο προβλημάτων που προκύπτουν από την εμπλοκή των παιδιών είτε σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού είτε σε περιστατικά κυβερνοεκφοβισμού.

ΑΝΕ.28.1.3: Μια ποιοτική προσέγγιση του σχολικού εκφοβισμού και του ρόλου των εκπαιδευτικών μέσω ανάλυσης του λόγου των παιδιών

Πατήρ Χρίστος Μιχαηλίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Το σχολείο θεωρείται ένας από τους πρωταρχικούς κοινωνικοποιητικούς φορείς που μέσω ενός ασφαλούς και υποστηρικτικού περιβάλλοντος βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους. Ταυτόχρονα όμως είναι και ο κατεξοχήν χώρος εκδήλωσης εκφοβιστικής συμπεριφοράς, μιας μορφής επιθετικότητας που

χαρακτηρίζεται από σκόπιμες και επαναλαμβανόμενες ενέργειες από ένα ή περισσότερους μαθητές προς ένα συνήθως πιο «αδύναμο» παιδί-στόχο. Ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, με πολλές και οδυνηρές συνέπειες για τους εμπλεκόμενους. Παρόλο που οι έρευνες συμφωνούν ότι αυτό είναι μια πραγματικότητα που επηρεάζει σημαντικό αριθμό παιδιών, πολλές υποστηρίζουν ότι συχνά συμβαίνει χωρίς οι εκπαιδευτικοί να το υποψιάζονται, γιατί απλώς οι δράστες δεν θα επιλέξουν να εκφοβίσουν κάποιον μπροστά στα μάτια τους. Η απουσία γνώσης για τον σχολικό εκφοβισμό οδηγεί στην πεποίθηση ότι αυτό δεν υφίσταται, τουλάχιστον στο δικό τους σχολείο. Οι περισσότερες έρευνες προσεγγίζουν το φαινόμενο ποσοτικά, κυρίως μέσα από ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς, εστιάζοντας στην καταγραφή της έκτασής του και στη διασύνδεσή του με το γονικό στυλ ανατροφής και τα ατομικά χαρακτηριστικά των παιδιών. Ένας παραγνωρισμένος αλλά καθοριστικός παράγοντας στην αντιμετώπιση και πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού είναι ο εκπαιδευτικός και η στάση του απέναντι σε αυτόν. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση και καταγραφή των αντιλήψεων και βιωμάτων μιας ομάδας μαθητών Στ'τάξης δημοτικού για τον σχολικό εκφοβισμό, καθώς και των αντιλήψεών τους για το ρόλο των εκπαιδευτικών στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Η έμφαση είναι στην ανάλυση του λόγου των παιδιών, όπως αυτός προκύπτει μέσα από ομαδική συζήτηση (focus group) και ατομικές ημιδομημένες συνεντεύξεις. Η ποιοτική προσέγγιση βοηθά να βγούμε από τα πλαίσια της ενήλικης σκέψης και να ανακαλύψουμε απρόσμενες πτυχές της σκέψης των παιδιών. Με αυτόν τον τρόπο, το ερευνητικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται από την μελέτη μεμονωμένων πτυχών του φαινομένου (ατομικά χαρακτηριστικά παιδιών, γονικό στυλ) στη μελέτη του γενικότερου κοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο αυτό αναπτύσσεται και εδραιώνεται, βοηθώντας έτσι στην καλύτερη κατανόησή του.

Λέξεις κλειδιά: εκφοβισμός, δημοτικό, focus group, ατομικές συνεντεύξεις, ανάλυση λόγου

ΑΝΕ.28.1.4: Η ενσυναίσθηση στην προσχολική ηλικία ως προβλεπτικός παράγοντας συμμετοχής σε εκφοβιστικά επεισόδια

Χριστίνα Παπαγεωργίου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Φωτεινή Μπονότη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Ελένη Ανδρέου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ο σχολικός εκφοβισμός σε παιδιά προσχολικής ηλικίας αποτελεί ένα υπαρκτό φαινόμενο, για το οποίο έχουν πραγματοποιηθεί ελάχιστες έρευνες σε διεθνές επίπεδο. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί το βαθμό στον οποίο η ενσυναίσθηση μπορεί να αποτελέσει προβλεπτικό παράγοντα για τους ρόλους συμμετοχής σε εκφοβιστικά επεισόδια που λαμβάνουν χώρα στο νηπιαγωγείο. Στην έρευνα συμμετείχαν 126 παιδιά προσχολικής ηλικίας (62 κορίτσια και 64 αγόρια, ηλικίας 4 έως 6 ετών), καθώς και οι εκπαιδευτικοί τους (N=14). Για τη μέτρηση της ενσυναίσθησης, το κάθε παιδί εξετάστηκε ατομικά με το Bryant's Index of Empathy for Children and Adolescents (BIECA), το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην προσαρμοσμένη του μορφή (Berkeley Puppet Interview – BPI) για παιδιά προσχολικής ηλικίας. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν για το κάθε παιδί ένα ερωτηματολόγιο αναφοράς των ρόλων συμμετοχής σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης (θύμα, θύτης, βοηθός, ενισχυτής, υπερασπιστής και ουδέτερος παρατηρητής). Από την παραγοντική ανάλυση του ερωτηματολογίου για την αξιολόγηση της ενσυναίσθησης, προέκυψαν 3 παράγοντες (κατανόηση συναισθηματικής κατάστασης, συμμετοχή στη συναισθηματική εμπειρία και αποδοχή συναισθηματικών εκδηλώσεων), οι οποίοι εξηγούν το 39,19% της συνολικής διακύμανσης των τιμών. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν, πως ο βαθμός της συνολικής ενσυναίσθησης των παιδιών, αλλά και οι επιμέρους παράγοντες: «συμμετοχή στη συναισθηματική εμπειρία» και «αποδοχή συναισθηματικών εκδηλώσεων» έχουν διαφορετική προβλεπτική αξία για τους ρόλους του θύτη, του βοηθού, του ενισχυτή και του υπερασπιστή. Σχολιάζεται η εφαρμογή των αποτελεσμάτων στο σχεδιασμό παρεμβατικών προγραμμάτων με στόχο τον περιορισμό των περιστατικών εκφοβισμού/θυματοποίησης και προτείνονται κατευθυντήριες γραμμές για περαιτέρω μελέτη της σχέσης εκφοβισμού και ενσυναίσθησης στα παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Λέξεις κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, προσχολική ηλικία, συμμετοχικοί ρόλοι, ενσυναίσθηση

ΑΝΕ.28.1.5: Αποκλίνουσα συμπεριφορά στα Δημοτικά Σχολεία: Απόψεις εκπαιδευτικών

Γιαβρίμης Παναγιώτης, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Ρέππα Γλυκερία, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ως αποκλίνουσα συμπεριφορά ορίζεται κάθε συμπεριφορά που θεωρείται μη ανεκτή από ένα σημαντικό αριθμό ατόμων μιας κοινωνίας, ενώ η εννοιολόγησή της έχει σχέση με τον χρόνο και την κοινωνία στην οποία εμφανίζεται, αλλά και με τα κοινωνικά πρότυπα. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις που ανευρίσκονται στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία είναι: οι αιτιοκρατικές προσεγγίσεις, οι θεωρίες της ανομίας, του ελέγχου, της πολιτισμικής μεταβίβασης ή μάθησης και οι κριτικές θεωρίες, όπως οι θεωρίες της κοινωνικής αντίδρασης ή ετικέτας και οι συγκρουσιακές θεωρίες. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τον τρόπο που οι εκπαιδευτικοί ορίζουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά στο χώρο του σχολείου και τις διαφοροποιήσεις της, τους λόγους και τις αιτίες που την δημιουργούν και τους τρόπους αντιμετώπισής της. Το δείγμα αποτέλεσαν 151 εκπαιδευτικοί, από οποίους οι 52 (34,4%) ήταν άντρες και 91 γυναίκες (60,3%). Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφάνηκε ότι οι εκπαιδευτικοί αναφέρονται στην αποκλίνουσα συμπεριφορά των παιδιών ως μια αντίδραση είτε προς το σχολείο, είτε προς την οικογένεια, είτε προς την κοινωνία. Επίσης, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, μια συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως αποκλίνουσα όταν ενυπάρχουν απειλές με λόγια ή πράξεις, επιθετικές συμπεριφορές με αποτέλεσμα τον τραυματισμό άλλων ατόμων, βρισιές, απότομες αλλαγές διάθεσης και συναισθημάτων, καταστροφές ξένων αντικειμένων. Οι τρεις σημαντικότερες αιτίες εμφάνισης της αποκλίνουσας συμπεριφοράς διαφαίνεται να είναι η παραμέληση από τους γονείς, η ύπαρξη αντίστοιχων προτύπων στο περιβάλλον τους και η ένταξη σε παραβατικές παρέες. Τέλος ένα μεγάλο ποσοστό των εκπαιδευτικών στις βασικές σπουδές δεν διδάχτηκε κάποιο γνωστικό αντικείμενο που να έχει σχέση με την αποκλίνουσα συμπεριφορά, ενώ υπάρχει έλλειψη κοινωνικών διασυνδέσεων με

άλλες δομές της εκπαίδευσης, όπως είναι τα ιατροπαιδαγωγικά κέντρα, οι συμβουλευτικοί σταθμοί κ.ά.

Λέξεις-κλειδιά: Αποκλίνουσα συμπεριφορά, εκπαιδευτικοί

ΑΝΕ.28.1.6: Η Επιθετικότητα στον Αυτισμό

Μελομένη Χρήστου, *Εκπαιδευτικός*

Η αντιμετώπιση του αυτισμού και των συναφών διάχυτων αναπτυξιακών διαταραχών αποτελεί αντικείμενο σημαντικού επιστημονικού ενδιαφέροντος. Αρκετά άτομα με αυτισμό έχουν προβλήματα συμπεριφοράς σοβαρά (αυτοτραυματισμός, επιθετικότητα). Η σημασία και η αξία της πρώιμης παρέμβασης, της εξειδικευμένης εκπαίδευσης έχει αποδειχθεί, ενώ και η φαρμακοθεραπεία είναι χρήσιμη στον έλεγχο των συμπτωμάτων σε πολλές περιπτώσεις. Η εξατομικευμένη εφαρμογή συνδυασμού εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, διασφαλίζει υποστήριξη, σταθερότητα και συνέχεια στην προώθηση της ανεξαρτητοποίησης του ατόμου. Η εξειδικευμένη, εντατική εκπαιδευτική παρέμβαση είναι η πιο σημαντική πηγή βελτίωσης. Υποστηρίζει την κατάκτηση βασικών κοινωνικών, επικοινωνιακών και γνωστικών δεξιοτήτων, προωθεί την ανεξαρτησία και την αξιοποίηση της γνώσης σε καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Μια συμπεριφορά για να χαρακτηριστεί πρόβλημα συμπεριφοράς, θα εξαρτηθεί από τη συχνότητα, τη διάρκεια, την ένταση και την ποιότητά της. Θα παρουσιαστούν τεχνικές για την πρόληψη και αντιμετώπιση των αρνητικών συμπεριφορών. Η επιλογή του εκπαιδευτικού πλαισίου είναι εξατομικευμένη. Οι τεχνικές τροποποίησης της συμπεριφοράς, η εκπαίδευση σε επικοινωνιακές-κοινωνικές δεξιότητες και στην κατανόηση των σκέψεων, των συναισθημάτων και της πρόθεσης του άλλου, στα πλαίσια της ομάδας, μειώνουν τα προβλήματα συμπεριφοράς. Η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας διαφορετικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων υποστηρίζει τη σημασία της δόμησης του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, του καθημερινού προγράμματος και των δραστηριοτήτων στην προώθηση της μάθησης. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα είναι εξατομικευμένο, ανάλογο του αναπτυξιακού επιπέδου και ενσωματώνει

συμπεριφορικές και γνωστικές τεχνικές για την προώθηση της επικοινωνίας και της κοινωνικότητας.

Λέξεις κλειδιά: Αυτισμός, εκπαίδευση, τεχνικές παρέμβασης, επιθετικότητα

ANE.28.1.7: Έμφυλες Αναπαραστάσεις της Βίας στα Σχολεία

Ανδρομάχη Μπούνα, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Μαργαρίτα Λώλη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Πολλά ερωτήματα έχουν δημιουργηθεί σχετικά με τον ορισμό της βίας, το τι είναι αυτό που την προκαλεί, γιατί οι άνθρωποι καταφεύγουν σε αυτή, ποιες είναι οι συνθήκες εκείνες που την ευνοούν. Επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους έχουν επιχειρήσει να δώσουν ορισμούς και ερμηνείες της σχολικής βίας, τις μορφές και τη συχνότητα της. Σε αρκετές από τις μελέτες για τη σχολική βία η παράμετρος του φύλου παραμένει σχετικά αδιερεύνητη. Από το επίκεντρο της προσοχής δε θα μπορούσαν φυσικά να λείπουν οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού. Όπως έχει επιβεβαιωθεί από πληθώρα ερευνητικών δεδομένων, οι συνέπειες είναι μακροχρόνιες και διατηρούνται κατά την ενήλικη ζωή. Η ψυχική ζημιά που υφίσταται το θύμα σε πολλές περιπτώσεις δύναται να μην είναι προσωρινή και ως εκ τούτου να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη ψυχοσύνθεση και τη ψυχοκοινωνική εξέλιξη του παιδιού. Ο συναισθηματικός αντίκτυπος είναι ανάλογος της έντασης και της συχνότητας των επιθετικών συμπεριφορών που βιώνει το θύμα και αφορά τόσο ψυχοσωματικά προβλήματα (όπως πονοκέφαλοι, στομαχόπονοι) όσο και ψυχολογικές διαταραχές (λόγου χάρη διαταραχές άγχους, κατάθλιψη, αυτοκτονικός ιδεασμός). Επίσης, τα θύματα αδυνατούν να αναπτύξουν υγιείς συναισθηματικούς δεσμούς με τα άτομα του περιβάλλοντός τους, δεδομένου ότι οι σχέσεις τους είναι σχέσεις εξουσίας και υποταγής αλλά και εμφανίζουν υψηλό κίνδυνο ανάπτυξης εγκληματικής συμπεριφοράς στο μέλλον. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι αρνητικές συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού βλάπτουν κατά τον ίδιο τρόπο (εκτός από το θύμα) τόσο τους θύτες όσο και τους αμέτοχους παρευρισκόμενους. Η παρούσα εργασία, αποσκοπεί να συνεισφέρει στη διερεύνηση βίαιων μορφών έκφρασης της μαθητικής κοινότητας -ειδικότερα στα

ενδοσχολικά τείχη- σε μια περίοδο που τα κρούσματα της νεανικής και μαθητικής επιθετικότητας σημειώνουν σημαντική έξαρση. Η εθνογραφική έρευνα, έλαβε χώρα σε δύο δημοτικά σχολεία του Νομού Ιωαννίνων. Χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος ,ειδικότερα η συμμετοχική παρατήρηση στο προαύλιο χώρο αλλά και σε κάποιες τάξεις εν ώρα διδασκαλίας όπως και κάποιες άτυπες συνεντεύξεις. Αναλυτικότερα, η έρευνα αφορά τη σχέση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού με περιορισμό τη σύνδεση του φύλου και των μορφών εμφάνισης της βίαιης συμπεριφοράς. Από τα αποτελέσματα της έρευνας, γίνεται σαφές ότι η αντιμετώπιση του φαινομένου είναι επιτακτική και απαιτεί την πολυεπίπεδη συνεργασία των εκπαιδευτικών, των γονέων και της ευρύτερης τοπικής κοινότητας. Λέξεις κλειδιά : Έμφυλη βία, σχολική βία, θύμα, θύτης , εγκληματολογία, σχολική ψυχολογία

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 28.2

Γνωστική Ανάπτυξη, Γλώσσα και Μάθηση

ΑΝΕ.28.2.1: Αναγνωστική ανάπτυξη σε βρέφη με βραδυπορούσα ομιλία (late talking toddlers) με και χωρίς οικογενειακό ιστορικό δυσλεξίας, follow up μελέτη από την Β΄ Δημοτικού έως τη Β΄ Γυμνασίου

Μαρία Ψυρίδου, *University of Jyväskylä*

Η καθυστέρηση στη παραγωγή λόγου (expressive language delay) είναι μία από τις πιο συχνές αιτίες ανησυχίας για τους γονείς και αποτελεί έναν από τους πιο κοινούς λόγους παραπομπής για αξιολόγηση. Παρά το γεγονός ότι οι βραδυπορούντες ομιλητές (late-talkers) παρουσιάζουν καθυστέρηση κυρίως στη παραγωγή λόγου, υπάρχουν και κάποιοι που παρουσιάζουν και στην κατανόηση (receptive language delay). Η καθυστέρηση στην ομιλία (late talking) έχει μελετηθεί ευρέως ως δείκτης γλωσσικής ανάπτυξης στην ηλικία των 2 ετών και έχει βρεθεί ότι αποτελεί παράγοντα κινδύνου για μετέπειτα αναγνωστικές δυσκολίες. Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται εάν οι βραδυπορούντες ομιλητές με και χωρίς οικογενειακό ιστορικό δυσλεξίας συνεχίζουν να έχουν χαμηλότερες αναγνωστικές ικανότητες μετά την ηλικία των 8 ετών συγκριτικά με τυπικώς αναπτυσσόμενους συνομηλίκους.

Επιπλέον εξετάζεται η σχέση μεταξύ βραδυπορούσας ομιλίας και αναγνωστικών επιδόσεων στις τάξεις Β' και Γ' Δημοτικού και Β' Γυμνασίου. Το δείγμα αποτέλεσαν 200 παιδιά τα οποία ταξινομήθηκαν σε 5 ομάδες: 1) Ομάδα κινδύνου χωρίς καθυστέρηση, 2) Ομάδα κινδύνου με καθυστέρηση στην παραγωγή λόγου, 3) Ομάδα κινδύνου με καθυστέρηση στην παραγωγή και κατανόηση λόγου, 4) Ομάδα ελέγχου με καθυστέρηση στην παραγωγή λόγου και 5) Ομάδα ελέγχου χωρίς καθυστέρηση. Τα παιδιά που ανήκουν στην ομάδα κινδύνου έχουν οικογενειακό ιστορικό δυσλεξίας το οποίο σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα τα κάνει επιρρεπή στην εμφάνιση αναγνωστικών δυσκολιών. Οι ομάδες δημιουργήθηκαν βάση γονεϊκών αναφορών και αποτελεσμάτων τεστ αξιολόγησης της γραμματικής και του λεξιλογίου κατανόησης και παραγωγής λόγου στην ηλικία των 2 και 2,5 ετών. Οι σημαντικότερες διαφορές που εντοπίστηκαν είναι στα έργα ευχέρειας μεταξύ των παιδιών που ανήκουν στην ομάδα κινδύνου χωρίς καθυστέρηση και στην ομάδα ελέγχου χωρίς καθυστέρηση και στα έργα αναγνωστικής κατανόησης μεταξύ των παιδιών που ανήκουν στην ομάδα κινδύνου με καθυστέρηση στην παραγωγή και κατανόηση λόγου με τις υπόλοιπες ομάδες. Φαίνεται συνεπώς ότι μόνο η καθυστέρηση στην παραγωγή λόγου δεν παρέχει αρκετές πληροφορίες για την αναγνωστική ανάπτυξη των παιδιών κατά την σχολική ηλικία.

Λέξεις κλειδιά: βραδυπορούσα ομιλία (late talking), αναγνωστική ανάπτυξη, κατανόηση, ευχέρεια

ΑΝΕ.28.2.2: Το Συμβολικό Παιχνίδι ως Εκπαιδευτικό Εργαλείο στην Προσχολική Εκπαίδευση. Η οπτική των Εκπαιδευτικών

Ελπίδα Νταλούκα, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Δήμητρα Νταλούκα, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεωργία Βέργου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεώργιος Αμπακούμκιν, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελευθερία Τσέλιου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο όρος «συμβολικό παιχνίδι» χρησιμοποιείται για να δηλώσει μία αυθόρμητα αναπτυσσόμενη διαδικασία προσποίησης για το παιδί η οποία εκτυλίσσεται καθ' όλη τη διάρκεια της Προσχολικής Ηλικίας λαμβάνοντας ποικίλες μορφές. Παρά την εκπαιδευτική αξία που αποδίδεται στο συγκεκριμένο είδος

παιχνιδιού, παρατηρείται έλλειψη ερευνών με επικέντρωση στην προσωπική οπτική των εκπαιδευτικών η οποία, ωστόσο, μπορεί να συμβάλει στη μελέτη των πρακτικών που ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί. Κύριο σκοπό της παρούσας ερευνητικής μελέτης αποτέλεσε η διερεύνηση της οπτικής και των εμπειριών εκπαιδευτικών Προσχολικής Εκπαίδευσης σχετικά με τον ρόλο του Συμβολικού Παιχνιδιού στην εκπαιδευτική διαδικασία. Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με δεκατρείς εν ενεργεία εκπαιδευτικούς Προσχολικής Εκπαίδευσης, Δημόσιων και Ιδιωτικών μονάδων του Νομού Μαγνησίας, οι οποίες απομαγνητοφωνήθηκαν κατά λέξη. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση τις αρχές της «συντομευμένης εκδοχής» της Κονστρουξιονιστικής Θεμελιωμένης Θεωρίας. Οι εκπαιδευτικοί φάνηκε να αποδίδουν διττό ρόλο στο Συμβολικό Παιχνίδι ορίζοντάς το ως εκπαιδευτικό εργαλείο με ποικιλόμορφες διαστάσεις όσον αφορά τη μάθηση και τη διδασκαλία, σύμφωνες με σύγχρονες αντιλήψεις από το πεδίο της Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας και της Παιδαγωγικής Επιστήμης. Το Συμβολικό παιχνίδι χαρακτηρίστηκε ως ενεργητική διαδικασία για το παιδί η οποία του/της παρέχει τη δυνατότητα να μαθαίνει μέσα από τον/την άλλον/ην, να αποκτά πολύπλευρη γνώση και να μαθαίνει βιωματικά, αντιλήψεις που συνάδουν με αρχές της παιδοκεντρικής μάθησης. Αντίστοιχα, υποστηρίχθηκε ότι η συμβολή του στη διδασκαλία συνίσταται στη διαμόρφωση του περιεχομένου της, θέση που βρίσκεται σε συμφωνία με πρακτικές που συνάδουν με τη δημιουργία κονστρουκτιβιστικών περιβαλλόντων μάθησης. Μέσω του Συμβολικού Παιχνιδιού, όπως υποστηρίχθηκε, τα παιδιά αποκτούν γνώσεις με πολυδιάστατο τρόπο, οι οποίες οικοδομούνται μέσω της ενεργούς συμμετοχής τους, ενώ οι εκπαιδευτικοί διαμορφώνουν την εκπαιδευτική τους πρακτική σύμφωνα με τις ατομικές εμπειρίες και διαφορές των παιδιών. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν την εκπαιδευτική αξία του Συμβολικού Παιχνιδιού στο σύγχρονο περιβάλλον της Προσχολικής Εκπαίδευσης με σημαντικό ρόλο στη μάθηση και τη διδασκαλία.

Λέξεις- Κλειδιά: Συμβολικό Παιχνίδι, Εκπαιδευτικό Εργαλείο, Εκπαιδευτικοί, Μάθηση, Διδασκαλία

ANE.28.2.3: Γλώσσα, εκτελεστικές λειτουργίες και γνωστική επίδοση

Δημήτρης Ταχματζίδης, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Νίκος Μακρής, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Στόχος της μελέτης ήταν η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ της γλώσσας (στον προφορικό και γραπτό λόγο), των εκτελεστικών λειτουργιών και της γνωστικής επίδοσης κατά τη σχολική και εφηβική ηλικία. Συνολικά 198 μαθητές, ηλικίας 8 έως 15 ετών, εξετάστηκαν σε έξι γνωστικά έργα τα οποία, ανά δύο, απευθύνονταν στην γλωσσική, χωροταξική και ποσοτική εξειδικευμένη ικανότητα. Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν, επίσης, με γλωσσικά έργα τα οποία απευθύνονταν στη φωνητική συντακτική και εννοιολογική διάσταση της γλώσσας. Ως προς τις εκτελεστικές λειτουργίες, οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν με έργα σχετικά με τον έλεγχο της επεξεργασίας και την εργαζόμενη μνήμη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ως σημαντική την επίδραση της ηλικίας στις μεταβλητές που μελετήθηκαν στην έρευνα αλλά και την ταυτόχρονη επίδραση της γλωσσικής ικανότητας και εκτελεστικών λειτουργιών στην γνωστική επίδοση. Τα αποτελέσματα συζητούνται με βάση τις θεωρίες για τη σχέση μεταξύ σκέψης και γλώσσας, αλλά και τις σύγχρονες θεωρίες για τη γνωστική ανάπτυξη.

ANE.28.2.4: Επιστημολογική Κατανόηση και Στρατηγικές Μελέτης

Κάλια Ιωάννου, *Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου*

Καλυψώ Ιορδάνου, *University of Central Lancashire Cyprus*

Η παρούσα έρευνα διερευνά πιθανές σχέσεις ανάμεσα στην επιστημολογική κατανόηση και τις στρατηγικές μελέτης σε μαθητές 12 χρονών στο πεδίο της Ιστορίας. Εβδομήντα εννιά μαθητές Στ' τάξης αξιολογήθηκαν με χρήση δοκιμίων, όσον αφορά τις στρατηγικές μελέτης και την επιστημολογική τους κατανόηση. Επιπρόσθετα, είκοσι από αυτούς έλαβαν μέρος σε ατομική συνέντευξη, κατά την οποία τους ζητήθηκε αρχικά να διαβάσουν ένα κείμενο για την ανακάλυψη του Νέου Κόσμου από το Χριστόφορο Κολόμβο και στη συνέχεια να συμπληρώσουν ένα

δοκίμιο κατανόησης. Η αξιολόγηση της επιστημολογικής κατανόησης των μαθητών πραγματοποιήθηκε με τη συμπλήρωση του *Livian problem* (Kuhn, Jordanou, Pease & Wirkala, 2008). Οι στρατηγικές μελέτης των μαθητών αξιολογήθηκαν με το ερωτηματολόγιο *Motivated Strategies for Learning Questionnaire - MSLQ* (Pintrich & De Groot, 1990) και μέσω ατομικών συνεντεύξεων. Τα αποτελέσματα, με βάση το στατιστικό κριτήριο χ^2 (chi-square), έδειξαν ότι οι μαθητές που είχαν ώριμες επιστημολογικές αντιλήψεις σημείωσαν υψηλότερα επίπεδα αυτό-αποτελεσματικότητας, εγγενούς αξίας, χρήσης γνωστικών στρατηγικών μελέτης καθώς και αυτό-αποτελεσματικότητας, όπως αυτά αξιολογήθηκαν με βάση το ερωτηματολόγιο *MSLQ*. Επιπρόσθετα, οι μαθητές με ώριμες επιστημολογικές αντιλήψεις, με βάση τις ατομικές τους συνεντεύξεις, χρησιμοποίησαν πιο αποτελεσματικές στρατηγικές μελέτης (π.χ. περίληψη, υπογράμμιση) και παρουσίασαν καλύτερη κατανόηση κειμένου σε σχέση με τους μαθητές με λιγότερο ώριμες επιστημολογικές αντιλήψεις. Στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε ότι η ώριμη επιστημολογική κατανόηση σχετίζεται με τη χρήση αποτελεσματικών στρατηγικών μελέτης. Η παρούσα έρευνα συνεισφέρει στην κατανόηση για το πώς η επιστημολογική κατανόηση συνδέεται με την ακαδημαϊκή επίδοση (Muis, 2007· Schommer, 1990). Οι εκπαιδευτικές εφαρμογές των αποτελεσμάτων θα συζητηθούν.

Λέξεις-κλειδιά: επιστημολογική κατανόηση, στρατηγικές μελέτης, κατανόηση κειμένου.

ΑΝΕ.28.2.5: Η οικοδόμηση της υποκειμενικής πραγματικότητας και της κατανόησης του εαυτού μέσα από την αφήγηση και τη δημιουργική γραφή: Η μελέτη περίπτωσης της γ' τάξης του δημοτικού σχολείου Ρεθύμνου

Έλενα Βιταλάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αθηνά Τριαματάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αναστασία Πρατικάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η δημιουργική γραφή μπορεί να αποτελέσει ένα δημιουργικό εργαλείο προσωπικής έκφρασης μέσα από τη διαδικασία της «αποκάλυψης της γνώσης του εαυτού». Η εξάσκηση των μαθητών στην τεχνική της αφήγησης και της δημιουργικής γραφής

έχει σκοπό την οργάνωση των προσωπικών τους εμπειριών, την αφύπνιση της προσωπικής δημιουργικότητας, και την ταυτόχρονη συναισθηματική τους ενδυνάμωση. Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται πως η ανάγκη των μαθητών της μέσης σχολικής ηλικίας να οργανώνουν τις εμπειρίες τους, τους οδηγεί να αποδίδουν νόημα στην κοινωνική τους πραγματικότητα. Μέσα από την υποκειμενική αφηγηματοποίηση της δράσης τους, καταδεικνύεται ότι οι μαθητές της γ' δημοτικού με την εκπαιδευτικό της τάξης και τη συστηματική συνεργασία αναπτυξιακού ψυχολόγου μπορούν να μετατρέψουν την αφήγηση σε βασικό εργαλείο οργάνωσης της υποκειμενικής τους πραγματικότητας, κατανόησης του εαυτού τους και οικοδόμησης της προσωπικής τους ταυτότητας. Παράλληλα, η δημιουργική γραφή –ως μέσο έκφρασης/εξωτερίκευσης των ατομικών τους εμπειριών- έχει καταλυτικό ρόλο στην προσωπική ανάπτυξη των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων στα παιδιά της μέσης σχολικής ηλικίας και στην κατανόηση του κοινωνικού κόσμου που τα περιβάλλει.

Λέξεις-κλειδιά: Αφήγηση, δημιουργική γραφή, υποκειμενική πραγματικότητα, κατανόηση του εαυτού, μαθητές δημοτικού, μέση παιδική ηλικία

ANE.28.2.6: Η Μεταγνωστική Δεξιότητα της Ενδοσκόπησης σε παιδιά Προσχολικής Ηλικίας

Ελεονώρα Παπαλεοντίου –Λουκά, *Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου*
Νίκη Θωμά, *Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η απόκτηση ενδοσκοπικών δεξιοτήτων από μικρά παιδιά είναι αναμφίβολα μια σημαντική εξέλιξη τόσο στη γνωστική, όσο και στην τους ανάπτυξη. Αυτές οι δεξιότητες, συμβάλουν, μεταξύ άλλων, στη ρύθμιση από τα παιδιά της δικής τους σκέψης, καθώς, επίσης, στην ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται και να επηρεάζουν την σκέψη των άλλων» (Flavell, Green & Flavell, 2000). Οι δεξιότητες ενδοσκόπησης σε μικρά παιδιά έχουν μεγάλο ενδιαφέρον λόγω της σχέσης τους με την ικανότητα των παιδιών να παρατηρούν και να προβληματίζονται σχετικά με τις νοητικές τους καταστάσεις και εμπειρίες, και ν' αποδίδουν τέτοιες καταστάσεις και εμπειρίες και σε άλλους, δηλαδή, την ικανότητά τους να αναπτύσσουν μια 'θεωρία του νου'. Στην καθημερινή λαϊκή ψυχολογία, συνήθως συνειδητοποιούμε ότι εμείς

οι ενήλικες είμαστε σε θέση τόσο να αναφερόμαστε, όσο και να ελέγχουμε τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις μας και τις επιθυμίες μας (Estes, 1998). Αυτό που είναι ενδιαφέρον να μάθουμε, είναι το πώς και πότε θα αρχίσουμε να έχουμε αυτή την επίγνωση στην παιδική μας ηλικία (Young, 2008). Από το αρχικό έργο του ο Piaget (κι ακόμη από πιο πρόσφατη έρευνα), τα μικρά παιδιά είχαν θεωρηθεί ότι έχουν ελάχιστη ή καθόλου επίγνωση της νοητικής δραστηριότητάς τους. Πιο συγκεκριμένα, στις αρχικές μελέτες του ο Piaget (1928/1976, 1929/1979) πρότεινε ότι τα μικρά παιδιά είναι, βασικά, ανίκανα για ενδοσκόπηση και ότι τείνουν να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες εσωστρέφειας, σταδιακά, κατά τη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων. Πιο πρόσφατη βιβλιογραφία, ωστόσο, στη 'θεωρία του νου' έχει υποστηρίξει αυξημένες ικανότητες των μικρών παιδιών να εξετάζουν τον εσωτερικό εαυτό τους (Louca-Papaleontiou, E., Melhuish, E. & Philaretou, A., 2012). Τέλος, η 'θεωρία του νου' σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και η απόκτηση βασικών μεταγνωστικών δεξιοτήτων όπως η ενδοσκόπηση, αποτελούν, τη βάση για μελλοντική ακαδημαϊκή επιτυχία (Astington, 1998) και η ενθάρρυνση των παιδιών να έχουν επίγνωση της σκέψης τους είναι μια κρίσιμη προϋπόθεση για την εκμάθηση του πώς να μαθαίνουν διά βίου.

ANE.28.2.7: Χρώμα και Συναίσθημα: Μια διερεύνηση της ικανότητας παιδιών προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίζουν συναισθήματα σε πίνακες ζωγραφικής
Δήμητρα Πούλιου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Φωτεινή Μπονώτη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Κλεονίκη Νικονάνου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της ικανότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίζουν το συναισθηματικό νόημα ενός πίνακα ζωγραφικής, μέσω των χρωμάτων του. Ειδικότερα, εξετάστηκε αν η ικανότητα αυτή διαφοροποιείται με την ηλικία, το απεικονιζόμενο συναίσθημα και το είδος της αναπαριστώμενης τέχνης. Για το λόγο αυτό, ζητήθηκε από τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίσουν το συναίσθημα της χαράς και της λύπης σε αφηρημένους και παραστατικούς πίνακες ζωγραφικής, που διέφεραν μόνο ως προς το χρώμα, ενώ το θέμα τους επιχειρήθηκε να διατηρηθεί σταθερό. Στην έρευνα πήραν μέρος τρεις

ομάδες παιδιών, με μέσο όρο ηλικίας 3-, 4- και 5- χρόνια αντίστοιχα (N = 78), που φοιτούσαν σε παιδικούς σταθμούς και δημόσια νηπιαγωγεία της Κατερίνης. Τα μισά παιδιά κάθε ηλικιακής ομάδας κλήθηκαν να αναγνωρίσουν το συναίσθημα της χαράς και τα μισά το συναίσθημα της λύπης. Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέχθηκαν 16 πίνακες ζωγραφικής, 8 από την παραστατική ζωγραφική και 8 από την αφηρημένη, που εξέφραζαν τα συναισθήματα της χαράς και της λύπης. Το υλικό αυτό είχε αξιολογηθεί νωρίτερα από ενήλικες, ώστε να αντιπροσωπεύει όσο γίνεται σε μεγαλύτερο βαθμό τα υπό εξέταση συναισθήματα. Οι πίνακες χωρίστηκαν σε τέσσερα πειραματικά έργα, δύο για την κάθε κατηγορία τέχνης. Σε καθένα από αυτά, 2 πίνακες εξέφραζαν χαρά και 2 λύπη. Τα έργα παρουσιάστηκαν με τυχαία σειρά και το κάθε παιδί καλούνταν να επιλέξει το ζευγάρι των πινάκων που αντιπροσώπευε το εξεταζόμενο κάθε φορά συναίσθημα. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι η ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίσουν το συναίσθημα που εκφράζει ένας πίνακας μέσω των χρωμάτων του, εμφανίζεται στα 3 χρόνια και βελτιώνεται σημαντικά στην ηλικία των 4 και 5 ετών αντίστοιχα. Βρέθηκε, επίσης, ότι το συναίσθημα της χαράς αναγνωρίζεται πιο εύκολα από το συναίσθημα της λύπης, ενώ το είδος τέχνης δε φάνηκε να επηρεάζει τις επιλογές των παιδιών.

Λέξεις κλειδιά: προσχολική ηλικία, συναισθήματα, χρώμα, αφηρημένη - παραστατική τέχνη.

ΑΝΕ.28.2.8: Η επίδραση των επεξηγηματικών λεζάντων μιας πολυμεσικής περίληψης στην κατανόηση επιστημονικής εξήγησης

Μαρία Κούτσικου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Φωτεινή Μπονώτη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Βασιλεία Χρηστίδου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σύμφωνα με τη Γνωστική Θεωρία Πολυμεσικής Μάθησης, η κατανόηση μιας επιστημονικής εξήγησης προωθείται όταν το εκπαιδευτικό υλικό διευκολύνει τη γνωστική διεργασία της συσχέτισης οπτικών και λεκτικών αναπαραστάσεων. Στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει την επίδραση των επεξηγηματικών λεζάντων μιας πολυμεσικής περίληψης στην κατανόηση της επιστημονικής εξήγησης της μείωσης

του όζοντος σε παιδιά σχολικής ηλικίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 54 μαθητές Ε΄ Δημοτικού δύο συστεγαζόμενων σχολείων του Βόλου, οι οποίοι δεν διέθεταν επαρκή προηγούμενη γνώση του φαινομένου, καθώς δεν το είχαν διδαχθεί συστηματικά. Είκοσι επτά μαθητές αποτέλεσαν την ομάδα πειραματικού χειρισμού και 27 την ομάδα σύγκρισης. Η εξέταση ήταν ατομική. Οι μαθητές της ομάδας πειραματικού χειρισμού διάβασαν ένα έντυπο που αφορούσε στο φαινόμενο της μείωσης του όζοντος και το οποίο περιλάμβανε ένα κυρίως λεκτικό κείμενο και μια πολυμεσική περίληψη -δηλαδή τη συνοπτική παρουσίαση του φαινομένου οπτικά και λεκτικά- με επεξηγηματικές λεζάντες. Οι μαθητές της ομάδας σύγκρισης διάβασαν μια πανομοιότυπη εκδοχή του ίδιου εντύπου, στην οποία όμως δεν υπήρχαν οι επεξηγηματικές λεζάντες. Έπειτα, κάθε μαθητής κλήθηκε να απαντήσει σε 8 ερωτήσεις κατανόησης της επιστημονικής εξήγησης της μείωσης του όζοντος. Οι συμμετέχοντες που διάβασαν το έντυπο με επεξηγηματικές λεζάντες στην πολυμεσική περίληψη, εμφάνισαν υψηλότερες επιδόσεις στην κατανόηση της επιστημονικής εξήγησης της μείωσης του όζοντος από τους συμμετέχοντες που διάβασαν το έντυπο χωρίς επεξηγηματικές λεζάντες. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζουν τη Γνωστική Θεωρία Πολυμεσικής Μάθησης και μπορούν να αξιοποιηθούν κατά το σχεδιασμό εκπαιδευτικού υλικού, όσον αφορά το είδος των πληροφοριών που θα πρέπει να περιλαμβάνουν οι λεζάντες μιας πολυμεσικής περίληψης προκειμένου να διευκολύνεται η γνωστική διεργασία κατασκευής συσχετισμών μεταξύ λεκτικών και αντίστοιχων οπτικών αναπαραστάσεων και να προωθείται έτσι η κατανόηση μιας επιστημονικής εξήγησης από μαθητές Δημοτικού.

Λέξεις-κλειδιά: Γνωστική Θεωρία Πολυμεσικής Μάθησης, πολυμεσική περίληψη, κατανόηση επιστημονικής εξήγησης, επεξηγηματικές λεζάντες, μείωση του όζοντος.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 28.3

Απόψεις και Προκαταλήψεις σε Κοινωνικά και Διαπολιτισμικά Πλαίσια

ΑΝΕ.28.3.3: Η επίδραση των προκαταλήψεων για την παχυσαρκία στην αυτοεκτίμηση των παχύσαρκων παιδιών

Αικατερίνα Ν. Κορνηλάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τα παχύσαρκα παιδιά υποφέρουν συχνά από χαμηλή αυτοεκτίμηση. Πρόσφατες μελέτες υποστηρίζουν ότι η σχέση παχυσαρκίας και χαμηλής αυτοεκτίμησης δεν είναι απλή αλλά διαμεσολαβείται από τρίτους παράγοντες. Σκοπός αυτής της μελέτης είναι: α) να συγκρίνει την αυτοεκτίμηση παχύσαρκων παιδιών και παιδιών κανονικού βάρους, και β) να εξετάσει κατά πόσο η σχέση παχυσαρκίας και χαμηλής αυτοεκτίμησης τροποποιείται από την υιοθέτηση αρνητικών προκαταλήψεων για την παχυσαρκία (obesity bias). Στη μελέτη έλαβαν μέρος 40 παχύσαρκα και 53 κανονικού βάρους παιδιά ηλικίας 11 ετών. Στα παιδιά επιδόθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοεκτίμησης της Harter (Self-Perception Profile for Children - SPPC) το οποίο απαρτίζεται από μια κλίμακα ολικής αυτοεκτίμησης και πέντε υποκλίμακες που αποτιμούν τη σχολική ικανότητα, την κοινωνική αποδοχή, την αθλητική ικανότητα, τη φυσική εμφάνιση και τη συμπεριφορά του παιδιού. Για την μέτρηση των προκαταλήψεων για την παχυσαρκία διαβάστηκαν στα παιδιά σύντομες ιστορίες. Κάθε ιστορία περιέγραφε 2 παιδιά που διέθεταν ένα διαμετρικά αντίθετο χαρακτηριστικό (π.χ. έχει/δεν έχει φίλους) σε διάφορους τομείς της καθημερινότητάς τους. Στο τέλος κάθε ιστορίας τα παιδιά έβλεπαν μια σειρά από φιγούρες διαφορετικού βάρους (αδύνατη, κανονική, παχύσαρκη) προκειμένου να επιλέξουν εκείνη που αντιστοιχούσε στους ήρωες κάθε ιστορίας. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι τα παχύσαρκα παιδιά είχαν στατιστικά χαμηλότερη ολική αυτοεκτίμηση και αποτιμούσαν χαμηλότερα την κοινωνική τους αποδοχή, την αθλητική τους ικανότητα και τη φυσική τους εμφάνιση από τα παιδιά κανονικού βάρους. Τα παχύσαρκα παιδιά με χαμηλά επίπεδα προκαταλήψεων για την παχυσαρκία είχαν υψηλότερα επίπεδα σφαιρικής αυτοεκτίμησης και αποτιμούσαν υψηλότερα τη φυσική τους εμφάνιση και την αθλητική τους ικανότητα. Τα ευρήματα αυτά φανερώνουν ότι η παχυσαρκία σε συνδυασμό με την υιοθέτηση

αρνητικών προκαταλήψεων αυξάνει τον κίνδυνο ανάπτυξης αρνητικής εικόνας των παχύσαρκων παιδιών για τον εαυτό τους. Η αντιμετώπιση των αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων για την παχυσαρκία μπορεί επομένως να βοηθήσει τα παχύσαρκα παιδιά να αναπτύξουν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους.

Λέξεις κλειδιά: αυτοεκτίμηση, παχυσαρκία, στερεότυπα/προκαταλήψεις για την παχυσαρκία

ΑΝΕ.28.3.4: Προσδιοριστικοί παράγοντες της προκατάληψης των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες: Πέρα από την υπόθεση της επαφής

Ευαγγελία Μ. Πρασσοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Βασίλης Παυλόπουλος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει όψεις της προκατάληψης των Ελλήνων απέναντι στους μετανάστες με βάση τη θεωρία της ενοποιημένης απειλής (Stephan & Stephan, 1985), η οποία διακρίνει μεταξύ ρεαλιστικών και συμβολικών στοιχείων στην πρόσληψη της απειλής, καθώς και το έργο των Pettigrew και Meertens (1995) για τον ευθύ και τον έμμεσο ρατσισμό. Οι παραπάνω μορφές της προκατάληψης μελετήθηκαν σε συνάρτηση με προσδιοριστικούς παράγοντες που προκύπτουν από την υπόθεση της επαφής (Allport, 1954). Οι παράγοντες αυτοί επικεντρώνονται στην οικονομική ανασφάλεια και την προσλαμβανόμενη πολιτισμική απόσταση, οι οποίες αναμένεται να αντανakλούν ανισότητα του κοινωνικού status, ανταγωνιστικούς στόχους των ομάδων και δυσκολία προσέγγισης σε διαπροσωπικό επίπεδο, καταστρατηγώντας έτσι ορισμένες βασικές προϋποθέσεις για τη μείωση της προκατάληψης που προβλέπει η θεωρία. Το δείγμα αποτελούνταν από 198 ενήλικες ελληνικής καταγωγής (100 φοιτητές και 98 εργαζόμενους). Τα ψυχομετρικά εργαλεία προσαρμόστηκαν στα ελληνικά με βάση τη κλίμακα ευθέως και έμμεσου ρατσισμού (Pettigrew & Meertens, 1995), την κλίμακα ρεαλιστικής και συμβολικής απειλής (Stephan & Stephan, 1996) και την κλίμακα προσλαμβανόμενης πολιτισμικής απόστασης (Voci & Hewstone, 2003). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η προσλαμβανόμενη πολιτισμική απόσταση συσχετίζεται θετικά με όλους τους τύπους της προκατάληψης που μελετήθηκαν. Επιπλέον, η

οικονομική ανασφάλεια συνδέθηκε με υψηλότερα επίπεδα ευθέως ρατσισμού, έμμεσου ρατσισμού και ρεαλιστικής (αλλά όχι συμβολικής) απειλής. Οι στάσεις των Ελλήνων φοιτητών απέναντι στους μετανάστες ήταν πιο ανεκτικές από ό,τι οι στάσεις των εργαζόμενων και των ανέργων. Αντιθέτως, η ίδια η συχνότητα της προσωπικής επαφής με μετανάστες δεν παρουσίασε στατιστικώς σημαντική συσχέτιση με την προκατάληψη. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν την ανάγκη για διασφάλιση ορισμένων προϋποθέσεων προκειμένου η διαπολιτισμική επαφή να οδηγήσει σε βελτίωση των σχέσεων και μείωση της προκατάληψης.

Λέξεις κλειδιά: προκατάληψη, προσλαμβανόμενη πολιτισμική απόσταση, οικονομική ανασφάλεια, υπόθεση επαφής

ΑΝΕ.28.3.5: Άγχος θανάτου και στίγμα ψυχικής νόσου

Γιώργος Τσουβέλας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Βασίλης Παυλόπουλος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φανή-Θεώνη Τριανταφύλλου, *414 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ειδικών Νοσημάτων*

Σύμφωνα με τη θεωρία διαχείρισης του τρόμου, η ενδο-ομαδική εύνοια και η εξω-ομαδική υποτίμηση ρυθμίζουν το υπαρξιακό άγχος. Το στίγμα για την ψυχική νόσο περιλαμβάνει τόσο αρνητικές στάσεις και συναισθήματα όσο και τάσης αποφυγής ατόμων που νοσοούν. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει μέσα από ένα οιονεί πειραματικό σχεδιασμό την επίδραση της συνθήκης προεξάρχουσας θνητότητας στο στίγμα της ψυχικής νόσου. Στη μελέτη συμμετείχαν 81 άτομα (43 στην πειραματική ομάδα, 79,0% γυναίκες, μέση ηλικία: 33,8 ετών). Χορηγήθηκαν, μέσω Διαδικτύου, δύο ερωτηματολόγια που περιελάμβαναν την κλίμακα Mortality Attitudes Personality Survey (Rosenblatt et al., 1989), την κλίμακα PANAS (Watson, Clark, & Tellegen, 1988), μία αυτοσχέδια κλίμακα που αποτελείται από 9 συστάδες δηλώσεων (π.χ. «είναι απομονωμένοι,» «δεν μπορούν να εργαστούν κανονικά», «έχουν αυτοκαταστροφικές τάσεις», «αποτελούν κίνδυνο για τους άλλους») για την Κατάθλιψη (Cronbach's $\alpha=0,76$), για τις Αγχώδεις Εκδηλώσεις/Εκδηλώσεις Πανικού (Cronbach's $\alpha=0,78$) και για την Σχιζοφρένεια (Cronbach's $\alpha=0,80$) και ένα σύντομο ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Όπως αναμένονταν, δεν εντοπίστηκαν συστηματικές διαφορές στην κλίμακα PANAS μεταξύ της πειραματικής ομάδας και

της ομάδας ελέγχου. Η πειραματική ομάδα εμφάνισε συστηματικά χαμηλότερους δείκτες επιβάρυνσης για τους συγκεκριμένους δείκτες του Άγχους και της Κατάθλιψης. Επιπλέον, προέκυψαν συστηματικές διαφορές μεταξύ της πειραματικής ομάδας και της ομάδας ελέγχου στις προτάσεις «δεν μπορείς να συνεννοηθείς μαζί τους» και «δεν μπορούν να εργαστούν κανονικά» και για τις τρεις νοσολογικές κατηγορίες, με τους συμμετέχοντες στην πειραματική ομάδα να εμφανίζουν χαμηλότερους δείκτες. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης επιβεβαιώνουν σε κάποιο βαθμό τη θεωρία διαχείρισης του τρόμου αναφορικά με την ενδο-ομαδική εύνοια. Ενδεχομένως, μέσα από την ενεργοποίηση της προσωπικής ευαλωτότητας ενεργοποιούνται συστήματα υποκειμενικής αίσθησης της τρωτότητας (μοντέλο πεποιθήσεων για την υγεία), τα οποία εν συνεχεία κινητοποιούν το άτομο να δημιουργήσει ενδο-ομαδική εύνοια προς άτομα που πάσχουν από πιο συχνές, στο γενικό πληθυσμό, ψυχικές νόσους.

Λέξεις κλειδιά: στίγμα ψυχικής νόσου, άγχος θανάτου, θνητή φύση.

ΑΝΕ.28.3.6: Τρομοκρατία & τρομοκράτης: Αιτίες και αναφορικές απόψεις στην Ελλάδα

Μαρία Καλογερούδη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μαρία Δέδε, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας κινείται γύρω από τις απόψεις ανδρών και γυναικών για την τρομοκρατία γενικότερα, για την τρομοκρατία στη χώρα μας και για τον τρομοκράτη σαν άτομο. Για να διερευνήσουμε τις απόψεις αυτές επιλέξαμε τη μέθοδο της ατομικής συνέντευξης καθώς μπορεί να προσφέρει πολλές πληροφορίες. Οι συμμετέχοντες ήταν 10 άτομα, ηλικίας 20-50 χρονών. Μέσα από τη διαδικασία των συνεντεύξεων και της ανάλυσης τους καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι στην πλειοψηφία τους τα άτομα αντιλαμβάνονται την τρομοκρατία με τους όρους της κρατικής τρομοκρατίας. Θεωρούν τον τρομοκράτη που δρα ως μέρος μια τρομοκρατικής οργάνωσης ή λόγω προσωπικών πεποιθήσεων, ότι είναι ένα συνηθισμένο άτομο που όμως έχει κάτι παραπάνω για να μπορεί να ασκεί βία και τρομοκρατία. Η τρομοκρατία θεωρείται ένα μέσο επίτευξης στόχων από όποια μεριά και αν προέρχεται, είτε από τα κράτος είτε από κάποια οργάνωση. Οι

παράνομες τρομοκρατικές οργανώσεις θεωρούνται ότι έχουν ως αφετηρία της δράσης τους την κοινωνική αντίδραση και την επιθυμία για αλλαγή.

ANE.28.3.7: Σχέση μεταξύ γεγονότων ζωής και καταθλιπτικής συμπτωματολογίας μεταναστών και γηγενών εφήβων: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αυτό-εκτίμησης

Ματίλντα Πατεράκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κωνσταντίνα Κανέλλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Νάνσυ Παπαθανασίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η έρευνα αυτή είναι μέρος μιας ευρύτερης έρευνας της ομάδας AStRA (Athena Studies of Resilient Adaptation). Σκοπός της ήταν να εξεταστεί η σχέση μεταξύ κρίσιμων και αρνητικών γεγονότων ζωής, της κατάθλιψης και της αυτοεκτίμησης μεταναστών και γηγενών εφήβων. Συγκεκριμένα, έχει αποδειχτεί ότι τα γεγονότα ζωής σχετίζονται με την καταθλιπτική συμπτωματολογία (Johnson, Whisman, Corley, Hewitt, & Rhee, 2012). Επίσης, έχουν προταθεί και κάποιοι άλλοι παρεμβαλλόμενοι παράγοντες, όπως η αυτοεκτίμηση των παιδιών, που εξηγούν αυτήν την σχέση (Prelow, Weaver, & Swenson, 2006). Για αυτό και σε αυτήν την έρευνα θα εξεταστούν δυο βασικά ερευνητικά ερωτήματα. Πρώτον, προβλέπει ο αριθμός των αρνητικών γεγονότων ζωής περισσότερα συμπτώματα κατάθλιψης στους εφήβους; Δεύτερον, διαμεσολαβεί η αυτοεκτίμηση στη σχέση αυτή; Το δείγμα της έρευνας αποτελείτο από 1059 γηγενείς και μετανάστες μαθητές Γυμνασίου, 565 αγόρια και 494 κορίτσια, με μέση ηλικία τα 12,6 έτη ($TA=0,58$) στην ευρύτερη Αττική. Για να εξεταστούν οι παραπάνω μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν τα εξής εργαλεία: Το ερωτηματολόγιο Γεγονότων Ζωής (Fthenakis & Minsel, 2002), Η Κλίμακα Κατάθλιψης (Salokangas et al., 1995) και ένα Ερωτηματολόγιο Αυτό-εκτίμησης (Rosenberg, 1965). Οι προκαταρκτικές αναλύσεις έδειξαν ότι υπάρχουν σημαντικές συνάψεις μεταξύ των τριών μεταβλητών καθώς και διαφυλικές διαφορές αναφορικά με την αυτοεκτίμηση και την κατάθλιψη, με τα κορίτσια να έχουν υψηλότερη βαθμολογία από τα αγόρια. Αναφορικά με την εθνικότητα, οι μετανάστες έφηβοι είχαν υψηλότερες βαθμολογίες στα γεγονότα ζωής από τους Έλληνες συμμαθητές τους. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αυτό-εκτίμησης στη

σχέση μεταξύ αρνητικών γεγονότων ζωής και κατάθλιψης θα συζητηθεί υπό το πρίσμα του μοντέλου της ψυχικής ανθεκτικότητας.

Λέξεις-κλειδιά: κατάθλιψη, γεγονότα ζωής, αυτό-εκτίμηση, εθνικότητα

**ΑΝΕ.28.3.8: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και Κοινωνικές Αναπαραστάσεις:
Εγκληματικότητα και Μετανάστες**

Μιχάλης Πελαγίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Τα κυρίαρχα μέσα μαζικής ενημέρωσης πάντοτε διαιώνιζαν στερεότυπα και προκαταλήψεις σχετικά με τις μειονοτικές ομάδες (Van Dijk, 1991). Η έρευνα εστιάζει στη μειονοτική ομάδα των μεταναστών και έχει στόχο να εξετάσει, μέσω της μεθόδου θεματικής ανάλυσης περιεχομένου, κατά πόσον ο κυπριακός έντυπος τύπος παρουσιάζει μίαν αρνητική στερεοτυπική εικόνα για τους μετανάστες, συνδέοντας την έννοια του μετανάστη με την εγκληματικότητα, κατά πόσο υπάρχουν αρνητικά φορτισμένες έννοιες σε κείμενα που αφορούν μετανάστες και κατά πόσο διαπιστώνεται διαφορετική προσέγγιση εφημερίδων που απευθύνονται στο γηγενή πληθυσμό, σε σχέση με την εφημερίδα που απευθύνεται σε ξενόγλωσσο πληθυσμό. Επιδιώκεται να εξεταστεί κατά πόσον απλά πταίσματα μεταναστών παίρνουν κατά την αρθρογραφία μορφή... ειδικού εγκλήματος, ενισχύοντας τη θεωρία πως η βασική θέση των ΜΜΕ σε υποθέσεις μεταναστών είναι κυρίως εχθρική (Chan, 2013). Η έρευνα επικεντρώνεται στην ανάλυση 200 άρθρων που περιέχουν αναφορές σε ζητήματα μεταναστών, δημοσιευμένα σε καθημερινές εφημερίδες (τρεις ελληνόφωνες, μια αγγλόφωνη) παγκύπριας κυκλοφορίας κατά την περίοδο 2011-2013. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος επιλέχθηκε για να εξετάσει κατά πόσον υπάρχει αύξηση της αρνητικής απεικόνισης των μεταναστών στα δημοσιεύματα μετά το Μάρτιο του 2013, δηλαδή μετά το διαβόητο κούρεμα των καταθέσεων. Θα παρατηρηθούν επικεφαλίδες, υπότιτλοι, λέξεις, μορφή των άρθρων, αναπαραστάσεις που προκύπτουν, θέση που λαμβάνουν δημόσια πρόσωπα. Ο κυπριακός τύπος αναμένεται να παρουσιάζει ρατσισμό υπό συμβολικούς όρους, αναπαραγωγή στερεοτυπικών συμπεριφορών, δραματοποίηση, αποσιώπηση θετικών χαρακτηριστικών στο πλαίσιο απουσίας

432

λόγου των μεταναστών. Σύμφωνα με την ελευθερία του τύπου, η επίκριση και η αποκάλυψη αδικημάτων ή παραλείψεων γίνονται αποδεκτά ως μια υγιής εκδήλωση δημοκρατίας. Τα ευρήματα της έρευνας μπορεί να μας βοηθήσουν στην αποσαφήνιση του κατά πόσον ο κυπριακός τύπος παραμένει αμερόληπτος σε θέματα μεταναστών και εγκληματικότητας ή «δηλητηριάζει» την κοινή γνώμη, τροφοδοτώντας την με αρνητικές αναπαραστάσεις και στερεότυπα.

Λέξεις κλειδιά: Μετανάστες, εγκληματικότητα, μέσα μαζικής ενημέρωσης, αναπαραστάσεις, στερεότυπα.

ANE.28.3.9: Η επίδραση ατομικών και σχολικών παραγόντων στη ρατσιστική θυματοποίηση των μαθητών/-τριων

Βασιλική Παπαντή, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Άγγελος Μάρκος, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Δέσποινα Σακκά, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η σχέση της εθνοπολιτισμικής καταγωγής με τη θυματοποίηση στο σχολείο. Συγκεκριμένα, διερευνάται η επίδραση σχολικών παραγόντων (είδος του σχολείου που φοιτούν οι μαθητές/-τριες, ποσοστό των αλλοδαπών μαθητών/-τριων ανά σχολείο) στις αντιλήψεις των μαθητών/-τριων για τη ρατσιστική θυματοποίηση καθώς και ο βαθμός διαφοροποίησης των παραπάνω αντιλήψεων ανάλογα με την εθνοπολιτισμική προέλευση και το φύλο των συμμετεχόντων. Για τη διερεύνηση του θέματος επιλέχθηκε η ποσοτική προσέγγιση μέσω δειγματοληπτικής έρευνας σε 214 μαθητές/τριες Β' τάξης Λυκείων (5 ΕΠΑΛ, 5 ΓΕΛ) από την Αλεξανδρούπολη και τη Θεσσαλονίκη. Ως προς την καταγωγή τους το 74% των συμμετεχόντων είναι ντόπιοι και το 25% προέρχεται από διαφορετικό εθνοπολιτισμικό περιβάλλον. Όσον αφορά το φύλο των μαθητών, τα κορίτσια αποτέλεσαν το 49% και τα αγόρια το 51% του δείγματος. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν βάσει κλιμάκων που μελετούσαν (α) τις εμπειρίες ρατσιστικής θυματοποίησης (β) τη λεκτική ρατσιστική θυματοποίηση και τον αποκλεισμό του ιδίου (γ) την αντιλαμβανόμενη ρατσιστική θυματοποίηση της ομάδας συνομηλίκων (δ) τις αντιλήψεις των μαθητών/-τριων για την αντίδραση των εκπαιδευτικών τους στη ρατσιστική θυματοποίηση και (ε) τις αντιλήψεις των μαθητών/-τριων για το βαθμό

πολιτισμικής ενημερότητας του σχολείου. Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι, οι μαθητές/-τριες που προέρχονται από διαφορετικά εθνοπολιτισμικά περιβάλλοντα βιώνουν περιστατικά διακρίσεων με βάση την καταγωγή τους σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι ντόπιοι. Τα κορίτσια αντιλαμβάνονται να συμβαίνουν περιστατικά ρατσιστικής θυματοποίησης σε υψηλότερο βαθμό από ότι τα αγόρια. Σε ό,τι αφορά το είδος του σχολείου, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές/-τριες των ΕΠΑΛ βιώνουν πιο συχνά εμπειρίες ρατσιστικής θυματοποίησης από εκείνους που φοιτούν στα Γενικά Λύκεια. Επιπλέον, οι ντόπιοι δηλώνουν σε υψηλότερο βαθμό από τους μαθητές/-τριες που προέρχονται από διαφορετικά εθνοπολιτισμικά περιβάλλοντα ότι οι εκπαιδευτικοί τους αντιδρούν σε περιστατικά ρατσιστικής θυματοποίησης, όταν ενημερώνονται γι' αυτά. Τα παραπάνω ευρήματα έρχονται να εμπλουτίσουν τη σχετικά ελλιπή βιβλιογραφία για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη ρατσιστική θυματοποίηση στην Ελλάδα.

Λέξεις-κλειδιά: ρατσιστική θυματοποίηση, εθνοπολιτισμική προέλευση, φύλο, σχολικοί παράγοντες

**ΑΝΕ.28.3.10: Η Ψυχολογία των Προσφύγων με Χώρα υποδοχής την Ελλάδα:
Πρόταση Πρωτοκόλλου Συνέντευξης για τη Χορήγηση Ασύλου**

Χριστίνα Στραφιώτη, *City Unity College*

Αφροδίτη Παπαϊωάννου-Σπυρούλια, *City Unity College*

Ως πρόσφυγας ορίζεται το άτομο που αναγκάζεται ή εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει την πατρίδα ή τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του και να καταφύγει σε μια ξένη χώρα (χώρα υποδοχής) (UN High Commissioner for Refugees, 1995/2014). Στόχος της παρούσας προσέγγισης είναι η εστίαση στα ψυχολογικά προβλήματα των προσφύγων που καταφθάνουν στην Ελλάδα αιτούμενοι άσυλο. Δεδομένου ότι η πρώτη επαφή τους στη χώρα υποδοχής είναι η συνέντευξη προς εξέταση του αιτήματός τους για χορήγηση ή μη ασύλου, προτείνουμε τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου, συστημικού και κατάλληλα προσαρμοσμένου πρωτοκόλλου συνέντευξης, λαμβάνοντας κυρίως υπόψη: α) τα ψυχολογικά προβλήματα, β) την ευαλωτότητα/ιδιαιτερότητα και γ) την κουλτούρα του

συγκεκριμένου πληθυσμού. Το προτεινόμενο Πρωτόκολλο Συνέντευξης για Πρόσφυγες (Παπαϊωάννου-Σπυρούλια & Στραφιώτη, 2014) απαρτίζεται από τέσσερις κατηγορίες ερωτήσεων: α) «γενικού περιεχομένου» (π.χ. *Από πού κατάγεσαι;*), β) «συγκεκριμένου ενδιαφέροντος» (π.χ. *Πώς πιστεύεις ότι θα μπορούσε να σε βοηθήσει η απόκτηση ασύλου;*), γ) «με επίκεντρο το άτομο και την κουλτούρα του» (π.χ. *Θα μπορούσες να μου αναφέρεις δύο χαρακτηριστικά της κουλτούρας σου;*), δ) «για βαθύτερη ψυχολογική διερεύνηση» (π.χ. *Με ποιον τρόπο σε επηρέασε η εμπειρία σου ως πρόσφυγας;*). Λαμβάνοντας υπόψη την αυξημένη κινητικότητα των προσφύγων που αιτούνται άσυλο στη χώρα μας, όπως και όλους τους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που συνδέονται με τη μετακίνηση και την εγκατάστασή τους στη χώρα υποδοχής, προτείνουμε το συγκεκριμένο Πρωτόκολλο υποστηρίζοντας την αποτελεσματικότητά του, καθώς: είναι μια ολοκληρωμένη, συστηματική και κατάλληλα προσαρμοσμένη προσέγγιση· επικεντρώνεται στα ψυχολογικά προβλήματα, την ευπάθεια/ιδιαιτερότητα και την κουλτούρα του επιλεγμένου πληθυσμού· πρόκειται για ένα συνεκτικό και σταθερό πρωτόκολλο, με αλληλένδετες ερωτήσεις που παρέχουν μια καλύτερη, ολιστική εικόνα της σκέψης και του βιώματος των προσφύγων· έχει άμεση εφαρμογή, καθώς η πρώτη επαφή του πρόσφυγα με τη χώρα υποδοχής είναι η συνέντευξη για να εξεταστεί το αίτημά του προς χορήγηση ή μη ασύλου· βοηθά τον ειδικό (π.χ. κοινωνικός λειτουργός ή άλλος αρμόδιος για τη συνέντευξη) και τον επαγγελματία ψυχικής υγείας να αυξήσει την ευελιξία του προκειμένου να φιλτράρει πολιτιστικούς παράγοντες κατά τη διεπίδρασή του με τον πρόσφυγα· τέλος, παρέχει μεγαλύτερο βαθμό προστασίας της χώρας υποδοχής.

Λέξεις-κλειδιά: πρόσφυγες, χώρα υποδοχής, πρωτόκολλο συνέντευξης, ψυχολογία προσφύγων, ευαισθητοποίηση, κουλτούρα

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΜΑΪΟΥ 2015

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 29.1

Στάσεις και Απόψεις Μαθητών, Γονέων και Εκπαιδευτικών

ANE.29.1.1: Αντιλήψεις μαθητών για τη συμπεριφορά των δασκάλων τους
Άρτεμις Γιώτσα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Ανδρέας Ζεργιώτης, Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε.

Η παρούσα έρευνα διερευνά τις αναπαραστάσεις μαθητών για την συμπεριφορά των δασκάλων τους και αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος για την αποδοχή και απόρριψη των δασκάλων. Ένας ακόμη στόχος της έρευνας είναι η παρουσίαση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών του εργαλείου που χρησιμοποιήθηκε στην ελληνική έκδοση. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήσαμε τη συντομευμένη μορφή του ερωτηματολογίου Teacher's Acceptance Rejection Questionnaire (TARQ) του Ronald Rohner. Το δείγμα της έρευνας αποτελείτο από 253 μαθητές, Γ και Δ, Ε και ΣΤ Δημοτικού. Η μέση ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα ήταν 10,34 έτη (SD=1,39). Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη χρήση παραγοντικής ανάλυσης και έγιναν συγκρίσεις μέσω *t*-tests για τη διερεύνηση διαφορών ανάμεσα σε παιδιά διαφορετικών ηλικιών και φύλου. Τέλος, ακολουθεί συζήτηση για τις επιπτώσεις της παρούσας ερευνητικής εργασίας στις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις δασκάλων παιδιών.

Λέξεις Κλειδιά: Σχολική ηλικία, αντιλήψεις παιδιών, συμπεριφορά δασκάλων, Θεωρία διαπροσωπικής αποδοχής απόρριψης

ANE.29.1.2: Οι πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών στις Φυσικές Επιστήμες ως παράγοντας πρόβλεψης εφαρμογής καινοτομιών στη διδασκαλία τους

Δημήτριος Πνευματικός, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
Γεώργιος Μαλανδράκης, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι πεποιθήσεις των ατόμων ότι είναι σε θέση να εκδηλώσουν με επιτυχία μια δραστηριότητα (πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας) θεωρούνται ότι μπορούν να προβλέψουν τον βαθμό που τα άτομα θα εμπλακούν σε αυτήν τη δραστηριότητα αλλά και την αφοσίωση και επιμονή τους για την ολοκλήρωση της δραστηριότητας

(Bandura, 1977). Τα άτομα με ισχυρές πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας σε έναν τομέα προσεγγίζουν τις δύσκολες καταστάσεις με στόχο να τις ελέγξουν. Οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν συχνά την πρόκληση να εφαρμόσουν καινοτομίες στη διδασκαλία τους όπως για παράδειγμα τη ανακαλυπτική μάθηση και τη διδασκαλία της διαδικαστικής γνώσης. Θα μπορούσαν οι πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών να επηρεάσουν την συχνότητα χρήσης αυτών των καινοτομιών στη διδασκαλία τους; Ή μήπως η συχνότητα εφαρμογής των καινοτομιών εξαρτάται από τις πεποιθήσεις τους για τη δυνατότητα της διδασκαλίας να οδηγήσει σε μαθησιακά αποτελέσματα τους μαθητές τους; Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα θα μπορούσε να οδηγήσει σε διαφορετικές πρακτικές επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στις καινοτόμες εκπαιδευτικές μεθόδους. Η παρούσα έρευνα αποτελεί την προκαταρκτική μελέτη στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος για την εκπαίδευση εκπαιδευτικών στις Φυσικές Επιστήμες (Science Teacher Education). Η έρευνα στόχευε στην χαρτογράφηση των χαρακτηριστικών (πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού και πεποιθήσεις για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας) των εν ενεργεία εκπαιδευτικών οι οποίοι εφαρμόζουν ανακαλυπτική μάθηση και διαδικαστική γνώση κατά τη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Εξετάστηκαν 30 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας (νηπιαγωγοί και δάσκαλοι) και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο για την αυτοαποτελεσματικότητά τους στο μάθημα των Φυσικών Επιστημών (STEBI 1, 13 δηλώσεις, $\alpha=.78$) και στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας (STEBI 2, 4 δηλώσεις, $\alpha=.66$). Επιπρόσθετα, οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο για την συχνότητα εφαρμογής της ανακαλυπτικής μεθόδου (4 δηλώσεις, $\alpha=.61$) και της διαδικαστικής γνώσης στην καθημερινή τους διδασκαλία (6 δηλώσεις, $\alpha=.78$). Η ανάλυση διαδρομών (path analysis) έδειξε ότι η αυτοαποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών είναι αυτή που προβλέπει την συχνότητα της εφαρμογής της ανακαλυπτικής μεθόδου (.42) και της διαδικαστικής γνώσης (.58). Οι εκπαιδευτικοί με ισχυρές πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας εφαρμόζουν συχνότερα τις καινοτομίες στο

μάθημα των Φυσικών Επιστημών. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί με ισχυρές πεποιθήσεις για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας φαίνεται να εφαρμόζουν λιγότερο (αν και οι προβλέψεις είναι χαμηλές: .21 & .25 αντίστοιχα) τις καινοτομικές μεθόδους στη διδασκαλία τους, που δηλώνει ότι η πίστη τους στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας αφορά στην παραδοσιακή διδασκαλία παρά στις καινοτομικές μεθόδους.

Λέξεις κλειδιά: Αυτοαποτελεσματικότητα, Διδασκαλία Φυσικών Επιστημών, Ανακαλυπτική μέθοδος, Διαδικαστική γνώση

ΑΝΕ.29.1.3: Ικανοποίηση γονέων από παιδικούς σταθμούς: Ο ρόλος του μορφωτικού επιπέδου των γονέων και του τύπου των παιδικών σταθμών

Σοφία Κελεσίδου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μαρία Χατζίκου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ευμορφία Τσιαμάγκα, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ευαγγελία Κούτρα, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελευθερία Τσέλιου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γεώργιος Αμπακούμκιν, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τα τελευταία χρόνια αυξάνεται όλο και περισσότερο η χρήση παιδικών σταθμών από γονείς, τόσο για εκπαιδευτικούς όσο και για πρακτικούς λόγους. Παράλληλα, παρατηρείται αύξηση και του σχετικού ερευνητικού ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό, μία περιοχή που δεν έχει ερευνηθεί ιδιαίτερα αφορά την ικανοποίηση που νιώθουν οι γονείς από τους παιδικούς σταθμούς που έχουν επιλέξει για τη φροντίδα και αγωγή των παιδιών τους. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξεταστεί κατά πόσο συγκεκριμένες πτυχές της ικανοποίησης γονέων από τους παιδικούς σταθμούς, όπως και σχετικές πεποιθήσεις γονέων, σχετίζονται με τον τύπο των παιδικών σταθμών (ιδιωτικοί ή δημοτικοί), καθώς και με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων. Συγκεκριμένα, οι πτυχές της γονεϊκής ικανοποίησης και οι σχετικές πεποιθήσεις αφορούσαν την επικοινωνία γονέα-παιδικού σταθμού και τις παρεχόμενες εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Στην έρευνα συμμετείχαν γονείς διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου που είχαν επιλέξει ιδιωτικούς ή δημοτικούς παιδικούς σταθμούς για τα παιδιά τους. Το είδος του παιδικού σταθμού φάνηκε να παίζει ρόλο μόνο ως προς την γονεϊκή ικανοποίηση με την επικοινωνία με το σταθμό: Οι γονείς με παιδιά σε ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς ήταν περισσότερο

ικανοποιημένοι με την επικοινωνία απ' ό,τι οι γονείς με παιδιά σε δημοτικούς σταθμούς. Αντίθετα, το μορφωτικό επίπεδο σχετιζόταν τόσο με τις πεποιθήσεις όσο και με την ικανοποίηση των γονέων: Οι γονείς με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο θεωρούσαν χειρότερη τόσο την επικοινωνία όσο και την παρεχόμενη εκπαίδευση από τους παιδικούς σταθμούς σε σχέση με τους γονείς με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Εξίσου, οι γονείς με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο ήταν λιγότερο ικανοποιημένοι και ως προς τις δύο πτυχές σε σχέση με τους γονείς με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Επιπλέον, η σχέση μορφωτικού επιπέδου και γονεϊκής ικανοποίησης βρέθηκε να διαμεσολαβείται από τις αντίστοιχες πεποιθήσεις. Τα ευρήματα συζητούνται με βάση άλλα σχετικά ευρήματα, αλλά και ως προς την ανάγκη θεωρητικής ενσωμάτωσης του ζητήματος.

Λέξεις κλειδιά: γονεϊκή ικανοποίηση, γονεϊκές πεποιθήσεις, προσχολική αγωγή, παιδικοί σταθμοί, επικοινωνία, εκπαιδευτικές υπηρεσίες

ΑΝΕ.29.1.4: Η Διαδικασία Εμπλοκής των Γονέων Ρομικής Καταγωγής στην Εκπαίδευση των Παιδιών τους: Ποιοτική Ερευνητική Μελέτη

Φανή Βαλαή, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Βασιλική Κοκκίνη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Αικατερίνη Νανούρη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Γεώργιος Αμπακούμκιν, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ελευθερία Τσέλιου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Η γονεϊκή εμπλοκή κατά την εκπαιδευτική διαδικασία έχει μελετηθεί εκτεταμένα στο πλαίσιο της θεωρητικής προβληματικής που αφορά τη σύνδεση σχολείου και οικογένειας. Ερευνητικές μελέτες υποστηρίζουν παρόλα αυτά ότι η πολιτισμική ομάδα των Ρομά ερμηνεύει τη διαδικασία της σχολικής φοίτησης και κατ' επέκταση της τυπικής εκπαίδευσης με έναν τρόπο που δύσκολα μπορεί να γίνει κατανοητός από άτομα που δεν ανήκουν στη ρομική κοινωνία. Βάσει αυτών των δεδομένων, η παρούσα έρευνα, ακολουθώντας την προσέγγιση της θεμελιωμένης θεωρίας και συγκεκριμένα τη συντομευμένη κονστρουξιονιστική εκδοχή της, είχε ως στόχο να προσεγγίσει τη διαδικασία της γονεϊκής εμπλοκής των Ρομά στην εκπαίδευση των παιδιών τους, από τη σκοπιά των ίδιων. Με την έννοια αυτή, η έρευνα εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι οι γονείς ρομικής καταγωγής νοηματοδοτούν, αλλά και

περιγράφουν τη διαδικασία της εμπλοκής τους στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Στην έρευνα συμμετείχαν γονείς μαθητών Ρομά της περιοχής του Τυρνάβου Λάρισας. Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν 12 ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε βάθος, οι οποίες ηχογραφήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν αυτολεξεί, ενώ παράλληλα έγινε και καταγραφή σημειώσεων μη ελεγχόμενης πρωτογενούς παρατήρησης κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε την κεντρική εννοιολογική κατηγορία: «Η γονεϊκή εμπλοκή ως κοινωνικοπολιτισμική διαδικασία» καθώς και τέσσερις κύριες κατηγορίες: α) Ενεργός εμπλοκή γονέων στη διαδικασία της εκπαίδευσης, β) Επιβολή ορίων μέσα στα πολιτισμικά συμφραζόμενα, γ) Κριτική προσέγγιση της θεσμικής εκπαίδευσης και δ) Κοινωνικοπολιτισμική ματιά στην εκπαίδευση. Υπό συζήτηση τίθενται τόσο οι περιορισμοί όσο και η συμβολή των ευρημάτων της παρούσας μελέτης για τη βαθύτερη κατανόηση της διαδικασίας εμπλοκής των γονέων ρομικής καταγωγής στην εκπαίδευση των παιδιών τους ώστε να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω έρευνα στο πεδίο.

Λέξεις κλειδιά: Ρομά, θεμελιωμένη θεωρία, γονεϊκή εμπλοκή, εκπαίδευση

ANE.29.1.5: Συχνότητα και ποιότητα επικοινωνίας γονέων - εκπαιδευτικών και σχολική επίδοση

Γεωργία Καρρά, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Χριστίνα Μπουρλάκη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Ιωάννα Πράντζιου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Αγορίτσα Τραχανή, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Ελευθερία Τσέλιου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Γεώργιος Αμπακούμκιν, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση δύο διαστάσεων της γονεϊκής εμπλοκής, συγκεκριμένα της συχνότητας και της ποιότητας της επικοινωνίας γονέων-εκπαιδευτικών, με τη σχολική επίδοση των παιδιών. Παρά την υπάρχουσα τεκμηρίωση της σχέσης ανάμεσα στην επικοινωνία γονέων-εκπαιδευτικών και τη σχολική επίδοση, η εμπειρική εξέταση συγκεκριμένων διαστάσεων της επικοινωνίας, όπως η συχνότητα και η ποιότητα, είναι μάλλον περιορισμένη. Εξίσου περιορισμένη είναι και η εμπειρική εξέταση της σχέσης της

επικοινωνίας με διαφοροποιημένες πτυχές της επίδοσης. Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας εξετάστηκε η σχέση της ποιότητας και της συχνότητας της επικοινωνίας γονέων-εκπαιδευτικών με τη σχολική επίδοση σε συγκεκριμένους τομείς μαθημάτων, τη γλώσσα και τα μαθηματικά. Στην έρευνα συμμετείχαν εκπαιδευτικοί Δημόσιων Δημοτικών Σχολείων όλων των τάξεων, αστικών και ημιαστικών περιοχών της περιφέρειας Θεσσαλίας. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με ερωτηματολόγιο που κατασκευάστηκε με βάση καθιερωμένα σχετικά εργαλεία (Parent-Teacher Involvement Questionnaire, The Parent-Teacher Relationship Scale και The Academic Performance Rating Scale). Οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις με πλαίσιο τη συνεργασία τους με τους γονείς ενός/μιας μαθητή/ήτριας του τμήματός τους. Η επιλογή του/της μαθητή/ήτριας αναφοράς έγινε με μια διαδικασία κλήρωσης. Διαπιστώθηκαν κύριες επιδράσεις τόσο της συχνότητας όσο και της ποιότητας επικοινωνίας γονέων-εκπαιδευτικών στις επιδόσεις στη γλώσσα, όπως και στα μαθηματικά. Επιπλέον, διαπιστώθηκαν και αλληλεπιδράσεις συχνότητας και ποιότητας επικοινωνίας: Όταν η ποιότητα της επικοινωνίας γονέων-εκπαιδευτικών ήταν υψηλή, η επίδοση των παιδιών και στα δύο μαθήματα δεν διέφερε είτε η επικοινωνία ήταν συχνή είτε όχι. Από την άλλη, όταν η ποιότητα επικοινωνίας ήταν χαμηλή, τα παιδιά των οποίων οι γονείς είχαν συχνή επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς, είχαν χαμηλότερες επιδόσεις από τα παιδιά των οποίων οι γονείς είχαν λιγότερο συχνή επικοινωνία. Συζητούνται τόσο η ερμηνεία των ευρημάτων όσο και οι προεκτάσεις τους για περαιτέρω έρευνα στο πεδίο της γονεϊκής εμπλοκής.

Λέξεις κλειδιά: γονεϊκή εμπλοκή, επικοινωνία γονέων-εκπαιδευτικών, συχνότητα επικοινωνίας, ποιότητα επικοινωνίας, σχολική επίδοση

ANE.29.1.6: Στάσεις & αντιλήψεις γονέων, εκπαιδευτικών και μαθητών για τη χρήση της νέας τεχνολογίας από τους μαθητές: Έρευνα σχετικά με την εξοικείωση των μαθητών με τη χρήση της νέας τεχνολογίας, το διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Ανδρέας Ζεργιώτης, Σχολικός Σύμβουλος 49^{ης} Περιφέρειας Δημοτικής Εκπαίδευσης Αττικής

Νικόλαος Παπαδρακάκης, Διευθυντής του 1^{ου} Δημοτικού Σχολείου Εκπαιδευτικής Αναγέννησης

Αναστασία Βασιλείου, Διευθύντρια του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Εκπαιδευτικής Αναγέννησης

Στην εποχή μας οι νέες τεχνολογίες δίνουν τεράστιες δυνατότητες στην ανθρώπινη επικοινωνία και ανοίγουν νέους ορίζοντες σε όλα τα επίπεδα της σύγχρονης ζωής και της καθημερινότητας των ανθρώπων. Η αλόγιστη όμως χρήση τους προκαλεί συχνά εθισμό, ιδιαίτερα στους νέους και στους ανήλικους χρήστες. Η χρήση του κινητού τηλεφώνου και του διαδικτύου από μη ενημερωμένους και κατάλληλα προετοιμασμένους χρήστες, προκαλεί ήδη χιλιάδες σημαντικά προβλήματα στην επικοινωνία και διαταράσσει τις διαπροσωπικές σχέσεις. Μέσα από την ασύγχρονη και απρόσωπη πολλές φορές αυτή επικοινωνία, η ανθρώπινη κοινωνική συμπεριφορά αλλάζει και αποκτά νέες διαστάσεις. Οι λειτουργίες της επαναπροσδιορίζονται μέσα από τη χρήση του internet και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media, facebook κλπ.). Η καταιγίδα αυτή των εξελίξεων στις νέες τεχνολογίες αλλά και στις νέες δυνατότητες επικοινωνίας που αυτές προσφέρουν, είναι δύσκολο να αφομοιωθεί λειτουργικά από το σύνολο των χρηστών και δημιουργεί ήδη ζητήματα δεοντολογίας σε σχέση με την ορθολογική χρήση και τη σωστή αξιοποίησή τους. Τα νέα παιδιά, ακόμα και αυτά που φοιτούν στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού, έρχονται σήμερα σε επαφή με τις τεχνολογίες αυτές και ανάλογα με το βαθμό εξοικείωσης των οικείων τους και των οικογενειών τους αποκτούν πολύ ενωρίς στη ζωή τους πρόσβαση στη χρήση τους. Ωστόσο, όσο κι αν η ζωή μας κυριαρχείται σήμερα από τα κινητά τηλέφωνα, τα tablet και τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, γεγονός παραμένει ότι δεν έχουμε ακόμα διαμορφώσει ως οικογένειες, ως εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και ως κοινωνία γενικότερα, μια κοινή στάση απέναντι στον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών σε σχέση με τη θέσπιση κανόνων και τον καθορισμό των επιτρεπόμενων ορίων

σχετικά με την ορθολογική χρήση τους. Το cyber bullying, το ανέβασμα video και φωτογραφιών που παραβιάζουν προσωπικά δεδομένα είναι σήμερα μόνο μερικές από τις μορφές κακής χρήσης της νέας τεχνολογίας, που μέσα από το διαδίκτυο έχουν τη δυνατότητα να διασπείρουν, να εξαπλώνουν και να διαδίδουν απόρρητο προσωπικό υλικό ή αρνητικά σχόλια και φήμες ακόμα και μεταξύ μαθητών Δημοτικού, με ανυπολόγιστες συνέπειες για τις διαμαθητικές σχέσεις και την ψυχική υγεία πολλών εξ αυτών. Η έρευνά μας αυτή αναφέρεται στη διερεύνηση των στάσεων και των αντιλήψεων καθώς και την καταγραφή των συνηθειών (habits) των γονέων, των μαθητών και των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη χρήση του κινητού τηλεφώνου, του tablet και του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Η έρευνα διενεργήθηκε στο 1^ο & 2^ο Δημοτικό Σχολείο Εκπαιδευτικής Αναγέννησης, στο πλαίσιο της 49^{ης} Περιφέρειας Δημοτικής Εκπαίδευσης Αττικής. Θα παρουσιαστούν τα ερωτηματολόγια της έρευνας, τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά τους καθώς και τα πρώτα αποτελέσματα από τη χορήγησή τους.

ΑΝΕ.29.1.7: Διερεύνηση επιπέδων αυτοεκτίμησης και ικανοποίησης από τη ζωή μαθητών Δημοτικού

Ηλια Γερονικολού, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κωνσταντίνος Γάκης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπό της παρούσας εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του επιπέδου αυτοεκτίμησης και της ικανοποίησης από τη ζωή μαθητών Δημοτικού και η σχέση του με ορισμένους δημογραφικούς παράγοντες. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 105 μαθητές (50 αγόρια και 55 κορίτσια) της Ε' (N=51) και ΣΤ' (N=54) Δημοτικού αντίστοιχα, στους οποίους χορηγήθηκε ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς που περιελάμβανε κλίμακες σχετικές προς τις υπό διερεύνηση παραμέτρους καθώς και δημογραφικά στοιχεία των μαθητών. Οι συγκεκριμένες κλίμακες αποτελούνταν από πέντε επιμέρους υποκλίμακες που περιελάμβαναν σημαντικούς τομείς της ζωής του παιδιού, όπως το σχολείο, την οικογένεια και τους συνομηλίκους. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι τα αγόρια εμφάνισαν στατιστικώς σημαντικά υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης όσον αφορά στην εικόνα του σώματος και τα αθλήματα σε

σχέση με τα κορίτσια. Επίσης, βρέθηκε ότι η τάξη φοίτησης είχε στατιστικώς σημαντικά αρνητική επίδραση ως προς τη συνολική αυτοεκτίμηση και την ικανοποίηση των μαθητών, καθώς και σε επιμέρους διαστάσεις των κλιμάκων. Ειδικότερα, οι μαθητές της ΣΤ΄ τάξης εμφάνισαν σημαντικά χαμηλότερη αυτοεκτίμηση σε τομείς όπως το σχολείο και τα αθλήματα και χαμηλότερη ικανοποίηση από τον εαυτό, το σχολείο και την οικογένεια. Ακόμη, το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας παρουσίασε στατιστικά σημαντική επίδραση στη συνολική αυτοεκτίμηση και ικανοποίηση των μαθητών και σε επιμέρους υποκλίμακες. Εν γένει, παρατηρήθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ των επιπέδων αυτοεκτίμησης των μαθητών και της ικανοποίησης από τη ζωή. Η συζήτηση των ευρημάτων θα αναδείξει τη σημασία της αυτοεκτίμησης και της ικανοποίησης από τη ζωή στην συνολική ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μαθητών στα πλαίσια του σχολικού περιβάλλοντος.

Λέξεις - κλειδιά: αυτοεκτίμηση, ικανοποίηση από ζωή, ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά, μαθητές Δημοτικού

ANE.29.1.8: Η διαχρονική δυναμική αλληλεπίδραση των αντιλαμβανόμενων διακρίσεων και των προσδοκιών αυτό-αποτελεσματικότητας μεταναστών εφήβων

Νάνσυ Παπαθανασίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Jens B. Asendorpf, *Humboldt University*

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η αντίληψη διακρίσεων έχει καταστροφικές συνέπειες στην προσαρμογή και ψυχική υγεία των μεταναστών εφήβων. Σύμφωνα με ερευνητικά αποτελέσματα, η αντίληψη διακρίσεων ενάντια στον εαυτό έχει ισχυρότερη επίδραση από την αντίληψη διακρίσεων ενάντια στην ομάδα (π.χ. Shorey και συν., 2002. Verkuyten, 1998). Επιπλέον, τα άτομα τείνουν να αντιλαμβάνονται περισσότερες διακρίσεις ενάντια στην ομάδα που ανήκουν, παρά ενάντια στον εαυτό (Taylor και συν., 1996). Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσουμε αν α) οι προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας των εφήβων και β) η αντίληψη διακρίσεων ενάντια στην ομάδα οδηγούν διαχρονικά στην αντίληψη διακρίσεων ενάντια στον εαυτό, ή το αντίστροφο. Η μελέτη αυτή είναι μέρος του ερευνητικού προγράμματος AStRA

(Athena Studies of Resilient Adaptation). Το δείγμα αποτελούνταν από 438 μετανάστες έφηβους (Μ.Ο. ηλικίας 12,8 έτη), οι οποίοι μελετήθηκαν σε καθεμία από τις τρεις τάξεις του Γυμνασίου. Η αντίληψη διακρίσεων ενάντια στον εαυτό και την ομάδα αξιολογήθηκε με δύο συγκρίσιμες ερωτήσεις για καθεμία από τις διαστάσεις (Phinney και συν., 1998. Verkuyten, 1998). Οι προσδοκίες αυτό-αποτελεσματικότητας μετρήθηκαν με 44 ερωτήσεις της Κλίμακας Αυτό-αποτελεσματικότητας (Bandura και συν., 1996). Αναλύσαμε τις διαχρονικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις τρεις μεταβλητές χρησιμοποιώντας ένα μοντέλο cross lag παλινδρομήσεων. Βρέθηκε ότι η αντίληψη διακρίσεων ενάντια στον εαυτό επηρεάζει διαχρονικά αλλαγές στην αντίληψη διακρίσεων ενάντια στην ομάδα και στις προσδοκίες αυτό-αποτελεσματικότητας, ενώ το αντίστροφο δεν ίσχυε. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στις διαφορές ανάμεσα στις δύο διαστάσεις της αντίληψης διακρίσεων και στις επιπτώσεις για τη ψυχική υγεία.

Λέξεις-κλειδιά: διακρίσεις, προσδοκίες αυτό-αποτελεσματικότητας, διαχρονική μελέτη

ΑΝΕ.29.1.9: Οι αντιλήψεις νέων από την Ελλάδα και την Πορτογαλία για έξι εθνικές ομάδες στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης

Δέσποινα Σακκά, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Άγγελος Μάρκος, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ελισάβετ Νερουλίδου, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Εριέττα Καναβέλλη, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η μελέτη διερευνά τις αντιλήψεις νέων φοιτητών και φοιτητριών στην Ελλάδα και την Πορτογαλία για τα χαρακτηριστικά ατόμων που προέρχονται από έξι χώρες (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Γερμανία, Η.Π.Α., Γαλλία) οι οποίες εμπλέκονται με διαφορετικούς τρόπους η κάθε μια στην παγκόσμια οικονομική κρίση. Στη μελέτη συμμετείχαν φοιτητές και φοιτήτριες από ένα Πανεπιστήμιο στην Πορτογαλία και ένα στην Ελλάδα. Ειδικότερα ζητήθηκε από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να περιγράψουν έξι εθνικές ομάδες βάσει χαρακτηριστικών (θετικών και αρνητικών), τα οποία επιλέχτηκαν από έναν κατάλογο. Βρέθηκε ότι, από τη μια, οι νέοι/ες αποδίδουν στους Γερμανούς εκείνα τα χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν κυρίως ισχύ. Από την άλλη, φαίνεται ότι αποδίδουν στην κάθε χώρα ένα διαφορετικό ρόλο

σε ό,τι αφορά την οικονομική κρίση, μολονότι ο ρόλος αυτός δεν προσδιορίζεται πάντα ξεκάθαρα. Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο οι νέοι περιγράφουν τη δική τους εθνική ομάδα. Τα αποτελέσματα ενισχύουν την άποψη ότι οι συμμετέχοντες/ουσες μέσω της κοινωνικής κατηγοριοποίησης, δομούν το κοινωνικό πλαίσιο, προσδιορίζουν τη θέση τους σε αυτό και δίνουν νόημα στις δι-ομαδικές σχέσεις.

Λέξεις -κλειδιά: κοινωνική κατηγοριοποίηση, δι-ομαδικές σχέσεις, αντίληψη του εαυτού, αντίληψη του «άλλου»

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 29.2

Ασθένεια και Ποιότητα Ζωής

ΑΝΕ.29.2.1: Σχετιζόμενη με την υγεία ποιότητα ζωής, διαταραχές ύπνου και εσωτερική συγκρότηση σε γυναίκες με καρκίνο του μαστού

Κυριακούλα Μεράκου, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Αλεξάνδρα Παπακώστα, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Ειρήνη Αμανάκη, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Αναστασία Μπαρμπούνη, *Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας*

Ο καρκίνος του μαστού αποτελεί διεθνώς τη συχνότερη μορφή καρκίνου στον γυναικείο πληθυσμό και κατέχει τη δεύτερη θέση ως αιτία θανάτου. Ειδικότερα, αποτελεί τη συχνότερη αιτία θανάτου σε γυναίκες ηλικίας 35-55 ετών. Η διάγνωση της νόσου επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα ζωής των γυναικών, προκαλώντας άγχος, ανασφάλεια και αβεβαιότητα, ενώ, παράλληλα, οι ασθενείς προσπαθούν να προσαρμοστούν και να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση και ο προσδιορισμός των παραγόντων που καθορίζουν την σχετιζόμενη με την υγεία ποιότητα ζωής και των διαταραχών ύπνου σε ασθενείς με καρκίνο του μαστού στην Ελλάδα. Επιπλέον, η παρούσα μελέτη αποσκοπούσε να διερευνήσει τις δεξιότητες διαχείρισης του στρες που προκαλείται από τη νόσο. Για τον σκοπό αυτό, μελετήθηκαν 109 γυναίκες ασθενείς με καρκίνο του μαστού (μέση ηλικία: 59.8 έτη, ± 11.5 έτη) που επισκέφθηκαν τα εξωτερικά ιατρεία της Δ' Χειρουργικής Μαστού του Αντικαρκινικού-Ογκολογικού Νοσοκομείου Αθηνών «Άγιος Σάββας». Οι ασθενείς συμπλήρωσαν τέσσερα δομημένα ερωτηματολόγια,

που αξιολογούσαν: (α) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, (β) τη σχετιζόμενη με την υγεία ποιότητα ζωής (MOS SF-12, Ware et al., 1995), (γ) την εσωτερική συγκρότηση (SOC-13, Antonovsky, 1993) και (δ) τις διαταραχές ύπνου (Athens Insomnia Scale, Soldatos et al., 2000). Ο τόπος διαμονής, το οικονομικό επίπεδο και η πορεία της νόσου σχετιζόνταν με την εσωτερική συγκρότηση των ασθενών. Οι ασθενείς είχαν αρκετά χαμηλότερο δείκτη φυσικής υγείας από το γενικό πληθυσμό, ενώ σημαντική ήταν και η σχέση ψυχικής και σωματικής υγείας. Η φυσική υγεία διαπιστώθηκε να σχετίζεται με τη διάρκεια της νόσου. Περίπου δύο στις τρεις ασθενείς έπασχε από αϋπνία. Η σχετιζόμενη με την ψυχική υγεία ποιότητα ζωής βρέθηκε να επηρεάζεται από την εσωτερική συγκρότηση, την ύπαρξη αϋπνίας και την πορεία της ασθένειας. Επίσης, όσο υψηλότερη ήταν η αίσθηση εσωτερικής συγκρότησης των ασθενών τόσο καλύτερη ήταν η ποιότητα ζωής και τόσο μειώνονταν οι πιθανότητες να παρουσιάζουν αϋπνία.

Λέξεις-κλειδιά: Καρκίνος του Μαστού, Σχετιζόμενη με την Υγεία Ποιότητα Ζωής, Αϋπνία, Εσωτερική Συγκρότηση

ΑΝΕ.29.2.2: Μορφωτικό επίπεδο και επαγγελματική αποκατάσταση ενήλικων ασθενών με φαινυλκετονουρία ή Υπερφαινυλαλανιναιμία

Κλεοπάτρα Σούλη, *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού Νοσοκομείο Παιδων «Η Αγία Σοφία»*

Κώστας Ιακώβου, *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού Νοσοκομείο Παιδων «Η Αγία Σοφία»*

Φαινυλκετονουρία – Υπερφαινυλαλανιναιμία, είναι η κλινική έκφραση της ανεπάρκειας του υπατικού ένζυμου υδροξύλαση της φαινυλαλανίνης. Ειδική διαιτητική αγωγή διασφαλίζει παραδεκτά επίπεδα φαινυλαλανίνης, η οποία είναι και η πλέον αποδεκτή θεραπευτική αντιμετώπιση της νόσου. Η νόσος αθεράπευτη προκαλεί βαριά νοητική στέρση, σπασμούς και έκζεμα. Η προαναφερόμενη θεραπεία διαρκεί εφόρου ζωής στην φαινυλκετονουρία, ενώ στην υπερφαινυλαλανιναιμία διακόπτουν την αγωγή την πρώτη 10ετία ζωής. Η προπεριγραφόμενη συμπτωματολογία αποτρέπεται μέσω της θεραπευτικής δίαιτας. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η ανάλυση και τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων της ειδικής θεραπευτικής αγωγής στο μορφωτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των ασθενών μας. Όλοι οι συμμετέχοντες (n=85) εντοπίσθηκαν μέσω του

Εθνικού Προγράμματος Προληπτικού Ελέγχου Νεογνών και άρχισαν θεραπεία την πρώτη εβδομάδα ζωής. Η τεκμηρίωση της διάγνωσης έγινε με DNA ανάλυση των πασχόντων. Η διαχρονική παρακολούθηση των ασθενών εγένετο με την μέτρηση των επιπέδων φαινυλαλανίνης καθώς και με ψυχομετρικά τεστ (PPVT III, WISC III. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, το ποσοστό ανεργείας στην Ελλάδα για το Μάρτιο του 2014 ήταν 26,8%, ενώ το ποσοστό ανεργίας των ασθενών μας είναι 9,4%. Το 2011, σύμφωνα με τον ΟΑΣΑ το 39% του πληθυσμού δεν είχε ανώτερη εκπαίδευση σε σχέση με 10,6% του ερευνώμενου πληθυσμού, το 38% είχε τελειώσει το λύκειο σε σχέση με 40% των ασθενών μας. Τέλος, το 24% του γενικού πληθυσμού τελείωσε τις πανεπιστημιακές του σπουδές, σε σχέση με 40% των συμμετεχόντων στην παρούσα μελέτη. Συμπεράσματα: Η έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπιση των ασθενών έχει ως αποτέλεσμα την φυσιολογική τους νοητική εξέλιξη, η οποία σε συνδυασμό με την πειθαρχία που αποκτούν από το θεραπευτικό πλαίσιο τους βοηθά να έχουν καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση και υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με το γενικό πληθυσμό.

ANE.29.2.3: Η επίδραση του θεραπευτικού πλαισίου της νόσου φαινυλκετονουρίας στον προσωπικό χρόνο της οικογένειας

Κώστας Ιακώβου, *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού*

Κλεοπάτρα Σούλη, *Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού*

Η φαινυλκετονουρία είναι ένα σχετικά σπάνιο κληρονομικό μεταβολικό νόσημα, κληρονομούμενο με αυτοσωματικό υπολειπόμενο χαρακτήρα, σε συχνότητα 1:10.000-15.000 γεννήσεις. Είναι αποτέλεσμα ανεπάρκειας του ενζύμου υδροξυλάση της φαινυλαλανίνης, που μετατρέπει τη φαινυλαλανίνη σε τυροσίνη, και έχει ως αποτέλεσμα τη συσσώρευση της φαινυλαλανίνης που ασκεί τοξική δράση, κυρίως στον εγκέφαλο. Στην παρούσα μελέτη διερευνήσαμε την επίδραση των θεραπευτικών αναγκών της νόσου στον ελεύθερο χρόνο 104 φαινυλκετονουρικών εφήβων, 14-18 χρονών και 110 γονιών με φαινυλκετονουρικό παιδί 6-12 χρονών. Με τον όρο προσωπικός χρόνος αναφερόμαστε στις δραστηριότητες που επιλέγουν να κάνουν τα ίδια τα άτομα, στο χρόνο που διαθέτουν για τον εαυτό τους και δεν έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, διάρκεια

και συχνότητα, είναι το υπόλοιπο που μένει από τις υποχρεώσεις που έχουν, σπουδές, εργασία ή άλλες τακτικές δραστηριότητες. Για της ανάγκες της παρούσας μελέτης δομήσαμε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο καταγράφει τους περιορισμούς που επιφέρει το θεραπευτικό πλαίσιο στον προσωπικό χρόνο των συμμετεχόντων. Για τον έλεγχο της εσωτερικής συνοχής των ερωτήσεων, κάναμε έλεγχο Cronbach's α , ο οποίος έδειξε ότι υπάρχει άριστη εσωτερική συνοχή. Ο μέσος όρος των απαντήσεων που έδωσαν οι γονείς είναι 3,21 και η τυπική απόκλιση 1,294, ενώ οι πάσχοντες έδωσαν απαντήσεις με μέσο όρο 3,63 και τυπική απόκλιση ,867. Έγινε μη παραμετρικός στατιστικός έλεγχος, (Mann-Whitney U), του οποίου το αποτέλεσμα, έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος περιορισμός του προσωπικού χρόνου των πασχόντων σε σχέση με τους γονείς, Επίσης, οι γονείς με παιδιά που πάσχουν από τη κλασική μορφή της νόσου, αλλά και οι πάσχοντες έδωσαν απαντήσεις με μέσο όρο 3,52 και τυπική απόκλιση 1,120, ενώ οι γονείς με παιδιά και οι πάσχοντες με ηπιότερη μορφή της νόσου, είχαν μέσο όρο απαντήσεων 3,20 και τυπική απόκλιση 1,105. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν οι συμμετέχοντες, παρατηρείται στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερος περιορισμός του προσωπικού χρόνου στην κλασική μορφή της νόσου.

ΑΝΕ.29.2.4: Αξιολόγηση διαδικτυακής παρέμβασης για τη διακοπή του καπνίσματος με βάση τη Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης σε νεαρούς ενήλικες
Στέλλα Νικολέτα Σαββίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Μαρία Καρεκλά, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το κάπνισμα εξακολουθεί να αποτελεί παγκόσμια ανησυχία, ιδιαίτερα στις ηλικιακές ομάδες της νεολαίας. Οι στόχοι της παρούσας μελέτης ήταν: (α) να δημιουργηθεί εγχειρίδιο θεραπείας βασισμένο στη Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης (ΘΑΔ) για τη διακοπή του καπνίσματος σε νεαρούς ενήλικες, (β) να διαμορφωθεί το εγχειρίδιο αυτό σε διαδικτυακή παρέμβαση, και (γ) να εξεταστεί σε πιλοτικό στάδιο, η αποδοχή και ικανοποίηση των νέων για τη διαδικτυακή παρέμβαση διακοπής καπνίσματος. Οι συμμετέχοντες ήταν 165 μαθητές λυκείου και φοιτητές πανεπιστημίου στην Κύπρο, ηλικίας 15-28 ετών ($M = 21.06$, $SD = 2.96$) που απάντησαν ερωτηματολόγια σχετικά με δημογραφικά στοιχεία, ιστορικό

καπνιστικής συμπεριφοράς και ερωτηματολόγια της ΘΑΔ, και απέκτησαν πρόσβαση στη διαδικτυακή παρέμβαση. Η διαδικτυακή παρέμβαση συμπεριλάμβανε 6 διαδικτυακές συναντήσεις και η κάθε συνάντηση διαρκούσε 20 με 25 λεπτά. Από τους 45 συμμετέχοντες που συμπλήρωσαν την πρώτη συνάντηση, μόνο οι 28 συμπλήρωσαν και την έκτη συνάντηση. Οι συμμετέχοντες βρήκαν το πρόγραμμα ικανοποιητικό, χρήσιμο και ενθαρρυντικό. Στις απαντήσεις τους βαθμολογούσαν κάποια βίντεο και παιχνίδια ως πιο ενδιαφέροντα και χρήσιμα από άλλα. Τα σχόλια των συμμετεχόντων ήταν γενικά θετικά και δήλωναν κλήση προς τη διακοπή καπνίσματος. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης είναι πολύ ενθαρρυντικά για διαδικτυακά προγράμματα και τη ΘΑΔ. Έρευνες στο μέλλον αναμένεται να αξιολογήσουν τη διαδικτυακή παρέμβαση για την αποτελεσματικότητά της ως προς τη διακοπή καπνίσματος σε νεαρούς ενήλικες.

Λέξεις κλειδιά:Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης, διακοπή καπνίσματος, νεαροί ενήλικες, διαδικτυακή παρέμβαση

ΑΝΕ.29.2.5: Οι Ψυχοκοινωνικές Επιπτώσεις των παιδιών και εφήβων με Διαβήτη Τύπου Ι και των οικογενειών τους

Έλενα Σπύρου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μύρια Πλαστήρα, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο Σακχαρώδης Διαβήτης αποτελεί μία από τις πιο συχνές και σοβαρές χρόνιες ασθένειες σε παιδιά. Η διαχείρισή του είναι αρκετά απαιτητική για αυτά και τις οικογένειές τους με αποτέλεσμα την ψυχολογική τους επιβάρυνση. Στην παρούσα εργασία προτείνεται μια διαχρονική μελέτη η οποία θα εξετάσει την αλλαγή του επιπέδου των συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους των παιδιών και των εφήβων, από την αρχική φάση διάγνωσης με Διαβήτη τύπου Ι στον ένα χρόνο μετά την διάγνωση. Τα εργαλεία αξιολόγησης που θα χρησιμοποιηθούν θα είναι το ερωτηματολόγιο Depression and Anxiety in Youth Scales (DAYS), το ερωτηματολόγιο Child Behavior Checklist for ages 6-18 (CBCL/6-18) και η κλίμακα Family Assessment Measure (FAM – III) για την λειτουργικότητα της οικογένειας. Οι συμμετέχοντες θα αποτελούν παιδιά διαγνωσμένα με Διαβήτη τύπου Ι καθώς και μια ομάδα ελέγχου, ηλικίας 9-15 ετών. Αναμενόμενα αποτελέσματα είναι ότι τα παιδιά και οι έφηβοι με

Διαβήτη τύπου Ι θα παρουσιάσουν πιο υψηλά επίπεδα άγχους και κατάθλιψης σε σχέση με τους συνομήλικους τους τόσο στην αρχική φάση όσο και ένα χρόνο μετά την διάγνωση. Ακόμη, τα παιδιά και οι έφηβοι με Διαβήτη τύπου Ι θα παρουσιάσουν πιο υψηλά επίπεδα άγχους και κατάθλιψης τους πρώτους τρεις μήνες από την διάγνωση σε σχέση με τον ένα χρόνο μετά την διάγνωση. Όσο αφορά την σύγκριση των παιδιών και των εφήβων με Διαβήτη τύπου Ι και στις δύο φάσεις, οι έφηβοι θα παρουσιάσουν πιο ψηλά επίπεδα σε σχέση με τα παιδιά. Τέλος, αναμένεται ότι η δυσλειτουργία της οικογένειας των παιδιών και των εφήβων με Διαβήτη τύπου Ι θα αποτελεί παράγοντα κινδύνου για παρουσία υψηλών επιπέδων άγχους και κατάθλιψης.

Λέξεις κλειδιά: Σακχαρώδης Διαβήτης τύπου Ι, παιδιά, άγχος, κατάθλιψη, οικογένεια.

ANE.29.2.6: Νέες ουσίες εξάρτησης: Αύξηση της γνώσης διαμέσου της έρευνας
Νεοκλής Γεωργιάδης, *Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (ΕΚΤΕΠΝ)*

Στον τομέα των εξαρτησιογόνων ουσιών αποτελεί πρόκληση η ταχεία διάδοση «νέων» ουσιών που μιμούνται τις επιδράσεις των παράνομων ναρκωτικών. Επιπλέον, η αγορά των ναρκωτικών μέσω ιστοσελίδων που δρουν στο λεγόμενο «κρυφό διαδίκτυο» (darknet) συνιστά νέα πρόκληση για τις διωκτικές αρχές. Για το λόγο αυτό, το 2014 υποβλήθηκε Ευρωπαϊκή πρόταση στη Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με θέμα «Νέες ουσίες εξάρτησης: Αύξηση της γνώσης διαμέσου της έρευνας και παροχή εμπειρικά τεκμηριωμένης εκπαίδευσης»¹. Η πρόταση αξιολογήθηκε θετικά και για την υλοποίησή της, εκτός των άλλων, απαιτείται α) η διεξαγωγή ποσοτικής έρευνας με θέμα «Παγκύπρια επιδημιολογική έρευνα στο νεανικό πληθυσμό για την επικράτηση της χρήσης νέων ουσιών που μιμούνται τις επιδράσεις των παράνομων ναρκωτικών» και β) η

---

¹ *Just/2013: New Psychoactive substances (NPS): Building Knowledge and evidence based training through research.*

διεξαγωγή ποιοτικής διαδικτυακής έρευνας με θέμα «Ποιοτική Έρευνα: Παρακολούθηση των ανώνυμων διαδικτυακών παράνομων αγορών συνθετικών ναρκωτικών». Μέσα από την ποσοτική έρευνα, θα εκτιμηθεί η επικράτηση της χρήσης νέων ουσιών στο νεανικό πληθυσμό (18-35). Θα γίνουν πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεις ενώ η επιλογή του δείγματος ($n=1000$) θα γίνει με τη μέθοδο της τυχαίας πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας. Για την ποιοτική έρευνα, η συλλογή των δεδομένων θα γίνει με τη μέθοδο της διαδικτυακής συμμετοχικής παρατήρησης. 20 χρήστες του ανώνυμου «κρυφού» διαδικτύου θα εντοπιστούν από 3 ανώνυμες διαδικτυακές αγορές με βάση το ψευδώνυμο που χρησιμοποίησαν κατά την εγγραφή τους και θα μελετηθεί η συμπεριφορά τους, κατά τη διάρκεια 3 χρονικών περιόδων - στιγμιότυπων (snapshots). Μέσα από τις δύο έρευνες, αναμένεται: α) να εκτιμηθεί η επικράτηση της χρήσης των νέων ουσιών ανάμεσα στους νέους στην Κύπρο, β) να αναπτυχθεί εξειδικευμένη γνώση που θα έχει προστιθέμενη αξία στον Ευρωπαϊκό χώρο με σκοπό την καλύτερη κατανόηση των διαδικτυακών ανώνυμων πλατφόρμων και επομένως, τη μελλοντική ανάπτυξη δράσης στην Ευρώπη, για περιορισμό της διαδικτυακής παράνομης αγοράς των νέων συνθετικών ναρκωτικών.

Λέξεις κλειδιά: Νέες ουσίες εξάρτησης, ανώνυμες διαδικτυακές αγορές ναρκωτικών, κρυφό διαδίκτυο, ποσοτική έρευνα, ποιοτική διαδικτυακή έρευνα.

ANE.29.2.7: Άγχος και Διαβήτης: Η Μελέτη μιας αυτοαναφοράς

Εμμανουήλ Μπενιουδάκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ιωάννης Ν. Νέστορος, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο Διαβήτης αποτελεί μείζων πρόβλημα της παγκόσμιας υγείας, καταγράφοντας ραγδαία αύξηση των περιστατικών που διαγιγνώσκονται από αυτόν κάθε χρόνο (WHO, 2004). Η σύνδεση της ρύθμισης του Διαβήτη με το άγχος των ασθενών, έχει πραγματοποιηθεί εδώ και δεκαετίες, εάν και έχει υποβληθεί σε περιορισμένους πειραματικούς ελέγχους. Η νευροφυσιολογική σύνδεση του αντιλαμβανόμενου άγχους αλληλεπιδρά με την ρύθμιση της γλυκόζης στο πλάσμα του αίματος μέσω των αντιρυθμιστικών ορμονών, οι οποίες εκκρίνονται σε καταστάσεις άγχους για τον οργανισμό. Σε αυτές τις ορμόνες συγκαταλέγονται, η κορτιζόλη, η γλυκαγόνη, οι

κατεχολαμίνες και η αυξητική ορμόνη. Στην εν λόγω εργασία, πραγματοποιείται η παρουσίαση και η ανάλυση της αυτοαναφοράς, σε σχέση με την επίδραση του άγχους στην ρύθμιση της καθημερινής γλυκόζης του αίματος. Σε αυτή την αυτοαναφορά συλλέχθηκαν δεδομένα μέσα από μια συνθήκη ελέγχου τα οποία συγκρίθηκαν και παρουσιάζονται με τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις ακόλουθες 3 πειραματικές συνθήκες. Στις πειραματικές συνθήκες που ερευνήθηκαν συγκαταλέγονται οι ακόλουθες, η απομάκρυνση από το αστικό περιβάλλον, η λήψη αντικαταθλιπτικών χαπιών (Ladose) και τέλος η εφαρμογή της προοδευτικής μυϊκής χαλάρωσης, ως μέσο για την μείωση του άγχους. Σε όλες αυτές τις συνθήκες μετρήθηκε τόσο το άγχος κατάστασης μέσω ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς, όσο και η ελάχιστη ημερήσια απαραίτητη δόση ινσουλίνης που χρειάστηκε ο οργανισμός. Όλες οι πειραματικές συνθήκες ολοκληρώθηκαν, αφού εφαρμόστηκαν αυστηρές μεταβλητές ελέγχου που θα παρείχαν τη μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία στα αποτελέσματα που θα προέκυπταν. Τα αποτελέσματα φανερώνουν μια αναμφίβολη μείωση της ανάγκης για ινσουλίνη, έως και 11 μονάδων, -33% από συνθήκη ελέγχου, σε συνθήκες μειωμένου άγχους, -30% από συνθήκη ελέγχου. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν και τονίζουν την σημασία που έχει ο κομβικός αυτός παράγοντας, τόσο στην καθημερινή ρύθμιση του Διαβήτη, όσο και στην αποφυγή τυχόν απρόβλεπτων υπογλυκαιμιών.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 29.3

Ψυχοθεραπευτικές Προσεγγίσεις

ΑΝΕ.29.3.1: Το Απρόβλεπτο στην Ανθρώπινη Συμπεριφορά και η Κρίση στην Ψυχολογία στην Εποχή των Ψυχρών Υπολογισμών

Μάριος Α. Πουρκός, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζονται όλο και περισσότερα επιχειρήματα σχετικά με την άποψη ότι η σύνθετη ανθρώπινη συμπεριφορά είναι από τη φύση της αποτέλεσμα μη αιτιοκρατικών σχέσεων και ως εκ τούτου απρόβλεπτη. Το γεγονός αυτό εγείρει σοβαρά επιστημολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα σχετικά με την εγκυρότητα του θετικιστικού (μηχανιστικού, ποσοτικού, γραμμικού,

453

νομοθετικού) «παραδείγματος» στην ψυχολογία που έχει ως στόχο να ανακαλύψει αιτιώδεις σχέσεις και ως εκ τούτου την πρόβλεψη και τον έλεγχο. Μερικοί από τους λόγους που επιχειρηματολογούν υπέρ της απρόβλεπτης φύσης της ανθρώπινης συμπεριφοράς που θα εξετάσουμε είναι μεταξύ άλλων οι ακόλουθοι: (1) οι ατομικές διαφορές, (2) οι συνεπαγωγές της θεωρίας του χάους, της κβαντικής μηχανικής και της οικολογικής και συστημικής μεθοδολογίας, (3) η εξελικτική φύση των διαδικασιών μάθησης και ανάπτυξης, (4) ο ρόλος της συνείδησης και ελεύθερης βούλησης στην ανθρώπινη συμπεριφορά, και (5) οι δημιουργικές και ευρετικές διαδικασίες. Βασισμένοι στις παραδοχές των οικολογικών, συστημικών, αλληλεπιδραστικών, διαλογικών, κοινωνικο-ιστορικο-πολιτισμικών και ερμηνευτικών προσεγγίσεων, σκιαγραφούμε μια εναλλακτική συνθετική προοπτική για την έρευνα της συμπεριφοράς ή δραστηριότητας του ανθρώπου και των διαδικασιών μάθησης και ανάπτυξής του, που ονομάζουμε *οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση*. Στη βάση της προοπτικής αυτής εργάζεται και η εναλλακτική μας πρόταση στην εκπαίδευση που ονομάζουμε *Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική* και που επίσης θα αναφερθούμε σε σχέση με τα εναλλακτικά μας προγράμματα συναισθηματικής και κοινωνικο-ηθικής εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης. Υποστηρίζουμε ότι για να είναι η έρευνα στην ψυχολογία οικολογικά έγκυρη (κατάλληλη) χρειάζεται να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά ή δραστηριότητα είναι αποτέλεσμα πολύπλοκων πλαισιοθετημένων, ενσώματων, αλληλεπιδραστικών, λειτουργικών, συν-ρυθμιστικών, πολυτροπικών, διαλογικών συζεύξεων και σε καμία περίπτωση αιτιοκρατικών, μηχανιστικών, αναγωγιστικών, γραμμικών και μονοτροπικών σχέσεων.

Λέξεις-κλειδιά: Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική, Μεθοδολογία έρευνας στην Ψυχολογία, Οικολογική εγκυρότητα, Οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση.

ΑΝΕ.29.3.2: Η Εφαρμογή των Τεχνικών της Γνωσιακής-Συμπεριφορικής Ψυχοθεραπείας και των Παρεμβάσεων της Θεραπείας Σχημάτων στην Διαχείριση των Συμπτωμάτων της Οριακής-Μετايχμιακής Διαταραχής της Προσωπικότητας
Βασιλική Γ. Βενέτη, *Veneti Counseling, Psychotherapeutic and Training Services Ltd*

Στόχος. Η παρούσα έρευνα διεξήχθη για να μελετήσει την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής συγκεκριμένων τεχνικών της γνωσιακής-συμπεριφορικής ψυχοθεραπείας και ειδικών παρεμβάσεων της θεραπείας σχημάτων στην διαχείριση των συμπτωμάτων θεραπευόμενης η οποία είχε διαγνωστεί με οριακή-μετايχμιακή διαταραχή της προσωπικότητας. Μεθοδολογία. Η θεραπευόμενη η οποία δέχτηκε να ακολουθήσει τα ερευνητικά στάδια της μελέτης συμμετείχε σε εβδομαδιαίες συνεδρίες χρονικής διάρκειας δύο ετών. Στην εξέλιξη της θεραπευτικής συνεργασίας, η θεραπεύτρια εφάρμοσε συγκεκριμένες τεχνικές της γνωσιακής-συμπεριφορικής ψυχοθεραπείας και προχώρησε σε ειδικές παρεμβάσεις της θεραπείας σχημάτων αποσκοπώντας στην μείωση της έντασης των συμπτωμάτων της ψυχικής διαταραχής. Ταυτόχρονα, η θεραπευόμενη λάμβανε φαρμακευτική αγωγή η οποία είχε συνταγογραφηθεί και ελεγχόταν από τον θεράποντα ψυχίατρο. Αποτέλεσμα. Με την ολοκλήρωση της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας, η αξιολόγηση της έντασης των συμπτωμάτων και η εξέταση της σφαιρικής εκτίμησης της λειτουργικότητας της θεραπευόμενης επιβεβαίωσαν την αρχική υπόθεση της έρευνας. Συμβολή της Μελέτης. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι καθορισμένες τεχνικές της γνωσιακής-συμπεριφορικής ψυχοθεραπείας και ειδικές παρεμβάσεις της θεραπείας σχημάτων εφαρμόζονται αποτελεσματικά στη διαχείριση των συμπτωμάτων της οριακής-μετايχμιακής διαταραχής της προσωπικότητας.

ΑΝΕ.29.3.3: Πιλοτική Έρευνα: Χρησιμοποιώντας την Θεραπεία της Εικονικής Πραγματικότητας για την Φοβία της Δημόσιας Ομιλίας

Στέφανη Ναζίρη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Χριστιάνα Θεοδώρου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Δώρα Γεωργίου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Γεωργία Παναγιώτου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η παρούσα πιλοτική έρευνα είχε ως στόχο να εξετάσει την αποτελεσματικότητα της Εικονικής Πραγματικότητας ως εξατομικευμένη παρέμβαση έκθεσης για την μείωση του άγχους της δημόσιας ομιλίας. Η παρέμβαση αυτή έχει ως στόχο να βοηθήσει τους συμμετέχοντες να μειώσουν το άγχος τους για να αισθάνονται πιο άνετα όταν πρόκειται να μιλήσουν μπροστά σε κοινό. Έντεκα Κύπριοι φοιτητές με φοβία δημόσιας ομιλίας συμμετείχαν στην έρευνα. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τα μεταφρασμένα στα ελληνικά ερωτηματολόγια: Personal Report of Confidence as a Speaker (PRCS) στην αρχή και στο τέλος της θεραπείας, και την κλίμακα Subjective Units of Distress Scale (SUDs) καθ' όλη τη διάρκεια της θεραπείας. Οι συμμετέχοντες είχαν εκτεθεί τρεις φορές σε πέντε διαφορετικά είδη ακροατηρίων, ξεκινώντας από το λιγότερο τους φοβικό κοινό. Εάν το άγχος παρέμενε υψηλό, τότε προχωρούσαν σε 4^η και 5^η έκθεση. Επίσης, έδωσαν μια δίλεπτη ομιλία στην αρχή και στο τέλος του πειράματος για να εξεταστεί κατά πόσο μειώθηκε το άγχος μετά τη θεραπεία. Οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις ANOVA. Οι μέσες τιμές του προ-PRCS και του μετα-PRCS δεν είχαν στατιστικά σημαντική διαφορά; $F(1, 10) = 0.177, p = .7$. Ωστόσο, οι μέσες τιμές μεταξύ της αρχικής ομιλίας και της ομιλίας στο τέλος διέφεραν στατιστικά σημαντικά, $F(1, 10) = 55.804, p < .001$. Οι μέσες τιμές της πρώτης έκθεσης σ' όλα τα ακροατήρια διέφεραν στατιστικά σημαντικά, $F(4, 40) = 11.556, p < .05$ από τις υπόλοιπες εκθέσεις προς το ίδιο ακροατήριο. Τα ευρήματα της έρευνας παρέχουν μια αρχική ενθάρρυνση ότι η παρέμβαση αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε άτομα με φοβία δημόσιας ομιλίας για την μείωση του άγχους τους. Ακόμη και για την πιο φοβική σκηνή του ατόμου παρατηρήθηκε μείωση του άγχους. Θα πρέπει να εξεταστούν και άλλα θεραπευτικά συστατικά που μπορούν να ενισχύσουν ακόμη περισσότερο την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της θεραπείας.

Λέξεις Κλειδιά: *Φοβία Δημόσιας Ομιλίας, Παρέμβαση Έκθεσης*

ANE.29.3.4: The transformational power of love as seen in the philosophy of Socrates and mirrored through Freud: A new approach to Psychoanalysis and Psychodynamic therapy

Αθηνά Γεωργίου, Κλινική Ψυχολόγος

The purpose of this study, was to establish a relationship between Freudian psychoanalytic theory and the philosophy of Socrates, to allow for the former to be used as a platform from which to revisit the latter, with a particular focus on what the two theories had to say about the concepts of Love and Truth and their transformational and therapeutic implications. In doing so, the study traces the similarities between the two theories, in order to access the teachings of Socrates and understand them through Freud. At the same time, the teachings of Socrates provide much-needed leverage to understand the essence of Freud's work, which based on what was revealed in the literature review, is to a great extent influenced by the teachings of Socrates and Plato. The literature review revealed, that the two theories share the same foundations, according to which, the majority of human experience is unconscious, experienced reality is perceptual and self-created and the primal force of life is an unconscious need to return to a former state of wholeness. Perception of reality is seen to be the outcome of a projection outwards of internalized perceptual schemes based on the interplay of Eros and Death, traced in the parental relationships and reinforced throughout life. This study suggests that reality is dynamically interwoven with the concept of narcissism and its purpose is twofold: (a) to facilitate individuation and provide a foundation to understand the world and (b) to make possible the acquisition of mastery over life and knowledge of oneself as the creator of the experience. Based on the premise that life and reality are based on illusionary constructs that come from a polarized sense of reality, this study shows a different perspective on clinical psychology, mental health, psychotherapy and well-being and suggests a new model of psychotherapy.

keywords: Psychotherapy, mental health, perceptual reality, love, Freud, Socrates.

ANE.29.3.5: Assessing narrative micro-changes in therapy using the QCCN (Qualitative Criteria for Coherence in Narratives) tool: A case example

Χριστοφίλη Γιαννουκάκου, *Training and Research Institute for Systemic Psychotherapy, Athens*

Νικολέττα Μπίγγου, *Training and Research Institute for Systemic Psychotherapy, Athens*

Ειρήνη Παπαδάκη, *Training and Research Institute for Systemic Psychotherapy, Athens*

Αικατερίνη Κουτσαφτίκη, *Training and Research Institute for Systemic Psychotherapy, Athens*

Παρασκευή Ανδριοσοπούλου, *Training and Research Institute for Systemic Psychotherapy, Athens*

Questions regarding the extent to which ‘improvement’ in therapy is expressed in the ways clients tell their life stories is gaining increasing attention by narrative researchers. Coherence allows persons to sustain a sense of continuity, directionality, and meaning, and to successfully negotiate social life. The aim of this qualitative case study was to illustrate the use of the Qualitative Criteria for Coherence in Narratives (QCCN) tool (Androutsopoulou, Thanopoulou, Economou, Bafiti, 2004)² in assessing micro-changes in narrative form. One client with bipolar disorder, engaged in systemic therapy, was selected whose case history has been published as case report. Two therapy transcripts were compared with two transcripts of sessions conducted three years later. The results showed micro-changes in the client’s life stories based on all four dimensions: relational thinking, acknowledgement of contradictions, acknowledgement of audience needs and being in touch with emotions. Some stories within the client’s self-narratives appeared more coherent than others. It appears that the tool can capture micro-changes in the narrative form over long periods. Further studies needed to support its usefulness with different samples and over various time periods.

Key words: Narrative coherence, qualitative assessment tool, narrative micro-changes, therapy

---

² Androutsopoulou, A., Thanopoulou, K., Economou, E., Bafiti, T. (2004). Forming criteria for assessing the coherence of clients’ life stories: A narrative study. *Journal of Family Therapy*, 26, 384–406
458

ΑΝΕ.29.3.6: Αποτελέσματα και Αποτίμηση της Τηλεφωνικής Γραμμής Υποστήριξης για Άτομα με Διαφορετικό Σεξουαλικό Προσανατολισμό και Ταυτότητα Φύλου 1528

Μαργαρίτα Κοντομιχάλη, *ΓΓΝΓ & ΟΛΚΕ*
Νάνσυ Παπαθανασίου, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Αντώνης Πούλιος, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η τηλεφωνική γραμμή υποστήριξης για άτομα με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και ταυτότητα φύλου λειτούργησε πιλοτικά για 12 μήνες. Τα αποτελέσματα από τη λειτουργία της δείχνουν ότι εξυπηρέτησε ένα κομμάτι του πληθυσμού, που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε απευθυνθεί σε πιο παραδοσιακές δομές, και κάλυψε ανάγκες συμβουλευτικής, και διασύνδεσης με άλλες υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Ταυτόχρονα, απευθύνθηκε και σε περιοχές που φύση και θέση είναι δύσκολη η εύρεση υπηρεσιών ψυχικής υγείας, και κυρίως για τα συγκεκριμένα θέματα, στα οποία απευθυνόταν η γραμμή. Υπήρξε ένας σημαντικός αριθμός αναφορών σε περιπτώσεις κακοποίησης, από το οικογενειακό ή και το σχολικό περιβάλλον. Θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα από την λειτουργία της γραμμής και θα συζητηθούν στο πλαίσιο της σύγχρονης βιβλιογραφίας για τις ανάγκες και την υποστήριξη ΛΟΑΔ ατόμων και των οικογενειών τους.

Λέξεις-κλειδιά: τηλεφωνική γραμμή υποστήριξης, ΛΟΑΔ, κακοποίηση, ευάλωτοι πληθυσμοί

ΑΝΕ.29.3.7: Μία έρευνα στην Ψυχοπαθολογία με τη μέθοδο της Ανάλυσης Περιεχομένου

Αναστασία Βεργωτή, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*
Ιωάννης Ν. Νέστορος, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μία απ' τις πιο εντυπωσιακές εξελίξεις στις Κοινωνικές Επιστήμες και πιο συγκεκριμένα στον κλάδο της Ψυχολογίας, τα τελευταία χρόνια του 20^{ου} αιώνα, ήταν η ανανέωση του ενδιαφέροντος όσον αφορά την έννοια της αφήγησης. Μια στροφή που θα παραμένει διαχρονική στο χώρο της Έρευνας της Ψυχολογίας, γνωρίζοντας πλέον, ότι η Ψυχοθεραπευτική διαδικασία συνιστά αλληλεπίδραση, η οποία με τη σειρά της εμπεριέχει την έννοια της Αφήγησης σε μεγάλο βαθμό. Στην παρούσα εργασία, έχει γίνει μία προσπάθεια να αναλυθεί το περιεχόμενο

μιας απομαγνητοφωνημένης Ψυχοθεραπευτικής Συνεδρίας , όπου στο ρόλο του Ψυχοθεραπευτή βρίσκεται ο Καθηγητής-Ψυχίατρος Ι.Ν.Νέστορος και η θεραπευόμενη του είναι η Βιβιάννα , μια ασθενής που διαγνώστηκε με Σχιζοσυναισθηματική Διαταραχή. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζει, παράλληλα, έντονα και σαφή σχιζοφρενικά και συναισθηματικά στοιχεία στο ίδιο επεισόδιο της νόσου. Η μεθοδολογία που θα ακολουθήθηκε για την ανάλυση ,εστιάζει το ενδιαφέρον της στη σημειολογία της ασθένειας , όπως αυτή προβάλλεται μέσα στο θεραπευτικό διάλογο. Μια εργασία που έχει ως αυτοσκοπό την ανάδειξη της ψυχοπαθολογίας της ασθενούς με μεθοδολογία δανεισμένη τόσο από παλαιότερες , όσο και από πιο πρόσφατες βιβλιογραφικές πηγές. «Narrative Process Theory of Therapy» , αποτελεί ένα μοντέλο αφηγηματικής ανάλυσης που έχει ως βάση τη διαδικασία με την οποία θεραπευτής και θεραπευόμενος μετατρέπουν τα βιωμένα ως γεγονότα του δευτέρου , σε μια ιστορία με υπόσταση, γεμάτη νόημα ,όπου οργανώνει και ανα-παρουσιάζει την αίσθηση για τον εαυτό του θεραπευόμενου. Στοχεύει στο να εξετάσει το πόσο ποιοτική είναι η ανάλυση του θεραπευόμενου και το βαθμό στον οποίο ο θεραπευόμενος είναι δυνατόν να αναγάγει τα καθημερινά γεγονότα ζωής του σε μια ιστορία πλήρη , με ουσία και εν τέλει ,αν με βάση τα παραπάνω η συνεδρία δύναται να χαρακτηριστεί επιτυχημένη ή όχι.

ANE.29.3.8: Το “snoezelen room” στην κοινοτική ψυχολογία

Σταματίνα Τροχάνη, *University of Leicester*

Το “snoezelen room” αποτελεί μία σύμπτυξη του όρου “Controlled Multisensory Environment”, της καινοτόμας μεθόδου βελτίωσης των αντιληπτικών, επικοινωνιακών και ψυχοσυναισθηματικών ικανοτήτων συγκεκριμένων ατόμων. Εφευρέθηκε στην Ολλανδία τη δεκαετία του '70, εγκαινιάζοντας μία νέα εποχή εξειδικευμένης αντιμετώπισης με τη χρήση αισθητηριακού εξοπλισμού και υλικών. Στόχος της μεθόδου αυτής είναι να βοηθήσει τον πελάτη να προσαρμόσει τις αντιδράσεις του στα αισθητηριακά ερεθίσματα προωθώντας τη διέγερση και τους θεραπευτικούς στόχους. Πρόκειται για έναν ερευνητικά σχεδιασμένο χώρο, ο οποίος προσφέρει στα άτομα με ειδικές ανάγκες την ευκαιρία να εξασκήσουν την επιλογή μέσω της δράσης. Αυτά τα ασφαλή, μη απειλητικά περιβάλλοντα

στοχεύουν στην αντιμετώπιση βλαβών και άλλων οριακών καταστάσεων και επιτρέπουν στους πελάτες να απολαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα αισθητηριακών εμπειριών (είτε ενεργητικά είτε παθητικά), ενισχύοντας τη θεραπεία, τη μάθηση και τη χαλάρωση. Από τον Οκτώβριο του 2013 έως τον Απρίλιο του 2014 μου δόθηκε η ευκαιρία να εργαστώ σε μία από τις λιγοστές αίθουσες “snoezelen room” της Ελλάδας, στα πλαίσια των καθηκόντων μου ως ψυχολόγος στο οικοτροφείο «Γαλήνη Α΄» της ΑΜΚΕ Προμηθέας. Στόχος της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η ανάλυση της επίδρασης του χώρου στους ασθενείς με νοητική υστέρηση και δευτερογενείς ψυχωσικές διαταραχές, ενώ η επίσκεψη στο χώρο αυτό πραγματοποιήθηκε είτε ύστερα από υποτροπή της συμπτωματολογίας των ασθενών, είτε ύστερα από την εκδήλωση μεταξύ τους εντάσεων είτε ως προσπάθεια θετικής απασχόλησης. Η μεθοδολογία της έρευνας περιελάμβανε τα εξής στάδια: επίσκεψη στο χώρο και επιτόπια καταγραφή των αντιδράσεων των ασθενών επί των ηχητικών, οπτικών και απτών ερεθισμάτων. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις, προσφέροντας όμως μία νέα, ψυχολογική ματιά στην ανάλυση του δίπτυχου ασθενείς- ερεθίσματα. Πέραν των θεωρητικών στοιχείων που συναθροίζουν τον όρο, η ψυχολογική διάσταση της ανάλυσης των επιμέρους αντιδράσεων επί συγκεκριμένων ερεθισμάτων όχι μόνο συμβάλλει στην ολόπλευρη γνώση του, αλλά επιπροσθέτως προσφέρει πληροφορίες για την αντίληψη του χώρου από συγκεκριμένες ομάδες ψυχικά πασχόντων.

Λέξεις κλειδιά: snoezelen room, κοινότητα, νοητική υστέρηση, ψύχωση

ΑΝΕ.29.3.9: Μη παρεμβατικότητα στις συστημικές και μεταμοντέρνες θεραπείες: κριτική ανασκόπηση θεωρητικών κειμένων και ερευνών Ανάλυσης Λόγου και Ανάλυσης Συνομιλίας

Ιωάννα Μωραΐτου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ελευθερία Τσέλιου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η εξέταση της έννοιας της μη παρεμβατικότητας, όπως αυτή έχει προταθεί στο πεδίο της συστημικής θεραπείας και σύγχρονων μετεξελιξιών της που υιοθετούν την επιστημολογική προσέγγιση

του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, μέσα από μια κριτική ανασκόπηση θεωρητικών κειμένων και εμπειρικών μελετών. Η μη παρεμβατικότητα αναφέρεται στη θεραπευτική στάση που δίνει έμφαση στη δυναμική συμμετοχή του πελάτη στη θεραπευτική διαδικασία και την αμοιβαία κατασκευή νοήματος. Παρότι η έννοια αυτή κατέχει κεντρική θέση σε θεωρητικά κείμενα του πεδίου και έχει εξεταστεί στο πλαίσιο ερευνών Ανάλυσης Λόγου και Ανάλυσης Συνομιλίας, δεν υπάρχουν μελέτες που να εστιάζουν στην κριτική ανασκόπηση αυτών. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να καλύψει αυτό το κενό μέσα από μια κριτική ανασκόπηση αυτών των κειμένων και ερευνών. Η ανασκόπηση βασίστηκε σε δεκαεννιά θεωρητικά κείμενα και δεκαέξι εμπειρικές μελέτες η αναζήτηση των οποίων πραγματοποιήθηκε μέσω της εισαγωγής λέξεων- κλειδιών στη βάση δεδομένων PsycInfo και σε γνωστά περιοδικά του πεδίου. Στη συνέχεια, αναζητήθηκε περαιτέρω υλικό μέσω των βιβλιογραφικών αναφορών των μελετών που επελέγησαν. Σε θεωρητικό επίπεδο η έννοια της μη παρεμβατικότητας δεν έχει οριστεί με σαφήνεια με αποτέλεσμα να περιγράφεται με διαφορετικό τρόπο σε διάφορα κείμενα. Σε ερευνητικό επίπεδο ένας αριθμός ερευνών αναγνώρισε ως μη παρεμβατικές συγκεκριμένες θεραπευτικές πρακτικές, όπως είναι οι δοκιμαστικές διατυπώσεις και η αυτοαποκάλυψη. Έρευνες που επικεντρώθηκαν σε μελέτη περιστατικών αλληλοκατηγοριών μεταξύ μελών οικογενειών έδειξαν ότι η υιοθέτηση αυτής της θεραπευτικής στάσης συνδέεται με αντίσταση των πελατών. Ακόμη στα περιστατικά αυτά αναγνωρίστηκαν ως μη παρεμβατικές πρακτικές, που ήταν αντίθετες μεταξύ τους. Τέλος ένας αριθμός μελετών υποστήριξε ότι η στάση αυτή δεν εφαρμόζεται στην κλινική πρακτική όπως αντίθετα ισχυρίζονται οι θεραπευτές. Η διαπίστωση της ανεπαρκούς προσέγγισης της έννοιας σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς και τα αντιφατικά ευρήματα των εμπειρικών μελετών παραπέμπουν στην ανάγκη περαιτέρω θεωρητικής επεξεργασίας αλλά και εκπόνησης μελετών με εστιασμό στην πραγμάτωση της σε επίπεδο θεραπευτικής πρακτικής.

Λέξεις κλειδιά: Συστημικές/ μεταμοντέρνες ψυχοθεραπείες, μη παρεμβατικότητα, κριτική ανασκόπηση, Ανάλυση Λόγου, Ανάλυση Συνομιλίας

ANE.29.3.10: Ψυχική ανθεκτικότητα και στρατιωτικό περιβάλλον: Βιβλιογραφική ανασκόπηση, προγράμματα εκπαίδευσης και σύγχρονες ερευνητικές προκλήσεις

Κωνσταντίνος Παπαχριστόπουλος, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Βασιλική Καραμανώλη, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας (*psychological resilience*) είναι στο επίκεντρο πολλών ερευνητικών προγραμμάτων και μελετών. Η ψυχική ανθεκτικότητα αναφέρεται στη διαδικασία της θετικής προσαρμογής των ατόμων - αλλά και των συστημάτων - στο περιβάλλον παρά τις αντίξοες συνθήκες που αντιμετωπίζουν (Jensen & Fraser, 2005) και εκτείνεται πέρα της έννοιας ενός σταθερού ατομικού γνωρίσματος ή χαρακτηριστικού (Rutter, 2006). Η ψυχική ανθεκτικότητα μελετάται ευρέως από τους κλάδους της σχολικής και αναπτυξιακής ψυχολογίας ενώ την τελευταία δεκαετία αποτελεί αντικείμενο μελέτης και εστιασμένων προγραμμάτων παρέμβασης από τον κλάδο της θετικής ψυχολογίας. Στο χώρο του στρατού η ψυχική ανθεκτικότητα αποκτά βαρύνουσα σημασία και χρησιμότητα αφού η ζωή ενός στρατιώτη και το επάγγελμα ενός στρατιωτικού έχει υψηλές απαιτήσεις για φυσική αντοχή, υψηλό φρόνημα και δεξιότητες προσαρμογής εάν λάβουμε υπόψη την απαιτητική εκπαίδευση, τις συνεχείς μετακινήσεις εντός και εκτός της χώρας καθώς και τη βίωση της απειλής του θανάτου κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων που βιώνουν όσοι εργάζονται στο στρατό. Ο στρατός αποτελεί έναν «εργοδότη» με δεκάδες χιλιάδες εργαζομένους που ζουν σε αυτό το απαιτητικό εργασιακό πλαίσιο και η έρευνα σχετικά με την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας στους στρατιωτικούς αποτελεί πολύ χρήσιμο εγχείρημα. Στόχος της παρούσας αναρτημένης εργασίας είναι να παρουσιαστούν τα σύγχρονα διεθνή και ελληνικά ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με την έννοια της ψυχικής ανθεκτικότητας στο χώρο του στρατού, να συγκεντρωθούν και να επεικονιστούν οι παράγοντες κινδύνου (*risk factors*), οι προστατευτικοί παράγοντες (*protective factors*) και οι πηγές/πλαίσια στήριξης (*resources*) που σχετίζονται με την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας και να παρουσιαστεί η δομή ενός προγράμματος προαγωγής της ψυχικής ανθεκτικότητας στο στρατό. Η παρουσίαση οργανώνεται σε τέσσερα (4) επίπεδα (άτομο, οικογένεια, μονάδα, κοινωνία) και ολοκληρώνεται με προτάσεις για περαιτέρω εστιασμένες ερευνητικές μελέτες.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 29.4

Μνήμη, Νοημοσύνη και Γνωστικοί Μηχανισμοί

ΑΝΕ.29.4.1: Το πρόβλημα της Ελεύθερης Βούλησης υπό το πρίσμα των νευροεπιστημών

Δημήτριος Κωστακιώτης, Δάσκαλος, MSc στη Βασική & Εφαρμοσμένη Γνωσιακή Επιστήμη

Οι νευροεπιστήμες έχουν καταπιαστεί τα τελευταία χρόνια με θέματα που άλλοτε θεωρούνταν καθαρά φιλοσοφικά. Το πρόβλημα της ελεύθερης βούλησης είναι ένα από αυτά. Από τον B.Libet ο οποίος δημοσίευσε για πρώτη φορά το 1983 το πασίγνωστο πείραμα του με το οποίο προσπάθησε να διερευνήσει την σχέση μεταξύ εγκεφάλου και βούλησης, έως σήμερα, έχουν περάσει πάνω από 30 χρόνια και το πρόβλημα εξακολουθεί να παρουσιάζει ενδιαφέρον. Εκτός από το πείραμα του Libet και άλλα μεταγενέστερα πειράματα δείχνουν ότι ο εγκέφαλος μας ενεργοποιείται πολύ πριν αντιληφθούμε οποιαδήποτε συνειδητή απόφαση. Φαίνεται με άλλα λόγια ότι μη συνειδητοί παράγοντες καθορίζουν τις αποφάσεις μας και έτσι οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η ελεύθερη βούληση είναι μια ψευδαίσθηση... Είναι όμως πράγματι έτσι; Ο Libet υποστήριξε εν τέλει ότι τα αποτελέσματα του πειράματός του δεν έρχονται σε αντίθεση με την ιδέα της ελεύθερης βούλησης αλλά μας υποδεικνύουν πως λειτουργεί ο μηχανισμός της. Πως λειτουργεί λοιπόν ο μηχανισμός αυτός; Αυτή η εργασία προσπαθεί εξετάζοντας μια σειρά από πειράματα να απαντήσει σε δύο καίρια ερωτήματα όσον αφορά αυτόν τον μηχανισμό. Ποιες νοητικές διεργασίες φαίνεται να δημιουργούν την αίσθηση της βούλησης και με ποιες περιοχές του εγκεφάλου συνδέονται; Παίζει εν τέλει κάποιο ρόλο η συνείδηση στην επιλογή των όσων πράττουμε και αν ναι ποιον; Τέλος στην εργασία αυτή δίνεται ένα μοντέλο ροής των πληροφοριών στον εγκέφαλο, κατά την διάρκεια του χρόνου, όσον αφορά τις πράξεις για τις οποίες αποφασίζουμε με δική μας βούληση.

Λέξεις κλειδιά: νευροεπιστήμες, ελεύθερη βούληση, Libet, συνείδηση

ANE.29.4.2: Μελέτη με τη χρήση λειτουργικής τομογραφίας μαγνητικού συντονισμού (fMRI) του νευρωνικού υπόβαθρου της αυτοβιογραφικής μνήμης μετά από υπαγωγή σε αρνητική διάθεση

Μαριέττα Παπαδάτου-Παστού, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Κέντρο Μελέτης Ψυχοφυσιολογίας και Εκπαίδευσης Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Νικόλαος Ανδρεάδης, Μονάδα Χειρουργικής της Επιληψίας, Νευροχειρουργική
Κλινική, Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,
Νοσοκομείο Ευαγγελισμός, Τμήμα Ιατρικής Απεικόνισης, Βιοιατρική
Στέργιος-Στυλιανός Γκατζώνης, Μονάδα Χειρουργικής της Επιληψίας,
Νευροχειρουργική Κλινική, Ιατρική Σχολή Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών, Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Μαρία Ατζάμπου, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Κέντρο Μελέτης
Ψυχοφυσιολογίας και Εκπαίδευσης Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο
Αθηνών

Μαρούσα Ντούσκου, Τμήμα Ιατρικής Απεικόνισης, Βιοιατρική

Η ανάκληση αυτοβιογραφικών μνημών είναι μια γνωστική λειτουργία που έχει συνδεθεί με την κατάθλιψη. Πιο συγκεκριμένα, η καταθλιπτική διάθεση οδηγεί σε υπεργενικευμένες αναμνήσεις (van Vreeswijk & de Wilde, 2004, *Behav Res Ther*, 42[6], 731-743). Ακόμα και η υπαγωγή σε αρνητική διάθεση (mood induction) υγιών εθελοντών οδηγεί σε υπεργενικευμένες αναμνήσεις (Au Yeung et al., 2006 *Behav Res Ther*, 44[10], 1481-1490). Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι υπάρχουν διαφορές στη νευρωνική δραστηριότητα κατά την επεξεργασία αρνητικών αυτοβιογραφικών μνημών κάτω από την επίδραση αντικαταθλιπτικού φαρμάκου (ρεβοξετίνης) σε σχέση με ψευδοφάρμακο, οι οποίες σημειώνονται στη νήσο του Reil καθώς και σε περιοχές του μετωπιαίου φλοιού (Papadatou-Pastou et al., 2012 *Exp Clin Psychopharm*, 20[5], 364). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των νευρωνικών επιδράσεων της υπαγωγής υγιών εθελοντών σε αρνητική διάθεση (σε αντίθεση με την αυθόρμητα παρουσιαζόμενη αρνητική διάθεση των ασθενών με κατάθλιψη) πάνω στην αυτοβιογραφική μνήμη. Υποθέτουμε ότι η υπαγωγή σε αρνητική διάθεση θα έχει ως αποτέλεσμα να γίνει δυσκολότερη η ανάκτηση θετικών αυτοβιογραφικών μνημών, με μεγαλύτερες ενεργοποιήσεις σε περιοχές του μετωπιαίου φλοιού και του μεταιχμιακού συστήματος, σε σχέση με την υπαγωγή σε θετική διάθεση. Δεκαέξι υγιείς δεξιόχειρες γυναίκες θα συμμετάσχουν στη μελέτη. Ο σχεδιασμός της μελέτης είναι εντός υποκειμένων, με ανεξάρτητες

μεταβλητές (α) το πρόσημο της υπαγωγής σε συγκεκριμένη διάθεση (αρνητική ή θετική) και (β) το πρόσημο της αυτοβιογραφικής μνήμης (θετική ή αρνητική) και εξαρτημένες μεταβλητές την ταχύτητα ανάκλησης αυτοβιογραφικής μνήμης, το επίπεδο γενικότητας της μνήμης και το νευρωνικό υπόβαθρο. Η συλλογή των δεδομένων ξεκίνησε τον Δεκέμβρη του 2014 και στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα πρώτα αποτελέσματα.

Λέξεις-κλειδιά: αυτοβιογραφική μνήμη, διάθεση, λειτουργική τομογραφία λειτουργικού συντονισμού (fMRI)

ΑΝΕ.29.4.3: Περιβαλλοντικές επιδράσεις στη χωροταξική μνήμη

Μαριάννα Παγκρατίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Αλεξία Γαλάτη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Μάριος Αβρααμίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Πρόσφατες έρευνες στο χώρο της της χωροταξικής νόησης προτείνουν πως τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κωδικοποιούν χωροταξικές πληροφορίες στη μνήμη τους. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τις επιδράσεις του περιβάλλοντος στη χωροταξική μνήμη χρησιμοποιώντας ένα έργο πλοήγησης σε άγνωστο περιβάλλον. Σε μια πρώτη φάση εκμάθησης οι συμμετέχοντες πλοηγήθηκαν σε διάφορες διαδρομές μέσα σε ένα εικονικό περιβάλλον με οδηγίες να απομνημονεύσουν τη διάταξη των σημαντικών κτιρίων. Ακολούθως, στη φάση της εξέτασης, αξιολογήθηκαν σε έργο δείξης, όπου τοποθετημένοι σε κάθε ένα κτίριο του περιβάλλοντος καλούνταν να δείξουν τις θέσεις των υπολοίπων κτιρίων. Η ακρίβεια και ο χρόνος αντίδρασης στο έργο δείξης εξετάστηκαν σε συνάρτηση με τα αποτελέσματα μετρήσεων που έγιναν για το συγκεκριμένο περιβάλλον χρησιμοποιώντας την τεχνική της Συντακτικής Χώρου. Από τα αποτελέσματα, προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα που αφορούν το πως η δομή και τα χαρακτηριστικά ενός χώρου επηρεάζουν την μνήμη μας γι αυτόν.

Λέξεις κλειδια: χωροταξική μνήμη, πλοήγηση, εικονικό περιβάλλον, Συντακτική Χώρου

ΑΝΕ.29.4.4: Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ μουσικής κατάρτισης και ακουστικής μνήμης σε ένα συγκεκριμένο εύρος ηλικίας: Εμπειρική μελέτη

Γεωργία Λεωνίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Αλεξία Γαλάτη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Μάριος Αβρααμίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Ευθύμιος Παπατζίκης, *Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο/Κέντρο Νευροεπιστημών στην*

Εκπαίδευση, Πανεπιστήμιο του Λονδίνου

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε κατά πόσο η μουσική εκπαίδευση σε ευαίσθητες περιόδους ανάπτυξης επηρεάζει τις γνωστικές ικανότητες σε νεαρά άτομα και συγκεκριμένα την μακρόχρονη και βραχύχρονη ακουστική μνήμη. Επίσης ελέγχθηκε η μακρόχρονη μουσική εκπαίδευση καθώς και το φύλο του ατόμου και πως αυτά επιδρούν στην ακουστική μνήμη. Δύο πειράματα έγιναν για να διερευνήσουν το πώς η εκπαίδευση στην μουσική σε συγκεκριμένη ηλικία (5-11 χρονών) επηρεάζει την ακρίβεια και το χρόνο αντίδρασης των συμμετεχόντων στα τεστ ακουστικής μνήμης. Στο πείραμα 1 ελέγχθηκε η μακρόχρονη ακουστική μνήμη και συγκεκριμένα κατά πόσο οι συμμετέχοντες θυμούνταν την μελωδία 1, την οποία είχαν ακούσει μία μέρα πριν συμμετέχουν στο πειραματικό μέρος της έρευνας. Ενώ στο πείραμα 2, στο οποίο ελέγχθηκε η βραχύχρονη ακουστική μνήμη, οι συμμετέχοντες καλούνταν να θυμηθούν τη μελωδία 2 που είχαν ακούσει κάποια δευτερόλεπτα πριν. Και στα δύο πειράματα χρησιμοποιούνταν 2 μελωδίες για σύγκριση οι οποίες ήταν ίδιες ή διέφεραν μεταξύ τους στο ρυθμό ή στον τόνο. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν την γενικότερη επίδραση της μουσικής εκπαίδευσης στην ακρίβεια των συμμετεχόντων και στα δύο πειράματα, κυρίως μεταξύ των ατόμων που ασχολήθηκαν με τη μουσική εκπαίδευση στις ηλικίες που θεωρούνται ευαίσθητες για την ανάπτυξη του εγκεφάλου. Επίσης φάνηκε ότι και το φύλο επιδρά στην ακρίβεια των συμμετεχόντων όπως επίσης και η μακρόχρονη εκπαίδευση. Η μελέτη θεωρείται σημαντική αφού παρέχει ενδείξεις για την πιθανή ύπαρξη ευαίσθητης περιόδου για την ακουστική μνήμη όπου η μουσική εκπαίδευση μπορεί να αφομοιωθεί καλύτερα από τον ανθρώπινο εγκέφαλο και να επιφέρει θετικές επιδράσεις στην ακουστική μνήμη η οποία αποτελεί ένα από τα συστατικά του γενικότερου μηχανισμού μάθησης.

Λέξεις κλειδιά: μουσική εξάσκηση, βραχυπρόθεσμη ακουστική μνήμη, μακροπρόθεσμη ακουστική μνήμη, γνωστικές ικανότητες

ΑΝΕ.29.4.5: Το βίωμα της υψηλής νοημοσύνης: Ποιοτική μελέτη ενήλικων ατόμων μελών της οργάνωσης «Μένσα»

Αδαμαντία Γιαννακούρα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Δημήτριος Ζμπάνιος, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η έρευνα σχετικά με τη τα άτομα υψηλής νοημοσύνης διεθνώς έχει εστιάσει στον ανήλικο πληθυσμό, στοχεύοντας κυρίως στην αναζήτηση των καταλληλότερων τρόπων εκπαίδευσης των μαθητών με υψηλή νοημοσύνη, αλλά και σε κοινωνικά και συναισθηματικά ζητήματα που τους αφορούν. Ο ενήλικος πληθυσμός δεν έχει τύχει ιδιαίτερης επιστημονικής προσοχής. Ωστόσο, πρόκειται για μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού, καθώς υπολογίζεται ότι αφορά το 3-5%. Η παρούσα μελέτη εστίασε στο βίωμα των ανθρώπων με υψηλή νοημοσύνη και τα γνωστικά, κοινωνικά και συναισθηματικά τους χαρακτηριστικά. Για τους σκοπούς της έρευνας διενεργήθηκαν συνεντεύξεις με δέκα ενήλικα μέλη της «Μένσα» σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τη νοημοσύνη τους, τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές τους εμπειρίες και τη συμμετοχή τους στη «Μένσα». Από την ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων προέκυψαν στοιχεία σχετικά με τις γνωστικές, τις συναισθηματικές και τις κοινωνικές πλευρές της υψηλής νοημοσύνης. Ειδικότερα, θα παρουσιαστούν αποτελέσματα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες βιώνουν την ευφυΐα τους, και συγκεκριμένα τον τρόπο αντίληψης εννοιών όπως νοημοσύνη και υψηλή ευφυΐα, δόμησης της ταυτότητας, διαχείρισης ζητημάτων διαφορετικότητας, αντίληψης και λειτουργίας σε κοινωνικές και συναισθηματικές σχέσεις, αντιμετώπισης της συγκινησιακής και συναισθηματικής φόρτισης και αντίληψης του κοινωνικού τους ρόλου. Προσδοκούμε ότι η παρούσα μελέτη θα συμβάλει στο πεδίο της έρευνας σχετικά με την υψηλή νοημοσύνη.

Λέξεις-κλειδιά: Νοημοσύνη, , ταυτότητα, κοινωνικές συναισθηματικές σχέσεις

ΣΑΒΒΑΤΟ 30 ΜΑΪΟΥ 2015

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 30.1

Κοινωνικός Δεσμός και Δυαδικές Σχέσεις

ANE.30.1.1: Θεωρητικές και εμπειρικές δοκιμές για την οντολογία του κοινωνικού δεσμού

Σωτήρης Χτούρης, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Αναστασία Ζήση, *Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

Στο κείμενο θα παρουσιαστεί μια θεωρητική αλλά και εμπειρική προσέγγιση της έννοιας του κοινωνικού δεσμού μέσα από την σκέψη σημαντικών διανοητών της φιλοσοφικής και κοινωνικής σκέψης. Ειδικότερα θα γίνουν αναφορές έργο των J.G Fichte, K.Marx, Edith Stein, G. Simmel, G Mead, Buber, M. Weber, J. Habermas, J. Kristeva και της σημασίας των αντιλήψεων τους για τον κοινωνικό δεσμό για τη σύγχρονη κοινωνική επιστήμη και έρευνα. Ο δυϊσμός του ατομικού συλλογικού και η μεθοδολογική διαμάχη που δεν κόπασε ποτέ έχει επισκιάσει άλλες διαστάσεις και μορφές των βασικών στοιχείων της κοινωνικής οντολογίας που πηγάζουν από κοινωνικές οντότητες μικρής κλίμακας και κυρίως από τη δυαδική σχέση όπως αυτή κορυφώνεται στην ερωτική σχέση στη σχέση μητέρας παιδιού, στη φιλία. Ο Georg Simmel ανέδειξε τη δυάδα, την τριάδα και άλλα (αριθμητικά μεγέθη) και μορφές κοινωνιοποίησης χωρίς όμως να ξεπερνά την ένταση ανάμεσα στην μορφή και το περιεχόμενο που προκύπτει από τη σχετικά φορμαλιστική του προσέγγιση. Η ψυχολογία ως επιστήμη έχει σε αυτό τον τομέα να συνεισφέρει περισσότερο μέσα από την attachment theory του Bowlby (1998), αλλά πάντα το κυρίαρχο μεθοδολογικό και επιστημονικό πρότυπο οριοθετείται στον υποκειμενικό ορίζοντα και το άτομο που διανοίγεται σε σχέσεις. Το άτομο ως δυαδική κοινωνική οντότητα που κυριαρχείται και καθοδηγείται από την αυτονομία και αυθεντικότητα του κοινωνικού δεσμού, παραμένει ένα πεδίο μη διακριτό στην Κοινωνιολογία, την Ψυχολογία και ακόμα περισσότερο στην πολιτική επιστήμη, κάτι που οδηγεί σε μία σημαντική έλλειψη όσο αφορά τα πεδία της πραγματικότητας που σε μεγάλο βαθμό καθορίζονται από δυαδικές η πιο σύνθετες μικρο κοινωνικές

οντότητες αλλά κυρίως από τη διαλεκτική που αναπτύσσεται σε αυτές. Η κοινωνιολογική και ψυχολογική μελέτη της οικογένειας και η ανάλυση των οίκων και των παραδοσιακών δομών στο κοινωνικό ιστορικό παρελθόν έδωσε ορισμένα οιονεί παραδείγματα μία ανάλογης προσέγγισης, χωρίς όμως να αναδείξει τους τρόπους ανάδυσης του κοινωνικού εαυτού μέσα από άλλες κοινωνικές οντότητες πέρα από το ατομικό και το συλλογικό. Η οντολογικότητα των ομάδων (Cambell, 1985) μπορεί να αποτελέσει βέβαια την αφετηρία μίας συζήτησης για την οντολογία του κοινωνικού δεσμού. Στην παρουσίαση θα παρουσιαστούν δόκιμες εμπειρικές αναλύσεις που θα προέρχονται από τρέχουσες και σχετικά πρόσφατες έρευνες που προσπαθούν να καταδείξουν τη σημασία ανάλογων κοινωνικών μικρο δεσμών και κυρίως διαδικών δεσμών για την κοινωνική φροντίδα και τη διατήρηση της ανθεκτικότητας ευάλωτων ατόμων και νοικοκυριών στην περίοδο της οικονομικής κρίσης. Ενώ αντίθετα προκύπτει από τα αποτελέσματα τους η δραματική κατάσταση των ανθρώπων που βρίσκονται εκτός της αμοιβαιότητας των ισχυρών λειτουργικών κοινωνικών δεσμών, ιδιαίτερα όταν οι επίσημες πολιτικές προστασίας έχουν καταρρεύσει. Τα ποιοτικά στοιχεία της έρευνας θα προέρχονται κυρίως από την έρευνα Αριστείας In4Youth που βρίσκεται σε εξέλιξη από το Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και έχει ως θέμα την κοινωνική ένταξη των νέων στην περίοδο μίας διαρκούς οικονομικής κρίσης.

ANE.30.1.2: Αντιλήψεις νέων για τον έρωτα: Μία ποιοτική προσέγγιση

Αθανάσιος Μπούρμπος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ελένη Μπάικα, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Παναγιώτα Παπαδοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αναστασία Παπαθεοδοσίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φιλία Ίσαρη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η μελέτη διεξήχθη έχοντας ως ερευνητικό θέμα τις αντιλήψεις των νέων σήμερα, για τον έρωτα και τις σχέσεις. Στόχος είναι να διασαφηνιστούν οι απόψεις για τον έρωτα στη σύγχρονη εποχή. Για τους σκοπούς της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μεθοδολογία. Διεξήχθησαν συνεντεύξεις βασισμένες σε δομημένες ερωτήσεις, οι οποίες ξεκινούσαν από το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα, προσαρμοσμένο στο υπό διερεύνηση θέμα. Το κεντρικό ερώτημα ήταν το «Τι

σημαίνει για σένα έρωτας;» και στη συνέχεια, ακολουθούσαν άλλα οχτώ ερωτήματα. Το δείγμα αποτέλεσαν οχτώ νεαρά άτομα, τρεις άντρες και πέντε γυναίκες. Η ηλικία τους κυμάνθηκε μεταξύ 20 με 25 ετών. Από την ανάλυση και των οκτώ συνεντεύξεων προέκυψαν έξι κύριες θεματικές κατηγορίες, όπου από κάποιες προκύπτουν και υποκατηγορίες. Αρχικά προσεγγίζεται ο έρωτας σαν έννοια. Στη συνέχεια μιλούν για συναισθήματα και συναισθηματικές καταστάσεις. Επόμενη θεματική που προκύπτει είναι οι συμπεριφορές. Εν συνεχεία γίνεται λόγος για ερωτική σχέση, όπου προκύπτουν περαιτέρω υποκατηγορίες. Επόμενη κύρια θεματική είναι ο χωρισμός, με δύο υποκατηγορίες. Τέλος προκύπτει ο όρος αγάπη τον οποίο επιχειρούν να προσδιορίσουν και να αποσαφηνίσουν εννοιολογικά. Από τις αναφορές των νέων διαφαίνεται η σημαντικότητα του έρωτα και των σχέσεων για τον άνθρωπο, και φυσικά ό,τι προκύπτει από τα παραπάνω σε επίπεδο συναισθήματος, αλληλεπίδρασης και διαμοιβής. Τέλος τίθενται περαιτέρω προβληματισμοί, προκύπτουν νέα βαθύτερα ερωτήματα και δίνονται εναύσματα για αναζήτηση. Λαμβάνοντας λοιπόν υπ' όψιν τα ανωτέρω προτείνεται κατά συνέπεια η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

Λέξεις κλειδιά: νέοι, έρωτας, σχέσεις, ποιοτική μεθοδολογία.

ANE.30.1.3: Παράγοντες πρόβλεψης και συνέπειες της βίας στις ερωτικές σχέσεις μεταξύ νεαρών ενηλίκων

Μαρία Ματσαγγίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Παναγιώτης Σταυρινίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η μελέτη απέδειξε πως η Ψυχοπαθητική προσωπικότητα, το Στυλ προσκόλλησης και η Ταυτότητα του ατόμου, αποτελούν ικανούς παράγοντες πρόβλεψης θυματοποίησης στην ερωτική σχέση. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, Αμφιθυμικό ή Αποδιοργανωμένο Στυλ προσκόλλησης και Αρνητική ή Διάχυτη Ταυτότητα καθιστούν το άτομο επιρρεπές σε θυματοποίηση. Ως αποτέλεσμα αυτής της θυματοποίησης εντός της ερωτικής σχέσης, προκαλείται στο άτομο Κατάθλιψη, μειωμένη Αυτοεικόνα και μειωμένο Άγχος. Καταλήγοντας, η βία στις ερωτικές σχέσεις αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ψυχοσωματική υγεία του ατόμου και βρίσκεται σε υψηλά ποσοστά της τάξης του 45%, θέτοντας στη θέση

του θύματος συχνότερα άνδρες, ωστόσο μπορεί αν προβλεφθεί μέσα από τα χαρακτηριστικά επικινδυνότητας του ατόμου, μειώνοντας έτσι την πιθανότητα ανάπτυξής της.

Λέξεις κλειδιά: Θυματοποίηση, Ερωτικές Σχέσεις, παράγοντες πρόβλεψης, συνέπειες.

ANE.30.1.4: Couples' share of childcare: Factors that Influence Fathers' Involvement in Three European Countries: 2000-2010

Kyriaki Giannakou, *University of East Anglia*

Sara Connolly, *University of East Anglia*

Margaret O'Brien, *Institute of Education*

The increasing proportion of dual-earner families has questioned men's family roles and has weakened the policies, and norms that used to support the prevailing male breadwinner-female caregiver model. The need for fathers that are actively engaged in the care of children beyond their economic support is demonstrated by evidence showing that there are multiple positive effects from father involvement on children's well-being, mothers' employability and career pursuit, reconciliation of work family life and gender equity. Currently, it is broadly accepted that fathering is strongly contextualised and influenced by factors that move beyond individual characteristics and include bidirectional relationships among the father, the child and the mother, as well as co-parental factors, and factors associated with the larger context within which the father and child are embedded. This study aims to address previous gaps in the field of family studies by providing one of the few cross national comparisons of father involvement in dual-parent families utilising household level data. Time diary data from national representative samples across three European countries (Denmark, Netherlands, and France) and across two time periods (around 2000 and 2010) will be employed in order to assess mothers' and fathers' time in child-care activities. These countries not only represent different contextual factors but also provide couple-level data at both time periods. Time trend analysis on parental time with children and multivariate analyses will be performed to test the effects of various roles and attributes (e.g., parental education, occupation, gender role attitudes, and work place features) on childcare sharing. These analyses may be

also conducted via multi-level techniques. The outputs of this study are expected to lead to significant contributions that will inform academics and practitioners alike.

Keywords: father involvement, childcare, time use

ANE.30.1.5: Συμμετοχή της μητέρας στη ζωή του παιδιού με αυτισμό και κοινωνικό δίκτυο: μια μελέτη περίπτωσης

Μαρία Καλεσίου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μαρία Κυπριωτάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μαρία Μαρκοδημητράκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης είναι να διερευνήσει τα συναισθήματα μιας μητέρας παιδιού με αυτισμό, την προσαρμογή της στη νέα κατάσταση ως μητέρα παιδιού με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση, τη συμμετοχή της στη φροντίδα των παιδιού, αλλά και τις σχέσεις της με τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας και τον ρόλο του κοινωνικού δικτύου. Η ποιοτική αυτή έρευνα διεξήχθη με βάση δέκα ημι-δομημένες συνεντεύξεις, προκειμένου να εξεταστούν οι εμπειρίες της μητέρας ενός παιδιού με αυτισμό από τη γέννηση του παιδιού μέχρι σήμερα. Οι εμπειρίες της μητέρας περιλαμβάνουν τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις της μετά από τη διάγνωση και σε διαφορετικές ηλικίες του παιδιού, τις αντιλήψεις της για τη διαφορετικότητα, τη σχέση της με τον σύντροφο, τη σχέση της με το παιδί με αυτισμό, τη σχέση της με τους παππούδες-γιαγιάδες, τα αδέρφια της, το κοινωνικό σύνολο (φίλους, συγγενείς), τον ρόλο των ειδικών στο πλαίσιο της συγκεκριμένης οικογένειας, τον ρόλο των εκπαιδευτικών, τις απόψεις της σχετικά με την μελλοντική πορεία του παιδιού και τα πιθανά πλαίσια στήριξης κ.ά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι παρά τα αρχικά αρνητικά συναισθήματα εμπλέκεται ενεργά στη ζωή του παιδιού της, καθώς και στο εκπαιδευτικό πρόγραμμά του. Μάλιστα, θεωρεί τις σχέσεις με τα μέλη της οικογένειας και το κοινωνικό δίκτυο ως ζωτικής σημασίας, καθώς συχνά βιώνει κοινωνική απομόνωση λόγω των δυσκολιών του παιδιού, που ανακόπτουν την ανάπτυξη και τη διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων.

Λέξεις-κλειδιά: αυτισμός, μητέρα, κοινωνικό δίκτυο

ANE.30.1.6: Πατέρες παιδιών με και χωρίς εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση: συμμετοχή στην ανατροφή και στη ζωή του παιδιού

Παναγιώτα Τσίγκου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μαρία Καλεσίου, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Μαρία Κυπριωτάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Γεώργιος Κυπριωτάκης, *The University of Texas*

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να ανιχνεύσει τις αντιλήψεις των γονέων παιδιών με και χωρίς εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση σχετικά με τη συμμετοχή των πατέρων στην ανατροφή και στη ζωή του παιδιού τους (πραγματική και ιδανική συμμετοχή). Συγκεκριμένα, η παρούσα ερευνητική μελέτη καλείται να απαντήσει στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα: 1. Υπάρχει διαφορά στην πραγματική συμμετοχή των πατέρων ανάμεσα σε γονείς παιδιών με και χωρίς εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση; 2. Υπάρχει διαφορά στην εννοιολογική αντίληψη για την ιδανική συμμετοχή των πατέρων στους γονείς ενός παιδιού με εμπόδια και στους γονείς ενός παιδιού χωρίς εμπόδια; Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 93 γονείς παιδιών από τους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης και των νομών της Κρήτης (Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Αγίου Νικολάου). Προκειμένου να αξιολογηθεί η πραγματική και η ιδανική συμμετοχή του πατέρα στη ζωή του παιδιού χορηγήθηκε ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο αξιολογεί τις αντιλήψεις των γονέων (Fthenakis, 1998). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι πατέρες παιδιών με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση συμμετέχουν λιγότερο στην ανατροφή και γενικότερα στη ζωή του παιδιού σε σύγκριση με τους πατέρες παιδιών χωρίς εμπόδια, ενώ δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δυο ομάδες όσον αφορά στις αντιλήψεις τους για την ιδανική συμμετοχή του πατέρα.

Λέξεις-κλειδιά: πατέρες παιδιών με εμπόδια, πραγματική και ιδανική συμμετοχή

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 30.2

Θέματα Ψυχοπαθολογίας

ΑΝΕ.30.2.1: Αλεξιθυμία και Αντισταθμισμένη Γονεϊκότητα στη Διαδικτυακή Κατάχρηση. Ο Ρόλος της Κατάθλιψης

Παναγιώτα Σορανίδου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αντωνία Παπαστυλιανού, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τη σχέση ανάμεσα στην Κατάχρηση του Διαδικτύου και την Αλεξιθυμία. Δίνεται έμφαση στο ρόλο της αντισταθμισμένης γονεϊκότητας και πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται να ερευνηθεί εάν ο τύπος γονεϊκού δεσμού της παιδικής ηλικίας, σχετίζεται με την επιρρέπεια στην αλόγιστη χρήση του διαδικτύου. Τέλος, εξετάζονται οι έμμεσες επιδράσεις της Κατάθλιψης στη σχέση της Διαδικτυακής Κατάχρησης τόσο με την Αλεξιθυμία, όσο και την Αντισταθμισμένη Γονεϊκότητα. Για τον παραπάνω στόχο χρησιμοποιήθηκε δείγμα $N = 206$ φοιτητών κοινωνικών, θεωρητικών και θετικών σπουδών ελληνικών Ιδρυμάτων, από 18 έως 25 ετών, που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο διαδικτυακής κατάχρησης IAT (Young, 1998), στην κλίμακα Αλεξιθυμίας του Τορόντο (Bagby, Parker & Taylor, 1994), στην κλίμακα κατάθλιψης CES – D scale (Radloff, 1977) και στην κλίμακα μέτρησης του γονεϊκού δεσμού PBI των Parker, Tupling και Brown (1979). Παράλληλα χορηγήθηκε αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών πληροφοριών (είδος σπουδών, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση της πατρικής οικογένειας κ.λπ) αλλά και πληροφοριών σχετικά με τους λόγους χρήσης του διαδικτύου. Τα ευρήματα έδειξαν στατιστικώς σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην Αλεξιθυμία και τη διαδικτυακή κατάχρηση ενώ δεν παρατηρήθηκε προβλεπτική ικανότητα των παραμέτρων του γονεϊκού δεσμού στη διαδικτυακή κατάχρηση. Περαιτέρω, η ανάλυση παλινδρόμησης για έλεγχο έμμεσων επιδράσεων της Κατάθλιψης στην πρόβλεψη της κατάχρησης τόσο από την Αλεξιθυμία όσο και από το γονεϊκό δεσμό, δεν κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα. Τα παραπάνω ευρήματα, συζητούνται αφενός προς την κατεύθυνση πιθανής αναθεώρησης του φαινομένου της Διαδικτυακής Κατάχρησης, σε σχέση με όσα αποτυπώνει η σύγχρονη διεθνής ερευνητική βιβλιογραφία, αφετέρου δε προς την

κατεύθυνση μιας προσέγγισης της Κατάχρησης των ηλεκτρονικών μέσων από διαφορετική σκοπιά με ευρύτερες προεκτάσεις στη θεραπευτική πράξη.

Λέξεις κλειδιά: Διαδικτυακή Κατάχρηση, Αλεξιθυμία, Αντιλαμβανόμενη Γονεϊκότητα, Κατάθλιψη.

ANE.30.2.2: Η σχέση μεταξύ Συναισθηματικής Νοημοσύνης και χαρακτηριστικά Μεταιχμιακής Διαταραχής της Προσωπικότητας σε παιδιά: Ο ρυθμιστικός ρόλος της προσκόλλησης και ο διαμεσολαβητικός ρόλος της συναισθηματικής διαθεσιμότητας

Φίλια-Άννα Χριστοδούλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της Συναισθηματικής Νοημοσύνης (Trait Emotional Intelligence) και των χαρακτηριστικών Μεταιχμιακής Διαταραχής της Προσωπικότητας (ΜΔΠ) σε παιδιά. Η ΜΔΠ, η οποία διαγιγνώσκεται συνήθως σε άτομα άνω των 18 ετών, συσχετίζεται με έντονη δυσφορία τόσο για τους πάσχοντες όσο και για τις οικογένειες τους, ενώ είναι ευρέως γνωστή ως ιδιαίτερα δύσκολη στη θεραπεία της. Με αυτά υπόψη, είναι απαραίτητη η εις βάθος κατανόηση του πως διαμορφώνεται η διαταραχή κατά την ανάπτυξη, καθώς και ο εντοπισμός των παραγόντων οι οποίοι αυξάνουν το ρίσκο για μετέπειτα διάγνωση της ΜΔΠ, για σκοπούς πρόληψης και θεραπείας. Το δείγμα της διατμηματικής αυτής μελέτης θα αποτελείται από παιδιά 12 και 16 ετών από Γυμνάσια και Λύκεια της Κύπρου και τους γονείς τους. Θα εξεταστεί η Συναισθηματική Νοημοσύνη (ΣΝ; TEIQue, v.150 Petrides, Pita & Kokkinaki, 2007), οι τύποι Προσκόλλησης (ASCQ; Finzi et al., 1996), η Συναισθηματική Διαθεσιμότητα (ΣΔ; LEAP, Lum, 1999) και τα χαρακτηριστικά ΜΔΠ (BPFSC; Crick, Murray-Close & Woods, 2005). Θα πραγματοποιηθεί Διερευνητική και Επιβεβαιωτική Ανάλυση Παραγόντων για μελέτη της παραγοντικής δομής του TEIQue και BPDF, αναλύσεις Πολλαπλής Παλινδρόμησης και Δομικά Μοντέλα Εξισώσεων προκειμένου να ελεγχθούν οι υποθέσεις της έρευνας οι οποίες έχουν ως εξής: α) Η ΣΝ των παιδιών θα προβλέπει τα χαρακτηριστικά ΜΔΠ και στις δύο ηλικιακές ομάδες β) Χαμηλότερη γονεϊκή ΣΝ θα συσχετίζεται με χαμηλότερη ΣΝ και χαμηλότερη ΣΔ στα παιδιά, γ) Η προσκόλληση θα λειτουργήσει ως ρυθμιστικός παράγοντας στη σχέση

μεταξύ ΣΝ και χαρακτηριστικών ΜΔΠ δ) Η ΣΔ θα λειτουργήσει ως διαμεσολαβητικός παράγοντας μεταξύ ΣΝ και χαρακτηριστικών ΜΔΠ ε) ο αγχώδης-αμφίθυμος τύπος προσκόλλησης θα σχετίζεται με περισσότερα χαρακτηριστικά ΜΔΠ παρά οποιονδήποτε άλλο τύπο προσκόλλησης.

ΑΝΕ.30.2.3: Στρατηγικές coping και ψυχική υγεία σε εφήβους : Διαφορές φύλου και ηλικίας

Ηλίας Μπεζεβέγκης, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σπύρος Τάνταρος, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ασημίνα Ράλλη, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κώστας Μυλωνάς, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το στρες και το άγχος είναι ένα πολύ σύνηθες στοιχείο της καθημερινής ζωής του ανθρώπου. Η έρευνα έχει δείξει ότι παρατεταμένες περιόδους άγχους συνδέονται με προβλήματα προσαρμογής και ψυχικής υγείας. Οι τρόποι τους οποίους υιοθετεί το άτομο για την αντιμετώπιση αγχογόνων καταστάσεων (coping) φαίνεται πως παρεμβαίνουν στην - και πιθανώς τροποποιούν τη - σχέση αυτή. Υπάρχουν πολλαπλές ενδείξεις ότι ορισμένες στρατηγικές coping α) διαφέρουν μεταξύ των δύο φύλων αλλά και μεταξύ ομάδων διαφορετικών ηλικιών και β) συνδέονται με προβλήματα συμπεριφοράς και ψυχικής υγείας περισσότερο από ό,τι άλλες. Τέτοιες στρατηγικές είναι η αποφυγή του προβλήματος, η απομόνωση και η απραξία. Η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο να αναδείξει τις διαφορές φύλου και ηλικίας στη χρήση των στρατηγικών coping και στη σχέση τους με προβλήματα εσωτερίκευσης / εξωτερίκευσης σε εφήβους 12 – 16 ετών. Συμμετέχοντες ήταν 299 μαθητές (με παρόμοια ποσοστά αγοριών και κοριτσιών) ηλικίας 12, 14 και 16 ετών. Τα ψυχοτεχνικά μέσα ήταν η κλίμακα Στρατηγικές Αντιμετώπισης Καταστάσεων Άγχους (ΣΑΚΑ) και το Ερωτηματολόγιο Achenbach, τα οποία συμπληρώθηκαν από τους ίδιους τους μαθητές. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ορισμένες διαφορές φύλου και ηλικίας στη χρήση των στρατηγικών coping καθώς και στη σχέση coping και ψυχικής υγείας. Φαίνεται πως ο κρίσιμος παράγων που καθορίζει τη σχέση αυτή είναι ο συνδυασμός ηλικίας, φύλου και είδους στρατηγικής coping.

ANE.30.2.4: Υπάρχει ομοιότητα στο γενετικό υπόβαθρο του αυτισμού και των χαρακτηριστικών σκληρότητας (CU Traits);

Γεωργία Ζαχαράκη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αλέξανδρος Λόρδος, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κώστας Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Είναι ευρέως γνωστό πως μια από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τόσο άτομα με αυτισμό όσο και άτομα με χαρακτηριστικά σκληρότητας (ή αλλιώς ψυχοπάθεια) είναι αυτές των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και γενικότερα να προσαρμοστούν στην κοινωνία σύμφωνα με τις κοινωνικές επιταγές που επιδεικνύει. Η διάγνωση του αυτισμού αναμένουμε ότι θα γίνει στα πρώτα χρόνια της ζωής του ατόμου, καθώς αποτελεί μια νευροαναπτυξιακή διαταραχή. Μερικά από τα συμπτώματα που εμφανίζουν άτομα με αυτισμό πέρα από την ελλειμματική επικοινωνία είναι τα στερεοτυπικά μοτίβα συμπεριφοράς, τα γνωστικά ελλείμματα, τα υψηλά επίπεδα άγχους και η επιθετική συμπεριφορά. Από την άλλη μεριά, στην περίπτωση των χαρακτηριστικών σκληρότητας, ολοένα και περισσότερες έρευνες στοχεύουν στην νηπιακή ηλικία για να ανιχνεύσουν την εν λόγω διαταραχή, ελέγχοντας συστηματικά την ανάπτυξη ή μη των προ-κοινωνικών συναισθημάτων των παιδιών. Συγκεκριμένα, η αδυναμία των ατόμων με χαρακτηριστικά σκληρότητας να αναπτύξουν προκοινωνικά συναισθήματα, μειώνει σημαντικά την αποκρισιμότητά τους στις διάφορες διαπροσωπικές σχέσεις και γενικότερα χαρακτηρίζονται από πενιχρές ικανότητες επίλυσης καθημερινών και απλών προβλημάτων και είναι πιθανό να εμφανίσουν σε πιο προχωρημένη ηλικία αντικοινωνική συμπεριφορά λόγω της επιθετικότητας που παρουσιάζουν. Λόγω αυτών των ομοιοτήτων είναι σημαντικό να γίνει περαιτέρω ανάλυση κατά πόσο υπάρχει κοινό γενετικό υπόβαθρο ανάμεσα στον αυτισμό και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Το δείγμα αποτελείται από 200 έφηβους, ηλικίας 12- 16 χρονών, οι οποίοι μέσω του πρωτοκόλλου συνέντευξης CPDI-5 ανιχνεύτηκε κατά πόσο έχουν χαρακτηριστικά σκληρότητας και χαρακτηριστικά αυτιστικού φάσματος. Επιπρόσθετα, συλλέχθηκε από αυτούς, καθώς επίσης κι από τους γονείς τους βιολογικό δείγμα (σιέλου) με σκοπό να αναλυθούν τα γονίδια που σχετίζονται με τις δύο διαταραχές. Για τους εφήβους που ανιχνεύτηκε ο αυτισμός, θα γίνει περαιτέρω συλλογή δεδομένων με

το εργαλείο SRS (Social Responsiveness Scale) μετά από επικοινωνία με τις μητέρες των εφήβων. Θα γίνει στοχευμένη ανάλυση πολυμορφισμών των γονιδίων που φαίνεται μέσα από τη βιβλιογραφία να έχουν ως φαινότυπο τα κοινά συμπτώματα που εμφανίζονται και στις δύο διαταραχές. Όσο για τα αποτελέσματα αναμένεται πως θα βρεθούν κοινοί πολυμορφισμοί στα γονίδια ανάμεσα στον αυτισμό και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, γι' αυτό το λόγο παρατηρούμε και κάποια κοινά συμπτώματα.

ΑΝΕ.30.2.5: Ψυχοφυσιολογικές μετρήσεις επιβεβαιώνουν το Τριαρχικό Μοντέλο Ψυχοπάθειας σε άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά κατά την παρακολούθηση αρνητικά φορτισμένων σκηνών

Μαρία Σίκκη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μελίνα Νικόλ Κοιρανίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κώστας Α. Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το Τριαρχικό Μοντέλο Ψυχοπάθειας (Patrick, 2009) αποτελεί ένα έγκυρο εργαλείο για τη μελέτη των ψυχοπαθολογικών χαρακτηριστικών, τόσο σε τυπικά αναπτυσσόμενο αλλά και σε παθολογικό πληθυσμό. Συνδυάζει τις επικρατέστερες θεωρίες για την ανάπτυξη της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και σύμφωνα με το μοντέλο εμπεριέχει τρεις παράγοντες: (1) την άρση αναστολών (disinhibition), η οποία αντικατοπτρίζει τάσεις ανευθυνότητας και παρορμητικότητας· (2) την τόλμη (boldness), που χαρακτηρίζεται από χαμηλό άγχος και ριψοκίνδυνες ενέργειες και (3) τα χαρακτηριστικά σκληρότητας (meanness), τα οποία συνδέονται με χαμηλή ενσυναίσθηση και απουσία ενοχών. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των παραγόντων του Τριαρχικού Μοντέλου Ψυχοπάθειας με ψυχοφυσιολογικές αντιδράσεις σε συναισθηματικά ερεθίσματα σε συνολικό δείγμα 88 νεαρών ενηλίκων ($M_{age} = 19.95$, $SD = 1.02$). Τα άτομα επιλέχθηκαν μέσα από ένα μεγαλύτερο δείγμα 1893 μαθητών, μετά από μια διαδικασία ανίχνευσης χαρακτηριστικών αντικοινωνικής συμπεριφοράς, κατά την διάρκεια της εφηβείας. Πριν την πειραματική φάση, οι συμμετέχοντες συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο του Τριαρχικού Μοντέλου Ψυχοπάθειας και στη συνέχεια παρακολούθησαν σκηνές βίαιου, ερωτικού και ουδέτερου περιεχομένου. Κατά την παρακολούθηση των ταινιών ένας αιφνίδιος ήχος ακουγόταν ανά τυχαία

χρονικά διαστήματα και γινόταν καταγραφή της αντανακλαστικής κίνησης ξαφνιάσματος, των καρδιακών παλμών και της εφίδρωσης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι ο παράγοντας της τόλμης συνδέεται με χαμηλότερους καρδιακούς παλμούς, όχι μόνο στην αρχική καταγραφή (baseline) αλλά και κατά την παρακολούθηση των βίαιων σκηνών, επικυρώνοντας τη σχέση αυτού του παράγοντα με τη μειωμένη εκδήλωση φόβου. Το αντανακλαστικό ξαφνιάσματος κατά τις βίαιες ταινίες συνδέεται με τον παράγοντα των χαρακτηριστικών σκληρότητας, κάτι που επιβεβαιώθηκε από τις αυτοαναφορές των συμμετεχόντων. Αυτό το αποτέλεσμα επιβεβαιώνει προηγούμενες έρευνες που αναφέρονται στην χαμηλή ενεργοποίηση της αμυγδαλής στα συγκεκριμένα άτομα. Επιπλέον, ο παράγοντας άρσης των αναστολών συνδέθηκε μόνο με τις αυτοαναφορές των συμμετεχόντων για τη μειωμένη ικανότητα ελέγχου των παρορμήσεων (suppression). Τα ευρήματα υποδεικνύουν την ύπαρξη βιολογικών δεικτών για τον εντοπισμό ατόμων με αντικοινωνική συμπεριφορά και ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών.

Κλειδιά: Τριαρχικό Μοντέλο Ψυχοπάθειας; ψυχοφυσιολογικές μετρήσεις; ηλεκτρομυογράφημα; αντανακλαστικό ξαφνιάσματος; αντικοινωνική συμπεριφορά

ANE.30.2.6: Πώς η ενσυναίσθηση επηρεάζεται από τα Προβλήματα Συμπεριφοράς και τα Περιορισμένα Προκοινωνικά Συναισθήματα

Μαρία Πετρίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μελίνα- Νικόλ Κοιρανίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κώστας Φάντη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η ετερογένεια των ατόμων με προβλήματα συμπεριφοράς οφείλεται στη διακύμανση των διαφόρων συναισθηματικών και συμπεριφορικών ελλειμμάτων που εμφανίζουν. Μία αποδεκτή μέθοδος διαχωρισμού των ατόμων με Προβλήματα Συμπεριφοράς είναι η παρουσία ή η απουσία των Περιορισμένων Προκοινωνικών Συναισθημάτων (Callous Unemotional). Τα περιορισμένα προκοινωνικά συναισθήματα αναφέρονται τόσο σε συναισθηματικές ελλείψεις, όπως η έλλειψη ενσυναίσθησης με άλλα άτομα, η περιορισμένη έκφραση των συναισθημάτων όσο και διαπροσωπικά προβλήματα. Ογδόντα οκτώ (N = 88; 53,4% γυναίκες, Μ.Ο

ηλικίας = 19.93, T.A = .99) συμμετέχοντες επιλέχθηκαν από ένα μεγαλύτερο δείγμα (n = 4073; 50,3% γυναίκες, M.O ηλικίας = 16.99, T.A = .91) κατά τη διάρκεια της εφηβείας, βάσει της συνολικής βαθμολογίας από επαναλαμβανόμενες μετρήσεις των συμπεριφορικών προβλημάτων και περιορισμένων προκοινωνικών συναισθημάτων. Στους συγκεκριμένους συμμετέχοντες χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο ψυχοπάθειας (TriPM) που περιλαμβάνει τους παράγοντες: Άρση αναστολών (disinhibition), τόλμη (boldness) και χαρακτηριστικά σκληρότητας (meanness). Η ενσυναίσθηση αξιολογήθηκε μετά την παρακολούθηση έξι βίαιων σκηνών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες με προβλήματα συμπεριφοράς, και περιορισμένα προκοινωνικά συναισθήματα εμφάνισαν: α) μειωμένη ενσυναίσθηση σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες, β) υψηλότερη άρση αναστολών και χαρακτηριστικά σκληρότητας, σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. γ) Μόνο τα άτομα με προβλήματα συμπεριφοράς εμφάνισαν υψηλή τόλμη. Τα ευρήματα αποδεικνύουν ότι η παρουσία των περιορισμένων προκοινωνικών χαρακτηριστικών με την αντικοινωνική συμπεριφορά συνδέεται με την έλλειψη ενσυναίσθησης- και όχι απλά η παρουσία των περιορισμένων προκοινωνικών συναισθημάτων (χωρίς αντικοινωνική συμπεριφορά). Επιπλέον, τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν το τριαρχικό μοντέλο ψυχοπάθειας, με τον παράγοντα τόλμη να σχετίζεται με τα προβλήματα συμπεριφοράς, ενώ η άρση αναστολών και τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, να σχετίζονται με τον συνδυασμό περιορισμένων προκοινωνικών συναισθημάτων και προβλημάτων συμπεριφοράς. Η διάκριση μεταξύ των προβλημάτων συμπεριφοράς με ή/και χωρίς μειωμένα προκοινωνικά συναισθήματα στη διάγνωση της Διαταραχής Διαγωγής, έχει προστεθεί στην πέμπτη έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου (DSM-V) και επιβεβαιώνεται από τα ευρήματα της έρευνας.

Λέξεις Κλειδιά: Ενσυναίσθηση, Προβλήματα Συμπεριφοράς, Περιορισμένα Προκοινωνικά, Συναισθήματα, Τριαρχικό Μοντέλο Ψυχοπάθειας

ΑΝΕ.30.2.7: Η Συσχέτιση μεταξύ Μακιαβελισμού και ΨυχοπάθειαςΙφιγένεια Στυλιανού, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Κώστας Βανδώρος, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*Κώστας Φάντης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Ο σκοπός αυτής της έρευνας είναι να εξετάσει τη σχέση μεταξύ Μακιαβελισμού και Ψυχοπάθειας, όπως και τη συσχέτιση μεταξύ Μακιαβελισμού, τόλμης, έλλειψης ευαισθησίας, και της έλλειψης αναστολών³. Με δείγμα 319 φοιτητών πανεπιστημίου, μετρήσαμε τις τρεις αυτές μεταβλητές και υποθέσαμε ότι τόσο η Ψυχοπάθεια όσο και ο Μακιαβελισμός, η τόλμη, η έλλειψη ευαισθησίας και η έλλειψη αναστολών θα έχουν θετική συσχέτιση. Συγκεκριμένα, στο δείγμα έλαβαν μέρος Κύπριοι φοιτητές πανεπιστημίου ηλικίας 18-25 ετών, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 2 μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τη νέα κλίμακα Μακιαβελισμού (Dahling, Whitaker & Levy 2009), και το δεύτερο το Τριαρχικό Ψυχοπαθητικό Εργαλείο (Triarchic Psychopathy Measure-TriPM) που έχει προταθεί από τους Patrick και τους συνεργάτες του το 2009, το οποίο χρησιμοποιήσαμε για να μετρήσουμε τη ψυχοπάθεια. Εντός της ανάλυσης αυτής, η Ψυχοπάθεια είναι κατηγοριοποιούμενη σε 3 υποκατηγορίες. Η έλλειψη αναστολών περιλαμβάνει τα συμπεριφοριστικά ελλείμματα που σχετίζονται με τη Ψυχοπάθεια, όπως η ένταση, μια τάση προς την παρορμητικότητα, επικέντρωση στην άμεση ικανοποίηση και προβλήματα στη ρύθμιση του συναισθήματος και της συμπεριφοράς. Η έλλειψη ευαισθησίας, αντιπροσωπεύει τα συναισθηματικά και διαπροσωπικά ελλείμματα, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης ενσυναίσθησης και συναισθηματικού δεσμού με τους άλλους ανθρώπους και μια τάση προς την εκμετάλλευση και τη σκληρότητα. Τέλος, η τόλμη παραπέμπει στη λειτουργική και κοινωνική πτυχή της Ψυχοπάθειας, όπου το άτομο είναι πρόθυμο να ρισκάρει χωρίς να τον ενδιαφέρουν οι επιπτώσεις, έχει αυτοπεποίθηση και υψηλή ανοχή στη πίεση, και εκδηλώνει επικίνδυνες συμπεριφορές (Patrick et al., 2009). Τα αποτελέσματα της εν λόγω

---

³ Οι όροι τόλμη, έλλειψη ενσυναίσθησης και έλλειψη αναστολών, μεταφράστηκαν από την συγγραφέα και αναφέρονται στους αγγλικούς όρους boldness, meanness, disinhibition αντίστοιχα.

έρευνας έδειξαν ότι η Ψυχοπάθεια, η τόλμη και η έλλειψη αναστολών συσχετίζονται αρνητικά με το Μακιαβελισμό, και ότι η έλλειψης ευαισθησίας έχει μηδενική συσχέτιση με το Μακιαβελισμό.

Λέξεις κλειδιά: Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, μακιαβελισμός, ψυχοπάθεια, πρώιμη εκδήλωση.

ANE.30.2.8: Μελέτη εκτίμησης του διαδικτυακού εθισμού σε μαθητές αστικών και αγροτικών περιοχών

Άντρη Ευσταθίου, *Frederick university*

Αλέξης Σαμούτης, *Frederick university*

Εισαγωγή-Σκοπός: Η χρήση του διαδικτύου τα τελευταία χρόνια έχει παρουσιάσει σημαντική αύξηση σε παγκόσμιο επίπεδο και εκτιμάται ότι σήμερα ο αριθμός των χρηστών ξεπερνάει τα 1,7 δις. άτομα. Στην Κύπρο, η χρήση του διαδικτύου έχει εξαπλωθεί τόσο στις αστικές όσο και στις αγροτικές της περιοχές, χωρίς κανένα περιορισμό πρόσβασης. Το διαδίκτυο είναι ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο. Χρησιμοποιείται για αγορές, επικοινωνία με συγγενείς και φίλους σε όλο τον κόσμο, εργασία, παιχνίδι, γνώση, πληροφόρηση αλλά και ψυχαγωγία. Η κατάχρηση του διαδικτύου όμως μπορεί να καταλήξει σε ένα μεγάλο πρόβλημα αντί για ωφέλεια. Υπάρχει μεγάλος προβληματισμός σχετικά με την υπερβολική χρήση του διαδικτύου και την πιθανότητα αυτή να οδηγεί σε εθισμό. Ο διαδικτυακός εθισμός, νόσημα εξάρτησης της τελευταίας δεκαετίας, έχει αναγνωριστεί σε σημαντικό αριθμό εφήβων στις ανεπτυγμένες χώρες. Χαρακτηρίζεται από υπερβολική χρήση και εξαρτώμενη συμπεριφορά, η οποία επηρεάζει αρνητικά τη σωματική, ακαδημαϊκή και κοινωνική ζωή του χρήστη. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διαπιστωθεί η έκταση και η ένταση του διαδικτυακού εθισμού σε μαθητές τρίτης λυκείου στην Κύπρο, καθώς επίσης να εντοπιστούν τυχόν διαφορές που υπάρχουν μεταξύ μαθητών αστικών και αγροτικών περιοχών. Μεθοδολογία: Για το λόγο αυτό, διεξήχθη ποσοτική έρευνα, με το διαγνωστικό ερωτηματολόγιο της Young σε 303 μαθητές Παγκύπρια. Ως μέθοδος δειγματοληψίας εφαρμόστηκε η στρωματοποιημένη, αναλογική, τυχαία δειγματοληψία. Αποτελέσματα: Μέσα από την έρευνα διαφάνηκε ότι το 99% των ερωτηθέντων είναι χρήστες του διαδικτύου

και έχουν πρόσβαση σε αυτό από το σπίτι ή από το κινητό τους τηλέφωνο. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ποσοστό εθισμού 9,6% στο σύνολο των ερωτηθέντων και δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο υπό εξέταση κατηγοριών. Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα, ότι δηλαδή υπάρχει εθισμός στο διαδίκτυο στους μαθητές τρίτης λυκείου. Τα πορίσματα της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας, προσφέρουν προτάσεις για πιθανούς τρόπους αντιμετώπισης και μέτρα πρόληψης μέσα στα πλαίσια της δημόσιας υγείας που απευθύνονται στο οικογενειακό περιβάλλον και σε κάθε εμπλεκόμενο φορέα.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 30.3

Κλινική και Νευροψυχολογική Αξιολόγηση

ANE.30.3.1: Psychometric and Cognitive Correlates of Temperament and Character in a Large Cohort of Healthy Adults

Leda Karagiannopoulou, *University of Crete*

Sándor Rózsa, *Eötvös Loránd, Washington University*

Chrysoula Zouraraki, *University of Crete*

Penny Karamaouna, *University of Crete*

Panos Bitsios, *University of Crete*

Claude Robert Cloninger, *Washington University*

Stella G. Giakoumaki, *University of Crete*

Cloninger's biopsychological model differentiates between Temperament (individual differences in percept-based skills) and Character (individual differences in concept-based goals and values) personality dimensions. Temperament/Character traits have been associated with performance in cognitive tasks in clinical samples, psychiatric high-risk groups and non-clinical populations. The aims of this study were a) to describe reliability and gender differences between Temperament (Novelty Seeking-NS, Harm Avoidance-HA, Reward Dependence-RD, Persistence-PS) and Character (Self-Directedness-SD, Cooperativeness-CO, Self-Transcendence-ST) dimensions assessed with the Revised-Temperament and Character Inventory (TCI-R); b) explore the factor-structure of TCI-R; c) assess the association of TCI-R dimensions with schizotypy; d) examine the association of TCI-R dimensions and schizotypy with

subjective cognitive complaints in a large Greek cohort. Four-hundred and eighty-three healthy adults recruited for the PreMES study (62.90% females; age-range: 18-65 years) completed the TCI-R, Schizotypal Personality Questionnaire (SPQ) and Cognitive Failures Questionnaire (CFQ). Cronbach's alpha coefficients for Temperament varied between 0.80 (RD) to 0.93 (PS) and between 0.87 (ST) to 0.88 (SD and CO) for Character. Univariate ANOVAs revealed that women had higher HA, RD and CO (p values < 0.005). In separate principal component analyses with Promax rotation, the expected four Temperament and three Character factors were extracted (Eigenvalues > 1), which explained 66.61% and 59.29% of the variance, respectively. Pearson correlations revealed that high HA and ST along with low RD, SD and CO correlated with high SPQ-score (p values < 0.001). Separate linear regressions, controlling for the confounding effects of age, demonstrated that high HA, ST, SPQ-score and low SD were associated with high CFQ total-score (p values < 0.001; R^2 range: 0.059-0.238). The findings support the high internal consistency, construct validity and cross-cultural applicability of the TCI-R in the Greek context. Also, the study establishes associations between Temperament/Character traits with schizotypy and self-perceived cognitive decline, suggesting a potential utility of the TCI-R in schizophrenia and spectrum research.

Key words: Temperament and Character Inventory, personality, self-perceived cognitive functioning

ANE.30.3.2: Επίδραση του φύλου και της ηλικίας στις επιδόσεις παιδιών σε νευροψυχολογικές δοκιμασίες: κανονιστικά δεδομένα

Χαράλαμπος Κάβουρας, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μαίρη Κοσμίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μάριος Κωνσταντίνου, *Πανεπιστήμιο Λευκωσίας*

Το πρόσφατο έντονο ενδιαφέρον για τη νευροψυχολογική εκτίμηση στην Κύπρο και την Ελλάδα έχει εστιαστεί σε μεγάλο βαθμό στους ενήλικους. Είναι ελάχιστα τα ψυχομετρικά εργαλεία που εκτιμούν της νευροψυχολογικές διεργασίες στα παιδιά.

Διερευνήσαμε την επίδοση υγιών παιδιών 6-14 ετών στην Κύπρο (από την Κύπρο

και την Ελλάδα) σε συχνά χρησιμοποιούμενες νευροψυχολογικές δοκιμασίες με στόχο τη δημιουργία κανονιστικών δεδομένων: την παιδική μορφή του Trail Making Test (για την προσοχή), το Grooved Pegboard (για τη λεπτή κινητική επιδεξιότητα), τη Δυναμόμετρο Χειρός (για τυχόν ασυμμετρία στη δύναμη των άνω άκρων) και τη Δοκιμασία Ακουστικής Λεκτικής Μάθησης του Rey (RAVLT, για τη λεκτική μνήμη). Τα αποτελέσματά μας έδειξαν σταθερή βελτίωση σε όλες τις δοκιμασίες με την αύξηση της ηλικίας, αντικατοπτρίζοντας την αναπτυξιακή πορεία των παιδιών. Διαφορές φύλου, με υπεροχή των αγοριών, παρατηρήθηκαν σε δύο δοκιμασίες: στο Δυναμόμετρο Χειρός [κυρίαρχο χέρι: $F(1,220)=25,956, p<.001$], μη κυρίαρχο χέρι: $F(1,220)=31,741, p<.001$] και την καμπύλη μάθησης στο RAVLT [$F(1,220)=9,310, p=.003$, αλλά όχι άλλες μεταβλητές της δοκιμασίας αυτής]. Πιο συγκεκριμένα, οι διαφορές φύλου στο Δυναμόμετρο Χειρός αφορούσαν τα παιδιά 9-14 και όχι τα μικρότερα. Επίσης, στη μάθηση λέξεων, τα αγόρια έδειξαν μεγαλύτερη βελτίωση από την πρώτη έως την 5^η προσπάθεια από ότι τα κορίτσια, των οποίων η επίδοση ήταν πιο σταθερή εξ αρχής. Τα παρόντα ευρήματα δείχνουν τη σημασία της σύγκρισης ατομικών επιδόσεων με αυτήν υγιών παιδιών ακριβώς της ίδιας ηλικίας, δεδομένων αναπτυξιακών παραγόντων, και σε κάποιες περιπτώσεις, και του ίδιου φύλου. Θα παρουσιαστούν και κανονιστικά δεδομένα για τις δοκιμασίες αυτές για παιδιά στην Κύπρο και την Ελλάδα.

ΑΝΕ.30.3.3: Διερεύνηση των εκτελεστικών λειτουργιών σε ψυχογηριατρικούς ασθενείς με κατάθλιψη: Σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση και παρουσίαση πρώτων δεδομένων

Πέτρος Κεχαγιάς, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Αναστασία Κώνστα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Λουκάς Αθανασιάδης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στέλιος Καπρίνης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Κωνσταντίνος Φωκάς, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η μελέτη της αποδοτικότητας των εκτελεστικών λειτουργιών σε ψυχογηριατρικούς ασθενείς με διάγνωση Μείζονος Καταθλιπτικής Διαταραχής αποτελεί ένα πρόσφατα ανεπτυγμένο πεδίο έρευνας το οποίο προσφέρει αρκετές φορές αντικρουόμενα στοιχεία. Οι καταθλιπτικοί ψυχογηριατρικοί ασθενείς δεν αποτελούν έναν ομοιογενή πληθυσμό, καθώς οι αιτιακοί παράγοντες των καταθλιπτικών συμπτωμάτων, όπως και τα ίδια τα συμπτώματα, μπορούν να ποικίλουν σε μεγάλο βαθμό. Ο διαχωρισμός των ασθενών που συναντάται πιο συχνά γίνεται με βάση την χρονιότητα της διαταραχής και τη χρονική στιγμή της έναρξης των συμπτωμάτων. Η μελέτη των εκτελεστικών λειτουργιών αποτελεί ένα πεδίο έρευνας στη νευροψυχολογία το οποίο αναπτύχθηκε πρόσφατα. Έτσι, οι έρευνες που έχουν ασχοληθεί με την περιγραφή των εκτελεστικών λειτουργιών στην τρίτη ηλικία έχουν χρησιμοποιήσει εργαλεία τα οποία ελέγχουν κάποιους τομείς των γενικώς αποδεκτών εκτελεστικών λειτουργιών, παραβλέποντας άλλους. Η ύπαρξη ελλειμμάτων στις εκτελεστικές λειτουργίες σε ψυχογηριατρικούς ασθενείς με κατάθλιψη έχει στοιχειοθετηθεί επαρκώς στη διεθνή βιβλιογραφία, ωστόσο δεν υπάρχουν ξεκάθαρα δεδομένα για τους τομείς των εκτελεστικών λειτουργιών που υπολείπονται, τους παράγοντες που σχετίζονται με τις ελλειμματικές επιδόσεις, καθώς και τις διαφορές μεταξύ των ασθενών με βάση τη χρονιότητα της καταθλιπτικής διαταραχής. Η παρούσα μελέτη σκοπεύει να διερευνήσει τις διαφορές στις επιδόσεις των εκτελεστικών λειτουργιών σε ψυχογηριατρικούς ασθενείς με διάγνωση Μείζονος Καταθλιπτικής Διαταραχής, δίχως ανοϊκή συμπτωματολογία, με γνώμονα τη χρονιότητα της διαταραχής. Θα πραγματοποιηθεί σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση των πρόσφατων ερευνητικών μελετών και θα παρουσιαστούν τα πρώτα σημαντικά δεδομένα της

μελέτης η οποία διενεργείται στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής στο τμήμα Ιατρικής του Α.Π.Θ.

ΑΝΕ.30.3.4: Καρδιαγγειακή επιβάρυνση και γνωστική λειτουργία στους φυσιολογικούς ενήλικες: Πορίσματα από τη Νευρογνωστική Μελέτη Ενηλίκων

Αλίκη Βασιλειάδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Φώφη Κωνσταντινίδου, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το ποσοστό των ηλικιωμένων ατόμων άνω των 65 υπολογίζεται ότι θα διπλασιαστεί ανά το παγκόσμιο μέχρι το 2050, με αποτέλεσμα τη δραματική αύξηση της άνοιας που δίκαια θεωρείται ως η επιδημία του αιώνα. Οι παράγοντες κινδύνου για παθολογική γήρανση και άνοια καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα παραγόντων με κάποιους να είναι μεταβαλλόμενοι και ελέγξιμοι (π.χ. τρόπος ζωής, παχυσαρκία, υπερλιπιδημία) και κάποιους άλλους όχι (φύλο, ηλικία, γενετική προδιάθεση). Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει κατά πόσο υπάρχει συσχέτιση μεταβαλλόμενων παραγόντων που εμπλέκονται στην καρδιαγγειακή νόσο και συγκεκριμένα της αρτηριακής πίεσης, υπερλιπιδημίας και παχυσαρκίας με τη γνωστική έκπτωση. Το συνολικό δείγμα αποτελείτο από 536 Κύπριους όλοι από 65 ετών και άνω που συμμετέχουν στη Νευρογνωστική Μελέτη Ενηλίκων. Στα πλαίσια της μελέτης οι συμμετέχοντες αξιολογούνται με μία εκτενή νευροψυχολογική μπαταρία και παράλληλα γίνεται αιματολογικός έλεγχος. Βασική στατιστική ανάλυση για την παρούσα εργασία ήταν η μέθοδος της συσχέτισης ($\alpha = .01$). Υπήρχε αρνητική συσχέτιση του Δείκτη Μάζας Σώματος με έργα που μετρούν εκτελεστικές λειτουργίες όπως το Symbol-Digit Modalities Test ($r = -.137, p = .006$) και το Word Fluency 'Λέξεις από Φ' ($r = -.137, p = .005$). Επιπρόσθετα, υπήρχε αρνητική συσχέτιση της συστολικής αρτηριακής πίεσης (ΑΠ) με το Mini Mental State Exam το οποίο αξιολογεί τη γενική γνωστική εικόνα ($r = -.167, p = .000$). Ακόμη φάνηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ συστολικής ΑΠ και του έργου HVLT-R (λεκτική μνήμη) τόσο στη δοκιμασία καθυστερημένης ανάκλησης ($r = -.123, p = .007$) και αναγνώρισης ($r = -.151, p = .001$) όσο και στο συνολικό σκορ των άμεσων ανακλήσεων ($r = -.108, p = .015$). Υπήρχε αρνητική συσχέτιση της κακής χοληστερόλης με την καθυστερημένη ανάκληση της πρώτης ιστορίας του έργου Λογική Μνήμη ($r = -.114, p = .026$) καθώς

και θετική συσχέτιση της καλής χοληστερόλης με τον αριθμό των ορθών λέξεων που διαβάζονται σε 45 δευτερόλεπτα ($r=,142$, $p=,013$). Η παρούσα έρευνα συμβάλει στην κατανόηση του ρόλου μεταβαλλόμενων παραγόντων κινδύνου για εμφάνιση της ανοιακής κατάστασης, των οποίων ο έλεγχος και κατ'επέκταση η πρόληψη μπορεί να σχετίζεται με τον περιορισμό της γνωστικής γήρανσης.

Λέξεις κλειδιά: γνωστική γήρανση, γνωστικές δεξιότητες, αρτηριακή πίεση, παχυσαρκία, ηλικιωμένοι

ANE.30.3.5: Επίδραση του γονιδίου ApoE ε4 στις γνωστικές λειτουργίες

Κωνσταντίνος Μαροσιτόπουλος, Πανεπιστήμιου Κύπρου

Φώφη Κωνσταντινίδου, Πανεπιστήμιου Κύπρου

Το γονίδιο απολιποπρωτεΐνης (ApoE) και συγκεκριμένα ο πολυμορφισμός του ε4 θεωρείται ότι είναι σημαντικός βιολογικός παράγοντας κινδύνου για παθολογική γήρανση και δυνητικά να οδηγεί σε χαμηλότερες γνωστικές επιδόσεις. Τα ποσοστά εμφάνισης του ApoE διαφέρουν ανάλογα με τον πληθυσμό και την φυλή, ενώ δεν είναι ξεκάθαρος ο ρόλος του στην φυσιολογική γήρανση. Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να εξετάσει αν η ύπαρξη του γονιδίου ApoE οδηγεί σε χαμηλότερες επιδόσεις των τυπικών ατόμων σε γνωστικά έργα. Τριακόσια τέσσερα (304) άτομα ελέγχθηκαν γονοτυπικά για το ApoE. Υπάρχουν 6 συνδυασμοί του ApoE (ε2/ε2, ε2/ε3, ε2/ε4, ε3/ε3, ε3/ε4, ε4/ε4). Από τους 304 συμμετέχοντες οι 229 (42,7%) είχαν τον πολυμορφισμό ε3/ε3, 35 (6,5%) τον ε2/ε3 και 3 (0,4%) είχαν τον ε2/ε2. Συνολικά, 37 άτομα είχαν ένα τουλάχιστον αντίγραφο ε4. Αυτοί, συγκρίθηκαν με 37 άτομα που είχαν τον πολυμορφισμό ε3/ε3, που θεωρείται ότι δεν επηρεάζει τις γνωστικές επιδόσεις, και ταιριάχτηκαν ως προς την ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο. Συνολικά, τα εβδομήντα τέσσερα (74) τυπικά άτομα, ήταν ηλικίας 63 με 90 από την κοινότητα και εξετάστηκαν σε νευροψυχολογικές δοκιμασίες. Τα άτομα με τουλάχιστον ένα αντίγραφο του ε4 είχαν χαμηλότερες νοητικές επιδόσεις από τα άτομα χωρίς. Συγκεκριμένα, υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της επίδοσής τους, στη σύντομη εξέταση της νοητικής κατάστασης (MMSE) ($p = .003$) και αρνητική σχέση μεταξύ του ApoE και του MMSE,

$r = -.343$, $p = .003$. Επιπλέον, η ιεραρχική πολλαπλή παλινδρόμηση έδειξε ότι τα χρόνια εκπαίδευσης προβλέπουν στατιστικά σημαντικά την επίδοση στο MMSE, $\beta = .389$, $p = .002$ ενώ, όταν προστεθεί ο παράγοντας του γονιδίου, αυξάνεται η αποτελεσματικότητα του μοντέλου για τα χρόνια εκπαίδευσης και το ApoE, $\beta = .400$, $p = .001$, $\beta = -.358$, $p < .0001$ αντίστοιχα. Το ApoE είναι ένας σημαντικός γενετικός παράγοντας για την γνωστική έκπτωση στον τυπικό πληθυσμό της Κύπρου.

Λέξεις Κλειδιά: ApoE, γνωστική γήρανση, άνοια

ANE.30.3.6: Συσχετιση σωματικής ασκήσης και ανοιας σε ελληνικο πληθυσμο ηλικιωμενων

Μελίνα Αστυρακάκη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μαίρη Κοσμίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μαίρη Γιαννακούλια, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Θέμης Δαρδιώτης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Γιώργος Χατζηγεωργίου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Νίκος Σκαρμέας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πρόσφατες έρευνες έχουν υποστηρίξει την ανασταλτική επίδραση της σωματικής άσκησης στη γνωστική έκπτωση κατά τη γήρανση. Με βάση αυτά τα ευρήματα, διερευνήσαμε τη σωματική άσκηση ως πιθανό προβλεπτικό παράγοντα για την εμφάνιση ήπιας γνωστικής διαταραχής και άνοιας σε ηλικιωμένους. Συμμετέχοντες ήταν 1077 τυχαία επιλεγμένα ηλικιωμένα άτομα άνω των 64 ετών μιας εκτενέστερης επιδημιολογικής μελέτης. Ειδικότερα, οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες ανάλογα με την κλινική διάγνωση: ήπια γνωστική διαταραχή, άνοια και υγιής ομάδα ελέγχου. Για την εξέταση της μεταβλητής «σωματική άσκηση» χρησιμοποιήθηκε ένα σύντομο επικυρωμένο ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς (το Harokopio Physical Activity Questionnaire - HAPAQ), το οποίο συλλέγει πληροφορίες σχετικές με τη σωματική άσκηση της προηγούμενης εβδομάδας και εκτιμά έτσι ένα μέσο επίπεδο σωματικής δραστηριότητας για τον κάθε συμμετέχοντα. Επιπλέον μεταβλητή ήταν η ερώτηση για το μέσο χρόνο σωματικής άσκησης ανά εβδομάδα πριν την ηλικία των 50 ετών. Τα αποτελέσματα

μας δεν έδειξαν σχέση της σωματικής άσκησης --τρέχουσας ($\beta=.039$, $t=.943$, $p=.346$) και παλαιότερης ($\beta=-.058$, $t=-1.406$, $p=.160$) -- με την εμφάνιση γνωστικής εξασθένησης ή άνοιας, αλλά μόνο της ηλικίας ($\beta=.252$, $t=6.084$, $p<.001$) [$R^2=.074$, $F(3,555)=14.777$, $p<.001$]. Όμως, μια σύγκριση της παρούσας σωματικής άσκησης με αυτήν πριν την ηλικία των 50 ετών, έδειξε ότι, η αύξηση των επιπέδων σωματικής δραστηριότητας μετά την ηλικία των 50 χρόνων χαρακτήριζε τον υγιή πληθυσμό, σε αντίθεση με τα άτομα με MCI και άνοια, στα οποία δεν καταγράφηκε μια τέτοια αύξηση. Παρότι τα ευρήματά μας δεν μπορούν να στηρίξουν αιτιακή σχέση, φαίνεται πως η αυξημένη σωματική άσκηση σχετίζεται με τη διατήρηση των νοητικών ικανοτήτων στην τρίτη ηλικία. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να αποσαφηνίσουν αυτήν τη σχέση περαιτέρω, διαχωρίζοντας τους τύπους της σωματικής άσκησης.

ANE.30.3.7: Επίδραση της μόρφωσης στην εκδήλωση άνοιας και ήπιας γνωστικής εξασθένησης

Βασιλική Μπάπκα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μαίρη Κοσμίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Θέμης Δαρδιώτης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Μαίρη Γιαννακούλια, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Γιώργος Χατζηγεωργίου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Νίκος Σκαρμέας, *Columbia University, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πρόσφατες μελέτες έχουν προτείνει την προστατευτική επίδραση της μόρφωσης στην εκδήλωση της άνοιας, αλλά σε μικρότερο βαθμό στην ήπια γνωστική εξασθένηση (ΗΓΕ), που θεωρείται πρόδρομο στάδιο της άνοιας. Διερευνήσαμε τη σχέση της μόρφωσης με την εμφάνιση ΗΓΕ και άνοιας. Στα πλαίσια μιας διαχρονικής επιδημιολογικής μελέτης στην Ελλάδα, κάναμε πλήρη νευρολογική εξέταση και νευροψυχολογική εκτίμηση σε 1077 ηλικιωμένους εθελοντές. Οι πληροφορίες σχετικά με την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο (σε έτη σπουδών) βασίστηκαν στις αυτο-αναφορές των συμμετεχόντων, ενώ οι κλινικές διαγνώσεις δόθηκαν κατόπιν συναντήσεων συναίνεσης όλης της ερευνητικής ομάδας, αποτελούμενη από νευρολόγους και νευροψυχολόγους και με βάση τις προηγηθείσες εξετάσεις. Στα άτομα που πληρούσαν τα διαγνωστικά κριτήρια για

άνοια, το στάδιο προσδιορίστηκε μέσω της ημιδομημένης συνέντευξης Clinical Dementia Rating Scale (CDR). Διεξάγαμε δύο λογιστικές παλινδρομήσεις με εξαρτημένη μεταβλητή (έκβαση) την ομάδα (ΗΓΕ-υγής και άνοια-υγής) και ανεξάρτητες μεταβλητές (προβλεπτικοί παράγοντες) τη μόρφωση, την ηλικία και το φύλο. Βρήκαμε ότι η μόρφωση προέβλεπε την κατηγοριοποίηση των συμμετεχόντων στην ομάδα άνοιας (Wald=13,60, $p < .001$), αλλά όχι στην ομάδα με ΗΓΕ (Wald=3,02, $p = .082$). Επιπλέον, η ηλικία προέβλεπε την ομάδα και στις δύο διαγνωστικές κατηγορίες (άνοια: Wald=21,48, $p < .001$, ΗΓΕ: Wald=23,85, $p < .001$), ενώ το φύλο σε καμία. Τα ευρήματά μας υποστηρίζουν την υπόθεση του προστατευτικού ρόλου της μόρφωσης στην εκδήλωση της άνοιας, αλλά όχι στην ΗΓΕ. Επιπλέον παράγοντας που προβλέπει την άνοια και την ΗΓΕ ήταν η ηλικία, αλλά όχι το φύλο. Ο εντοπισμός παραγόντων που προβλέπουν την άνοια και την ΗΓΕ, αλλά και δύνανται να τροποποιηθούν, μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχες παρεμβάσεις για την πρόληψη ή και καθυστέρηση της εκδήλωσής τους.

ΑΝΕ.30.3.8: Χρήση φυτοφαρμάκων και νευροψυχολογικά ελλείμματα σε ηλικιωμένους αγρότες

Σωτηρία Μόζα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μαίρη Κοσμίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Θέμης Δαρδιώτης, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Μαίρη Γιαννακούλια, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

Νίκος Σκαρμέας, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Γιώργος Χατζηγεωργίου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι διττός (α) να διερευνηθεί η γνωστική λειτουργία ηλικιωμένων αγροτών, άμεσα εκτεθειμένων σε φυτοφάρμακα (β) να περιγραφούν οι πρακτικές εφαρμογής φυτοφαρμάκων και η τήρηση των οδηγιών προφύλαξης. Οι συμμετέχοντες ήταν 1077 ηλικιωμένα άτομα: 147 αγρότες, που ανέφεραν επαγγελματική χρήση εντομοκτόνων και 930 άτομα χωρίς άμεση έκθεση. Χρησιμοποιήθηκαν νευροψυχολογικά εργαλεία εκτίμησης των γνωστικών λειτουργιών (μνήμης, προσοχής, εκτελεστικών λειτουργιών, γλώσσας και οπτικοχωρικής αντίληψης) και ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς της έκθεσης σε εντομοκτόνα, που περιελάμβανε τη διάρκεια και τη συχνότητα χρήσης, το είδος του σκευάσματος και μεθόδους εφαρμογής και προφυλάξεις κατά τη χρήση. Κατά μέσο
492

όρο, οι συμμετέχοντες ανέφεραν ελλιπή τήρηση των οδηγιών ασφαλείας. Σε ποσοστό 56.3% δεν χρησιμοποιούσαν ποτέ προστατευτικό εξοπλισμό κατά τον ψεκασμό των εκτάσεων, 20.4% εφάρμοζαν εντομοκτόνα χωρίς τις συμβουλές γεωπόνου και 28.3% μη συμβουλευόμενοι τις οδηγίες του σκευάσματος. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα έδειξαν ότι η ηλικία έναρξης ψεκασμού ήταν προβλεπτικός παράγοντας της επίδοσης στα συνολικά σκορ μνημονικής, οπτικοχωρικής και γλωσσικής ικανότητας, αλλά όχι της επίδοσης στην προσοχή και τις εκτελεστικές λειτουργίες. Προβλεπτικοί παράγοντες των επιδόσεων στις επιμέρους νευροψυχολογικές δοκιμασίες ήταν η ηλικία έναρξης και τα συνολικά έτη ψεκασμού, και η τήρηση των οδηγιών του φυτοφαρμάκου. Τα ευρήματα συνάδουν με προηγούμενες μελέτες και επιβεβαιώνουν την επισφαλή στάση των ηλικιωμένων αγροτών απέναντι στη χρήση φυτοφαρμάκων, με επακόλουθες συνέπειες στη γνωστική λειτουργία. Προτείνεται περαιτέρω διερεύνηση των συνεπειών της έκθεσης στη γενική υγεία των ηλικιωμένων, με στόχο την ενημέρωση του κοινού και την πρόληψη.

ΑΝΕ.30.3.9: Γλωσσικά ελλείμματα στο σύνδρομο άπνοιας / υπόπνοιας ενηλίκων

Γεωργία Ανδρέου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κωνσταντίνος Μακανίκας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στην έρευνά μας εξετάζεται η παρουσία ή μη ελλειμμάτων στη σημασιολογική γλώσσα ενήλικων ασθενών με σύνδρομο άπνοιας / υπόπνοιας, καθώς και ο μηχανισμός που διέπει τη γλωσσική έκπτωση. Μελετήθηκαν 118 ενήλικες, ηλικίας 50-69 ετών, διαγνωσμένοι με σύνδρομο άπνοιας / υπόπνοιας από τα εξωτερικά ιατρεία της πνευμονολογικής κλινικής του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Λάρισας. Ασθενείς με υπέρταση, χοληστερόλη και διαβήτη τύπου II συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη, ενώ αποκλείονται όσοι διαγνώσθηκαν με νευρολογική διαταραχή, άνοιες, ψυχιατρική διαταραχή, ιστορικό αγγειο-εγκεφαλικών επεισοδίων, υπερθυρεοειδισμό, CA, κατανάλωση αλκοόλ ή χρήση ναρκωτικών. Στους ασθενείς χορηγήθηκαν σταθμισμένες για τον ελληνικό πληθυσμό νευροψυχολογικές δοκιμασίες αξιολόγησης της σημασιολογικής γλώσσας, όπως αυτή της λεκτικής ροής και της κατονομασίας εικόνων (Boston Naming Test, BNT και Peabody

Vocabulary Test, PPVT). Αρχικά, αξιολογήθηκε η επίδοση των ασθενών στις δοκιμασίες αυτές με βάση το φυσιολογικό πληθυσμό και στη συνέχεια μελετήθηκαν οι σχέσεις των επιδόσεων στις γλωσσικές δοκιμασίες με βιολογικές παραμέτρους του συνδρόμου όπως ο αριθμός απνοιών/υπόπνοιών ανά ώρα ύπνου, ο αριθμός αφυπνίσεων ανά ώρα ύπνου, ο συνολικός χρόνος ύπνου, τα επίπεδα αποκορεσμού της αιμοσφαιρίνης στο αίμα κ.ά. Παρατηρήθηκε πως οι ενήλικες ασθενείς με σύνδρομο άπνοιας / υπόπνοιας παρουσίασαν χαμηλές επιδόσεις σε δοκιμασίες αξιολόγησης της σημασιολογικής μνήμης, όπως αυτή της λεκτικής ροής. Η έκπτωση της σημασιολογικής γλώσσας φαίνεται να σχετίζεται με την παρουσία της νόσου του διαβήτη, καθώς και με τον αριθμό των αποκορεσμών ανά ώρα ύπνου, τη χρονική διάρκεια των αποκορεσμών στο σύνολο του ύπνου, τη χρονική διάρκεια όπου ο αποκορεσμός της αιμοσφαιρίνης πέφτει κάτω από 85% και 90%, των επιπέδων αποκορεσμού της αιμοσφαιρίνης κατά τη διάρκεια του ύπνου και των επεισοδίων άπνοιας / υπόπνοιας. Αντίθετα, ο κατακερματισμένος ύπνος και η σοβαρότητα του συνδρόμου δε φαίνεται να επηρεάζουν τις γλωσσικές λειτουργίες.

Λέξεις κλειδιά: Σύνδρομο άπνοιας/υπόπνοιας, γλωσσικά ελλείμματα, σημασιολογική γλώσσα, λεκτική ροή

ΑΝΕ.30.3.10: Η επίδραση των νοητικών ικανοτήτων στις κοινωνικές δραστηριότητες των ηλικιωμένων

Παναγιώτα Κουτσιμανή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μαίρη Κοσμίδου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Θέμης Δαρδιώτης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μαίρη Γιαννακούλια, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γιώργος Χατζηγεωργίου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Νίκος Σκαρμέας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Δεδομένης της σημασίας της ποιότητας ζωής στην τρίτη ηλικία, αλλά και τη νοητική εξασθένηση που συχνά συνοδεύει τη γήρανση, διερευνήσαμε την επίδραση των νοητικών ικανοτήτων στη συχνότητα ενασχόλησης ηλικιωμένων ατόμων με κοινωνικές δραστηριότητες. Συμμετέχοντες ήταν 1050 ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω) από μια ευρύτερη επιδημιολογική μελέτη. Χορηγήθηκαν νευροψυχολογικές δοκιμασίες μνήμης, λόγου, προσοχής, ταχύτητας επεξεργασίας πληροφοριών και

οπτικοχωρικής αντίληψης, από τις οποίες υπολογίσαμε συνολικές βαθμολογίες μετά από μετατροπή σε τιμές z.. Επίσης, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς σχετικά με τη συχνότητα συγκεκριμένων κοινωνικών δραστηριοτήτων (συχνότητα επισκέψεων σε άλλους, επισκέψεων από άλλους, ενασχόληση με παιχνίδια – π.χ. τάβλι – αριθμός φίλων και αριθμός συναντήσεων με φίλους ή συγγενείς τον τελευταίο μήνα). Γραμμικές παλινδρομήσεις έδειξαν επίδραση της μνημονικής ικανότητας, των εκτελεστικών λειτουργιών, του λόγου, της οπτικοχωρικής αντίληψης και της προσοχής στη συχνότητα ενασχόλησης με παιχνίδια (π.χ. τάβλι, χαρτιά), του λόγου με τον αριθμό των φίλων και συναντήσεων με φίλους και συγγενείς τον τελευταίο μήνα, και της προσοχής με τον αριθμό των φίλων. Τα ευρήματά μας δείχνουν σχέση μεταξύ νοητικών λειτουργιών και κοινωνικών δραστηριοτήτων και υποδεικνύουν προεκτάσεις σχετικά με τη βελτίωση αυτών των λειτουργιών μέσω γνωστικών και άλλων παρεμβάσεων για τη διατήρηση κοινωνικών δραστηριοτήτων και, κατ' επέκταση, της ποιότητας ζωής ηλικιωμένων ατόμων.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 30.4

Ψυχολογία της Εργασίας

ΑΝΕ.30.4.1: Η σχέση της ψυχικής διαταραχής με την εργασία: η άποψη των ασθενών

Αφροδίτη Μηλοβιανού, *Μητροπολιτικό Κολέγιο*

Κατερίνα Φλωρά, *Μητροπολιτικό Κολέγιο*

Το ποσοστό ανεργίας είναι υψηλό στον γενικό πληθυσμό της Ελλάδας αλλά ακόμη υψηλότερο στην ομάδα των ψυχικά ασθενών οι οποίοι πλήττονται περισσότερο και από τις αρνητικές συνέπειες που αυτή έχει σε τομείς όπως το αίσθημα παραγωγής ή η εικόνα για τον εαυτό. Η παρούσα έρευνα μελετά τη γνώμη έξι ψυχικά ασθενών, δύο με αγχώδη, δύο με καταθλιπτική και δύο με ψυχωσική διαταραχή, που διαμένουν στη Θεσσαλονίκη, 22-32 ετών όσον αφορά στη σχέση της διαταραχής τους με την εύρεση και διατήρηση της εργασίας. Τα ερωτήματα που μελετώνται είναι το αν οι ψυχικά ασθενείς θεωρούν ότι η διαταραχή με την οποία έχουν

διαγνωσθεί σχετίζεται με την εύρεση ή διατήρηση της εργασίας, τι επίδραση έχει σε αυτούς η εργασία και η ανεργία και το σε ποιους παράγοντες πιστεύουν ότι οφείλεται η τυχόν δυσκολία εύρεσης ή διατήρησης της εργασίας. Η συλλογή δεδομένων έγινε μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων και τα δεδομένα επεξεργάστηκαν με ανάλυση περιεχομένου. Από την ανάλυση αναδύθηκαν οι παράγοντες που επηρεάζουν αυτή τη σχέση και η επίδραση της ανεργίας στον κάθε ασθενή. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν πως οι ψυχικά ασθενείς εντοπίζουν μια σχέση μεταξύ της διαταραχής και της εύρεσης και διατήρησης της εργασίας. Ιδιαίτερα σημαντική απεδείχθη η επίδραση της εργασιακής κατάστασης στο αίσθημα παραγωγής και ανάπτυξης καθώς και στην πορεία της διαταραχής. Τα χαρακτηριστικά της διαταραχής και η στάση του εργοδότη επισημάνθηκαν ως οι βασικοί παράγοντες που δυσχεραίνουν την εργασιακή αποκατάσταση. Τα περισσότερα ευρήματα συμβαδίζουν με διεθνή δεδομένα. Δεδομένης της έλλειψης σχετικών ερευνών στην Ελλάδα, τα ευρήματα μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για μεγαλύτερης κλίμακας έρευνες που εμβαθύνουν στη γνώμη των ασθενών για ζητήματα που τους αφορούν. Λέξεις Κλειδιά: ψυχικά ασθενείς, εργασία, ανεργία, ποιοτική έρευνα

ANE.30.4.2: Παχυσαρκία και ψυχοθεραπεία: Η εμπειρία των θεραπευτών

Κωνσταντίνος Καπρουσιούτης, *University of Derby-Mediterranean College*

Στις μέρες μας η παχυσαρκία αποτελεί ολοένα και πιο διαδεδομένο πρόβλημα (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, 2011). Λόγω των ψυχολογικών διαστάσεων που το θέμα της παχυσαρκίας έχει λάβει, οι ψυχολογικές αξιολογήσεις και παρεμβάσεις έχουν γίνει αναπόσπαστο μέρος μιας διεπιστημονικής προσέγγισης για την αντιμετώπιση της παχυσαρκίας, συμπεριλαμβανομένης της χρήση της βariatρικής χειρουργικής (Collins and Bentz, 2009). Ο σκοπός αυτής της έρευνας είναι να πετύχει μία εις βάθος κατανόηση της εμπειρίας των θεραπευτών δουλεύοντας με παχύσαρκους θεραπευόμενους, σε ένα πεδίο στο οποίο δεν υπάρχουν σχετικές ποιοτικές έρευνες, ελπίζοντας να προσθέσει μία επιπλέον γνώση πάνω στο θέμα της παχυσαρκίας. Στην παρούσα προφορική ανακοίνωση παρουσιάζεται η εμπειρία των θεραπευτών σχετικά με το θέμα της παχυσαρκίας. Τα ερευνητικά ερωτήματα

της μελέτης επικεντρώνονται στα θέματα τα οποία εμφανίζουν οι παχύσαρκοι θεραπευόμενοι, στις θεραπευτικές τεχνικές οι οποίες χρησιμοποιούνται καθώς επίσης και σε ολόκληρη τη θεραπευτική διαδικασία. Η μεθοδολογία της μελέτης βασίζεται στην ποιοτική ανάλυση και πιο συγκεκριμένα στην ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση (IPA) πέντε ημιδομημένων συνεντεύξεων. Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν τρία κύρια θέματα: 1) η ψυχοθεραπευτική διαδικασία με τους παχύσαρκους πελάτες (θέματα για θεραπεία, παρεμβάσεις-τεχνικές, θεραπευτική σχέση), 2) τα διλήμματα των θεραπευτών κατά τη διάρκεια της θεραπευτικής διαδικασίας (η παχυσαρκία ως πρόβλημα υγείας, διεπιστημονική θεραπευτική ομάδα εργασίας) και 3) η επίδραση πάνω στη δουλειά των θεραπευτών (συναισθήματα θεραπευτών, συμπεράσματα σχετιζόμενα με τους παχύσαρκους θεραπευόμενους).

ANE.30.4.3: Συγκριτική μελέτη παραγόντων εργασιακού στρες και στρατηγικών αντιμετώπισης σε δασκάλους και καθηγητές στην Ελλάδα και την Αλβανία

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Μαρίνα Ντάλλα, *Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθηνών*

Ledia Kashahu, *University of Tirana*

Dhori Karaj, *University of Tirana*

Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει: (α) τους παράγοντες εργασιακού στρες στο εκπαιδευτικό περιβάλλον στην Ελλάδα και την Αλβανία με βάση αναφορές δασκάλων και καθηγητών, (β) τις στρατηγικές αντιμετώπισης στρεσογόνων καταστάσεων κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους και (γ) τη σχέση του εργασιακού στρες με τις στρατηγικές αντιμετώπισης και το ρόλο επιμέρους παραμέτρων όπως η χώρα καταγωγής, το φύλο, η ηλικία και τα έτη προϋπηρεσίας στην εκπαίδευση. Στην έρευνα συμμετείχαν 1.682 εκπαιδευτικοί, από τους οποίους το 59,6% (293 πρωτοβάθμιας και 710 δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) ήταν Έλληνες και το 40,4% (414 πρωτοβάθμιας και 414 δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) από την Αλβανία. Ως προς το φύλο, το 58,9% (N=990) των δασκάλων και καθηγητών του συγκεκριμένου δείγματος ήταν άντρες. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο περιελάμβανε τις σχετικές προς τα υπό διερεύνηση θέματα κλίμακες: α) Κλίμακα

Στρεσογόνων Εργασιακών Παραγόντων Εκπαιδευτικών και β) Κλίμακα Στρατηγικών Αντιμετώπισης Στρεσογόνων Καταστάσεων του OSI/ Occupational Stress Indicator (Williams & Cooper, 1998). Η συζήτηση επικεντρώνεται στη συγκριτική αξιολόγηση μεταξύ ειδικών παραγόντων στρες και στρατηγικών αντιμετώπισης ψυχοπαιδικών εργασιακών συνθηκών που κατά βάση σχετίζονται με το πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας καταγωγής των εκπαιδευτικών του συμμετέχοντος δείγματος.

ΑΝΕ.30.4.4: Αυτο-αποτελεσματικότητα και επαγγελματική επάρκεια

Φωτεινή Περαματζέλη, *Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου*

Ευαγγελία Φουντουλάκη, *Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου*

Η χρήση της τέχνης ως μέσω θεραπείας και έκφρασης είναι τόσο παλιά όσο οι ζωγραφιές στους τοίχους των σπηλαίων. Ωστόσο, ενώ η θεραπεία μέσω τέχνης, η οποία αποτελεί ένα σχετικά νεώτερο επάγγελμα στο χώρο της ψυχικής υγείας, θεωρείται παραδόξως, άκρως πνευματώδης, η χρήση διαφόρων τεχνών και μεθόδων είναι απλή και φυσική. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση των τεχνικών και μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν σε μια ομάδα επαγγελματιών στο χώρο της ειδικής αγωγής, οι οποίοι ασχολούνται με παιδιά σε προγράμματα συμβουλευτικής και υποστήριξης. Οι επαγγελματίες συχνά προβληματίζονται για την επαγγελματική τους επάρκεια και αποτελεσματικότητα α) σε σχέση με τους εξατομικευμένους στόχους της παρέμβασης και β) όσον αφορά στη συνεργασία τους με τους γονείς των παιδιών. Η ομάδα αποτελούνταν από 15 άτομα και πραγματοποιήθηκαν 2 τρίωρες συναντήσεις κατά τις οποίες χρησιμοποιήθηκαν διάφορες εκφραστικές τέχνες, όπως κίνηση, μουσική και ήχος, γραπτή έκφραση, γλυπτική και ζωγραφική, σε ένα ασφαλές περιβάλλον. Τα συναισθήματα, οι σκέψεις, οι επιθυμίες, οι εμπειρίες, εξωτερικεύονται, παίρνουν καλλιτεχνική μορφή σε ένα θεραπευτικό πλαίσιο οριοθετημένο από τις ανθρωπιστικές, προσωποκεντρικές αρχές της ενσυναίσθησης, γνησιότητας, ειλικρίνειας, σεβασμού, φροντίδας και συνέπειας. Η ακρόαση διευκολύνει την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και τον αυτοπροσδιορισμό, χωρίς να εστιάζει στην αισθητική ή τον ορθολογισμό. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα θεραπευτική και

χαλαρωτική διαδικασία για όλους όσους ασχολούνται με ενήλικες ή παιδιά, με ή χωρίς κλινική εικόνα.

Λέξεις κλειδιά: Αυτο-αποτελεσματικότητα, ειδική αγωγή, art therapy, επαγγελματική επάρκεια

ANE.30.4.5: Επαγγελματική εξουθένωση, συναισθηματική νοημοσύνη και τρόποι αντιμετώπισης στρεσογόνων καταστάσεων σε νοσηλευτικό προσωπικό

Παρασκευή Κορωναίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της επαγγελματικής εξουθένωσης (burnout), της συναισθηματικής νοημοσύνης και των στρατηγικών αντιμετώπισης στρεσογόνων καταστάσεων σε νοσηλευτικό προσωπικό στην Ελλάδα. Ερωτηματολόγια τα οποία περιείχαν αντίστοιχες κλίμακες προς τους παράγοντες αυτούς συμπληρώθηκαν από 271 νοσηλεύτές/τριες αντικαρκινικών και γενικών/δερματολογικών νοσοκομείων της περιοχής της Αθήνας και του Πειραιά. Από τα ευρήματα φάνηκε ότι η επαγγελματική εξουθένωση παρουσιάζει αρνητική συσχέτιση με τη συναισθηματική νοημοσύνη και ότι οι δύο διαστάσεις της επαγγελματικής εξουθένωσης (συναισθηματική εξάντληση και αποπροσωποποίηση) παρουσίασαν αρνητική συσχέτιση με τη στρατηγική της συμμετοχής, δηλαδή την αναζήτηση τρόπων να αναγνωρίζονται τα προσωπικά όρια και να γίνεται η εργασία περισσότερο ενδιαφέρουσα, υποδηλώνοντας ότι όσο αυξάνονται οι παραπάνω διαστάσεις τόσο λιγότερο χρησιμοποιείται η στρατηγική αυτή για την αντιμετώπιση του στρες. Επίσης, υψηλότερες τιμές στη διάσταση της αποπροσωποποίησης σημείωσαν οι νοσηλεύτές σε ιδιωτικά σε σύγκριση με τους συναδέλφους τους σε δημόσια νοσοκομεία. Τέλος, ιδιαίτερο ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει η ποιότητα των επαγγελματικών σχέσεων στον εργασιακό χώρο, αφού παρατηρήθηκε ότι όσο καλύτερη είναι η ποιότητα των σχέσεων αυτών τόσο πιο χαμηλά είναι τα επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης. Αντίστοιχα, τις υψηλότερες τιμές στη συναισθηματική νοημοσύνη σημειώνουν νοσηλεύτές/τριες με πολύ καλές σχέσεις τόσο με τους γιατρούς όσο και τους άλλους επαγγελματίες υγείας.

Λέξεις-κλειδιά: νοσηλευτικό προσωπικό, επαγγελματική εξουθένωση, συναισθηματική νοημοσύνη, στρατηγικές αντιμετώπισης στρεσογόνων καταστάσεων.

ANE.30.4.6: Η επίδραση του φύλου και της εργασίας στο απολαμβάνειν

Ελευθέριος Πανταζίδης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ειρήνη Καρακασίδου, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Αλέξης Χαρισιάδης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Αναστάσιος Σταλίκας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τα τελευταία χρόνια τα θετικά συναισθήματα έχουν ενσωματωθεί ως μια σημαντική μεταβλητή στη μελέτη της ψυχικής υγείας. Μια πρόσφατη πρόταση της Θετικής Ψυχολογίας είναι το απολαμβάνειν, όπου το άτομο μέσα από διάφορες στρατηγικές μαθαίνει να απολαμβάνει τις θετικές πλευρές της ζωής του. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη της σχέσης του απολαμβάνειν με τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα και τις διαφορές της αποτελεσματικότητας των στρατηγικών του απολαμβάνειν ως προς το φύλο και την εργασιακή απασχόληση. Το δείγμα αποτελούταν από 136 άτομα τα οποία συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια Ways Of Savoring Checklist (Bryant & Veroff, 2007) και Positive And Negative Affect Schedule (Watson, Clark & Tellegen, 1988). Από τις αναλύσεις βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις του απολαμβάνειν με τα θετικά και τα αρνητικά συναισθήματα, όπως και διαφορές στις στρατηγικές του απολαμβάνειν ως προς το φύλο και ως προς την εργασιακή απασχόληση. Οι συμμετέχοντες φαίνεται να κρατούν τα θετικά πράγματα στη μνήμη τους, να συγκεντρώνουν την προσοχή τους στη θετική αίσθηση, να απορροφούνται στη στιγμή και να μετρούν τις ευλογίες τους. Από την άλλη κάνουν και σκέψεις οι οποίες μπορούν να καταστρέψουν το θετικό συναίσθημα. Επίσης τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γυναίκες της έρευνας εξωτερικεύουν περισσότερο από τους άνδρες τα συναισθήματά τους και έχουν μεγαλύτερη επίγνωση του χρόνου. Τα άτομα χωρίς εργασιακή απασχόληση μοιράζονται περισσότερο τη θετική στιγμή με κάποιον και γεμίζουν περισσότερο τη μνήμη τους με θετικές στιγμές, ενώ τα άτομα με εργασιακή απασχόληση συγκαίρουν περισσότερο τον εαυτό τους. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που εξετάζει τη σχέση ανάμεσά στο απολαμβάνειν, τα θετικά και αρνητικά

συναισθήματα, το φύλο και την εργασιακή απασχόληση. Υπογραμμίζει τις διαφορές και τα κοινά που θα μπορούσαν να προκύψουν από το συνδυασμό αυτών των μεταβλητών. Επίσης δίνει χώρο για περαιτέρω έρευνες σε αυτούς τους τομείς της θετικής ψυχολογίας.

Λέξεις κλειδιά: απολαμβάνειν, θετικά συναισθήματα, φύλο, εργασία

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 30.5

Σχολείο για Όλους

ANE.30.5.1: Ο ρόλος της Διαθεματικότητας σε ένα Δημοκρατικό και Ανθρώπινο Σχολείο για Όλους

Μαρίνος Κωνσταντίνου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*
Αθηνά Ζώνιου – Σιδέρη, *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τις τελευταίες δεκαετίες, μία σειρά διεθνών διακηρύξεων αλλά και κειμένων θεωρητικών στοχαστών στον χώρο της εκπαίδευσης υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα ολικού μετασχηματισμού του ρόλου του σχολείου προς την κατεύθυνση της εκπαιδευτικής ένταξης, του σεβασμού της μαθητικής διαφορετικότητας και της προώθησης της από κοινού, αρμονικής εκπαίδευσης και συμβίωσης όλων ανεξαιρέτως των μαθητών. Πράγματι, όπως έχει κατ' επανάληψη υπογραμμισθεί η αναγκαιότητα διενέργειας του εν λόγω μετασχηματισμού προκύπτει από μία σειρά φαινομένων και συνθηκών που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, όπως οι ραγδαίες και ταχύτατες εξελίξεις που συντελούνται στο χώρο της τεχνολογίας καθώς και η εισροή στο σχολείο παιδιών διαφόρων μειονοτήτων που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Προκύπτει επίσης, από μια σειρά σύγχρονων εκπαιδευτικών προσεγγίσεων, που: α) αναγνωρίζουν το δικαίωμα όλων των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των μαθητών με αναπηρία, να βρίσκονται στο γενικό σχολείο και να εκπαιδεύονται ισότιμα με τους συνομηλίκους τους και β) τονίζουν την αναγκαιότητα υιοθέτησης παιδαγωγικών προσεγγίσεων ικανών να ανταποκριθούν στη διαφορετικότητα του μαθητικού πληθυσμού και παράλληλα να προάγουν την κοινή μάθηση. Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, η διαθεματικότητα ως

εκπαιδευτική προσέγγιση, προβάλλεται συχνά ως μία προσέγγιση που εναρμονίζεται με τις απαιτήσεις του επιβαλλόμενου μετασχηματισμού. Προβάλλεται δηλαδή ως μία προσέγγιση που έχει τη δυνατότητα, αφενός, να συμβάλει στην ενιαιοποίηση της γνώσης και στην κατάργηση της αφηρημένης, αποσπασματικής και αποκομμένης από την πραγματικότητα διδασκαλίας, και αφετέρου να προωθήσει περισσότερο βιωματικές και ευρηματικές μορφές προσέγγισης της μάθησης και κατάκτησης της γνώσης. Μέσω αυτής οι μαθητές ενθαρρύνονται να προβληματισθούν, να διερευνήσουν την πραγματικότητα και να ανακαλύψουν τις δικές τους μαθησιακές διαδρομές, αξιοποιώντας τις πρότερες εμπειρίες τους, τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντά τους. Ορμώμενη από τις ανωτέρω διαπιστώσεις, η παρούσα εισήγηση επιδιώκει να παρουσιάσει κάποιες βασικές αρχές της Διαθεματικής Προσέγγισης, καθώς επίσης και τη θεωρητική βάση πάνω στην οποία αυτή στηρίχθηκε και αναπτύχθηκε.

Λεξεις – Κλειδια: Διαθεματική Προσέγγιση, Διαθεματικότητα, διαφορετικότητα.

ΑΝΕ.30.5.2: Ο ρόλος της δημιουργικής γραφής για τη συμπερίληψη και τη διαπροσωπική κατανόηση των παιδιών με αναπτυξιακές διαταραχές. Μια πιλοτική έρευνα δράσης στη γενική τάξη του δημοτικού σχολείου

Αθηνά Τριαματάκη, 8^ο Δημοτικό Σχολείο Ρεθύμνου, Γ' τάξη

Έλενα Βιταλάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η δημιουργική γραφή σε συνδυασμό με τη βιωματική και ομαδοσυνεργατική διδασκαλία μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο εργαλείο για την ενσωμάτωση των παιδιών με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές στη γενική τάξη. Η παρούσα διαχρονική/συστηματική μελέτη βασίστηκε στη θεωρία της συμπερίληψης (theory of inclusion) με βασικό στόχο την ομαλή ενσωμάτωση των μαθητών με διαταραχές στο ευρύτερο κοινωνικοσυναισθηματικό πλαίσιο του σχολείου, αφυπνίζοντας παράλληλα τη συναισθηματική νοημοσύνη τόσο αυτών όσο και των συμμαθητών τους. Ειδικότερα, με τη συνεχή συνεργασία ψυχολόγου, της εκπαιδευτικού της γενικής αγωγής, της ειδικής αγωγής και της θεατρολόγου, μεθοδεύτηκε η εξοικείωση των μαθητών στην αναγνώριση και έκφραση των βασικών συναισθημάτων (χαρά, λύπη, φόβος, θυμός) και στο πως αυτά συμβάλουν στη

ρύθμιση των διαπροσωπικών τους σχέσεων. Μέσα από την αφήγηση, την ενεργητική ακρόαση, τη δημιουργική γραφή και τα παιχνίδια ρόλων καλλιεργήθηκε η διαπροσωπική κατανόηση και αναπτύχθηκε η ενσυναίσθηση τόσο των μαθητών με διαταραχές όσο των υπόλοιπων παιδιών της γενικής τάξης με αποτέλεσμα την αρμονική και ισορροπημένη συνύπαρξή τους στο σχολικό πλαίσιο. Η συνολική αποτίμηση του σχεδίου δράσης κατέδειξε: α) την ενδυνάμωση του αυτο-συναίσθηματος και τη βελτίωση της αυτο-εικόνας των παιδιών με διαταραχές μέσα από την ανάπτυξη κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων με τους σημαντικούς άλλους (συμμαθητές-εκπαιδευτικούς) και, β) την ομαλή ενσωμάτωση των παιδιών αυτών σ' ένα τυπικό σχολικό περιβάλλον που μαθαίνει να αναγνωρίζει, να αποδέχεται, να σέβεται και να εκτιμά την διαφορετικότητα.

Λέξεις-κλειδιά: συμπερίληψη, δημιουργική γραφή, μαθητές με αναπτυξιακές διαταραχές, γενική αγωγή, διαπροσωπική κατανόηση/ενσυναίσθηση

ΑΝΕ.30.5.3: Κυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα, Αναπηρία και Επαγγελματική

Αποκατάσταση: Διαπιστώσεις και Προεκτάσεις

Μαρίνος Κωνσταντίνου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Ελένη Φτιάκα, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις του καρκίνου του μαστού και της θεραπείας του, η έρευνα που εστιάζει αποκλειστικά στην εμπειρία της μαστεκτομής είναι περιορισμένη. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στη μελέτη της εμπειρίας της μαστεκτομής και των υποκειμενικών νοηματοδοτήσεων που οι γυναίκες αποδίδουν σε αυτήν. Στην έρευνα συμμετείχαν 17 γυναίκες ηλικίας 26- 57 ετών που είχαν υποβληθεί σε μαστεκτομή, οι οποίες δεν εμφάνιζαν υποτροπή ή μετάσταση κατά τη διεξαγωγή της έρευνας και απείχαν χρονικά 1- 10 έτη από τη διάγνωση. Το υλικό που προέκυψε μέσα από τη διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων, αναλύθηκε σύμφωνα με τις αρχές της φαινομενολογικής ανάλυσης. Η ανάλυση έδειξε ότι η μαστεκτομή βιώνεται ως μια απειλή στην ενσώματη ταυτότητα και ωθεί τις γυναίκες στην αίσθηση της «ζωής στο μεταίχμιο» (liminality). Η συγκεκριμένη εμπειρία χαρακτηρίζεται από την αίσθηση ότι οι γυναίκες είναι καρκινοπαθείς και βιώνουν έντονο φόβο θανάτου, από την

κοινωνική απομόνωση, η οποία ενισχύεται από τις κοινωνικοπολιτισμικές αναπαραστάσεις του καρκίνου και από την επίγνωση των ορίων του σώματος, η οποία μεταβάλλει την ενσώματη ταυτότητα. Η αίσθηση της «ζωής στο μεταίχμιο» μειώνεται, αλλά δεν εξαλείφεται ποτέ, καθώς φαίνεται ότι οι γυναίκες προχωρούν στη ζωή τους, αλλά ταυτόχρονα δεν ξεχνούν ποτέ την εμπειρία της μαστεκτομής. Ειδικότερα, όπως αναδεικνύεται μέσα από την ανάλυση, η εμπειρία της μαστεκτομής είναι σύνθετη, πολύπλευρη και ρευστή, καθώς μεταβάλλεται στο πέρασμα του χρόνου. Παράλληλα, φαίνεται ότι οι γυναίκες αντλούν σύνθετες και συχνά αντιφατικές νοηματοδοτήσεις από τις υπάρχουσες κοινωνικές αναπαραστάσεις προκειμένου να κατανοήσουν και να προσαρμοστούν στις μεταβολές που αυτή επιφέρει στην ενσώματη ταυτότητα τους. Τα αποτελέσματα συμβάλλουν στην κατανόηση της εμπειρίας της μαστεκτομής και προσφέρουν χρήσιμες κατευθύνσεις για τον σχεδιασμό και την παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε γυναίκες που έχουν υποβληθεί σε μαστεκτομή.

Λέξεις κλειδιά: μαστεκτομή, «ζωή στο μεταίχμιο», ποιοτική έρευνα

ANE.30.5.4: Παρακολούθηση της κατανόησης και επίδοση σε έργα κατανόησης κειμένου μαθητών και μαθητριών Ε΄ Δημοτικού

Μαρία Σοφολόγη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Παναγιώτα Μεταλλίδου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης ερευνητικής προσπάθειας με στόχο τη διερεύνηση της δεξιότητας των παιδιών πέμπτης δημοτικού να παρακολουθούν με ακρίβεια το επίπεδο της κατανόησής τους κατά την ενασχόλησή τους με έργα κατανόησης κειμένου. Η έρευνα πραγματοποιείται σε δυο φάσεις. Ειδικότερα, η πρώτη φάση περιλαμβάνει ομαδική εξέταση των παιδιών με στόχο τον έλεγχο της καταλληλότητας των κειμένων και των ερωτήσεων κατανόησης, ενώ η δεύτερη φάση περιλαμβάνει ατομική εξέταση σε υπολογιστικό περιβάλλον. Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της πρώτης φάσης. Στην πρώτη πιλοτική φάση της έρευνας συμμετείχαν 150 μαθητές και μαθήτριες της πέμπτης δημοτικού δημόσιων σχολείων της Θεσσαλονίκης. Ειδικότερα, οι

συμμετέχοντες/ουσες εξετάστηκαν σε τρία έργα κατανόησης κειμένου. Τα κείμενα ήταν κείμενα πληροφοριακού τύπου, τα οποία, ωστόσο, δεν προϋπέθεταν προηγούμενη γνώση. Μετά την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του κάθε κειμένου ακολουθούσε η εκτίμηση του αισθήματος βεβαιότητας σε μια επτάβαθμη κλίμακα βεβαιότητας για την ορθότητα των απαντήσεών τους στις ερωτήσεις που θα ακολουθήσουν και θα αφορούν το συγκεκριμένο κείμενο. Αμέσως μετά την ολοκλήρωση της ανάγνωσης όλων των κειμένων, οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να απαντήσουν σε επτά ερωτήσεις για το κάθε κείμενο καθώς και σε αντίστοιχες ερωτήσεις που αφορούσαν το αίσθημα βεβαιότητας για την απάντηση που έδωσαν στην κάθε ερώτηση χωριστά. Οι ερωτήσεις διαφοροποιούνταν με βάση το βαθμό στον οποίο προϋπέθεταν απλή μνημονική ανάκληση ή κατανόηση των πληροφοριών του κειμένου και συναγωγή συμπερασμάτων. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα επιβεβαίωσαν προηγούμενα ευρήματα σύμφωνα με τα οποία οι συσχετίσεις μεταξύ των εκτιμήσεων βεβαιότητας και των πραγματικών επιδόσεων είναι είτε πολύ χαμηλές είτε μη στατιστικώς σημαντικές, γεγονός που υποδηλώνει έναν χαμηλό βαθμό ακρίβειας της παρακολούθησης της κατανόησης. Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων βρίσκεται σε εξέλιξη αναφορικά με τους παράγοντες έργου ή ατόμου που ενδεχομένως εμπλέκονται στη διαμόρφωση των αισθημάτων βεβαιότητας και στη βελτίωση της δεξιότητας παρακολούθησης της κατανόησης.

Λέξεις κλειδιά: αισθήματα βεβαιότητας, μεταγινώσκειν, παρακολούθηση της κατανόησης, κατανόηση κειμένου

ANE.30.5.5: Εργαζόμενη Μνήμη σε παιδιά που emπίπτουν στο Φάσμα του Αυτισμού

Μαρία Ευστρατοπούλου, *Καθολικό Πανεπιστήμιο της Λέουβεν*

Μαρία Σοφολόγη, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στόχος: Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της λειτουργίας της οπτικό-χωρικής εργαζόμενης μνήμης σε παιδιά που emπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού όταν συγκρίνονται με παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Η πιθανότητα επεξεργασίας των οπτικών ερεθισμάτων διαμέσου της λεκτικής οδού μελετήθηκε.

Μέθοδος: Η εξέταση της εργαζόμενης μνήμης έγινε με τη χορήγηση της λεκτικής και μη-λεκτικής υπο-κλίμακας από το εργαλείο αντιστοίχιση και κατάδειξη εικόνων (SOPT) το οποίο σχεδιάστηκε από τους Petrides και Milner (1982). Στη λεκτική εξέταση μνημονικού πεδίου (Verbal Span Test) ο εξεταστής εκφέρει μια σειρά λέξεων και δίνει την οδηγία στους εξεταζόμενους να αγγίξουν τις αντίστοιχες εικόνες με την ίδια σειρά που εκφωνήθηκαν από τον εξεταστή. Στην υπο-κλίμακα κατάδειξης εικόνας (Self-ordered pointing test) παρουσιάζονταν μια σειρά από εικόνες (σετ 9 εικόνων) συγκεκριμένων, οικείων αντικειμένων τα οποία μπορούσαν να επεξεργαστούν και νοερά (νοερή απεικόνιση). Κάθε πεδίο αποτελούνταν από 7 διαφορετικά οπτικά ερεθίσματα. Όλα τα οπτικά ερεθίσματα παρουσιάζονταν σε τυχαία σειρά συνολικά επτά φορές (σε κάθε παρουσίαση). Έργο των συμμετεχόντων είναι να αναγνωρίσουν την διαφορετική εικόνα έναρξης της παρουσίας του συνόλου των οπτικών ερεθισμάτων. Οι συγκεκριμένες υπο-κλίμακες χορηγήθηκαν σε 16 παιδιά που εμπίπτουν στο φάσμα του αυτισμού (6 αγόρια και 10 κορίτσια) τα οποία συγκρίθηκαν με μια ομάδα παιδιών τυπικής ανάπτυξης (7 αγόρια και 8 κορίτσια). Αποτελέσματα: Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων φαίνεται πως οι δυο ομάδες διαφοροποιούνται ως προς την επίδοση τους στις δυο υποκλίμακες της εργαζόμενης μνήμης. Η διαβάθμιση πολυπλοκότητας των οπτικών ερεθισμάτων και η οπτικοχωρική τους επεξεργασία φάνηκε να δυσκολεύει τους συμμετέχοντες της πειραματικής ομάδας. Συζήτηση: Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για το σχεδιασμό προγραμμάτων παρέμβασης σε παιδιά που εμπίπτουν στο αυτιστικό φάσμα.

Λέξεις κλειδιά: εργαζόμενη μνήμη, αυτιστικό φάσμα, οπτικά ερεθίσματα

ΚΥΡΙΑΚΗ 31 ΜΑΪΟΥ 2015

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 31.1

Εφηβεία, Οικογένεια και Οικονομική Κρίση

ANE.31.1.1: The impact of financial circumstances on students' mental health during a period of great social change

Antonia Koliaraki, *European University Cyprus*

Andreas Vassiliou, *Middlesex University*

The study aimed to investigate the impact of financial circumstances on students' mental health during a period of great social changes, their coping strategies employed, changes in financial circumstances and feelings associated with financial uncertainty and threat. An opportunistic sample of 427 Greek-Cypriot students from one university completed questionnaires providing information on demographic characteristics, financial circumstances, coping strategies and general psychological health. Psychological health was assessed using the General Health Questionnaire (GHQ-30), coping strategies using the brief-COPE and financial threat using the Financial Threat Questionnaire. Results revealed that 22.7% of participants reported that their financial status has severely deteriorated within the last year, 47.5% reported that it deteriorated, 25.5% reported that there was no significant change, 3.5% reported improvement and 0.7% reported significant improvement. With regards to participants optimism for employment after graduation 4% of participants appeared significantly optimistic, 19.2% reported normal optimism levels, 13.8% were uncertain, 40.7% appeared pessimistic and 22.2% significantly pessimistic. Poorer mental health was associated with students' financial circumstances. Financial concern was a significant linear predictor of mental health, with increased financial concern being consistently associated with worse health. Further research is required to identify factors that may mediate or moderate the impact of financial concern on student's psychological health.

ANE.31.1.2: Οικονομική δυσπραγία της οικογένειας κατά την περίοδο της κρίσης και αντιλήψεις εφήβων σχετικά με τη γονεϊκή φροντίδα των γονέων τους

Αθανάσιος Κυρίτσης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ειρήνη Βαρίνου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Μαρκέλλα Ξιφαρά, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η οικονομική κρίση επηρεάζει τους εφήβους τόσο άμεσα, λόγω των οικονομικών δυσκολιών, όσο και έμμεσα, μέσω της επίδρασης αυτών στις γονεϊκές πρακτικές (World Bank Report, 2012). Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στην οικονομική δυσπραγία που βιώνουν οικογένειες μεταναστών και γηγενών εφήβων και διαφορετικές διαστάσεις της γονεϊκότητας, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από τους εφήβους. Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος των μελετών της ομάδας AStRA (Athena Studies of Resilient Adaptation). Το δείγμα ήταν 1059 γηγενείς και μετανάστες μαθητές, (565 αγόρια και 494 κορίτσια), με μέση ηλικία τα 12,6 έτη, στην ευρύτερη Αττική. Για τη μέτρηση αυτών των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν το Ερωτηματολόγιο Οικονομικής Δυσπραγίας (Economic Hardship Questionnaire) (Lempers, Clark-Lempers, & Simons, 1989), το Ερωτηματολόγιο Γονεϊκού Δεσμού (Parental Bonding Instrument) (Parker, Tupling & Brown, 1979), το Ερωτηματολόγιο Αυτό-Αναφοράς για το Γονεϊκό Ψυχολογικό Έλεγχο (Parental Psychological Control-Youth Self Report, PCS-YSR) (Barber, 1996) και η Κλίμακα Παραχώρησης Αυτονομίας (Autonomy Granting Scale - Parent Behavior Measure, PBM) (Peterson, Rollins & Thomas, 1985). Τα πρώτα ευρήματα έδειξαν ότι η οικονομική δυσπραγία συνδέεται με ασθενέστερο γονεϊκό δεσμό και λιγότερη παραχώρηση αυτονομίας εκ μέρους των γονέων, καθώς και υψηλότερο ψυχολογικό έλεγχο. Τα ευρήματα αυτά, που ισχύουν και για τους δύο γονείς, θα συζητηθούν στο πλαίσιο του μοντέλου της ψυχικής ανθεκτικότητας.

ΑΝΕ.31.1.3: Η οικονομική κρίση με τα μάτια των παιδιών

Ευαγγελία Ακρίβου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Φωτεινή Μπονώτη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ειρήνη Δερμιτζάκη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στόχος της έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο παιδιά σχολικής ηλικίας νοηματοδοτούν και αναπαριστούν σχεδιαστικά το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης. Το δείγμα αποτέλεσαν 160 μαθητές και μαθήτριες της Ε' και ΣΤ' τάξης Δημοτικών Σχολείων μιας μεσαίου μεγέθους πόλης της περιφέρειας. Οι μαθητές αρχικά κλήθηκαν να απαντήσουν σε δύο ανοικτές ερωτήσεις, οι οποίες τους ζητούσαν να ορίσουν την έννοια της οικονομικής κρίσης και να αναφερθούν σε λέξεις που σχετίζονται με αυτή. Στη συνέχεια, τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν ό,τι τους έρχεται στο μυαλό όταν ακούνε τις λέξεις «οικονομική κρίση». Η επεξεργασία των απαντήσεων των ανοικτών ερωτήσεων και των παιδικών σχεδίων πραγματοποιήθηκε με θεματική ανάλυση που ανέδειξε τέσσερις κεντρικές κατηγορίες με συγκεκριμένες υποκατηγορίες: (α) οικονομικές επιπτώσεις (μείωση εισοδήματος, οικονομικά μέτρα, στρατηγικές αντιμετώπισης από τα νοικοκυριά), (β) κοινωνικές επιπτώσεις (εργασιακό καθεστώς, βιοτικές ανάγκες, μετανάστευση, κοινωνικές αντιδράσεις και φαινόμενα, παραβατικότητα), (γ) πολιτική ζωή (εσωτερική, εξωτερική), και (δ) ψυχολογικές-συναισθηματικές συνέπειες. Από την ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν τόσο από τις απαντήσεις στις ανοικτές ερωτήσεις, όσο και από τα σχέδια αναδείχθηκε ότι πρωτίστως τα παιδιά έχουν συνδέσει την οικονομική κρίση με τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις και, δευτερευόντως, με θέματα που αφορούν στην πολιτική ζωή και την ψυχολογική κατάσταση των Ελλήνων. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν να αξιοποιηθούν στην προσπάθεια κατανόησης των αντιλήψεων των μαθητών για το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης, στη χαρτογράφηση των αναγκών τους και, κατ' επέκταση, στο σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων και πρακτικών αντιμετώπισης των επιπτώσεων την κρίσης.

Λέξεις κλειδιά: παιδιά, οικονομική κρίση, αντιλήψεις, παιδικά σχέδια

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 31.2

Οικογένεια και Ψυχική Υγεία

ΑΝΕ.31.2.1: Η επιρροή της σχέσης εφήβου και γονιού στην ψυχική υγεία του εφήβου

Κωνσταντίνα Δημητρίου, *University of Cyprus*

Cecilia Essau, *University of Roehampton*

Όλγα Σολομώντος – Κουντούρη, *Neapolis University*

Catherine Gilvarry, *University of Roehampton*,

Ξένια Αναστασίου – Χ' Χαραλάμπους, *University of Nicosia*

Οι έφηβοι επηρεάζονται από την ποιότητα των σχέσεων με τους γονείς τους, μιας και πολλά συναισθήματα γνωστοποιούνται στο πλαίσιο αυτής της σχέσης και παράλληλα επηρεάζονται οι αντιλήψεις των εφήβων για αυτές τις σχέσεις (Steinberg, 1990). Στα πλαίσια αυτής της θεώρησης, η παρούσα ποιοτική έρευνα εξετάζει τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις της οικογένειας στην ψυχική υγεία των Κύπριων εφήβων. Στόχος της είναι να εμπλουτίσει την κατανόηση των επιπτώσεων της σχέσης γονέα-εφήβου στην ψυχοπαθολογία των εφήβων. Οι συμμετέχοντες είναι 10 έφηβοι χωρίς κλινική και 10 με κλινική αναφορά, μαζί με ένα από τους γονείς τους. Οι έφηβοι είναι 12-17 ετών. Χρησιμοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, τα δεδομένα αναλύθηκαν επαγωγικά με τη χρήση Θεματικής Ανάλυσης. Όσον αφορά τους συμμετέχοντες χωρίς κλινική αναφορά, τα αποτελέσματα ανάδειξαν ότι τόσο οι έφηβοι όσο και οι γονείς τους βιώνουν συναισθηματική υποστήριξη, ανταπόκριση, εμπιστοσύνη και καλή επικοινωνία στην επίλυση προβλημάτων και στη λήψη αποφάσεων. Αντίθετα, οι έφηβοι με κλινική αναφορά επεσήμαναν συγκρούσεις και αυταρχικό έλεγχο από τους γονείς τους. Οι συνεντεύξεις και από τις δύο ομάδες επιβεβαιώνουν τη σημασία της σύνδεσης και της επικοινωνίας μεταξύ των εφήβων και των γονέων τους, ενώ τονίζουν ακόμα περισσότερο την αρνητική επιρροή της δυσλειτουργίας της οικογένειας στην ψυχοπαθολογία των εφήβων. Οι διαφορές που βρέθηκαν μεταξύ των κλινικών και μη κλινικών οικογενειών υποστηρίζουν την άποψη ότι η ομαλή σχέση δημιουργεί μια ασφαλή βάση συνεργασίας μεταξύ γονιού και εφήβου που οδηγεί σε αισθήματα αυτοεκτίμησης και κοινωνικών δεξιοτήτων που απαιτούνται για να

μπορεί ό έφηβος να αντιμετωπίσει τυχόν προβλήματα που εμφανίζονται στη ζωή του και αυξάνουν τις πιθανότητες δημιουργίας ψυχικών διαταραχών. Παράλληλα, αν και λόγο ηλικίας είναι ευάλωτοι σε συναισθηματική αστάθεια, η εσωτερίκευση προβλημάτων μπορεί να είναι η αιτία για τη διάγνωση ψυχικών διαταραχών στο κλινικό δείγμα. Τα αποτελέσματα τονίζουν την αναγκαιότητα εμπλοκής συναισθηματικών επιπτώσεων διαταραγμένων οικογενειακών σχέσεων για πιο αποτελεσματικές παρεμβάσεις κοινωνικών υπηρεσιών του κράτους.

Λέξεις κλειδιά: Ψυχοπαθολογία, Εφηβεία, Οικογένεια, Αντιλήψεις, Ποιότητα Σχέσεων

ΑΝΕ.31.2.2: Διαμεσολάβηση της ψυχικής ανθεκτικότητας στη σχέση μεταξύ σύγκρουσης και δυσκολιών προσαρμογής σε παιδιά και εφήβους

Όλγα Φαφούτη, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Παναγιώτης Σταυρινίδης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η ανθεκτικότητα είναι μια δυναμική προσέγγιση η οποία μπορεί να περιγραφεί ως η ικανότητα του ατόμου να προσαρμόζεται και να λειτουργεί με επιτυχία σε περιπτώσεις υψηλού κινδύνου ή έκθεσης σε παρατεταμένα τραυματικά γεγονότα, χωρίς να εμφανίζει ψυχοπαθολογία ή κάποια σχολική αποτυχία ή ακόμη και παραβατική συμπεριφορά. Λόγω αντίξων συνθηκών μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον όπως είναι επί παραδείγματι οι συγκρούσεις μεταξύ των γονιών ή οι συγκρούσεις γονιών-παιδιών, τα παιδιά και οι έφηβοι είτε παρουσιάζονται ως ανθεκτικά άτομα με φυσιολογική ανάπτυξη είτε ως άτομα τα οποία δυσκολεύονται να προσαρμοστούν σε διάφορες καταστάσεις της ζωής με αποτέλεσμα να μην δρουν λειτουργικά μέσα στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Στην έρευνα που πραγματοποιείται θα μελετηθεί δείγμα 400 παιδιών και εφήβων από σχολεία της Κύπρου, ηλικίας 12 έως 15 ετών. Για την συλλογή δεδομένων θα χορηγηθούν τρία ερωτηματολόγια, από τα οποία το ένα είναι το CPRS (Comprehensive Psychological Rating Scale)(Asberg M., et al., 1979) το οποίο είναι κατάλληλο για την μέτρηση των συγκρούσεων, το SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire) (Goodman R., 1997) για να μετρηθούν οι δυσκολίες προσαρμογής και τέλος το CYRM-28 (The Child and Youth Resilience Questionnaire) (Ungar M., Liebenberg L., 2009) το οποίο είναι

κατάλληλο για την μέτρηση της ψυχικής ανθεκτικότητας. Καταληκτικά, τα αποτελέσματα που επιδιώκουμε να έχουμε από τις μετρήσεις των ερωτηματολογίων που θα χορηγηθούν στον πληθυσμό που έχουμε επιλέξει, περιμένουμε ότι θα επιβεβαιώνουν την κύρια υπόθεση μας ότι τελικά διαμεσολαβητής στην σχέση μεταξύ των συγκρούσεων και των δυσκολιών προσαρμογής θα είναι η ψυχική ανθεκτικότητα που αναπτύσσει το κάθε παιδί.

Λέξεις-κλειδιά: ανθεκτικότητα, οικογενειακή σύγκρουση, δυσκολία προσαρμογής, κοινωνική λειτουργικότητα

ΑΝΕ.31.2.3: Πνευματικές Διαταραχές στους γονείς και προβλήματα εσωτερίκευσης στα παιδιά

Ελένη-Αναστασία Κουτσουπάκη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Μιχάλης Πελαγίδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Οι πνευματικές διαταραχές άγχους και κατάθλιψης είναι από τα πιο συχνά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος άνθρωπος. Η έρευνα που προτείνεται εστιάζει σε παιδιά με πνευματικά άρρωστους γονείς (άγχος/ κατάθλιψη) και παιδιά με υγιείς γονείς, για να εντοπιστεί τυχόν σχέση μεταξύ γονιών που αντιμετωπίζουν σοβαρής μορφής πνευματικές διαταραχές και προβλημάτων εσωτερίκευσης (άγχος-κατάθλιψη –κοινωνική φοβία) των παιδιών ηλικίας 8-12 χρονών. Στοχεύει να εξετάσει κατά πόσο: Υπάρχει συσχέτιση μεταξύ πνευματικών διαταραχών των γονιών και προβλημάτων εσωτερίκευσης των παιδιών, η κατάθλιψη και το άγχος της μητέρας σχετίζονται με μεγαλύτερο κίνδυνο για προβλήματα εσωτερίκευσης στα παιδιά σε σύγκριση με τον πατέρα, οι πνευματικές διαταραχές γονέων μπορούν να αποτελούν προβλεπτικούς παράγοντες στην εμφάνιση και ανάπτυξη προβλημάτων εσωτερίκευσης στα παιδιά, κυρίως στα κορίτσια. Οι γονείς θα κληθούν να συμπληρώσουν κλίμακες μέτρησης πνευματικών διαταραχών άγχους/κατάθλιψης (Depression Anxiety Stress Scale, DASS). Το δείγμα έπειτα θα χωριστεί σε δύο ομάδες σύμφωνα με τους σκοπούς της έρευνας. Θα ακολουθήσει η μέτρηση προβλημάτων εσωτερίκευσης των παιδιών με τη χρήση κλιμάκων (Child Behavior Checklist, CBCL, Spence Children's Anxiety Scale, SCAS, Social Phobia Inventory, SPIN), συνέντευξης και παρατήρησης (Social Emotional Rating Scale). Θα

γίνει σύγκριση μέσω των όρων των παιδιών των δύο ομάδων με τη χρήση του κριτηρίου t για ανεξάρτητα δείγματα. Αναμένεται η διατάραξη της ψυχικής υγείας του γονέα, κυρίως της μητέρας, να έχει δυσμενείς συναισθηματικές επιπτώσεις στα παιδιά, κυρίως στα κορίτσια. Επίσης, τα τρία προβλήματα εσωτερίκευσης να εμφανίζονται με παρόμοια ένταση και συχνότητα. Τα αποτελέσματα δύναται να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς πρόληψης των εν λόγω συμπτωμάτων μέσω προγραμμάτων παρέμβασης και ενημέρωσης. Η έρευνα επισημαίνοντας τον άμεσο αντίκτυπο που έχει η πνευματική υγεία του γονέα στον ψυχικό κόσμο του παιδιού, ευελπιστεί να ωθήσει Κύπριους γονείς σε αναζήτηση βοήθειας και στήριξης.

Λέξεις Κλειδιά: Κατάθλιψη, Άγχος, Κοινωνικές φοβίες, Οικογενειακό περιβάλλον

ANE.31.2.4: Η σχέση του τύπου και ποιότητας προσκόλλησης στην παιδική ηλικία με την διαμόρφωση ταυτότητας και απόκτηση αυτονομίας στην εφηβεία και ενήλικη ζωή

Ιωάννα Χατζηστυλλή, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Παναγιώτης Σταυρινίδης, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός της εργασίας ήταν να διαπιστώσει αν και με ποιο τρόπο συσχετίζονται ο τύπος και η ποιότητα προσκόλλησης που θα αναπτύξει το παιδί με τους γονείς του με τη διαμόρφωση της ταυτότητάς του και την απόκτηση της αυτονομίας του κατά την ενηλικίωσή του. Οι υποθέσεις που έγιναν προέβλεπαν πως ο ασφαλής τύπος προσκόλλησης και η καλή επικοινωνία και εμπιστοσύνη στις σχέσεις γονέων και παιδιών οδηγεί σε επιτυχημένη ταυτότητα και απόκτηση της επιθυμητής αυτονομίας ενώ οι μη ασφαλείς τύποι και η επακόλουθη αποξένωση στη σχέση διαμορφώνει το έδαφος για προβληματικά είδη ταυτότητας και έλλειψη επαρκούς αυτονομίας. Επίσης έγινε η πρόβλεψη πως ένας ασφαλής δεσμός στην παιδική ηλικία δεν επαρκεί για να οδηγήσει σε υγιείς καταστάσεις ταυτότητας και αυτονομίας αν η ποιότητα του στα επόμενα χρόνια δεν είναι η επιθυμητή. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη προσέγγιση του θέματος ήταν συσχετιστική έρευνα επισκόπησης. Το δείγμα απαρτίστηκε από 170 φοιτητές σε Ελλάδα και Κύπρο οι οποίοι επιλέχθηκαν με απλή και τυχαία δειγματοληψία ώστε να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο 179 ερωτήσεων το οποίο προέκυψε από τη

σύνθεση τεσσάρων εργαλείων (Parental Bonding Instrument (PBI) των Gordon Parker, Hilary Tupling και L.B. Brown, Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA) των Gay Armsden και Mark T. Greenberg, Objective Measure of Ego Identity Status - James Marcia Questionnaire των Layne Bennion και Gerald Adams, Autonomy Self Report - Adolescent Autonomy Questionnaire των Marc J. Noom, Maja Dekovic και Wim Meeus). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν όλες τις υποθέσεις και δεν κατέδειξαν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στους Κύπριους και Ελλαδίτες φοιτητές ούτε ανάμεσα στα δύο φύλα.

ΑΝΕ.31.2.5: Διαζύγιο και οι επιδράσεις στα παιδιά- Η ιστορία μιας κόρης

Κωνσταντζα Τζουμέρκα, *Πανεπιστήμιο Πατρών*

Ελένη Γελαστοπούλου, *Πανεπιστήμιο Πατρών*

Όταν ένας γάμος καταλήγει σε διαζύγιο, όλα τα άτομα που συνδέονται με την κατάσταση επηρεάζονται. Από όλα τα μέλη της οικογένειας, τα παιδιά είναι αυτά που πλήγονται περισσότερο από ένα τέτοιο γεγονός. Εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει πως τα παιδιά που προέρχονται από διαζευγμένες οικογένειες, βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο εμφάνισης ψυχολογικών, συμπεριφορικών και κοινωνικών προβλημάτων. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει την εμπειρία μιας εκ των συγγραφέων από το διαζύγιο των γονιών της και τις επιπτώσεις αυτού του γεγονότος στην ανάπτυξη της συγγραφέως, η οποία προέκυψε από την ηλικία των 11 μέχρι 24 ετών. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της "ευρετικής μεθοδολογίας" (heuristic methodology) κατά Moustaka (1990). Τα αποτελέσματα προήρθαν από καταγραφή προσωπικού ημερολογίου και αναλύθηκαν με την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Η έρευνα ανέδειξε εννιά θεματικές: *Απώλεια της παιδικής ηλικίας, Νοσταλγία, Φύλακας γονέων, Σπίτι, Κινηγημένη, Επούλωση της ψυχής, Μοναξιά και κατάθλιψη, Μοναξιά και οικογένεια, Μοναξιά και φίλοι*. Ως αποτέλεσμα, μέσα από αυτήν την έρευνα η πληγείσα συγγραφέας έχει αναπτυχθεί και αλλάξει σαν προσωπικότητα. Ορισμένες από τις τραυματικές εμπειρίες, υφίσταντο επί πολλά έτη, χωρίς η πληγείσα να έχει συνειδητή επίγνωση των γεγονότων. Ως εκ τούτου, η παρούσα έρευνα την βοήθησε να διερευνήσει σχεσιακά και συναισθηματικά πως βίωσε η ίδια την εμπειρία του διαζυγίου των γονιών της

και πώς έχει επηρεάσει το άτομο που είναι σήμερα. Η ευρετική μεθοδολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός για μελλοντική έρευνα καθώς και για επανεξέταση της. Σύμφωνα με τον Μουστάκα, μέσα από τη βαθιά κατανόηση ενός θέματος, η ανάπτυξη θα προέλθει από την αυτογνωσία. Τέλος, η παρούσα έρευνα θα βοηθήσει το δυνητικό κοινό και επαγγελματίες να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν τυχόν προκλήσεις της παιδικής ηλικίας που προέρχονται από το διαζύγιο γονιών.

Λέξεις Κλειδιά: Διαζύγιο, ευρετική μεθοδολογία (heuristic methodology), κατάθλιψη, μοναξιά

ANE.31.2.6: The Relationship between Birth Order and Attachment Hierarchies in University Students

Kyriaki Louca, *University of Leicester*

This study examined whether people's birth order has an effect on their attachment hierarchies, namely, their preferential order for multiple attachment figures. The Attachment Network Questionnaire was used to identify the attachment bonds of 94 university students between 18 and 20 years of age, and to assess their attachment hierarchies. Participants were separated in four groups; Only-children, Firstborns, Middleborns and Lastborns, and their attachment bonds were organised in categories (i.e. Mother, Father, Siblings, Friends). This study used a non-experimental, cross-sectional design, and the data were analysed using one-way, between-subject ANOVA's. The results showed middleborns to be the least attached group to their fathers, but not to their mothers, and therefore these results only partially support the 'neglected middleborn effect'. Lastborns were found to be more attached to their siblings than firstborns, and this finding was discussed in terms of the kin selection theory. Additionally, in contrast to our hypothesis, no significant birth order effect was found in the participants' attachment to their mothers. However, only-children provided the highest scores for attachment to both their mothers and fathers, and although not significant, findings were in the predicted direction. Finally, there was no significant birth order effect in the participants' number of friends who serve as attachment figures, or in the friends' placement in the attachment hierarchies. Therefore, our findings are not in line with

the well-established notion that laterborns are more socially oriented and popular among peers than do firstborns. These results were both supported and contradicted by various findings in the background literature. However, this study has several limitations, and therefore findings should be interpreted with caution.

Key words: Attachment hierarchies, birth order, parental favouritism

ΑΝΕ.31.2.7: Προβλήματα Συμπεριφοράς σε Παιδιά: Εξέταση Προγραμμάτων Παρέμβασης

Ελένη Μιλτιάδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Κώστας Φάντη, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Εύα Κιμονής, *University of New South Wales*

Η πρόσφατη οικονομική κρίση στην Κύπρο έχει οδηγήσει πολλές οικογένειες σε αυξημένα επίπεδα άγχους. Αγχωτικά γεγονότα όπως η απώλεια θέσης εργασίας και οικονομικές δυσκολίες οδηγούν σε δυσλειτουργική ανατροφή των παιδιών που πλέον αποτελεί ένα από τους πιο κοινούς παράγοντες κινδύνου που συσχετίζετε με σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά, όπως είναι η επιθετικότητα, η καταστροφή ξένης περιουσίας και η εξαπάτηση. Μελέτες που εξετάζουν την αποτελεσματικότητα προγραμμάτων πρόληψης και θεραπείας που αφορούν τα χαρακτηριστικά που οδηγούν σε τέτοια ανάρμοστη συμπεριφορά είναι σπάνιες. Η έρευνα αυτή έχει ως στόχο να καλύψει το κενό αυτό με την εξέταση τριών προγραμμάτων παρέμβασης και βασίζεται σε τρεις φάσεις. Στο παρών στάδιο ολοκληρώνεται η **πρώτη φάση**, όπου επιλέγονται οικογένειες στις οποίες τα παιδιά πληρούν τα κριτήρια για συμμετοχή στην παρέμβαση. Η διαλογή γίνεται μέσω νηπιαγωγείων και δημοτικών και αφορά παιδιά ηλικίας 4 – 7 ετών. Στην **δεύτερη φάση** της έρευνας οι οικογένειες που θα επιλεγούν θα κατανεμηθούν τυχαία σε τρία προγράμματα παρέμβασης, συγκεκριμένα Κατευθυνόμενη Αλληλεπίδραση από το Παιδί, Καθοδήγηση και Επιβράβευση Συναισθηματικών Δεξιοτήτων, Συναισθηματική Παρέμβαση Δέσμευσης και μία ομάδα ελέγχου σε μία τυχαιοποιημένη ελεγχόμενη δοκιμή που θα περιλαμβάνει 100 οικογένειες. Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης θα βασίζεται σε αξιολόγηση πριν, αμέσως μετά, και σε διάστημα 6 μηνών από το τέλος της παρέμβασης. Η τρίτη φάση

περιλαμβάνει την εξέταση σωματικών μετρήσεων όπως η αρτηριακή πίεση και η εφίδρωση, προκειμένου να μελετηθεί ο παρασυμπαθητικός και το συμπαθητικός έλεγχος στο παιδί πριν και μετά την θεραπεία. Αναμένουμε ότι οι οικογένειες που θα ολοκληρώσουν την θεραπεία θα δείξουν σημαντική μείωση στα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους, μείωση στο γονικό άγχος, αύξηση στην θετική γονική συμπεριφορά προς τα παιδιά και πιο σύμφωνα παιδιά καθώς και αλλαγές στην σωματική αντίδραση του παιδιού. Τα ευρήματα αναμένεται να βελτιώσουν την πρόληψη και την θεραπεία των σοβαρών προβλημάτων συμπεριφοράς μεταξύ των ελληνο-κύπριων οικογενειών.

Λέξεις- Κλειδιά: Προβλήματα συμπεριφοράς, παρέμβαση, παιδιά, σχέση γονέα – παιδιού.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ 31.3

Αθλητισμός, Εικόνα Σώματος και Ψυχοκοινωνικές Προεκτάσεις

ANE.31.3.1: Psychological skill usage, anxiety intensity direction and self-confidence as a function of skill level in track and field athletes

Θάλεια Παναγή, *Συνδεσμος Ψυχολόγων Κύπρου*

The purpose of the study was to examine the effects of expertise of the psychological skills usage and anxiety intensity direction and self-confidence of Cypriot track and field athletes. A mixed method design was used: including questionnaires in phase 1 and interviews in phase 2. 40 track and field athletes (12 elite and 28 non elite) were randomly approached in Cyprus and completed CSAI-2 and TOPS questionnaire. After analysing the results of questionnaires, 6 athletes, (3 elite and 3 non-elite) were interviewed in order to take more in depth information about the nature of thoughts and feelings experiences about their anxiety responses, psychological skills usage and their self-confidence levels. Results indicated that both groups use almost the same psychological skills in order to reduce their anxiety intensity symptoms. The findings highlight that athletes in Cyprus need education and consultation from sport psychology consultants in order to learn how to use

psychological skill in order to reduce their anxiety intensity symptoms and improve their performance and their self-confidence.

Keywords: anxiety intensity, psychological skills, self-confidence, performance

ANE.31.3.2: Εικόνα σώματος, αθλητική συμμετοχή και αυτοπεποίθηση

Μιχάλης Κουτσούλης, *Μέση Εκπαίδευση*

Χριστίνα Νταβαρούκα, *Μέση Εκπαίδευση*

Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής είναι το μοναδικό μάθημα στο σχολείο που στην προσπάθεια των μαθητών το σώμα να παίζει ένα μεγάλο ρόλο στην προσπάθεια αυτή. Ο σωματότυπος κάθε μαθητή για το μάθημα της Φυσικής Αγωγής έχει εκ των πραγμάτων ένα διαφορετικό σημείο αφετηρίας για την προσπάθεια και τη συμμετοχή των μαθητών στην φυσική άσκηση. Όπως στα υπόλοιπα αντικείμενα ο κάθε μαθητής έχει διαφορετικά «ταλέντα», έτσι και με βάση το σωματότυπο των μαθητών ο μαθητής έχει διαφορετικές ικανότητες για φυσική άσκηση, κάτι που πρέπει να ληφθεί υπόψη στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Σκοπός της έρευνάς μας ήταν να διερευνήσουμε κατά πόσο ο σωματότυπος των μαθητών – ύψος, βάρος, εμφάνιση – σχετίζονται με την αυτοπεποίθηση των μαθητών και τη αθλητική τους συμμετοχή. Επίσης γίνεται προσέγγιση του θέματος και ως προς η διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών αλλά και μαθητών διαφορετικής επίδοσης. Η βασική έρευνα έγινε με ανώνυμα ερωτηματολόγια και η συμπληρωματική έρευνα με προσωπικές εθνογραφικές συνεντεύξεις. Το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 214 μαθητές ενός γυμνασίου, 112 αγόρια και 102 κορίτσια. Η επιλογή του δείγματος έγινε με τυχαία δειγματοληψία των τμημάτων του Γυμνασίου μας ανά τάξη. Επίσης έγιναν προφορικές συνεντεύξεις με μαθητές με σκοπό να γίνει σε βάθος διερεύνηση του θέματος. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι υπάρχει σχέση της αθλητικής δραστηριότητας με την αυτοπεποίθηση και την εικόνα του σώματος των μαθητών. Τα αποτελέσματα δείχνουν μικρές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών και μαθητών με διαφορετική σχολική επίδοση. Ένα ενδιαφέρον εύρημα είναι το ότι κάποια παιδιά δεν νιώθουν άνετα με το σωματότυπό τους και δεν θέλουν να κάνουν αθλητικές δραστηριότητες μπροστά στους άλλους, κάτι που είναι πιο έντονο ανάμεσα στα κορίτσια.

Λέξεις κλειδιά: Εικόνα σώματος, σωματότυπος, αθλητική συμμετοχή, αυτοπεποίθηση.

ΑΝΕ.31.3.3: Διαφορές μεταξύ υπέρβαρων/παχύσαρκων εφήβων πόλης και χωριού ως προς τη σωματική εμφάνιση, τις διατροφικές συνήθειες και την επίδραση από τα ΜΜΕ

Μάριος Αργυρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Ονησίφορος Παχταλιάς, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Ο δείκτης μάζας σώματος (ΔΜΣ) των δύο φύλων και οι διαφορές μεταξύ των περιοχών όπου ζουν, αποτέλεσε πηγή ερευνών σχετικά με τον τρόπο και την ποιότητα ζωής των αγροτικών και αστικών περιοχών. Η βιβλιογραφία αναφέρει κυρίως, διαφορές μεταξύ των ατόμων που κατοικούν σε αγροτικές και αστικές περιοχές στο ΔΜΣ και την αυτοεκτίμηση (Yi Luo et al., 2009). Πολύ λίγες έρευνες έχουν γίνει που να αξιολογούν την ικανοποίηση με το σώμα και την επίδραση των ΜΜΕ στον εν λόγω πληθυσμό (Jackson, et al., 2003). Το ίδιο ισχύει και για την Κύπρο (Hadjigeorgiou et al., 2012). Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αξιολογήσει πιθανές διαφορές μεταξύ υπέρβαρων/παχύσαρκων εφήβων (ΔΜΣ > 85^{ης} εκατοστιαίας μονάδας) που ζουν στην πόλη και αυτών που ζουν στην επαρχία σχετικά με διάφορες πτυχές ικανοποίησης με την εμφάνιση τους, την επίδραση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες. Συμμετείχαν συνολικά 296 υπέρβαροι/παχύσαρκοι έφηβοι (221 από πόλη και 71 από χωριό). Οι συμμετέχοντες απάντησαν συνολικά τέσσερα ερωτηματολόγια όπου αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Για τα αποτελέσματα χρησιμοποιήθηκαν t-τεστ ανεξάρτητων δειγμάτων και έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά στη μεταβλητή της ικανοποίησης της εμφάνισης όπου οι υπέρβαροι/παχύσαρκοι της πόλης ένιωθαν περισσότερη ικανοποίηση από αυτούς του χωριού. Στις υπόλοιπες μεταβλητές (αυτοεκτίμηση, επένδυση στην εμφάνιση, ικανοποίηση με συγκεκριμένα μέρη του σώματος, άγχος για την εμφάνιση, εσωτερίκευση λεπτού ιδεατού, εσωτερίκευση του αθλητικού ιδεατού, πίεση από τα ΜΜΕ και διαταραχές πρόσληψης τροφής), δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά. Οι μεταβλητές που μας ενδιέφεραν έδειξαν ότι οι υπέρβαροι/παχύσαρκοι έφηβοι της πόλης και του χωριού, φαίνεται να επηρεάζονται με πολύ παρόμοιο

τρόπο από τα ΜΜΕ, όπου διεισδύουν και προκαλούν άγχος σχετικά με το λεπτό και το αθλητικό ιδεατό. Επίσης αντιμετωπίζουν παρόμοιο άγχος για την εμφάνισή τους, με τους έφηβους της πόλης και επενδύουν το ίδιο αρκετά σ' αυτήν.

Λέξεις κλειδιά: υπέρβαροι/παχύσαρκοι, αυτοεκτίμηση, σωματική αυτοεικόνα, επίδραση ΜΜΕ, εφηβεία

ΑΝΕ.31.3.4: Διαφορές φύλου μεταξύ υπέρβαρων/παχύσαρκων εφήβων στην Κύπρο: Σωματική εμφάνιση, ΜΜΕ και δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες
Μάριος Αργυρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου
Ραφαέλλα Γρηγορίου, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Ο δείκτης μάζας σώματος (ΔΜΣ) των δύο φύλων και οι διαφορές μεταξύ των περιοχών όπου ζουν, αποτέλεσε πηγή ερευνών σχετικά με τον τρόπο και την ποιότητα ζωής των αγροτικών και αστικών περιοχών. Η βιβλιογραφία αναφέρει κυρίως, διαφορές μεταξύ των ατόμων που κατοικούν σε αγροτικές και αστικές περιοχές στο ΔΜΣ και την αυτοεκτίμηση (Yi Luo et al., 2009). Πολύ λίγες έρευνες έχουν γίνει που να αξιολογούν την ικανοποίηση με το σώμα και την επίδραση των ΜΜΕ στον εν λόγω πληθυσμό (Jackson, et al., 2003). Το ίδιο ισχύει και για την Κύπρο (Hadjigeorgiou et al., 2012). Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αξιολογήσει πιθανές διαφορές μεταξύ υπέρβαρων/παχύσαρκων εφήβων (ΔΜΣ > 85^{ης} εκατοστιαίας μονάδας) που ζουν στην πόλη και αυτών που ζουν στην επαρχία σχετικά με διάφορες πτυχές ικανοποίησης με την εμφάνισή τους, την επίδραση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες. Συμμετείχαν συνολικά 296 υπέρβαροι/παχύσαρκοι έφηβοι (221 από πόλη και 71 από χωριό). Οι συμμετέχοντες απάντησαν συνολικά τέσσερα ερωτηματολόγια όπου αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Για τα αποτελέσματα χρησιμοποιήθηκαν t-τεστ ανεξάρτητων δειγμάτων και έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά στη μεταβλητή της ικανοποίησης της εμφάνισης όπου οι υπέρβαροι/παχύσαρκοι της πόλης ένιωθαν περισσότερη ικανοποίηση από αυτούς του χωριού. Στις υπόλοιπες μεταβλητές (αυτοεκτίμηση, επένδυση στην εμφάνιση, ικανοποίηση με συγκεκριμένα μέρη του σώματος, άγχος για την εμφάνιση, εσωτερίκευση λεπτού ιδεατού, εσωτερίκευση του αθλητικού ιδεατού, πίεση από τα

ΜΜΕ και διαταραχές πρόσληψης τροφής), δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά. Οι μεταβλητές που μας ενδιέφεραν έδειξαν ότι οι υπέρβαροι/παχύσαρκοι έφηβοι της πόλης και του χωριού, φαίνεται να επηρεάζονται με πολύ παρόμοιο τρόπο από τα ΜΜΕ, όπου διεισδύουν και προκαλούν άγχος σχετικά με το λεπτό και το αθλητικό ιδεατό. Επίσης αντιμετωπίζουν παρόμοιο άγχος για την εμφάνισή τους, με τους έφηβους της πόλης και επενδύουν το ίδιο αρκετά σ' αυτήν.

Λέξεις κλειδιά: υπέρβαροι/παχύσαρκοι, αυτοεκτίμηση, σωματική αυτοεικόνα, επίδραση ΜΜΕ, εφηβεία

ΑΝΕ.31.3.5: Προβλεπτικοί Παράγοντες Αυτοεκτίμησης στα Υπέρβαρα/Παχύσαρκα Παιδιά και Εφήβους της Κύπρου

Χριστίνα-Ξένη Οικονομίδου, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Μάριος Αργυρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Η αυτοεκτίμηση και ο υψηλός Δείκτης Μάζας Σώματος (ΔΜΣ) φαίνεται να έχουν απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό τη διεθνή βιβλιογραφία (French, Story & Perry, 1995). Μία από τις ομάδες που φαίνεται ανά το παγκόσμιο ότι τα ποσοστά του μη υγιούς ΔΜΣ δεν καλυτερεύουν είναι αυτή των παιδιών και των εφήβων (Ogden et al., 2006). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στην Κύπρο καθώς πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει σημαντικά προβλήματα διατροφικών συνηθειών (Hadjigeorgiou et al., 2012), χαμηλής αυτοεκτίμησης (Hadjigeorgiou et al., 2012) και ικανοποίησης με τη σωματική εμφάνιση (Argyrides & Kkeli, 2014). Με βάση τα πιο πάνω, τη σημασία που φαίνεται να αποδίδεται στην αυτοεκτίμηση και στη μη εύρεση προηγούμενης έρευνας που να ασχολείται με αυτό το θέμα στην Κύπρο, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αναγνωριστούν οι προβλεπτικοί παράγοντες της αυτοεκτίμησης συγκεκριμένα στα υπέρβαρα και παχύσαρκα παιδιά και εφήβους στην Κύπρο. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 294 μαθητές από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της Κύπρου, οι οποίοι απάντησαν τα ερωτηματολόγια τα οποία αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Οι μεταβλητές αυτές συμπεριλάμβαναν την ικανοποίηση και επένδυση στην εμφάνιση όπως και με διάφορα μέρη στου σώματος, τις επιδράσεις των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) στην εμφάνιση και των δυσλειτουργικών διατροφικών συνηθειών. Οι

αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν σημαντική προβλεπτική συσχέτιση της αυτοεκτίμησης με τις εξής μεταβλητές: ικανοποίηση με σωματική εμφάνιση, επένδυση στην εμφάνιση, ικανοποίηση με συγκεκριμένα μέρη του σώματος και δυσλειτουργικές διατροφικές συνήθειες. Τα πιο πάνω αποτελέσματα προσθέτουν καινούργια ευρήματα στη βιβλιογραφία της Κύπρου που ασχολείται με τα θέματα αυτά. Αξιοσημείωτο είναι το εύρημα ότι καμία από τις μεταβλητές που αφορούσαν τα ΜΜΕ δεν ήταν προβλεπτικός παράγοντας της αυτοεκτίμησης στα υπέρβαρα/παχύσαρκα παιδιά και εφήβους. Στην εργασία παρουσιάζονται τρόποι αντιμετώπισης του συγκεκριμένου πληθυσμού και μελλοντικές έρευνες για περαιτέρω αξιολόγηση.

Λέξεις κλειδιά: Δείκτης Μάζας Σώματος, Αυτοεκτίμηση, Σωματική Αυτοεικόνα, Παιδιά και Έφηβοι

ΑΝΕ.31.3.6: Πόσο γυμνασμένος θέλω να είμαι; Προβλεπτικοί παράγοντες του αθλητικού ιδεατού στα αγόρια

Μάριος Αργυρίδης, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Μιχάλης Κότικας, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Διονύσιος Σιαφάκας, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει ότι τα αγόρια δίνουν περισσότερη σημασία σε ένα γυμνασμένο σώμα παρά σε ένα λεπτό σώμα, όπως θα έκαναν τα κορίτσια (Thompson et al., 2004). Τα ίδια δεδομένα διαφάνηκαν και σε έρευνες που έγιναν σε κύπριους έφηβους (Siafakas & Argyrides, 2014). Ωστόσο, δεν έχουν γίνει έρευνες που να αξιολογούν τους παράγοντες που επηρεάζουν την εσωτερίκευση του αθλητικού ιδεατού στα αγόρια. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αξιολογήσει τους προβλεπτικούς παράγοντες της εσωτερίκευσης του αθλητικού ιδεατού σε αγόρια εφηβικής ηλικίας στην Κύπρο. Συμμετείχαν 1118 μαθητές από Γυμνάσια και Λύκεια ολόκληρης της ελεύθερης Κύπρου, οι οποίοι απάντησαν στα ερωτηματολόγια τα οποία αξιολογούσαν τις μεταβλητές ενδιαφέροντος. Οι αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξαν σημαντική προβλεπτική συσχέτιση των μεταβλητών του Δείκτη Μάζας Σώματος (ΔΜΣ), της δυσφορίας σε κοινωνικές καταστάσεις λόγω εμφάνισης, της ικανοποίησης με την εμφάνιση, την επένδυση

στην εμφάνιση, την εσωτερίκευση του λεπτού ιδεατού και την πίεση από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) (34.4% της διασποράς). Βάσει των αποτελεσμάτων, οι περισσότερες από τις μεταβλητές που επιλέχτηκαν φάνηκε ότι είναι στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες στα αγόρια. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνονται περισσότερο τα αποτελέσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας για την ύπαρξη διαφορετικών παραγόντων που επηρεάζουν τα αγόρια όσον αφορά στην εσωτερίκευση του αθλητικού ιδεατού. Ένα ακόμα ενδιαφέρον αποτέλεσμα της έρευνας ήταν ότι, οι μεταβλητές του ΔΜΣ, της ικανοποίησης με την εμφάνιση και η πίεση από τα ΜΜΕ για την εμφάνιση, δεν αποτελούσαν στατιστικά σημαντικούς προβλεπτικούς παράγοντες για την εσωτερίκευση του αθλητικού ιδεατού στα αγόρια. Με άλλα λόγια, ασχέτως του βάρους των αγοριών και της ικανοποίησης με την εμφάνισή τους, είχαν παρόμοια επίπεδα της εσωτερίκευσης του αθλητικού ιδεατού. Στην παρουσίαση συζητούνται τρόποι αντιμετώπισης και πρόληψης της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας αγοριών στο θέμα της εσωτερίκευσης του αθλητικού ιδεατού.